

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-02-60-T
Datum: 17. januar 2005.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, SEKCIJA A

U sastavu: sudija Liu Daqun, predsjedavajući
sudija Volodymyr Vassilenko
sudija Carmen Maria Argibay

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 17. januara 2005.

TUŽILAC

protiv

**VIDOJA BLAGOJEVIĆA
DRAGANA JOKIĆA**

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Peter McCloskey
g. Stefan Waespi
gđa. Antoinette Issa
g. Milbert Shin
g. Salvador Viada

Odbrana:

g. Michael Karnavas i gđa Suzana Tomanović za Vidoja Blagojevića
g. Miodrag Stojanović i g. Branko Lukić za Dragana Jokića

SADRŽAJ

I. UVOD	1
A. VIDOJE BLAGOJEVIĆ	1
1. Optuženi	1
2. Pregled navoda Tužilaštva protiv Vidoja Blagojevića	2
B. DRAGAN JOKIĆ	4
1. Optuženi	4
2. Pregled navoda Tužilaštva protiv Dragana Jokića	4
II. PRELIMINARNI ČINJENIČNI ZAKLJUČCI	7
A. OPŠTA RAZMATRANJA U VEZI S OCJENJIVANJEM DOKAZA	7
B. VOJNE I CIVILNE STRUKTURE ZNAČAJNE ZA OVAJ PREDMET	12
1. Oružane snage Republike Srpske	12
(a) Struktura Glavnog štaba VRS-a	13
(b) Struktura Drinskog korpusa	14
(c) Struktura Bratunačke brigade	15
(i) Komanda brigade	16
a. Bezbjednosno-obavještajni poslovi	17
b. Pozadinske službe (logistika)	18
c. Moral, pravni i vjerski poslovi	19
(ii) Pješadijski bataljoni	19
(iii) Vojna policija Bratunačke brigade	22
(d) Struktura Zvorničke brigade	23
(i) Komandna struktura i jedinice	23
(ii) Struktura inženjerijske čete	25
(e) MUP	26
(i) Redovne policijske snage	26
(ii) Brigada Specijalne policije	27
(iii) Prepotčinjavanje VRS-u u julu 1995.	28
2. Civilne strukture u Bratuncu	30
(a) Opštinske vlasti	30
(b) Odsjek za odbranu	31
(c) Civilna zaštita	31
C. OPŠTI PODACI RELEVANTNI ZA OVAJ PREDMET	34
1. 1991.-1994.	34
2. Planovi da se “porazi” enklava Srebrenica	37
3. Događaji u Srebrenici i oko nje od januara do jula 1995.	38
4. Srebrenica u julu 1995.	43
(a) 2. juli – 6. juli 1995.	43
(b) 6. jul - 11. juli 1995.	45
(c) Srebrenica poslije preuzimanja vlasti	49
5. Zaključci i konstatacije o ulozi Bratunačke brigade	50
D. BOSANSKI MUSLIMANI POSLIJE PADA SREBRENICE	51
1. Potočari	51
(a) Civili bježe iz Srebrenice za Potočare	51
(b) Uslovi u Potočarima	53
(c) Pregovori o izbjeglicama u Potočarima	55
(d) Atmosfera u Potočarima i zastrašivanje koje su provodile snage VRS-a	60
(e) Odvajanja muškaraca od žena, djece i starih ljudi	63
(f) Odvoženje civilnog stanovništva iz Potočara	68
(g) Ubijanje u Potočarima	72

(h) Potočari: 16. - 17. juli.....	75
(i) Zaključci i konstatacije u vezi s ulogom Bratunačke brigade.....	76
2. Kolona.....	79
(a) 10. – 16. juli 1995.....	79
(i) Pretres terena.....	79
(ii) Konkretni incidenti u vezi sa muškarcima zatočenim od 12. do 15. jula.....	87
a. Ubijanje duž puta Konjević Polje-Nova Kasaba.....	87
b. Livada u Sandićima.....	87
c. Skladište na raskršću u Konjević Polju.....	90
d. Ispitivanje na kontrolnom punktu u Konjević Polju.....	91
e. Nova Kasaba.....	92
f. Zatočenje blizu supermarketa u Kravici.....	94
(b) Zatočenje i ubijanje poslije 17. jula.....	95
(i) 18.-19. juli 1995. – Zarobljavanje i pogubljenje ljudi na području Baljkovice blizu Nezuka.....	95
(c) Zaključci i konstatacije u vezi s ulogom Bratunačke brigade.....	96
E. ZATOČENJE I UBIJANJE U BRATUNCU.....	97
1. Opšta situacija u Bratuncu.....	97
2. Zatočenje u autobusima u Bratuncu.....	98
3. Zatočenje i ubijanja u školi " Vuk Karadžić" i oko nje 12. i 13. jula 1995.	100
4. Prevoženje zatvorenika iz Bratunca na područje Zvornika – od 13. do 15. jula.....	105
5. Zaključci i konstatacije u vezi s ulogom Bratunačke brigade.....	106
F. ORGANIZOVANA MASOVNA POGUBLJENJA I POKOPAVANJA.....	108
1. Masovna pogubljenja i pokopavanja.....	108
(a) Potočari.....	108
(b) Rijeka Jadar.....	108
(c) Dolina Cerske.....	109
(d) Skladište u Kravici.....	109
(i) Pogubljenja.....	109
(ii) Pokopavanje u Glogovi.....	112
(iii) Forenzički dokazi.....	116
(e) Tišća.....	118
(f) Orahovac.....	118
(i) Prijevoz u školu u Grbavcima.....	118
(ii) Pogubljenja u Orahovcu.....	123
(iii) Kopanje masovnih grobnica i pokopavanje.....	125
(g) Škola u Petkovicima i brana kod Petkovaca.....	127
(h) Škola u Pilici.....	130
(i) Vojna ekonomija Branjevo.....	131
(j) Dom kulture u Pilici.....	134
(k) Kozluk.....	135
2. Zaključci i konstatacije o ulozi Bratunačke brigade.....	137
3. Zaključci i konstatacije o ulozi Zvorničke brigade.....	139
G. OPERACIJA PONOVNOG POKOPAVANJA U PERIODU OD 1. AVGUSTA DO 1. NOVEMBRA 1995.....	142
1. Ponovna pokopavanja u zoni odgovornosti Bratunačke brigade.....	144
2. Ponovna pokopavanja u zoni odgovornosti Zvorničke brigade.....	146
III. ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S INDIVIDUALNOM KRIVIČNOM ODGOVORNOŠĆU VIDOJA BLAGOJEVIĆA.....	148
A. ZAKLJUČCI U VEZI S PUKOVNIKOM BLAGOJEVIĆEM KAO KOMANDANTOM BRATUNAČKE BRIGADE.....	148
1. Ovlaštenja.....	148

2. Funkcionalni – ili paralelni – komandni lanac?	149
(a) Argumenti odbrane Vidoja Blagojevića	149
(b) Funkcionalni odnos u bezbjednosno-obavještajnim organima	150
(i) Dužnosti bezbjednosno-obavještajnih organa	150
a. Dužnosti bezbjednosnih organa	150
b. Dužnosti organa bezbjednosti u vezi s vojnom policijom	151
c. Dužnosti organa za obavještajne poslove	151
(ii) "Funkcionalni komandni lanac"	152
a. Funkcionalni komandni lanac u bezbjednosnim organima	152
b. Funkcionalni komandni lanac organa za obavještajne poslove	153
c. Instrukcija generala Mladića	154
d. Funkcionalni komandni lanac službe bezbjednosti u Bratunačkoj brigadi	155
3. Mjere za kažnjavanje počinjenih zločina	159
(a) Relevantni zakoni i propisi u Republici Srpskoj	159
(b) Istrage i sudski postupci	160
(c) Istraga o događajima u Srebrenici	162
(d) Mjere koje je preduzeo pukovnik Blagojević	163
B. DOKAZNI MATERIJAL U VEZI S KRETANJEM I POSTUPCIMA VIDOJA BLAGOJEVIĆA	163
C. UPOZNATOST PUKOVNIKA BLAGOJEVIĆA S AKCIJAMA BRATUNAČKE BRIGADE	175
1. U vezi sa srebreničkom enklavom prije 11. jula 1995.	175
2. Potočari	177
3. Kolona	181
4. Zatočenje i ubistva u Bratuncu	182
5. Organizovana masovna pogubljenja i pokapanja	183
IV. ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S INDIVIDUALNOM KRIVIČNOM	
ODGOVORNOŠĆU DRAGANA JOKIĆA	185
A. ZAKLJUČCI U VEZI S ULOGOM DRAGANA JOKIĆA KAO DEŽURNOG OFICIRA	
14. I 15. JULA 1995.	185
1. Uloga i dužnosti dežurnog operativnog oficira	185
2. Dežurstvo Dragana Jokića od jutra 14. jula do jutra 15. jula	189
B. ZAKLJUČCI U VEZI S ULOGOM KOJU JE DRAGAN JOKIĆ IMAO KAO NAČELNIK INŽINJERIJE	192
1. Ovlaštenja načelnika inžinjerije i komandira inžinjerijske čete	192
2. Raspored inžinjerijskih snaga i sredstava Zvorničke brigade	195
(a) Kravica, 14. juli 1995.	195
(b) Orahovac, 14-16. juli 1995.	196
(c) Kozluk, 16. juli 1995.	197
(d) Vojna ekonomija Branjevo (Mjesna zajednica Pilica), 17. juli 1995.	198
(e) Drugi dokazi o prisutnosti sredstava Inžinjerijske čete	199
V. PRAVNI I ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S KRIVIČNIM DJELIMA ZA	
KOJA SE TERETE OPTUŽENI	200
A. OPŠTE PRETPOSTAVKE IZ ČLANA 3 I ČLANA 5 STATUTA	200
1. Član 3	200
2. Član 5	202
3. Zaključci	204
B. UBISTVO	205
1. Mjerodavno pravo	205
2. Zaključci	206
(a) "Opportunističko ubijanje"	207
(b) Masovna pogubljenja	208
(c) Zaključak	211
C. ISTREBLJENJE	213

1. Mjerodavno pravo	213
2. Zaključci	215
D. PROGON	215
1. Mjerodavno pravo	215
2. Konkretna djela koja se optuženom stavljaju na teret kao progon	217
(a) Ubistvo	217
(b) Okrutno i nehumano postupanje	217
(c) Terorisanje civilnog stanovništva	218
(d) Uništavanje lične imovine	220
(e) Prisilno premještanje	220
3. Zaključci	224
(a) Ubistvo	224
(b) Okrutno i nehumano postupanje	225
(c) Terorisanje civilnog stanovništva	226
(d) Uništavanje lične imovine	227
(e) Prisilno premještanje	228
4. Opšti zaključci o tome da li su se stekla obilježja progona	229
E. DRUGA NEHUMANA DJELA (PRISILNO PREMJEŠTANJE)	230
1. Mjerodavno pravo	230
2. Zaključci	232
F. SAUČESNIŠTVO U GENOCIDU	232
1. Uvod	232
2. Diskusija	234
(a) Genocid	235
(i) Djela u osnovi	235
a. Ubijanje pripadnika grupe	235
b. Nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe	236
(ii) Posebna namjera za genocid	240
a. "Namjera"	241
b. "Uništiti"	241
c. "Nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe"	245
d. "U cjelini ili djelimično"	245
e. "Kao takva"	246
(iii) Zaključci: da li je počinjen genocid?	246
(b) Saučesništvo u genocidu	247
(c) Odgovornost nadređenog ili komandna odgovornost	248
VI. PRAVNI I ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S INDIVIDUALNOM KRIVIČNOM ODGOVORNOŠĆU OPTUŽENIH	251
A. UVOD	251
B. ČLAN 7(1) STATUTA	253
1. Počiniti	253
(a) Mjerodavno pravo	253
(b) Zaključci u vezi s Vidojem Blagojevićem	256
(c) Zaključci u vezi s Draganom Jokićem	258
2. Pomaganje i podržavanje	260
(a) Mjerodavno pravo	260
(b) Zaključci u vezi s Vidojem Blagojevićem	261
(i) Preliminarno pitanje: operacija ponovnog pokopavanja	261
(ii) Ubistvo (po članovima 3 i 5 Statuta)	262
a. Masovna pogubljenja	262
b. "Oportunističko ubijanje"	266

i. Škola "Vuk Karadžić"	266
ii. Rešid Sinanović	267
(iii) Istrebljenje.....	267
(iv) Progon	267
(v) Nehumana djela (prisilno premještanje)	269
(c) Zaključci u vezi s Draganom Jokićem.....	269
(i) Ubistvo (na osnovu članova 3 i 5 Statuta)	269
a. Kravica i Glogova	270
b. Orahovac	270
c. Škola u Petkovcima i brana kod Petkovaca	271
d. Škola u Pilici i vojna ekonomija Branjevo	271
e. Kozluk	272
f. Zaključak	273
(ii) Istrebljenje.....	273
(iii) Progon.....	274
3. Saučesništvo.....	275
(a) Mjerodavno pravo	275
(b) Zaključci.....	278
C. ČLAN 7(3) STATUTA	279
1. Mjerodavno pravo.....	279
2. Zaključci u vezi s Vidojem Blagojevićem	282
VII. ZAKLJUČCI PRETRESNOG VIJEĆA.....	284
A. OPTUŽBE PROTIV VIDOJA BLAGOJEVIĆA.....	284
B. OPTUŽBE PROTIV DRAGANA JOKIĆA	285
VIII. KUMULATIVNE OSUDE	286
A. KUMULATIVNE OSUDE	286
1. Ubistvo po članovima 3 i 5 Statuta	286
2. Istrebljenje (član 5) i ubistvo na osnovu člana 3 Statuta	287
3. Istrebljenje i ubistvo po članu 5 Statuta.....	287
4. Progon i drugi zločini na osnovu člana 5.....	287
IX. ODMJERAVANJE KAZNE	290
A. MJERODAVNO PRAVO MEĐUNARODNOG SUDA	290
B. PRINCIPI I SVRHE KAŽNJAVANJA.....	291
C. FAKTORI KOD ODMJERAVANJA KAZNE	294
1. Izricanje kazni u bivšoj Jugoslaviji.....	294
2. Težina krivičnog djela.....	295
3. Otežavajuće okolnosti	297
(a) Okolnosti koje se odnose na obojicu optuženih	298
(i) Broj žrtava.....	298
(ii) Status, ranjivost žrtava i posljedice po žrtve.....	298
(iii) Podaci o obrazovanju optuženih	299
(b) Okolnosti koje se odnose na Vidoja Blagojevića.....	299
(i) Visok položaj optuženog i zloupotreba ovlaštenja.....	299
(ii) Dobrovoljno učešće i dugotrajnost krivičnog djela	299
4. Olakšavajuće okolnosti	300
(a) Olakšavajuće okolnosti u vezi s Draganom Jokićem	300
(i) Dobar karakter.....	300
(ii) Porodične prilike	301
(iii) Dobrovoljna predaja i ponašanje prema Međunarodnom sudu	301
(b) Olakšavajuće okolnosti za obojicu optuženih	301

(i) Ponašanje nakon počinjenja zločina.....	301
X. DISPOZITIV	303
I. DODATAK 1: GLOSAR	1
A. PODNESCI U PREDMETU TUŽILAŠTVO PROTIV VIDOJA BLAGOJEVIĆA I DRAGANA JOKIĆA	1
B. PRESUDE I ODLUKE MKSJ-A	2
C. PRESUDE MKSR-A.....	5
D. SPISAK OSTALIH PRAVNIH IZVORA	6
1. Nacionalni zakoni	6
2. Međunarodni pravni instrumenti i komentari	7
3. Odabrani spisak drugih pravnih izvora	8
4. Izvještaji.....	8
5. Rezolucije UN-a.....	8
6. Spisak skraćenica.....	9
II. DODATAK 2: PROCEDURALNI KONTEKST.....	13
A. PRETPRETRESNI POSTUPAK	13
1. Hapšenje, Optužnica i dodjela branilaca.....	13
(a) Vidoje Blagojević.....	13
(b) Dragan Jokić.....	14
2. Spajanje predmeta.....	14
3. Potvrdno izjašnjavaње Momira Nikolića i Dragana Obrenovića o krivici, te razdvajanje postupaka	16
4. Objelodanjivanje.....	17
5. Privremeno puštanje na slobodu	19
(a) Dragan Jokić.....	19
(b) Vidoje Blagojević.....	20
6. Zahtjev za izuzeće Pretresnog vijeća II	20
7. Statusne konferencije	21
B. IMENOVANJE BRANIIOCA VIDOJU BLAGOJEVIĆU	21
C. PRETRESNI POSTUPAK	23
1. Imenovanje sudija u vijeće.....	23
2. Zaštitne mjere.....	23
3. Činjenice o kojima je presuđeno i sporazum strana u postupku	24
4. Dozvola za mijenjanje Optužnice	24
5. Izvođenje dokaza Tužilaštva	24
(a) Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude	25
6. Izvođenje dokaza odbrane Vidoja Blagojevića.....	26
7. Izvođenje dokaza odbrane Dragana Jokića	26
8. Izjave ili svjedočenje optuženih.....	27
9. Pobijanje navoda odbrane i ponovno otvaranje dokaznog postupka	28
10. Završne riječi	28
D. OBILAZAK MJESTA DOGAĐAJA	28

I. UVOD

1. Dana 6. jula 1995. ili približno tog datuma,¹ snage Vojske Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS)² započele su napad na “zaštićenu zonu” Srebrenice.³ Napad je trajao do 11. jula, kada su snage VRS-a ušle u grad Srebrenicu u Bosni i Hercegovini. U danima koji su uslijedili nakon ovog napada, pripadnici VRS-a su, kako navodi Tužilaštvo, iz enklave prisilno premjestili žene i djecu bosanske Muslimane iz Srebrenice, te zarobili, zatočili, po prijekom postupku pogubili i pokopali više od 7.000 mladića i muškaraca bosanskih Muslimana iz Srebrenice.⁴

2. Tužilaštvo navodi da su optuženi Vidoje Blagojević i Dragan Jokić učestvovali u izvršenju navedenih zločina. Između ostalog, navodi se da su oni učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu, “zajednički cilj kojeg je bio: žene i djecu prisilno premjestiti iz srebreničke enklave u Kladanj, 12. i 13. jula 1995.; te zarobiti, zatočiti, po prijekom postupku strijeljanjem pogubiti, pokopati i nanovo zakopati hiljade bosanskih Muslimana, muškaraca i mladića od 16 do 60 godina iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula 1995. do 19. jula 1995. ili približno do tog datuma.”⁵

3. Naredni paragrafi sadrže kratke podatke o optuženima, uključujući njihov položaj i navodnu ulogu u periodu na koji se odnosi Optužnica (od 11. jula do 1. novembra 1995.), kao i navode Tužilaštva.

A. Vidoje Blagojević

1. Optuženi

4. Vidoje Blagojević je rođen u opštini Bratunac 22. juna 1950.⁶ Kao pripadnik armije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: JNA), napredovao je do čina potpukovnika. Dana 2. juna 1992., tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, postao je komandant 1. zborničke pješadijske brigade (dalje u tekstu: Zvornička brigada), novoformljene jedinice VRS-a.⁷ Kasnije je službovao u štabu Drinskog korpusa VRS-a, a tokom nekoliko mjeseci 1993. vršio je dužnost načelnika štaba/zamjenika komandanta 1. bratunačke lake

¹ U cijelom tekstu Presude, svako pominjanje “jula” odnosi se na juli 1995., ako nije drugačije naznačeno.

² Glosar, koji se nalazi u Dodatku 1, sadrži objašnjenje svih skraćenica koje se koriste u cijelom tekstu Presude. Svaka skraćenica se pri prvom pominjanju definiše i u tekstu.

³ Naziv “Srebrenica” odnosi se na opštinu Srebrenica, grad Srebrenica ili srebreničku enklavu. Kod opisivanja događaja, Pretresno vijeće će nastojati što preciznije da navede mjesta pojedinih događanja.

⁴ Pregled relevantnih činjenica koje su dovele do ovih događaja navodi se u “Opštim podacima relevantnim za ovaj predmet,” Dio II. C.

⁵ Optužnica, par. 30.

⁶ Optužnica, par. 1.

pješadijske brigade (dalje u tekstu: Bratunačka brigada).⁸ Dana 25. maja 1995., postavljen je za komandanta Bratunačke brigade.⁹ U julu 1995., Vidoje Blagojević je imao čin pukovnika. Na tom položaju je ostao do sredine 1996. kada je prekomandovan u Glavni štab VRS-a, koji je kasnije preimenovan u Generalštab VRS-a.¹⁰ Kada je u avgustu 2001. uhapšen, Vidoje Blagojević je radio u Generalštabu VRS-a kao načelnik inženjerskog odjeljenja u Banjoj Luci.¹¹

2. Pregled navoda Tužilaštva protiv Vidoja Blagojevića

5. Tužilaštvo tvrdi da je Bratunačka brigada bila “zadužena za obezbjeđenje teritorije uz sjevernu, istočnu i južnu granicu srebreničke 'zaštićene zone' i direktno je učestvovala u samom zauzimanju srebreničke enklave.”¹² Takođe se navodi da su nakon toga, u periodu na koji se odnosi Optužnica, elementi Bratunačke brigade učestvovali u masovnim ubijanjima u srebreničkoj enklavi i njenoj okolini, prisilnom premještanju civila iz enklave, te u operaciji ponovnog pokopavanja koja je trajala približno od 1. avgusta do 1. novembra 1995.¹³

6. Tužilaštvo tvrdi da je, “za vrijeme napada VRS-a na 'zaštićenu zonu' Srebrenica, te ubijanja i pogubljenja muškaraca, bosanskih Muslimana, pukovnik Blagojević [...] u zoni odgovornosti Bratunačke brigade bio prisutan i zapovijedao najmanje do 17. jula 1995.”¹⁴ Nakon 17. jula, on se nalazio na čelu jedinica koje su provodile operaciju napada VRS-a na Žepu, enklavu bosanskih Muslimana. “Nakon pada Žepe, vratio se u bratunačku zonu odgovornosti, u kojoj je ostao do 22. septembra 1995. godine. Bratunačka brigada je toga dana pridodata Sarajevsko-romanijskom korpusu (SRK)”¹⁵ Kako navodi Tužilaštvo, pukovnik Blagojević nije boravio isključivo u sektoru SRK-a, nego je često putovao natrag na mjesto gdje se nalazio štab njegove brigade u Bratuncu.¹⁶

⁷ Optužnica, par. 1; DP P395, publikacija: *Drinski*, Naslov: Na putu ka pobjedi, juni 1995.

⁸ Optužnica, par. 1. Odbrana tvrdi da “optužba jeste predočila dokaze da je pukovnik Blagojević 1993. nekoliko mjeseci bio *vršilac dužnosti načelnika štaba* Bratunačke brigade, ali da nije izveden nijedan dokaz o tome da je pukovnik Blagojević takođe formalno bio, ili djelovao kao, *vršilac dužnosti zamjenika komandanta* Bratunačke brigade.” Završni podnesak Blagojevićeve odbrane, par. 182 (*koji se odnosi na svjedoka DP-106, T. 10362-66*). Pretresno vijeće je saslušalo iskaz u kom se navodi da je pukovnik Blagojević nekoliko mjeseci bio vršilac dužnosti načelnika štaba Bratunačke brigade. U tom iskazu nije jasno navedena tačna godina u kojoj je obavljao tu dužnost. Vještak Tužilaštva za vojna pitanja tvrdi u svom izvještaju da je pukovnik Blagojević 1993. bio vršilac dužnosti načelnika štaba, dok je Momir Nikolić posvjedočio da je to bilo 1994. DP P358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, str. 21, par. 2.8; Momir Nikolić, T. 1599-1601, 1867.

⁹ Vidi *infra* Dio II. B. 1. (c), par. 41.

¹⁰ Vidi Zahtjev optuženog Blagojevića za privremeno puštanje na slobodu do početka suđenja, 17. juli 2002., fusnota br. 6.

¹¹ Zahtjev optuženog Blagojevića za privremeno puštanje na slobodu do početka suđenja, 17. juli 2002., par. 3.

¹² Optužnica, par. 1.

¹³ Optužnica, par. 36-51.

¹⁴ Optužnica, par. 2.

¹⁵ Optužnica, par. 2.

¹⁶ Optužnica, par. 2.

7. Navodi se da je, po osnovu svog položaja komandanta Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević učestvovao u prisilnom premještanju žena i djece iz srebreničke enklave u Kladanj 12. i 13. jula i da je bio “odgovoran za sve zarobljenike zarobljene, zatočene ili ubijene u zoni odgovornosti Bratunačke brigade, uključujući i one zarobljenike koji su bili zarobljeni u zoni Bratunačke brigade i zatim sa [njegovim] znanjem transportirani u zonu Zvorničke brigade na daljnje zatočenje i pogubljenje.”¹⁷ Optužba navodi da je tokom perioda od 12. do 19. jula sakupljeno, transportovano i potom pogubljeno na hiljade muškaraca bosanskih Muslimana.¹⁸ ‘Oportunističko ubijanje’ je, kako se navodi, vršeno u Potočarima i u Bratuncu, pošto su bosanski Muslimani bili zarobljeni i privremeno zatočeni na obje navedene lokacije.¹⁹ Tužilaštvo dalje tvrdi da su masovna pogubljenja vršena na raznim lokacijama u opštinama Srebrenica, Bratunac i Zvornik, uključujući skladište u Kravici, u Orahovcu blizu škole u Grbavcima, kod škole u Petkovicima, na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici.²⁰

8. U skladu s tim, Vidoje Blagojević se tereti po šest tačaka, i na osnovu člana 7(1) i na osnovu člana 7(3) Statuta Međunarodnog suda. Vidoje Blagojević se tereti po tački 1B²¹ za saučesništvo radi počinjenja genocida, kažnjivo po članu 4(3)(e) Statuta; po tački 2 za istrebljenje, zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(b) Statuta; po tačkama 3 i 4 za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(a) Statuta i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja kažnjivo po članu 3 Statuta; po tački 5 za progone, zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(h) Statuta, počinjen ubistvom, okrutnim i nehumanim postupanjem, terorisanjem civila, uništavanjem lične imovine i stvari, te prisilnim premještanjem; i konačno, po tački 6 za nehumana djela (prisilno premještanje), zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(i) Statuta.

9. U Optužnici se navodi da pukovnik Blagojević snosi odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta, koja proističe iz njegovog ličnog učestvovanja u izvršenju navedenih krivičnih djela.²² Pored toga, za pukovnika Blagojevića navodi se da snosi krivičnu odgovornost po članu 7(3) Statuta budući da je “znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi potčinjeni spremaju da počine te radnje ili da su ih počinili, a on nije preduzeo potrebne i razumne mjere da te radnje spriječi ili da kazni njihove počiniocce.”²³

¹⁷ Optužnica, par. 36. Vidi, u opštem smislu, Optužnicu, par. 36-51.

¹⁸ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 34-100, 108-09.

¹⁹ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 31-32, 37-41; Optužnica, par. 43-45. ‘Oportunističko ubijanje’ je, prema navodima, takođe vršeno u zoni odgovornosti Zvorničke brigade. Optužnica, par. 47.6-47.8.

²⁰ Optužnica, par. 46, 46.4, 46.6, 46.7, 46.10, 46.11.

²¹ Nakon potvrdnog izjašnjenja o krivici Momira Nikolića i podnošenja nove optužnice u maju 2003., Optužnica više ne sadrži tačku 1A (genocid), pošto je ta tačka ograničena samo na Momira Nikolića.

²² Optužnica, par. 27 i 30.

²³ Optužnica, par. 28.

10. Dana 5. aprila 2004., Pretresno vijeće je Vidoju Blagojeviću izreklo oslobađajuću presudu po tačkama od 2 do 4 Optužnice, u dijelu u kom se on tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) za planiranje, poticanje, naređivanje i počinjenje zločina. Pretresno vijeće je Vidoju Blagojeviću dalje izreklo oslobađajuću presudu po tačkama 2 i 4-6 Optužnice, u dijelu u kom se tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) za planiranje, poticanje i naređivanje zločina.²⁴

B. Dragan Jokić

1. Optuženi

11. Dragan Jokić je rođen 20. avgusta 1957. u selu Grbavci u opštini Zvornik.²⁵ Pohađao je vojnu školu za podoficire i vojnu akademiju.²⁶ Završio je obuku za komandanta bataljona inženjerije i stupio u VRS 16. maja 1992.²⁷ Dragan Jokić je bio načelnik štaba Zvorničke brigade u prvoj polovini juna 1992., te od kraja jula 1992. do 1. decembra 1992.²⁸ Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, Dragan Jokić je bio načelnik inženjerije Zvorničke brigade i imao je čin majora.²⁹ Kada se u avgustu 2001. dobrovoljno predao Međunarodnom sudu, bio je potpukovnik na službi u 5. korpusu VRS-a na Sokocu u Bosni i Hercegovini.³⁰

2. Pregled navoda Tužilaštva protiv Dragana Jokića

12. Tužilaštva navodi da je u julu 1995. major Jokić, kao načelnik inženjerije, bio "savjetnik komandanta i načelnika štaba/zamjenika komandanta Zvorničke brigade za pitanja koja se odnose na inženjeriju, kao što su radovi u svrhe odbrane, minerski radovi, izgradnja puteva i projekti koji uključuju iskopavanja."³¹ Za Dragana Jokića takođe se navodi da je bio odgovoran za "planiranje, rukovođenje, organizovanje i nadzor aktivnosti Inženjerijske čete Zvorničke brigade."³² S tim u vezi, Tužilaštva navodi da je on "imao ovlasti da Inženjerijskoj četi izdaje naređenja kojima su se sprovodila naređenja komandanta i/ili načelnika štaba/zamjenika komandanta brigade."³³

²⁴ Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude. Pretresno vijeće takođe je odbacilo određene činjenične navode protiv Vidoja Blagojevića, 5. april 2004., str. 24.

²⁵ Optužnica, par. 12.

²⁶ Optužnica, par. 12; DP P398, podaci iz personalnog dosjea VRS-a za Dragana Jokića, 20. mart 1994.

²⁷ DP P398, podaci iz personalnog dosjea VRS-a za Dragana Jokića, 20. mart 1994.

²⁸ Dragan Obrenović, T. 2875; DP P398, podaci iz personalnog dosjea VRS-a za Dragana Jokića, 20. mart 1994., u kojima stoji da je Dragan Jokić postavljen za načelnika inženjerije 6. decembra 1992.

²⁹ Vidi *infra* Dio II. B. 1. (d).

³⁰ Prijedlog za privremeno puštanje na slobodu optuženog Dragana Jokića, 10. januar 2002., str. 2; Optužnica, par. 12.

³¹ Optužnica, par. 13.

³² Optužnica, par. 13.

³³ Optužnica, par. 13.

13. Pored toga, Tužilaštvo navodi da je Dragan Jokić bio dežurni oficir³⁴ Zvorničke brigade tokom perioda od 24 sata, odnosno, od jutra 14. jula do jutra 15. jula.³⁵ Navodi se da je on, u tom svojstvu, bio “zaduženi predstavnik komandanta, odnosno načelnika štaba/zamjenika komandanta Zvorničke brigade, te koji je za vrijeme ovog dežurstva boravio u štabu brigade.”³⁶ Tužilaštvo tvrdi da su “operativna naređenja više komande (Drinskog korpusa i Glavnog štaba) prenošena preko njega, a on je sastavljao, odnosno prosljeđivao izvještaje Zvorničke brigade nadređenoj komandi. U slučaju privremenog odsustva iz štaba komandanta ili načelnika štaba, dežurni oficir se starao o tome da se njihova naređenja prenesu potčinjenima, te da raporti potčinjenih stižu na vrijeme.”³⁷ Prema navodima Tužilaštva, “dežurni oficir je bio centralna tačka koordinacije i veze za zonu odgovornosti Zvorničke brigade.”³⁸

14. Major Jokić, kao načelnik inženjerije Zvorničke brigade, optužen je da je “pomagao u planiranju, nadzoru, organiziranju i izvođenju pokopavanja vezanih za ovu operaciju ubijanja” i da je “kao dežurni oficir brigade 14. i 15. jula 1995. pomagao u koordinaciji veza među starješinama i komandama VRS-a u vezi sa transportom, zatočenjem, pogubljenjem i pokupavanjem srebreničkih Muslimana, te je nadređenima davao ili prosljeđivao izvještaje i ažurirane informacije o cjelovitom toku ove operacije ubijanja.”³⁹ Za pripadnike Inženjerijske čete Zvorničke brigade takođe se navodi da su “učestvovali u operaciji ponovnog pokopavanja pod rukovođenjem Dragana Jokića”.⁴⁰

15. Shodno tome, Dragan Jokić se tereti po četiri tačke na osnovu člana 7(1) Statuta. Dragan Jokić se tereti po tački 2 za istrebljenje, zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(b) Statuta; po tačkama 3 i 4 za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(a) Statuta i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja kažnjivo po članu 3 Statuta; i po tački 5 za progon, zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(h) Statuta, počinjen ubistvom, okrutnim i nehumanim postupanjem, terorisanjem civila, te uništavanjem lične imovine i stvari. U svom Pretpretresnom podnesku, Tužilaštvo navodi da je Dragan Jokić “odigrao ključnu ulogu u organizovanju ubistava, pokopavanja i ponovnog pokopavanja”; ono ne pominje događaje koji su se dešavali izvan ‘zone odgovornosti’ Zvorničke brigade.⁴¹ Tužilaštvo tvrdi da je Jokićeva odgovornost po tački 5 stoga ograničena na progone putem ubistva, te okrutnog i nehumanog postupanja, uključujući teška premlaćivanja u zatočeničkim objektima u Zvorniku. U Optužnici se navodi da Dragan Jokić snosi

³⁴ Pojmovi ‘dežurni oficir’ i ‘operativni dežurni oficir’ u tekstu Presude koriste se naizmjenično.

³⁵ Optužnica, par. 14.

³⁶ Optužnica, par. 14.

³⁷ Optužnica, par. 14.

³⁸ Optužnica, par. 14.

³⁹ Optužnica, par. 36.

⁴⁰ Optužnica, par. 51.

⁴¹ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 174-180.

odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta koja proizlazi iz njegovog ličnog učestvovanja u izvršenju gorenavedenih krivičnih djela.⁴²

16. Dana 5. aprila 2004., Pretresno vijeće je Draganu Jokiću izreklo oslobađajuću presudu po tačkama od 2 do 5 Optužnice, u dijelu u kom se on tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) za planiranje, podsticanje i naređivanje zločina.⁴³

---

⁴² Optužnica, par. 27 i 30.

⁴³ Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude, str. 24. Pretresno vijeće je takođe odbacilo jedan broj činjeničnih navoda.

II. PRELIMINARNI ČINJENIČNI ZAKLJUČCI

A. Opšta razmatranja u vezi s ocjenjivanjem dokaza

17. Pretresno vijeće je dokaze u ovom predmetu ocjenjivalo i vagalo u skladu sa Statutom Međunarodnog suda i njegovim Pravilnikom o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Pravilnik). Ondje gdje ti dokumenti ne daju smjernice, Vijeće je ocjenjivalo dokaze na način koji najviše ide u prilog pravičnom odlučivanju u predmetu i koji je u skladu sa duhom Statuta i opštim načelima prava.⁴⁴

18. Optuženi se prema članu 21(3) Statuta smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivica.⁴⁵ Stoga obaveza dokazivanja krivice optuženog leži na Tužilaštvu i, u skladu s pravilom 87(A) Pravilnika, ono mora dokazati krivicu van razumne sumnje.⁴⁶ Donoseći odluku o tome da li je Tužilaštvo to dokazalo za svaku pojedinu tačku Optužnice, Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo da li, osim krivice optuženog, postoji bilo kakvo drugo razumno tumačenje dokaza. Svaka nejasnoća ili sumnja riješena je u prilog optuženom u skladu s principom *in dubio pro reo*.⁴⁷

19. Član 21(4)(g) Statuta predviđa da se optuženi ne može prisiliti da svjedoči protiv samog sebe. U ovom predmetu oba optužena iskoristila su svoje pravo da se brane šutnjom; iz činjenice da nisu svjedočili nisu izvučeni nikakvi nepovoljni zaključci.⁴⁸

20. Pravilo 89(C) Pravilnika predviđa da Pretresno vijeće “može prihvatiti bilo koji relevantan dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrijednost.” Budući da je ovo zajedničko suđenje dvojici optuženih, Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo optužbe protiv svakog od optuženih u svjetlu cjelokupnog sudskog spisa, uključujući sve dokaze koje je izvelo Tužilaštvo i oba okrivljena.⁴⁹

⁴⁴ Pravilo 89(B). Vidi takođe Smjernice za određivanje standarda za prihvatanje dokaza, 23. april 2003., s dodacima (dalje u tekstu: Smjernice).

⁴⁵ Ova odredba je u skladu sa svim glavnim dokumentima koji se odnose na ljudska prava. Vidi Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, član 6(2); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, član 14(2).

⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 66. Činjenica da odbrana nije osporila određene činjenične navode iz Optužnice ne znači da je Pretresno vijeće prihvatilo te činjenice kao dokazane. Obaveza dokazivanja krivice za svaki navod leži na Tužilaštvu. Za Pretresno vijeće kriterijum “van razumne sumnje” znači visok stepen vjerovatnoće, a ne potpunu izvjesnost ili odsustvo svakog tračka sumnje. Vidi *Criminal Evidence* (4. izdanje), Richard May, London: Sweet & Maxwell, 1999, str. 64-65.

⁴⁷ *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-A, Odluka po zahtevu žalioaca za produženje roka i izvođenje dodatnih dokaza od 15. oktobra 1998., zavedena 16. oktobra 1998., par. 73, u kojoj stoji: “[...] eventualne sumnje treba razrešiti u korist žalioaca, u skladu sa principom *in dubio pro reo*”; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 601: “Po zaključenju predmeta, optuženi ima pravo da se sumnja da li je krivično djelo doista dokazano riješi u njegovu korist.”; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 319: “[...] opšta načela prava određuju da se, u krivičnim postupcima, odluči u prilog optuženom.”

⁴⁸ U pogledu zahtjeva Vidoja Blagojevića da se obrati Pretresnom vijeću, vidi *infra* Proceduralni kontekst, Dodatak 2.

⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 18.

21. Kao što je navedeno u Pravilniku, prednost se daje usmenom svjedočenju.⁵⁰ Osim neposrednih dokaza, Pretresno vijeće je prihvatilo i dokaze iz druge ruke i posredne dokaze. Dokazi iz druge ruke su dokazi o činjenicama o kojima svjedok nema neposrednih saznanja.⁵¹ Ocjenjujući dokaznu vrijednost dokaza iz druge ruke, Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo pokazatelje pouzdanosti i, u tu svrhu, procijenilo da li je izjava bila “dobrovoljna, istinita i vjerodostojna”, te razmotrilo sadržaj dokaza i okolnosti pod kojima je do njih došlo.⁵² Posredni dokazi su dokazi o okolnostima nekog događaja ili krivičnog djela iz kojih se može izvesti razuman zaključak u vezi sa spornom činjenicom.⁵³ U nekim slučajevima, Pretresno vijeće se oslonilo na posredne dokaze kako bi utvrdilo da li može izvući određeni zaključak. Pretresno vijeće dijeli mišljenje Žalbenog vijeća, koje je zauzelo stav da “[t]akav zaključak mora biti utemeljen van razumne sumnje. [...] To mora da bude *jedini* mogući razumni zaključak. Ako postoji još neki takođe razumno moguć zaključak na temelju istih dokaza, a koji je [isto onoliko] saglasan [s nevinošću optuženoga] koliko i s njegovom krivicom], optuženi mora biti oslobođen optužbi.”⁵⁴

22. I Tužilaštvo i odbrana su podnijeli zahtjeve u skladu s pravilom 92*bis*, koje stranama dopušta da podnose iskaze svjedoka u nekom drugom obliku osim svjedočenja *viva voce*. Pretresno vijeće je dozvolilo stranama da, umjesto svjedočenja uživo, podnesu ovjerene pismene izjave ili ranije svjedočenje u skladu s pravilom 92*bis*.⁵⁵

23. U ocjenjivanju svjedočenja *viva voce*, Pretresno vijeće je (koliko je to moguće) uzimalo u obzir držanje, ponašanje i karakter svjedoka i njihovo poznavanje činjenica o kojima svjedoče. Vijeće je takođe posvetilo dužnu pažnju ličnim prilikama svjedoka, uključujući i status ‘osumnjičenog’⁵⁶ i svjedočenje uz zaštitne mjere.⁵⁷ Pretresno vijeće je razmotrilo dosljednost

⁵⁰ Pravilo 89(F) Pravilnika. Vidi i *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-AR73.5, Odluka po žalbi u vezi s izjavom preminulog svjedoka, 21. juli 2000., par. 19.

⁵¹ *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Aleksovski*), par. 14: “Iskaz osobe koji nije dan u postupku u kojem se uzima, ali se ipak uvrštava u dokazni materijal u tom postupku kako bi se utvrdila istinitost navoda te osobe.” Vidi i *United States Federal Rules of Evidence* /Pravilnik o dokazima Sjedinjenih Američkih Država/, pravilo 801(c): “Izjava iz druge ruke je izjava koju davalac izjave nije dao tokom svjedočenja ili rasprave, a služi da dokaže istinitost izrečene tvrdnje.”

⁵² *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, Odluka po prijedlogu odbrane o dokazima iz druge ruke, 5. avgust 1996., par. 16. Vidi i Odluku u predmetu *Aleksovski*, par. 15.

⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 35, u kom se citira *Criminal Evidence* (3. izdanje), Richard May, London: Sweet & Maxwell, 1995.

⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Završni podnesak Blagojevićeve odbrane, par. 169; Završni podnesak Jokićeve odbrane, par. 18; Završni podnesak Tužilaštva, par. 5; Završna riječ za Vidoja Blagojevića, T. 12433.

⁵⁵ Vidi Proceduralni kontekst, Dodatak 2, par. 36, 41 i 43.

⁵⁶ Pravilo 2 definiše “osumnjičenog” kao “osobu u kojoj tužilac posjeduje pouzdane informacije koje ukazuju na mogućnost da je ta osoba počinila zločin u nadležnosti Međunarodnog suda.” Vidi Odluku po zahtjevu Tužilaštva da se razjasni usmena odluka u vezi s prihvatanjem izjave optuženih, 18. septembar 2003., par. 24-27. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze šesnaest svjedoka sa statusom osumnjičenih. Dvanaestero njih su bili svjedoci Tužilaštva, troje su bili svjedoci za Vidoja Blagojevića, a jedan je bio svjedok za Dragana Jokića.

iskaza svakog svjedoka i druge aspekte njihovog svjedočenja, kao i to da li u sudskom spisu postoje potkrepljujući dokazi. Podsjećajući na to da se dokazi predloženi u ovom predmetu odnose na događaje od prije devet godina, Pretresno vijeće prihvata zaključak Pretresnog vijeća u predmetu *Krnojelac* da

sitnije nepodudarnosti u iskazima raznih svjedoka ili svjedočenja nekog svjedoka u poređenju s izjavom koju je prethodno dao ne diskreditiraju dokaze koje svjedok iznosi ako je dotični svjedok ipak dovoljno detaljno prepričao suštinu događaja iz optužbi. [...] Premda je nedovoljno detaljno pamćenje tih svjedoka doista otežalo posao optužbi, generalno se smatralo da manjak pojedinosti u vezi s nekim perifernim pitanjima ne mora nužno diskreditirati njihovo svjedočenje.⁵⁸

Međutim, u slučajevima kada se u nekom svjedočenju javljalo više kontradikcija, Pretresno vijeće iskaz tog svjedoka nije uzelo u obzir ukoliko nije bio dovoljno potkrijepljen.

24. Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje bivših saoptuženih, Momira Nikolića i Dragana Obrenovića, koji su pristupili kao svjedoci Tužilaštva pošto ih je Pretresno vijeće proglasilo krivima nakon što su se potvrdno izjasnili o krivici.⁵⁹ Kao što je slučaj sa svim svjedocima, Pretresno vijeće je njihovo svjedočenje ocijenilo u svjetlu okolnosti u kojima su svjedočili, a naročito uzimajući u obzir činjenicu da su svjedočili u skladu sa sporazumom o izjašnjanju o krivici, da su dali svečanu izjavu da će govoriti istinu, da su optužbe protiv njih povučene bez prejudiciranja daljnjeg postupka i da im u trenutku davanja iskaza nije bila izrečena kazna. Njihovo svjedočenje je ocijenjeno u svjetlu svega što je zabilježeno u sudskom spisu.

25. U nekim slučajevima je samo jedan svjedok davao iskaz o nekom događaju za koji se optuženi terete. Žalbeno vijeće je zauzelo stav da, pravno gledano, svjedočenje jednog jedinog svjedoka u vezi s nekom pravno relevantnom činjenicom ne iziskuje potkrepu.⁶⁰ Gdje god je to bio

⁵⁷ Pretresno vijeće daje značajnu podršku radu Odsjeka za žrtve i svjedoke Međunarodnog suda i zaštitnim mjerama za svjedoke koji se pojavljuju pred Međunarodnim sudom. Vidi Odluku po zahtjevu optužbe za izdavanje naloga za zaštitne mjere, 18. februar 2003., par. 9-10. U odluci se kaže da, iako su mnogi svjedoci iskreniji i skloniji da govore istinu za vrijeme svjedočenja sa zaštitnim mjerama, kao što su pseudonim, izobličene slike lica i izmjena glasa, to nije slučaj sa svim svjedocima. Pretresno vijeće je pokušalo, koliko je to moguće zbog njegovih ograničenih saznanja o ličnim prilikama i situaciji svakog pojedinog svjedoka, da razluči jesu li lični motivi eventualno nepovoljno utjecali na iskaz svjedoka.

⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 69. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 31; Odluku po obavijesti Tužilaštva o podnošenju izjava u skladu s pravilom 92bis, 28. septembar 2004.

⁵⁹ Dva druga svjedoka Tužilaštva takođe su se potvrdno izjasnila o krivici u drugim postupcima pred Međunarodnim sudom: Miroslav Deronjić je stupio pred sud u skladu sa Sporazumom o izjašnjanju o krivici u kojem se izjasnio krivim za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi izvršene u opštini Bratunac (Glogova) u maju 1992., a Dražen Erdemović se izjasnio krivim po jednoj tački Optužnice, i to za kršenje člana 3, ubistvo, za učesće u ubistvima na Ekonomiji Branjevo 16. jula 1995. Svjedočenje Dražena Erdemovića prihvaćeno je u skladu s pravilom 92bis. Svjedočio je na suđenju Radoslavu Krstiću; suđenju Slobodanu Miloševiću, kao i u postupcima protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, održanim u skladu s pravilom 61 Pravilnika.

⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 33.

slučaj, Pretresno vijeće je pažljivo preispitalo iskaze svjedoka prije nego što je optužene proglasilo krivima.⁶¹

26. Prije uvrštavanja u spis dokaznih predmeta u skladu s pravilom 92bis, Pretresno vijeće je utvrdilo da se nijedna pismena izjava ili transkript ne odnosi na djela i ponašanje optuženih; da su sve relevantne za dati predmet; da imaju dokaznu vrijednost u skladu s pravilom 89(C) Pravilnika; i da su kumulativne prirode.⁶² Pretresno vijeće je, nadalje, za svakog svjedoka odlučivalo da li ga je potrebno pozvati na unakrsno ispitivanje, uzevši u obzir, između ostalog, da je svjedočenje izvršeno u spis shodno pravilu 92bis (D) već podvrgnuto unakrsnom ispitivanju i ispitivanju pretresnog vijeća u nekom ranijem postupku.⁶³ U svojoj Prvoj odluci na osnovu pravila 92bis, Pretresno vijeće je podsjetilo na primjedbu Žalbenog vijeća u predmetu *Galić* da “u situacijama gdje svjedok koji je dao izjavu nije pozvan da bi se optuženom dala odgovarajuća i primjerena mogućnost da ospori tu izjavu i ispita dotičnog svjedoka, dokazi koje ta izjava sadrži mogu dovesti do osuđujuće presude samo ukoliko postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju navode iz te izjave,”⁶⁴ te je podsjetilo strane da će, u slučaju kad postoji iskaz samo jednog svjedoka uvršten na osnovu pravila 92bis, a taj svjedok nije pozvan na unakrsno ispitivanje, za osuđujuću presudu po toj tački Optužnice biti potrebni i "drugi dokazi koji će ga potkrijepiti".⁶⁵ To može biti svjedočenje drugih svjedoka, dokumentarni dokazi ili video-snimci.

27. Pretresno vijeće je takođe ocijenilo i odvagalo svjedočenja niza vještaka. Ocjenjujući dokaznu vrijednost vještakovog usmenog i pismenog iskaza, Pretresno vijeće se slaže sa stavom Pretresnog vijeća u predmetu *Vasiljević* da valja uzeti u obzir “stručnost vještaka, metodologiju koju je pojedini vještak primijenio, te vjerodostojnost njihovih nalaza u kontekstu tih faktora i ostalih dokaza koje je Vijeće prihvatilo.”⁶⁶

28. Pretresno vijeće je ocijenilo i razmotrilo činjenice o kojima su se strane sporazumjele i dokumentarne dokaze iz Prvostepene presude u predmetu *Krstić*, koji su 19. decembra 2003. uvršteni u spis u ovom predmetu.⁶⁷ Pretresno vijeće je odlučilo da činjenice i dokaze o kojima su

⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 71.

⁶² U svojoj Prvoj odluci po zahtjevu optužbe za uvrštavanje izjava svjedoka i ranijih svjedočenja na osnovu pravila 92bis od 12. juna 2003. (dalje u tekstu: Prva odluka na osnovu pravila 92bis), Pretresno vijeće je detaljno razmotrilo sudsku praksu vezanu za pravilo 92bis Pravilnika.

⁶³ *Tužilac protiv Duška Sikirice*, predmet br. IT-95-8-T, Odluka po molbi optužbe da se transkripti uvrste u dokaze u skladu s pravilom 92bis, 23. maj 2001., par. 4.

⁶⁴ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis, 7. juni 2002., fusnota 34, koja se odnosi na presude Evropskog suda za ljudska prava.

⁶⁵ Prva odluka na osnovu pravila 92bis, par. 25.

⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 20. Za uvrštenje u spis dokaza vještaka vidi Odluku po zahtjevima optužbe za uvrštenje u spis izjava vještaka, 7. novembar 2003. i *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-T, Odluka u pogledu vještaka Ewe Tabeau i Richarda Philipisa, 3. jul 2002., str. 2.

⁶⁷ Odluka po zahtjevu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno i dokumentarnih dokaza, 19. decembar 2003.

se strane sporazumjele prihvatiti na osnovu pravila 65 *ter*(H) Pravilnika, a ne da ih formalno primi na znanje na osnovu pravila 94(B) Pravilnika.⁶⁸ Činjenice i dokumenti o kojima su se strane sporazumjele podvrgnuti su, kao i svi drugi dokazi, “testu relevantnosti, dokazne vrijednosti i pouzdanosti” u skladu s pravilom 89 Pravilnika.⁶⁹

29. Da bi ocijenilo vjerodostojnost dokumenata, Pretresno vijeće je razmotrilo njihovo porijeklo i kontinuitet nadzora. Pretresno vijeće nije smatralo da su dokazi bez potpisa, datuma ili pečata *a priori* lišeni vjerodostojnosti. Čak i kad se uvjerilo u vjerodostojnost određenog dokumenta, Pretresno vijeće nije automatski prihvatilo izjave u njemu kao tačan prikaz činjenica.⁷⁰ Pretresno vijeće je te dokaze procjenjivalo u svjetlu cjelokupnog sudskog spisa.⁷¹

30. Tokom izvođenja dokaza Tužilaštva, Jokićeva odbrana je dovela u pitanje valjanost i pouzdanost presretnutih materijala kao dokaza.⁷² Pretresno vijeće je konstatovalo da su dokazi u obliku presretnutih materijala relevantni za ovaj predmet budući da se vremenski i prostorno neposredno odnose na događaje za koje se optuženi terete u Optužnici i da imaju dokaznu vrijednost u smislu pravila 89(C) Pravilnika.⁷³ Pretresno vijeće je uvjerenom da su presretnuti materijali koji su uvršteni u dokaze pouzdan izvor informacija.⁷⁴ Dokazna vrijednost ovih dokaza razmotriće se u svjetlu cjelokupnog sudskog spisa.

31. Na kraju, članovi Pretresnog vijeća i predstavnici strana u postupku su 14. i 15. septembra 2004. obišli razne lokacije u opštinama Srebrenica, Bratunac i Zvornik u Republici Srpskoj, u Bosni i Hercegovini.⁷⁵ Svrha ovog obilaska bila je da Pretresnom vijeću pomogne u ocjenjivanju

⁶⁸ Odluka po zahtjevu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno i dokumentarnih dokaza, 19. decembar 2003., par. 24.

⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 21.

⁷⁰ Smjernice, Dodatak, par. 4.

⁷¹ Smjernice, Dodatak, par. 5.

⁷² Odbrana Dragana Jokića je tvrdila da su presretnute materijale bilježila nepoznata ili neobučena lica za koja se već ranije ispostavilo da su nepouzdana u zapisivanju, da je korišćena loša oprema, da je Tužilaštvo, ne dostavivši originalne snimke, zapravo predočilo dokaze iz druge ruke koji ne bi trebali biti prihvaćeni. Dragan Jokić's Objections to Intercept Evidence, / Prigovor Dragana Jokića na dokaze u obliku presretnutih materijala/ 17. novembar 2003., na koji je Tužilaštvo dostavilo svoj Response to Jokić's Submission on Admission of Intercepts, / Odgovor na Prigovor Dragana Jokića na uvrštavanje u spis presretnutih materijala/ 24. novembar 2003.; i Reply and Response to Prosecution's Motions Related to Intercept Evidence, / Repliku i Odgovor Dragana Jokića na podneske Tužilaštva u vezi s dokazima u obliku presretnutih materijala/ 12. decembar 2003., zavedeno 15. decembra 2003.

⁷³ Odluka o uvrštavanju u spis presretnutih materijala, 18. decembar 2003., par. 19. Pretresno vijeće je ponovilo, pozivajući se na Smjernice za određivanje standarda za prihvatanje dokaza, da će slijediti praksu Međunarodnog suda u takvim slučajevima i prihvatiti relevantne dokaze, a potom odlučiti o tome koliku težinu će im dati u svjetlu cjelokupnog sudskog spisa. Smjernice, Dodatak, par. 5, *koji se odnosi na fusnotu 8, Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-T, Odluka po zahtjevu Tužilaštva za prihvatanje dokaza, 19. januar 1998.; *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, Odluka po žalbi u vezi s izjavom preminulog svjedoka, predmet br. IT-95-14/2-AR73.5, 21. juli 2000.; *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, predmet br. IT-95-14-T, Odluka po zahtjevu obrane za preispitivanje odluke kojom se odbija usvajanje vjerodostojnih pisanih dokaza oslobađajuće prirode, 30. januar 1998.

⁷⁴ Vidi Odluku o uvrštavanju u spis presretnutih materijala, 18. decembar 2003.

⁷⁵ Joint Motion for On-Site Visit, /Zajednički zahtjev za obilazak lica mjesta/ 2. juni 2004.

dokaza uvrštenih u spis u ovom predmetu. Pretresno vijeće za vrijeme tog obilaska nije uzelo niti prihvatilo nijedan dokaz.

B. Vojne i civilne strukture značajne za ovaj predmet

32. Pretresno vijeće smatra neophodnim da se osvrne na strukturu raznih vojnih jedinica i drugih organizacija uključenih u događaje u Srebrenici i njenoj okolini u julu 1995. prije nego što razmotri sporne navode u ovom predmetu.

1. Oružane snage Republike Srpske

33. Kao predsjednik Republike Srpske (dalje u tekstu: RS) Radovan Karadžić je bio vrhovni komandant Vojske Republike Srpske.⁷⁶ U vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja Oružane snage su se sastojale od VRS-a i MUP-a.⁷⁷

34. Rukovođenje i komandovanje u VRS-u zasnivalo se na principu "jedinstva komandovanja".⁷⁸ U "Uputstvu JNA za rad komandi-štabova" istaknuto je sljedeće:

Komandni odnos se temelji na principu jedinstva, jednostarešinstva i subordinacije, a utvrđen je na relaciji pretpostavljeni-potčinjeni.⁷⁹

Dragan Obrenović, načelnik štaba Zvorničke brigade, u svom svjedočenju je rekao da je "jedinstvo komandovanja" jedno od osnovnih principa vojske.⁸⁰ Na osnovu tog principa komandant brigade ima "isključivo pravo da komanduje i naređuje svim potčinjenim u brigadi" i odgovoran je za "sve što se desi i dogodi unutar tih svojih jedinica, odnosno u rejonima odbrane te

⁷⁶ DP P375, Službeni glasnik br. 7, tačka 158: Zakon o vojsci RS, član 174.

⁷⁷ DP P384, Službeni glasnik, tom III, br. 1: Zakon RS o primeni zakona o odbrani u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, član 3: "Predsednik Republike vrhovni je komandant Oružanih snaga" i član 2: "Oružane snage Republike Srpske [...] čini Vojska Republike Srpske [...] i jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske [...]." Vidi i DP D61/1, Zakon o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja od 29. novembra 1994., član 4: "Ministarstvo [unutrašnjih poslova] se smatra delom Oružanih snaga Republike Srpske i njegovim snagama rukovodi predsednik Republike kao vrhovni komandant."

⁷⁸ Prema iskazu Dragoslava Lackovića, vještaka za vojna pitanja koji je svjedočio za Dragana Jokića, VRS je preuzeo sve propise JNA. Dragoslav Lacković, T. 12130-31. Vidi i DP P375, Službeni glasnik br. 7, tačka br. 158: Zakon o vojsci RS, član 173, u kojem jasno stoji da se "komandovanje u Vojsci zasniva na načelima jedinstva komandovanja u pogledu upotrebe snaga i sredstava, jednostarješinstva i obaveze izvršenja odluka, zapovijesti i naređenja pretpostavljenog starješine."

⁷⁹ DP D84/1, Uputstvo za rad komandi-štabova, (nacrt) 1983. Poglavlje 1 (5). Zakon o vojsci RS jasno kaže sljedeće: "Komandovanje u Vojsci zasniva se na načelima jedinstva komandovanja u pogledu upotrebe snaga i sredstava, jednostarješinstva i obaveze izvršenja odluka, zapovijesti i naređenja pretpostavljenog starješine."

⁸⁰ Dragan Obrenović, T. 3024.

jedinice”.⁸¹ Prisustvo viših oficira u zoni odgovornosti brigade ne negira odgovornost komandanta brigade za njegove potčinjene.⁸²

(a) Struktura Glavnog štaba VRS-a

35. Glavni štab je bio vrhovni vojno-komandni organ VRS-a. U julu 1995. komandant Glavnog štaba bio je general Ratko.⁸³ Komanda Glavnog štaba nalazila se u Han Pijesku, dok je istureno komandno mjesto (dalje u tekstu: IKM) bilo u Bijeljini.⁸⁴ Od 11. jula 1995. IKM Glavnog štaba nalazio se zajedno s IKM-om Drinskog korpusa na komandnom mjestu Bratunačke brigade.⁸⁵ Glavni štab se sastojao od dva roda-službe⁸⁶ i šest odjeljenja.⁸⁷

36. General Zdravko Tolimir je bio pomoćnik komandanta za bezbjednosno-obavještajne poslove i načelnik Odjeljenja za bezbjednosno-obavještajne poslove. To Odjeljenje se sastojalo iz dva dijela: Obavještajne uprave kojom je upravljao pukovnik Petar Salapura⁸⁸ i Uprave za bezbjednost pod rukovodstvom pukovnika Ljubiše Beare.⁸⁹

37. Glavnom štabu je bilo potčinjeno šest regionalnih korpusa: 1. i 2. krajiški korpus, Istočnobosanski korpus, Hercegovački korpus, Sarajevsko-romanijski korpus⁹⁰ i Drinski korpus.⁹¹ Osim toga, Glavnom štabu su bile neposredno podređene dvije samostalne jedinice: 65. zaštitni puk⁹² i 10. diverzantski odred.⁹³ Dijelovi 10. diverzantskog odreda prepotčinjeni su početkom jula 1995. Drinskom korpusu.⁹⁴

⁸¹ Dragan Obrenović, T. 2447.

⁸² Dragan Obrenović je posvjedočio da je kao zamjenik komandanta Zvorničke brigade bio odgovoran za zarobljenike koji su držani u zoni odgovornosti Zvorničke brigade. Dragan Obrenović, T. 3025-26.

⁸³ Načelnik Glavnog štaba bio je general Manojlo Milovanović. Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 62; Richard Butler, T. 4242; DP P358, Izvještaj pod naslovom: "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) - Operacija 'Krivaja 95' ", Richard Butler, 1. novembar 2002. (dalje u tekstu: Butlerov iskaz o vojnoj situaciji), par. 2.20; DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a – juli 1995.

⁸⁴ Petar Salapura, T. 10598; DP P402, Direktiva za dalja dejstva, op. br. 7/1, 31. mart 1995., koju je potpisao Ratko Mladić. Richard Butler je u svom iskazu rekao da je Glavni štab takođe formirao jedno istureno komandno mjesto u Banjoj Luci radi kontrole 1. i 2. krajiškog korpusa. Richard Butler, T. 4242.

⁸⁵ Richard Butler, T. 5012.

⁸⁶ DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a – juli 1995. Ta dva roda-službe bili su: služba za operativno-nastavne poslove i borbeni rod-služba.

⁸⁷ DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a – juli 1995. Tih šest odjeljenja bila su sljedeća: razvoj; finansije pozadinske službe; mobilizacija i personalni poslovi; vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana; moral, vjerski i pravni poslovi i bezbjednosno-obavještajni poslovi.

⁸⁸ DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a – juli 1995. Petar Salapura, T. 10487-88, pukovnik Radislav Janković je bio analitičar u Obavještajnoj upravi Glavnog štaba VRS-a, Petar Salapura, T. 10508-09.

⁸⁹ DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a – juli 1995. Richard Butler, T. 4244; Dragomir Keserović, T. 10625; Petar Salapura, T. 10487-88.

⁹⁰ Druga romanijska motorizovana brigada pod komandom pukovnika Mirka Trivića bila je stacionirana na Sokocu. Mirko Trivić, T. 7472-73. Mirko Trivić je prvobitno svjedočio u vezi s ovim sastankom na zatvorenoj sjednici. Međutim, 10. i 11. juna 2004. ukinute su sve zaštitne mjere.

⁹¹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 60, DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a – juli 1995.

⁹² “Šezdeset peti zaštitni puk bio je [...] jedna od najbolje opremljenih i obučениh jedinica vojske.” Richard Butler, T. 4240.

(b) Struktura Drinskog korpusa

38. Drinski korpus je formiran u novembru 1992. i njegova komanda se na početku nalazila u Han Pijesku, a već u julu 1995. je bila u Vlasenici.⁹⁵ U julu 1995. IKM Drinskog korpusa bio je u Pribićevcu.⁹⁶ Drinski korpus je 12. jula koristio i štab Bratunačke brigade kao svoje istureno komandno mjesto.⁹⁷ General Milenko Živanović bio je komandant korpusa do 13. jula, kada je general Radislav Krstić, načelnik štaba, preuzeo dužnost komandanta korpusa.⁹⁸ Štab Drinskog korpusa sastojao se od tri odjeljenja: operativno-nastavnog odjeljenja, odjeljenja za popunu i personalne poslove i obavještajnog odjeljenja, kojim je komandovao potpukovnik Svetozar Kosorić.⁹⁹ Povrh toga, postojala su i tri stručna organa, neposredno potčinjena komandantu korpusa:¹⁰⁰ organ za bezbjednost, kojim je komandovao potpukovnik Vujadin Popović; organ za moral, pravne i vjerske poslove i organ za pozadinu,¹⁰¹ kojim je rukovodio pukovnik Lazar Aćamović.¹⁰²

39. Glavna borbena snaga Drinskog korpusa bili su njegovih devet potčinjenih pješadijskih brigada, među kojima su bile Bratunačka i Zvornička brigada.¹⁰³ Drinski korpus je imao i četiri samostalna bataljona: 1. samostalni pješadijski bataljon Skelani, 5. bataljon Vojne policije, 5.

⁹³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 61; Momir Nikolić, T. 2202; 10. diverzantski odred je bila jedinica za ubacivanje i diverzije. Dražen Erdemović, KT. 3077-78; DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a –juli 1995., “Poručnik Milorad Pelemiš je naredio. To je bila samostalna jedinica pripojena Glavnom štabu. Kao sve ostale samostalne jedinice, bila je neposredno potčinjena komandantu”. Petar Salapura, T. 10521-22. U julu 1995. u 10. diverzantskom odredu bilo je otprilike 60 ljudi, koji su bili raspoređeni u “Vlasenički vod” i “Bijeljinski vod”. Dražen Erdemović, KT. 3078-79. Vidi i iskaz Petra Salapure, T. 10546.

⁹⁴ DP P362, Struktura Glavnog štaba VRS-a –juli 1995. Petar Salapura, T. 10493-94, 10521-24; Dražen Erdemović, KT. 3080-81 i 3157. Dražen Erdemović, KT. 3081-82 i 3156-57. Kad god je 10. diverzantski odred bio angažovan u operacijama u zoni odgovornosti određenog korpusa, komandant korpusa je bio obaviješten o njegovom prisustvu na tom području. Na taj način se obezbjeđivala sigurnost korpusa i diverzantskog odreda. Prema potrebi su pioniri lokalne brigade provodili 10. diverzantski odred kroz teren. Pioniri bi tada bili pridodati odredu i primali su naređenja od poručnika Pelemiša.

⁹⁵ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 55 i DP D209/1a, Izvještaj pod naslovom: Procjena analitičkih nedostataka u iskazu i svjedočenju Richarda Butlera o vojnoj situaciji u Srebrenici Marca Schifanellija, 24. maj 2004. (dalje u tekstu: Schifanellijev izvještaj), str. 16.

⁹⁶ Richard Butler, T. 4252; DP P410, Naređenje Komande Drinskog korpusa 4/95 da se nastavi napad, 5. juli 1995.

⁹⁷ Richard Butler, komentar na DP P185, presretnuti razgovor između “Badema” (Bratunačka brigada) i “Zlatara” (Drinski korpus) od 12. jula 1995 u 11:56 sati. Richard Butler, T. 4388-89; Mirko Trivić je takođe posvjedočio da je 12. jula istureno komandno mjesto Drinskog korpusa bilo u štabu Bratunačke brigade, Mirko Trivić, T. 7483. Nije jasno do kog datuma je Drinski korpus koristio štab Bratunačke brigade kao svoje istureno komandno mjesto.

⁹⁸ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 56. Poslije promjene komandanta, načelnik štaba/zamjenik komandanta bio je pukovnik Svetozar Andrić, Richard Butler, T. 4251.

⁹⁹ Organizaciona struktura Drinskog korpusa RS - juli 1995.; Richard Butler, T. 4252.

¹⁰⁰ DP P365, Struktura Drinskog korpusa VRS-a –juli 1995.

¹⁰¹ Izraz “pozadinske službe” i “logistika” koriste se za istu funkciju u sklopu vojnih jedinica. U ovoj Presudi se oba izraza koriste naizmjenično.

¹⁰² Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 58.

¹⁰³ Drinskom korpusu bile su potčinjene i sljedeće brigade: Milička brigada, 1. biračka brigada (poznata i pod nazivom Šekovička brigada), 1. vlasenička brigada, 1. rogatička brigada, 5. višegradsko-goraždanska brigada, 2. romanijska motorizovana brigada i 4. drinska brigada. DP P358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, par. 2.6; DP P365, Struktura Drinskog korpusa VRS-a –juli 1995.

inženjerski bataljon i 5. bataljon veze.¹⁰⁴ Napoljetku, dio Drinskog korpusa bio je i 5. mješoviti artiljerijski puk.¹⁰⁵

40. U zonu odgovornosti Drinskog korpusa spadala su područja pod kontrolom bosanskih Srba zapadno od rijeke Drine, u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine.¹⁰⁶

(c) Struktura Bratunačke brigade

41. Bratunačka brigada je formirana 14. novembra 1992. kao laka pješadijska brigada u sklopu Drinskog korpusa.¹⁰⁷ Od novembra 1992. do maja 1995. kroz Bratunačku brigadu je prošao velik broj komandanata – procjenjuje se da je u tom periodu dužnost komandanta vršilo od šest do dvanaest različitih ljudi.¹⁰⁸ Pukovnik Blagojević imenovan je za komandanta Bratunačke brigade 25. maja 1995., zamijenivši potpukovnika Slavka Ognjenovića.¹⁰⁹

42. Bratunačka brigada sastojala se od tri pješadijska bataljona.¹¹⁰ U julu 1995. u sklopu brigade bio je i pješadijski bataljon koji joj je prepotčinjen iz Zvorničke brigade.¹¹¹ Osim toga, Bratunačku brigadu su sačinjavale i sljedeće jedinice: izviđačka jedinica "Crvene beretke",¹¹² inženjerski vod,¹¹³ mješovita artiljerijska grupa,¹¹⁴ raketna jedinica¹¹⁵ i vod Vojne policije.¹¹⁶

¹⁰⁴ DP P358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, par. 2.6.

¹⁰⁵ DP P365, Struktura Drinskog korpusa VRS-a - juli 1995; DP P 358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, par. 2.6.

¹⁰⁶ DP D209/1a, Schifanellijev izvještaj, str. 16.

¹⁰⁷ DP P358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, par. 1.11. Vidi i iskaz Ljubisava Simića, T. 7650; Miće Gavrića, T. 8474-75.

¹⁰⁸ Zlatan Čelanović, T. 9468; Momir Nikolić, T. 1867-68; Radenko Zarić, T. 6007; Ljubisav Simić, T. 7637-38, 7648.

¹⁰⁹ DP P397, Borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 25. maj 1995., koji je potpisao Vidoje Blagojević. Pominje se da je Ljubisav Simić bio prisutan na ceremoniji primopredaje, ali se on toga ne sjeća. Ljubisav Simić, T. 7653.

¹¹⁰ DP D209/1, Schifanellijev izvještaj, str. 21; DP P368, Struktura 1. bratunačke lake pješadijske brigade – juli 1995.

¹¹¹ Osmi pješadijski bataljon Zvorničke brigade prepotčinjen je Bratunačkoj brigadi. Kao prepotčinjena jedinica, taj bataljon je postao 4. pješadijski bataljon Bratunačke brigade. Vidi npr. iskaz Momira Nikolića, T. 1598-99; Dragana Obrenovića, T. 2455; DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva, op. broj 1 od 5. jula 1995., koju je potpisao pukovnik Vidoje Blagojević.

¹¹² Dragomir Zekić, T. 8917-19. Kao što je pomenuto dalje u tekstu, "Crvene beretke" su od juna do jula 1995. privremeno bile pridodate 3. bataljonu Bratunačke brigade. Dragomir Zekić, T. 8872. Vidi i iskaz Sretena Petrovića, T. 8971, 8991; DP D141/1, Dokument o primopredaji robe iz magacina jedinice "Crvene beretke" u magacin jedinice 3. pješadijskog bataljona od 31. januara 1996.

¹¹³ "Pioniri" su pripadnici borbene inženjerije čiji zadatak je postavljanje i uklanjanje mina. Richard Butler, T. 4496; Brano Đurić, T. 11966; DP P159, Borbeni izvještaj koji je sastavio Ljubiša Borovčanin, datiran između 10. i 20. jula 1995., par. 4; DP D90/1 (zapečaćeno), Naredba br. 73, komandant Bratunačke brigade, 1. juli 1995., kojom pukovnik Blagojević imenuje komandira pionirskog voda. Kao komandir pionirskog voda pominje se Mićo Gavrić.

¹¹⁴ Mićo Gavrić je posvjedočio da je bio i načelnik artiljerije u komandi brigade i komandir Mješovite artiljerijske grupe. Jedinica je nosila to ime jer je raspolagala oruđem različitih kalibara, međutim, prema brojnom stanju radilo se o bateriji. Mićo Gavrić, T. 8537-39. U Mješovitoj artiljerijskoj grupi bilo je otprilike 80 vojnika, a imala je šest minobacača od 82mm, četiri minobacača od 120mm, dvije haubice od 105mm, dva ruska topa i četiri artiljerijska oruđa od 86mm, što je sve bilo u relativno dobrom stanju. Mićo Gavrić, T. 8470, 8474-75.

¹¹⁵ Komandant raketne jedinice u julu 1995. bio je Miloš Lončarević. Miloš Lončarević, T. 9518; Mićo Gavrić, T. 8493. Mićo Gavrić tvrdi da je snosio konačnu odgovornost za taj vod, ali je Miloš Lončarević u svom iskazu rekao da nije primao nikakva naređenja od Miće Gavrića. Mićo Gavrić, T. 8493; Miloš Lončarević, T. 9158.

Svaki od četiri pješadijska bataljona imao je otprilike 450-500 ljudi, dok se ukupan broj pripadnika Bratunačke brigade u julu 1995. kretao oko 2.100.¹¹⁷

43. Štab Bratunačke brigade nalazio se u gradu Bratuncu, u nekadašnjoj fabrici "Kaolin".¹¹⁸ Od 12:00 sati 5. jula do 11. jula istureno komandno mjesto Bratunačke brigade nalazilo se u Pribićevcu.¹¹⁹

(i) Komanda brigade

44. U julu 1995. komanda Bratunačke brigade sastojala se od sljedećih oficira i elemenata. Komandantu brigade¹²⁰ bio je potčinjen kapetan I klase Momir Nikolić, načelnik organa za bezbjednost i organa za obavještajne poslove,¹²¹ major Dragoslav Trišić, pomoćnik komandanta za pozadinu, i major Ratomir Jevtić, pomoćnik komandanta za moral, pravne i vjerske poslove.¹²² Major Novica Pajić je bio načelnik štaba i u tom svojstvu nadgledao je rad štaba brigade.¹²³ Štab

U julu se raketna jedinica nalazila u preduzeću "Javor", skladištu građevinskog materijala u Bratuncu, otprilike kilometar udaljenom od centra mjesta i četiri kilometra od linije fronta. U jedinici je bilo sedam vojnika. Miloš Lončarević, T. 9159-60. Jedinica je imala samo dva kamiona. Miloš Lončarević, T. 9165, T.9184. Kada mu je pokazan DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva, op. br. 1, od 5. jula, koju je potpisao pukovnik Blagojević, str. 4, par. 6.2, Miloš Lončarević je porekao da je njegova jedinica imala raketu od 128mm. Naveo je mogućnost da komandant nije bio svjestan činjenice da bacači od 128mm više ne postoje. Miloš Lončarević, T. 9201-03. Na jednom kamionu bili su bacači raketa od 57mm, koji su bili u neispravnom stanju. Miloš Lončarević, T. 9160, T.9162. Dva bacača raketa od 70mm bila su montirana na prikolicu kamiona. Ti bacači su mogli ispaliti 12 raketa, ali je jedinica imala samo mali broj raketa od 70mm. Na drugom kamionu je bio bacač granata od 50 kilograma, a jedinica je imala sedam granata. Miloš Lončarević, T. 9160-62.

¹¹⁶ Vidi npr. iskaz Momira Nikolića, T. 1602-03; svjedoka P-138, T. 3500 (zatvorena sjednica).

¹¹⁷ DP P391, Izvještaj Bratunačke brigade, Analiza borbene gotovosti u prvoj polovini 1995., str. 17; Momir Nikolić, T. 1598-99. Dana 30. juna 1995., Bratunačka brigada je imala 2.153 vojnih obveznika od kojih su 253 bili ograničeno sposobni za vojnu službu ili su smješteni u pozadinsku službu.

¹¹⁸ DP D152/1, Šematski prikaz štaba Bratunačke brigade u fabrici "Kaolin", koji je svjedok označio na sudu 12.05.04; DP D152.1/1, Legenda šematskog prikaza štaba Bratunačke brigade u fabrici "Kaolin". Vidi i iskaz Miloša Lončarevića. Kancelarije Momira Nikolića i Vidoja Blagojevića nalazile su se na suprotnim stranama zgrade. Zbog pregrade u hodniku, da bi se prešlo iz jedne kancelarije u drugu, bilo je potrebno izaći iz zgrade i ponovo ući na ulaz na suprotnoj strani zgrade. Prostorija dežurnog oficira i operativna sala nalazile su se u prizemlju, dok su kancelarije Vidoja Blagojevića i Momira Nikolića bile smještene na prvom spratu. Pretresno vijeće je obišlo nekadašnji štab Bratunačke brigade tokom posjete u septembru 2004., Miloš Lončarević, T. 9155-57 i 9191-98.

¹¹⁹ DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva, op. br. 1, od 5. jula 1995., koju je potpisao Vidoje Blagojević, str. 7. Vidi i iskaz Milana Drakule, T. 9036. DP P391, Izvještaj Bratunačke brigade, Analiza borbene gotovosti u prvoj polovini 1995., pokazuje da je Bratunačka brigada formirala tri isturena komandna mjesta, od kojih se jedno nalazilo na komandnom mjestu 3. bataljona u Pribićevcu.

¹²⁰ Pretresno vijeće će koristiti opšte nazive za vojne položaje, npr. umjesto naziva "kapetan I klase" koristiće naziv "kapetan".

¹²¹ Naziv funkcije Momira Nikolića kao načelnika bezbjednosti bio je pomoćnik komandanta za bezbjednost. Njegova funkcija načelnika za obavještajne poslove nosila je naziv "pomoćnik načelnika štaba za obavještajne poslove". Zbog jednostavnosti, Pretresno vijeće će od sada Momira Nikolića nazivati načelnikom bezbjednosno-obavještajnih poslova.

¹²² Momir Nikolić, T. 1600-01; Nikola Gajić, T. 3350; Zlatan Čelanović, T. 9479; DP P368, Struktura 1. bratunačke lake brigade – juli 1995. Postoje dokazi da je u noći 10. jula general Krstić imenovao jednog potpukovnika JNA na položaj na kojem je imao izvjesna ovlaštenja u Bratunačkoj brigadi. Nije dobio pismeno imenovanje, već mu je general Krstić rekao da se sljedećeg jutra javi u komandu brigade. Svjedok DP-106, T. 10364-65.

¹²³ U lakoj pješadijskoj brigadi načelnik štaba je takođe bio zamjenik komandanta. Vidi iskaz DP P83, Pravilo brigada JNA (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka), 1984, član 116; Momir

brigade se pod majorom Pajićem sastojao od četiri organa: organa za organizaciju, mobilizaciju i personalne poslove na čijem čelu je bio major Dragomir Eskić, organ za artiljeriju kojim je rukovodio kapetan Mićo Gavrić,¹²⁴ organ za vezu i organ za operativno-nastavne poslove.¹²⁵

a. Bezbjednosno-obavještajni poslovi

45. Kapetan Momir Nikolić imenovan je na kombinovani položaj pomoćnika komandanta za bezbjednost i pomoćnika načelnika štaba za obavještajne poslove u Bratunačkoj brigadi ubrzo po njenom formiranju.¹²⁶ Njegov rad regulisali su određeni propisi i pravila.¹²⁷ Za svoj rad na poslovima bezbjednosti Momir Nikolić koristio je "Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije".¹²⁸ U svom obavještajnom radu Momir Nikolić se oslanjao na dva priručnika - "Obavještajno obezbjeđenje borbenih dejstava" i "Obaveštajno obezbeđenje Oružanih snaga".¹²⁹ Momir Nikolić je sastavljao prijedloge mjera u vezi sa bezbjednosno-obavještajnim pitanjima.¹³⁰

46. U vezi s pitanjima bezbjednosti, zadaci kapetana Nikolića uglavnom su se odnosili na planiranje i predlaganje mjera bezbjednosti za zaštitu ljudstva i opreme brigade.¹³¹ Kapetan Nikolić je, nadalje, bio odgovoran za obuku, pripremu i, u određenoj mjeri, davanje zaduženja vodu Vojne policije.¹³² Dužnosti kapetana Nikolića u vezi s obavještajnim poslovima obuhvatale su prikupljanje, praćenje i obradu informacija o snagama bosanskih Muslimana.¹³³ S tim u vezi,

Nikolić, T. 1600, 2370. Vidi i iskaz Zorana Jovanovića, T. 9897-99; svjedoka DP-106, T. 10372-73, 10392. Poručnik Milorad Mićić je bio oficir za operativne poslove Bratunačke brigade i u tom svojstvu preuzimao je dužnost načelnika štaba kad je ovaj bio odsutan. Momir Nikolić, T. 1703; svjedok DP-106, T. 10362-63; Richard Butler, T. 4479.

¹²⁴ Mićo Gavrić je u svom iskazu rekao da je lično bio podređen komandantu brigade jer je bio dio komande brigade. Mićo Gavrić, T. 8476. Međutim, Pretresno vijeće primjećuje da je dotični u svom iskazu rekao i to da je bio štabni oficir, u kom slučaju je bio podređen načelniku štaba. Mićo Gavrić, T. 8538.

¹²⁵ DP P368, Struktura 1. bratunačke lake pješadijske brigade – juli 1995.

¹²⁶ Momir Nikolić je ranije radio kao pomoćnik komandanta za obavještajne poslove u Teritorijalnoj odbrani u Bratuncu. Momir Nikolić, T. 1596-97, 1860-64, 1866. Premda je u Bratunačkoj brigadi položaj pomoćnika komandanta za bezbjednosno-obavještajne poslove podrazumijevao kombinovane funkcije, u pješadijskim brigadama je, u principu, na svakoj funkciji bio drugi oficir: na primjer, u Zvorničkoj brigadi je načelnik obavještajnih poslova bio kapetan Duško Vukotić, a pomoćnik komandanta za bezbjednost bio je poručnik Drago Nikolić. Duško Vukotić, T. 11419; Dragan Obrenović, T. 2423-24, 2802.

¹²⁷ Vidi npr. DP P83, Pravilo brigada JNA (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka), 1984. U članu 118 detaljno su opisane dužnosti obavještajnog organa, a u članu 122 funkcije organa za bezbjednost.

¹²⁸ DP P84, "Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije", 1984; Momir Nikolić, T. 1612-13.

¹²⁹ Momir Nikolić, T. 1613, 1879-81. "Obavještajno obezbjeđenje borbenih dejstava" nije uvršteno u dokazni spis. DP D14/1, "Obaveštajno obezbeđenje Oružanih snaga", priručnik JNA, 1987.

¹³⁰ Komandant brigade bi te prijedloge prihvatio, prilagodio ili odbacio. Momir Nikolić, T. 1606-09. Vidi i *infra* Dio III. A. 1.

¹³¹ Momir Nikolić, T. 1606-07.

¹³² Momir Nikolić, T. 1607-08; 1890. Momir Nikolić se starao da se vodu Vojne policije pruži svaki oblik profesionalne pomoći kod izvršavanja naređenja komandanta. Momir Nikolić, T. 1908-10. Vidi *infra* Dio II. B. 1. (c)(iii).

¹³³ Jedan od načina pribavljanja informacija o neprijateljskim snagama bilo je ispitivanje zatvorenika. Momir Nikolić, T. 2056-59; DP D14/1 "Obaveštajno obezbeđenje Oružanih snaga", priručnik JNA, 1987, član 198.

vršio je procjenu snaga, sredstava i naoružanja neprijatelja i analizirao pokrete i namjere snaga bosanskih Muslimana.¹³⁴ Pored toga, Momir Nikolić je komandantu brigade i komandantima bataljona dostavljao obavještajne informacije kojima su se ovi rukovodili u donošenju odluka. Naposljetku, pružio je “konstantno vojno-stručnu pomoć potčinjenim obavještajno bezbjednosnim organima.”¹³⁵

47. Pretresno vijeće će dalje u tekstu detaljno razmotriti specifičnosti načina rada funkcionalnog komandnog lanca službe bezbjednosti u sklopu VRS-a u julu 1995.¹³⁶

b. Pozadinske službe (logistika)

48. Pomoćnik komandanta za pozadinu bio je major Dragoslav Trišić, koji je u brigadi bio od njenog nastanka.¹³⁷ Pozadinska služba dostavljala je materijalno-tehnička sredstva, municiju, gorivo, hranu i odjeću jedinicama i pripadnicima brigade.¹³⁸ Pozadinska četa Bratunačke brigade spadala je takođe u nadležnost majora Trišića.¹³⁹

49. Zahtjevi za materijalna sredstva direktno su upućivani Drinskom korpusu. Ukoliko Drinski korpus nije mogao dostaviti zatražena sredstva, major Trišić bi uputio zahtjev Izvršnom odboru opštine Bratunac i u njemu naveo potrebe brigade.¹⁴⁰ Brigada je za skladištenje goriva

¹³⁴ Momir Nikolić, T. 1606. Vidi svjedočenje Duška Vukotića radi poredbenog opisa uloge i odgovornosti načelnika obavještajnih poslova u Zvorničkoj brigadi. Duško Vukotić, T. 11324-29.

¹³⁵ Momir Nikolić, T. 1904. Momir Nikolić je takođe vodio dnevnik obavještajnih izvještaja i dnevnik službe za obavještajne poslove. *Id.* Pomoćnici komandanata za bezbjednosno-obavještajne poslove u bataljonima dostavljali su svojim komandantima sve informacije. Njihov neposredni nadređeni bio je komandant bataljona; komandant brigade je bio nadređeni komandantu bataljona i morao je biti informisan o svim obavještajnim pitanjima. Momir Nikolić, T. 2280-81.

¹³⁶ Vidi *infra* Dio III. A. 2.

¹³⁷ Dragoslav Trišić, T. 9318-19. Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1604, 1695. Pomoćnici Dragoslava Trišića bili su Božo Momčilović, načelnik intendantske službe, Pavle Lončarević, načelnik saobraćajne službe, i Ljubomir Beatović, načelnik sanitetske službe. Prije početka borbi u julu 1995., pukovnik Aćamović, načelnik pozadinske službe Drinskog korpusa, imenovao je Božu Momčilovića za oficira za pozadinu na isturenom komandnom mjestu Drinskog korpusa. Dragoslav Trišić ne zna je li pukovnik Aćamović pitao pukovnika Blagojevića prije nego što je prekomandovao Božu Momčilovića u Drinski korpus. Pukovnik Aćamović nije za to tražio dozvolu od Dragoslava Trišića. Od 6. jula nadalje, Božo Momčilović je bio u sektoru Pribičevac i primao je naređenja od pukovnika Aćamovića. Božo Momčilović nije izvještavao Dragoslava Trišića o tome čime se bavi radeći po naređenju pukovnika Aćamovića. Dragoslav Trišić, T. 9346-51.

¹³⁸ Dragoslav Trišić, T. 9320. Pošto su sredstva izdata, brisala su se iz evidencije brigade. Pozadinska služba je čuvala dokument o izdavanju sredstava, a kopija se davala licu koje je uzelo sredstva. Nije bila potrebna nikakva potvrda o tome da su gorivo ili druga izdata sredstva potrošeni. Dragoslav Trišić, T. 9323-25.

¹³⁹ Dragoslav Trišić, T. 9410. Pozadinskom četom komandovao je kapetan Radosavljević, a štab joj se nalazio u centru Bratunca. U sastavu čete je bilo 20 vojnika, među ostalim, i iz intendantske i saobraćajne službe. *Id.*

¹⁴⁰ O tome koje civilno preduzeće će obezbijediti potrebna sredstva odlučivao je major Trišić i opštinski štab nadležan za logistiku. Sva primljena sredstva zavođena su u evidenciju, a Trišić bi provjerio i potpisao spiskove koje bi sastavio njegov pomoćnik. Dragoslav Trišić, T. 9320-21. Vidi i iskaz Dragoslava Trišića, T. 9424 i D171/1, Razgovor Deana Manninga i Dragoslava Trišića, 26. novembar 2001., str. 18.

prvenstveno koristila objekte transportnog preduzeća "Vihor", ali je manje količine goriva čuvala u buradima u svom magacinu.¹⁴¹

c. Moral, pravni i vjerski poslovi

50. Major Ratomir Jevtić bio je pomoćnik komandanta za moral, pravne i vjerske poslove u Bratunačkoj brigadi.¹⁴² Ta služba se bavila, između ostalog, kršenjem vojne discipline od strane pripadnika brigade¹⁴³, kao i ispitivanjem ratnih zarobljenika u svrhu utvrđivanja identiteta zatvorenika i sakupljanja informacija o neprijatelju.¹⁴⁴ Što se tiče procedure u vezi s potonjim, ta služba je, po uzimanju izjave, izvještaj o tome upućivala komandantu brigade. Komandant brigade bi zajedno s kapetanom Nikolićem, kao načelnikom organa bezbjednosti, donosio odluku o daljnjem postupanju.¹⁴⁵

51. Pretresno vijeće će dokaze u vezi s ispitivanjem ratnih zarobljenika u predmetnom periodu razmotriti u odjeljcima koji se odnose na pojedine optužbe.

(ii) Pješadijski bataljoni

52. Kapetan Lazar Ostojić je u julu 1995. bio komandant 1. pješadijskog bataljona (dalje u tekstu: 1. bataljon) i na toj dužnosti je ostao do 1998.¹⁴⁶ Komandno mjesto 1. bataljona je 6. jula bilo u Božićima na području Magašića, otprilike 500-1.000 metara od puta Bratunac-Konjević-Polje.¹⁴⁷ Naređenjem Vidoja Blagojevića komandno mjesto je 14. jula premješteno u Čizmiće.¹⁴⁸ U sastavu 1. bataljona bile su pješadijske čete, interventni vod¹⁴⁹ i izviđački vod.¹⁵⁰ Prvi bataljon je raspolagao minobacačima, ali nije imao svoju vatrenu grupu.¹⁵¹

¹⁴¹ Dragoslav Trišić, T. 9322-23, 9327.

¹⁴² Zlatan Čelanović, T. 9479. Vidi i DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995.

¹⁴³ Zlatan Čelanović, T. 9466-67. Osim prikupljanja informacija o neprijatelju, on je u svojstvu osobe zadužene za moral nadzirao vojnike kako bi saznao ima li prigovora ili slučajeva dezerterstva. Zlatan Čelanović, T. 9478.

¹⁴⁴ Zlatan Čelanović, T. 9475.

¹⁴⁵ Zlatan Čelanović, T. 9468; D168/1, Izvještaj Zlatana Čelanovića o istragama i ispitivanjima uhvaćenih ratnih zarobljenika. Pošto su od njih uzete izjave, ratni zarobljenici bi obično bili upućeni na razmjenu u Batković ili predati međunarodnim organizacijama, kao što su MKCK ili UNHCR. Zlatan Čelanović, T. 9474-77.

¹⁴⁶ Nikola Gajić, T. 3349, koji je posvjedočio da je za 1. bataljon često korišćen naziv "bataljon Kravica".

¹⁴⁷ Svjedok DP-105, T. 10119-32. Nikola Gajić, T. 3350, 3367; DP P162, označen slovom "B"; DP D186/1, Karta položaja 1. bataljona (zapečaćeno).

¹⁴⁸ DP P483, Naređenje za pretres terena koje je potpisao pukovnik Blagojević, 14. juli 1995.

¹⁴⁹ Nikola Gajić, T. 3350, 3378.

¹⁵⁰ DP P406, Zapovest Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva, 5. juli 1995., par. 5; DP P391, Izvještaj Bratunačke brigade, Analiza borbene gotovosti u prvoj polovini 1995., str. 6; DP P863; Naređenje Bratunačke brigade u vezi s angažovanjem ljudstva na odbrambenom području 3. bataljona, 4. juli 1995., koje je potpisao pukovnik Blagojević, str. 2.

¹⁵¹ Svjedok DP-105, T. 10236.

53. Komandant 2. pješadijskog bataljona (dalje u tekstu: 2. bataljon) bio je Goran Stakić, a zamjenik komandanta bio je Zoran Jovanović.¹⁵² Komandno mjesto 2. bataljona bilo je smješteno pored puta Bratunac/Srebrenica kod Borića,¹⁵³ a njegovo istureno komandno mjesto nalazilo se u Čaušu.¹⁵⁴ Komanda bataljona održavala je vezu s komandom Bratunačke brigade u Bratuncu, komandom 2. bataljona i četama 2. bataljona.¹⁵⁵

54. U sastavu 2. bataljona bilo je pet četa¹⁵⁶ i izviđački vod.¹⁵⁷ Bataljon je imao minobacač od 82 mm, jedan protivtenkovski top marke ZIS od 70mm i jedan top od 120mm.¹⁵⁸ Slobodan Ostojić je bio komandir 2. čete 2. bataljona¹⁵⁹ u kojoj je bilo između 50 i 75 pripadnika¹⁶⁰ i koja je od marta 1993. do jula 1995. bila stacionirana s obje strane puta iz Bratunca prema kontrolnom punktu VRS-a u Žutom Mostu, blizu baze UN-a u Potočarima.¹⁶¹

55. Komandant 3. pješadijskog bataljona Bratunačke brigade (dalje u tekstu: 3. bataljon) u julu 1995. bio je Dragomir Zekić.¹⁶² Zamjenik komandanta bio je Sreten Petrović.¹⁶³ Istureno komandno mjesto 3. bataljona u julu 1995. nalazilo se na Kuli, brdu nedaleko od isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa i Bratunačke brigade u Pribićevcu.¹⁶⁴ U sastavu 3. bataljona bilo je šest četa sa po 70-75 vojnika.¹⁶⁵ Međutim, tokom napada na Srebrenicu, na srebreničkom području su bile samo četiri čete, a ostale dvije bile su razmještene u Trnovu i Stubliću.¹⁶⁶

56. U sastavu Bratunačke brigade bila je i izviđačka jedinica veličine čete¹⁶⁷ koja se zvala "Crvene beretke".¹⁶⁸ Jedinica je bila podijeljena u dva voda, od kojih je jednim komandovao Rade

¹⁵² Zoran Jovanović, T. 9856; Milan Milinković, T. 3118; Rodoljub Trisić, T. 8148; Zoran Cvjetinović, T. 8828.

¹⁵³ Zoran Kovačević, T. 8627.

¹⁵⁴ DP P406, Zapovest Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva, 5. juli 1995. Čauš je brdo istočno od puta Srebrenica-Bratunac blizu Potočara.

¹⁵⁵ Zoran Jovanović, T. 9862.

¹⁵⁶ DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995. Komandir 1. čete 2. bataljona bio je Petar Dimitrić. Zoran Spajić, DP D228/1, str 1.

¹⁵⁷ DP P406, Zapovest Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva, 5. juli 1995., par. 5.2.

¹⁵⁸ Zoran Kovačević, T. 8668-69. Prva četa je imala artiljerijsko oruđe marke ZIS od 70mm, a 3. četa je imala minobacač. Zoran Cvjetinović, T. 8842.

¹⁵⁹ Slobodan Ostojić, T. 8826-27; Miladin Vuksić, T. 8846. Zoran Cvjetinović, zamjenik komandanta 2. čete, posvjedočio je da je Slobodan Ostojić bio u Pjenovcu od 3. do 18. jula. Zoran Cvjetinović, T. 8826-27.

¹⁶⁰ Cvijetin Stević, T. 9295-97; Zoran Cvjetinović, T. 8814-15. Neki pripadnici 2. čete bili su stariji muškarci ili vojnici invalidi. Zoran Cvjetinović, T. 8826.

¹⁶¹ Cvijetin Stević, T. 9271; Zoran Jovanović, T. 9858. Prema iskazu Zorana Kovačevića, 4. četa je bila stacionirana ispod brda Čauš, u pravcu sela Voljevica. Voljevica je smještena istočno od Bratunca. Zoran Kovačević, T. 8623-24. Zoran Cvjetinović je posvjedočio da je 2. četa 2. bataljona bila stacionirana zapadno od puta prema Žutom Mostu, u pravcu sela Zagoni. Zoran Cvjetinović, T. 8814-15.

¹⁶² Zoran Kovačević, T. 8625-26, 8629; Dragomir Zekić, T. 8865-66; Sreten Petrović, T. 8967-68.

¹⁶³ Sreten Petrović, T. 8967, 8977-78.

¹⁶⁴ DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva, op. br. 1, od 5. jula 1995. Pretresno vijeće je obišlo područje Pribićevca tokom posjete u septembru 2004. i utvrdilo položaj brda na Kuli.

¹⁶⁵ Vidi iskaz DP P165, Spisak pripadnika pripadnika 3. bataljona i četa.

¹⁶⁶ Dragomir Zekić, T. 8868. Druga četa 3. bataljona Bratunačke brigade bila je stacionirana na liniji odbrane na Kuli blizu Pribićevca, Milan Drakula, T. 9036.

¹⁶⁷ Sreten Petrović, T. 8971-72, opisuje tu jedinicu kao izviđački vod; DP D145/1, Izvještaj, Ratni put izviđačkog voda "Crvene beretke".

Petrović.¹⁶⁹ Ta jedinica je u junu i julu 1995. bila pridodata 3. bataljonu.¹⁷⁰ Postoje protivrječni dokazi o obučenosti i disciplini pripadnika "Crvenih beretki": jedan svjedok je u svom iskazu rekao da su pripadnici te jedinice bili vrlo disciplinovani,¹⁷¹ dok je drugi rekao da su pripadnici jedinice bili mladići bez obuke.¹⁷² Dragomir Zekić, komandant 3. bataljona, istakao je da su "Crvene beretke" ostale samostalna i nezavisna jedinica koja je imala svoju komandu i magacin u periodu kad je bila pridodata 3. bataljonu. Dragomir Zekić je porekao da je bio komandant "Crvenih beretki",¹⁷³ rekavši u svom iskazu da je u julu 1995. kontrolu nad "Crvenim beretkama" imala samo komanda brigade.¹⁷⁴ Na Spisku pripadnika Bratunačke brigade u julu 1995. navode se imena pojedinaca koji su bili pripadnici "Crvenih beretki" i 3. bataljona.¹⁷⁵ Međutim, na Spisku pripadnika 3. bataljona za juli 1995. nema imena koja su na Spisku pripadnika brigade navedena kao pripadnici "Crvenih beretki".¹⁷⁶ Pretresno vijeće zaključuje da je, bez obzira na to ko je bio komandant "Crvenih beretki" u julu 1995., za tu jedinicu bio odgovoran pukovnik Blagojević, kao komandant Bratunačke brigade.

57. Dana 22. septembra 1993., 8. bataljon Zvorničke brigade, kojim je komandovao kapetan Radika Petrović,¹⁷⁷ prepotčinjen je Bratunačkoj brigadi i postao je njen 4. pješadijski bataljon (dalje u tekstu: 4. bataljon).¹⁷⁸ Komandno mjesto 4. bataljona na početku je bilo u Kajićima, otprilike 1,5 kilometara od puta Bratunac-Konjević-Polje,¹⁷⁹ ali je 1994. premješteno bliže liniji između topografskih tačaka 651 i 555.¹⁸⁰ Bataljon je držao teritoriju u pozadini zone Bratunačke

¹⁶⁸ Dragomir Zekić, T. 8914-16, 8919.

¹⁶⁹ Dragomir Zekić, T. 8914-19, 8872-73, koji je u svom iskazu rekao da se Petrovićev vod sastojao od 25 vojnika; Sreten Petrović, T. 8971-72, 8990, koji je u svom svjedočenju izjavio da je u Petrovićevom vodu bilo 20 vojnika. Dragomir Zekić takođe je posvjedočio da je komandant drugog voda bio izvjesni Prodanović. Dragomir Zekić, T. 8915. Prodanović je bio poznat i pod nadimkom Mungo. Sreten Petrović, T. 8972. DP P391, Izvještaj Bratunačke brigade, Analiza borbene gotovosti u prvoj polovini 1995., str. 6 vidi se da je vod kojim je komandovao Prodanović bio premješten u MUP.

¹⁷⁰ Dragomir Zekić, T. 8869-73, 8915, 8943. Drugi vod nije u to vrijeme bio na tom području.

¹⁷¹ Zoran Kovačević, T. 8664-65.

¹⁷² Dragomir Zekić, T. 8873.

¹⁷³ Dragomir Zekić, 8917-19; DP D141/1, Dokument o primopredaji oružja i municije iz magacina jedinice "Crvene beretke" u magacin 3. pješadijskog bataljona od 18./31. januara 1996., koji je potpisao Dragomir Zekić. Prema iskazu Dragomira Zekića, iz tog se dokumenta vidi da "Crvene beretke" nisu bile u sastavu 3. bataljona, što znači da nisu bile pod njegovom komandom. Imale su svoj sopstveni magacin. Dragomir Zekić, T. 8917-19.

¹⁷⁴ Dragomir Zekić, 8943.

¹⁷⁵ DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade u julu 1995. Vidi iskaz Dragomira Zekića, T. 8942-43.

¹⁷⁶ DP P165, Spisak pripadnika 3. bataljona Bratunačke brigade (zapečaćeno), vidi iskaz Dragomira Zekića, T. 8944.

¹⁷⁷ Radika Petrović, T. 8696; DP D139/1, Spisak pripadnika 8. pješadijskog bataljona za juli, u kojem je Radika Petrović naveden kao komandant bataljona.

¹⁷⁸ Dragan Obrenović, T. 2455; Radika Petrović, T. 8697-98.

¹⁷⁹ Radika Petrović, T. 8699, kao što se vidi na D138/1, Karti koju je označio Radika Petrović; Duško Vukotić, T. 11451. Štab Bratunačke brigade bio je udaljen otprilike 12 kilometara, dok je štab Zvorničke brigade bio udaljen otprilike 35 kilometara. Radika Petrović, T. 8700-01.

¹⁸⁰ Radika Petrović, T. 8699; DP D138/1.

brigade.¹⁸¹ U sastavu 4. bataljona bilo je 218 vojnika, iako je u julu 1995. samo 80 ljudi bilo na raspolaganju na linijama.¹⁸² Jedinica je bila podijeljena na dvije čete od po 40 pripadnika.¹⁸³

58. U periodu prepotčinjavanja, Bratunačka brigada i Zvornička brigada bile su nadležne za različite aspekte ovog bataljona. Zvornička brigada je i dalje odlučivala o smjeni njegovih pripadnika i obezbjeđivala je hranu, odjeću i prijevoz.¹⁸⁴ Iako je kapetan Petrović posvjedočio da Bratunačka brigada za vrijeme prepotčinjavanja nije obezbjeđivala “ništa”, major Obrenović, načelnik štaba Zvorničke brigade, posvjedočio je da je Bratunačka brigada bila zadužena za municiju i borbenu opremu.¹⁸⁵ Prema njegovom iskazu, 4. bataljon je bio “potpuno pod komandom komandanta Bratunačke brigade”.¹⁸⁶ Kapetan Petrović je u svom iskazu rekao sljedeće:

Ja sam poštovao i jednog i drugog, i komandanta Bratunačke brigade i komandanta Zvorničke brigade. Izvršavao sam naređenja i jednog i drugog u svojoj moći, al' sam više bio okrenut Zvorničkoj brigadi. [...] Ja sam bio istovremeno i pripadnik 4. bataljona Bratunačke brigade i pripadnik 8. bataljona Zvorničke brigade. Ja sam imao obavezu i izvršavao zadatke i prema jednim i prema drugim.¹⁸⁷

Dalje u svom iskazu on je rekao da po prijemu naređenja od Zvorničke brigade nije obavještavao pukovnika Blagojevića i nije tražio od njega dozvolu za izvršenje tih naređenja.¹⁸⁸ Štaviše, kapetan Petrović je posvjedočio da je uvijek izdavao naređenja kao komandant 8. bataljona Zvorničke brigade, a ne kao komandant 4. bataljona.¹⁸⁹

59. Prema iskazu Radika Petrovića, prepotčinjenje dotičnog bataljona Bratunačkoj brigadi prestalo je ujutro 19. jula u skladu s naređenjem pukovnika Vinka Pandurevića, komandanta Zvorničke brigade. Bataljon Radika Petrovića vratio se u Zvorničku brigadu.¹⁹⁰

(iii) Vojna policija Bratunačke brigade

¹⁸¹ Radika Petrović, T. 8696. Radika Petrović poriče da su Kravica i Sandići spadali u zonu odgovornosti 4. bataljona, T. 8766-67.

¹⁸² Radika Petrović, T. 8697. DP P390, Izvještaj o borbenoj gotovosti Zvorničke pješadijske brigade za period od 1. januara do 31. decembra 1994., str. 7 pokazuje da je 1994. godine 8. bataljon imao 205 vojnih obveznika. Takođe pokazuje da je 190 vojnih obveznika oslanjalo na Zvorničku brigadu za intendantsku podršku. DP P390, str. 9.

¹⁸³ Radika Petrović, T. 8694.

¹⁸⁴ Radika Petrović, T. 8702. Da je Zvornička brigada bila zadužena za hranu i odjeću potvrdio je Dragan Obrenović, T. 2630-32. Vidi i DP P390, Izvještaj o borbenoj gotovosti Zvorničke brigade, 1994., str. 7: “Ovaj bataljon nije ušao u ukupno brojno stanje Zvorničke pbr, ali je oslonjen na pozadinsko obezbeđenje brigade.”

¹⁸⁵ Dragan Obrenović, T. 2631.

¹⁸⁶ Dragan Obrenović, T. 2632. Vidi iskaz DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva od 5. jula 1995., koju je potpisao pukovnik Blagojević i DP P483, Naređenje za pretres terena od 14. jula 1995., koje je potpisao pukovnik Blagojević, koja se oba odnose na 4. bataljon kao jedinicu u sklopu Bratunačke brigade.

¹⁸⁷ Radika Petrović, T. 8702-03.

¹⁸⁸ Radika Petrović, T. 8702.

¹⁸⁹ Radika Petrović, T. 8770.

¹⁹⁰ Radika Petrović, T. 8703. Vidi i iskaz DP D135/1, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 19. juli, pod tačkom 2: “Nije nam poznato po čijoj naredbi je [4. pb] vraćen u sastav 1. zvpbr.”

60. U julu 1995. vodom Vojne policije komandovao je stariji vodnik Mirko Janković.¹⁹¹ Njegov zamjenik bio je Mile Petrović.¹⁹² U vodu Vojne policije Bratunačke brigade bilo je otprilike 30 pripadnika,¹⁹³ koji su bili podijeljeni na tri odjeljenja.¹⁹⁴ Štab voda Vojne policije nalazio se pored štaba Bratunačke brigade.¹⁹⁵

61. Redovne dužnosti Vojne policije uključivale su obezbjeđenje objekata i lica, kontrolu saobraćaja, hapšenje vojnih obveznika odsutnih bez dozvole i hapšenje ljudi koji se nisu odazvali na mobilizaciju.¹⁹⁶ U julu 1995. vod Vojne policije patrolirao je područjem oko srebreničke enklave, obezbjeđivao puteve između Bratunca, Sasa i Pribićevca i opsluživao kontrolni punkt Žuti Most pored Potočara. Vod je takođe obezbjeđivao ulaz u štab Bratunačke brigade a, prema potrebi, i oficire i komandni kadar.¹⁹⁷

(d) Struktura Zvorničke brigade

(i) Komandna struktura i jedinice

62. Zvornička brigada formirana je u sklopu Drinskog korpusa 1992.¹⁹⁸ U julu 1995. njen komandant je bio potpukovnik Vinko Pandurević, a načelnik štaba i zamjenik komandanta brigade bio je major Dragan Obrenović.¹⁹⁹ Neposredno potčinjene komandantu bile su tri službe: služba bezbjednosti, na čijem čelu je bio poručnik Drago Nikolić; pozadinska služba na čijem čelu je bio kapetan Sreten Milošević; i služba za moral, pravne i vjerske poslove, na čijem čelu je bio major Nenad Simić.²⁰⁰

63. Komandantu brigade pomagao je štab, koji se sastojao od organa za operativno-nastavne poslove, obavještajnog organa, organa za personalne poslove, organa veze, organa inženjerije,

¹⁹¹ Mile Janjić, T. 9762-63; Momir Nikolić, T. 1603; Nikola Popović, T. 11073; Nenad Đokić, T. 5431-32; Mile Petrović, DP D220/1, Izjava iz avgusta, str. 2. oktobar 2003., str. 41.

¹⁹² Mile Petrović, DP D220/1, oktobar 2003., str. 44, gdje se navodi da ga je na taj položaj usmeno imenovao Momir Nikolić. Milan Gvozdenović potvrđuje funkcije Mirka Jankovića i Mileta Petrovića, Milan Gvozdenović, DP D225/1, str. 2. Radenko Zarić je posvjedočio da je zamjenik komandira voda Vojne policije bio Mirko Janković, a komandant Dragiša Jovanović i da je od njih dvojice primao naređenja. Radenko Zarić, DP P685, str. 4-5. Međutim, kad je bio pozvan na unakrsno ispitivanje, Zarić je rekao da nije siguran ko je bio zamjenik komandanta u vrijeme pada Srebrenice. Radenko Zarić, T. 6024.

¹⁹³ Momir Nikolić, T. 1997; svjedok P-138, T. 3500 (zatvorena sjednica). Na Spisku pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995. navedena su imena 35 ljudi kao pripadnika Vojne policije. DP D143/1.

¹⁹⁴ Momir Nikolić, T. 1602.

¹⁹⁵ Momir Nikolić, T. 1997. Pretresno vijeće je tokom obilaska Bratunca u septembru 2004. spolja vidjelo bivši štab Vojne policije Bratunačke brigade.

¹⁹⁶ Momir Nikolić, T. 1603; svjedok P-138, T. 3500-01 (zatvorena sjednica); Petar Salapura, T. 10611; Borivoje Jakovljević, T. 9926-28.

¹⁹⁷ Momir Nikolić, T. 1602-03; svjedok P-138, T. 3500-01 (zatvorena sjednica); Nikola Popović, T. 11070-71.

¹⁹⁸ DP P395, publikacija, *Drinski*, "Na putu ka pobjedi", juni 1995.

¹⁹⁹ Duško Vukotić, T. 11421 svjedok P-130, T. 6664, 6686, 6702, 6713-14, 6727, 6783; DP P367, Struktura Zvorničke brigade – juli 1995.

organa za protivvazdušnu odbranu i artiljerijskog organa.²⁰¹ Organom inženjerije rukovodio je načelnik inženjerije, optuženi major Dragan Jokić. Načelnik štaba rukovodio je tim organom i organizovao njegov rad.

64. Zvornička brigada sastojala se od osam pješadijskih bataljona sa po otprilike 450-550 ljudi, jednog pozadinskog bataljona, jednog mješovitog artiljerijskog divizion²⁰² i jednog lakog protivvazdušnog raketno-artiljerijskog divizion²⁰³. Brigadu je sačinjavala i jedna pješadijska jedinica veličine bataljona zvana "Podrinjski specijalni odred", poznata pod imenom "Vukovi sa Drine."²⁰⁴ "Vukovima sa Drine", koji su važili za naročito dobro obučenu i disciplinovanu izviđačku jedinicu²⁰⁵, komandovao je kapetan Milan Jolović, s nadimkom Legenda.²⁰⁶ Dok je ta jedinica funkcionisala u sklopu Zvorničke brigade, djelovala je kao rezerva Drinskog korpusa, koji ju je često koristio.²⁰⁷

65. U sklopu Zvorničke brigade postojale su i tri samostalne čete: inženjerijska četa kojom je od 23. juna 1995. komandovao kapetan Dragan Jevtić,²⁰⁸ četa Vojne policije i četa veze.²⁰⁹ Na kraju, brigada je imala i dva voda: vod za atomsko-biološko-hemijsku odbranu i izviđački vod.²¹⁰

66. U januaru 1995. Zvornička brigada je navodno brojala 5.248 oficira, podoficira i vojnika.²¹¹ Štab brigade bio je smješten u fabrici "Standard" u Karakaju, udaljenom tri kilometra sjeverno od Zvornika uz Drinu.²¹² Pripadnici brigade su takođe opsluživali istureno komandno mjesto u Kitovnici, blizu sela Orahovac.²¹³ Zvornička brigada je obezbjeđivala područje od

²⁰⁰ Dragan Obrenović, T. 2424. Svaki načelnik organa zvao se 'pomoćnikom komandanta' za taj organ. Komandant i načelnik štaba zajedno sa ta tri pomoćnika komandanta činili su tzv. "unutrašnju komandu". Duško Vukotić, T. 11421-22.

²⁰¹ Dragan Obrenović, T. 2422-24. Načelnik takvog organa zvao se ili "pomoćnikom načelnika štaba" (za operativno-nastavni organ, obavještajni organ i organ za personalne poslove) ili "načelnikom" (za ostale organe). Vidi i DP P367, 1. zvornička pješadijska brigada – juli 1995.

²⁰² Pretresno vijeće primjećuje da se izraz "divizija" obično koristi za jedinice veće od brigade.

²⁰³ Dragan Obrenović, T. 2666.

²⁰⁴ DP P367, Struktura 1. zvorničke pješadijske brigade – juli 1995.

²⁰⁵ Dragan Obrenović, T. 2667; Duško Vukotić, T. 11415-18; Dražen Erdemović, KT. 3085.

²⁰⁶ DP P390, Izvještaj o borbenoj gotovosti Zvorničke pješadijske brigade za period od 1. januara do 31. decembra 1994.; Dragan Obrenović, T. 2667; Duško Vukotić, T. 11418.

²⁰⁷ Dragan Obrenović, T. 2667.

²⁰⁸ Minja Radović, T. 11919-20; DP P514, Pregled angažovanja ljudstva Inženjerijske čete za juli 1995.

²⁰⁹ DP P367, Struktura 1. zvorničke pješadijske brigade – juli 1995.

²¹⁰ *Id.*

²¹¹ DP P390, Izvještaj o borbenoj gotovosti Zvorničke pješadijske brigade za period od 1. januara do 31. decembra 1994. Broj ljudi ne uključuje 8. pješadijski bataljon, jer je on bio prepotčinjen Bratunačkoj brigadi naredjenjem Drinskog korpusa, DP P390, str. 6. Brojno stanje za period od 1. januara do 31. decembra 1994. je sljedeće: 72 oficira (32% ljudstva po formaciji od 227), 243 podoficira (243% ljudstva po formaciji od 137) i 4.933 vojnika (139% ljudstva po formaciji od 3.550), DP P390, str. 6.

²¹² Dragan Obrenović, T. 2429. Pretresno vijeće je obišlo bivši štab Zvorničke brigade tokom posjete u septembru 2004.

²¹³ Dragan Obrenović, T. 2613. Pretresno vijeće je obišlo istureno komandno mjesto bivše Zvorničke brigade tokom posjete u septembru 2004.

otprilike 40 kilometara uz rijeku Drinu oko grada Zvornika.²¹⁴ U julu 1995. jedinice brigade su bile razmještene i van tog područja. Četvrti pješadijski bataljon²¹⁵ i 8. pješadijski bataljon, koji je u julu 1995. nosio naziv 4. bataljon Bratunačke brigade, bili su razmješteni u zoni odgovornosti Bratunačke brigade, južno od zone odgovornosti Zvorničke brigade.²¹⁶

67. U julu 1995. Zvornička brigada je uvijek imala dežurnog oficira u komandi i na isturenom komandnom mjestu.²¹⁷ Osim toga, brigada je imala dežurnog oficira u kasarni u komandi brigade, koji je bio odgovoran za dužnosti u kasarni, kao što je čuvanje straže i čišćenje kasarne.²¹⁸

(ii) Struktura Inženjerske čete

68. Komandir Inženjerske čete Zvorničke brigade u relevantnom periodu bio je kapetan Dragan Jevtić. Njegov zamjenik bio je Slavko Bogičević.²¹⁹ Štab Inženjerske čete nalazio se u Glinici, otprilike jedan kilometar od štaba Zvorničke brigade.²²⁰ Inženjerska četa je imala otprilike 90 pripadnika koji su bili podijeljeni u tri voda: pionirski ili borbena-inženjerski vod, vod za utvrđivanje ili opšti inženjerski vod i putni vod.²²¹ Glavni zadaci pionirskog voda bili su pripremanje karata, te polaganje i demontiranje minskih polja.²²²

69. Dalje u tekstu opisuje se odnos između načelnika inženjerije, Dragana Jokića, i komandira Inženjerske čete.²²³

70. Inženjerska četa je raspolagala teškom mehanizacijom i vozilima. U slučaju potrebe, mogla je izuzeti inženjersku opremu od civilnih izvora.²²⁴ U julu 1995. Inženjerska četa je imala

²¹⁴ DP P390, Izvještaj o borbenoj gotovosti Zvorničke pješadijske brigade za period od 1. januara do 31. decembra 1994., str. 1.

²¹⁵ Duško Vukotić, T. 11451; DP P367, Struktura 1. zvorničke pješadijske brigade – juli 1995. Komandant 4. bataljona bio je poručnik Pero Vidaković.

²¹⁶ Vidi *supra* par. 42 o prepotčinjavanju 8. bataljona Bratunačkoj brigadi.

²¹⁷ Svjedok P-130, T. 6730-31. Dragoslav Lacković, T. 12141, 12145; Ljubo Bojanović, T. 11720; Milan Marić, T. 11568.

²¹⁸ Dragan Obrenović, T. 2618.

²¹⁹ Dragan Obrenović, T. 2585, Minja Radović, T. 11922-23.

²²⁰ Minja Radović, T. 11923.

²²¹ DP P514, Dnevnik prisustva pripadnika inženjerske čete za juli, godina nije navedena. Inženjerska četa je imala i stražarsku jedinicu. Pretresno vijeće primjećuje da određeni podaci u dnevniku - komandiri čete i voda - odgovaraju podacima iz drugih dokaznih materijala koji se odnose na juli 1995. U dnevniku je navedeno da je komandir čete Dragan Jevtić, komandir pionirskog voda Stevo Čvorić, komandir putnog voda Damjan Lazarević i komandir voda za utvrđivanje Spasoje Tomanić. Minja Radović, T. 11926-27; Richard Butler, T. 5232-33.

²²² Brano Đurić, T. 11966-67. Pripadnici ovog voda često su bili prepotčinjeni u grupama od dva do tri vojnika jedinicama Zvorničke brigade, naročito pješadijskim bataljonima. Brano Đurić, T. 11966-67. U julu 1995., na primjer, komandir voda Čvorić bio je raspoređen u 3. pješadijski bataljon. *Id.* U takvim slučajevima, rad pionira koordinisao je komandant dotičnog bataljona. Brano Đurić, T. 11968.

²²³ Vidi *infra* Dio IV. B. 1.

²²⁴ DP D12/3, u Sumarnom izvještaju po inženjeriji Zvorničke brigade, 20. decembar 1995., navode se tri tipa vozila i teške mehanizacije: oni koji su pripadali samom VRS-u ("vojni kontingent"), koji su mobilisani u VRS iz civilnih izvora ("mobilisana mehanizacija") ili su dobiveni kao "ratni plijen", *ibid.* str. 5.

na raspolaganju i koristila sljedeću tešku mehanizaciju sredstva i vozila:²²⁵ dva kamiona,²²⁶ dva utovarivača ULT,²²⁷ utovarivač²²⁸ i dva rovokopača.²²⁹

(e) MUP

71. Civilna policija Republike Srpske bila je dio Ministarstva unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP).²³⁰ U julu 1995. vršilac dužnosti ministra unutrašnjih poslova bio je Tomislav Kovač. Civilna policija bila je organizovana u dva odjeljenja: redovne policijske snage i brigada posebne policije.

(i) Redovne policijske snage

72. Centri javne bezbjednosti (dalje u tekstu: CJB) koordinisali su aktivnosti lokalnih stanica javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB), tj. policijskih stanica, na svom području. Na srebreničkom području, stanice javne bezbjednosti bile su podređene zvrničkom CJB-u, čiji je načelnik bio Dragomir Vasić.²³¹

²²⁵ Budući da se u DP D12/3, Sumarnom izvještaju po inžinjeriji Zvrničke brigade, 20. decembar 1995., ne navodi tačno u kom periodu je Inžinjerijska četa koristila navedena vozila i budući da nema drugih dokaza koji potvrđuju za šta su tačno korišćena ta vozila u relevantnom periodu 1995. godine, Pretresno vijeće ne može zaključiti da je Inžinjerijska četa koristila sva ta vozila u julu 1995.

²²⁶ Ta dva kamiona su bili FAP 1921, nosivosti 8 tona i jedan TAM 75. Ostoja Stanojević, T. 5676, 5695; DP D12/3, Sumarni izvještaj po inžinjeriji Zvrničke brigade, 20. decembar 1995., str. 5; DP P517, putni radni list vozila Zvrničke brigade za TAM 75 za juli 1995. Postoje dokazi o tome da je Zvrnička brigada koristila dva dodatna kamiona TAM - TAM 75 i TAM 80 – u relevantnom periodu, vidi evidenciju o potrošnji goriva, DP P523, putni radni list vozila Zvrničke brigade za TAM 75 za juli 1995. i DP P524, putni radni list vozila Zvrničke brigade za TAM 80. Pretresno vijeće zaključuje da su ta dva kamiona pripadala 6. pješadijskom bataljonu, a ne Inžinjerijskoj četi na osnovu: (a) imena vozača navedenih u evidenciji o potrošnji goriva, koji su prema iskazu vojnog vještaka Tužilaštva Butlera, bili pripadnici 6. pješadijskog bataljona (Richard Butler, T. 4596); i (b) evidenciji se navodi "6 PB", tj. 6. pješadijski bataljon, kao jedinica za koju su vozila korišćena. Pretresno vijeće primjećuje u tom kontekstu da se u Sumarnom izvještaju po inžinjeriji za 1995. godinu, koji je 21. decembra 1995. Drinskom korpusu podnio pukovnik Pandurević, navodi samo jedan kamion TAM 75, što još više potvrđuje taj zaključak, vidi DP D12/3, Sumarni izvještaj po inžinjeriji Zvrničke brigade, 20. decembar 1995.

²²⁷ Jedan je bio utovarivač marke ULT-220 s kašikom sprijeda. Richard Butler, T. 4595. Prema DP P522, putnom radnom listu vozila, vlasnik te mašine bilo je holding preduzeće "Birač". DP P521, iz Naređenja Zvrničke inžinjerijske brigade od 15. jula 1995., koje je potpisao Dragan Jevtić, a koje je ujedno stranica iz dnevnika zapovesti komandira Inžinjerijske čete za 15. juli 1995. očito je to da su u Inžinjerijskog četi bila dva utovarivača marke ULT. Minja Radović, komandir Inžinjerijske čete do 23. juna 1995., takođe je u svom iskazu rekao da su mašine marke ULT posuđene na principu trebovanja. Minja Radović, T. 11940-42.

²²⁸ To je bio utovarivač sa prednjom kašikom za utovar i manjom kašikom otpozadi za kopanje kanala. Miloš Mitrović, T. 5623.

²²⁹ To su bili rovokopači tipa BGH-700 i G-700 s velikim kašikama od sprijeda. DP P516, putni radni list vozila za rovokopač "Torpedo" za juli 1995.; Miloš Mitrović, T. 5592 (koji je pojasnio da je njegovo vozilo 1992. godine mobilisano u Zvrničku brigadu); DP P515, putni radni list vozila za rovokopač s registarskim tablicama broj C-3117 za juli 1995.; Cvijetin Ristanović, T. 5365-66, posvjedočio je da je vlasnik te mašine bilo civilno preduzeće "Zvornik putevi".

²³⁰ Dragan Obrenović, T. 2761.

²³¹ Momir Nikolić, T. 1645; Dragan Obrenović, T. 2460-61; Nenad Deronjić, T. 8204; svjedok DP-102, T. 8243; Predrag Krstić, DP D215/1, Izjave Predraga Krstića od 23. aprila 2004. i 13. marta 2001., str. 2.

73. Osim uobičajenih policijskih dužnosti čuvanja javnog reda i mira, neki pripadnici redovnih policijskih snaga obavljali su dužnosti i u sklopu posebnih snaga policije ili četa PJP.²³² Čete PJP obučavane su za borbene operacije i formirane po potrebi.²³³ Pripadnici četa PJP uglavnom su nosili plave maskirne uniforme i izdavano im je standardno vojno naoružanje.²³⁴

74. U julu 1995. CJB u Zvorniku aktivirao je nekoliko četa PJP i razmjestio ih na području Srebrenice.²³⁵ Iz dokumentarnih dokaza očito je da je 12. jula jedan vod 2. čete PJP učestvovao u postavljanju zasjeda pored Ravni Buljima, sjeverozapadno od enklave Srebrenica.²³⁶ Prema iskazu Nenada Deronjića, pripadnika 2. čete PJP, njegov vod je poslat u grad Srebrenicu 12. jula da tamo formira policijsku stanicu.²³⁷ U julu 1995. na kontrolni punkt policije u Konjević-Polju postavljeni su policajci iz 6. čete PJP.²³⁸ Zadatak im je bio da vrše kontrolu saobraćaja i robe.²³⁹

(ii) Brigada Specijalne policije

75. Brigada Specijalne policije bila je borbena jedinica MUP-a.²⁴⁰ Komandant je bio pukovnik Goran Sarić, a zamjenik komandanta pukovnik Ljubiša Borovčanin.²⁴¹ Redovne aktivnosti te

²³² Svjedok DP-102, T. 8243-44. Momir Nikolić je svjedočio da su se čete PJP sastojale od "ljudi sa teritorije gdje se formira ta jedinica." Momir Nikolić, T. 1645.

²³³ Dragan Obrenović, T. 2460-62; Nenad Deronjić, T. 8201; Ljubisav Simić, T. 7652.

²³⁴ Dragan Obrenović, T. 2460-62, posvjedočio je da su formacije PJP zvali "specijalne policijske snage" ili "plava policija"; Nenad Deronjić, T. 8179-81, posvjedočio je da je 2. četa PJP bila raspoznatljiva kao dio MUP-a.

²³⁵ Momir Nikolić, T. 1645. DP P665, Izvještaj MUP-a od 12. jula 1995., par. 5-7. U ovom izvještaju se pominje da su bile angažovane 1., 2. i 4. četa PJP. Svjedok P-134 je posvjedočio da je u tom periodu bila angažovana 6. četa PJP. Svjedok P-134, T. 6517. DP P159, u Borovčaninovom borbenom izvještaju za period od 13. do 15. jula stoji da je 13. jula bila angažovana 5. četa PJP. Svetlan Stanišić je rekao da je u julu 1995. 1. četa PJP bila stacionirana u Milićima i da je od 11. do 13. jula na području oko Srebrenice i Potočara bila angažovana jedna jedinica te čete. DP D214/1 Izjave Svetlana Stanišića od 23. aprila 2004. i 14. marta 2001., str. 2-3, 44-16, 18-21. Vidi i iskaz Predraga Krstića koji je izjavio da je njegova jedinica 1. čete PJP 14. i 15. jula bila angažovana oko Zvornika. DP D215/1, Izjave Predaga Krstića, str. 2, 3-7, 9-10, 22-26.

²³⁶ DP P665, Izvještaj MUP-a od 12. jula, par. 5; kada su mu predočeni ovi dokazi, Nenad Deronjić je u svom iskazu rekao da njegova grupa nije bila pozvana da postavlja zasjede. Nenad Deronjić, T. 8218.

²³⁷ Nenad Deronjić, T. 8187-89; DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj za period od 10. do 20. jula 1995., str. 2. Druga četa PJP-a brojala je 35 do 40 ljudi. Nenad Deronjić, T. 8206. Vidi i DP D124/1, stranicu dnevnika za juli 1995. Nenad Deronjić posvjedočio je da slova "BD", koja obično označavaju borbenu aktivnost, u ovom slučaju znače da je četa PJP devet dana bila angažovana u Srebrenici. Pošto pripadnici te čete nisu obavljali redovne policijske aktivnosti, njihove dužnosti su se vodile kao borbene aktivnosti. Nenad Deronjić, T. 8198-99, 8223.

²³⁸ Svjedok P-134, T. 6543-44. Svjedok P-134 je posvjedočio da je 6. četa od 4. to 16. jula bila stacionirana na policijskom kontrolnom punktu. Svjedok P-134, T. 6517. Vidi i iskaz Nenada Deronjića, koji je posvjedočio da su kontrolni punkt u Konjević-Polju obično opsluživali policajci iz SJB-a u Bratuncu u sklopu svojih redovnih policijskih dužnosti. Prema iskazu Nenada Deronjića, policajci iz Bratunca na kontrolnom punktu nisu bili ni u kakvoj vezi sa Bratunačkom brigadom. Mogli su direktno komunicirati samo sa SJB-om u Bratuncu. Nenad Deronjić je posvjedočio da je 2. četa PJP organizovana negdje u podne 12. jula. Nenad Deronjić, T. 8179-82; 8205.

²³⁹ Nenad Deronjić, T. 8201-02; svjedok P-134, T. 6517-18. Oba svjedoka su u svom iskazu rekla da su u sastavu 6. čete bili stariji muškarci, za razliku od ljudstva iz 1. i 2. čete PJP-a.

²⁴⁰ Momir Nikolić, T. 1643. Vidi i DP P853, Izvještaj Specijalne policije MUP-a RS, 5. juli 1995.

²⁴¹ Dragan Obrenović, T. 2461; Duško Jević, T. 3208; Miloš Stupar, T. 8327; DP D216/1, Izjava Mendeljeva Đurića, 22. april 2004., str. 2.

brigade uključivale su obezbjeđenje aerodroma i pružanje zaštite tokom važnih događaja.²⁴² Brigada Specijalne policije sastojala se od otprilike osam odreda, uključujući i 2. odred iz Šekovića,²⁴³ kojim je komandovao Miloš Stupar,²⁴⁴ i Centar za obuku na Jahorini, kojim je komandovao Duško Jević.²⁴⁵ Pripadnici odreda su bili naoružani automatskim i poluautomatskim oružjem i obuka im se razlikovala od obuke redovnih policijskih snaga.²⁴⁶ Odredi su takođe raspolagali teškim naoružanjem i vozilima, kao što su tenkovi, oklopni transporter i prage.²⁴⁷

(iii) Prepotčinjavanje VRS-u u julu 1995.

76. U skladu s važećim zakonom u RS, jedinice MUP-a su se mogle prepotčiniti VRS-u za različite svrhe, između ostalog i kao pojačanje snagama VRS-a tokom borbenih dejstava.²⁴⁸ Prepotčinjene jedinice MUP-a izvršavale su naređenja VRS-a.²⁴⁹ Komandant jedinice VRS-a kojoj je jedinica MUP-a bila prepotčinjena i komandant jedinice MUP-a koordinisali su svoj rad u izvršavanju zadataka koje im je dodijelio VRS.²⁵⁰

²⁴² DP D216/1, razgovor s Mendeljevim Đurićem, 18. oktobar 2000., str. 6-7; prema iskazu Duška Jevića, ljudstvo je prije svega bilo obučeno za policijski rad, ali je prema potrebi moglo biti poslano na front. Duško Jević T. 3208.

²⁴³ Prema iskazu Miloša Stupara, pripadnici 2. odreda iz Šekovića nosili su svijetlosmeđe maskirne uniforme s oznakama "brigada Specijalne policije". U odredu je bilo otprilike 80 do 100 pripadnika. Miloš Stupar, T. 8327. Miloš Stupar je takođe posvjedočio da je 2. odred iz Šekovića bio potčinjen brigadi Specijalne policije, ali da su postojala dva komandna lanca – jedan preko brigade Specijalne policije i drugi preko CJB-a u Zvorniku. Miloš Stupar, T. 8369.

²⁴⁴ Miloš Stupar je u svom iskazu rekao da je bio komandir 2. odreda iz Šekovića do 15. jula 1995. Tog dana je primio usmeno naređenje od Tomislava Kovača, vršioca dužnosti ministra unutrašnjih poslova, da će biti premješten u jedinicu za antiterorističko djelovanje. To svjedočenje je u protivrječju sa dokumentarnim dokazima, koji ukazuju na to da je ostao na položaju komandira odreda do 22. avgusta 1995. Miloš Stupar je takođe u svom iskazu izjavio da je 16. jula primio naređenje da ostane na dužnosti komandira odreda pošto je njegov nasljednik, zamjenik komandira odreda Rado Čuturić (s nadimkom Oficir), ranjen u skladištu u Kravici 15. jula. Miloš Stupar, T. 8366-69, 8423-25, 8445-53; DP P850, Personalni upitnik MUP-a RS za Miloša Stupara, koji upućuje na to da je on bio zamjenik komandira 2. odreda iz Šekovića do 22. avgusta 1995; DP, D130/1, Odluka o rješenju MUP-a RS da se Miloš Stupar rasporedi na radnu obavezu načelnika odeljenja Zvornik u Upravi za borbu protiv terorizma od 21. avgusta 1995.

²⁴⁵ Duško Jević, T. 3207; Dragan Obrenović, T. 2523; Miloš Stupar, T. 8327; svjedok P-131, DP P683, Izjava, 14. - 18. decembar 1995., str. 8 (zapečaćeno).

²⁴⁶ Svjedok DP-102, T. 8244 (zatvorena sjednica), koji je izjavio je da je brigada Specijalne policije bila obučena za borbu; svjedok P-131, DP P683, Izjava od 14. do 18. decembra 1995., str. 4-5 (zapečaćeno), koji je izjavio da je bio na posebnoj obuci.

²⁴⁷ Momir Nikolić, T. 1754; Miloš Stupar, T. 8327-28. Praga je samohodni top velikog kalibra. Momir Nikolić, T. 1643-44.

²⁴⁸ DP D61/1, Zakon o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, 29. novembar 1994., Dio IV, član 14: "Jedinice policije koje se naredbom vrhovnog komandanta oružanih snaga upućuju na borbena dejstva prepotčinjavaju se komandantu jedinice u čijoj zoni odgovornosti izvršavaju borbene zadatke". U skladu sa članom 7 ovog zakona, predsjednik RS je definisao organizaciju policijskih snaga i izdavao naređenja za njihovo angažovanje u ratu. Vidi i iskaz Ljubisava Simića, T. 7652. Dragan Obrenović je u svom svjedočenju rekao da su se odluke o prepotčinjavanju donosile u zavisnosti od slučaja. Dragan Obrenović, T. 2764-65.

²⁴⁹ Duško Jević, T. 3216-17, 3281-85.

²⁵⁰ DP D61/1, Zakon o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, 29. novembra 1994., član 14; Duško Jević, T. 3309-15, 3248.

77. Snage MUP-a bile su angažovane u borbenim operacijama na određeno vrijeme kako bi izvršile neki tačno definisani zadatak.²⁵¹ U periodu u kojem su bile prepotčinjene, snage MUP-a zadržavale su svoju formaciju i nisu se mogle rasformirati niti razdvajati.²⁵²

78. Negdje između 7. i 9. jula, Miroslav Deronjić je otišao na Pale da razgovara s predsjednikom Radovanom Karadžićem.²⁵³ Poslije posjete isturenom komandnom mjestu Bratunačke brigade u Pribićevcu, zaključio je sljedeće:

[o]bim te akcije prevazilazi neku rutinsku radnju. Poznavao sam većinu ljudi učesnika u tom događaju, a glavninu vojske u tom području činila je Bratunačka brigada. Poznajem većinu tih ljudi i shvatio sam u jednom trenutku da je veoma rizično da takve ozbiljne akcije se preduzimaju sa ljudima, koji nisu, po mom mišljenju dovoljno obučeni za neke takve akcije. [...] Moja namjera prilikom odlaska na Pale je bila da upozorim predsjednika da ukoliko postoje neke ozbiljne namjere oko Srebrenice, što sam ja zaključio na tom mjestu gdje sam boravio, da bi bilo dobro u takvu jednu akciju uključiti još neku obučenu jedinicu. Konkretno sam mislio u tom trenutku na jedinicu Specijalne policije. [...] Poznavao sam komandni sastav te Specijalne, jedinice Specijalne policije i lično sam poznavao gospodina Borovčanina Ljubišu koji je bio načelnik u štabu te Specijalne policije. [...] Znači, moja namjera je bila da prvo vidim kakve su vojne namjere u akciji oko Srebrenice, a drugo da predložim predsjedniku Karadžiću da na to područje dođe jedna obučena jedinica, sposobna za takve vrste operacija. [...] Varijanta B, koju mi je pomenuo tada g. Karadžić, on je rekao da je to druga varijanta i da je uslovna. Šta znači to uslovna? Ja sam razumio, ukoliko se stvore mogućnosti za ulazak vojske u Srebrenicu, da će se ta mogućnost iskoristiti. [...] i ja sam bio zadovoljan u smislu da sam razumio šta su namjere naše vojske oko Srebrenice."²⁵⁴

Dana 10. jula 1995. Tomislav Kovač, vršilac dužnosti ministra unutrašnjih poslova, izdao je naređenje da se osnuje operativna jedinica MUP-a.²⁵⁵ U tom naređenju se, u relevantnom dijelovima, kaže sljedeće:

Na osnovu naređenja vrhovnog komandanta Oružanih snaga Republike Srpske, [...] naređujem

1. Izdvojiti dio snaga MUP-a RS koji učestvuje u borbenim dejstvima na sarajevskom ratištu i uputiti kao samostalnu jedinicu u rejonu Srebrenice u toku sutrašnjeg dana 11. 07. 1995. g.

2. U sastav jedinice ulaze drugi specijalni odred policije iz Šekovića, prva četa PJP CJB Zvornik, mješovita četa združenih snaga MUP-a RSK-a, Srbije i Republike Srpske i četa iz kampa centra za obuku na Jahorini.

4. [...] Okupljanje jedinice izvršiti 11. 07. 1995. godine do 12 časova u Bratuncu ispred SJB, osim drugog specijalnog odreda policije koji će pokret ka određištu izvršiti 11. 07. 1995. godine u popodnevnim satima.

²⁵¹ DP D62/1, Naređenje predsjednika Karadžića od 22. aprila 1995., pod tačkom 2, kao što je prokomentarisao Duško Jević, T. 3286-87. Vidi i iskaz Duška Jevića, T. 3220-21, 3338-39. Odgovornosti komandnog kadra MUP-a tačno je definisao MUP RS.

²⁵² DP D61/1, član 14; DP D62/1, Naređenje predsjednika Karadžića od 22. aprila 1995.

²⁵³ Miroslav Deronjić, T. 6376-77.

²⁵⁴ Miroslav Deronjić, T. 106-111. Vidi i iskaz Miroslava Deronjića, KAT T. 6377-78. Miroslav Deronjić je u svom iskazu rekao da u tom trenutku nije bio upoznat s vojnim ciljem napada na Srebrenicu. Miroslav Deronjić, T. 7283.

²⁵⁵ DP P157, Naređenje MUP-a RS u vezi sa zadacima MUP-a, 10. juli 1995. Kako stoji u tekstu ovog naređenja, ono je izdato u skladu s naređenjem vrhovnog komandanta Oružanih snaga Republike Srpske, Radovana Karadžića.

5. Komandant jedinice je dužan po dolasku na odredište stupiti u vezu sa načelnikom štaba korpusa generalom Krstićem.²⁵⁶

79. Na osnovu činjenice da se pukovnik Borovčanin, koga je imenovao komandant Operativne jedinice, morao javljati generalu Krstiću radi dobijanja uputstava, Duško Jević je zaključio da je za operaciju odgovoran general Krstić.²⁵⁷ Pretresno vijeće ne raspolaže dokazima da se Ljubiša Borovčanin zaista sastao sa generalom Krstićem u Bratuncu.

80. Prema iskazu Duška Jevića, pukovniku Borovčaninu su iz VRS-a mogli izdavati naređenja samo general Krstić i oficiri na višem položaju u VRS-u od generala Krstića.²⁵⁸ Pretresno vijeće podsjeća da je pukovniku Borovčaninu naređeno da se javlja generalu Krstiću. Jedan borbeni izvještaj pukovnika Borovčanina ukazuje na to da je naređenja primao neposredno od generala Mladića.²⁵⁹

81. Na osnovu dokaza koje ima pred sobom, Pretresno vijeće zaključuje da je, premda su aktivnosti Operativne jedinice koordinisane na lokalnom nivou, samo prepotčinjavanje vršeno na višem nivou – najmanje na nivou korpusa, ako ne i na nivou Glavnog štaba.²⁶⁰

2. Civilne strukture u Bratuncu

(a) Opštinske vlasti

82. Godine 1995. opštinom Bratunac upravljala je Skupština opštine i Izvršni odbor. Izvršni odbor je bio nadležan za provođenje odluka Skupštine opštine.²⁶¹ Predsjednik Skupštine opštine imao je službene kontakte s VRS-om samo preko Izvršnog odbora.²⁶²

83. U Bratuncu je 1995. na političkoj sceni dominirala Srpska demokratska stranka (dalje u tekstu: SDS).²⁶³ Lokalni predsjednik SDS-a bio je Miroslav Deronjić, koji je rukovodio

²⁵⁶ DP P157, naređenje MUP-a RS u vezi sa zadacima MUP-a, 10. juli 1995. Ovo naređenje je upućeno "komandantu specijalne brigade policije, štabu komande policijskih snaga Trnovo, štabu komande policijskih snaga Vogošća, štabu komande policijskih snaga Bijeljina, CJB-u Zvornik, CJB-u Sarajevo i kamp za obuku policije Jahorina".

²⁵⁷ Duško Jević, T. 3216, 3288-89.

²⁵⁸ Duško Jević, T. 3219-21.

²⁵⁹ DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj za period od 10. do 20. jula 1995., str. 1-2.

²⁶⁰ DP P471, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, 13. juli 1995., str. 3, u kojem stoji: "Delom snaga u saradnji sa snagama MUP-a vršiti kontrolu teritorije po dubini, otkrivati, blokirati, zarobljavati i razoružavati razbijene snage muslimana, vršiti zaštitu stanovništva i materijalnih dobara, obezbeđujući se istovremeno od napada sa leđa na linijama odbrane, delom snaga sa snagama MUP-a vršiti kontrolu i postavljati zasedna dejstva na pravcima povlačenja muslimanskih grupa, a komunikaciju Bratunac - Konjević-Polje - Miliće - Vlasenicu i komunikaciju Zvornik - Šekovići - Vlasenicu imati potpuno obezbeđenu i prohodnu 24 časa neprekidno." Za koordinaciju s Bratunačkom brigadom u operacijama pretraživanja poslije 15. jula, vidi *infra* Dio II. D. 2.

²⁶¹ Ljubisav Simić, T. 7601. U julu 1995. Ljubisav Simić je bio predsjednik Skupštine opštine Bratunac. Kao predsjednik bio je zadužen za organizovanje sjednica Skupštine, pripremanje dnevnog reda za te sjednice i za provođenje odluka Skupštine preko Izvršnog odbora. Ljubisav Simić, T. 7600.

²⁶² Ljubisav Simić, T. 7647.

Opštinskim odborom SDS-a.²⁶⁴ Kancelarije SDS-a nalazile su se neposredno uz hotel "Fontana" u Bratuncu.²⁶⁵ Miroslav Deronjić je važio za najutjecajnijiu ličnost u Bratuncu.²⁶⁶ Jedan svjedok je u svom iskazu rekao da je Miroslav Deronjić lično imenovao članove opštinskog Izvršnog odbora, iako nije bio član službene opštinske vlade.²⁶⁷ Godine 1994. Miroslav Deronjić je imenovao Srbislava Davidovića na funkciju predsjednika Izvršnog odbora.²⁶⁸ Srbislav Davidović je na tom položaju bio i u julu 1995.²⁶⁹

(b) Odsjek za odbranu

84. Organ Ministarstva odbrane RS na opštinskom nivou bio je odsjek za odbranu.²⁷⁰ U Bratuncu se Odsjek za odbranu Bratunac nalazio u staroj opštinskoj zgradi u centru grada.²⁷¹ Načelnik Odsjeka za odbranu u Bratuncu bio je Aleksandar Tesić. Odsjek za odbranu bavio se mobilizacijom vojnih obveznika i snabdijevanjem VRS-a i jedinica Civilne zaštite materijalno-tehničkim sredstvima.²⁷² Odsjek za odbranu je bio u kontaktu s Bratunačkom brigadom, između ostalog, s majorom Dragomirom Eskićem, pomoćnikom načelnika štaba za popunu i personalne poslove brigade.²⁷³

(c) Civilna zaštita

85. U SFRJ se doktrina "opštenarodne odbrane" zasnivala na Ustavu i raznim drugim zakonima, uključujući i Zakon o opštenarodnoj odbrani.²⁷⁴ Osnovna obilježja opštenarodne odbrane bila su: "oslonac na sopstvene snage, masovno učešće stanovništva u suprotstavljanju

²⁶³ Miroslav Deronjić, T. 6375.

²⁶⁴ Aleksandar Tesić, T. 7805; svjedok DP-101, T. 7873 (zatvorena sjednica); Miroslav Deronjić, T. 6353.

²⁶⁵ DP P12.1, Fotografija grada Bratunca snimljena iz vazduha s tumačenjima. Pretresno vijeće je tokom posjete vidjelo kancelarije SDS-a i hotel "Fontana".

²⁶⁶ Srbislav Davidović, T. 7690, posvjedočio je da je Miroslav Deronjić imao "najveći rejting" u Bratuncu; svjedok DP-101, T. 7875 (zatvorena sjednica); Miroslav Deronjić je u svom iskazu rekao da je kao predsjednik SDS-a u Bratuncu imao utjecaj na događaje u Bratuncu, kao što su imenovanja i izbor kadrova. Miroslav Deronjić, T. 6375.

²⁶⁷ Svjedok DP-101, T. 7875 (zatvorena sjednica).

²⁶⁸ Srbislav Davidović, T. 7689-90.

²⁶⁹ Srbislav Davidović, T. 7690, koji je izjavio je da je bio predsjednik Izvršnog odbora od 1994. do 1997.

²⁷⁰ Aleksandar Tesić, T. 7779. Organi Ministarstva odbrane bili su sekretarijati za odbranu, koji su bili odgovorni za određeno područje, i odsjeci za odbranu, koji su djelovali na opštinskom nivou. Odsjeci za odbranu bili su potčinjeni sekretarijatima za odbranu i Ministarstvu odbrane.

²⁷¹ Aleksandar Tesić, T. 7815.

²⁷² Aleksandar Tesić, T. 7774. Vidi i DP D114/1, Instrukcija ministra odbrane koju je Sekretarijat za odbranu u Zvorniku primio 5. jula 1995. i DP D60/1, Zakon o odbrani RS.

²⁷³ Aleksandar Tesić, T. 7780-81. Tesić nije imao kontakte s Drinskim korpusom, jer je Drinski korpus bio u vezi sa sekretarijatom Ministarstva odbrane u Zvorniku. Glavni štab je održavao kontakt s Ministarstvom odbrane.

²⁷⁴ Mirko Trivić, T. 10725-26; DP D200/1, izvaci iz knjige *Strategija oružane borbe* Centra za strateška istraživanja JNA, 1983., str 1. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 93-95.

agresiji, korišćenje svih materijalnih izvora i dobara za potrebe rata [...].”²⁷⁵ Organizacija odbrane Republike Srpske zasnivala se na istoj doktrini.²⁷⁶

86. U skladu sa Zakonom o odbrani, Odsjek za odbranu organizovao je jedinice civilne zaštite u ratu radi pružanja zaštite stanovništvu i materijalnih sredstava stanovnicima opštine.²⁷⁷ Vojska je takođe mogla pozvati u pomoć jedinice civilne zaštite.²⁷⁸

87. Predsjednik Izvršnog odbora bio na načelnik Opštinskog štaba Civilne zaštite.²⁷⁹ Predstavnik Odsjeka za odbranu ujedno je vršio funkciju načelnika štaba Opštinskog štaba Civilne zaštite.²⁸⁰ Prema iskazu jednog svjedoka, u praksi su sva naređenja upućena Civilnoj zaštiti dolazila od Miroslava Deronjića, uprkos činjenici da on nije bio predsjednik Izvršnog odbora.²⁸¹

88. Civilna zaštita i VRS koordinisali su svoj rad.²⁸² Od predstavnika VRS-a se očekivalo da prisustvuje sastancima Opštinskog štaba Civilne zaštite. Jedan svjedok je u svom iskazu rekao da je predstavnik VRS-a redovno izostajao sa sastanaka; međutim, nekoliko puta je sastanku prisustvovao Dragoslav Trišić, pomoćnik komandanta za pozadinu Bratunačke brigade.²⁸³

²⁷⁵ DP D200/1, izvaci iz knjige, str. 4, 6; prema iskazu Mirka Trivića, specijalne snage su se morale organizovati kako bi “učestvovala u onom odlučujućem faktoru pružanja otpora agresoru. Masovno učešće stanovništva značilo je sljedeće: “Svi radni ljudi i građani organizovano učestvuju u ratnim aktivnostima i daju svoj puni doprinos ukupnom naporu društva za ostvarivanje ciljeva opštenarodnog odbrambenog rata.” Mirko Trivić, T. 10726-27.

²⁷⁶ Mirko Trivić, T. 10726-27; DP D60/1, Zakon o odbrani RS; DP P384, Zakon o primeni zakona o odbrani u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, Službeni glasnik RS, 29. novembar 1994. Pretresno vijeće primjećuje da se iz člana 11 Zakona o odbrani RS (DP D60/1) jasno vidi kako je doktrina “opštenarodne odbrane” uklopljena u zakone RS. Suština tog sistema bila je da svi građani učestvuju u odbrani SFRJ i da se iskoriste svi resursi.

²⁷⁷ Aleksandar Tesić, T. 7778; Rajko Đokić, T. 11883; svjedok DP-101, T. 7864 (zatvorena sjednica); DP D50/3 Uredba o organizovanju i funkcionisanju civilne zaštite, Službeni glasnik Republike Srpske, 27. septembar 1992., član 27; DP D60/1, Zakon o odbrani RS, član 36.

²⁷⁸ Svjedok DP-101, T. 7890 (zatvorena sjednica). Prema iskazu DP-101, “civilne vlasti” su odlučivale o tome da li da odobre takav zahtjev VRS-a. Vidi i DP P384, Zakon o primeni zakona o odbrani u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja koji predviđa sljedeće: “Član 9: Obavezi učešća u civilnoj zaštiti podležu svi radno sposobni građani i vojni obveznici raspoređeni u organe i jedinice civilne zaštite. Član 10: Za izvršavanje povremenih poslova i zadataka za potrebe oružanih snaga i druge potrebe odbrane u svim opštinama formiraju se jedinice radne obaveze. Na poslovima iz prethodnog stava mogu se angažovati i jedinice civilne zaštite.”

²⁷⁹ Rajko Đokić, T. 11883; svjedok DP-101, T. 7863 (zatvorena sjednica); DP D60/1, Zakon o odbrani RS, član 46. Opštinski štabovi civilne zaštite bili su pod kontrolom republičkih i regionalnih štabova civilne zaštite. Štabovi su se sastojali od predstavnika za određene zadatke. Svaka jedinica civilne zaštite imala je svog komandanta.

²⁸⁰ Svjedok DP-101, T. 7863 (zatvorena sjednica); DP D60/1, Zakon o odbrani RS, član 46.

²⁸¹ Svjedok DP-101, T. 7896 (zatvorena sjednica). Svjedok DP-101 takođe je posvjedočio da je sva dokumentacija Civilne zaštite vjerovatno bila pohranjena u arhivama Ministarstva odbrane u Bratuncu. Svjedok DP-101, T. 7897-98 (zatvorena sjednica).

²⁸² Rajko Đokić, T. 11885; svjedok DP-101, T. 7891 (zatvorena sjednica). U ratu je komunalno preduzeće primalo naređenja od predsjednika Izvršnog odbora. Njegov rad koordinisale su s radom vojske civilne vlasti. Dragan Mirković, T. 7965-66.

²⁸³ Svjedok DP-101, T. 7896-97 (zatvorena sjednica).

89. Jedna od jedinica Civilne zaštite koja je 1995. postojala u Bratuncu bila je jedinica radne obaveze.²⁸⁴ Pripadnici jedinice radne obaveze bili su zaposleni i primali su plaću od opštine, a bili su angažovani kao kvalifikovani radnici u preduzećima u Bratuncu.²⁸⁵ Iako ti muškarci nisu bili sposobni za vojnu službu, bili su sposobni za rad.²⁸⁶ Jedan od zadataka jedinice radne obaveze Bratunačke brigade bila je “asanacija”.²⁸⁷ Asanacija znači čišćenje terena uklanjanjem otpada, te uklanjanjem i pokopavanjem leševa.²⁸⁸ Jedna “jedinica za asanaciju” bila je organizovana u sklopu Komunalnog preduzeća "Rad".²⁸⁹ Uklanjanjem otpada, te uklanjanjem i pokopavanjem leševa.²⁹⁰ Jedna “jedinica za asanaciju” bila je organizovana u sklopu komunalnog preduzeća "Rad".²⁹¹

90. Jedinica radne obaveze je imala jedan traktor i jedna mrtvačka kola. Komunalno preduzeće "Rad" imalo je jedan veliki traktor marke FAP i jedno manje vozilo koje se koristilo za

²⁸⁴ Svjedok DP-101, T. 7864, 7934 (zatvorena sjednica); Rajko Đokić, T. 11884; Aleksandar Tesić, T. 7778; DP D60/1, Zakon o odbrani. Osim jedinice za radnu obavezu, zakon je predviđao jedinice opšte i posebne namjene. Prema iskazu svjedoka DP-101, jedinice opšte namjene nisu bile aktivne. Jedinice za posebne namjene bile su zadužene za gašenje požara, prvu pomoć, veterinarska pitanja, spasavanje od poplava i “asanaciju”. U sastavu jedinica za posebne namjene bili su muškarci nesposobni za vojnu službu ili oni koji nisu bili obavezni služiti vojni rok jer su bili prestari ili su se morali brinuti za porodicu.

²⁸⁵ Svjedok DP-101, T. 7864 (zatvorena sjednica); Rajko Đokić, T. 11883. Pripadnici tih jedinica pomagali su lokalnom Crvenom krstu, vršili utovar i istovar i obavljali više drugih zadataka. Đokić je posvjedočio da je u Civilnoj zaštiti bilo i dobrovoljaca.

²⁸⁶ Svjedok DP-101, T. 7934 (zatvorena sjednica).

²⁸⁷ Svjedok DP-101, T. 7864-65 (zatvorena sjednica). Među ostalim zadacima bila je sječa drva za ogrjev, pomaganje Crvenom krstu i utovar i istovar kamiona.

²⁸⁸ DP D30/3, Član 21 Uredbe o organizovanju i funkcionisanju civilne zaštite definiše "asanaciju": “U cilju sprečavanja širenja zaraze, epidemija i drugih posljedica ratnih razaranja, elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i ekoloških nesreća i drugih opasnosti u miru i ratu, organizuje se i provodi asanacija koja podrazumijeva uklanjanje i sahranjivanje leševa uginulih životinja, kao i uklanjanje otpadnih i drugih materija štetnih po život i zdravlje ljudi. Za organizovanje i neposredno provođenje asanacije angažuju se komunalna, građevinska, transportna, zdravstvena, veterinarska preduzeća i organizacije, stručne i naučne institucije, a po potrebi i jedinice civilne zaštite.” Pretresno vijeće primjećuje da se taj član odnosi isključivo na uklanjanje i pokopavanje životinjskih leševa. Dokazi pokazuju da se izraz "asanacija" koristio i za uklanjanje i pokopavanje ljudskih leševa. Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1763, koji u svoju definiciju riječi "asanacija" uključuje uklanjanje mrtvih; Dragan Obrenović, T. 2592-93, svjedočio je u vezi s DP P528, Vanrednim borbenim izvještajem Zvorničke brigade od 15. jula 1995., rekavši da "asanacija" u kontekstu tog izvještaja znači pokopavanje tijela ljudi koji su ubijeni vatrenim oružjem.

²⁸⁹ Svjedok DP-101, T. 7865-66 (zatvorena sjednica); Dragan Mirković, T. 7938, 7943. Obje jedinice imale su svog komandanta. Komandant jedinice Komunalnog preduzeća “Rad” bio je Dragan Mirković. Prema iskazu svjedoka DP-101, jedinica u sklopu Komunalnog preduzeća “Rad” bila je angažovana samo “povremeno”.

²⁹⁰ DP D30/3, Član 21 Uredbe o organizovanju i funkcionisanju civilne zaštite definiše *asanaciju*: “U cilju sprečavanja širenja zaraze, epidemija i drugih posljedica ratnih razaranja, elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i ekoloških nesreća, i drugih opasnosti u miru i ratu, organizuje se i provodi asanacija koja podrazumijeva uklanjanje i sahranjivanje leševa uginulih životinja, kao i uklanjanje otpadnih i drugih materija štetnih po život i zdravlje ljudi. Za organizovanje i neposredno provođenje asanacije angažuju se komunalna, građevinska, transportna, zdravstvena, veterinarska preduzeća i organizacije, stručne i naučne institucije, a po potrebi i jedinice civilne zaštite.” Pretresno vijeće primjećuje da se taj član odnosi isključivo na uklanjanje i pokopavanje životinjskih leševa. Dokazi ukazuju na to da se izraz "asanacija" koristio i za uklanjanje i pokopavanje ljudskih leševa. Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1763, koji u svoju definiciju riječi "asanacija" uključuje uklanjanje mrtvih; Dragan Obrenović, T. 2592-93, svjedočio je u vezi s DP P528, Vanrednim borbenim izvještajem Zvorničke brigade od 15. jula 1995., rekavši da "asanacija" u kontekstu tog izvještaja znači pokopavanje tijela ljudi koji su ubijeni vatrenim oružjem.

kopanje i odnošenje otpada. I ova jedinica radne obaveze i jedinica Komunalnog preduzeća "Rad" redovno su koristile utovarivač u vlasništvu državnog preduzeća "Gradina".²⁹² Odsjek za odbranu je prema potrebi naređivao mobilizaciju utovarivača.²⁹³

91. Zasebno od jedinica Civilne zaštite, oko 50-60 vojno sposobnih muškaraca bilo je angažovano u preduzećima na području opštine Bratunac, između ostalog, u prevoznom preduzeću "Vihor" i u preduzeću za elektrodistribuciju.²⁹⁴ Ta formacija nosila je naziv Radnički bataljon i bila je u rezervi Bratunačke brigade.²⁹⁵ Po mobilizaciji u brigadu, njeni pripadnici su se automatski potčinjavali Bratunačkoj brigadi.²⁹⁶

C. Opšti podaci relevantni za ovaj predmet

1. 1991.-1994.

92. Istorijat raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije već je opisan u ranijim presudama ovog Suda²⁹⁷ i ovdje ga nećemo detaljno ponavljati.

93. Po raspadu SFRJ, političko rukovodstvo bosanskih Srba, stremeći ka cilju osnivanja jedinstvene, etnički homogene "Velike Srbije," proglasilo je već u januaru 1992. nezavisnu Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu, koja je kasnije postala poznata pod nazivom Republika Srpska.²⁹⁸ Dok je vlada Bosne i Hercegovine nastojala postići priznanje nezavisnosti te

²⁹¹ Svjedok DP-101, T. 7865-66 (zatvorena sjednica); Dragan Mirković, T. 7938, 7943. Obje jedinice imale su svog komandanta. Komandant jedinice Komunalnog preduzeća "Rad" bio je Dragan Mirković. Prema iskazu svjedoka DP-101, jedinica u sklopu Komunalnog preduzeća "Rad" bila je angažovana samo "povremeno".

²⁹² Dragan Mirković, T. 7947, svjedok DP-101, T. 7866-67 (zatvorena sjednica). ULT je tip utovarivača. DP P354, shema različitih mašina i njihovih naziva prikazuje jedan ULT u lijevom donjem uglu.

²⁹³ Svjedok DP-101, T. 7866-67 (zatvorena sjednica). Aleksandar Tesić je u svom iskazu rekao da građevinske mašine za Bratunačku brigadu nisu bile često zamjenjivane. Mašine su prema potrebi mobilisane iz civilnih preduzeća na nekoliko dana. Aleksandar Tesić, T. 7820-21. Ljubisav Simić je u svom iskazu rekao da su pripadnici Bratunačke brigade bili "veoma zahtjevni" u traženju materijalnih sredstava od civilnih struktura. Ljubisav Simić, T. 7647. Srblislav Davidović je u svom iskazu rekao da mu je 11. ili 12. jula prišao Ljubiša Borovčanin i zatražio hranu iz zaliha za Bratunac. Davidović mu je dao 1.000 konzervi hrane. Srblislav Davidović, T. 7726-27.

²⁹⁴ Svjedok DP-101, T. 7934 (zatvorena sjednica).

²⁹⁵ Svjedok DP-101, T. 7934 (zatvorena sjednica), Svjedok P-140, T. 3445 i Aleksandar Tesić, T. 7786-87; DP P165, Spisak lica u rezervnom sastavu u 3. pješadijskom bataljonu za materijalno obezbeđenje (zapečaćeno). Pretresno vijeće je saslušalo iskaze pripadnika Radničkog bataljona. Ti ljudi su učestvovali u pokopavanju bosanskih Muslimana pogubljenih u skladištu u Kravici. Vidi *infra* Dio II. F. 1. (d)(ii).

²⁹⁶ DP D62/1, Naređenje predsjednika Karadžića od 22. aprila 1995., gdje se u tački 3 kaže: "Radnički bataljoni aktom mobilizacije se stavljaju pod komandu jedinice VRS za izvršenje određenog zadatka po mestu i vremenu čime se automatski izjednačavaju u svemu sa ostalim sastavima jedinice."

²⁹⁷ Vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić* i Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*.

²⁹⁸ DP D210/1, Izvještaj Holandskog instituta za ratnu dokumentaciju (NIOD), 10. april 2002. (dalje u tekstu: Izvještaj NIOD-a) Dio I, poglavlje 5, odjeljak 1.

multietničke republike, u zemlji je napetost rasla.²⁹⁹ Priznanje je uslijedilo početkom aprila 1992.³⁰⁰ Nedugo zatim u Bosni i Hercegovini izbio je rat.

94. Opština Srebrenica leži u brdima okruženoj dolini u istočnoj Bosni i Hercegovini. S rijekom Jadar na zapadu, opština se nalazi petnaestak kilometara od rijeke Drine i granice sa Srbijom.³⁰¹ Njeno stanovništvo je 1991. brojalo 37.000 ljudi od kojih su 73% bili bosanski Muslimani, a 25% bosanski Srbi.³⁰² Prije rata su mnogi ljudi iz Srebrenice bili zaposleni u fabrikama u Potočarima ili u obližnjim rudnicima boksita i cinka, zbog čega je životni standard u Srebrenici bio relativno visok.³⁰³ Odnosi između ljudi različitih nacionalnosti bili su dobri,³⁰⁴ ali u mjesecima prije rata odnosi između te dvije grupe su se pogoršali.³⁰⁵

95. U prvom mjesecu rata paravojne snage bosanskih Srba preuzele su kontrolu nad opštinom Srebrenica, da bi nekoliko sedmica kasnije to područje ponovo zauzele snage bosanskih Muslimana.³⁰⁶ U aprilu i maju 1992. snage bosanskih Srba zajedno su istjerale bosanske Muslimane s velikog dijela istočne Bosne, između ostalog, iz gradova Bijeljina, Bratunac i Zvornik. Stanovnici bosanski Muslimani su se sklonili u enklave oko Srebrenice, Žepe i Goražda.³⁰⁷

96. Dana 12. maja 1992. Momčilo Krajišnik, predsjednik Narodne skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, potpisao je "Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda," u kojoj je naveden jedan cilj koji se odnosi na područje Srebrenice, naime, da se "uspostavi koridor u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država."³⁰⁸

²⁹⁹ DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio I, poglavlje 5.

³⁰⁰ Evropska unija priznala je nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu 6. aprila 1992., a Sjedinjene Američke Države su je priznale 7. aprila 1992. Republika Bosna i Hercegovina postala je članica Ujedinjenih nacija 22. maja 1992.

³⁰¹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 9; DP P 825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 33.

³⁰² DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 33. Vidi i DP D 210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio I, poglavlje 10, odjeljak 7.

³⁰³ Jedna bosanska Muslimanka iz Srebrenice u svom iskazu je rekla da prije rata: "Sve šta, šta treba, sve si im'o ... samo da se živi, ništa više nije trebalo." Svjedok P-205, KT. 5748.

³⁰⁴ Čamila Omanović, koja je kasnije bila jedna od tri "predstavnik" bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave na trećem sastanku s generalom Mladićem u hotelu "Fontana" 12. jula 1995., ovako opisuje situaciju na tom području prije rata: "Mi smo imali jedan zajednički život. Radili smo skupa, veselili se skupa, išli na zabave skupa, živili jednostavno pored. Svako je imao svoje običaje koje je drugi poštovao. Međutim, odakle toliko zlo? Odakle tolika mržnja u ljudima koji su do juče sjedili zajedno s nama, šalili se, pričali?" Čamila Omanović, KT. 1138.

³⁰⁵ Svjedok P-175, KT. 3282-83.

³⁰⁶ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 14-15; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 33-34. Snage bosanskih Muslimana u Srebrenici povezale su se u septembru 1992. sa Žepom. *Ibid.* par. 36; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 16.

³⁰⁷ DP D 210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio I, poglavlje 5, odjeljak 6.

³⁰⁸ DP P686, Službeni glasnik Republike Srpske, tom II, br. 22, član 386, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini od 12. maja 1992.

97. U novembru 1992. general Ratko Mladić izdao je Direktivu op. br. 4, u kojoj su opisane daljnje operacije VRS-a.³⁰⁹ Direktiva sadrži naređenja Drinskom korpusu da brani: “Zvornik i koridor, a ostalim snagama na širem prostoru Podrinja iznurivati neprijatelja. Nanositi mu što veće gubitke i prisiliti ga da sa muslimanskim stanovništvom napusti prostore Birača, Žepe i Gorazda. Prethodno ponuditi razoružavanje borbeno sposobnih i naoružanih muškaraca, a ako ne pristaje - uništiti ih.”³¹⁰

98. Već u martu 1993. snage bosanskih Srba brzo su napredovale, što je još više civila natjeralo u bjekstvo. Za vrijeme ovog napada enklava Žepa odvojena je od enklave Srebrenica. Bosanski Muslimani iz susjednih sela sklonili su se na području od otprilike 150 kvadratnih kilometara oko grada Srebrenice. U jednom trenutku na ovom području živjelo je od 50.000 do 60.000 stanovnika.³¹¹ U svom napredovanju, bosanski Srbi su razorili postrojenja za snabdijevanje Srebrenice vodom i strujom; broj stanovnika je porastao, zalihe hrane i vode su se smanjivale, a javna higijena i životni uslovi naglo su se pogoršali.³¹²

99. U martu i aprilu 1993. UNHCR je u enklavu Srebrenica uspio dovesti jedan broj konvoja humanitarne pomoći i evakuisati velik broj ugroženih ljudi. Vlada bosanskih Muslimana u Sarajevu protivila se tim evakuacijama, tvrdeći da evakuacije doprinose “etničkom čišćenju” teritorije. S druge strane, Bosanski Srbi su nerado puštali humanitarnu pomoć u enklavu.³¹³

100. Odgovarajući na rastuću humanitarnu krizu na tom području i sve veću zabrinutost zbog mogućnosti da bosanski Srbi zauzmu enklavu, Savjet bezbjednosti UN-a je 16. aprila 1993. donio Rezoluciju br. 819 u kojoj je proglasio Srebrenicu i okolno područje “zaštićenom zonom u kojoj ne smije biti nikakvih oružanih napada niti drugih sukoba.”³¹⁴ Rezolucija br. 819 dalje poziva “paravojne jedinice bosanskih Srba da odmah obustave oružane napade na Srebrenicu i da se odmah povuku iz njene okoline.”³¹⁵

101. Iako je UNHCR kao alternativu predložio “evakuaciju širokih razmjera ugroženog stanovništva” da bi se “spasili životi ljudi zarobljenih u Srebrenici”,³¹⁶ taj je prijedlog odbijen. Savjet bezbjednosti je u Rezoluciji br. 819 naveo da: “osuđuje i odbacuje smišljene akcije

³⁰⁹ DP P400, Naređenje Glavnog štaba VRS-a 02/5-210, Direktiva op. br. 4, 19. novembar 1992.

³¹⁰ DP P400, Naređenje Glavnog štaba VRS, Direktiva op. br. 4, str. 5.

³¹¹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 19; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 37.

³¹² Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 20; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 38.

³¹³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 21; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 39.

³¹⁴ DP P817, Rezolucija br. 819 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 16. aprila 1993. U toj Rezoluciji Srebrenica i okolno područje proglašeni su zaštićenom zonom.

³¹⁵ DP P817, Rezolucija br. 819 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 16. aprila 1993.

³¹⁶ S/25519, koji se citira u DP P825, Izvještaju generalnog sekretara, par. 52.

bosanskih Srba da prisilno isele civilno stanovništvo iz Srebrenice i okoline, kao i iz ostalih dijelova [...] u okviru sveobuhvatne gnusne kampanje etničkog čišćenja.”³¹⁷

102. Kada je uspostavljena “zaštićena zona” Srebrenica, Savjet bezbjednosti je pozvao generalnog sekretara da “odmah preduzme korake da se poveća prisustvo UNPROFOR-a u Srebrenici i okolini.”³¹⁸ Istovremeno je potpisan sporazum o prekidu vatre između Armije Republike Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: ABiH) i VRS-a, u kojem su se strane sporazumjele o demilitarizaciji Srebrenice.³¹⁹ Prvi pripadnici UNPROFOR-a³²⁰ razmješteni su 18. aprila 1993. kako bi pomogli pri evakuaciji ranjenih, nadzirali prekid vatre u Srebrenici i uspostavili vezu sa ovlašćenim vojnim starješinama obje strane.³²¹ Nastavljeni su pokušaji da se zaštiti stanovništvo u zaštićenim zonama.³²²

2. Planovi da se “porazi” enklava Srebrenica

103. Dana 4. jula 1994. pukovnik Ognjenović, tadašnji komandant Bratunačke brigade, poslao je jedinicama Bratunačke brigade jednu informaciju. U ovoj informaciji u glavnim crtama je izložio “konačni cilj” VRS-a: “[...] da Podrinje bude u cijelosti srpsko. Enklave: Srebrenica, Žepa i Goražde moraju biti vojnički poražene.”³²³ U toj informaciji se dalje kaže sljedeće:

Vojsku RS moramo neprekidno opremiti, obučavati disciplinovati i pripremati za izvršenje tog odlučujućeg zadatka - protjerivanja muslimana iz enklave Srebrenica. Oko enklave Srebrenica nema povlačenja, već se mora ići naprijed. Neprijatelju treba zagorčavati život i činiti nemogućim privremeni opstanak u enklavi, da bi što prije organizovano masovno napustio enklavu, shvatajući da mu u njoj nema opstanka.³²⁴

³¹⁷ DP P817, Rezolucija br. 819 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 16. aprila 1993.

³¹⁸ DP P817, Rezolucija br. 819 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 16. aprila 1993. U Rezoluciji nisu navedene tačne granice zone.

³¹⁹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 24; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 60. Ovaj sporazum potpisan je 18. aprila 1993.

³²⁰ Prvi kontingent vojnika došao je iz Kanade. Predviđeno je da Nordijski bataljon zamijeni Kanađane, ali je to odbio komandant Nordijskog bataljona, postupajući u skladu s uputstvima jedne vlade. Stoga su Kanađani ostali u Srebrenici do dolaska Holandskog bataljona u januaru 1994. Vidi DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 104.

³²¹ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 60-61.

³²² Na primjer: Rezolucija br. 836 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, kojom se produžuje mandat UNPROFOR-a; Izvještaj generalnog sekretara u skladu s Rezolucijom 836, u kojem generalni sekretar izražava mišljenje da dodatne snage neće biti potrebne u Srebrenici ukoliko zemlje-članice obezbijede mogućnost vazdušnih napada. U određenom trenutku bilo je prijedloga da se Srebrenica zamijeni za teritoriju pod kontrolom bosanskih Srba oko Sarajeva. Vidi DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 78-79, 96-98, 114-116; vidi i Rezoluciju br. 836 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 4. juna 1993., kojom Savjet bezbjednosti “Odlučuje da [...] produži mandat UNPROFOR-a kako bi on mogao, u zaštićenim zonama iz Rezolucije br. 824 (1993.), da odvraća napade na zaštićenu zonu, prati prekid vatre, radi na povlačenju vojnih i paravojnih jedinica osim jedinica vlade Republike Bosne i Hercegovine i zauzma neke ključne punktove na toj teritoriji [...] i ovlašćuje [...] da [...] djelujući u samoodbrani, preduzima potrebne mjere, uključujući i upotrebu sile kao odgovor na bombardovanje zaštićenih zona od bilo koje strane ili na oružane upade u njih ili u slučaju svakog namjernog ometanja slobode kretanja UNPROFOR-a ili zaštićenih humanitarnih konvoja u tim zonama ili u njihovoj okolini.”

³²³ DP D132/1, Informacija za pripadnike Bratunačke brigade br. 04-1738-1/94 od 4. jula 1994., par. 2.

³²⁴ DP D132/1, Informacija za pripadnike Bratunačke brigade, br. 04-1738-1/94, od 4. jula 1994., par. 2.

104. Određeni broj svjedoka koji su 1994. bili pripadnici Bratunačke brigade posvjedočili su da taj izvještaj nisu smatrali naređenjem.³²⁵ Svjedočenje drugih svjedoka i dokumentarni dokazi pokazuju da je ta strategija, u stvari, bila provedena.³²⁶

105. Na sastanku između komandanta UNPROFOR-a i generala Mladića 7. marta 1995. u Vlasenici, general Mladić je izrazio nezadovoljstvo režimom zaštićenih zona i naznačio da bi mogao vojno napasti istočne enklave. Međutim, zagantovao je bezbjednost stanovništva tih enklava, bosanskih Muslimana.³²⁷

106. Dana 8. marta 1995. vrhovni komandant Oružanih snaga RS, predsjednik Karadžić, izdao je Direktivu za dalja dejstva op. br. 7: "planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima" trebalo je stvoriti "uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi".³²⁸ Odvajanje enklava Srebrenice i Žepe palo je u zadatak Drinskom korpusu.³²⁹ Kao posljedica te direktive, general Ratko Mladić je 31. marta 1995. izdao Direktivu za dalja dejstva, op. br. 7/1, u kojoj su navedeni daljnji zadaci Drinskog korpusa.³³⁰

3. Događaji u Srebrenici i oko nje od januara do jula 1995.

107. Mandat Holandskog bataljona bio je obezbjeđenje zaštićene zone, demilitarizacija enklave i pružanje humanitarne pomoći.³³¹ Dana 18. januara 1995., u "zaštićenoj zoni" Srebrenica bilo je razmješteno otprilike 600 ljudi, od kojih su otprilike 300 njih bili pripadnici pješadije.³³²

³²⁵ Dragoslav Trišić, T. 9397-98. Dragoslav Trišić je u svom iskazu rekao da je taj izvještaj bio interni memorandum za poticanje morala, ali da 1994. u njega niko nije vjerovao; Mićo Gavrić, T. 8527-29. Mićo Gavrić smatra da je taj dokument služio kao Ognjenovićeve samoreklama. Tvrdi da nikad nije dobio naređenja od Ognjenovića.

³²⁶ Vidi *supra* Dio II. C. 3 i DP D173/1, Obavijest Glavnog štaba o sporazumu sa realizacijom zahtjeva Koordinacionog odbora RS za humanitarnu pomoć od 2. aprila 1995.; DP D174/1, Obavijest o sporazumu s UNHCR-om, Beograd, sedmični plan, od 26. maja 1995. i DP D177-1/1, Glavni štab, Plan o realizaciji odobrenog projekta od 19. maja 1995. pokazuje da je postojao organizovan pokušaj da se "neprijatelju zagorčava život" sistemom odobrenja i kontrole konvoja. U vezi sa svjedočenjem o odobrenjima i kontroli konvoja, vidi npr. iskaz Jovana Ivića, T. 9618-33.

³²⁷ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 180.

³²⁸ DP P401, Direktiva op. br. 7 Vrhovne komande Republike Srpske, koju je potpisao Radovan Karadžić, upućena 17. marta 1995. godine 1. krajiškom korpusu, str. 10 (naglasak dodat).

³²⁹ *Id.*

³³⁰ DP P402, Naređenje Glavnog štaba, Direktiva za dalja dejstva op. br. 7/1, 31. mart 1995.

³³¹ Vidi npr. iskaz Thomasa Karremansa, T. 11134-35; Roberta Frankena, T. 1466; Pietera Boeringa, T. 883. Prema mandatu povjerenom UN-u, Holandski bataljon je bio ovlašćen da se slobodno kreće po cijeloj enklavi. Međutim, Armija BiH je odbila da mu odobri pristup području tzv. trougla Bandera, u sjeverozapadnom dijelu enklave. DP D211/1, Karta područja Srebrenice, označen je trougao Bandera. U januaru 1995. pukovnik Karremans je pokušao da ponovo aktivira jedan posmatrački položaj na tom području, a Armija BiH je zarobila vojnike Holandskog bataljona koji su tamo bili dežurni. Thomas Karremans, T. 11148-60 i DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio II, poglavlje 6, odjeljak 19. Taoci su pušteni na slobodu 31. januara 1995. ili približno tog datuma.

³³² Tog dana je Holandski bataljon 3 smijenio Holandski bataljon 2. DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 178, 226.

108. Holandskim bataljonom 3 komandovao je potpukovnik Thomas Karremans, a zamjenik komandanta bio je major Robert Franken. Holandski bataljon se sastojao od dvije pješadijske čete: čete "Bravo", koja je bila stacionirana u bazi UN-a u gradu Srebrenici, i čete "Charlie", stacionirane u štabu Holandskog bataljona u Potočarima.³³³ Holandski bataljon je bio naoružan lakim pješadijskim oružjem i lakim oklopnim transporterima.³³⁴

109. Na početku je Holandski bataljon imao osam posmatračkih položaja na granicama enklave; u periodu od februara do jula 1995. dodata su još četiri posmatračka položaja.³³⁵ Na svakom posmatračkom položaju bilo je osam vojnika koji su izvještavali o događanjima "u enklavi i van nje".³³⁶ Vojnici Holandskog bataljona patrolirali su granice enklave, pokušavajući da obezbijede poštovanje primirja između "dvije zaraćene strane".³³⁷

110. U srebreničkoj enklavi takođe su bili razmješteni i vojni posmatrači Ujedinjenih nacija.³³⁸ Zadatak vojnih posmatrača UN-a bio je da nadziru kršenja sporazuma o prekidu vatre.³³⁹

111. Već u februaru 1995. VRS je elementima Bratunačke brigade ograničavao kretanje međunarodnih konvoja humanitarne pomoći i zaliha za Srebrenicu i druge enklave,³⁴⁰ čime je utjecao na dostavu humanitarne pomoći i smjenu vojnika Holandskog bataljona.³⁴¹ Tokom cijelog proljeća 1995. VRS je nastavio da ograničava pristup enklavama,³⁴² uzrokujući dalje pogoršanje

³³³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 26; Pieter Boering, T. 883; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 227.

³³⁴ Pieter Boering, T. 883.

³³⁵ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 228-29. Posmatrački položaji su bili obojeni u bijelo i označeni zastavom Ujedinjenih nacija; DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio II, poglavlje 6, odjeljak 20.

³³⁶ Pieter Boering, T. 884.

³³⁷ Paul Groenewegen, T. 1015-16. Kaplar Groenewegen je tokom dežurstva vidio razmjenu vatre između VRS-a i Armije BiH.

³³⁸ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 232.

³³⁹ Joseph Kingori, KT. 1799.

³⁴⁰ Momir Nikolić, T. 1634-35, Jovan Ivić, T. 9614-18, 9655. Glavni štab je uveo sistem izdavanja odobrenja. Jedinica Vojne policije Bratunačke brigade koja je čuvala Žuti Most mogla je pregledati sadržaj svakog konvoja i zabraniti mu ulazak u enklavu. Žuti Most je bio jedini ulaz u enklavu sa sjevera. Momir Nikolić je svjedočio da je cilj bio obezbijediti uslove u kojima Holandski bataljon ne bi bio spreman za borbu i za izvršavanje svog zadataka u enklavi. Drugi cilj je bio učiniti život u enklavi nemogućim za civilno stanovništvo. U vezi s kontrolom konvoja, vidi iskaz Zlatana Čelanovića T. 9468 i DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio II, poglavlje 6, odjeljak 17.

³⁴¹ Pukovnik Karremans je u svom iskazu rekao sljedeće: "Tamo nije bilo ničega što je potrebno jednom vojniku za izvršavanje vojne dužnosti i namjerno je uskraćivano. Ljudstvo generala Mladića tačno je znalo koliki su naši zahtjevi i potrebe u vezi sa gorivom, hranom, municijom, sredstvima veze, zavojima i lijekovima. Veoma dugo ništa od toga nije stizalo." Thomas Karremans, T. 11214-15, 11223-34. Leendert van Duijn je u svom iskazu govorio o nedostatku hrane i sanitetskog materijala koji je uslijedio nakon što su snage bosanskih Srba uskratile prolaz konvojima Holandskog bataljona. Leendert van Duijn, T. 1158; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 180, 233-35; DP P391, Analiza borbene gotovosti Bratunačke brigade u prvoj polovini 1995., 4. juli 1995., str. 8.

³⁴² Jovan Ivić, T. 9621-33 i DP D 173/1, Obavijest Glavnog štaba VRS-a o sporazumu sa realizacijom zahtjeva Koordinacionog odbora RS za humanitarnu pomoć od 2. aprila 1995.; DP D174/1, Obavijest Glavnog štaba o sporazumu s UNHCR-om, Beograd, sedmični plan, od 26. maja 1995.; DP D175/1, Obavijest Glavnog štaba o sporazumu s UNHCR-om, Beograd, sedmični plan, od 30. juna 1995. i DP D177.1/1, Plan Glavnog štaba o realizaciji odobrenog od 19. maja 1995.

životnih uslova stanovnika i slabljenje vojne moći UNPROFOR-a.³⁴³ Pukovnik Karremans je u svom iskazu rekao da su Holandski bataljon i “stanovništvo dugo vremena bili izolovani i otcijepljeni od svega ljudskog što je stanovništvu i jedinici potrebno.”³⁴⁴ Vojska Republike Srpske dalje je slabila vojnu moć Holandskog bataljona, odbijajući da odobri vojnicima da se nakon dopusta ponovo vrate u enklavu. Na taj način je broj vojnika opao za najmanje 150.³⁴⁵ U julu 1995. u Holandskom bataljonu vladala je strahovita nestašica municije, što je ponovo bila posljedica blokade koju je VRS uveo na dotur zaliha.³⁴⁶

112. Procjene su bile da će bez dostave svježih zaliha gotovo polovina stanovništva Srebrenice krajem juna ostati bez hrane.³⁴⁷ Od maja u enklavu nije bila dozvoljena dostava svježih zaliha hrane, mliječnih proizvoda, te proizvoda od brašna i mesa.³⁴⁸ Zbog manjka namirnica, Holandski bataljon nije više mogao držati svoju narodnu kuhinju, otvorenu da bi se nahranilo najugroženije stanovništvo.³⁴⁹ Budući da je obustavljena dostava zaliha goriva za Holandski bataljon, patrole su vršene pješice,³⁵⁰ a u nekim slučajevima, sa konjima.³⁵¹

113. Holandski bataljon je održavao redovne sastanke kako s predstavnicima Armije BiH tako i VRS-a.³⁵² Nedugo poslije svog dolaska u enklavu u januaru 1995. oficiri Holandskog bataljona sastali su se s oficirima VRS-a u hotelu "Fontana" u Bratuncu. Ispostavilo se da je kapetan Momir Nikolić,³⁵³ koji je u proljeće 1995. postao glavna osoba za kontakt s Holandskim bataljonom u VRS-u,³⁵⁴ bio osoba s kojom je bilo teško održavati kontakt – dolazio je kad je htio, a bilo ga je

³⁴³ Leendert van Duijn, T. 1158; Vincentius Egbers, KT. 2206. Vidi i Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 44; svjedok DP-104, T. 10024-25 (zatvorena sjednica); DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 184, DP P391; Joseph Kingori, DP 782 tabulator 10; DP P831, Izvještaj o situaciji Armije BiH, 30. juni 1995.; DP P832, Borbeni izvještaj Armije BiH, 5. juli 1995., DP P834, Borbeni izvještaj Armije BiH, 6. juli 1995.; DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 20. Prvi sastanak u hotelu "Fontana", 11. juli 1995. Pukovnik Karremans kaže generalu Mladiću da postoji potreba za lijekovima i hranom zbog odbijanja dozvola za pristup svim konvojima u posljednja četiri mjeseca.

³⁴⁴ Thomas Karremans, T. 11221.

³⁴⁵ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 40. Vidi i DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 235; DP D 210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio II, poglavlje 6, odjeljak 20; DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja o Srebrenici, str. 17.

³⁴⁶ DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja o Srebrenici, str. 17.

³⁴⁷ DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, poglavlje 4, odjeljak 9.

³⁴⁸ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 235; DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio III, poglavlje 4, odjeljak 9.

³⁴⁹ DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio III, poglavlje 4, odjeljak 9.

³⁵⁰ Thomas Karremans, T. 11235-36; DP P825, generalnog sekretara, par. 229.

³⁵¹ Vincentius Egbers, KT. 2205; DP D210, Izvještaj NIOD-a, Dio II, poglavlje 6, odjeljak 20.

³⁵² Bilo je i kontakata između holandskih vojnika na posmatračkim položajima i snaga Armije BiH koji su bili u blizini posmatračkih položaja. Leendert van Duijn, T. 1085, 1105-06.

³⁵³ Vojnici Holandskog bataljona su ponekad kapetana Nikolića zvali major Nikolić. Vidi npr. iskaz Roberta Frankena, T. 1471.

³⁵⁴ Rober Franken, T. 1471-73; svjedok P-201, KT. 836 (zapečaćeno); Jovan Ivić, T. 9646-48. Major Franken je ponekad bio iznenađen što mu je sagovornik major Nikolić. Nikolić je govorio u ime ostalih, čak i kad je na pregovorima bio prisutan stariji po činu, pukovnik Vukota Vuković. Robert Franken, T. 1473-74, 1541-42.

teško dobiti kad bi Holandski bataljon primio žalbe u vezi s aktivnostima VRS-a.³⁵⁵ U svojim kontaktima sa VRS-om, major Franken nikad nije vidio komandanta Bratunačke brigade.³⁵⁶ Između ostalog, diskutovalo se o žalbama VRS-a na akcije Armije BiH van enklave, trgovini robom i aktivnostima VRS-a u vezi s posmatračkim položajem Holandskog bataljona.³⁵⁷ Predstavnici Holandskog bataljona su lakše stupali u kontakt sa predstavnicima Armije BiH jer su se potonji nalazili u samoj enklavi.³⁵⁸

114. Osim toga, VRS je iznosio pritužbe Holandskom bataljonu da Armija BiH iz enklave napada bosanske Srbe. Armija BiH je izvela nekoliko napada na bosanske Srbe. Pukovnik Karremans je u svom iskazu rekao sljedeće:

S vremena na vrijeme muslimanski borci bi napuštali enklavu i vraćali se iste noći. Ponekad bi se čula pucnjava van enklave i obično bismo jedan ili dva dana kasnije dobili obavijest od druge strane o tome da se nešto desilo.³⁵⁹

Povremeno je Armija BiH postavljala zasjede ili otvarala vatru na položaje VRS-a iz enklave.³⁶⁰

115. Nije sporno da enklava Srebrenica nikad nije bila u potpunosti demilitarizovana i da su elementi Armije BiH nastavili vršiti prepade iz enklave na susjedna sela u kojima su živjeli bosanski Srbi.³⁶¹ U enklavi je djelovala 8. operativna grupa Armije BiH, koja je kasnije preimenovana u 28. diviziju Armije BiH.³⁶² Međunarodna zajednica je smatrala da je Armija BiH uređena po određenom principu vojne organizacije, ali da nema pravog komandnog lanca.³⁶³

³⁵⁵ Robert Franken, T. 1478; Pieter Boering, T. 921. Prema iskazu Pietera Boeringa, Momir Nikolić se ponašao kao načelnik štaba ili zamjenik komandanta, a ne pomoćnik komandanta; Momir Nikolić je vrlo nejasno govorio o svojoj pravoj funkciji i predstavljao se kao major, a ne kao kapetan. Pieter Boering, T. 923-27, 939-40. Pukovnik Karremans, komandant Holandskog bataljona 3, Nikolića smatra "osobom za kontakt", a ne odgovornom osobom. Thomas Karremans, T. 11329, 11333-34.

³⁵⁶ Robert Franken, T. 1473. Ni major Pieter Boering se nikad nije sastao sa komandantom Bratunačke brigade, a prema iskazu Momira Nikolića, nikad mu nije bilo dozvoljeno približiti se štabu Bratunačke brigade. Pieter Boering, T. 941.

³⁵⁷ Robert Franken, T. 1473; Pieter Boering, T. 927-28.

³⁵⁸ Thomas Karremans, T. 11148-51. Pieter Boering je u svom iskazu rekao da se sa predstavnicima muslimanske vojske sastajao jednom sedmično. Pieter Boering, T. 936.

³⁵⁹ Thomas Karremans, T. 11165.

³⁶⁰ Thomas Karremans, T. 11193-97, 11203-09; Robert Franken, T. 1475-77; Pieter Boering, T. 927-28; DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, Dio III, poglavlje 5, odjeljak 4. Holandski bataljon je primio mnogo pritužbi na muslimanske borce koji su zauzeli položaje u blizini posmatračkih položaja Holandskog bataljona i otvarali vatru na položaje VRS-a. Zbog toga su vojnici VRS-a uzvraćali vatrom prema posmatračkim položajima Holandskog bataljona.

³⁶¹ Vidi npr. iskaz Leenderta van Duijna, T. 1085, 1103; Thomasa Karremansa, T. 11140-44; Pietera Boeringa, T. 938; svjedoka P-103, KT. 1491. Proces demilitarizacije uglavnom su izvršili prethodnici Holandskog bataljona 3. Među zaplijenjenim oružjem bilo je lako oružje, minobacači, artiljerijsko oruđe i tenkovi. U mjesecima prije pada Srebrenice, količina oružja na tom području se povećala. Robert Franken, T. 1468-69. Činjenica da pripadnicima Holandskog bataljona nije bilo dozvoljeno da pretražuju kuće utjecala je na uspjeh demilitarizacije. DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 61-62.

³⁶² Štab divizije nalazio se u zgradi PTT-a u Srebrenici, u kojoj nije bilo uređaja za vezu. Robert Franken, T. 1469-70.

³⁶³ Paul Groenewegen, T. 1043; Robert Franken, T. 1469-70; Pieter Boering T. 884-85; svjedok P-201, KT. 833 (zatvorena sjednica), koji smatraju da Armija BiH nije bila "u stvari stalna vojska" i Joseph Kingori, KT. 1814, koji je u svom iskazu izjavio da je komandna struktura Armije BiH "postojala, ali nije bila u potpunosti

Pukovnik Karremans je u svom iskazu rekao da je došlo do koncentrisanja muslimanskih snaga, naročito u junu 1995.³⁶⁴ Međutim, vojnici Armije BiH u enklavi nisu imali teškog naoružanja i bili su slabo obučeni.³⁶⁵

116. Dok je pristizanje svježih trupa i zaliha za Holandski bataljon bilo blokirano,³⁶⁶ VRS je počeo povećavati i jačati svoje snage na području Srebrenice.³⁶⁷ Već u aprilu 1995., Holandski bataljon je počeo primjećivati pristizanje svježih, bolje opremljenih, mlađih i "izbrijanih" pripadnika vojske bosanskih Srba, koji su imali nove puške i kompletne uniforme.³⁶⁸

117. U proljeće 1995. bilo je mnogo okršaja između pripadnika VRS-a i Armije BiH.³⁶⁹ Opšte uzev, VRS je granatirao zapadni dio enklave, a selo Slatina je gađano mnogo puta u periodu koji je prethodio julu 1995.³⁷⁰ Bratunačka brigada je otvarala snajpersku vatru na enklavu i dva puta ulazila u nju.³⁷¹ Dana 25. maja 1995. otvorila je vatru i na Srebrenicu.³⁷² Kad je u maju 1995.

uređena." Svjedok DW-1, bosanski Musliman, pripadnik Armije BiH, u svom iskazu je izjavio suprotno. Po njegovom mišljenju, 28. divizija je bila organizovana na isti način kao i sve divizije 2. korpusa Armije BiH, s jasnom strukturom. Svjedok DW-1, T. 11788-89 (zatvorena sjednica).

³⁶⁴ Thomas Karremans, T. 11190-92. Vincentius Egbers nije vidio nikoga s oružjem do kraja juna ili početka jula. Čak i tada, Egbers te ljude opisuje kao "izbjeglice s oružjem." Vincentius Egbers, KT. 2206-09. Obavještajne informacije bosanskih Srba ukazuju na to da su i bosanski Srbi primijetili tu koncentraciju snaga i očekivali napad Muslimana. DP D194/1, Obavještajne informacije od 8. februara 1995.; DP D195/1, Obavještajne informacije od 18. maja 1995., i DP D196/1, Obavještajne informacije od 10. juna 1995.; Petar Salapura, T. 10529-35; svjedok DP-105, T. 10068. Milan Drakula, vojnik 2. čete Bratunačke brigade mislio je da enklava neće pasti jer je čuo da u enklavi ima 15.000 muslimanskih vojnika. Milan Drakula, T. 9093.

³⁶⁵ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 230-231; Leendert van Duijn, T. 1085, 1105, koji je u svom svjedočenju rekao da su muslimanske snage imale puške i nekoliko bacača raketa; Joseph Kingori, KT. 1813; svjedok P-107, KT. 2499-2500. Prema procjeni Pietera Boeringa u enklavi je bilo otprilike 1.000 vojnika Armije BiH. Pieter Boering, T. 946-47. Vojni posmatrači UN-a su procijenili da je u enklavi bilo 4.000 vojnika Armije BiH. DP D4/1, Vojni posmatrači UN-a, Dodatak izvještaju o Srebrenici, 26. juli 1995.

³⁶⁶ Pukovnik Karremans je posvjedočio da su pripadnici VRS-a opkolili cijelu enklavu i stvorili "potpunu blokadu" za izbjeglice i pripadnike Holandskog bataljona. Thomas Karremans, T. 11221.

³⁶⁷ Leendert van Duijn, T. 1084-85; DP D219/1, Dragan Josipović, Izjava, str. 2, u kojoj kaže da je pet ili šest dana prije pada Srebrenice u Bratunačkoj brigadi vidio veći broj oficira koji nisu pripadali toj brigadi; DP D217/1, Milan Pavlović, Izjava, str. 2, u kojoj kaže da je jedna mješovita artiljerijska jedinica došla početkom 1995.; DP P391, Analiza borbene gotovosti u prvoj polovini 1995., koju je potpisao pukovnik Blagojević. Pukovnik Blagojević primjećuje da je brojno stanje brigade pojačano na 128% ljudstva u odnosu na formacijski broj. Postignut je nivo borbene gotovosti iz naređenja. Međutim, izvještaj ukazuje na mnoge ozbiljne probleme u Bratunačkoj brigadi. Pukovnik Blagojević u izvještaju napominje da snabdijevanje hranom nije dovoljno i da ima problema s dodatnim ljudstvom: mnogi novi vojni obveznici imali su preko 40 godina ili su bili lošeg zdravlja. Osim toga, pominje da ima problema u rukovođenju i komandovanju, ali smatra da ti problemi neposredno ne ugrožavaju komandovanje i rukovođenje. DP P391, str. 4, 14 i 17.

³⁶⁸ Leendert van Duijn, T. 1084-1085, 1108.

³⁶⁹ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 221-22.

³⁷⁰ Robert Franken, T. 1478.

³⁷¹ Momir Nikolić, T. 1626-27, koji je u svom svjedočenju rekao sljedeće: "Od proglašenja Srebrenice za zaštićenu zonu 18. 04. 1994. godine jedinice VRS-a, odnosno, ja mogu konkretno da govorim o jedinicama Bratunačke brigade, su takođe na isti način sa svojih položaja snajperisale, otvarale vatru po pripadnicima i civilima u enklavi. Zatim, u tom periodu, jedinice Bratunačke brigade su dva puta ušle i narušile demilitarizovanu zonu. Jedanput je to bilo u zoni odgovornosti 1. pješadijskog bataljona. Sljedeći put je to bilo u zoni odgovornosti 3. pješadijskog bataljona."

³⁷² Mićo Gavrić, T. 8605-06; DP P855, Naređenje Bratunačke brigade koje je izdao Gavrić, 25. maj 1995. i DP P856, Vanredni borbeni izvještaj koji je potpisao pukovnik Blagojević, 25. maj 1995. Mićo Gavrić je u svom iskazu rekao da je naređenje o otvaranju vatre izdao pukovnik Lazić iz službe za operativno-nastavne poslove Drinskog korpusa. Mićo Gavrić, T. 8604-05.

pukovnik Blagojević postao komandant Bratunačke brigade, on nije promijenio politiku prema zaštićenoj zoni koju je vodio njegov prethodnik.³⁷³

118. Početkom juna 1995. VRS je napao posmatrački položaj "Echo" u Zelenom Jadru.³⁷⁴ Napad mitraljezima, ručnim bombama i minobacačima izvela je Bratunačka brigada.³⁷⁵ Holandski bataljon se povukao sa posmatračkog položaja "Echo" i sa sobom ponio opremu. U blizini je onda postavio dva nova posmatračka položaja.³⁷⁶ Nakon zauzimanja posmatračkog položaja "Echo", VRS je rasporedio dodatne trupe oko tog područja.³⁷⁷

4. Srebrenica u julu 1995.

119. Grad Srebrenica prostire se na površini od jednog kilometra u širinu i dva kilometra u dužinu. Veliki broj ljudi živio je u Srebrenici i oko nje.³⁷⁸ U srebreničkoj enklavi bio je i jedan broj "naselja", između kojih i švedski projekat skloništa u Slapovićima, u kojem je bilo smješteno hiljade izbjeglica bosanskih Muslimana.³⁷⁹ U julu 1995. u enklavi je bilo otprilike 40.000 stanovnika, od čega su otprilike 80% bile izbjeglice.³⁸⁰

(a) 2. juli – 6. juli 1995.

120. Dana 2. jula general Živanović, komandant Drinskog korpusa, izdao je naređenje za aktivna borbena dejstva, pod šifrom "Krivaja 95".³⁸¹ U njemu je navedeno da je cilj napada na enklavu Srebrenica sužavanje enklave "na gradsko područje". U njemu se navode i konkretna naređenja jedinicama potčinjenim Drinskom korpusu: Bratunačkoj brigadi, Zvorničkoj brigadi, Milićkoj brigadi i dijelovima brigade Skelani.³⁸² Operacijom je trebao rukovoditi general Krstić, načelnik štaba Drinskog korpusa.³⁸³ Smjesta su počele pripreme za napad.³⁸⁴

³⁷³ Momir Nikolić, T. 1629-34; DP D175/1, Obavijest Glavnog štaba o sporazumu s UNHCR-om, 30. juni 1995.; DP D176.1/1, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade Drinskom korpusu, 4. juli 1995.

³⁷⁴ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 47; Sreten Petrović, T. 9017-18, Thomas Karremans, T. 11203-05.

³⁷⁵ Dragomir Zekić, T. 8923-25; Sreten Petrović, T. 9017-18.

³⁷⁶ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 223.

³⁷⁷ DP D210/1, Dio III, Izvještaj NIOD-a, poglavlje 5, odjeljak 3. Među tim trupama bila je brigada Skelani, koja je nakon zauzimanja tog područja kontrolisala linije komunikacije blizu posmatračkog položaja. Sreten Petrović, T. 9020 i DP D144/1, Naređenje s isturenog komandnog mjesta Bratunačke brigade, 4. juni 1995.

³⁷⁸ Svjedok DP-104, T. 10024 (zatvorena sjednica).

³⁷⁹ Richard Butler, T. 4354-55; svjedok P-201, KT. 847 (zapečaćeno). Ljubisav Simić je u svom iskazu rekao da su 1995. jedini Muslimani na tom području (u blizini i u okolini opštine Bratunac) živjeli u Srebrenici. Ljubisav Simić, T. 7643.

³⁸⁰ DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 12. Vidi i iskaz svjedoka DP-104, T. 10024. (zatvorena sjednica).

³⁸¹ DP P543, Naređenje Drinskog korpusa, "Krivaja 95", Plan napada, 2. juli 1995.

³⁸² *Id.* Brigada Skelani, zajedno s jedinicama Zvorničke brigade, 3. bataljonom Bratunačke brigade i Mješovitim artiljerijskim pukom Drinskog korpusa, bila je stacionirana u Pribićevcu. DP D229/1, Božo Momčilović, Izjava, str. 3.

³⁸³ Dragomir Zekić, T. 8940.

121. Pukovnik Blagojević je 3. jula održao sastanak s pripadnicima jedinica potčinjenih Bratunačkoj brigadi.³⁸⁵ Prema iskazu Radika Petrovića, komandanta 4. bataljona, pukovnik Blagojević im je rekao da se u enklavi Srebrenica nalazi velik broj muškaraca bosanskih Muslimana. Radika Petrović je u svom iskazu naveo i to da je pukovnik Blagojević rekao svojim ljudima da postoji mogućnost da ti bosanski Muslimani napadnu linije bosanskih Srba u pokušaju probijanja prema Tuzli.³⁸⁶ Na tom sastanku pukovnik Blagojević je dao zadatke različitim bataljonima.³⁸⁷ Bratunačka brigada je bila u stanju pune borbene gotovosti.³⁸⁸

122. U Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade od 4. jula stoji da je pukovnik Blagojević obišao vatrene položaje artiljerije brigade.³⁸⁹ U tom izvještaju se, nadalje, kaže da je ruski konvoj UNHCR-a s hranom ušao u enklavu. U konvoju je bilo osam kamiona.³⁹⁰

123. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o tome da je 5. jula general Krstić takođe u štabu Bratunačke brigade sazvao sav komandni kadar čiji su pripadnici trebali dobiti zadatke i učestvovati u operaciji Srebrenica. Komandanti su na tom sastanku dobili zadatke.³⁹¹ Među prisutnima bili su pukovnik Pandurević, komandant Zvorničke brigade, i pukovnik Trivić, komandant 2. romanijske motorizovane brigade.³⁹² I dalje je nejasno da li je pukovnik Blagojević bio prisutan na tom sastanku komande.³⁹³

124. Dana 5. jula pukovnik Blagojević je održao dva sastanka sa članovima svog štaba na kojima je izložio naređenje Drinskog korpusa od 2. jula i izdao konkretna naređenja jedinicama

³⁸⁴ Na primjer, Dragomir Zekić, komandant 3. bataljona Bratunačke brigade, primio je naređenje generala Živanovića da očisti prolaz kroz minska polja. Dragomir Zekić, T. 8867. Međutim, Ljubomir Beatović, bolničar u Bratunačkoj brigadi, u svom svjedočenju je rekao da sanitetska jedinica nije dobila nikakvu obavijest o predstojećim aktivnostima niti je primila dodatni sanitetski materijal. Ranije je rekao Tužilaštvu da je za operaciju čuo nekoliko dana ranije i da su ljudi u gradu pričali o tome. Ljubomir Beatović, T. 9697-98, 9720-21. Dragoslav Trišić je ranije zatražio dodatna materijalno-tehnička sredstva i municiju. Nije dobio sve što je tražio. Trišić je takođe rekao da nije podnet raniji zahtjev za municiju zbog predstojećeg napada na Srebrenicu. Dragoslav Trišić, T. 9327-29, 9333-38, i DP D149/1, Dokument o trebovanju MTS-a od 3. jula 1995.; DP P862, Pripremno naređenje o dodjeli opreme od 2. jula 1995.; DP D166/1, niz formulara u kojima su navedena primljena materijalno-tehnička sredstva i oprema od 5. do 12. jula 1995.

³⁸⁵ Radika Petrović, T. 8707; Zoran Jovanović, T. 9860. Vidi i DP P403, Knjigu zapisnika Bratunačke brigade, dio koji se odnosi na 3. juli 1995., str. 6, i DP D179/1, Jovanovićevu radnu beležnicu, zapis od 3. jula 1995.

³⁸⁶ Radika Petrović, T. 8707.

³⁸⁷ Zoran Jovanović, T. 9861. Svjedok DP-105 nije smatrao da su naređenja koja je primio naređenja za napad, već naređenja za pripremu odbrane. Svjedok DP-105, T. 10251-54. Radika Petrović je primio naređenje da čvrsto drži liniju odbrane. Radika Petrović, T. 8708.

³⁸⁸ Svjedok DP-105, T. 10068. Vidi i iskaz Zorana Jovanovića, T. 9857. Dragoslav Trišić je bio pomoćnik komandanta za pozadinu Bratunačke brigade. U svom iskazu je rekao da je znao s kojim ciljem su naručene dodatne zalihe. Dragoslav Trišić, T. 9327-28.

³⁸⁹ DP P405, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 4. juli 1995., koji je potpisao pukovnik Blagojević, pod tačkom 2.

³⁹⁰ DP P405, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 4. juli 1995. koji je potpisao pukovnik Blagojević, pod tačkom 8.

³⁹¹ Mirko Trivić, T. 7474-75. Operacijom je rukovodio general Krstić; Dragomir Zekić, T. 8940.

³⁹² Mirko Trivić, T. 7474-76.

³⁹³ Mirko Trivić, T. 7474-76. Mirko Trivić nije siguran da li je pukovnik Blagojević takođe bio na ovom sastanku, ali pretpostavlja da jeste jer "je bio na njegovom komandnom mjestu".

Bratunačke brigade.³⁹⁴ Uputstva pukovnika Blagojevića potčinjenim jedinicama napisana su u obliku Zapovijesti za aktivna borbena dejstva.³⁹⁵ U toj zapovijesti Pribićevac je određen kao istureno komandno mjesto Bratunačke brigade.³⁹⁶ U njoj je sadržano i naređenje da Mješovita artiljerijska grupa i raketni vod Bratunačke brigade otvore vatru na ciljeve u sektoru Potočari.³⁹⁷ Početak napada predviđen je za 6. juli u 04:00 sata.³⁹⁸

(b) 6. jul - 11. juli 1995.

125. Dana 6. jula počeo je napad na Srebrenicu.³⁹⁹ Rano ujutro pet raketa eksplodiralo je blizu štaba Holandskog bataljona u Potočarima.⁴⁰⁰ Zbog loših vremenskih uslova, 7. i 8. jula je bilo relativno mirno,⁴⁰¹ ali se granatiranje pojačalo oko 9. jula.⁴⁰² Tokom napada, jedinice VRS-a granatirale su enklavu Srebrenica, a posebno grad Srebrenicu, Potočare i položaje Holandskog bataljona,⁴⁰³ između ostalog "iz pravca Bratunca."⁴⁰⁴ Dana 9. jula, pripadnici Holandskog bataljona vidjeli su kako jedan tenk vojske bosanskih Srba otvara vatru na grad Srebrenicu.⁴⁰⁵ Srebrenica je granatirana sve do pada enklave 11. jula.⁴⁰⁶ Suprotno očekivanjima VRS-a,⁴⁰⁷ Armija BiH je pružila veoma slab otpor.⁴⁰⁸

³⁹⁴ DP P403, Knjiga zapisnika i izvještaji Bratunačke brigade, prvi i drugi zapis za 5. juli 1995. Vidi i iskaz Dragoslava Trišića, T. 9406. Svjedok DP-105 potvrđuje da je načelnik štaba obišao 1. bataljon kako bi "uređio sistem vatre", što je uključivalo dodjeljivanje pravca dejstva oružja. Svjedok DP-105, T. 10166.

³⁹⁵ DP P406, Zapovest komande Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva, 5. juli 1995. (dalje u tekstu: Blagojevićeva zapovijest za aktivna dejstva). Mirko Trivić je u svom iskazu rekao da je ta zapovijest u skladu s pravilnikom VRS-a "Pravila i propisi". Mirko Trivić, T. 10751-54. Dragomir Keserović je izjavio da, suprotno onome što je naređeno u DP P 406, ratne zarobljenike ne bi trebalo držati blizu linija fronta. U vezi s ostalim aspektima, i on smatra da je ta zapovijest bila u skladu s pravilnikom VRS-a "Pravila i propisi". Dragomir Keserović, T. 10647-49.

³⁹⁶ DP P406, Blagojevićeva zapovijest za aktivna borbena dejstva, par. 12. Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1967.

³⁹⁷ DP P406, Blagojevićeva zapovijest za aktivna borbena dejstva par. 5.3, 6 i 6.2. Bratunačka brigada je takođe dobijala podršku artiljerijske grupe korpusa iz komande korpusa u Vlasenici. Dragomir Zekić je svjedočio o tome da se podrška artiljerijske grupe korpusa pokazala nepotrebnom. Dragomir Zekić, T. 8875.

³⁹⁸ DP P406, Blagojevićeva zapovijest za aktivna borbena dejstva, par. 4. Mićo Gavrić je potvrdio da je u to vrijeme postignuta borbena gotovost. Mićo Gavrić, T. 8482.

³⁹⁹ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 239.

⁴⁰⁰ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 239.

⁴⁰¹ DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995, str. 22-25.

⁴⁰² Dragomir Zekić, T. 8874-77.

⁴⁰³ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 239 i 241; DP D210, Izvještaj NIOD-a, Dio III, poglavlje 6, odjeljak 5; DP P820, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995.; DP P821, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. i DP P822, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995.

⁴⁰⁴ Pieter Boering, T. 887; svjedok P-201, KT. 842-43, 851. (zapečaćeno). Zoran Jovanović je posvjedočio da je 2. četa pucala na linije odbrane ispred sebe, ali da nije pucala na grad Srebrenicu, jer njihovo oružje nije imalo dovoljan domet za to. Zoran Jovanović, T. 9905. Vincentius Egbers je posvjedočio da je 9. jula vidio jedan tenk VRS-a kako gađa Srebrenicu i ubija i ranjava ljude. Vincentius Egbers, KT. 2213.

⁴⁰⁵ Vincentius Egbers, KT., 2213-14.

⁴⁰⁶ Čamila Omanović, KT. 1078-80; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 302-304.

⁴⁰⁷ Dražen Erdemović, KT. 3087; Milan Drakula, vojnik 2. čete Bratunačke brigade mislio je da enklava neće pasti jer je čuo da u enklavi ima 15.000 muslimanskih vojnika. Milan Drakula, T. 9093.

⁴⁰⁸ Milan Pavlović, DP D217/1 str. 2, rekao je da je tokom napada bio s "Vukovima sa Drine". Tokom napada nisu naišli na pripadnike 28. divizije Armije BiH. Dana 11. jula, bosanski Muslimani, među kojima i pripadnici 28. divizije, počeli su odlaziti u šumu. Svjedok P-103, KT. 1495. Na tom području se zato nije mogao vidjeti nijedan vojnik bosanski Musliman. Joseph Kingori, KT. 1834.

126. U idućoj fazi napada, pozvane su dodatne snage VRS-a. U skladu s naređenjem Radovana Karadžića, Tomislav Kovač, vršilac dužnosti ministra unutrašnjih poslova, naredio je jedinicama brigade Specijalne policije da odu u Bratunac i da se 11. jula jave u Stanicu javne bezbjednosti Bratunac.⁴⁰⁹ Bratunačka brigada je 10. jula mobilisala vojne obveznike koji su bili na radnoj obavezi, prema naređenju generala Mladića.⁴¹⁰

127. U tom periodu VRS je napadao i na kraju zauzeo posmatračke položaje Holandskog bataljona.⁴¹¹ Vojnici bosanski Srbi s oznakama vuka koji zavija, što su oznake jedinice "Vukovi sa Drine" Zvorničke brigade, zauzeli su najmanje jedan posmatrački položaj.⁴¹² Vojnici na posmatračkim položajima su morali predati svoju opremu, što je u jednom slučaju bio oklopni transporter, a potom su zatvoreni.⁴¹³ Bratunačka brigada je evidentirala opremu oduzetu od Holandskog bataljona.⁴¹⁴

128. Pripadnici VRS-a su zarobljene vojnike Holandskog bataljona odveli u Bratunac i Miliće.⁴¹⁵ U Bratuncu su Holandske vojnike držali na nekoliko mjesta,⁴¹⁶ između ostalog i u

⁴⁰⁹ DP P157, Naređenje MUP-a u vezi sa zadacima MUP-a, Tomislav Kovač, 10. juli 1995.; vidi *infra* Dio II. B. 1. (e) (iii). Desimir Bučalina je u svom iskazu rekao da su pripadnici jedne jedinice – za koju je kasnije saznao da je posebna jedinica MUP-a – prošla Žuti Most. Među vojnicima je prepoznao Ljubišu Borovčanina. Desimir Bučalina, T. 10291-92. Vidi i DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj, zapis za 10. i 11. juli 1995.

⁴¹⁰ DP P417, Naređenje Bratunačke brigade da se mobiliše ljudstvo angažovano na radnoj obavezi, 10. juli 1995. Kopija tog naređenja poslata je u Odsjek za odbranu Bratunac. Pretresno vijeće primjećuje da su dva naređenja, DP P157 i P417, veoma slično formulisana. U DP P157 se kaže: "Na osnovu naređenja vrhovnog komandanta Oružanih snaga Republike Srpske, a u cilju slamanja neprijateljske ofanzive iz zaštićene zone Srebrenice...", a u DP P417: "Na osnovu naređenja komandanta GŠ VRS, a u cilju slamanja neprijateljske ofanzive na području opština Bratunac i Srebrenica..."

⁴¹¹ Posmatrački položaji su gađani oružjem malog i velikog kalibra i minobacačkim granatama. Paul Groenewegen, T. 1017; Andere Stoelinga je u svom iskazu rekao da je posmatrački položaj na kojem se nalazio on s drugim pripadnicima Holandskog bataljona bio pod artiljerijskom vatrom šest sati prije nego što su se predali. Andere Stoelinga, KT. 2296. Snage bosanskih Muslimana su pokušale, ponekad i silom, spriječiti pripadnike Holandskog bataljona da se povuku sa svojih posmatračkih položaja. Leendert van Duijn, T. 1107; Pieter Boering, T. 888-89; svjedok P-201, KT. 843 (zapečaćeno); Vincentius Egbers, KT. 2260, 2267.

⁴¹² DP P22, kadar iz zbirke video snimaka DP P21, kadar koji prikazuje Legendu Jolovića, komandanta "Vukova sa Drine" s oznakama vuka koji zavija na rukavu. Grupa vojnika s oznakama vuka koji zavija uzela je oružje pripadnicima Holandskog bataljona i potom produžila u enklavu. Druga grupa vojnika je odvela pripadnike Holandskog bataljona u Bratunac. Martin van der Zwan, KT. 2311-16.

⁴¹³ Nikola Gajić tvrdi da su vojnici Holandskog bataljona dobrovoljno razmijenili svoju odjeću s vojnicima VRS-a. Nikola Gajić, T. 3358-59. Suprotno tvrde Pieter Boering, T. 1003-04; Andere Stoelinga, KT. 2279; Daniel Bosch, DP P 755, Izjava od 22. novembra 1999.

⁴¹⁴ DP D163/1, Spisak oduzete opreme, koji je potpisao Trišić, od 24. jula 1995. Dragoslav Trišić je u svom iskazu rekao da su pripadnici Holandskog bataljona neke predmete predali, a neke su vojnici VRS-a pokupili s napuštenih kontrolnih punktova Holandskog bataljona. Dragoslav Trišić, T. 9388.

⁴¹⁵ Andere Stoelinga, KT. 2279-81. Posade posmatračkog položaja "Kilo" i "Charlie" odveli su u Miliće. Tamo je njih dvadesetak držano u jednoj staroj policijskoj stanici. Vojnici s posmatračkih položaja morali su pripadnicima vojske bosanskih Srba predati svoje pancir prsluke i plave šljemove. Oklopni transporter u kom su stigli u stanicu pokriven je kako se ne bi vidio.

⁴¹⁶ Martin van der Zwan, KT. 2321-23; Daniel Bosch, DP P755, Izjava od 22. novembra 1999. Daniel Bosch je vidio vojnike s posmatračkih položaja "Quebec", "Romeo" i "Uniform". Ukupno je u školi iza hotela "Fontana" bio 21 vojnik.

hotelu "Fontana".⁴¹⁷ Čuvala ih je Vojna policija Bratunačke brigade i jedna specijalna jedinica s dresiranim psima.⁴¹⁸

129. Izbjegllice u švedskom projektu skloništa bile su među prvima koje su pobjegle od granatiranja. Na kraju su svi u enklavi morali potražiti zaštitu negdje drugdje.⁴¹⁹ Ponijeli su sa sobom sve što su mogli nositi.⁴²⁰ Pokušali su se skloniti u bazi UN-a u gradu Srebrenici i štabu UNPROFOR-a u Potočarima. Već 10. jula na ta dva mjesta okupilo se otprilike 30.000 izbjeglica s okolnog područja. Ljudi su proveli noć na ulicama i u zgradama u Srebrenici i Potočarima.⁴²¹ Ostale izbjeglice i naoružani muškarci bosanski Muslimani odlučili su da ne idu prema Potočarima, već su krenuli u šumu prema sjeverozapadnom dijelu srebreničke enklave.⁴²²

130. Kako je operacija napredovala, vojni cilj se od "sužavanja enklave na gradsko područje" pretvorio u zauzimanje grada Srebrenice i cijele enklave. Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi neposredni dokazi o tome kada je tačno vojni cilj promijenjen. Dokazi pokazuju da je predsjednik Karadžić 9. jula bio "upoznat da jedinice Drinskog korpusa uspješno izvode b/d oko Srebrenice [...] i da su ostvarile rezultate koji ih dovode u poziciju da mogu zauzeti i sam grad Srebrenicu".⁴²³ Prema iskazu Miroslava Deronjića, predsjednika Izvršnog odbora opštine Bratunac, predsjednik Karadžić mu je 9. jula rekao da postoje dvije opcije za tu operaciju, od kojih je jedna bila potpuno zauzimanje Srebrenice.⁴²⁴ Kasnije tog dana, 9. jula, predsjednik Karadžić se "saglasio da se nastave dejstva radi zauzimanja Srebrenice".⁴²⁵ Do jutra 11. jula promjena cilja operacije "Krivaja 95" doprla je do jedinica na terenu,⁴²⁶ a do sredine popodneva naređenje da se uđe u Srebrenicu stiglo je i na istureno komandno mjesto Bratunačke brigade u Pribićevcu i do pukovnika Blagojevića.⁴²⁷ Miroslav Deronjić je 11. jula obišao istureno komandno mjesto Bratunačke

⁴¹⁷ Otprilike 30 vojnika Holandskog bataljona držano je u hotelu "Fontana", gdje su i snimljeni. Boering je vidio vojnike Holandskog bataljona kad je ušao u hotel "Fontana" radi sastanka u 20:00 sati. Pieter Boering, T. 899 Vidi DP P 39, video-snimak vojnika Holandskog bataljona; DP P415, Dnevni borbeni izvještaj od 9. jula 1995.

⁴¹⁸ Daniel Bosch, DP P755, Izjava od 22. novembra 1999. Martin Van der Zwan je zaključio da je 10 ili 11 pripadnika vojske bosanskih Srba koji su ga čuvali bilo iz jedinice za specijalnu namjenu jer su imali dresirane pse i bili bolje opremljeni od pripadnika većine ostalih jedinica. Ova jedinica je svaki dan odlazila na teren. Jedan vojnik je Van der Zwanu ispričao o jednom incidentu u kojem je čovjek s nadimkom Mesar ubio jednog muškarca, te zlostavljao i ubio jednu ženu. Martin van der Zwan, KT. 2329-31, 2336-38 i 2348. Dana 15. jula vojnici Holandskog bataljona odvedeni su u Zagreb i Beograd, gdje su pušteni na slobodu. Vidi DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 379.

⁴¹⁹ Svjedok P-111, T. 1381; Pieter Boering, T. 887-88.

⁴²⁰ Leendert van Duijn, T. 1051; svjedok P-201, KT. 851 (zapečaćeno); Čamila Omanović, KT. 1077.

⁴²¹ Pieter Boering, T. 891; Nesib Mandžić, T. 779, Omanović, KT. 1076-77.

⁴²² Svjedok P-111, T. 1381, svjedok P-201, KT. 924 (zapečaćeno).

⁴²³ DP P414, Naređenje Glavnog štaba komandi Drinskog korpusa od 9. jula 1995., u 23:50 sati.

⁴²⁴ Miroslav Deronjić, T. 6294, T. 6133-34. Tokom unakrsnog ispitivanja, Miroslav Deronjić je izjavio da nije razgovarao s pukovnikom Blagojevićem da "sazna kakav je plan." *Ibid.*, T. 6430. Vidi *supra* par. 78.

⁴²⁵ DP P414, Naređenje Glavnog štaba komandi Drinskog korpusa od 9. jula 1995. u 23:50 sati.

⁴²⁶ Mirko Trivić, T. 7518-19. Mićo Gavrić je rekao da naređenje za napad na Srebrenicu nije primio do 11. jula. Mićo Gavrić, T. 8483. Vidi i DP P21, Zbirku video-snimaka, na kojoj se vidi general Mladić, koji je tada bio na položajima na brdima oko grada Srebrenice, kako naređuje ljudstvu VRS-a da nastavi prema Srebrenici.

⁴²⁷ DP P693, Izjava Miroslava Deronjića od 26. novembra 2003., par. 186.

brigade u Pribićevcu. Kratko je razgovarao s pukovnikom Blagojevićem o operaciji Srebrenica.⁴²⁸ Prema iskazu Miroslava Deronjića, VRS je upravo bio primio naređenje o ulasku u grad Srebrenicu.⁴²⁹

131. Granatiranje grada Srebrenice nastavilo se cijelu noć 10. jula i sljedeći dan.⁴³⁰ Mićo Gavrić, komandant Mješovite artiljerijske grupe, primio je 5. jula pismeno borbeno naređenje od pukovnika Blagojevića. U svom svjedočenju rekao je da je to pismeno naređenje bilo dovoljno ovlaštenje za otvaranje artiljerijske vatre na enklavu, što je on i učinio 11. jula. Otvorio je vatru u pravcu civila koji su hodali.⁴³¹ Dok je VRS napredovao prema gradu Srebrenici, stizali su novi vojnici, nova materijalno-tehnička sredstva i viši oficiri.⁴³² Vojnicima Holandskog bataljona se činilo da je cilj granatiranja Srebrenice stvoriti paniku među izbjeglicama u Srebrenici ili ih ubiti.⁴³³ Pripadnici VRS-a viđeni su kako ulaze u enklavu s juga.⁴³⁴ Vojnici VRS-a ulazili su u kuće, pucali i palili kuće.⁴³⁵ Neki su počeli pljačkati.⁴³⁶

132. Ljudi koji su se okupili u gradu Srebrenici bili su uplašeni i ušli su u bazu UN-a.⁴³⁷ Dana 10. i 11. jula izbjeglice su počele odlaziti u Potočare.⁴³⁸

133. Popodne 11. jula general Mladić, general Živanović i general Krstić, u pratnji još nekoliko oficira VRS-a, obišli su Srebrenicu.⁴³⁹ Tamo su ih dočekali, između ostalih, pripadnici 10.

⁴²⁸ Miroslav Deronjić, T. 6132-33.

⁴²⁹ Miroslav Deronjić, T. 6132.

⁴³⁰ Pieter Boering, T. 891-92; Čamila Omanović, KT. 1077-78; svjedok P-201, KT. 854 (zapečaćeno); DP D131/1, Dokument o potrošnji materijalno-tehničkih sredstava i opreme za period od 10. do 12. jula. Mićo Gavrić je posvjedočio da je njegova jedinica pucala iz haubice i M 31/30. Tvrdi da su granate pogodile selo Studenac. Mićo Gavrić, T. 8499-8504.

⁴³¹ Mićo Gavrić, T. 8490. Mićo Gavrić je imao radio kojim je mogao komunicirati sa svojim komandantom u Pribićevcu, iako je posvjedočio da nije bio u kontaktu s pukovnikom Blagojevićem tokom napada na Srebrenicu. Mićo Gavrić, T. 8492.

⁴³² Svjedok P-103, KT. 1504. Svjedok P-134 je u svom iskazu rekao da je još 7., 8. ili 9. jula 1995. zapazio da autobusi, kamioni, topovi ili haubice prolaze kroz kontrolni punkt u Konjević-Polju. Dana 11. jula 1995. čuo je zvuk eksplozija i borbe. Svjedok P-134, T. 6519-20. Milan Drakula, vojnik 3. bataljona Bratunačke brigade, krenuo je u Srebrenicu 11. jula. Naređenje da se ide za Srebrenicu je njegovoj četi izdao general Mladić. Milan Drakula, T. 9049. Davidović, predsjednik Izvršnog odbora Bratunac, mobilisan je 11. jula i zatim je dobio naređenje da ide na istureno komandno mjesto Bratunačke brigade. Na isturenom komandnom mjestu je vidio generala Mladića i Deronjića s Josipovićem. Davidovićevo "radna jedinica" predata je generalu Krstiću. Srbislav Davidović, T. 7691-93.

⁴³³ Robert Franken, T. 1479-1480; Pieter Boering, T. 894.

⁴³⁴ Svjedok P-207, T. 6080.

⁴³⁵ Svjedok P-201, KT. 854-55 (zapečaćeno); svjedok P-103, KT. 1499-1500.

⁴³⁶ Svjedok P-103, KT. 1503. Ti vojnici su bili u maskirnim uniformama. Svjedok P-103 je u svom iskazu rekao i to da je vidio vojnike u crnom kako pretražuju kuće. Zatim su stigle jedinice "Rambo tipova", nedisciplinovanih pojedinaca u različitim uniformama i maramama. Kad je njegova jedinica opkoljena, svjedok P-103 je vidio i pripadnike policije VRS-a u plavim kombinezonima, sa crnim opasačima i pištoljima. Svjedok P-103, KT. 1503-06.

⁴³⁷ Nesib Mandžić, T. 780. Pieter Boering je posvjedočio da se 11. jula 1995. 15.000-20.000 ljudi kretalo prema Potočarima. Pieter Boering, T. 895. Vidi i DP P21, Zbirku video-snimaka, na kojima se vidi velika grupa ljudi u bazi UN-a u Srebrenici 10. jula 1995.

⁴³⁸ Vidi *infra* Dio II D (a).

⁴³⁹ Vidi iskaz Mirka Trivića, T. 7476-77; Dražena Erdemovića, KT. 3103, 3162.

diverzantskog odreda,⁴⁴⁰ "Vukovi sa Drine" i pripadnici 2. romanijske motorizovane brigade.⁴⁴¹ General Mladić je stalno govorio vojnicima koje je susretao da idu "napred prema Bratuncu" i "pravac Potočari, Bratunac."⁴⁴² General Mladić je, osim toga, izjavio da je "napokon, došao je trenutak da se [...] Turcima osvetimo na ovom prostoru."⁴⁴³

(c) Srebrenica poslije preuzimanja vlasti

134. U danima poslije pada Srebrenice nekoliko pripadnika Bratunačke brigade i drugih jedinica VRS-a otišli su u grad Srebrenicu, gdje su slavili.⁴⁴⁴ U isto vrijeme otvorena je policijska stanica da bi se obezbijedili objekti od vitalne važnosti za grad i spriječila pljačka koja je već bila u toku. Policija je postavljala kontrolne punktove i slala patrole.⁴⁴⁵ Jedinice Civilne zaštite angažovane su za "čišćenje" Srebrenice i Potočara.⁴⁴⁶

135. Dana 11. jula, predsjednik Karadžić imenovao je Miroslava Deronjića za civilnog komesara za "opštinu Srpska Srebrenica".⁴⁴⁷ Miroslav Deronjić je istog dana obaviješten o tom imenovanju.⁴⁴⁸ Popodne 12. jula "svi rukovodeći ljudi opštine [Bratunac]" prisustvovali su sastanku u kancelariji SDS-a u Bratuncu.⁴⁴⁹ Tokom sastanka Miroslava Deronjića je nazvao predsjednik Karadžić, koji je potvrdio imenovanje Deronjića za civilnog komesara za Srebrenicu.⁴⁵⁰ Prema iskazu Jovana Nikolića, direktora poljoprivredne zadruge Bratunac, prije telefonskog poziva predsjednika Karadžića, Miroslav Deronjić je objasnio da će uslijediti "organizovana revitalizacija prostora Bratunca i Srebrenice."⁴⁵¹ Miroslav Deronjić je u svom iskazu rekao da su njegove dužnosti bile sljedeće:

⁴⁴⁰ Dražen Erdemović, KT. 3104-07.

⁴⁴¹ Vidi DP P22, poglavlje 5, kadrovi iz DP P21, Zbirke video-snimaka na kojima se vidi Mladić kako 11. jula 1995. pješice obilazi Srebrenicu.

⁴⁴² DP P21A, Transkript DP P21, zbirke video-snimaka, str. 8-12.

⁴⁴³ DP P21A, Transkript DP P 21, zbirke video-snimaka, str. 11.

⁴⁴⁴ Milan Milinković, T. 3122 i 3142; Dražen Erdemović, MT. 25144; svjedok P-188, T. 3165-66. Vojnici nisu bili jedini koji su pljačkali. Civili iz Bratunca a, navodno, i pripadnici MUP-a pljačkali su u Srebrenici. Vidi DP P480, Izvještaj isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa, 13. juli; svjedok DP-101, T. 7883-84 (zatvorena sjednica).

⁴⁴⁵ Nenad Deronjić, T. 8189 i 8213; DP P665, Izvještaj MUP-a od 12. jula 1995., pod 5; svjedok P-134, T. 6536-37.

⁴⁴⁶ Krsto Simić, T. 7336; svjedok DP-101, T. 7885-86,7925-26 (zatvorena sjednica); svjedok P-188, T. 31667. Svjedok P-188 je posvjedočio da je u Srebrenici 15. jula 1995. izvršena fumigacija. Prema iskazu svjedoka DP-101 čišćenje grada Srebrenice uključivalo je provjeru da u kućama nema mina iznenađenja.

⁴⁴⁷ DP P687, Odluka o imenovanju civilnog komesara za opštinu Srpska Srebrenica, koju je potpisao Radovan Karadžić, 11. juli 1995.

⁴⁴⁸ Miroslav Deronjić, T. 6323. Faksom je primio i kopiju odluke o svom imenovanju za civilnog komesara 11. jula.

⁴⁴⁹ Aleksandar Tesić, T. 7805; svjedok DP-101, T. 7869-70 (zatvorena sjednica); Jovan Nikolić, T. 8001. Prema iskazu svjedoka DP-101, ovom sastanku prisustvovali su i neki pripadnici snaga policije.

⁴⁵⁰ Aleksandar Tesić, T. 7806; svjedok DP-101, T. 7869-70 (zatvorena sjednica).

⁴⁵¹ Jovan Nikolić, T. 8002. J. Nikolić je u svom svjedočenju rekao da je Miroslav Deronjić, prije telefonskog poziva, rekao učesnicima sastanka da je imenovan za civilnog komesara.

Odmah kad se steknu uslovi, kada se izvrši praktično evakuacija Muslimana, da uđem u grad Srebrenicu da uspostavim prve strukture vlasti u Srebrenici s prevashodnim zadatkom zaštite državne, privatne i svake druge imovine u tom gradu i jednog kontrolisanog ulaska ljudi, povratka raseljenih Srba iz tog područja na to područje. Naravno, podrazumijevalo je to i niz drugih aktivnosti vezanih za osposobljavanje, kasnije, infrastrukturnih objekata u opštini Srebrenica.⁴⁵²

5. Zaključci i konstatacije o ulozi Bratunačke brigade

136. Pretresno vijeće uvažava da se optuženi u Optužnici ne terete za napad na enklavu. Osim toga, u Optužnici se tvrdi da su zločini za koje se oni terete počeli 11. jula 1995. – poslije pada enklave Srebrenica.⁴⁵³

137. Međutim, uprkos tome što napad na srebreničku enklavu nije u Optužnici naveden kao zločin, Pretresno vijeće ga smatra relevantnim za svoja razmatranja zločina za koje se optuženi terete. Pretresno vijeće ne može zanemariti cilj operacije “Krivaja 95”, naime, da se “iznenadnim napadom potpuno razdvoje i suze enklave Srebrenica i Žepa, popravi taktički položaj snaga u dubini zone i *stvore uslovi za eliminisanje enklave*,”⁴⁵⁴ niti vezu između te operacije i događaja koji su uslijedili poslije pada srebreničke enklave. Praksa ovog Međunarodnog suda uvažava da se događaji za koje se optuženi ne terete u Optužnici, uključujući i tzv. “činjenični kontekst,” mogu iskoristiti da se dokaže neko pitanje relevantno za optužbe, kao što su pobuda, prilika, namjera, priprema, plan ili upoznatost optuženog.⁴⁵⁵ Iz tog razloga, Pretresno vijeće smatra da je potrebno razmotriti ulogu Bratunačke brigade u događajima koji su prethodili onim za koje optuženi snose krivičnu odgovornost.

138. Pretresno vijeće konstatuje da su elementi Bratunačke brigade prije napada učestvovali u blokiranju ulaska u enklavu humanitarne pomoći i konvoja na Žutom Mostu.⁴⁵⁶ Osim toga, Pretresno vijeće konstatuje da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u sprečavanju povratka

---

Poslije telefonskog poziva prisutni su nastavili razgovarati o tome da bi policija trebala da obezbijedi izlaze iz grada kako bi spriječila bosanske Srbe u pljački i da bi u Srebrenici trebalo izvršiti dezinfekciju i deratizaciju. Svjedok DP-101, T. 7870 (zatvorena sjednica).

⁴⁵² Miroslav Deronjić, svjedočenje pred Žalbenim vijećem u predmetu *Krstić*, T. 114.

⁴⁵³ Vidi npr. Optužnicu, par. 32: “Udruženi zločinački poduhvat, kojeg su Vidoje Blagojević, Dragan Obrenović, Momir Nikolić i Dragan Jokić bili članovi i ključni učesnici, začeli su i zamislili general Ratko Mladić i drugi 11. i 12. jula 1995. godine, a sprovedli i izvršili pripadnici snaga VRS-a i MUP-a, u vremenskom periodu i sredstvima navedenim u ovoj izmijenjenoj spojenoj optužnici.” “Vremenski period” se kasnije definiše kao period “od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995.” *Ibid.*, par. 35 i dalje.

⁴⁵⁴ DP P543, Zapovest Drinskog korpusa op. br. 04/156-2, Plan napada “Krivaja 95”, od 2. jula 1995., par. 4 (naglasak dodat).

⁴⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 321, u kojem se *citira* Archbold: *Criminal Pleadings, Evidence and Practice* 2000, par. 13-37 i John Strong, *McCormick On Evidence*, par. 190 na str. 797-812, 4. izdanje, 1992. Vidi i *Tužilac protiv Strugara*, predmet br. IT-01-42-T, Odluka po prigovoru odbrane na uvodnu reč optužbe u vezi sa prihvatljivošću dokaza, 22. januar 2004.

⁴⁵⁶ Vidi *supra* Dio II. C. 3.

s odsustva vojnika Holandskog bataljona, kao i u sprečavanju dostave materijalno-tehničkih sredstava Holandskom bataljonu, između ostalog, municije, goriva i hrane.⁴⁵⁷

139. Pretresno vijeće konstatuje da su elementi Bratunačke brigade, uključujući 1. i 3. bataljon, učestvovali u otvaranju snajperske vatre i granatiranju srebreničke enklave u mjesecima prije napada na enklavu.⁴⁵⁸

140. Pretresno vijeće konstatuje da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u napadu na Srebrenicu. Pukovnik Blagojević je napisao zapovijest o početku borbenih dejstava 5. jula i zadužio svoje podređene komandante i jedinice da izvrše tu zapovijest.⁴⁵⁹ Pretresno vijeće napominje da napad na samu enklavu nije tema ovog predmeta. Stoga će se Pretresno vijeće u svojim zaključcima usredotočiti na umiješanost Bratunačke brigade u odnosu na posljedice koje je taj napad imao po civile.

D. Bosanski Muslimani poslije pada Srebrenice

1. Potočari

(a) Civili bježe iz Srebrenice za Potočare

141. Hiljade izbjeglica bosanskih Muslimana koje su se okupljale u Srebrenici bile su prestrašene i pobjegle su u bazu čete "Bravo" Holandskog bataljona.⁴⁶⁰ Otprilike u podne 11. jula u bazu je pala jedna minobacačka granata i ranila neke izbjeglice.⁴⁶¹ Pripadnici čete "Bravo" počeli su tada upućivati izbjeglice u štab UNPROFOR-a u Potočarima koji su smatrali jedinim bezbjednim mjestom.⁴⁶² Budući da je put do Potočara bio u dometu artiljerije VRS-a, bilo je potrebno pronaći što bezbjedniji put do baze UNPROFOR-a.⁴⁶³ Pripadnici Holandskog bataljona u

⁴⁵⁷ Vidi *supra* Dio II. C. 3, posebno par. 111.

⁴⁵⁸ Vidi *supra* Dio II. C. 3, posebno par. 117.

⁴⁵⁹ Vidi *supra* Dio II. C. 4. (a).

⁴⁶⁰ Nesib Mandžić, T. 780. Boering je u svom svjedočenju rekao da je 11. jula 15.000-20.000 ljudi krenulo prema Potočarima. Pieter Boering, T. 895; DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, str. 52. Vidi i DP P21, Zbirku video-snimaka koji pokazuju mnoštvo ljudi u bazi UN-a u Srebrenici 10. jula 1995. Svjedok P-104, izbjeglica bosanski Musliman, u svom svjedočenju je o svom strahu rekao sljedeće: (svjedok P-104, KT. 1682):

P: [...] Ali možete li nam reći zašto su ljudi, zašto su Muslimani osjećali potrebu da idu ili kroz šumu ili u Potočare? Zašto su bježali?

O: Zato što su morali jer nije him [sic] bilo opstanka. Svi bi bili pobjeni da smo ostali u Srebrenici.

P: A koga su se plašili?

O: Bojao sam se srpske vojske.

⁴⁶¹ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 303; Pieter Boering, T. 892; DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 52.

⁴⁶² Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 77; svjedok P-201, KT. 857 (zapečaćeno). Vidi i iskaz Roberta Frankena, T. 1481.

⁴⁶³ Robert Franken, T. 1482-83, koji je u svom svjedočenju rekao da je taj put išao kroz autobuski depo, koji je zaklanjala Plava fabrika.

bazi bili su na začelju velike grupe izbjeglica kako bi ih zaštitili od VRS-a.⁴⁶⁴ Pošto su sve izbjeglice otišle iz Srebrenice, pripadnici Holandskog bataljona napustili su svoje položaje.⁴⁶⁵ Srebrenica je bila *de facto* napuštena.⁴⁶⁶

142. Nisu sve izbjeglice krenule prema Potočarima i mnogi muškarci bosanski Muslimani zaputili su se u šumu u sjeverozapadnom dijelu srebreničke enklave.⁴⁶⁷ O njihovim stradanjima govori se niže u tekstu.⁴⁶⁸

143. Nekoliko hiljada izbjeglica u gradu Srebrenici počelo je polako hodati prema Potočarima u nadi da će tamo naći zaštitu.⁴⁶⁹ Mnoge izbjeglice su takođe pokušale da se ukrcaju u kamione i oklopne transportere Holandskog bataljona koji bi ih odvezli u Potočare.⁴⁷⁰ Čamila Omanović opisuje:

To je bila jedna velika grupa, nekoliko hiljada ljudi, žena djece, staraca, malih beba. To je sve krenulo prema jednom cilju da stigne, da se bježi prema UN bazi koja se nalazila u Potočarima, jer smo smatrali, ako dodemo do nje, da ćemo naći sebi spas.⁴⁷¹

Svjedok P-105, izbjeglica bosanski Musliman, nadao se da će ako ode u Potočare biti u stanju da ode iz enklave na područje koje nije pod kontrolom VRS-a.⁴⁷² U svom svjedočenju je rekao sljedeće:

P: Zašto ste željeli da sa porodicom pobjegnute iz svoje kuće u Srebrenici i odete u Potočare?
O: Pa zato što smo željeli da bi ostavili, ovaj, i spasili živote ... da bi krenuli prema Tuzli, na slobodnu teritoriju. Dočim toga, tako nije bilo kako smo mislili i kako smo računali. I sišli smo u Potočare, tu... Tu je de je bila masa naroda, preko 25-30 hiljada bilo je, šta ja znam, pune fabrike i ... Dočim u fabrike nije moglo stati sve; bivalo je po ulicama; ležali svud [...] da bi spasli živote, eto.⁴⁷³

⁴⁶⁴ Robert Franken, T. 1481.

⁴⁶⁵ Pieter Boering, T. 895 i Leendert van Duijn, T. 1052.

⁴⁶⁶ Leendert van Duijn, T. 1052.

⁴⁶⁷ Svjedok P-111, T. 1381, svjedok P-201, KT. 923 (zapečaćeno).

⁴⁶⁸ Vidi *infra* dijelovi II. D. 2, II. E-F.

⁴⁶⁹ Bego Ademović, KT. 1584. Muniba Mujić je svjedočila o situaciji u Srebrenici 11. jula: "Granate neprestano tuku, narod ranjen, mrtav leži, niko ni na koga ne obraća pažnju. Svak' se bori ... prema Potočarima ide da bi sebe i svoj lični život spasio." Muniba Mujić, T. 1307-08.

⁴⁷⁰ DP P37, video-snimak iz Srebrenice 11. jula 1995. Vidi i iskaz Pietera Boeringa, T. 895.

⁴⁷¹ Čamila Omanović, KT 1082. Vidi i iskaz Nesiba Mandžića, T. 780: "Nisam bio u stanju da krenem preko šume. Odlučio sam da idem u kamp Holandskog bataljona u Potočare, nadajući se da ću u tom kampu, kao i hiljade drugih, dobiti zaštitu jer ipak Srebrenica je bila demilitarizovana zona, jer riječ demilitarizacija podrazumijeva zaštitu uglavnom civilnog i drugog stanovništva." Svjedok P-101, KT 1247-48: "Osjeć'o sam potrebu, normalno. Mržnja se u Srebrenici nagomilala tokom rata i zbog tog', zbog te mržnje jasno je da je se pojavljivao veliki strah. Osjeć'o se... imao sam ... htjeo sam da me neko zaštiti jer sam bio ranjen, a to sam mislio da može Holandski bataljon."

⁴⁷² Svjedok P-105, T. 1176-77.

⁴⁷³ Svjedok P-105, T. 1177.

144. Uprkos pokušajima da pronađu bezbjedan put za Potočare, izbjeglice su se ubrzo našle na meti artiljerije i mitraljeza VRS-a,⁴⁷⁴ u čemu su učestvovali i pripadnici 2. bataljona Bratunačke brigade.⁴⁷⁵ Riječima Nesiba Mandžića:

Na desetine hiljada ljudi se kretalo u pravcu Potočara. Uglavnom su bile žene, starije osobe, iznemogle osobe... Bila je potpuna izbezumljenost, strah, panika, vriska tokom puta, a svaki pad granate u njihovoj neposrednoj blizini bilo je da majka se baci sa malim djetetom na asfalt; da djeca plaču.⁴⁷⁶

145. Po dolasku u Srebrenicu, pripadnici 10. diverzantskog odreda pozivali su ono malo preostalih ljudi da napuste svoje kuće.⁴⁷⁷ Otprilike 200 ljudi koje su zatekli bili su uglavnom civili: “Starci, žene, ljudi koji nisu mogli brzo da idu.”⁴⁷⁸ Neke od tih starih ljudi u Potočare je iz Srebrenice doveo jedan pripadnik MUP-a.⁴⁷⁹

146. Haos koji je vladao u Potočarima ne može se opisati riječima. Tokom dana 11. jula na hiljade ljudi pristizalo je pred bazu UNPROFOR-a i gomila je sve više rasla. Procjenjuje se da je do kraja dana na okolnom području bilo od 20.000 do 30.000 bosanskih Muslimana,⁴⁸⁰ a od 4.000 do 5.000 izbjeglica bilo je u bazi UNPROFOR-a.⁴⁸¹

(b) Uslovi u Potočarima

147. Standardi higijene u Potočarima bili su na najnižem mogućem nivou.⁴⁸² Mnoge izbjeglice koje su se sklonile u štab UNPROFOR-a bile su povrijeđene.⁴⁸³ Pružena im je ograničena ljekarska pomoć jer je vladala teška nestašica sanitetskog materijala.⁴⁸⁴ Budući da je prethodnih mjeseci VRS sprečavao konvoje pomoći da prođu, u štabu Holandskog bataljona jedva da je bilo

⁴⁷⁴ Nesib Mandžić, T. 781-82; Čamila Omanović, KT. 1082-83; Mirsada Malagić, KT. 1945-46.

⁴⁷⁵ Momir Nikolić, T. 1639-40 (jedno od korišćenih oruđa bio je 70-milimetarski protivtenkovski top marke ZIS). Mićo Gavrić je posvjedočio da su pripadnici 2. bataljona Bratunačke brigade pucali na civile koji su se “kretali” prema Potočarima. U vezi s otvaranjem vatre s položaja Mješovite artiljerijske grupe Bratunačke brigade kojom je komandovao, Mićo Gavrić je u svjedočenju rekao da je, primijetivši da se grupa sastoji od žena i djece, izvršio korekturu svoje linije gađanja kako bi granate pale iza civila. Mićo Gavrić, T. 8485-88.

⁴⁷⁶ Nesib Mandžić, T. 781-82.

⁴⁷⁷ Dražen Erdemović, KT. 3083-84, 3090-91. Od ljudi je traženo da krenu prema “fudbalskom stadionu.”

⁴⁷⁸ Dražen Erdemović, KMT. 852 i KT. 3161. Odred je pronašao najmanje jednog vojno sposobnog čovjeka. Njega je ubio jedan vojnik iz Vlasenice koji je postupio prema naredenjima komandanta 10. diverzantskog odreda Miše Pelemiša. Dražen Erdemović, KT. 3090-91 i KT. 3177-78.

⁴⁷⁹ Nenad Deronjić, T. 8189.

⁴⁸⁰ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 115; Nesib Mandžić, T. 783, Srblislav Davidović, T. 7701.

⁴⁸¹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 115; Leendert van Duijn, T. 1057.

⁴⁸² DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 53-54.

⁴⁸³ DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 52-53; DP P21, Zbirka video-snimaka koji pokazuju da je Holandski bataljon prevezio ranjene ljude u štab Holandskog bataljona. Na prvom sastanku s generalom Mladićem komandant Holandskog bataljona pukovnik Karremans rekao je da je do tog trenutka Holandski bataljon izbrojao 88 ranjenih i da je u Potočarima mnogo bolesnih. DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 39.

⁴⁸⁴ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 20, 22, 34, 40-42; Joseph Kingori, DP P782, tabulator 10, izvještaji vojnih posmatrača UN-a, zapis za 11. juli: “Holandski bataljon ne može pružiti neku značajnu pomoć jer im zalihe ne stižu od kraja aprila. Jedinu medicinsku pomoć pružaju Ljekari bez granica, međutim, to nije dovoljno za sve ranjene.”

svježe hrane.⁴⁸⁵ Van kruga baze bilo je nešto tekuće vode.⁴⁸⁶ Od 11. do 13. jula 1995. temperatura je bila veoma visoka i dostizala je 35 stepeni Celzija,⁴⁸⁷ a ta mala količina vode nije bila dovoljna za 20.000 do 30.000 izbjeglica okupljenih ispred baze UNPROFOR-a. Situacija je bila jedva nešto povoljnija u bazi u kojoj je bilo tekuće vode.⁴⁸⁸ Prema iskazu jednog svjedoka iz Holandskog bataljona, nekoliko žena koje su ušle u bazu dale su svoje neishranjene bebe pripadnicima Holandskog bataljona “jer nisu više znale šta da rade i šta će se desiti.”⁴⁸⁹ Taj svjedok je u svom iskazu rekao i da su mu u nekoliko navrata u naručje bačene bebe koje su “bile toliko natekle da su na kraju umrle.”⁴⁹⁰ Jedan drugi svjedok iz Holandskog bataljona posvjedočio je da je u bazi Holandskog bataljona umrlo ukupno 11 ljudi, među kojima je bilo i djece koja su umrla od dehidracije.⁴⁹¹ Procjena je bila da će izbjeglice pod takvim uslovima preživjeti samo tri ili četiri dana.⁴⁹²

148. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o tome da je bilo nekih pokušaja da se pomogne izbjeglicama bosanskim Muslimanima u Potočarima. Članovi Skupštine opštine Bratunac, postupajući prema naređenjima generala Mladića, zajedno sa kolegama iz opštine Ljubovija u Srbiji, organizovali su operaciju sakupljanja hrane za izbjeglice.⁴⁹³ Ljubisav Simić je u svom svjedočenju rekao da je stupio u kontakt s UNHCR-om, nakon čega je UNHCR poslao pet kamiona robe.⁴⁹⁴ Ta roba je radi raspodjele predana lokalnom distribucionom centru Crvenog krsta u Bratuncu.⁴⁹⁵ Kasnije, 12. jula, kamiončić marke TAM iz Bratunačke brigade odvezao je hljeb u Potočare. Tu raspodjelu organizovao je pomoćnik komandanta za pozadinu Bratunačke brigade, major Dragoslav Trišić, po naređenju pukovnika Aćamovića, pomoćnika komandanta za pozadinu Drinskog korpusa.⁴⁹⁶ Dragoslav Trišić je u Potočare otišao kamionom punim hljeba.⁴⁹⁷ Hljeb su razdijelili pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i Pozadinske čete Bratunačke

⁴⁸⁵ Pieter Boering, T. 895-96, Ljubisav Simić, T. 7612-13.

⁴⁸⁶ Svjedok P-105, T. 1178; Mirsada Malagić, KT. 1954; svjedok P-101, KT. 1255.

⁴⁸⁷ DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 54.

⁴⁸⁸ Ljubisav Simić, T. 7618; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 84.

⁴⁸⁹ Svjedok P-103, KT. 1509; Vidi takođe DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 53, u kojem se kaže sljedeće: “Tokom bijega iz Srebrenice za Potočare žene su gurale bebe u naručje osoblja Holandskog bataljona pretpostavljajući da će u njihovim rukama biti bezbjedne.”

⁴⁹⁰ Svjedok P-103, KT. 1509.

⁴⁹¹ Robert Franken, T. 1510.

⁴⁹² Svjedok P-103, KT. 1509-10; Robert Franken, T. 1507.

⁴⁹³ Ljubisav Simić, T. 76114.

⁴⁹⁴ Ljubisav Simić, T. 7615.

⁴⁹⁵ Ljubisav Simić, T. 7614-15, 7621-22. Prema iskazu Ljubisava Simića, kamioni UNHCR-a prvo su otišli u Potočare, ali je odlučeno da raspodjela treba biti izvršena iz distribucionog centra Crvenog krsta u Bratuncu.

⁴⁹⁶ Dragoslav Trišić, T. 9362-64; Milan Gvozdenović, DP D225/1, str. 2-3. Prema iskazu Mileta Janjića, raspodjelu hljeba u Potočarima organizovao je intendat Bratunačke brigade, a hljeb je u Potočare dovezen kamionom marke TAM. Mile Janjić T. 9821.

⁴⁹⁷ Dragoslav Trišić, T. 9362-64.

brigade.⁴⁹⁸ Pretresnom vijeću su takođe predočeni dokazi o tome da je vozilo sa hljebom stiglo u pratnji ekipe snimatelja.⁴⁹⁹ Hljeb, kojeg nije bilo mnogo, bosanskim Muslimanima bacali su vojnici VRS-a i pritom na njih vikali, ismijavajući ih i nazivajući ih pogrdnim imenima.⁵⁰⁰ Napokon je, predveče 13. jula, u Potočare stigao konvoj humanitarne pomoći iz ruskog bataljona, u pratnji pripadnika Zvorničke brigade.⁵⁰¹

149. Ljubisav Simić, predsjednik Skupštine opštine Bratunac, koji je dijelio hranu izbjeglicama u Potočarima, u svom svjedočenju rekao je sljedeće:

Što se tiče hrane, to je bila kap u moru. Ja sam, dolaskom, bio zaprepašten prizorom koji sam vidio. Jer, moram vam reći da zaista tako nešto nisam, nisam ni slutio, a nisam nikad uživo vidio. To je, rekao sam to uvijek, i to ostaje za mene trajno šokantan prizor.⁵⁰²

(c) Pregovori o izbjeglicama u Potočarima

150. Dana 11. jula u 20:00 sati održan je sastanak u hotelu "Fontana" u Bratuncu na kojem se razgovaralo o sudbini civila bosanskih Muslimana u Potočarima.⁵⁰³ Delegaciju Holandskog bataljona, u kojoj je bio pukovnik Karremans, major Boering i drugi oficiri,⁵⁰⁴ do hotela "Fontana" dopratio je kapetan Nikolić iz Bratunačke brigade,⁵⁰⁵ koji je ostao u hotelu da organizuje bezbjednost.⁵⁰⁶ Po dolasku u hotel, delegacija Holandskog bataljona vidjela je da je nekoliko vojnika Holandskog bataljona držano u hotelskoj sobi kao taoci.⁵⁰⁷ Na sastanku su VRS predstavljali general Mladić i pukovnik Janković iz Glavnog štaba, te general Živanović i potpukovnik Kosorić iz Drinskog korpusa.⁵⁰⁸ Bila je prisutna i ekipa snimatelja. Za bezbjednost u hotelu "Fontana" bili su zaduženi pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade.⁵⁰⁹

⁴⁹⁸ U vezi s raspodjelom hljeba koju je vršila Vojna policija, vidi iskaz Nenada Đokića, T. 5433, 5472; Milana Gvozdenovića, DP D225/1, str. 2-3. O raspodjeli hljeba koju je izvršila Pozadinska četa Bratunačke brigade, vidi iskaz Dragoslava Trišića, T. 9362-64.

⁴⁹⁹ Eelco Koster, KT 3404-05 ; svjedok P-105, T. 1179.

⁵⁰⁰ Eelco Koster, KT. 3404-05 (koji je u svom iskazu rekao da je kamion raznosio hljeb i da su vatrogasna kola dovezla vodu za izbjeglice).

⁵⁰¹ Svjedok P-130, T. 6594-95.

⁵⁰² Ljubisav Simić, T. 7612-13.

⁵⁰³ Svjedok P-138, T. 3504; Pieter Boering, T. 896-97, T. 980.

⁵⁰⁴ Pieter Boering, T. 900-01.

⁵⁰⁵ Svjedok P201/KT. 860-61.

⁵⁰⁶ Momir Nikolić, T. 1652-57. Momir Nikolić nije u svom iskazu rekao da je konkretno dopratio delegaciju Holandskog bataljona, ali je priznao da je bio u hotelu "Fontana" za vrijeme sastanka. Prema njegovim riječima, stajao je od tri do pet metara od mjesta gdje se održavao sastanak. Momir Nikolić, T. 1657.

⁵⁰⁷ Pieter Boering, T. 899; svjedok P-201, KT. 861 (zapečaćeno). Vidi i DP P39, insert iz video-snimka na kojem se vide vojnici Holandskog bataljona koji su bili taoci u hotelu "Fontana".

⁵⁰⁸ Pieter Boering, T. 897; Momir Nikolić, T. 1653-55; DP P22, Knjižica "Kadrovi iz zbirke video-snimaka", dio koji se odnosi na "prvi sastanak u hotelu 'Fontana'"; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 108-09.

⁵⁰⁹ Momir Nikolić, T. 1653-55; Borivoje Jakovljević, T. 9930; Mile Janjić, T. 9760; Nikola Popović, T. 11071.

151. Premda je sastanak sazvaio pukovnik Karremans, general Mladić je preuzeo potpunu kontrolu nad sastankom.⁵¹⁰ General Mladić je u više navrata pitao pukovnika Karremansa ko je naredio vazdušni napad snaga NATO-a⁵¹¹ i jesu li po njegovom “naređenju snage UNPROFOR-a djelovale danas u rejonu Srebrenice protiv vojske.”⁵¹² Kada se pukovnik Karremans zahvalio generalu Mladiću što dobro postupa sa zatočenim vojnicima Holandskog bataljona, general Mladić je odgovorio sljedeće: “Samo ako nastavite da bombardujete, neće biti dugo domaćini [sic]”⁵¹³ i rekao da i VRS zna “da bombarduje.”⁵¹⁴

152. Pukovnik Karremans je rekao da je došao da pregovara o povlačenju izbjeglica i zatražio hranu i lijekove za njih.⁵¹⁵ Tražio je garancije da će stanovnicima bosanskim Muslimanima i pripadnicima Holandskog bataljona biti dozvoljeno da odu s tog područja.⁵¹⁶ General Mladić je naredio pripadnicima Holandskog bataljona da na sljedeći sastanak, zakazan za to večer, dovedu predstavnike bosanskih Muslimana.⁵¹⁷ General Mladić je rekao da civilno stanovništvo nije cilj njegovih dejstava⁵¹⁸ i da je svrha sastanka postizanje sporazuma sa pomenutim predstavnicima. Odmah potom rekao je sljedeće: “Odavde možete izaći svi, ostati svi ili umreti svi.”⁵¹⁹ General Mladić je tada zatražio da na sastanak dođu i predstavnici Armije BiH.⁵²⁰ Rekao je: “[M]i ćemo se dogovoriti da se zaustavi ovo sve i da se na miran način razreši problem civilnog stanovništva, Vaših vojnika i muslimanske vojske.”⁵²¹ Nakon razgovora o situaciji s ranjenicima u enklavi,

⁵¹⁰ Pieter Boering, T. 898-99; Momir Nikolić, T. 1656-58; DP P38, Video-snimak prvog sastanka u hotelu "Fontana"; DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 14-37, u kojem se citira ono što je rečeno na sastanku.

⁵¹¹ Dana 11. jula “oko 14:40 sati dva aviona NATO-a bacila su ukupno dvije bombe na, kako smo pretpostavili, srpska vozila koja su se iz pravca juga kretala prema gradu [Srebrenica].” DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, str. 68.

⁵¹² DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 15. Vidi i iskaz Pietera Boeringa, T. 898; svjedoka P-201, KT. 865 (zapečaćeno).

⁵¹³ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 21.

⁵¹⁴ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 21; svjedok P-201, KT. 866-67 (zapečaćeno).

⁵¹⁵ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 19-20. pukovnik Karremans je rekao:

"To je molba, jer ja nisam u položaju da bilo šta zahtijevam. Mi... komanda u Sarajevu je rekla da je enklava izgubljena i da mi je komanda BiH naredila da se pobrinem za sve izbjeglice. Sada u bazi u Potočarima ima otprilike 10.000 žena i djece i molba komande BiH je da ... recimo, pregovaramo ili zatražimo povlačenje bataljona i povlačenje tih izbjeglica, a ako ima mogućnosti i da pomognemo u tom povlačenju. Ima nekih žena koje ... sada rada na tome da ... recimo, olakšaju bol stanovništvu ... Mnogo ljudi, ... žena je reklo: 'Čekamo autobuse i možemo li otići iz enklave?' Jer su bolesni, umorni i veoma uplašeni. Pitao me je general Nikolai [komandant trupa UNPROFOR-a stacioniranih u Sarajevu], tražio je, recimo, neku vrstu humanitarne podrške u obliku hrane i lijekova. Jer čak ni u mom bataljonu nemamo goriva, nije nam preostalo gotovo nimalo goriva... zbog toga što su odbijeni svi zahtjevi u posljednja četiri mjeseca. Nalazimo se u veoma teškoj situaciji u posljednja četiri mjeseca. Zato nisam u stanju da izvršim svoj vojni zadatak.” *Id.*

⁵¹⁶ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 110.

⁵¹⁷ Pieter Boering, T. 898-900; svjedok P-201, KT. 865-66 (zapečaćeno); Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 111, 113-114.

⁵¹⁸ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 29; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 110.

⁵¹⁹ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 30.

⁵²⁰ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 31.

⁵²¹ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 31.

general Mladić je zamolio da UNPROFOR obezbijedi autobuse za prijevoz izbjeglica iz enklave.⁵²² Pukovnik Karremans je rekao da misli da je moguće obezbijediti autobuse.⁵²³

153. Pripadnici Holandskog bataljona počeli su tražiti predstavnike bosanskih Muslimana koji će prisustvovati sljedećem sastanku, ali se činilo da je većina vođa bosanskih Muslimana već otišla iz enklave u koloni.⁵²⁴ Zbog njegovih kontakata s Holandskim bataljonom 1994. i 1995., pripadnicima Holandskog bataljona je bilo poznato ime Nesiba Mandžića, direktora srednje škole, poslanika Stranke demokratske akcije (dalje u tekstu: SDA) u Skupštini opštine Srebrenica. Holandski bataljon ga je zamolio da predstavlja bosanske Muslimane.⁵²⁵ Pod pritiskom da dođe na sastanak, Nesib Mandžić je pristao da predstavlja bosanske Muslimane jer je smatrao da su pregovori "uslov opstanka stanovništva."⁵²⁶

154. Drugi sastanak u hotelu "Fontana" održan je 11. jula u otprilike 23:00 sata.⁵²⁷ U delegaciji VRS-a bili su general Mladić, pukovnik Janković, general Krstić i potpukovnik Kosorić. Bratunačke opštinske vlasti predstavljao je Ljubisav Simić, predsjednik Skupštine opštine Bratunac. Pukovnik Karremans i major Boering predstavljali su UNPROFOR.⁵²⁸ Kapetan Nikolić je bio u prostoriji pored one u kojoj se održavao sastanak i čuo je razgovor.⁵²⁹ Nesib Mandžić je došao na sastanak kao predstavnik bosanskih Muslimana. General Mladić je predstavio pukovnika Jankovića kao lice ovlašteno u njegovom odsustvu. Pukovnik Kosorić iz Drinskog korpusa je predstavljen kao oficir odgovoran za prijevoz izbjeglica iz enklave.⁵³⁰

155. Razgovaralo se o neizdržljivoj humanitarnoj situaciji u Potočarima. Pukovnik Karremans je ukazao na nestašicu hrane, na velik broj bolesnih i ranjenih civila i nestašicu lijekova. Na sastanku je jedan od predstavnika VRS-a otvorio prozor i čulo se kako neko kolje svinju.⁵³¹ Buka je trajala dvije do tri minute, a prozor je zatvoren kad se klanje završilo.⁵³² Nesib Mandžić je to shvatio kao metaforu onoga što će se desiti bosanskim Muslimanima.⁵³³ General Mladić je pred Nesiba Mandžića stavio ploču sa zgrade Skupštine opštine Srebrenica.⁵³⁴ Nedostajao je dio na

⁵²² DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 33-36; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 111.

⁵²³ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 36.

⁵²⁴ Robert Franken, T. 1506.

⁵²⁵ Nesib Mandžić, T. 778-79; Pieter Boering, T. 900.

⁵²⁶ Nesib Mandžić, T. 785-86. Vidi i iskaz Pietera Boeringa, T. 900.

⁵²⁷ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 116; Nesib Mandžić, T. 786; Pieter Boering, T. 901.

⁵²⁸ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 117-120; Pieter Boering, T. 901-902; svjedok P-201, KT. 884-85 (zapečaćeno); Nesib Mandžić, T. 787; Momir Nikolić, T. 1666-67.

⁵²⁹ Momir Nikolić, T. 1667.

⁵³⁰ Pieter Boering, T. 902. Pretresno vijeće primjećuje da ovaj uvod nije snimljen kamerom na traci.

⁵³¹ DP P21, Zbirka video-snimaka na kojima se čuje zvuk cičanja svinje.

⁵³² Svjedok P-201, KT. 885-86 (zapečaćeno); Nesib Mandžić, T. 790; Pieter Boering, T. 903; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 121.

⁵³³ Nesib Mandžić, T. 790. Vidi i iskaz Pietera Boeringa, T. 903.

⁵³⁴ DP P21, Zbirka video-snimaka; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 122; Pretresno vijeće primjećuje da je general Mladić, kad je zatražio "znak", najvjerojatnije mislio na ploču.

kojem je pisalo “Bosna i Hercegovina”, a prema iskazu Nesiba Mandžića, na ploči je pisala poruka: “Bosni i Hercegovini je kraj. Kraj je i oblicima življenja u Bosni i Hercegovini, odnosno opštini Srebrenica.”.⁵³⁵ Učesnici sastanka nesrpske nacionalnosti su tu poruku protumačili kao kraj vjerske i nacionalne tolerancije između bosanskih Srba i bosanskih Muslimana.⁵³⁶

156. Kada je pukovnik Karremans ukazao na to da je Holandskom bataljonu preostalo još četiri ili pet hiljada litara goriva, general Mladić je upitao gdje se gorivo čuva.⁵³⁷ Pošto je pukovnik Karremans završio svoju procjenu situacije i objasnio svoje viđenje koraka koje treba preduzeti, general Mladić je svoju pažnju potpuno posvetio Nesibu Mandžiću. Ubrzo je počeo postavljati svoje uslove.⁵³⁸ Rekao je sljedeće:

Pod broj jedan, trebate da položite oružje, i svima koji polože oružje garantujem život. I imate moju reč, kao čoveka i generala, da ću iskoristiti svoj uticaj da pomognem nedužnom muslimanskom stanovništvu koje nije cilj dejstva Vojske Republike Srpske. [...] Da bih mog'o da odlučim i kao čovek i kao komandant, trebam da dobijem jasan stav predstavnika vašeg naroda: da li želite da opstanete, ostanete ili nestanete. I spreman sam sutra primiti delegaciju odgovornih ljudi muslimanske strane u 10 sati na ovome mestu, sa kojima mogu razgovarati o spasu izbjavljenja vašeg naroda iz enklave, bivše enklave Srebrenica. [...] Nesibe, i u Vašim je rukama sudbina vašeg naroda. Ne samo na ovom prostoru. [...] Dovedite ljude koji mogu obezbediti predaju oružja i spasiti vaš narod od uništenja.⁵³⁹

157. Pretresno vijeće, na osnovu komentara generala Mladića, zaključuje da on nije bio upoznat s time da su muškarci bosanski Muslimani već otišli iz enklave Srebrenica u koloni.

158. General Mladić je takođe rekao da će obezbijediti vozila za prijevoz bosanskih Muslimana iz Potočara.⁵⁴⁰ Bosanski Muslimani i bosanski Srbi nisu bili ravnopravni i Nesib Mandžić je smatrao da njegovo pristustvo služi samo kao pokriće za međunarodnu javnost.⁵⁴¹ Nesib Mandžić se plašio generala Mladića.⁵⁴² Ništa nije ukazivalo na to da će se sljedeći dan nešto dogoditi.⁵⁴³

159. Ujutro 12. jula, na trećem sastanku organizovanom u hotelu "Fontana", bosanske Srbe su predstavljali pripadnici VRS-a, među kojima general Mladić, general Krstić, pukovnik Janković, pukovnik Popović i potpukovnik Kosorić, kao i političke vođe, između ostalih, Miroslav Deronjić, novoimenovani civilni komesar za Srebrenicu, Ljubisav Simić, predsjednik Skupštine opštine Bratunac, i Srbislav Davidović, predsjednik Izvršnog odbora opštine Bratunac. Osim njih, prisustvovao je i Dragomir Vasić, načelnik CJB-a Zvornik. Bosanske Muslimane je ponovo

⁵³⁵ Nesib Mandžić, T. 790. DP P33, kadar video-snimka ploče sa zgrade opštine u Srebrenici.

⁵³⁶ Nesib Mandžić, T. 790-91; Pieter Boering, T. 903. Vidi i iskaz svjedoka P-201, KT. 887 (zapečaćeno).

⁵³⁷ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 44. Došlo je do male zbrke pošto je pukovnik Karremans prvo rekao: "Ostavili smo otprilike 5, 4 do 5 hiljada litara dizela [sic]" General Mladić je tada upitao gdje je Holandski bataljon ostavio dizel gorivo.

⁵³⁸ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 47: General Mladić kaže: "Ja vas molim da zapišete."

⁵³⁹ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 47-48.

⁵⁴⁰ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 124.

⁵⁴¹ Nesib Mandžić, T. 809. Vidi i Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 126.

⁵⁴² Nesib Mandžić, T. 789.

predstavljao Nesib Mandžić⁵⁴⁴, a pridružila mu se Ćamila Omanović, bosanska Muslimanka rođena u Srebrenici, i Ibro Nuhanović, bosanski Musliman iz Vlasenice.⁵⁴⁵

160. Kao i na prethodna dva sastanka, general Mladić je vodio i treći sastanak u hotelu "Fontana". Iz Skupštine opštine Srebrenica donio je slomljenu ploču i opisao je kao "najveći uspjeh [njegovog] života".⁵⁴⁶ Pošto su se predstavnici bosanskih Muslimana predstavili, general Mladić je rekao:

Ja želim da vam pomognem. Ali tražim apsolutnu saradnju civilnog stanovništva jer je vaša vojska poražena. Nema potrebe da ginu vaši; ni Vaš muž, ni vaša braća, ni vaše komšije. [...] I sinoć sam rek'o gospodinu: Možete opstati ili nestati. Za vaš opstanak tražim da svi vaši muškarci koji su pod oružjem, makar i da su zločine pravili, a i jesu mnogi protiv našeg naroda, predaju oružje Vojsci Republike Srpske. [...] Vi možete ... da birate da ostanete ili ako želite da odete. Ako želite da odete, izrazite vašu želju na četiri strane sveta. Nakon predaje oružja, kud kaže - bilo koji pojedinac - otići će. Zato je potrebno da se obezbedi samo gorivo. Gorivo ne možete obezbediti vi. Možete ga platiti ako imate čim. Ako ne možete da ga platite onda UNPROFOR da dotera četiri-pet cisterni goriva da se popunjavaju kamioni [...]⁵⁴⁷

Prema tumačenju Ćamile Omanović, to je značilo da će bosanski Muslimani, ako odu, biti spašeni, a umrijeti ako ostanu.⁵⁴⁸ General Mladić nije dao jasan odgovor na to hoće li biti organizovan bezbjedan prijevoz civilnog stanovništva iz enklave.⁵⁴⁹ General Mladić je rekao da će provjeravati muškarce bosanske muslimane od 16 do 65 godina kako bi utvrdili ima li među njima ratnih zločinaca. Rekao je da će poslije te provjere muškarce vratiti u enklavu.⁵⁵⁰ Tada se prvi put pomenulo odvajanje muškaraca od ostalog stanovništva. Predstavnici bosanskih Muslimana su imali dojam da je "sve bilo tako lijepo pripremljeno, [da je to] dobro uhodan tim ljudi" i da je "[Mladić] glavni voditelj."⁵⁵¹

161. Treći sastanak u hotelu "Fontana" završio se sporazumom da će VRS prevesti civile bosanske Muslimane iz enklave na teritoriju pod kontrolom Armije BiH, uz pomoć UNPROFOR-a koji se postarati da se transport izvede humano.⁵⁵² Kapetan Nikolić i potpukovnik Kosorić počeli

⁵⁴³ Svjedok P-201, KT. 888 (zapečaćeno); Pieter Boering, T. 902.

⁵⁴⁴ DP P42; Nesib Mandžić, T. 791-92; Pieter Boering, T. 908-09; Ljubisav Simić, T. 7608; Srbislav Davidović, T. 7697; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 129.

⁵⁴⁵ Ćamila Omanović, KT. 1094; Nesib Mandžić, T. 791; Ljubisav Simić, T. 766.

⁵⁴⁶ Ćamila Omanović, KT. 1100-01, 1209.

⁵⁴⁷ DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 51-52.

⁵⁴⁸ Ćamila Omanović, KT. 1100-01, 1209.

⁵⁴⁹ Nesib Mandžić, T. 793.

⁵⁵⁰ Pieter Boering, T. 908-09; Thomas Karremans, T. 11340; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 134, 153.

⁵⁵¹ Ćamila Omanović, KT. 1209.

⁵⁵² Robert Franken, T. 1488-89. General Mladić je rekao da će obezbijediti vozila, ali da UNPROFOR treba obezbijediti gorivo: Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 133.

su planirati transport odmah po završetku sastanka.⁵⁵³ General Mladić je zadužio predstavnike civilne vlasti bosanskih Srba da ljudima u Potočarima pribave hranu i vodu.⁵⁵⁴

(d) Atmosfera u Potočarima i zastrašivanje koje su provodile snage VRS-a

162. U noći 11. jula ljudi su se sklonili u zgrade u Potočarima i oko njih.⁵⁵⁵ Vojnici Holandskog bataljona patrolirali su dijelom Potočara gdje su se nalazile izbjeglice, dok je VRS nastavio napad u okolini Potočara i na širem području Srebrenice. Čulo se granatiranje i snajperska vatra, a noću se iz baze vidio plamen iz zapaljenih kuća.⁵⁵⁶ Čamila Omanović je ovako opisala uslove u kojima su izbjeglice provele tu noć:

Za sve vrijeme, dok smo sjedili tu, svakog trena sa Zvijezde iz Bratunca su gađali nas snajperom. Onda je samo ona masa povijala se sa kricima, ono plašenja, na jednu i na drugu stranu. Preko puta nas su bila Pećišta, selo u kome su srpski vojnici gađali kuće i ono kako padne pod, od onog, eh, zvuka granate opet sa lijeg ... jednostavno mi smo se samo talasali sa onim preplašenim kricima čitavu noć. Čuh, oni ... Jedni su povraćali ... To je bio prostor na kome si živio. Tu je bio toalet i ako je neko povraćao bio je tu oko nas i spavaona i sve je tu bilo na tom uskom prostoru, jedno uz drugo kako smo bili načičkani.⁵⁵⁷

163. Rano ujutro 12. jula, vojnici VRS-a s njemačkim ovčarima bacali su ručne granate na civilne kuće u Potočarima u sjevernom dijelu enklave.⁵⁵⁸ Prema iskazu jednog vojnika Holandskog bataljona koji je bio u Potočarima, to sistematsko "čišćenje" civilnih kuća ponovilo se mnogo puta.⁵⁵⁹ Zbog toga su stanovnici bili prisiljeni da bježe iz svojih kuća u bazu UN-a.⁵⁶⁰

164. Čim su pripadnici VRS-a i MUP-a stigli u Potočare, razmiljeli su se među izbjeglicama bosanskim Muslimanima.⁵⁶¹ Brojnost snaga bosanskih Srba na području⁵⁶² i njihovo ponašanje imalo je zastrašujući učinak na bosanske Muslimane. Nesib Mandžić je rekao sljedeće:

Tu je jedino postojala vlast Vojske Republike Srpske i snaga i moć Vojske Republike Srpske, i s druge strane prisustvo, samo prisustvo, holandskih vojnika i oficira. A mi smo bili

⁵⁵³ Pieter Boering, T. 910, svjedok P-201, KT. 894 (zapečaćeno).

⁵⁵⁴ Srbislav Davidović, T. 7700-02; Ljubisav Simić, T. 7610-11; Miroslav Deronjić, T. 6199-6202.

⁵⁵⁵ Čamila Omanović, KT. 1090; Bego Ademović, KT. 1585; Mirsada Malagić, KT. 1947.

⁵⁵⁶ Čamila Omanović, KT. 1090-91; Mirsada Malagić, KT. 1949-51; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 98.

⁵⁵⁷ Čamila Omanović, KT. 1090-91.

⁵⁵⁸ Rene van Kujien, DP P577, str. 3.

⁵⁵⁹ Rene van Kujien, DP P577, str. 3.

⁵⁶⁰ Mirsada Malagić, KT. 1950-52.

⁵⁶¹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 99. Nesib Mandžić, T. 795; Leendert van Duijn, T. 1070; Mile Janjić, T. 9779, 9827, Thomas Karremans, 11340, 11345-46; svjedok P-201, KT. 899, 932; Čamila Omanović, KT. 1105; Mirsada Malagić, KT. 1951-52; René van Kuijen, DP P577, str. 4.

⁵⁶² Pripadnici VRS-a koji su bili u Potočarima došli su iz nekoliko različitih jedinica, među ostalim iz 65. zaštitnog puka Glavnog štaba VRS-a i Zvorničke brigade (u koju su spadali i "Vukovi sa Drine"). Dragoslav Trišić, T. 9364-66, 9433-34; DP P823, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a za 11. juli : "Pješadija [VRS-a] je posvuda u enklavi"; Eelco Koster, MT. 40, koji je rekao da su snage VRS-a brojno nadmašivale snage Holandskog bataljona.

potpuno bespomoćni, odnosno, u potpunoj milosti vojnika i Vojske Republike Srpske i njihovih zapovjednika.⁵⁶³

Mnogi pripadnici VRS-a psovali su bosanske Muslimane, nazivali ih pogrdnim imenima i govorili im da će ih zaklati.⁵⁶⁴ Pripadnici VRS-a podsticali su izbjeglice da napuste to područje nazivajući ga “srpskom zemljom” i dijelom “Velike Srbije”.⁵⁶⁵

165. Prije nego što je prekid vatre istekao u 10:00 sati 12. jula – što se manje-više poklopilo s održavanjem trećeg sastanka u hotelu "Fontana" – VRS je izveo napad u sjevernom dijelu enklave.⁵⁶⁶ Ubrzo poslije napada, čiji cilj je, čini se, bila demonstracija sile,⁵⁶⁷ VRS je stigao do crvene i bijele trake koja je obilježavala granicu područja na kojem se nalazila masa izbjeglica.⁵⁶⁸ U međuvremenu su jedinice MUP-a napredovale prema Potočarima s ciljem “da zarobe ljudstvo UNPROFOR-a, opkole cijelo civilno stanovništvo i očiste područje od neprijateljskih vojnika”.⁵⁶⁹ Dana 11. jula u Bratunac su stigle jedinice MUP-a iz Operativne jedinice MUP-a, formirane 10. jula u skladu s naređenjem Tomislava Kovača.⁵⁷⁰ Pripadnici 2. bataljona Bratunačke brigade očistili su područje od mina kako bi dio ljudstva Operativne jedinice MUP-a mogao 12. jula ući u Potočare.⁵⁷¹ Nekim pripadnicima 2. čete 2. bataljona, stacioniranim na Žutom Mostu, naređeno je da slijede pripadnike MUP-a koji su bili na putu za Potočare.⁵⁷² Otprilike u isto vrijeme u Potočare

⁵⁶³ Nesib Mandžić, T. 799.

⁵⁶⁴ Bego Ademović, KT. 1589-90.

⁵⁶⁵ Bego Ademović, KT. 1589-90.

⁵⁶⁶ DP P825, str. 73; Paul Groenenwegen, T. 1022-23; Leendert van Duijn, T. 1054; Robert Franken, T. 1487.

⁵⁶⁷ Svjedok P-104, KT. 1684, 1701. Napad su izveli vojnici VRS-a u žutozelenim, šarenim uniformama s okruglim plavo-bijelo-crvenim oznakama na nadlaktici.

⁵⁶⁸ Robert Franken, T. 1487-88; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, str. 73.

⁵⁶⁹ DP P439, Depeša načelnika CSB-a Zvornik, Dragomira Vasića, od 12. jula 1995. Od 11. jula prema Borovčaninovom naređenju, Operativna jedinica MUP-a bila je razmještena na Žutom Mostu, u Potočarima i oko njih, kao i duž puta Bratunac-Konjević-Polje. Duško Jević, T. 3223-24, 3226, 3233-34; svjedok DP-102, T. 8248-49; DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj, str. 1 i 2. Vidi i Izjavu svjedoka P-131 od 14. – 18. decembra 1995., str. 7 (zapečaćeno).

⁵⁷⁰ DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj od 10. do 20. jula 1995., str. 1; Duško Jević, T. 3212; svjedok DP 102, T. 8247; Miloš Stupar, T. 8333-35. Duško Jević je doveo stotinjak ljudi iz 1. čete Centra za obuku na Jahorini. U skladu s naređenjem, u Bratunac je u noći s 11. na 12. juli stigao 2. odred Specijalne policije iz Šekovića.

⁵⁷¹ Svjedok DP-102, T. 8286; DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj, str. 2.

⁵⁷² Zoran Cvjetinović, T. 8840-41. Zoran Cvjetinović je u svom svjedočenju rekao da mu je “vezista” četa rekao da su primili naređenje da slijede policiju i da je kasnije čuo da moraju pretresti teren prema Budaku i Palama iz Potočara. Prema Cvjetinovićevom iskazu, tim putem četa ne bi prošla kroz samo mjesto Potočari budući da put za Budak skreće 50 metara prije Potočara. Zoran Cvjetinović, T. 8817, 8820, 8841. Cvjetin Stević je potvrdio da je 2. četa dobila naređenje za pretres terena prema Budaku. Posvjedočio je da je u Potočare svratio iz znatiželje. Cvjetin Stević, T. 9274-80. Duško Jević je posvjedočio da je ujutro 12. jula primio naređenje da ide u Potočare preko Žutog Mosta. Duško Jević, T. 3221-22. U vezi s prisustvom pripadnika 2. bataljona Bratunačke brigade, vidi i iskaz Cvjetina Stevića, T. 9277-80; Brane Ilića, DP D231/1, str. 7-8, 19-20; Zorana Kovačevića, T. 8635, 8669-70. Radenko Zarić je rekao da su u Potočarima bili pripadnici 1., 2. i 3. bataljona. Radenko Zarić, DP P685, str. 8-9.

je stigao general Mladić u pratnji pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade,⁵⁷³ nekoliko drugih oficira VRS-a, te novinara i televizijskih kamera.⁵⁷⁴

166. Pretresno vijeće saslušalo je iskaze o teškim zločinima koje su počinili pripadnici snaga bosanskih Srba, između ostalog, o ubijanju nožem bebe pošto je majka djeteta rekla da je ono muškog pola⁵⁷⁵ i odvođenju jedne djevojčice od njene porodice.⁵⁷⁶ Jedan bosanski Musliman pretvarao se da je invalid i duševno poremećen u nadi da ga neće odvesti – na šta ga je vojnik VRS-a alatkom koja je ličila na makaze posjekao po nosu.⁵⁷⁷ Zbog takve zastrašujuće atmosfere, nekoliko izbjeglica je izvršilo ili je pokušalo izvršiti samoubistvo.⁵⁷⁸

167. Raspoloženje među izbjeglicama u Potočarima tokom večeri i noći 12. jula bilo je “strašno”; “to je bila noć strave.”⁵⁷⁹ Glasine o vojnicima VRS-a koji ubijaju i siluju žene širile su se velikom brzinom.⁵⁸⁰ Bego Ademović opisao je neke događaje te noći:

[...] Sa svih krajeva dolaze četnici. Nose ručne baterije. [...] digne glavu za kose, osvijetli lice, ako mu se sviđi on odvede. Ako ne, ili, eh, ga ne prepozna, onda ga pusti. Redom su odvodili. Rijetko koga da ostanu koga zabilježe. Bila je tuga, vriska. Grozno je bilo.⁵⁸¹

Muškaraci su najmanje nekoliko sati te noći odvajani na taj način.⁵⁸² Vojnici su vršljali među izbjeglicama, galameći i pucajući iz oružja.⁵⁸³ Odasvud se čulo zapomaganje. Svjedoci su čuli jednog muškarca koji je vrištao kao da ga muče.⁵⁸⁴ Žene su preklinjale za pomoć dok su im odvodili muževe.⁵⁸⁵ Jedan svjedok je to opisao ovako: “Toliko je užasno bilo da ti nisi mog'o, ovaj, od vriske, od pomagavije naroda, da ti nisi, ovaj, mog'o spustiti se na zemlju ni da budeš na zemlji od straha i od drhata.”⁵⁸⁶ Sve to je samo potaklo preostale izbjeglice da požele da što prije napuste to područje.⁵⁸⁷

⁵⁷³ Boško Lazić, DP D226/1, str. 2; Pero Andrić, DP D227/1, Razgovor str. 6 i Izjava str. 2; Vidosav Gajić, DP D223/1, str. 15, 17-18.

⁵⁷⁴ Paul Groenewegen, T. 1023-25; Leendert van Duijn, T. 1058; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, str. 73.

⁵⁷⁵ Bego Ademović, KT. 1590-92; svjedok P-103, KT. 1526.

⁵⁷⁶ Bego Ademović, KT. 1588, 1599-1600.

⁵⁷⁷ Svjedok P-104, KT. 1686-87.

⁵⁷⁸ Leendert van Duijn, T. 1079; Robert Franken, T. 1510; Mirsada Malagić, T. KT. 1959-60; svjedok P-103, KT. 1526; Čamila Omanović, KT. 1113; Eelco Koster, KT. 3416; svjedok P-201, KT. 914-15 (zapečaćeno).

⁵⁷⁹ Paul Groenewegen, T. 1028; Čamila Omanović, KT. 1111.

⁵⁸⁰ Čamila Omanović, KT. 1113; svjedok P-105, T. 1179-80.

⁵⁸¹ Bego Ademović, KT. 1598-99.

⁵⁸² Svjedok P-104, KT. 1695.

⁵⁸³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 105; Čamila Omanović, KT. 1109-10.

⁵⁸⁴ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 105; Čamila Omanović, KT. 1110-11; svjedok P-105, T. 1179-80; svjedok P-102, KT. 1348.

⁵⁸⁵ Svjedok P-104, KT. 1716.

⁵⁸⁶ Svjedok P-102, KT. 1348.

⁵⁸⁷ Čamila Omanović, KT. 1113-14.

(e) Odvajanja muškaraca od žena, djece i starih ljudi

168. Pripadnici VRS-a i MUP-a su, idući između izbjeglica bosanskih Muslimana, odvajali sve bosanske Muslimane od 16 do otprilike 60 ili 70 godina od njihovih porodica.⁵⁸⁸ Odvajanje je često bilo vrlo grubo.⁵⁸⁹ Pripadnici Holandskog bataljona su protestovali, naročito kada su muškarci bili premladi ili prestari da bi bilo realno provjeravati da su možda ratni zločinci ili ih smatrati pripadnicima vojske, te kada su vojnici bili nasilni.⁵⁹⁰ Odvajanje muškaraca se nastavilo 12. i 13. jula.

169. Muškarce bosanske Muslimane upućivali su na različita mjesta,⁵⁹¹ ali su većinu slali u "bijelu kuću" pored štaba UNPROFOR-a.⁵⁹² Jedan svjedok iz Holandskog bataljona je u svom iskazu rekao da su muškarce bosanske Muslimane ispitivali u "bijeloj kući".⁵⁹³ Iz "bijeke kuće" se čula vika, a ponekad i pucnjevi.⁵⁹⁴ Sve vrijeme je na travnjaku ispred "bijeke kuće" bilo mnoštvo vidljivo uplašanih muškaraca, koji su u redovnim razmacima odvođeni u "bijelu kuću".⁵⁹⁵ Patrole Holandskog bataljona pokušavale su nadzirati situaciju, ali im pripadnici VRS-a nisu dozvoljavali da uđu u "bijelu kuću".⁵⁹⁶ Pripadnici patrola Holandskog bataljona takođe su pokušavali saznati koliko je muškaraca ušlo, a koliko izašlo iz "bijeke kuće". Međutim, to se pokazalo nemogućim jer su vojnici VRS-a ometali patrole Holandskog bataljona i vojne posmatrače UN-a u brojanju, i sve više maltretirali i prijetili muškarcima bosanskim Muslimanima.⁵⁹⁷ Kada su se "bijela kuća" i ostali privremeni zatočenički objekti napunili, muškarce bosanske Muslimane su izuzetno nasilnim metodama ukrcali u autobuse i kamione.⁵⁹⁸

170. Baš kao i ostatak područja Potočara, put do "bijeke kuće" je bio posut ličnim stvarima jer je bosanskim Muslimanima bilo zabranjeno da ih unesu u "bijelu kuću".⁵⁹⁹ Te stvari su kasnije,

⁵⁸⁸ Vidi npr. Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 99, 155-156; Nesib Mandžić, T. 798-99, 803; Leendert van Duijn, T. 1068-70; Miroslav Deronjić, T. 6400-01; Mile Janjić, T. 9779, 9797, 9827-30; Čamila Omanović, KT. 1105-06; svjedok P-103, KT. 1511-12; Joseph Kingori, KT. 1857-58; Rene van Kuijen, DP P577, str. 4.

⁵⁸⁹ Vidi npr. iskaz svjedoka P-110, KT. 2796-97; Momira Nikolića, T. 1697; Renea van Kuijena, DP P577, str. 4.

⁵⁹⁰ Paul Groenwegen, T. 1026-27; Leendert van Duijn, T. 1069; svjedok P-104, KT. 1686-87; Rene van Kuijen, DP P577, p 4.

⁵⁹¹ Mile Janjić, T. 9782 koji je posvjedočio da su muškarce odveli u dvorište fabrike; Mirsada Malagić, KT. 1966, koja je posvjedočila da su bosanske Muslimane, među kojima i neke njene rođake, odveli u jednu kuću koja se prije rata koristila kao trafo-stanica ili elektrodistribucionni centar.

⁵⁹² Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 157; DP P75, Fotografija "bijeke kuće". Vidi npr. iskaz Roberta Frankena, T. 1501; Munibe Mujić, T. 1314-16; svjedoka P-110, KT. 2797; Josepha Kingorija, KT. 1850-55.

⁵⁹³ Robert Franken, T. 1505.

⁵⁹⁴ Pieter Boering, T. 910-12.

⁵⁹⁵ Leendert van Duijn, T. 1081-83.

⁵⁹⁶ Robert Franken, T. 1503-05.

⁵⁹⁷ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 101-02; Joseph Kingori, KT. 1860-61.

⁵⁹⁸ Muniba Mujić, T. 1317.

⁵⁹⁹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 158. Vidi npr., Leendert van Duijn, T. 1083, Muniba Mujić, T. 1312; Robert Franken, T. 1504; Mile Janjić, T. 9835; svjedok P-116, DP P455, str. 2, par. 4.

ujutro 14. jula, spaljene.⁶⁰⁰ Muškarci bosanski Muslimani su morali ostaviti pasoše i lične karte ispred "bijele kuće", zbog čega su pripadnici Holandskog bataljona počeli sumnjati u to da je ispitivanje ljudi u "bijeloj kući" bilo u cilju pronalaženja ratnih zločinaca.⁶⁰¹ Objašnjenje jednog od prisutnih pripadnika MUP-a, kapetana zvanog Mane,⁶⁰² kome je nadređeni bio Duško Jević zvani Staljin, komandant Centra za obuku brigade Specijalne policije na Jahorini, bilo je da tim ljudima više neće biti potrebni pasoši ni lične karte.⁶⁰³

171. Jedan oficir Holandskog bataljona rekao je u svom svjedočenju da je 12. jula vidio kako muškarce bosanske Muslimane odvođe u jednu zgradu otprilike 300 do 400 metara udaljenu od ulaza u bazu UN-a.⁶⁰⁴ Bosanski Muslimani su imali od 12 do 80 godina i izgledali su prestravljeni.⁶⁰⁵ Svjedok je rekao da je vidio vojnike za koje je pretpostavio da su "elitni vojnici VRS-a" sa nekoliko pasa čuvara.⁶⁰⁶ Oficir Holandskog bataljona je ušao u zgradu i vidio pasoše, odjeću i druge predmete kako leže na podu u zgradi.⁶⁰⁷ Vojnici VRS-a su ga smjesta pod prijetnjom oružja udaljili iz zgrade. Holandski oficir je čuo pucnjavu iza zgrade.⁶⁰⁸ "Elitni vojnici" su ga spriječili da ode iza zgrade.⁶⁰⁹

172. Momir Nikolić je u svom svjedočenju rekao da ga je 12. jula pukovnik Radislav Janković iz Glavnog štaba zadužio za koordinaciju prijevoza žena, djece i starih ljudi, odvajanje muškaraca i njihov privremeni transport i zatočenje.⁶¹⁰ Posvjedočio je da mu je rečeno da "koordinira" svoje aktivnosti s aktivnostima Duška Jevića, komandanta Centra za obuku brigade Specijalne policije MUP-a na Jahorini.⁶¹¹ Osim toga, rekao je da je koordinirao aktivnosti jedinica u Potočarima koje su učestvovala u "evakuaciji."⁶¹² U Potočarima je vidio pripadnike Vojne policije Bratunačke

⁶⁰⁰ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 160; Robert Franken, T. 1504; DP P77, Fotografija na kojoj se vidi lomača u Potočarima.

⁶⁰¹ Leendert van Duijn, T. 1083; Joseph Kingori, KT. 1853, 56.

⁶⁰² Leendert van Duijn, T. 1061.

⁶⁰³ Leendert van Duijn je u svom iskazu na T. 1083 rekao sljedeće:

"Suočio sam [Maneta] s njegovim objašnjenjem za izdvajanje muškaraca koje mi je dao dan ranije, da želi provjeriti jesu li ti ljudi ratni zločinci, i suočio sam ga s tim, jer ako nemaju pasoše, mogu dati lažno ime ili tako i tada njegov sistem provjere ratnih zločinaca ne bi funkcionisao, a on mi se nešto kao nasmijao i rekao nešto kao: 'Daj ne pravi firku oko toga jer njima više ne trebaju ti pasoši.' To je, manje-više, bio trenutak kada sam zaista shvatio da će se nešto stvarno loše dogoditi. Naravno, kada vidite da ljude silom odvajaju od njihovih porodica, znate da to nije tako u normalnom životu, ali bio je rat i tamo su se dešavale strašne stvari, ali tada kada sam tada vidio pasoše i shvatio da je Mane rekao da im pasoši više neće trebati, znao sam da im se loše piše."

⁶⁰⁴ Pieter Boering, T. 912-913.

⁶⁰⁵ Pieter Boering, T. 912.

⁶⁰⁶ Pieter Boering je u svom svjedočenju rekao da su mu vojnici VRS-a izgledali kao eventualni streljački vod spreman da odvede ljude iza zgrade. Pieter Boering, T. 911, 913.

⁶⁰⁷ Pieter Boering, T. 911.

⁶⁰⁸ Pieter Boering, T. 912.

⁶⁰⁹ Pieter Boering, T. 912.

⁶¹⁰ Momir Nikolić, T. 1683-84.

⁶¹¹ Momir Nikolić, T. 1685.

⁶¹² Momir Nikolić, T. 1688.

brigade, pripadnike 2. i 3. bataljona Bratunačke brigade,⁶¹³ oficire civilne policije iz SJB-a Bratunac, pripadnike 10. diverzantskog odreda i "Vukove sa Drine".⁶¹⁴ Po dolasku u Potočare, Momir Nikolić je jedinicama rekao da im je zadatak da odvoje sve vojno sposobne muškarce i zatoče ih u jednu kuću.⁶¹⁵

173. Prema iskazu Momira Nikolića, pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali su u odvajanju⁶¹⁶ zajedno sa pripadnicima MUP-a.⁶¹⁷ Međutim, brojni pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade koji su svjedočili porekli su da su učestvovali u odvajanjima.⁶¹⁸ Pretresno vijeće napominje da učestvovanje u odvajanjima nije ograničeno na konkretan čin odvajanja muškaraca od žena, djece i starih ljudi, već može uključivati i učestvovanje u ukrcavanju ljudi u autobuse kada se to čini s namjerom da se muškarci razdvoje od žena, djece i starih ljudi.

174. Vojnici VRS-a su spriječavali žene i djecu da slijede svoje muževe i mušku rodbinu koji su bili odvojeni.⁶¹⁹ Prema iskazu Munibe Mujić, bosanske Muslimanke koja je u enklavi Srebrenica živjela sa svojim bratom, jedan vojnik je ljudima kod autobusa pokazivao gdje da idu: "Rekao je: 'Muškarci da prelaze na drugu stranu puta, a svoje lične stvari, torbe, da ostave tu'. I [...] mome bratu i ostalim govorio je: 'Ti, ti, ti i ti tamo pređite.'"⁶²⁰ Rekla je da se taj vojnik zvao

⁶¹³ Momir Nikolić, T. 1688-89. U vezi s prisustvom pripadnika 2. bataljona Bratunačke brigade, vidi *supra* par. 165. U vezi s prisustvom 3. bataljona, vidi i iskaz Milomira Tanasijevića koji je rekao da se 13. jula oklopnim transporterom provezao kroz Potočare, s još četiri pripadnika bataljona. Milomir Tanasijević, T. 9240-41DP P21, Zbirka video-snimaka na kojima se vidi oklopni transporter i Milomir Tanasijević u Potočarima.

⁶¹⁴ Momir Nikolić, T. 1689, 2202-04.

⁶¹⁵ Momir Nikolić, T. 1690-91. Pretresno vijeće napominje da je to vjerovatno bila "bijela kuća".

⁶¹⁶ Prema procjeni Momira Nikolića, u Potočarima je bilo između 10 i 15 pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade koji su učestvovali u odvajanju, zatočenju i evakuaciji. Momir Nikolić, T. 1691.

⁶¹⁷ Momir Nikolić, T. 1690-92; Nikola Popović, T. 11075; Mile Janjić, T. 9779-80; Mendeljev Đurić, DP D216/1, str. 32; Predrag Krstić, DP D215/1, p 9-10; Svetlan Stanisić, DP D214/1, str. 11-12.

Dio Operativne jedinice otišao je 12. i 13. jula u Potočare, gdje je učestvovao u prijevozu civila. Duško Jević, T. 3233-34; svjedok DP-102, T. 8249-52; Mendeljev Đurić, DP D216/1, razgovor 18. oktobra 2000., str. 32-35, 59-60. Jedan vod Centra za obuku na Jahorini od otprilike 30 ljudi ostao je u Potočarima. Druga dva voda poslata su da obezbijede put. Ljubiša Borovčanin je uveče 11. jula obavijestio Duška Jevića da je postignut sporazum o evakuaciji civila. Vodu koji je otišao u Potočare naređeno je da "obezbijedi UNPROFOR; da [...] početa je evakuacija ljudi koji su tu i gdje je postignut dogovor sa predstavnicima muslimanskog naroda". Duško Jević, T. 3216.

⁶¹⁸ Pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade poricali su da su učestvovali u odvajanju muškaraca. Neki su u svom svjedočenju rekli da je Vojna policija Bratunačke brigade 12. i 13. jula bila u Potočarima kako bi "obezbijedila područje" ili vršila obezbjeđenje za generala Mladića. Vidi iskaz svjedoka P-138, T. 3511-12; Mileta Janjića, T. 9768-69, koji je izjavio da je njegov zadatak u Potočarima bio ograničen na brojanje ljudi koji su se ukrcavali u autobuse; Radenka Zarića, T. 6028-30; Nenada Đokića, T. 5453-54 (zatvorena sjednica); Desimira Bučaline, T. 10294-96; Nikole Popovića, T. 11074-75, 11101 koji je izjavio da pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade nisu učestvovali u odvajanju muškaraca, već da su jedino učestvovali u ukrcavanju u autobuse "samo [onih] što oni gore odvoje"; Boško Lazić, DP D226/1, str. 2; Milan Gvozdenović, DP D225/1, str. 3; Milovan Mitrović, DP D222/1, str. 2; Slobodan Mijatović, DP D221/1, str. 2; Zdravko Ilić, DP D224/1, str. 2.

⁶¹⁹ Muniba Mujić, T. 1312, 1317-18; svjedok DP-103, T. 10003-04 (zatvorena sjednica); Čamila Omanović, KT. 1105; svjedok P-102, KT. 1350; svjedok P-116, DP P455, str. 2, par. 4.

⁶²⁰ Muniba Mujić, T. 1312.

Nenad Đokić⁶²¹ i da je u to vrijeme bio pripadnik Vojne policije Bratunačke brigade.⁶²² Muniba Mujić je pokušala da prati svog brata dok su ga vojnici VRS-a odvodili.⁶²³ U svom iskazu ovako je prepričala svoj razgovor s Nenadom Đokićem:

Rekla sam: "De, molim te, da odnesem ovu torbu bratu [...]." Kaže: "Nećeš nikud nositi!" Kaže: "Neće im više trebat'." Pošto je meni Nenad rekao da im neće više to trebati, meni je ispalo sumnjivo, bilo mi je teško, suze su mi udarile i ja sam kraj njeg' uspjela proći i ne pitajući ga. Al' nisam stvari ponijela. Ostavila sam i moje i bratove su otišle... Meni je bilo bitno da brata stignem, da idem njemu, a za stvari mi nije bilo više. I tako sam prošla kraj njeg'."⁶²⁴

Suočen sa svjedočenjem Munibe Mujić, Nenad Đokić je porekao da je učestvovao u odvajanjima muškaraca i rekao je da Muniba Mujić ne govori istinu.⁶²⁵

175. Mirsada Malagić je u sljedećem upečatljivom svjedočenju govorila o tome kako je jedan bosanski Musliman koga su odvojili morao dati svoje dijete jednoj ženi koja se penjala u autobus za Kladanj:

Međutim, taj jedan srpski vojnik joj je rekao da mora da prenese jednu bebu do Kladnja. Ja sam bila već na vratima autobusa, ulazila, kad sam se okrenula, to je bio jedan, isto naš komšija koji je im'o bebu u rukama. Predao je njoj bebu jer smo se dobro znali i suze su mu potekle niz lice i samo je zamolio da je ne baci nigdje, da je preda nekom od njegove rodbine ako nekog nađe u Kladnju. Ona je uzela bebu, ušla u autobus i tu smo bebu prenijeli do Kladnja, ona je donijela, i tamo je našla njegovu porodicu, a taj, i predala bebu, a taj otac nikad se više nije pojavio. Ostao je tu. Odvojili su ga zajedno sa ostalim muškarcima i do danas nije nikada više .... Gubi mu se svaki trag. Nikad se nije pojavio.⁶²⁶

176. Jedan preživjeli bosanski Musliman, koji se pristupio kao svjedok Blagojevićeve odbrane, rekao je u svom svjedočenju da je uz pomoć bivših kolega i prijatelja bosanskih Srba uspio otići iz Potočara autobusom u kojem su bile mahom žene i djeca.⁶²⁷ Te bivše kolege i prijatelji bosanski Srbi su zapravo bili pripadnici Bratunačke brigade, jedan je bio vojnik 2. bataljona, a drugi

⁶²¹ Muniba Mujić je ime Nenada Đokića doznala od jedne druge bosanske Muslimanke, Nefe iz Gostilja, koja je s njim išla u školu. Muniba Mujić, T. 1312-14, 1319. Muniba Mujić je vidjela Nenada Đokića 2003. godine i prepoznala ga je. Razgovarala je i sa njegovom majkom, koja je, prema iskazu Munibe Mujić, razgovarala sa svojim sinom o navodima da je on učestvovao u odvajanju muškaraca. On je navodno rekao svojoj majci: "Pa šta ću, mamo, ja sam mor'o kad je mi naređeno." Muniba Mujić, T. 1321.

⁶²² Nenad Đokić, T. 5431.

⁶²³ Muniba Mujić nikad više nije vidjela svog brata. Muniba Mujić, T. 1319.

⁶²⁴ Muniba Mujić, T. 1313.

⁶²⁵ Nenad Đokić je u svom iskazu rekao:

"Ja nisam nikoga rukom takao, a kamoli ubio i šta ja znam. Pa to ... To su stvarno za mene bljuvotine, jer moram tako da se izrazim. Moguće kad sam pošao Medini [sic] djecu da uvedem, da je neko slučajno, ovaj, možda sam rek'o: 'Nemoj da se gurate, da djeca uđu ...' A stvarno to su za mene... Ja stvarno ne znam šta da kažem za to ... I da su oni to kao shvatili da sam ja nekoga izdvojio ili neku uvredu časti napravio tu, ali stvarno nisam." Nenad Đokić, T. 5453-54.

Pretnesno vijeće napominje da je Nenad Đokić svjedočio u statusu "osumnjičenog" i da nije bio prisutan njegov advokat. Nenad Đokić, T. 5430-31.

⁶²⁶ Mirsada Malagić, KT. 1967.

⁶²⁷ Svjedok DP-103, T. 10002-08 (zatvorena sjednica).

pripadnik Vojne policije.⁶²⁸ Svjedok je rekao da su ta dva prijatelja bosanska Srbina učestvovala u ukrcavanju ljudi u autobuse.⁶²⁹

177. Na pitanje pripadnika Holandskog bataljona zašto odvajaju muškarce, vojnici VRS-a su davali razna objašnjenja. General Mladić i drugi pripadnici VRS-a su pripadnicima Holandskog bataljona rekli da među ljudima traže pripadnike Armije BiH koje će zadržati kao ratne zarobljenike. Kasnije će ih odvesti u zarobljenički logor pored Bijeljine i razmijenjiti za ratne zarobljenike bosanske Srbe.⁶³⁰ Drugi su rekli da ljude provjeravaju ne bi li među njima pronašli one za koje se sumnja da su ratni zločinci ili iz razloga bezbjednosti jer su muškarci naoružani džepnim noževima i mogli bi napasti vozače autobusa.⁶³¹

178. Popodne 12. jula general Mladić je zatražio da se dva predstavnika bosanskih Muslimana, Nesib Mandžić i Ibro Nuhanović, obrate izbjeglicama ispred baze. Dok su izlazili iz štaba UNPROFOR-a, Ibru Nuhanovića je jedan vojnik VRS-a udario i prisilio ga da klekne, na šta je jedan vojnik Holandskog bataljona intervenisao i spriječio daljnje udarce.⁶³² Međutim, umjesto Nesiba Mandžića i Ibre Nuhanovića, ogromnoj masi od preko 20.000 izbjeglica obratio se general Mladić. Rekao im je da će svi otići: prvo žene sa malom djecom, stari i bolesni ljudi, a potom i ostali.⁶³³ Nesib Mandžić je u svom svjedočenju rekao da su to zaista bile riječi generala Mladića, ali da je poruka bila sasvim drugačija:

Ali naš izlazak i prisiljenje da stanemo pred tu grupu, da se istima obratimo, je poseban psihološki pritisak - pritisak koji je i nama, prije svega članovima tog takozvanog pregovaračkog tima, da nemamo šta tražiti' u ovome. Takođe poruka tom stanovništvu, koga čeka deportacija, da ne mogu očekivati pomoć od nikoga sa strane, ni od međunarodnih institucija ni od institucija Bosne i Hercegovine, da prihvate šutke tu prinudnu deportaciju, da prihvate šutke odvajanje muške populacije od ostalih."⁶³⁴

179. Vojnici Holandskog bataljona su zajedno sa predstavnicima bosanskih Muslimana pokušali da sastave spisak muškaraca starijih od 15 godina u štabu UNPROFOR-a i oko njega.⁶³⁵ Svrha tog spiska bila je da se pokuša utvrditi ko je stigao na područja pod kontrolom Armije BiH i da im se "pokuša dati ime ili lice."⁶³⁶ Pokušaj nije uspio jer su mnogi bosanski Muslimani odbili

⁶²⁸ Imena koja je svjedok pomenuo pojavljuju se u DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995. Svjedok je izjavio da je jedan od njegovih prijatelja u vrijeme odvajanja bio, u stvari, vozač autobusa. Svjedok DP-103, T. 10002-08 (zatvorena sjednica).

⁶²⁹ Svjedok DP-103, T. 10009 (zatvorena sjednica).

⁶³⁰ Svjedok P-201, KT. 899-900 (zapečaćeno).

⁶³¹ Leendert van Duijn, T. 1069; Thomas Karremans, T. 11340, Vincentius Egbers, KT. 2232.

⁶³² Nesib Mandžić, T. 800-801.

⁶³³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 86; Nesib Mandžić, T. 800-01.

⁶³⁴ Nesib Mandžić, T. 801.

⁶³⁵ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 160; Nesib Mandžić, T. 794-96; Robert Franken, T. 1507-09.

⁶³⁶ Robert Franken, T. 1508.

da kažu svoje ime pošto su se plašili da će vojnici VRS-a ući u bazu i uzeti spisak,⁶³⁷ a među muškim bosanskim stanovništvom vladao je strah da će, stavljanjem svog imena na spisak, ugroziti svoj život ako spisak doprije u ruke “srpske vojske.”⁶³⁸ Međutim, na kraju su ipak uspjeli sastaviti spisak s imenima 251 muškarca koji su se nalazili u krugu baze.⁶³⁹

(f) Odvoženje civilnog stanovništva iz Potočara

180. Popodne 12. jula u Potočare je stigao velik broj autobusa i drugih vozila.⁶⁴⁰ Autobusi su stizali sa cijelog tog područja, pa i iz Srbije.⁶⁴¹ Ministarstvo odbrane RS naredilo je da se svi raspoloživi autobusi i minibusi koji pripadaju VRS-u stave na raspolaganje komandi Drinskog korpusa.⁶⁴² U Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade navodi se da je tog dana izvršen transport bosanskih Muslimana iz Potočara:⁶⁴³ dva autobusa koja je mobilisala Bratunačka brigada koristila su se u Potočarima za transport bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave.⁶⁴⁴ Osim toga, razne jedinice VRS-a i civilne vlasti mobilisale su civilna vozila.⁶⁴⁵

⁶³⁷ Robert Franken, T. 1507-08; svjedok P-201, KT. 914 (zapečaćeno).

⁶³⁸ Nesib Mandžić, T. 795.

⁶³⁹ DP P76, Rukom pisana evidencija bosanskih muškaraca, s prezimenom, imenom, datumom i mjestom rođenja, koju je potpisao Robert Franken. Prema iskazu Nesiba Mandžića, na spisku je bilo 239 imena, od kojih su 90% muškaraca “nestali, odnosno srpska vojska je izvršila egzekuciju nad istima.” Nesib Mandžić, T. 795. Svjedok P-201 takođe je u svom iskazu rekao da je na spisku bilo 239 imena. Svjedok P-201, KT.914 (zapečaćeno). Mirsada Malagić je na spisku vidjela ime svog sina; on nije viđen od jula 1995. kada je pored nje prošao u kamionu. Mirsada Malagić, KT. 1984-85.

⁶⁴⁰ Nesib Mandžić, T. 797-98; Robert Franken, T. 1551; svjedok P-201, KT. 895 (zapečaćeno).

⁶⁴¹ Autobusi su bili iz preduzeća kao što su "Raketa" iz Titovog Užica, "Lasta" iz Beograda, "7. juli" iz Šapca i "Strela" iz Valjeva. Nesib Mandžić, T. 802; Mirsada Malagić, KT. 1974. Vidi i iskaz Rodoljuba Trisića, T. 8167.

⁶⁴² DP P426, Naređenje Ministarstva odbrane Republike Srpske /Sekretarijat Zvornik, 12. juli 1995., u skladu sa zahtjevom Glavnog štaba za mobilizaciju najmanje 30 autobusa i vozača iz opština Zvornik, Višegrad, Vlasenica, Milići i Bratunac. Prema naređenju, vozači su se s autobusima najkasnije do 12. jula 1995. u 14:30 sati trebali javiti na stadion u Bratuncu. Vidi i DP P427, Naređenje generala Živanovića iz Drinskog korpusa koje je Bratunačka brigada primila 12. jula 1995. u 08:35 sati, u vezi s “obezbeđenjem autobusa za evakuaciju iz enklave Srebrenica,” o čemu je Dragoslav Trišić govorio tokom svog svjedočenja, T. 9354; DP P434, Naređenje Drinskog korpusa u kojem se citira naređenje Glavnog štaba da treba obezbijediti 50 autobusa i gorivo za evakuaciju bosanskih Muslimana iz enklave Srebrenica; Vidi i DP D118/1, DP D119/1, DP D120/1, zahtjeve Ministarstva odbrane Sekretarijatu odbrane u Bijeljini za mobilizaciju najmanje 20 autobusa iz Pala, Sokoca, Rogatice i Han Pijeska koji treba da se 12. jula 1995. jave u Bratunac.

⁶⁴³ DP P441, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 12. juli 1995., potpisan za pukovnika Blagojevića, u kojem se navodi: “U toku je prevoženje turskog stanovništva (muslimanskih izbeglica) iz reona s. Potočari prema Kladnju. Ogroman broj (10.000) izbeglica očekuje prevoz iz s. Potočari prema Kladnju.” U izvještaju se dalje kaže sljedeće: “Pozadinsko obezbeđenje funkcioniše na zadovoljavajući način. Utrošak municije i p/g dostavićemo naknadno.”

⁶⁴⁴ Dragoslav Trišić, T. 9361; DP P435, Spisak preduzeća, registarskih tablica i raspodjele goriva, 12. juli. Ovaj spisak je pronađen u Bratunačkoj brigadi. Richard Butler, T. 4412. Brigada je imala dva mobilisana autobusa koja su korišćena za prijevoz, dva kamiona marke TAM, dva kombija za dostavu, tzv. “tamića”, i traktore za prijevoz opreme i hrane. Kad postojeća dva autobusa nisu bila dovoljna za prijevoz vojnika Bratunačke brigade, privremeno su konfiskovani dodatni autobusi transportnog preduzeća "Vihor". Dragoslav Trišić, T. 9323-26.

⁶⁴⁵ Civilne vlasti bosanskih Srba mobilisali su vozila po naređenju generala Mladića. Vidi npr. Aleksandar Tesić, T. 7793. Vozila je mobilisao i organ pozadine Drinskog korpusa. Vidi npr. iskaz Dragoslava Trišića, T. 9417-18; DP D171/1.

181. Pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade koji su bili u Potočarima po naređenju kapetana Momira Nikolića iz Bratunačke brigade, prebrojali su žene, djecu i stare ljude bosanske Muslimane, kao i malobrojne muškarace koji su se ukrkali u autobuse koji su išli na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana. U tom su im pomagali pripadnici MUP-a. Pukovnik Radislav Janković iz Odjeljenja za bezbjednosno-obavještajne poslove Glavnog štaba zadužio je Mileta Janjića iz Vojne policije Bratunačke brigade da, dok je u Potočarima, prebroji ljude.⁶⁴⁶ U jednom trenutku pukovnik Janković je zatražio dodatno ljudstvo za pomoć u brojanju i na raspolaganje su mu stavljeni dodatni pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade.⁶⁴⁷ Ubrzo je postalo jasno da nije moguće izbrojati svakog pojedinca u svakom autobusu; izračunat je tako prosječan broj ljudi po autobusu i na taj način se utvrdilo koliko izbjeglica je prevezeno iz Potočara.⁶⁴⁸

182. Pripadnici VRS-a i Holandskog bataljona dogovorili su se da će prvo iz enklave biti prevezeni ranjeni bosanski Muslimani. Međutim, pripadnici VRS-a su odbili da se pridržavaju tog dogovora. Kada se pukovnik Karremans požalio generalu Mladiću, Mladić je rekao da će o organizaciji transporta odlučivati VRS.⁶⁴⁹

183. Transport bosanskih Muslimana iz Potočara počeo je rano popodne 12. jula.⁶⁵⁰ Samo je ženama, djeci i starim ljudima bilo dozvoljeno da uđu u autobuse koji su išli na teritoriju pod kontrolom Armije BiH.⁶⁵¹ Mnoge izbjeglice bosanski Muslimani su mislile “da samo možete ako uđete u autobus [...] da ćete se spasiti.”⁶⁵² Ispred glavnog ulaza u bazu UNPROFOR-a zaustavljalo se po četiri ili pet autobusa kako bi se u njih ukrkali ljudi.⁶⁵³ Ispočetka su ljudi ulazili u autobuse haotično, uz mnogo guranja i gužve.⁶⁵⁴ Stoga je pukovnik Karremans naredio da se blizu ulaza u bazu Holandskog bataljona postavi kordon kako bi se ukrcavanje bezbjednije odvijalo.⁶⁵⁵ Vojnici Holandskog bataljona propuštali su grupu po grupu ljudi prema autobusima.⁶⁵⁶ Dotle su pripadnici

⁶⁴⁶ Momir Nikolić je rekao Miletu Janjiću da se javi pukovniku Jankoviću radi dobijanja zadatka. Mile Janjić, T. 9766, 9784.

⁶⁴⁷ Mile Janjić, T. 9768, 9840-41.

⁶⁴⁸ Mile Janjić, T. 9773-75, 9842.

⁶⁴⁹ Thomas Karremans, T. 11335.

⁶⁵⁰ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 135; Nesib Mandžić, T. 798; DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 322-324.

⁶⁵¹ Nesib Mandžić, T. 798, 803; Leendert van Duijn, T. 1068; Aleksandar Tesić, T. 7842; Dragoslav Trišić, T. 9390; svjedok P-102, KT. 1350; Mirsada Malagić, KT. 1964-68; Vidi i DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 324.

⁶⁵² Čamila Omanović, KT. 1105. Vidi i iskaz Munibe Mujić, T. 1311.

⁶⁵³ Rodoljub Trišić, T. 8154, 68.

⁶⁵⁴ Muniba Mujić, T. 1312; Robert Franken, T. 1552; svjedok P-201, KT. 897-98 (zapečaćeno).

⁶⁵⁵ Thomas Karremans, T. 11341.

⁶⁵⁶ Leendert van Duijn, T. 1068.

Vojne policije Bratunačke brigade koordinirali ukrcavanje izbjeglica bosanskih Muslimana u autobuse.⁶⁵⁷ Prvo su prevezeni bosanski Muslimani koji su se nalazili ispred baze.⁶⁵⁸

184. Da bi obezbijedio zaštitu izbjeglica bosanskih Muslimana tokom transporta, a u skladu sa dogovorom sa VRS-om, major Franken je naredio da svaki konvoj dobije pratnju. Međutim, pošto nije bilo moguće rasporediti po jednog vojnika Holandskog bataljona u svaki autobus, plan je bio da vozila Holandskog bataljona budu u pratnji svakog konvoja.⁶⁵⁹ Ta vozila je VRS prihvatio, odnosno tolerisao, za prve konvoje 12. jula.⁶⁶⁰ Poslije je VRS zaustavio vozila uz objašnjenje da je takva pratnja opasna za pripadnike Holandskog bataljona i da je VRS odgovoran za bezbjednost pripadnika Holandskog bataljona.⁶⁶¹ Nedugo zatim je VRS od Holandskog bataljona ukrao od 16 do 18 džipova i stotinjak komada malokalibarskog naoružanja, što je pripadnicima Holandskog bataljona potpuno onemogućilo da organizuju pratnju.⁶⁶²

185. Pripadnici Holandskog bataljona i drugi svjedoci su svjedočili o onome što su vidjeli dok su bili u pratnji konvoja.⁶⁶³ Oficir Holandskog bataljona koji je bio u pratnji autobusa s izbjeglicama vidio je pripadnike VRS-a, naoružane protivvazдушnim projektilima, teškim mitraljezima, jurišnim puškama, protivtenkovskim oružjem i bombama.⁶⁶⁴ Prolazeći pored fudbalskog igrališta u blizini Nove Kasabe 12. jula, vojnici Holandskog bataljona su na njemu vidjeli stotine, a možda i 2.000 do 3.000 muškaraca bosanskih Muslimana kako sjede s rukama iza glave dok ih čuvaju do zuba naoružani vojnici VRS-a i jedan oklopni transporter.⁶⁶⁵ Na putu za Luke, konvoje su se često zaustavljali vojnici VRS-a koji su ulazili u autobuse i pitali ima li u njima muškaraca.⁶⁶⁶ Svakog muškarca kojeg bi pronašli prisilili bi da izađe iz autobusa i pridruži se bosanskim Muslimanima koji su išli putem pod kontrolom naoružanih vojnika VRS-a i

⁶⁵⁷ Slobodan Mijatović, DP 221/1, str. 2; svjedok DP-103, T. 10009 (zatvorena sjednica); Milovan Mitrović, DP D222/1, str. 2.

⁶⁵⁸ DP P824, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a od 13. jula. Oni koji su bili prisutni bili bi prevezeni rano poslijepodne 13. jula 1995. Vidi i iskaz Nesiba Mandžića, T. 802-03.

⁶⁵⁹ Robert Franken, T. 1492. Nije bilo dovoljno ljudi za pratnju svakog autobusa za obezbjeđenje područja Potočara. *Id.*

⁶⁶⁰ Pieter Boering, T. 914-15.

⁶⁶¹ Robert Franken, T. 1493.

⁶⁶² Robert Franken, T. 1493-94.

⁶⁶³ Pieter Boering, T. 914; Vincentius Egbers, KT. 2221-28; svjedok P-101, KT. 1259. Vidi i iskaz Milana Neđelkovića, T. 7305-06; Jovana Nikolića, T. 8004; svjedoka P-207, T. 6088-89, Rodoljuba Trišića, T. 8155. Konvoj je iz Potočara krenuo za Bratunac i prošao kroz grad, gdje su ga ljudi jasno vidjeli. U Bratuncu su konvoji skrenuli na zapad prema Glogovoj, prošli pored Kravice i Sandića. U Konjević-Polju su autobusi skrenuli prema jugu, prošli kroz Novu Kasabu i ušli u Miliće, odakle su skrenuli na zapad prema Vlasenici. Konvoji su tada skrenuli na sjever ka Tišći, da bi zatim skrenuli na zapad do konačnog odredišta, Luke. Put koji je uključivao ukrcavanje, nepredviđeno zaustavljanje i iskrcavanje trajao je otprilike dva i po sata.

⁶⁶⁴ Vincentius Egbers, KT. 2209-10. Brano Ilić je rekao da je jedinica koja je stigla u Žuti Most 10. jula imala tehničku opremu, samohodne topove i tenkove. Brano Ilić, DP P231/1, Izjava od 28. juna 2002., str. 33, 56.

⁶⁶⁵ Vincentius Egbers, KT. 2227. To su potvrdili i svjedok P-112, KT. 2950-53; svjedok P-113, KT. 3020-23; Milovan Mitrović, DP D222/1, str. 3.

⁶⁶⁶ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 163. Vidi i iskaz svjedoka P-101, KT. 1257-60.

pripadnika MUP-a.⁶⁶⁷ Kada se posljednji konvoj s pratnjom vraćao u pravcu Potočara 13. jula, na fudbalskom igralištu nije bilo nikoga osim tijela jednog mrtvog čovjeka i hrpe ličnih stvari koje su gorjele.⁶⁶⁸

186. Komandant Drinskog korpusa, general Živanović, naredio je komandi Bratunačke brigade da u saradnji sa SJB-om Bratunac reguliše saobraćaj na putu Bratunac-Konjević-Polje i u samom Bratuncu, naročito oko bratunačkog stadiona.⁶⁶⁹ U naređenju je stajalo da “prioritet imaju autobusi za evakuaciju.”⁶⁷⁰ Drinski korpus je takođe naredio komandi Zvorničke brigade da reguliše saobraćaj na raskršću u Konjević-Polju i da prednost da autobusima iz Srebrenice.⁶⁷¹ Nadalje, čete jedinice Posebne policije MUP-a učestvovala su u obezbjeđenju puteva prema teritoriji pod kontrolom bosanskih Muslimana.⁶⁷² Vojna policija Bratunačke brigade obezbjeđivala je prolaz kamiona s izbjeglicama iz Potočara kroz Bratunac.⁶⁷³

187. Autobusi iz Potočara prvo su krenuli prema Konjević-Polju, a zatim prema Kravici.⁶⁷⁴ Jedan svjedok je rekao da se autobus zaustavio na izlazu iz Kravice i da su u njega ušla tri pripadnika vojske bosanskih Srba, izvadila noževe i prijetila zarobljenicima da će ih zaklati.⁶⁷⁵ Vojnici su tražili novac i oružje.⁶⁷⁶ To se dogodilo u još dva navrata tokom putovanja.⁶⁷⁷

188. Muškarce bosanske Muslimane koji su autobusom uspjeli stići do Luka odvojili su vojnici VRS-a i zatočili u obližnjoj osnovnoj školi.⁶⁷⁸

189. Transport se nastavio 12. jula sve do otprilike 19:00 ili 20:00 sati.⁶⁷⁹ Prema procjeni Mileta Janjića, pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade zaduženog za brojanje prevezenih

⁶⁶⁷ Vincentius Egbers, KT. 2222-25; svjedok P-101, KT. 1261-63.

⁶⁶⁸ Vincentius Egbers, KT. 2255-56. Kada se taj konvoj vratio, vojnici VRS-a su prisilili pripadnike Holandskog bataljona da im predaju svoje vozilo, oklopni transporter, te su im oteli opremu i oružje UN-a. Vincentius Egbers, KT. 2242, 2245; Bego Ademović, KT. 1607-08; svjedok P-112, KT. 2950-53; svjedok P-113, KT. 3022-23.

⁶⁶⁹ DP P440, Naređenje Drinskog korpusa u vezi s regulisanjem saobraćaja, 12. juli 1995.

⁶⁷⁰ DP P440, Naređenje Drinskog korpusa u vezi s regulisanjem saobraćaja, 12. juli 1995.; Richard Butler, T. 4422.

⁶⁷¹ DP P440, Naređenje Drinskog korpusa u vezi s regulisanjem saobraćaja, 12. juli 1995.

⁶⁷² Svjedok DP-102, T. 8253; Svetlana Stanišić, DP D214/1, str. 13-14; Predrag Krstić, DP D215/1, str. 1-15.

⁶⁷³ DP P449, Dnevni izvještaj Vojne policije Bratunačke brigade, zapis za 12. juli 1995.

⁶⁷⁴ Svjedok P-112, KT. 2959, 3009.

⁶⁷⁵ Mirsada Malagić, KT. 1975.

⁶⁷⁶ Mirsada Malagić, KT. 1975.

⁶⁷⁷ Mirsada Malagić, KT. 1976. Putem je svjedokinja vidjela dugačku kolonu muškaraca s rukama na potiljku. Među muškarcima iz kolone prepoznala je komšije i rođake koji su otišli kroz šumu. Mirsada Malagić, KT 1976-77.

⁶⁷⁸ Pieter Boering, T. 915. Vidi *infra* Dio II. F. 1. (e).

⁶⁷⁹ Duško Jević, T. 3230.

ljudi, do tada je iz Potočara otišlo negdje između 9.000 i 10.000 muškarca, žena i djece bosanskih Muslimana.⁶⁸⁰

190. Muškarci bosanski Muslimani koji su iz Potočara odvezeni 12. jula prevezeni su u Bratunac, gdje su zatočeni.⁶⁸¹ Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o tome da je 12. jula najmanje jedan pripadnik Vojne policije Bratunačke brigade ušao u autobus koji je išao za Bratunac.⁶⁸²

191. Ujutro 13. jula ukrcavanje se nastavilo kao i prethodnog dana. Ukrcavanje se odvijalo pod nadzorom vojnika Holandskog bataljona i bez uticaja snaga bosanskih Srba sat i po, sve do 8:30 sati, kad se većina vojnika VRS-a vratila u Potočare. Za to vrijeme su muškarci bosanski Muslimani mogli bezbjedno da odu iz Potočara, no čim su stigli vojnici VRS-a, nastavilo se odvajanje.⁶⁸³ U Potočarima su opet bili pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade pošto im je kapetan Nikolić naredio da se vrate u Potočare i nastave da broje izbjeglice.⁶⁸⁴ Dok su se izbjeglice bosanski Muslimani ukrcavale u autobuse u Potočarima su viđeni i pripadnici 3. bataljona, od kojih su neki bili u oklopnom transporteru.⁶⁸⁵ U skladu s uputstvima generala Mladića, MUP je igrao glavnu ulogu u transportu izbjeglica bosanskih Muslimana iz Potočara 13. jula.⁶⁸⁶ Do sumraka su prevezeni svi osim ranjenih izbjeglica i, kao što je Drinski korpus izvijestio Glavni štab VRS-a, transport je završen do 20:00 sati 13. jula.⁶⁸⁷

192. Transport muškaraca bosanskih Muslimana iz Potočara 13. jula krenuo je u pravcu Bratunca, s odredištem na području odgovornosti Zvorničke brigade.⁶⁸⁸

(g) Ubijanje u Potočarima

193. U danima neposredno poslije pada enklave Srebrenica, na području Potočara otkriveno je više leševa.

⁶⁸⁰ Mile Janjić, T. 9776. Evidenciju o tim brojevima vodio je pukovnik Janković. Mile Janjić, T. 9788.

⁶⁸¹ Vidi *infra* Dio II. E.

⁶⁸² Zdravko Ilić, DP D224/1, str. 2, koji je rekao da se 12. jula ukrcao u autobus za Bratunac i otišao kući.

⁶⁸³ Leendert van Duijn, T. 1080, Mile Janjić, T. 9797, Bego Ademović, DP P793, Izjava od 23. maja 1996., str. 4. Bego Ademović je izjavio da su njegov autobus, koji je krenuo iz Potočara i vozio mahom žene u Luke, povremeno zaustavljali vojnici bosanski Srbi koji su tražili muškarce da ih ubiju, ukoliko im nisu bili prijatelji, ili žene da ih siluju. Bego Ademović, KT. 1628.

⁶⁸⁴ Mile Janjić, T. 9793-94; Slobodan Mijatović, DP D221/1, str. 2; Milan Gvozdenović, DP D225/1, str. 3; Mile Petrović, DP D220/1, razgovor str. 41.

⁶⁸⁵ Svjedok P-102 je prepoznao Sretna Petrovića, zamjenika komandanta 3. bataljona. Svjedok P-102, KT. 1351. Milomir Tanasijević je izjavio da su u Potočarima bili on i još četiri pripadnika 3. bataljona. U Potočare su otišli oklopnim transporterom. Milomir Tanasijević, T. 9240-41. DP P21, Zbirka video-snimaka u kojoj se vide Milomir Tanasijević i još četiri pripadnika 3. bataljona kako sjede na oklopnom transporteru u Potočarima.

⁶⁸⁶ DP P458, pismo Dragomira Vasića, načelnika CJB-a Zvornik, od 13. jula 1995., uporedi iskaz Duška Jevića, T. 3289-91.

⁶⁸⁷ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 146. DP P480, Izvještaj isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa, 13. juli 1995. Neke izbjeglice su ostale u krugu štaba UNPROFOR-a do 21. jula 1995. kada je zatvoren, Nesib Mandžić, T. 813-14, T. 870-72.

⁶⁸⁸ Vidi *infra* Dio II. E. 4.

194. Tijela devet ubijenih muškaraca otkrili su 12. jula pripadnici Holandskog bataljona na polju pored rijeke, nekih 500 metara od baze UN-a.⁶⁸⁹ Svi mrtvi muškarci su na sebi imali civilnu odjeću i bili su ustrijeljeni s leđa.⁶⁹⁰ Major Robert Franken, koji je vidio tijela tih muškaraca, označio je na fotografiji mjesto gdje su se tijela nalazila i ta fotografija je uvrštena u dokazni spis.⁶⁹¹ Pretresno vijeće konstatuje da su tijela nađena na zapadnoj strani glavnog puta.⁶⁹² Pretresno vijeće napominje da se Budak nalazi na zapadnoj strani glavnog puta.⁶⁹³

195. Ujutro 12. jula pripadnici Holandskog bataljona pronašli su i tijela devet ili deset muškaraca otprilike sedam stotina metara od baze UN-a.⁶⁹⁴ Tijela su se nalazila iza "bijeće kuće" u blizini trafo-stanice pokraj potoka.⁶⁹⁵ Tijela su ležala poslagana jedno do drugoga, a neka su imala tragove krvi na leđima i na potiljku.⁶⁹⁶ Svi muškarci su bili obučeni u civilnu odjeću i imali su između 15 i 45 godina.⁶⁹⁷ Tijela je fotografisao jedan vojnik Holandskog bataljona, a fotografije su uvrštene u dokazni spis.⁶⁹⁸

196. Pretresno vijeće primjećuje da su tijela muškaraca pomenuta u oba prethodna paragrafa nađena na veoma maloj međusobnoj udaljenosti. Međutim, na osnovu svjedočenja i oznaka oba svjedoka na fotografijama,⁶⁹⁹ koje pokazuju tačno mjesto gdje su tijela pronađena, Pretresno vijeće zaključuje da se radi o dva zasebna incidenta.

197. Pretresno vijeće je pred sobom imalo i svjedočenje jednog pripadnika Holandskog bataljona koji je bio očevidac pogubljenja jednog bosanskog Muslimana 13. jula iza "bijeće kuće".⁷⁰⁰ Vojnik Holandskog bataljona je vidio grupu od četiri vojnika VRS-a kako drže jednog nenaoružanog civila. Civil, koji je pokušavao pobjeći, ubijen je iz neposredne blizine jednim hicem u potiljak.⁷⁰¹ Čovjek se srušio, a vojnici su otišli.⁷⁰² Ubijanje tog čovjeka vidjelo je i više drugih vojnika VRS-a, koji su se našli u blizini.⁷⁰³ Ubistvo je izvršeno na udaljenosti od 100 do

⁶⁸⁹ Eelco Koster, KT. 3415-16.

⁶⁹⁰ Robert Franken, T. 1511, koji je izjavio sljedeće: "Pogubljeni su. Sigurno nisu umrli u borbi ili od posljedica vatre. Bili su poslagani jedan do drugog, ustrijeljeni u leđa." Robert Franken je to mjesto označio na fotografiji. Vidi i iskaz Eelca Kostera, KT. 3415-16; svjedoka P-201, KT. 908 (zapečaćeno).

⁶⁹¹ DP P78, Fotografija koju je označio Robert Franken.

⁶⁹² DP P78, Fotografija koju je označio Robert Franken.

⁶⁹³ DP D211/1, Karta enklave Srebrenica, na kojoj je Thomas Karremans označio trougao Bandera.

⁶⁹⁴ Svjedok P-103, KT. 1529.

⁶⁹⁵ Svjedok P-103, KT. 1528-29.

⁶⁹⁶ Svjedok P-103, KT. 1539.

⁶⁹⁷ Svjedok P-103, KT. 1539.

⁶⁹⁸ Svjedok P-103, DP P781, tabulator od 3 do 5.

⁶⁹⁹ DP P78, Fotografija koju je označio Robert Franken, i DP P781.2, Fotografija koju je označio svjedok P-103.

⁷⁰⁰ Paul Groenewegen, T. 1033-36. Vidi i DP P50, Fotografija Potočara koju je označio Paul Groenewegen; Robert Franken, T. 1511-12.

⁷⁰¹ Paul Groenewegen, T. 1034-35.

⁷⁰² Paul Groenewegen, T. 1035.

⁷⁰³ Paul Groenewegen, T. 1035-36.

150 metara od gomile izbjeglica bosanskih Muslimana.⁷⁰⁴ Pomenuti vojnik je o tom pogubljenju izvijestio svoje pretpostavljene u Holandskom bataljonu.⁷⁰⁵

198. Pretresnom vijeću su takođe predočeni iskazi svjedoka bosanskih Muslimana o drugim mrtvim tijelima pronađenim u Potočarima.

199. Dana 12. jula svjedok P-104 naišao je na dvadeset ili trideset tijela koja su ležala jedno na drugom na polju iza kruga preduzeća "Express Bus".⁷⁰⁶ Žrtve su imale prerezan vrat.⁷⁰⁷ Na mjestu događaja bili su vojnici VRS-a i bivši policajac iz Srebrenice, Milisav Gavrić, u plavosivoj policijskoj uniformi, a radio je traktor ili rovokopač.⁷⁰⁸ Srpski vojnici su nosili žutozelenu vojnu odjeću, s okruglim plavo-bijelo-crvenim oznakama na rukavima⁷⁰⁹ na kojima je bio žuti natpis.⁷¹⁰ Svjedok P-104 je srpske vojnike prvo ugledao kroz prozor: stajali su napolju iza transportnog autobuskog preduzeća,⁷¹¹ otprilike 7 do 10 metara od njega.⁷¹² Svjedok P-104 je prepoznao jednog vojnika, Gorana Rakića, čiji se otac zvao Momčilo. Rakić je nosio šarenu vojnu odjeću i oružje. Pretresno vijeće primjećuje da se u Spisku pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995. navodi ime tog pojedinca kao pripadnika "artiljerije."⁷¹³

200. Čamila Omanović je posvjedočila da je njen sin 12. jula, kada je otišao po vodu na potok iza kruga autobuskog preduzeća, vidio tijela pet ili šest ljudi.⁷¹⁴

201. Dana 13. jula, svjedok P-102, izbjeglica bosanski Musliman, otišao je do potoka desetak metara od kruga preduzeća "Express Bus", gdje je vidio tijela šest žena i pet muškaraca.⁷¹⁵ Sve žrtve su bile obučene u civilnu odjeću.⁷¹⁶ Svjedok je rekao da se činilo da su žrtve izbodene nožem sa strane po vratu.⁷¹⁷

202. Bego Ademović je u svom iskazu rekao da je rano ujutro 13. jula, čim je svanulo, otišao do rijeke Križevice, blizu kruga preduzeća "Express Bus", da se opere.⁷¹⁸ Vidio je tijelo muškarca kako visi s lanca na topoli iznad potoka.⁷¹⁹

⁷⁰⁴ Paul Groenewegen, T. 1036.

⁷⁰⁵ Robert Franken, T. 1511-12.

⁷⁰⁶ Svjedok P-104, KT. 1688-1692.

⁷⁰⁷ Svjedok P-104, KT. 1688.

⁷⁰⁸ Svjedok P-104, KT. 1688-89.

⁷⁰⁹ Svjedok P-104, KT. 1684.

⁷¹⁰ Svjedok P-104, KT. 1710.

⁷¹¹ Svjedok P-104, KT. 1684.

⁷¹² Svjedok P-104, KT. 1709.

⁷¹³ DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995.

⁷¹⁴ Čamila Omanović, KT. 1114.

⁷¹⁵ Svjedok P-102, KT. 1349.

⁷¹⁶ Svjedok P-102, KT. 1370.

⁷¹⁷ Svjedok P-102, KT. 1370.

⁷¹⁸ Bego Ademović, KT. 1599-1600.

(h) Potočari: 16. - 17. juli

203. Po završetku transporta bosanskih Muslimana, Miroslav Deronjić, novoimenovani civilni komesar za Srebrenicu, naredio je Civilnoj zaštiti opštinskih vlasti Bratunca da u Potočarima i Srebrenici izvrši asanaciju, koja je počela 16. ili 17. jula.⁷²⁰ Pretražene su kuće i napuštena vozila i odneseni leševi. Opšte naređenje je bilo da se svaki pronađeni leš odveze u masovnu grobnicu u Glogovi.⁷²¹ Razlog tome je bilo to što se sva oprema za kopanje već nalazila tamo, te nije bilo moguće iskopati grob na nekom drugom mjestu. Ta operacija čišćenja Srebrenice i Potočara završena je za nekoliko dana.⁷²²

204. Dana 17. jula 1995., suočen sa sve većom osudom međunarodne zajednice, major Franken, zamjenik komandanta Holandskog bataljona, sastao se sa delegacijom VRS-a kako bi razgovarali o situaciji u vezi sa ranjenim bosanskim Muslimanima u bivšoj enklavi.⁷²³ Istog dana organizovan je sastanak u vezi s potpisivanjem "Izjave" o "realizaciji dogovora o evakuaciji civilnog stanovništva iz enklave." Taj dokument, koji je još prije početka sastanka sastavio Miroslav Deronjić,⁷²⁴ sadrži netačne informacije o tome da je tog dana stranu bosanskih Muslimana predstavljalo troje bosanskih Muslimana, Čamila Omanović,⁷²⁵ Ibro Nuhanović i Nesib Mandžić.⁷²⁶ Prema iskazu Nesiba Mandžića, bio je prisutan samo on: Čamila Omanović nije bila prisutna jer je prije toga pokušala izvršiti samoubistvo i oporavljala se pod nadzorom u štabu UNPROFOR-a, a Ibro Nuhanović je sa ženom i sinom otišao iz Potočara. Ibro Nuhanović više nikad nije viđen.⁷²⁷

205. U tom dokumentu je zabilježeno da su stranu bosanskih Srba predstavljali general Mladić, general Krstić, potpukovnik Vujadin Popović, načelnik bezbjednosti Drinskog korpusa, potpukovnik Kosorić, načelnik za obavještajne poslove Drinskog korpusa, Dragomir Vasić, načelnik CJB-a Zvornik, Ljubisav Simić, predsjednik Skupštine opštine Bratunac, i Srbislav Davidović, predsjednik Izvršnog odbora opštine Bratunac. Holandski bataljon je predstavljao zamjenik komandanta, major Robert Franken.

---

⁷¹⁹ Bego Ademović, KT. 1600.

⁷²⁰ Svjedok DP-101, T. 7885, 7926 (zatvorena sjednica). Za objašnjenje asanacije, vidi *supra* par. 89.

⁷²¹ Svjedok DP-101, T. 7885-86, 7923-25 (zatvorena sjednica).

⁷²² Svjedok DP-101, T.7887 (zatvorena sjednica).

⁷²³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 150.

⁷²⁴ Miroslav Deronjić, T. 6221; DP P36, Izjava civilnih vlasti koju su potpisali Miroslav Deronjić, Robert Franken i Nesib Mandžić i DP P36.2, Izjava predstavnika civilnih vlasti srebreničke enklave u vezi s evakuacijom civilnog stanovništva iz enklave, 17. juli.

⁷²⁵ Pomenuta u dokumentu pod djevojačkim prezimenom Purković.

⁷²⁶ Nesib Mandžić, T. 806-7.

⁷²⁷ Nesib Mandžić, T. 808-809 (u vezi s: Čamilom Omanović), T. 796-797 (u vezi s: Ibrom Nuhanovićem, koji je posljednji put viđen živ 13. jula 1995. blizu baze UNPROFOR-a u Potočarima).

206. Tokom sastanka majoru Frankenu i Nesibu Mandžiću je rečeno da potpišu Izjavu u kojoj se navodi da su civili bosanski Muslimani iz Potočara prevezeni dobrovoljno, pod nadzorom i pratnjom UNPROFOR-a i da su taj transport izvršili pripadnici VRS-a, bez ikakvih neregularnosti.⁷²⁸ U Izjavi se navodi da je izbjeglicama bilo dato pravo da ostanu ili da budu prevezene na teritoriju pod kontrolom Armije BiH, prema pojedinačnim željama izbjeglica. U svom svjedočenju, Miroslav Deronjić, civilni komesar za Srebrenicu, rekao je da to nije tačna procjena situacije u Potočarima:

Moje mišljenje je od početka bilo da je to bilo nemoguće i da smatram da Muslimani nisu mogli ostati u Srebrenici iako bi, recimo, izrazili takvu želju, jer stanje na terenu nije dozvoljavalo takvu mogućnost.⁷²⁹

U Izjavi se navodi ono što je dogovoreno na ranijem sastanku održanom 12. jula u hotelu "Fontana" i tvrdi da je "evakuacija civilnog stanovništva iz enklave Srebrenica izvršena sa srpske strane potpuno korektno" i da prilikom 'evakuacije ni sa jedne strane nije bilo incidenata', a naročito da se 'srpska strana [...] pridržavala svih propisa Ženevske konvencije i međunarodnog ratnog prava.'⁷³⁰ Uz ovu potonju tvrdnju je predstavnik Holandskog bataljona, major Franken, rukom dopisao: "Što se tiče konvoja koje su stvarno pratile snage UN-a."⁷³¹

(i) Zaključci i konstatacije u vezi s ulogom Bratunačke brigade

207. Pretresno vijeće konstatuje da je učešće Bratunačke brigade u napadu na srebreničku enklavu uključivalo pucanje na civile u centru Srebrenice, što je te civile i pripadnike Holandskog bataljona navelo na odluku da napuste grad Srebrenicu i odu u Potočare. Pretresno vijeće konstatuje da su elementi Bratunačke brigade nastavili pucati oko civila dok su ovi pješčili od Srebrenice do Potočara.⁷³²

208. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o prisustvu pripadnika nekoliko jedinica Bratunačke brigade u Potočarima. Konkretno, Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenja o tome da su 12. jula u Potočarima bili pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade, 1. bataljona i 2. bataljona Bratunačke brigade, kao i jedan pripadnik artiljerije. Nadalje, Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o tome da je Momir Nikolić 12. jula bio u Potočarima. Dana 13. jula Vojna policija Bratunačke

⁷²⁸ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 151.

⁷²⁹ Miroslav Deronjić, T. 6218.

⁷³⁰ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 151; Robert Franken, T. 1516-18; Nesib Mandžić, T. 806-813; DP P36.1 i P36. 2.

⁷³¹ Robert Franken, T. 1517-18; DP P36.1.

⁷³² Vidi *supra* Dio II. D. 1. (a).

brigade je ponovo bila u Potočarima, zajedno s pripadnicima 1. bataljona, 2. bataljona i 3. bataljona. Najmanje pet pripadnika 3. bataljona stiglo je u Potočare oklopnim transporterom.⁷³³

209. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u ubijanjima u Potočarima. Pred Pretresnim vijećem nema dovoljno dokaza da utvrdi koje jedinice VRS-a su učestvovala u ubijanjima, a ni to jesu li pripadnici VRS-a uopšte bili umiješani u sva ubijanja u Potočarima: u Potočarima su bili civili bosanski Srbi i pripadnici MUP-a. Što se tiče Gorana Rakića,⁷³⁴ Pretresno vijeće konstatuje da sama činjenica da se zatekao u blizini leševa u Potočarima ne potvrđuje van razumne sumnje da je Rakić i učestvovao u ubijanju tih dvadeset do trideset ljudi, pomagao u njemu ili na njega poticao.

210. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u batinanju civila bosanskih Muslimana u Potočarima. Oni koji su ta batinanja preživjeli i svjedoci batinanja nisu identifikovali vojnike pojedince koji su u tome učestvovali i Pretresno vijeće, stoga, ne može zaključiti van razumne sumnje da je ijedan pripadnik Bratunačke brigade učestvovao u tim batinanjima. Iako konstatuje da je prisustvo oružanih pripadnika Bratunačke brigade u Potočarima doprinijelo atmosferi straha i terora u Potočarima, kao i zastrašivanju izbjeglica bosanskih Muslimana koje su bile tamo, Pretresno vijeće ne može zaključiti da su pripadnici Bratunačke brigade svojim prisustvom pomagali ili poticali batinanja ljudi u Potočarima.

211. Pretresno vijeće konstatuje da nije predloženo dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade u Potočarima učestvovali u ispitivanjima prilikom kojih su civili bosanski Muslimani zlostavljani.

212. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u odvajanjima muškaraca bosanskih Muslimana od bosanskih žena, djece i starih ljudi u Potočarima. Konkretno, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali u odvajanjima time što su aktivno odvajali muškarce od njihovih porodica i pružali obezbjeđenje drugim jedinicama koje su vršile odvajanja.⁷³⁵ Iako su svi pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade koji su pristupili Pretresnom vijeću porekli svoje učešće u odvajanju muškaraca od ostalog stanovništva bosanskih Muslimana,⁷³⁶ Pretresno vijeće njihova svjedočenja smatra neuvjerljivim.

---

⁷³³ Vidi *supra* Dio II. D.1. (f).

⁷³⁴ Vidi *supra* Dio II. D.1. (g).

⁷³⁵ Vidi *supra* Dio II. D.1. (e).

⁷³⁶ Vidi *supra* Dio II. D.1. (e).

S druge strane, podroban iskaz svjedokinje bosanske Muslimanke, Munibe Mujić, Pretresno vijeće smatra vjerodostojnim i uvjerljivim; Momir Nikolić, svjedočenja drugih svjedoka i dokazi u vidu video-snimaka nadalje potvrđuju zaključak da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali u odvajanjima.⁷³⁷ Osim toga, Pretresno vijeće konstatuje da je Momir Nikolić učestvovao u odvajanjima muškaraca od ostalog stanovništva bosanskih Muslimana: on je prihvatio odgovornost za “koordinaciju” raznih jedinica koje su vršile odvajanja.⁷³⁸ Premda s rezervom uzima one aspekte svjedočenja Momira Nikolića koji se odnose na eventualnu umiješanost drugih lica, a naročito optuženog, u kažnjive radnje, Pretresno vijeće ne nalazi razloga da sumnja u pouzdanost ovog aspekta svjedočenja Momira Nikolića budući da on u njemu optužuje prvenstveno samog sebe.

213. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade doprinijeli nečovječnim uslovima kojima su civili bosanski Muslimani bili izloženi u Potočarima. Oficiri Bratunačke brigade koji su bili u Potočarima, među kojima Momir Nikolić i major Dragoslav Trišić, bili su upoznati s uslovima kojima su bosanski Muslimani bili izloženi, a isto vrijedi i za prisutne pripadnike bataljona i Vojne policije Bratunačke brigade. Pretresno vijeće uviđa da u julu 1995., poslije tri godine rata, nije bilo dovoljno zaliha neophodnih za ublažavanje humanitarne krize poput one koja je vladala u Potočarima, pa se stoga onaj jedan ili dva kamiona hljeba što su ga pripadnici Bratunačke brigade razdijelili mora posmatrati u tom kontekstu. Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da pripadnici Bratunačke brigade, opšte uzev, nisu učinili gotovo ništa ili nisu učinili dovoljno da ublaže patnje i izuzetno tešku situaciju bosanskih Muslimana: nisu obezbijedili dovoljno hrane, vode ni zahoda. Izbjeglice su uputili u usku industrijsku zonu u Potočarima, što je dovelo do krajnje pretrpanosti. Pripadnici Bratunačke brigade u Potočarima vršili su “obezbjeđenje,” što je uključivalo držanje hiljada i hiljada gladnih, iscrpljenih, prestrašenih ljudi u stiješnjenim uslovima. Takvim postupanjem i opštim nečinjenjem, pripadnici Bratunačke brigade doprinijeli su nečovječnim uslovima.

214. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u stvaranju atmosfere straha i terora u Potočarima. Konkretno, Pretresno vijeće smatra da su snajperska vatra i pucnjava pripadnika 2. bataljona i Mješovite artiljerijske grupe po bosanskim Muslimanima koji su bježali iz Srebrenice prema Potočarima ulili strah izbjeglicama za sopstvenu fizičku bezbjednost.⁷³⁹ Prisustvo naoružanih vojnika 2. i 3. bataljona u uniformama i naoružanih pripadnika Vojne

⁷³⁷ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (e).

⁷³⁸ Vidi *supra* Dio II. D.1. (e).

⁷³⁹ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (a).

policije Bratunačke brigade, među ostalim pripadnicima VRS-a i MUP-a koji su se nalazili u Potočarima, plašila je i zastrašivala bosanske Muslimane.⁷⁴⁰ Svojim prisustvom i postupcima, ti pripadnici Bratunačke brigade, zajedno s ostalim pripadnicima VRS-a i MUP-a, povećavali su osjećaj nesigurnosti i ugroženosti bosanskih Muslimana, ionako ranjivih zbog patnji koje su pretrpjeli.

215. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u uništavanju lične imovine i stvari u Potočarima. Na osnovu dokaza predloženih Pretresnom vijeću, ono ne može tačno utvrditi koje jedinice ili pojedinci su uzimali ličnu imovinu i stvari od bosanskih Muslimana u Potočarima.

216. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u premještanju žena, djece i starih ljudi iz Potočara. Konkretno, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Bratunačke brigade dali vozila i gorivo za njihovo premještanje.⁷⁴¹ Osim toga, pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade pomagali su prilikom prebacivanja brojeći ljude dok su ulazili u autobuse.⁷⁴² Kapetan Nikolić je izdao naređenja Vojnoj policiji Bratunačke brigade da ode u Potočare i prebroji ljude.⁷⁴³ Naposljetku, elementi Bratunačke brigade regulisali su saobraćaj dok su autobusi prolazili kroz Bratunac na putu za Konjević-Polje.⁷⁴⁴

217. Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali u prebacivanju muškaraca bosanskih Muslimana iz Potočara. Brojeći putnike u autobusima pune žena, djece i starih ljudi, pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade prebrojali su i muškarce koji su se ukrcali. Elementi Bratunačke brigade pratili su autobuse od Potočara do Bratunca.⁷⁴⁵

2. Kolona

(a) 10. juli – 16. juli 1995.

(i) Pretres terena

218. Kako se situacija u Srebrenici zaoštravala i dosegla krizu uveče 10. jula, među bosanskim Muslimanima se proširila vijest da vojno sposobni muškarci treba da krenu u šumu, formiraju kolonu sa pripadnicima 28. divizije Armije BiH i pokušaju se probiti prema teritoriji pod

⁷⁴⁰ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (d).

⁷⁴¹ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

⁷⁴² Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

⁷⁴³ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

⁷⁴⁴ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

⁷⁴⁵ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

kontrolom bosanskih Muslimana sjeverno od srebreničke enklave.⁷⁴⁶ Među bosanskim Muslimanima vladao je strah da će bosanski Srbi ubiti muškarce koje uhvate i, po njihovom uvjerenju, jedina šansa da se preživi bilo je bjekstvo kroz šumu u pravcu teritorije pod muslimanskom kontrolom u Tuzli.⁷⁴⁷ Dana 11. jula oko 22:00 sati, “komanda divizije”, zajedno s opštinskim vlastima bosanskih Muslimana u Srebrenici, odlučila je da formira kolonu.⁷⁴⁸

219. Do večeri 11. jula, 10.000 do 15.000 izbjeglica bosanskih Muslimana okupilo se blizu sela Jagličići i Šušnjari i krenulo prema sjeveru.⁷⁴⁹ Područje koje se prostire na oko 800 metara do jednog kilometra između Jagličića i Ravnog Buljima, zapadno od Jagličića, nije bilo pod kontrolom jedinica VRS-a.⁷⁵⁰ Prema iskazu Dragana Obrenovića, bosanski Muslimani u enklavi su preko tog područja, koje je bilo minirano, ulazili u enklavu i izlazili iz nje.⁷⁵¹

220. Ta grupa bosanskih Muslimana sastojala se uglavnom od mladića i muškaraca od 16 do 65 godina,⁷⁵² ali je među njima bilo i nekoliko žena, djece i starih ljudi.⁷⁵³ Iako je bar nekolicina muškaraca bila u uniformi i naoružana,⁷⁵⁴ većina muškaraca bili su civili.⁷⁵⁵ Svjedoci su dali različite iskaze u vezi s brojem naoružanih muškaraca i njihovom mjestu u koloni.⁷⁵⁶ Otprilike u

⁷⁴⁶ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 166; svjedok P-112, KT. 2944-45; svjedok P-113, KT. 3048; svjedok P-114, KT. 3188, 3214. Vidi i DP P851, Izvještaj na osnovu referisanja Holandskog bataljona, 1995., str. 32, u kojem stoji da su prve grupe muškaraca bosanskih Muslimana počele odlaziti u noći 10. jula.

⁷⁴⁷ Svjedok P-104, KT. 1682; svjedok P-113, KT. 3016-17; Čamila Omanović, KT. 1081; Enver Husić, KT. 2601, 2604, 2640.

⁷⁴⁸ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 167; svjedok P-109, KT. 2734-36, koji je u svom iskazu rekao da je “komanda vojske” naredila da vojno sposobni muškarci krenu kroz šumu, dok su oni koji su bili slabi trebali ići u Potočare; svjedok P-112, KT. 2943, koji je u svom iskazu rekao da su on i njegova porodica dobili naređenje od “civilnih struktura” da krenu u Šušnjare. Međutim, vidi iskaz Nesiba Manžića, T. 779-780; svjedoka P-175, KT. 3241-42, 3284. Oba ta svjedoka su u svom iskazu rekla da nije bilo organizovane odluke da se formira kolona.

⁷⁴⁹ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 168; svjedok P-112, KT. 2944; svjedok P-109, KT. 2733-34; svjedok P-113, KT. 3016-17; svjedok P-175, KT. 3240; Kemal Mehmedović, T. 1265; Mevludin Orić, T. 1338; svjedok P-111, T. 1382. Vidi i DP P7/A i DP P8/A/2, Karte koje pokazuju rutu kojom su išli neki svjedoci.

⁷⁵⁰ Dragan Obrenović, T. 2457-58.

⁷⁵¹ Dragan Obrenović, T. 2458.

⁷⁵² Svjedok P-114, KT. 3189; svjedok P-112, KT. 2944-45; Mevludin Orić, T. 1338.

⁷⁵³ Svjedok P-112, KT. 2944-45.

⁷⁵⁴ Enver Husić, KT. 2603-04; svjedok P-104, KT. 1704; Čamila Omanović, KT. 1122.

⁷⁵⁵ Svjedok P-107, KT. 2568; svjedok P-106, T. 1209.

⁷⁵⁶ Jedan svjedok, svjedok P-104, u svom iskazu je rekao da muškarci koji su pobjegli s tog područja u koloni nisu bili naoružani. Svjedok P-104, KT. 1703-04. Svjedok P-107 je u svom iskazu rekao da većina muškaraca u koloni nije bila naoružana, svjedok P-107, KT. 2551. Prema iskazu svjedoka P-175, neki su imali puške i pištolje, dok su drugi nosili ručne bombe koje su, prema iskazu svjedoka, trebale poslužiti da sebi oduzmu život ako budu zarobljeni. Svjedok P-175, KT. 3240. Prema procjeni Kemala Mehmedovića, otprilike 200 do 300 ljudi je imalo pješadijsko oružje, Kemal Mehmedović, T. 1265; svjedok P-114 je u svom iskazu rekao da je veoma mali broj ljudi imao vojničko naoružanje, a ostali naoružani muškarci su imali svoje sopstveno oružje koje je, veoma često, bilo zastarjelo. Svjedok P-114, KT. 3189, 3218.

Svjedočenja u vezi s mjestom naoružanih muškaraca u koloni se razlikuju. Enver Husić je u svom svjedočenju rekao da se na začelju kolone, kao zaštitnica, nalazilo otprilike 50 muškaraca s puškama, pripadnika Brdskog bataljona vojske bosanskih Muslimana, Enver Husić, KT 2604, 2633. Međutim, drugi svjedoci su rekli da su naoružani muškarci bili na čelu kolone, svjedok P-106, T. 1209; svjedok P-112, KT. 2996-97. Neki iskazi

ponoć 11. jula kolona je krenula pravcem između Konjević-Polja i Bratunca; posljednja grupa je područje oko Šušnjara i Jaglića napustila popodne 12. jula.⁷⁵⁷ Ruta kojom je kolona išla bila je takva da su muškarci bosanski Muslimani morali u jednom trenutku preći ili put Bratunac-Konjević Polje ili put Milići- Konjević-Polje. Oba puta se spajaju u Konjević-Polju.⁷⁵⁸

221. Rano ujutro 12. jula, ljudi su išli u koloni po jedan dok se pucnjava čula samo u daljini.⁷⁵⁹ U tom trenutku 1. bataljon Bratunačke brigade posmatrao je kolonu.⁷⁶⁰ Kasnije tog dana na kolonu je otvorena žestoka vatra.⁷⁶¹ Oružane snage bosanskih Srba, među kojima je bilo mnogo jedinica MUP-a koje su patrolirale putem između Kravice i Konjević-Polja i putem između Konjević-Polja i Nove Kasabe,⁷⁶² otvorile su vatru na kolonu uz primjenu artiljerijskog oružja, mitraljeza i ručnih bombi.⁷⁶³

222. U periodu od 12. do 17. jula, pripadnici Drinskog korpusa i njemu potčinjenih brigada pretraživali su područje kako bi zarobili muškarce iz kolone.⁷⁶⁴ Uveče 12. jula, više komandanata brigada Drinskog korpusa javilo se generalu Krstiću u štab Bratunačke brigade, gdje su dobili

---

ukazuju na to da su muškarci s oružjem bili izmiješani s nenaoružanim muškarcima. Svjedok P-175, KT. 3240-42.

⁷⁵⁷ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 175; Mevludin Orić, T. 1338; svjedok P-111, T. 1383; Kemal Mehmedović, T. 1264-65; svjedok P-106, KT. 1208; svjedok P-114, KT. 3189.

⁷⁵⁸ DP P116, velika karta sjeveroistočne Bosne, na kojoj se vide područja oko Bratunca i Zvornika.

⁷⁵⁹ Svjedok P-111, T. 1383; DP P21, Zbirka video-snimaka, na kojima se vidi dugačka kolona muškaraca koji idu jedan po jedan.

⁷⁶⁰ Svjedok DP-105, T. 10074.

⁷⁶¹ Svjedok P-111, T. 1383; svjedok P-106, T. 1210.

⁷⁶² Dio Operativne jedinice, koji se sastojao od nekoliko jedinica MUP-a, uključujući i četnu brigade Specijalne policije iz Centra za obuku na Jahorini koja je bila prepotčinjena VRS-u, bio je razmješten na putu između Kravice i Konjević-Polja i pokrivaio 5 km puta. Njihov zadatak je bio "presretanje bjegunaca". Patrole su tamo bile otprilike pet dana, svjedok P-131, DP P683, Izjava iz decembra, str. 9 (zapečaćeno). Ovaj iskaz potvrdio je i svjedok P-112, koji je rekao da su vojnici bosanski Srbi koji su stajali pored puta u Konjević-Polju nosili maskirne uniforme različitih tonova tamnoplave boje, svjedok P-112, KT. 2948-49; DP P445, Izvještaj Drinskog korpusa Glavnom štabu, 12. juli; i DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj, str. 2, u kojem se navodi da je dio Operativne jedinice angažovan uz put Kravica-Sandići-Pervani do Hričića. Dionicu od Nove Kasabe do Konjević-Polja pokrivaio je "dio zaštitnog puka".

⁷⁶³ Svjedok P-112, KT. 2990-91; svjedok P-106, T. 1207-10. Svjedok P-111 je u svom svjedočenju rekao da je čuo vojnike bosanske Srbe kako s brda viču: "Balije, vratite se. Gdje bježite sad? Što se ne vratite?" Svjedok P-111, T. 1383. U izvještaju MUP-a zamjeniku ministra MUP-a RS navodi se da je ljudstvo VRS-a postavilo zasjede blizu sela Sandići, DP P448.

⁷⁶⁴ Svjedok DP-105 definisao je pretres terena kao preventivnu akciju čišćenja s ciljem da se uspostavi kontrola nad teritorijom i utvrdi ima li zaostalih dijelova ubačenih diverzantskih jedinica ili oružja koje je neprijatelj ostavio iza sebe. To se radi tako da se vojnici rašire u borbeni raspored, udaljeni jedan od drugoga 6-10 metara, ali dovoljno blizu da vide jedan drugoga. Svjedok DP-105, T. 10081-82. U skladu s pismenim naređenjem generala Krstića od 13. jula, Bratunačka brigada, Samostalni bataljon Skelani i Milićka brigada dobili su zadatak da pretraže područje u srebreničkoj enklavi i oko nje ne bi li našli "zaostale vojnike bosanske Muslimane", i da do 17. jula jave generalu Krstiću rezultat operacije. Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 199; DP P472, Naređenje Drinskog korpusa od 13. jula 1995. koje je potpisao general Krstić.

uputstva u vezi s pretresom terena.⁷⁶⁵ Nema dokaza o tome da je među komandantima bio pukovnik Blagojević.

223. Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade za 12. juli pokazuje da snage Bratunačke brigade “vrše čišćenje enklave i sprečavaju prodor - izvlačenje neprijatelja na pravcima Milačevići-Jaglić-Bokićin potok i dalje prema Tuzli i Kladnju.”⁷⁶⁶ Četvrti bataljon Bratunačke brigade bio je u tom trenutku stacioniran odmah sjeverno od Jaglića. Prva četa 4. bataljona izvijestila je o tome da je vidjela 100-200 ljudi iz kolone, pa je Radika Petrović, komandant bataljona, stupio u kontakt sa Zvorničkom brigadom i Bratunačkom brigadom radi pojačanja.⁷⁶⁷ Tokom dana pripadnici 1., 2. i 5. čete 2. bataljona pretresli su teren između Zagona i Jaglića, kroz selo Pale.⁷⁶⁸ Čete su u noći 12. jula ostale u okolini Pala.⁷⁶⁹ Sljedećeg dana otišle su iz sela Pale, pretražujući dalje prema Jagličima, gdje su stigle uveče.⁷⁷⁰

224. Dana 12. i 13. jula, 1. četa 4. bataljona Bratunačke brigade zarobila je dva čovjeka. Prvog zarobljenika ubili su iz vatrenog oružja dok su ga vodili na komandno mjesto u Kajićima.⁷⁷¹ Drugi zarobljenik, Ešef Gabeljić, predao se u predveče 13. jula, te je ujutro 14. jula odveden u komandu bataljona gdje su ga ispitivali.⁷⁷² Potom je ujutro 14. jula odvezen u Bratunačku brigadu i tamo predan Momiru Nikoliću.⁷⁷³

225. Dana 13. jula, general Krstić je naredio dijelu Drinskog korpusa da, zajedno sa snagama MUP-a, kontroliše teritoriju iza linija kako bi se “otkri[le], blokira[le], zarobi[le] i razoruža[le] razbijene snage muslimana”, kao i da “postav[e] zasedna dejstva na pravcima povlačenja muslimanskih grupa, a komunikaciju Bratunac - Konjević Polje - Miliće - Vlasenicu i komunikaciju Zvornik - Šekovići - Vlasenicu ima[ju] potpuno obezbeđenu i prohodnu 24 časa neprekidno.”⁷⁷⁴

⁷⁶⁵ Mirko Trivić, T. 7487. Jedinice Mirka Trivića iz 2. romanijske brigade raspoređene su na zadatak pretresa terena od Srebrenice, kroz selo Vihogor, prema brdskom objektu na Jahorini. Mirko Trivić, T. 7482-83.

⁷⁶⁶ DP P441, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 12. jula koji je potpisao pukovnik Blagojević.

⁷⁶⁷ Radika Petrović, T. 8716-18, posvjedočio je da je razgovarao sa Draganom Obrenovićem koji je rekao da će vidjeti šta može učiniti; Dragan Obrenović, T. 2457-58.

⁷⁶⁸ Zoran Jovanović, T. 9866.

⁷⁶⁹ Zoran Cvjetinović, pripadnik ove čete, posvjedočio je da je cilj pretresa bio pronaći bosanske Muslimane i poslati ih u Potočare. Prema njegovim riječima, četa nije naišla ni na jednog zarobljenika niti na leš. Zoran Cvjetinović, T. 8838-40, 8844-45. Brano Ilić je izjavio da je 2. četa 2. bataljona prenočila blizu Pala. Brano Ilić, DP D213/1, Izjava, str. 9-10, 18.

⁷⁷⁰ Zoran Jovanović, T. 9870; Brano Ilić, DP D213, str. 10-11.

⁷⁷¹ Radika Petrović, T. 8729. Zatvorenik je pokušao da pobjegne kroz minsko polje. Vojnici 4. bataljona ga nisu pratili, već su ga ubili iz vatrenog oružja. T. 8729.

⁷⁷² Radika Petrović, T. 8738-40.

⁷⁷³ Radika Petrović, T. 8738-40.

⁷⁷⁴ DP P471, Borbeni izvještaj Drinskog korpusa od 13. jula koji je potpisao general Krstić. Vidi i DP P468, Naređenje Drinskog korpusa od 13. jula 1995. koje je potpisao general Krstić, u kojem stoji: “Sve jedinice u saradnji sa MUP-om biti u gotovosti za kontrolu i pretres terena i likvidiranje neprijateljskih ubačenih

226. Na sastanku 13. jula, general Mladić je informisao MUP da su pripadnici VRS-a nastavili vojnu operaciju prema Žepi i da sav ostali “posao odrađuju samo jedinice MUP-a”.⁷⁷⁵ Ti zadaci uključivali su “evakuaciju preostalog civilnog stanovništva iz Srebrenice autobusima za Kladanj (oko 15.000.)”, “likvidacij[u] oko 8.000 muslimanskih vojnika koje smo blokirali u šumi oko Konjević-Polja” i “obezbeđenje svih ključnih objekata u gradu Srebrenici”.⁷⁷⁶

227. Rano ujutro 13. jula vojnici bosanski Srbi duž puta Bratunac-Konjević-Polje dovikivali su muškarcima bosanskim Muslimanima u šumi da im obećavaju da će biti razmijenjeni i da će poštovati Ženevske konvencije.⁷⁷⁷ Vojnici su dali ultimatum muškarcima bosanskim Muslimanima da se predaju do 10:00 sati ili će ih napasti.⁷⁷⁸ Ljudi u koloni su odgovorili da će se predati samo u prisustvu UNPROFOR-a i Crvenog krsta.⁷⁷⁹ Rok je tada produžen do 15:00 sati.⁷⁸⁰ Otprilike u podne vojnici bosanski Srbi dovikivali su da su predstavnici UNPROFOR-a i Crvenog krsta tamo i da se trebaju predati.⁷⁸¹ Snage bosanskih Srba su pokušale da granatiranjem ljude iz kolone istjeraju sa brda,⁷⁸² a postavile su i niz zasjeda.⁷⁸³ Kolona se podijelila u nekoliko manjih grupa.⁷⁸⁴ U mnogima je bio velik broj ranjenika. Muškarci, od kojih su neki nosili ranjenike, u manjim grupama sišli s brda do asfaltnog puta koji spaja Konjević-Polje s Bratuncem.⁷⁸⁵ Ljude

---

ostavljenih delova u našoj pozadini.” Istog dana general Milenko Živanović izdao je naređenje veoma slično naređenju generala Krstića. Naredio je komandama potčinjenih jedinica Drinskog korpusa da iskoriste sve raspoloživo ljudstvo za “otkrivanje, blokiranje, razoružavanje i zarobljavanje” svih grupa Muslimana kako bi se spriječili da prijeđu na teritoriju pod kontrolom Muslimana. U tu svrhu naređeno im je da postave zasjede cijelom dužinom puta Zvornik-Crni Vrh-Šekovići-Vlasenica; DP P467, Naređenje Drinskog korpusa od 13. jula koje je potpisao general Živanović.

⁷⁷⁵ DP P458, Pismo Dragomira Vasića, načelnika CJB-a Zvornik od 13. jula 1995., koje pominje Duško Jević, T. 3289-91.

⁷⁷⁶ *Id.*

⁷⁷⁷ Svjedok P-112, KT. 2946, 3007, svjedok DP-102, T. 8264. Prema iskazu svjedoka DP-102, pripadnici MUP-a zvali su bosanske Muslimane da siđu s brda.

⁷⁷⁸ Kemal Mehmedović, T. 1266; svjedok P-112, KT. 2946.

⁷⁷⁹ Kemal Mehmedović, T. 1266.

⁷⁸⁰ Kemal Mehmedović, T. 1266.

⁷⁸¹ Svjedok P-109, KT. 2766; Enver Husić, KT. 2606. Enver Husić je posvjedočio da su im oko podneva bosanski Srbi doviknuli da se trebaju predati i da je došao UNPROFOR koji će ih prevesti u Tuzlu. Neki vojnici bosanski Srbi bili su u bijelom oklopnom transporteru, a otprilike 8-10 njih je bilo u uniformama UN-a i nosilo plave šljemove i maskirne pancirne prsluke UN-a.

⁷⁸² Pripadnici kolone gađani su granatama i pragama. Mevludin Orić, T. 1340; svjedok P-112, KT. 2946.

⁷⁸³ Svjedok P-106, T. 1210; Mevludin Orić, T. 1338-40.

⁷⁸⁴ Svjedok P-112, KT. 3002-04.

⁷⁸⁵ Svjedok P-106, T.1210-12; svjedok P-114, KT. 3192-93; svjedok P-112, KT. 2949. Svjedok P-112 posvjedočio je da su se ljudi u koloni počeli predavati vojnicima bosanskim Srbima u Kravici. Dodao je i to da mnogi nisu željeli da se predaju, već su se radije ubili:

Znali su, manje-više, šta ih očekuje, da će biti ubijeni ili završiti u logorima. Vidio sam dva brata. [...] Prvo su se zagrlili. Imali su automatsku pušku. Začuo se vrisak. Ispalili su rafal jedan na drugog. Neke ranjene su granatirali vojnici kraj puta, a neki su povrijeđeni u zasjedi koja se desila u noći s 12. na 13. juli na brdu Kamenica.”

Svjedok P-112, KT. 3002-04. Vidi takođe iskaz svjedoka P-106, T. 1210, 1212, koji je posvjedočio da se, prije nego što se predao, nalazio na brdu iznad Kamenice.

koji su se predali su pretražili ili tražili od njih da isprazne džepove.⁷⁸⁶ Do večeri 13. jula, predalo se i bilo zarobljeno na hiljade bosanskih Muslimana.⁷⁸⁷

228. Bratunačka brigada je 13. jula nastavila s pretresom terena.⁷⁸⁸ Kao što je već rečeno, pripadnici 2. bataljona su vršili pretres terena prema selu Jagličići. Pripadnici 4. bataljona su nastavili s pretresom, a tokom dana je stiglo zatraženo pojačanje od 40 ljudi, koji su zauzeli položaje južno od Kravice.⁷⁸⁹ Prema Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade od 13. jula, glavne snage brigade pretresale su teren "prema naređenoj liniji: Ravni Buljim - Zvijezda - Šiljato brdo." U izvještaju se takođe navodi da je jedna velika grupa bosanskih Muslimana opkoljena na području između Konjević-Polja i Nove Kasabe, dalje prema sjeverozapadu.⁷⁹⁰

229. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je 13. jula Momir Nikolić otišao u Konjević-Polje s Miletom Petrovićem,⁷⁹¹ starješinom Vojne policije, i vojnicima iz Bratunačke brigade.⁷⁹² Ta grupa se odvezla u Konjević-Polje oklopnim transporterom na kojem su bile oznake UN-a.⁷⁹³ Svjedok P-138 smatra da je svrha odlaska u Konjević-Polje vjerovatno bila bezbjednost. Dok su se vozili pored Konjević-Polja, zarobili su dva bosanska Muslimana, koji su stazom silazili prema putu.⁷⁹⁴ Kad su stigli u Konjević-Polje, "vojnici" su ta dva čovjeka odveli prema zgradi u kojoj su držali zatvorenike.⁷⁹⁵ Momir Nikolić je svjedoku P-138 rekao da slijedi vozilo sa zvučnikom na krovu koji je vozila civilna policija i davala saopštenje. Svjedok P-138 nije čuo saopštenje. Svjedok je rekao da je jedan oklopni transporter otišao prema Novoj Kasabi-Milićima.⁷⁹⁶

230. Dana 14. jula, pukovnik Blagojević je izdao naređenje kojim pješadijskim bataljonima dodjeljuje konkretna područja da ih smjesta pretresu i da taj zadatak izvrše do 16. jula.⁷⁹⁷ Zadatak 1. bataljona bio je da pretrese područje koje je zapravo bilo istočno od linije između područja oko Kajića na sjeveru i Šušnjara na jugu, do linije između područja južno od Glogove na sjeveru, preko sela Pale i dalje jugozapadno do Zvijezde.⁷⁹⁸ Zadatak 4. bataljona bio je da "kontroliše

⁷⁸⁶ Kemal Mehmedović, T. 1267; svjedok P-106, T. 1211; svjedok P-111, T. 1387.

⁷⁸⁷ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 147.

⁷⁸⁸ DP P469, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 13. jula, u kojem se kaže da snage Bratunačke brigade vrše pretres terena; Zoran Jovanović, T. 9865-66, 9870, 9887.

⁷⁸⁹ Radika Petrović, T. 8721-22. Petrović nije znao odakle su ti ljudi došli ni ko je njihov komandant, osim da se preziva Gajić ili Garić. *Id.* Tačan položaj je bio na liniji između topografske tačke 651 i Šiljkovića.

⁷⁹⁰ DP P469, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, tačka 2.

⁷⁹¹ Mile Petrović, DP D220/1, Izjava iz avgusta 2003., str. 2.

⁷⁹² Svjedok P-138, T. 3527-35; Mile Petrović, DP D220/1, Izjava iz avgusta 2003., str. 3.

⁷⁹³ Svjedok P-138, T. 3530-31.

⁷⁹⁴ Svjedok P-138, 3539, 3604; Mile Petrović, DP D220/1, Izjava iz avgusta 2003., str. 3. Momir Nikolić je posvjedočio da je pet ili šest ljudi zarobljeno tom prilikom. Momir Nikolić, T. 1719-21.

⁷⁹⁵ Svjedok P-138, T. 3539, 3604. Vidi i iskaz Mileta Petrovića, DP D220/1, Izjava iz avgusta 2003., str. 1-3.

⁷⁹⁶ Svjedok P-138, T. 3531-33.

⁷⁹⁷ DP P483, Naređenje za pretres terena od 14. jula 1995. koje je potpisao pukovnik Vidoje Blagojević.

⁷⁹⁸ Između puta Bratunac-Konjević-Polje-Ježestica sa desne strane (K-316) - topografska tačka 555-Lupoglav (topografska tačka 675)-Šušnjari, a sa lijeve, potoka Lomanac (selo Hranča)-selo Pale-Zvijezda topografska tačka 906.

ispred sebe prostor od Lupoglava do Ravnog Buljima i po dubini do Mratinskog brda i Sandića" na sjeverozapadu duž puta Bratunac-Konjević-Polje.⁷⁹⁹ Prema tom naređenju, komanda 1. bataljona preseljena je u Čizmiće, sjeverno od sela Pale. Pretresno vijeće podsjeća da su i istureno komandno mjesto 4. bataljona i 2. četa 4. bataljona bili stacionirani u pravcu sjever-sjeverozapad od sela Jaglići.

231. U Dnevnom borbenom izvještaju od 14. jula pukovnik Blagojević je izvijestio komandu Drinskog korpusa da na području na kojem snage Bratunačke brigade vrše pretres terena "nisu primijećene neprijateljske snage niti se s njima došlo u kontakt."⁸⁰⁰ U izvještaju stoji da se "[m]anji dio neprijateljskih snaga još uvijek [...] nalazi okružen u rejonu Bokćin - Potok - Šiljkovići - Mratinjci."⁸⁰¹ Naređenjem od 14. jula, pukovnik Blagojević je zatražio da se jedna jedinica privremeno pošalje u Trnovo.⁸⁰²

232. U Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade od 15. jula stoji da su snage Bratunačke brigade na liniji Lupoglav-Šušnjari-Prijanska Kosa-Osredak-selo Viogor-selo Bojna, tj. na području koje se zapravo nalazi južno od sela Pale.⁸⁰³ Pretresnom vijeću su, međutim, predloženi dokazi da 1. bataljon nije tog dana stigao u Lupoglav niti Šušnjare zbog jake kiše i da je 1. bataljon tek 16. jula počeo pretresati teren u tom pravcu.⁸⁰⁴ Bataljon nije naišao ni na kakve zarobljenike, leševe ni napušteno oružje.⁸⁰⁵ Osim toga, 16. jula pukovnik Blagojević je naredio 1. bataljonu da se pripremi za borbena dejstva u Žepi.⁸⁰⁶ Tog dana je brigada izvršila "pripreme za upućivanje dve čete u sastav 1. Zvlpbr. (100 vojnika)."⁸⁰⁷

233. Dana 15. jula, zatočeni vojnici Holandskog bataljona autobusom su odvezeni iz Milića prema Konjević-Polju.⁸⁰⁸ U jednom trenutku autobus je naišao na konvoj od otprilike 15 srpskih tenkova i oklopnih transportera u kojima je bilo nekoliko srpskih vojnika. Neki vojnici su imali majice Holandskog bataljona i jakne od uniforme, dok ih je nekoliko nosilo plave šljemove UN-a i

⁷⁹⁹ DP P483, Naređenje za pretres terena od 14. jula 1995. koje je potpisao pukovnik Vidoje Blagojević. U naređenju se navode i područja koja treba da pretraže 2. i 3. bataljon, a koja se nalaze jugozapadno oko Potočara. Drugi bataljon: s desne strane, potok Lomanac-selo Pale (topografska tačka 529)-Prijanska Kosa (topografska tačka 685), i s lijeve strane, Biljeg (topografska tačka 601)-Gradac (topografska tačka 527) uključujući Prijansku Kosu (topografska tačka 685). Treći bataljon: s desne strane Obli Vis (topografska tačka 732)-Gradac (topografska tačka 527)-Prijanska Kosa-Zvijezda (topografska tačka 906), a sa lijeve strane, Zeleni Jadar-uz desnu obalu rijeke Zeleni Jadar-selo Slapovići-Šiljato Brdo (topografska tačka 901).

⁸⁰⁰ DP P485, Dnevni borbeni izvještaj od 15. jula 1995.

⁸⁰¹ DP P485, Dnevni borbeni izvještaj od 15. jula 1995.

⁸⁰² DP P484, Zahtjev za smjenu jedinice pridodane 4. drinskoj lakoj pješadijskoj brigadi, 14. juli.

⁸⁰³ DP P490, Dnevni borbeni izvještaj od 15. jula 1995. Prema tom borbenom izvještaju, 80 vojnika Bratunačke brigade poslato je u zonu odgovornosti Zvorničke brigade, a jedan vod S-2M u zonu odgovornosti 2. romanijske motorizovane brigade.

⁸⁰⁴ Svjedok DP-105, T. 10140-43.

⁸⁰⁵ Svjedok DP-105, T. 10087-89.

⁸⁰⁶ DP P498, Naređenje Bratunačke brigade o upućivanju bataljona u rejon borbenih dejstava, 16. juli 1995.

⁸⁰⁷ DP P496, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 16. jula 1995.

⁸⁰⁸ Andere Stoeling, KT. 2284-85.

plave beretke. Kraj puta su sjedili srpski vojnici u manjim grupama.⁸⁰⁹ Kad je autobus stigao na raskršće ispred Konjević-Polja, skrenuo je nadesno prema Bratuncu.⁸¹⁰ Nekoliko stotina metara dalje, prošao je pored malih gomila civilne odjeće na kojima su bili noževi, ključevi i cipele. Gomilice su se prostirale na prostoru od otprilike 300 metara i bile udaljene jedna od druge po jedan metar.⁸¹¹

234. Dana 15. jula održan je sastanak u štabu Zvorničke brigade kojem su prisustvovali Dragan Obrenović, Ljubiša Borovčanin, Dragomir Vasić i Miloš Stupar.⁸¹² Dragan Obrenović je izvijestio o tome da je velika grupa muškaraca bosanskih Muslimana krenula prema Zvorniku i da postoji bojazan da bi mogle preuzeti kontrolu nad Zvornikom.⁸¹³ Stoga je dio Operativne jedinice MUP-a raspoređen blizu Baljkovice.⁸¹⁴ Dana 15. i 16. jula, Operativna jedinica je vodila borbe s kolonom dok nije odlučeno da se otvori koridor i dozvoli prolaz muškarcima bosanskim Muslimanima.⁸¹⁵ Operativna jedinica MUP-a ostala je na svojim položajima nekoliko sljedećih dana.⁸¹⁶

235. Na sastanku održanom 16. jula u štabu Bratunačke brigade, dio Operativne jedinice MUP-a angažovan je radi pretresa terena između Srebrenice i Konjević-Polja.⁸¹⁷ O metodi pretresa razgovaralo se na sastanku u štabu Bratunačke brigade 17. jula. Među jedinicama koje su učestvovala u pretresu bila je jedinica MUP-a iz Centra za obuku na Jahorini, jedinica pasa tragača, "specijalna četa" iz Bijeljine i dvije vojne jedinice - jedna iz Bratunca, a druga iz Milića.⁸¹⁸ Ljudstvo je naređenja primalo od komande Bratunačke brigade, kojoj je i raportiralo.⁸¹⁹ Prema iskazu Duška Jevića, sva naređenja su bila usmena.⁸²⁰ Glavnokomandujući operacije pretresa bio je načelnik artiljerije Bratunačke brigade, kapetan Mićo Gavrić.⁸²¹

236. Dana 17. jula, pukovnik Blagojević je Dragomiru Zekiću, komandantu 3. bataljona, dao zadatak da izvrši pretres terena na području Konjević-Polja.⁸²² Prema Dnevnom borbenom

⁸⁰⁹ Andere Stoelinga, KT. 2285-86.

⁸¹⁰ Andere Stoelinga, KT. 2287.

⁸¹¹ Andere Stoelinga, KT. 2292, 2301.

⁸¹² Miloš Stupar, T. 8370-71; Dragan Obrenović, T. 2523-24.

⁸¹³ Miloš Stupar, T. 9372.

⁸¹⁴ Miloš Stupar, T. 8374-78; svjedok DP-102, T. 8278. Taj dio Operativne jedinice činio je 2. odred iz Šekovića i 1. četa PJP.

⁸¹⁵ Miloš Stupar, T. 8379-80; DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj za 10.-20. juli 1995., str. 3-4.

⁸¹⁶ Miloš Stupar, T. 8381.

⁸¹⁷ Duško Jević, T. 3244-3246. Ovaj dio Operativne jedinice sastojao se od čete iz Centra za obuku na Jahorini.

⁸¹⁸ Duško Jević, T. 3247.

⁸¹⁹ Duško Jević, T. 3309, 3315-16; DSTR. 496, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 16. jula 1995. Pretresno vijeće napominje da je 15. jula pukovnik Ignat Milanović predložio Glavnom štabu da imenuje pukovnika Blagojevića za komandanta operacije pretresa terena. DP P495, Izvještaj pukovnika Milanovića od 15. jula o angažovanju snaga u pretresu terena.

⁸²⁰ Duško Jević, T. 3265.

⁸²¹ Duško Jević, T. 3249-50; kapetan Mićo Gavrić posvjedočio je da je bio prisutan tokom operacije pretresa kako bi obezbijedio da sve "bude odrađeno onako kako je zamišljeno." Mićo Gavrić, T. 8514-15.

⁸²² Dragomir Zekić, T. 8934-35.

izvještaju pukovnika Blagojevića od 18. jula, 3. i 4. bataljon, kao i ljudstvo mobilisano za radnu obavezu, vršili su pretres terena na području Pobađa i Konjević-Polja.⁸²³

237. Ujutro 17. jula počeo je pretres terena u Kravici i nastavio se prema Konjević-Polju. Do večeri se predalo otprilike 200 bosanskih Muslimana, među kojima i četvero djece. Zarobljenici su odvedeni u pravcu Zvornika autobusima koji su vozili putem Konjević-Polje-Bratunac.⁸²⁴ Operativna jedinica je nastavila s pretresom terena do 20. jula, kada je operacija prepuštena četama PJP-a zvorničkog CJB-a i CJB-u u Bijeljini.⁸²⁵

(ii) Konkretni incidenti u vezi sa muškarcima zatočenim od 12. do 15. jula

a. Ubijanje duž puta Konjević-Polje-Nova Kasaba

238. Grupa od otprilike 2.000 do 3.000 ljudi iz kolone stigla je na područje između Konjević-Polja i Nove Kasabe do jutra 13. jula.⁸²⁶ Nisu mogli preći put jer su ga blokirale jedinice bosanskih Srba.⁸²⁷ Oko 13:00 sati snage bosanskih Srba su opkolile tu veliku grupu.⁸²⁸ Jedan svjedok, koji se sakrivao u šumi otprilike 500 metara od te velike grupe, posvjedočio je da je vidio vojnike kako ubijaju sve koji su se odvojili od grupe, a broj ubijenih je dosegao ukupno između 200 i 300 ljudi.⁸²⁹ Veliku grupu su tada prisilili da krene asfaltnim putem.⁸³⁰

b. Livada u Sandićima

239. Dana 12. jula, dio Operativne jedinice MUP-a⁸³¹ zadužen je za obezbjeđenje puta između Konjević-Polja i Bratunca, kao pojačanje ljudstvu Operativne jedinice koje je već bilo na tom mjestu.⁸³²

240. Između 1.000 i 4.000 zarobljenih muškaraca bosanskih Muslimana iz kolone držano je 13. jula na livadi u Sandićima, koja se nalazi na putu Konjević-Polje-Bratunac.⁸³³ Većina

⁸²³ DP P503, Dnevni borbeni izvještaj koji je poslao pukovnik Blagojević od 18. jula 1995. Prema iskazu Radenka Zekića, tog dana su konkretno pretresena područja Glogove, Sandića i Hrnčića. Nisu pretresena područja Pobađa niti Konjević-Polja (T.8934-35).

⁸²⁴ Duško Jević, T. 3249-50.

⁸²⁵ DP P159, Borovčaninov borbeni izvještaj za 10.-20. juli, str. 4-5.

⁸²⁶ Svjedok P-114, KT. 3191-92.

⁸²⁷ Svjedok P-114, KT. 3191.

⁸²⁸ Svjedok P-114, KT. 3192.

⁸²⁹ Svjedok P-114, KT. 3192-93.

⁸³⁰ Svjedok P-114, KT. 3192-93.

⁸³¹ Ovaj dio Operativne jedinice sastojao se od dva voda 1. čete snaga MUP-a iz Centra za obuku na Jahorini. Duško Jević, T. 3223-3224.

⁸³² Prema iskazu Duška Jevića, druga četa "sa Jahorine" stigla je 12. jula na put Konjević-Polje-Bratunac. Duško Jević, T. 3234-35; Mendeljev Đurić je rekao da je uveče 12. jula njegov vod bio stacioniran između periferije Bratunca i Glogove kako bi štitio Bratunac. Mendeljev Đurić, DP D216/1, razgovor od 18. oktobra 2000., str. 55-57. Prema iskazu Duška Jevića, druga četa "sa Jahorine" stigla je 12. jula na put Konjević-Polje-Bratunac.

muškaraca bili su civili.⁸³⁴ Vojnici su muškarce koje su čuvali prisilili da bace svoje stvari na velike gomile i predaju sve svoje dragocjenosti.⁸³⁵ Zatvorenike su čuvali pripadnici Operativne jedinice MUP-a.⁸³⁶ Momir Nikolić se 13. jula prevezao putem Bratunac-Konjević-Polje.⁸³⁷ Svjedočio je o tome da su snage MUP-a bile razmještene duž puta i da je na području Sandića vidio od 10 do 15 zarobljenih Muslimana. Autobusi iz Potočara prolazili su pored zatvorenika na livadi.⁸³⁸ Ono malo žena i dječaka koji su bili među zarobljenima dobili su dopuštenje je da odu tim autobusima.⁸³⁹ Kasno popodne general Mladić je obišao livadu i rekao muškarcima da im se ništa neće desiti jer će biti razmijenjeni kao ratni zarobljenici. Rekao im je i to da su njihove porodice bezbjedno prevezene u Tuzlu.⁸⁴⁰

241. Dok su bili na livadi, zarobljenici su dobili jako malo hrane i nešto vode.⁸⁴¹ Muškarci su morali ležati potrbuške, čak i duže vrijeme,⁸⁴² pozdravljati srpskim pozdravom i pjevati srpske pjesme, kao što je “Živeo kralj, živela Srbija”.⁸⁴³ To su morali raditi i u prisustvu generala Mladića.⁸⁴⁴ Jedan čovjek je morao dovikivati muškarcima bosanskim Muslimanima iz kolone da dođu “slobodno kod Srba”.⁸⁴⁵

⁸³³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, 189. Vidi i iskaz svjedoka DP-101, T. 7871, 7898-7900 (zatvorena sjednica); svjedok DP-102, T. 8259-61; svjedok P-106, T. 1214; svjedok P-111, T. 1389-1391; svjedok P-107, KT. 2502-03, 2508; Enver Husić KT. 2605-27 i DP P21 i DP P22: Zbirka video-snimaka i kadrova predaje Envera Husića i livade u Sandićima. Neki svjedoci su vidjeli muškarce dok su prolazili u autobusima. Mirsada Malagić, KT. 1978; Bego Ademović, KT. 1605-06; svjedok P-101, KT. 1259.

⁸³⁴ Svjedok P-101, KT. 1259; svjedok P-107, KT. 2507; svjedok P-131, DP P683, Izjava od 14. – 18. decembra 1995., str. 9 (zapečaćeno).

⁸³⁵ Svjedok P-107, KT. 2502, 2506.

⁸³⁶ Enver Husić, KT. 2618-20; svjedok P-131, DP P683, Izjava od 14.-18. decembra 1995., str. 9-11 (zapečaćeno). Duško Jević je posvjedočio da su pripadnici Operativne jedinice MUP-a čuvali dio puta između Sandića i Kravice. Duško Jević, T. 3228. Miloš Stupar je u svom iskazu rekao da su on i pripadnici 2. šekovičkog odreda bili na putu od Bratunca za Kravicu. Rekao je da su čuvali zarobljenike na jednoj livadi blizu Sandića. Miloš Stupar je bio na livadi kad je stigao general Mladić i obratio se zarobljenicima. Miloš Stupar, T. 8337-40.

⁸³⁷ Momir Nikolić, T. 1710.

⁸³⁸ Svjedok P-106, T. 1216; svjedok P-111, T. 1390-95. Svjedok P-111 je posvjedočio da su autobusi dolazili iz pravca Bratunca i išli prema Konjević-Polju.

⁸³⁹ Svjedok P-106, T. 1245; svjedok P-111, T. 1392-95. Prema iskazu svjedoka P-111, saopšteno je da će svima rođenim poslije 1980. biti dozvoljeno da odu autobusima koji su prolazili. Kemal Mehmedović je posvjedočio da je malobrojnim ženama kojih je bilo među zarobljenima iz kolone dozvoljeno da odu tim autobusima. Osim toga, i nekolicini dječaka dozvoljeno je da odu. Međutim, zadržali su jednu veoma lijepu ženu jer je bila “potrebna”. Kemal Mehmedović, T. 1268-69.

⁸⁴⁰ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 191; Miloš Stupar, T. 8342-43; Borivoje Jakovljević, T. 9939-44; Kemal Mehmedović, T. 1270; svjedok P-106, T. 1216-17; svjedok P-107, KT. 2509; Pero Andrić, DP D227/1, Izjava, str. 2 i razgovor str. 9-10. Prema iskazu svjedoka DP-102, Mladić je rekao zarobljenicima da će biti razmijenjeni i odvezeni u “željenom pravcu”, izuzev onih koji su “okaljani srpskom krvi [...]” Svjedok DP-102, T. 8262.

⁸⁴¹ Prema iskazu Kemala Mehmedovića muškarci su dobili samo malo vode. Kemal Mehmedović, T. 1269. Svjedok DP-101 je u svom iskazu rekao da je na livadu dovezao vatrogasna kola. Zatočenim muškarcima je dozvoljeno da piju vodu. Svjedok DP-101, T. 7871 (zatvorena sjednica).

⁸⁴² Svjedok P-111, T. 1396-97.

⁸⁴³ Svjedok DP-102, T. 8298; svjedok P-111, T. 1396-97.

⁸⁴⁴ Kemal Mehmedović, T. 1270.

⁸⁴⁵ DP P21, Zbirka video-snimaka; DP P21A, Transkript zbirke video-snimaka, str. 67-68.

242. Postoje dokazi o tome da su zarobljenici dobijali batine cijeli dan, a neki su i ubijeni.⁸⁴⁶ Prebijen je jedan zarobljenik koji je rekao jednom oficiru vojske bosanskih Srba da je bio u vatrenoj jedinici.⁸⁴⁷ Jednog drugog čovjeka koji je htio uzeti malo vode vojnici su udarili nogom u glavu, a poslije toga su ga ustrijelili.⁸⁴⁸ Tokom dana ranjeni i povrijeđeni su poslani u jednu kuću u blizini livade⁸⁴⁹ i kasnije pogubljeni.⁸⁵⁰ Otprilike 30 muškaraca je odvezeno kamionom sa lopatama i pijucima i oni više nisu viđeni.⁸⁵¹

243. Snage bosanskih Srba koje su se tamo nalazile počele su tjerati muškarce s livade.⁸⁵² Dok je nekim zatočenicima naređeno da pješice odu prema obližnjem skladištu u Kravici,⁸⁵³ drugi su ukrcani u autobuse i kamione za Bratunac i druga obližnja mjesta.⁸⁵⁴ Jedan svjedok je u svom iskazu rekao da su grupu od 15 muškaraca bosanskih Muslimana koji su ostali na livadi ubili pripadnici 1. čete Centra za obuku na Jahorini, metkom u glavu ili rafalom iz puške.⁸⁵⁵ Svjedok P-102, koji je bio u autobusu koji je 13. jula došao iz Potočara, u svom iskazu je rekao da je, stigavši u Kravicu, vidio otprilike 100 zatvorenika kako idu prema autobusima s rukama na potiljku.⁸⁵⁶ Osim toga, vidio je kako još 20 ili 30 muškaraca bosanskih Muslimana čuvaju tri ili četiri vojnika bosanska Srbina, koji su imali tenk i tri oklopna vozila.⁸⁵⁷

244. Radika Petrović, komandant 4. bataljona Bratunačke brigade, u svom iskazu je rekao da je prolazeći 15. jula putem između Kravice i Konjević-Polja vidio velik broj leševa duž puta i na livadama s obje strane puta. Većina tijela nalazila se u blizini Sandića.⁸⁵⁸

⁸⁴⁶ Svjedok P-111 je rekao: "Bio je u civilnom odijelu i čini mi se da je bio stariji. Imao je [...] I da je ranije ubijen. Muhe su napadale na njega i kao da su bili neki crvi po njemu". Svjedok P-111, T. 1389. Svjedok P-101 je u svom iskazu rekao da su i žene u autobusu u kojem se nalazio počele vikati i da je vidio "muškarce, jedne koji su ležali na livadi, izgledali su nepomični." Svjedok P-101, KT. 1259.

⁸⁴⁷ Svjedok P-111, T. 1389.

⁸⁴⁸ Svjedok P-106, T. 1214-15.

⁸⁴⁹ Kemal Mehmedović, T. 1269.

⁸⁵⁰ Svjedok P-111, T. 1396-97; svjedok P-106, T. 1215. Svjedok P-106 je rekao: "I više nikad se ni za koga ne zna". Međutim, Borivoje Jakovljević, pripadnik Vojne policije Bratunačke brigade je u svom svjedočenju rekao da su on i jedan njegov kolega pružili nekim bosanskim Muslimanima ljekarsku pomoć. Borivoje Jakovljević, T. 9943.

⁸⁵¹ Svjedok P-106, T. 1217.

⁸⁵² Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 192; Miloš Stupar, T. 8342.

⁸⁵³ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 192; svjedok P-106, T. 1217-18; svjedok P-107, KT. 2510; Miloš Stupar, T. 8342; svjedok DP-102, T. 8262.

⁸⁵⁴ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 192; Mevludin Orić, T. 1344; svjedok P-111, T. 1397-98. Autobusi su bili puni zatvorenika. Svjedok P-111 je u svom iskazu rekao da su muškarci "bili ko' sardine". Svjedok P-131 je rekao da su muškarci bosanski Muslimani odvezeni autobusima prema Bratuncu. Svjedok P-131, DP P683, Izjava od 14.-18. decembra 1995., str. 9-11 (zapečaćeno).

⁸⁵⁵ Svjedok P-131, DP P683, str. 22-29 (zapečaćeno). Dežurni oficir je naredio vojnicima da "na mjestu ubiju zatvorenike". Neki regruti su odbili da to urade i zato su kažnjeni.

⁸⁵⁶ Svjedok P-102, KT. 1354-55, 1370. I svjedok P-102 je vidio tijela muškaraca bosanskih Muslimana dok se vozio kroz Kravicu.

⁸⁵⁷ Svjedok P-102, KT. 1355.

c. Skladište na raskršću u Konjević-Polju

245. Neki od muškaraca koji su zarobljeni ili su se predali 13. jula zatočeni su u skladištu na raskršću u Konjević-Polju.⁸⁵⁹ Skladište je bilo dugačko otprilike 15 do 20 metara i u njemu su bile dvije prostorije.⁸⁶⁰ Postoje dokazi koji pokazuju da su te zatvorenike na tom mjestu čuvali pripadnici MUP-a.⁸⁶¹

246. Dana 13. jula, Momir Nikolić se dovezao iz pravca Kravice i zaustavio se na raskršću u Konjević-Polju.⁸⁶² U Konjević Polju je prepoznao pripadnike MUP-a iz Bratunca, među kojima i Nenada Deronjića i Mirka Perića.⁸⁶³ Momir Nikolić nije kraj puta vidio pripadnike Bratunačke brigade.⁸⁶⁴ Momir Nikolić je vidio otprilike 200-250 muškaraca bosanskih Muslimana zatočenih na mjestima koja su ranije korištena kao baza 5. inžinjerijskog bataljona Drinskog korpusa u Konjević-Polju.⁸⁶⁵ Inžinjerijski bataljon je bio stacioniran u nekim privatnim kućama u Konjević-Polju, a koristio je i nekoliko prostorija u tamošnjoj osnovnoj školi. Zatvorenici su bili zatočeni na tim mjestima, kao i na livadi na istom području.⁸⁶⁶ Momir Nikolić je razgovarao sa ljudima iz SJB-a MUP-a Bratunac koji su bili na kontrolnom punktu i rekao im da pritvore sve ljude u zgradama a da će kasnije doći autobusi da prevezu zatvorenike u Bratunac.⁸⁶⁷ Momir Nikolić je pripadnicima MUP-a naložio da zatvorenike pritvore na mjesta koja je lako obezbijediti. Momir Nikolić je u svom iskazu rekao da je u trenutku kad je dao ta uputstva znao da svi zarobljenici moraju biti prevezeni u Bratunac i tamo privremeno zatočeni, a potom ubijeni.⁸⁶⁸

247. Po ulasku u skladište zatvorenici su se morali svući i stajati u donjem vešu.⁸⁶⁹ Postrojili su ih uza zid u prvoj prostoriji i tukli puškama i drugim predmetima sve dok nisu pali na zemlju.⁸⁷⁰

---

⁸⁵⁸ Radika Petrović, T. 8743-44. Enver Husić je u svom iskazu rekao da je vidio mrtva tijela u šumi, od kojih su neka bila izmasakrirana, Enver Husić, KT. 2605-06.

⁸⁵⁹ Vidi npr. iskaz Mevludina Orića, koji je rekao da su 13. jula on i još 13 drugih ljudi zarobljeni u brdima iznad Konjević Polja. Većina je bila nenaoružana. Nakon što su ih pretražili, rekli su im da trčećim korakom s rukama na potiljku krenu prema Konjević-Polju, gdje su ih odveli u skladište, Mevludin Orić, T. 1340-41.

⁸⁶⁰ Svjedok P-175, KT. 3269.

⁸⁶¹ Svjedok P-138, T. 3534-35. Prema iskazu Mevludina Orića, koji je bio zatočen u skladištu s još osam bosanskih Muslimana, vojnici koji su bili tamo bili su pripadnici JNA. To je zaključio na osnovu toga što su nosili maskirne pancirne prsluke i uniforme i profesionalno se ponašali, Mevludin Orić, T. 1341-42, 1363.

⁸⁶² Momir Nikolić, T. 1710-13. Vidi i Dio II. D. 2. (a) (i).

⁸⁶³ Momir Nikolić, T. 1724-25. Pretresno vijeće napominje da je Nenad Deronjić bio pripadnik 2. čete PJP-a. Nenad Deronjić, T. 8187.

⁸⁶⁴ Momir Nikolić, T. 1724.

⁸⁶⁵ Momir Nikolić, T. T. 1713-14.

⁸⁶⁶ Momir Nikolić, T. 1713-15, 1717.

⁸⁶⁷ Momir Nikolić, T. 1713-15, 1717.

⁸⁶⁸ Momir Nikolić, T. 1713-15, 1717.

⁸⁶⁹ Svjedok P-175 je izjavio da se plašio. Jedan vojnik ga je pitao zašto se tresse, a potom ga je počeo tući. Svjedok P-175, KT. 3269-70.

⁸⁷⁰ Svjedok P-175, KT. 3269-70, 3273-74.

Pošto su im zaprijetili smrću, muškarcima bosanskim Muslimanima je naređeno da se obuku i odu u drugu prostoriju.⁸⁷¹ Ponovo su ih tukli i udarali štapovima i palicama po leđima i glavi.⁸⁷²

248. Jedan preživjeli, svjedok P-112, u svom svjedočenju je rekao da je, kada su se on i još 30 muškaraca predali,⁸⁷³ već otprilike 300 ljudi išlo putem prema Konjević-Polju.⁸⁷⁴ Ta grupa muškaraca smještena je u skladište. Za cijelu grupu donesene su samo dvije ili tri kante vode. Naređeno im je da predaju sav novac i dragocjenosti. Ostali su u skladištu dvadesetak minuta. Zatvorenici su onda ukrcani u autobuse i kamione, od kojih su neki bili okrenuti prema Novoj Kasabi i Milićima,⁸⁷⁵ i naređeno im je da uđu u kamione koji su se odvezli prema fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi.⁸⁷⁶

249. Jedan drugi preživjeli, Mevludin Orić, zatočen je s osam drugih muškaraca bosanskih Muslimana u skladištu.⁸⁷⁷ Vojnici koji su ih čuvali nisu ih zlostavljali.⁸⁷⁸ Mevludin Orić je odveden u Bratunac autobusom u kojem su već bile žene iz Potočara.⁸⁷⁹ U svom iskazu je rekao da su u autobuse ušli pripadnici Vojne policije Republike Srpske, u ukradenim plavim pancirnim prslucima UNPROFOR-a.⁸⁸⁰

250. Postoje dokazi koji upućuju na to da se pukovnik Blagojević 13. ili 14. jula provezao putem Bratunac-Konjević-Polje-Milići.⁸⁸¹ Kraj puta Bratunac-Konjević-Polje stajali su vojnici iz Bratunačke brigade. Prema iskazu svjedoka P-210, pukovnik Blagojević je upitao vojnike ima li problema i rekao im je da u brigadu dovedu sve eventualne zarobljenike kako ne bi bili izloženi zlostavljanju ili provokacijama i da prema njima postupaju profesionalno.⁸⁸²

d. Ispitivanje na kontrolnom punktu u Konjević-Polju

251. Pripadnici 6. čete PJP-a MUP-a takođe su bili razmješteni na ovom kontrolnom punktu.⁸⁸³ Dana 13. jula, dva pripadnika 6. čete PJP-a odvela su dva zarobljenika na kontrolni punkt u

⁸⁷¹ Svjedok P-175, KT. 3270.

⁸⁷² Svjedok P-175, KT. 3270-71.

⁸⁷³ Svjedok P-112, KT. 2948-49.

⁸⁷⁴ Vojnici bosanski Srbi nosili su maskirne uniforme tamnoplave boje. Svjedok P-112, KT. 2948-49. Jedan srpski vojnik je naredio muškarcima koji su nosili ranjenike da ih ostave pored raskršća u Konjević-Polju jer će se neko pobrinuti za njih. Svjedok P-112, KT. 2949-50.

⁸⁷⁵ Svjedok P-112, KT. 2949-50.

⁸⁷⁶ Svjedok P-112, KT. 2948-50.

⁸⁷⁷ Mevludin Orić, T. 1341.

⁸⁷⁸ Mevludin Orić, T. 1341-42.

⁸⁷⁹ Mevludin Orić, T. 1342-43.

⁸⁸⁰ Mevludin Orić, T. 1343. Mevludin Orić je u svom iskazu rekao da su pripadnici Vojne policije nosili bijele opasače s oznakama Vojne policije Republike Srpske.

⁸⁸¹ Svjedok P-210, T. 7388.

⁸⁸² Svjedok P-210, T. 7387.

⁸⁸³ Svjedok P-134, T. 6517.

Konjević-Polju.⁸⁸⁴ Ta dva bosanska Muslimana bili su Hasan Salihović i Rešid Sinanović. Kad je Momir Nikolić došao na kontrolni punkt, ispitivao je Rešida Sinanovića, kojeg je poznavao, o koloni.⁸⁸⁵ Momir Nikolić je obojicu odveo u Bratunac. Potom je Rešid Sinanović odveden u kancelariju Zlatana Čelanovića, referenta Bratunačke brigade za moral, pravna i vjerska pitanja.⁸⁸⁶ Zlatan Čelanović je zamoljen da ispita optužbe o ratnim zločinima koje je navodno izvršio Rešid Sinanović.⁸⁸⁷ Zlatan Čelanović je takođe poznavao Rešida Sinanovića i s njim je razgovarao otprilike 45 minuta.⁸⁸⁸ Srbislav Davidović, bivši kolega i prijatelj Rešida Sinanovića, tada je baš bio na sastanku s Dragoslavom Trišićem u štabu Bratunačke brigade.⁸⁸⁹ Dragoslav Trišić mu je rekao da je Rešida Sinanovića pritvorila Vojna policija. Srbislav Davidović je želio da vidi svog prijatelja i zato je upitao Zlatana Čelanovića je li to moguće. Čelanović se složio s tim. Srbislav Davidović i Rešid Sinanović su razgovarali jedan sat i tom prilikom je Srbislav Davidović rekao Rešidu Sinanoviću da mu neće moći pomoći jer je to vojna operacija, a on kao predsjednik Izvršnog odbora radi s opštinskim vlastima. Srbislav Davidović je u svom iskazu rekao da nije mislio da će Rešidu Sinanoviću biti potrebna pomoć jer je očekivao da će ga razmijeniti.⁸⁹⁰

252. Prema iskazu Zlatana Čelanovića, Rešida Sinanovića su u školu "Vuk Karadžić" u Bratuncu potom odveli ljudi za koje misli da su bili pripadnici specijalne jedinice Vojne policije.⁸⁹¹ Zlatan Čelanović je u svom iskazu rekao da nije mislio da je Rešid Sinanović u opasnosti kad je otišao iz njegove kancelarije, već da ga vode u "sabirni centar" da čeka na razmjenu.⁸⁹² Prema svjedočenju Momira Nikolića, Rešid Sinanović je tad prebačen u zonu odgovornosti Zvorničke brigade i ustrijeljen.⁸⁹³ Rešid Sinanović više nikad nije viđen.⁸⁹⁴

e. Nova Kasaba

253. Dana 13. jula 1995., svjedok P-102, bosanski Musliman, prošao je kroz Novu Kasabu u autobusu. Iz autobusa je vidio otprilike 200 do 300 Muslimana kako leže pod stražom koju su

⁸⁸⁴ Svjedok P-134, T. 6528-29. Na kontrolnom punktu u Konjević-Polju su tada bili pripadnici 6. čete PJP-a. Svjedok P-134, T. 6517-18.

⁸⁸⁵ Svjedok P134, T. 6530-31.

⁸⁸⁶ Svjedok P-134, T. 6531; Momir Nikolić, T. 1715.

⁸⁸⁷ Zlatan Čelanović, T. 9502-06; Momir Nikolić, T. 1716. Kancelarija Zlatana Čelanovića se nalazila u zgradi Vojne policije Bratunačke brigade, pored štaba Bratunačke brigade.

⁸⁸⁸ Zlatan Čelanović, T. 9504-10.

⁸⁸⁹ Srbislav Davidović, T. 7713-16.

⁸⁹⁰ Srbislav Davidović, T. 7713-15.

⁸⁹¹ Zlatan Čelanović, T. 9510-12. Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1805.

⁸⁹² Zlatan Čelanović, T. 9513.

⁸⁹³ Momir Nikolić, T. 1805. Rešid Sinanović je najverovatnije prevezen u Orahovac.

⁸⁹⁴ Zlatan Čelanović, 9493-94. Zlatan Čelanović u svom svjedočenju pominje DP D169/1, pismo dr. Zorana Jovića Veselinu Londroviću, advokatu, od 5. marta 2003., predmet: fotokopija ljekarskih kartona iz sanatorijuma u Banji Koviljači, što je dokaz da je Rešid Sinanović bio u Srbiji i da je bio živ 15. jula. Pretresno vijeće zapaža da je u kartonu čitljivo samo ime jednog pacijenta, "Rešid". Pretresno vijeće to ne smatra dovoljnim potkrepljujućim dokazom.

držali vojnici bosanski Srbi.⁸⁹⁵ Cijeloga dana otprilike 1.500 do 3.000 muškaraca bosanskih Muslimana zarobljenih iz kolone bilo je 13. jula zatočeno na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi.⁸⁹⁶ Na fudbalskom igralištu bili su zatočeni ljudi iz kolone koji su zarobljeni ili su se predali.⁸⁹⁷ Kao i ljudi na livadi u Sandićima, muškarci u Novoj Kasabi morali su predati sve dragocjenosti i ostaviti svoje stvari.⁸⁹⁸ Zarobljenici su sjedili u redovima jedan pored drugoga, a oko njih su bili pripadnici vojske bosanskih Srba.⁸⁹⁹ Tokom svog zatočenja nisu dobili ništa za piće.⁹⁰⁰

254. General Mladić je obišao te zatvorenike po povratku sa livade u Sandićima⁹⁰¹ i rekao im da će biti evakuisani i da će se vratiti svojim porodicama.⁹⁰² Rekao im je da će biti razmijenjeni i da je trebalo da se svi predaju zato što “ima sto linija, ne može ni ptica proći”.⁹⁰³ Prema iskazu svjedoka P-113, koji je bio zatočen na fudbalskom igralištu, general Mladić je naredio da se sastavi spisak zatočenih na fudbalskom igralištu.⁹⁰⁴ Tokom dana su stigli autobusi i odvezli zarobljenike u Bratunac.⁹⁰⁵

255. Dana 27. jula 1995. vlada Sjedinjenih Američkih Država napravila je snimke iz vazduha područja blizu Nove Kasabe na kojima se vidi prekopana zemlja na četiri različite lokacije.⁹⁰⁶ U julu 1996., tim istražitelja forenzičara pod vodstvom dr. Williama Haglunda ekshumirao je četiri primarne, nedirnute grobnice na području Nove Kasabe. Grobnice, koje su se nalazile na dva

⁸⁹⁵ Svjedok P-102, KT. 1355-56.

⁸⁹⁶ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 193; Borivoje Jakovljević, T. 9949-51; svjedok P-112, T. 2950-52; Mirko Trivić, T. 7502-03; svjedok P-113, T. 3020-23. Prema iskazu svjedoka P-113, neki muškarci su prvo odvedeni u osnovnu školu u Novoj Kasabi koja je pretvorena u kasarnu za srpske vojnike, svjedok P-113, KT. 3017-20. Bego Ademović, prolazeći autobusom, vidio je otprilike 1.000 muškaraca bosanskih Muslimana kako idu u koloni s objema rukama na potiljku prema fudbalskom stadionu u Novoj Kasabi. Bego Ademović, KT. 1607, 1629. Prema iskazu Dragomira Keserovića, načelnika policijskog odjeljenja Uprave bezbednosti Glavnog štaba, Beara je prenio naređenje da zatvorenike treba držati na stadionu. Dragomir Keserović, T. 10703.

⁸⁹⁷ Svjedok P-112, KT. 2950-2953; svjedok P-113, KT. 3017-20.

⁸⁹⁸ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 194; svjedok P-112, KT. 2950-53.

⁸⁹⁹ Svjedok P-113, KT. 3022. Prema iskazu svjedoka P-112, bilo je otprilike 100 vojnika. Svjedok P-112, KT. 2952-53; DP P3.5, Fotografija Nove Kasabe snimljena iz vazduha. Utvrđeno je da su jedinice MUP-a učestvovala u hvatanju zatvorenika bosanskih Muslimana na području Nove Kasabe 13. jula; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, 404. Prema iskazu Borivoja Jakovljevića, pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade, koji je bio u obezbjeđenju generala Mladića, vojnici VRS-a koji su čuvali muškarce u Novoj Kasabi i Sandićima nosili su slične uniforme, dok su neki pripadnici “Specijalne policije” MUP-a nosili plave uniforme. Borivoje Jakovljević, T. 9949-51. Svjedoci su takođe rekli da su vojnici nosili maskirne uniforme. Svjedok P-112, KT. 2953; svjedok P-113, KT. 3021-22.

⁹⁰⁰ Svjedok P-112, KT. 2955.

⁹⁰¹ Borivoje Jakovljević, T. 9952-53; vidi i iskaz Dragomira Keserovića, T. 10701-02; svjedoka P-113, KT. 3024-25; Pere Andrića, DP P. 227/1, razgovor str. 9-10.

⁹⁰² Dragomir Keserović, T. 10701-02; svjedok P-113, KT. 3024. Borivoje Jakovljević je posvjedočio da je general Mladić ponovio ono što je rekao na livadi u Sandićima; Borivoje Jakovljević, T. 9952-53.

⁹⁰³ Svjedok P-113, KT. 3024.

⁹⁰⁴ Svjedok P-113 je rekao da je jedan muškarac ustao u trenutku kad je general Mladić naredio da se sastavi spisak. Taj čovjek je prvo pretučen, a potom je ustrijeljen. Svjedok P-113, KT. 3024-25.

⁹⁰⁵ Dragomir Keserović, T. 10701-02; Kemal Mehmedović, T. 1270-72.

⁹⁰⁶ DP P552, Dean Manning, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, Izveštaj, str. 12; DP P6.6, Fotografija snimljena iz vazduha koja pokazuje prekopavanu zemlju, Nova Kasaba.

polja, sadržavale su tijela 33 muške žrtve.⁹⁰⁷ Trideset i dvije žrtve poginule su od hitaca iz vatrenog oružja, dok je jedna žrtva umrla od posljedica masivne traume glave.⁹⁰⁸ Dvadeset i sedam muškaraca pronađeni su sa rukama zavezanim na leđima. Prema procjeni, sve žrtve su u trenutku smrti bile u dobi u kojoj su vojno sposobne ili mlađe.⁹⁰⁹ Dokazi pronađeni u grobnicama upućuju na zaključak da su mnoge žrtve ubijene vatrenim oružjem nakon što su položene u grobnicu.⁹¹⁰ Identitet jedne žrtve utvrđen je na osnovu nalaza DNK – radi se o Fadilu Husiću.⁹¹¹ Godine 1999. ekshumirane su još četiri primarne grobnice u Novoj Kasabi u kojoj su pronađeni ostaci još najmanje 55 lica.⁹¹² Na osnovu utvrđenog, najmanje 52 žrtve bile su muškog pola i najmanje 43 žrtve su podlegle višestrukim ranama od vatrenog oružja.⁹¹³

f. Zatočenje blizu supermarketa u Kravici

256. Muškarci bosanski Muslimani koji su se predali ili su zarobljeni bili su takođe zatočeni u autobusima i kamionima. Dana 13. jula se kod supermarketa u Kravici zaustavilo nekoliko kamiona. Otprilike 119 muškaraca bilo je zatočeno u jednom kamionu.⁹¹⁴ Vojnici koji su čuvali kamion počeli su zlostavljati ljude i udarati ih kroz ceradu. Tražili su da im ljudi kažu iz kojeg su sela i, zavisno od odgovora, izvodili neke ljude iz autobusa.⁹¹⁵ Kamione je sve vrijeme čuvalo između 10 i 15 pripadnika vojske bosanskih Srba.⁹¹⁶ Cijelu noć zatvorenici u kamionu slušali su pušćane rafale i krike ljudi koji su preklinjali da ih ne ubiju ili tuku.⁹¹⁷ Ujutro, muškarci zatočeni u kamionu nisu dobili nimalo hrane, a cijela grupa je dobila samo jedan kanister vode.⁹¹⁸ Jedan vojnik je prijetio da će ubiti jedanaest zatvorenika ako čuje ijednog od njih da govori.⁹¹⁹ U jednom trenutku svjedok P-112 je vidio jednog pripadnika vojske bosanskih Srba kako je dograbio jednog bosanskog Muslimana i gurnuo mu puščanu cijev u usta.⁹²⁰ Svjedok P-112 nije u svom iskazu rekao da je vidio da je taj bosanski Musliman ustrijeljen na licu mjesta, ali je rekao da “nije došao

⁹⁰⁷ DP P753, Izvještaj Williama Haglunda, str. vii i 10.

⁹⁰⁸ DP P753, Izvještaj Williama Haglunda, str. 43.

⁹⁰⁹ DP P552, Dean Manning, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, Izvještaj, str. 13; DP P753, Izvještaj Williama Haglunda, str. 40, 44.

⁹¹⁰ DP P753, Izvještaj Williama Haglunda, str. 25. Dr. Haglund je svoj zaključak zasnovao na činjenici da su tijela u grobnici pronađena u klečećem i polusjedećem položaju.

⁹¹¹ DP P552, Dean Manning, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, Izvještaj, Dodatak B, str. 2; DP P753, Izvještaj Williama Haglunda, str. 47.

⁹¹² DP P552, Dean Manning, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, Izvještaj, str. 61.

⁹¹³ DP P552, Dean Manning, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, Izvještaj, str. 62.

⁹¹⁴ Svjedok P-112, KT. 2956.

⁹¹⁵ Svjedok P-112, KT. 2956-57, 2992-93.

⁹¹⁶ Svjedok P-112, KT. 2999.

⁹¹⁷ Svjedok P-112, KT. 2957.

⁹¹⁸ Svjedok P-112, KT. 2958-60.

⁹¹⁹ Svjedok P-112, KT. 2961.

⁹²⁰ Svjedok P-112, KT. 2958.

taj momak.”⁹²¹ Kamion u kojem je svjedok P-112 bio zatočen tek se u 15:00 sati odvezao prema Zvorniku.⁹²²

(b) Zatočenje i ubijanje poslije 17. jula

(i) 18.-19. juli 1995. – Zarobljavanje i pogubljenje ljudi na području Baljkovice blizu Nezuka

257. Dana 18. jula grupa od otprilike 500 muškaraca bosanskih Muslimana iz kolone stigla je u Baljkovicu.⁹²³ Među tim ljudima bio je svjedok P-114 koji je uspio da pređe put između Konjević-Polja i Nove Kasabe.⁹²⁴ Svjedok P-114 i još deseterica drugih ljudi napustili su grupu kad su čuli pucnjavu u blizini i bosanske Srbe kako ih pozivaju na predaju.⁹²⁵ Sljedećeg dana, 19. jula, ta jedanaestorica su se sakrila u grmlju blizu šume, otprilike jedan kilometar od linije fronta.⁹²⁶ Čuli su pripadnike vojske bosanskih Srba kako ih pozivaju na predaju, a odmah potom iznad glava im je počela žestoka pucnjava.⁹²⁷ Jedan po jedan, muškarci iz grupe su se predali.⁹²⁸ Kad su stigli do staze na kojoj su se nalazili vojnici bosanski Srbi, ti pripadnici vojske bosanskih Srba su ih pretukli. Jednog bosanskog Muslimana su naročito teško pretukli.⁹²⁹ Naredili su tim muškarcima da im predaju sve dokumente, novac i dragocjenosti koje imaju, a potom su ih ispitivali o brojnosti muslimanskih trupa, njihovim komandantima i o događajima u Srebrenici.⁹³⁰ Vojnici su dva mladića odveli i ubili ih.⁹³¹ Odveli su i svjedoka P-114, koji je prilikom strijeljanja pogođen u lijevo rame i preživio je pogubljenja. Pretvarao se da je mrtav sve do kasno u noć. Čim su pripadnici vojske bosanskih Srba otišli, uspio je pobjeći, ali je prije toga vidio⁹³² druga pogubljenja.⁹³³ U svom iskazu je rekao da poznaje još jednog čovjeka koji je preživio pogubljenje.⁹³⁴

⁹²¹ Svjedok P-112, KT. 5960-61.

⁹²² Svjedok P-112, KT. 2962-63.

⁹²³ Svjedok P-114, KT. 3194-95.

⁹²⁴ Svjedok P-114, KT. 3193-94. Svjedok P-114 je u šumi bio s grupom od otprilike 2.000 do 3.000 ljudi iz kolone koji su zaustavljeni na području između Konjević-Polja i Nove Kasabe ujutro 13. jula. Pošto je bio svjedok ubijanja 200-300 muškaraca, pobjegao je i uspio prijeći put. Svjedok P-114, KT. 3191-93.

⁹²⁵ Svjedok P-114, KT. 3195.

⁹²⁶ Svjedok P-114, KT. 3196-97.

⁹²⁷ Svjedok P-114, KT. 3196-97.

⁹²⁸ Svjedok P-114, KT. 3197.

⁹²⁹ Svjedok P-114, KT. 3197.

⁹³⁰ Svjedok P-114, KT. 3198.

⁹³¹ Jedan od te dvojice mladića imao je oko 15 ili 16 godina. Svjedok P-114, KT. 3198-3200.

⁹³² Svjedok P-114, KT. 3200-01.

⁹³³ Svjedok P-114, KT. 3201-02, 3204-05, 3207.

⁹³⁴ Svjedok P-114, KT. 3210 (zatvorena sjednica). Svjedok P-114 takođe je u svom iskazu rekao da je jedan vojnik izdao naređenje da se ubije grupa od oko 500 bosanskih Muslimana koju je svjedok P-114 ranije napustio. Svjedok P-114, KT. 3203.

(c) Zaključci i konstatacije u vezi s ulogom Bratunačke brigade

258. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su pripadnici Bratunačke brigade, uključujući elemente sva četiri pješadijska bataljona Bratunačke brigade⁹³⁵ i Vojne policije Bratunačke brigade,⁹³⁶ učestvovali u pretresu terena u potrazi za muškarcima bosanskim Muslimanima koji su pobjegli iz Srebrenice i pokušali se probiti na teritoriju pod kontrolom Armije BiH,⁹³⁷ te da su imali uputstva da te ljude zarobe i razoružaju.⁹³⁸ Međutim, Pretresno vijeće ne smatra da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da su pripadnici Bratunačke brigade, dok su vršili pretres terena, zaista zarobili muškarce bosanske Muslimane iz kolone, izuzev u nekoliko slučajeva.⁹³⁹

259. Pretresno vijeće, međutim, konstatuje da su naoružani uniformisani pripadnici Bratunačke brigade, svojim učešćem u pretresu terena na području gdje se kolona nalazila 12., 13. i 14. jula, utjecali na odluku muškaraca bosanskih Muslimana da siđu s brda i predaju se, nakon čega su zarobljeni.

260. Pretresno vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su pripadnici Bratunačke brigade učestvovali u ubijanjima duž puta Konjević-Polje-Nova Kasaba,⁹⁴⁰ u pritvaranju ljudi na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi ili u supermarketu u Kravici.

261. Pretresno vijeće konstatuje da postoje neki dokazi o tome da su elementi Bratunačke brigade bili na području livade u Sandićima u vrijeme kad su ljudi tamo bili zatočeni i ubijeni. Konkretno, kapetan Momir Nikolić, pomoćnik komandanta Bratunačke brigade, bio je 13. jula na putu Bratunac-Konjević-Polje i tada je vidio 10-15 zatočenih bosanskih Muslimana. Dana 14. jula, pukovnik Blagojević je izdao naređenje 4. bataljonu da pretrese teren na području koje se protezalo sve do Sandića. Pretresno vijeće, međutim, ne nalazi da je time dokazana veza između elemenata Bratunačke brigade i konkretnog pritvaranja i ubijanja ljudi u Sandićima 13. jula.

262. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da je oficir iz Bratunačke brigade, Momir Nikolić, 13. jula bio u Konjević-Polju i

⁹³⁵ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (i), a naročito par. 223, 224, 228-32, 236.

⁹³⁶ U vezi s učešćem Vojne policije Bratunačke brigade, vidi DP P494, zapis za 15. juli, i vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (i).

⁹³⁷ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (i), a naročito par. 218, 219.

⁹³⁸ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (i).

⁹³⁹ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (i).

da je učestvovao u pritvaranju bosanskih Muslimana. Momir Nikolić je u svom iskazu rekao da je pripadnicima MUP-a naložio da muškarce koje su zarobili presele u skladište i tamo ih zatoče. Osim toga, Momir Nikolić je rekao da je ta uputstva dao znajući da će ti muškarci biti prebačeni u Bratunac i kasnije ubijeni. Premda Pretresno vijeće s rezervom uzima svjedočenje Momira Nikolića, u ovom slučaju zaključuje da je to svjedočenje pouzdano: ono inkriminiše samog Momira Nikolića i Pretresno vijeće ne vidi da bi Momir Nikolić imao ikakvog motiva da lažnim svjedočenjem inkriminiše samog sebe. Pretresno vijeće će niže u tekstu razmotriti vezu koja se može utvrditi između Momira Nikolića i Bratunačke brigade na dan 13. jula.⁹⁴¹

263. Na kraju, Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da je Bratunačka brigada učestvovala u zatočenju i ispitivanju dva bosanska Muslimana na raskršću u Konjević-Polju.⁹⁴² Pretresno vijeće, nadalje, konstatuje da su pripadnici Bratunačke brigade učestvovali u dovođenju muškaraca u Bratunac, gdje su pritvoreni, te da je barem Rešid Sinanović ispitivan i odveden u školu "Vuk Karadžić" i da je za to znao jedan oficir iz Bratunačke brigade.⁹⁴³

E. Zatočenje i ubijanje u Bratuncu

1. Opšta situacija u Bratuncu

264. Hiljade bosanskih Muslimana je 12. i 13. jula stiglo u Bratunac i tamo je zatočeno od jednog do tri dana.⁹⁴⁴ Smješteni su u privremene zatočeničke objekte, npr. u školu "Vuk Karadžić" i oko nje,⁹⁴⁵ na fudbalski stadion u Bratuncu, kao i u autobuse parkirane po ulicama u Bratuncu.⁹⁴⁶ Bezbjednosna situacija u gradu je bila veoma napeta i haotična.⁹⁴⁷ Uslovi zatočenja su bili strašni. Zatočnici nisu dobivali dovoljne količine hrane i vode i mučili su se u pretrpanim zatočeničkim objektima i autobusima u kojima je bilo nepodnošljivo vruće.⁹⁴⁸

⁹⁴⁰ Dokazi potvrđuju zaključak da su elementi 3. i 4. bataljona koji su vršili pretres terena oko Konjević-Polja to radili i 17. i 18. jula – nakon što su muškarci bosanski Muslimani odvedeni s tog područja. Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (ii).

⁹⁴¹ Vidi *infra* Dio III. A. 2.

⁹⁴² Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (ii) (d).

⁹⁴³ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (ii) (d).

⁹⁴⁴ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, 206.

⁹⁴⁵ Čini se da je to bila osnovna škola. Srbslav Davidović, T. 7753-55; Momir Nikolić, T. 1753. Danas se ta škola zove "Branko Radičević". Ljubomir Beatović, T. 9704.

⁹⁴⁶ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, 204. Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1749-50; Srbslava Davidovića, T. 7709; Mileta Janjića, T. 9807-08; Nikole Popovića, T. 11077, 11101; Pere Petrovića, T. 5499-5500; svjedoka P-105, T. 1182-83; Milana Gvozdenovića, DP D225/1, str. 3.

⁹⁴⁷ Momir Nikolić, T. 1749-50.

⁹⁴⁸ Svjedok P-113, KT. 3027-29; Daniel Bosch, DP P755, Izjava iz novembra, str. 6, u kojoj kaže da je vidio dva civilna autobusa "pun[a] muškaraca Muslimana [...] Muškarci u autobusima su i sjedili i stajali. Oni koji su sjedili su bili pognuti. Izgledali su kao sardine u konzervi."; svjedok P-110, KT. 2803; svjedok P-111, T. 1398. Međutim, neki svjedoci su u svom iskazu rekli da su neki zatvorenici dobili hranu i vodu; Srbslav Davidović,

265. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze u kojima se govori o planu grada Bratunca i predočeni su mu dokazi u vidu fotografija plana grada Bratunca. Pretresno vijeće takođe podsjeća na to da je Bratunac posjetilo tokom svog obilaska. Svjedok P-210 je u svom svjedočenju rekao da je stan pukovnika Blagojevića bio udaljen otprilike 200 metara od štaba Bratunačke brigade.⁹⁴⁹ Iz fotografskih dokaza se vidi da se fudbalski stadion nalazi veoma blizu škole "Vuk Karadžić".⁹⁵⁰ Pretresno vijeće zaključuje da su udaljenosti u centru grada Bratunca uglavnom male.

2. Zatočenje u autobusima u Bratuncu

266. Kao što je gore opisano, transport muškaraca bosanskih Muslimana iz Potočara počeo je popodne 12. jula.⁹⁵¹ Na osnovu dokaza utvrđeno je da je te večeri do 19:00 ili 20:00 sati Potočare autobusima i kamionima napustilo ukupno oko 9.000 do 10.000 muškaraca, žena, djece i starih ljudi bosanskih Muslimana.⁹⁵² Dok su autobusi sa ženama, djecom i starim ljudima nastavili iz Bratunca prema Kladnju, autobusi u kojima su bili muškarci bosanski Muslimani zaustavili su se u gradu Bratuncu. Stoga je noć 12. jula velik broj muškaraca proveo zatočen u autobusima parkiranim po ulicama u centru grada. Na osnovu dokaza je utvrđeno da su tri autobusa bila parkirana ispred zgrade Skupštine opštine u Bratuncu⁹⁵³ i da je još mnogo autobusa stajalo na ulicama između škole "Vuk Karadžić" i fudbalskog stadiona.⁹⁵⁴

267. U Bratuncu je u noći 13. jula bilo parkirano između 80 i 120 autobusa i kamiona, a procjenjuje se da je u njima bilo zatočeno od 3.500 do 4.500 muškaraca bosanskih Muslimana.⁹⁵⁵ Veliki broj kamiona i autobusa došao je iz Nove Kasabe i Milića, a drugi autobusi su došli iz

---

T. 7710 i Mile Janjić, T. 9848; svjedok P-113, KT. 3029-32 (koji je posvjedočio da je 14. jula vozač autobusa uključio grijanje u autobusu i ostavio ga upaljenim dva ili tri sata. Bosanski Muslimani koji su bili u autobusu nisu dobili nimalo vode zbog čega su počeli padati u nesvijest).

⁹⁴⁹ Svjedok P-210, T. 7375. Vidi i DP P681, Fotografiju Bratunca snimljenu iz vazduha na kojoj je trouglom označen položaj stana pukovnika Blagojevića.

⁹⁵⁰ DP P681, Fotografija Bratunca snimljena iz vazduha na kojoj je škola "Vuk Karadžić" označena slovom "x". Za objašnjenje razdaljine između raznih objekata u krugu škole "Vuk Karadžić", vidi *infra* Dio II. E. 3.

⁹⁵¹ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

⁹⁵² Mile Janjić, T. 9776.

⁹⁵³ Srbislav Davidović, T. 7708.

⁹⁵⁴ Ljubisav Simić, T. 7625-26, u svom iskazu je rekao da mu je po dolasku u zgradu Skupštine opštine ujutro 13. jula predsjednik Izvršnog odbora, Srbislav Davidović, rekao da su ti autobusi stajali parkirani na ulici cijelu noć.

⁹⁵⁵ Momir Nikolić, T. 1749-50, koji je procijenio da je uveče 13. jula u Bratuncu bilo od 3.500 do 4.500 muškaraca i 2263, koji je izjavio da je u Bratuncu uveče 13. jula 1995. bilo od 80 do 120 autobusa; Mile Janjić, T. 9804-06 i 9809, koji je posvjedočio da je 13. jula vidio velik broj autobusa parkiranih ispred gradske vijećnice i da je ulica koja vodi od hotela "Fontana" prema školi "Vuk Karadžić" bila puna autobusa; Nikola Popović T. 11077-79; Pero Petrović, T. 5506-09; Srbislav Davidović, T. 7706-07; Ljubisav Simić, T. 7625-26, koji je posvjedočio da su "neki autobusi sa ljudima u njima dovezeni u Bratunac i da su parkirani od škole do stadiona, uključujući i stadion"; svjedok P-113, KT. 3027-29; svjedok P-135, T. 5731; Mevludin Orić, T. 1344-45.

Potočara.⁹⁵⁶ Muškarci bosanski Muslimani koji su se predali na livadi u Sandićima prevezeni su u Bratunac u najmanje pet ili šest autobusa.⁹⁵⁷

268. Autobuse u Bratuncu čuvali su pripadnici oružanih snaga Republike Srpske, među kojima je bilo nekoliko pripadnika voda Vojne policije Bratunačke brigade,⁹⁵⁸ pripadnika civilne policije MUP-a, kao i naoružanih civila-dobrovoljaca.⁹⁵⁹ Dokazi upućuju na to da je među snagama bosanskih Srba i stanovništvom Bratunca vladala očita bojazan da tako velik broj muškaraca bosanskih Muslimana, iako nenaoružanih i potpuno bespomoćnih, predstavlja opasnost po njihovu bezbjednost.⁹⁶⁰

269. Jedan preživjeli, koji je došao sa livade u Sandićima i bio u jednom od autobusa parkiranom blizu garaže "Vihor" u centru Bratunca, u svom je iskazu rekao da su, čim su autobusi stigli 13. jula, pripadnici vojske bosanskih Srba počeli ispitivati zatočenike odakle su.⁹⁶¹ Oni koji su odgovorili izvedeni su iz autobusa i odvedeni u garažu.⁹⁶² Oni koji su ostali u autobusu čuli su kako prijete izvedenim muškarcima i kako ih udaraju, a potom krike, hicc iz vatrenog oružja i tišinu.⁹⁶³ Muškarci zatočeni u autobusima i dalje su patili zbog nedostatka hrane i vode.⁹⁶⁴

270. Svjedok P-111 je noć 13. jula takođe proveo u autobusu u Bratuncu i u svom iskazu je rekao da su zatvorenici u autobusu bili toliko stiješnjeni da mu se tijelo ukočilo. Uslovi su bili nepodnošljivi.⁹⁶⁵ Svjedok P-113, koji je bio zatočen u autobusu pored škole, cijelu noć je slušao

⁹⁵⁶ Momir Nikolić, T. 1749; svjedok P-110, KT. 2799. Otprilike 1.000 muškaraca bosanskih Muslimana, koji su odvojeni od žena, djece i starih ljudi u Potočarima, prevezeni su u Bratunac i tamo zatočeni. Kasnije su im se pridružili zatvorenici zarobljeni iz kolone. Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, 203. Zatvorenici iz Potočara i muškarci zarobljeni u koloni u šumi nisu držani odvojeno. Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, 204.

⁹⁵⁷ Kemal Mehmedović, T. 1270-72.

⁹⁵⁸ Mile Janjić, T. 9804-08, koji je izjavio da je 13. jula čuvao autobuse parkirane po ulicama u Bratuncu do otprilike 06:00 ili 07:00 sati ujutro 14. jula; Mile Janjić, T. 9804-05, koji je posvjedočio da je vidio pripadnike Vojne policije Bratunačke brigade na ulici između hotela "Fontana" i škole "Vuk Karadžić" i ispred štaba MUP-a; Nikola Popović, T. 11078, koji je izjavio da je pokraj autobusa koji su stigli iz Konjević-Polja i koji su bili parkirani duž puta počeo stražariti negdje između 19:00 i 20:00 sati 13. jula; Zdravko Ilić, DP D224/1, str. 2, koji je rekao da je uveče 13. jula pored pekare u Bratuncu čuvao jedan kamion u kojem su bili muškarci bosanski Muslimani; Boško Lazić, DP D226/1, str. 3, koji je rekao da je uveče 13. jula dobio naređenje od komandanta voda Vojne policije Bratunačke brigade, Mirka Jankovića, da ode i čuva zarobljene bosanske Muslimane koji su bili u autobusima parkiranim na ulici koja vodi prema školi "Vuk Karadžić".

⁹⁵⁹ Momir Nikolić, T. 1753-54, koji je posvjedočio da su pristigle autobuse čuvali pripadnici civilne policije i dobrovoljci iz Bratunca; Srbislav Davidović, T. 7704-06, koji je posvjedočio da su pripadnici civilne policije čuvali tri autobusa parkirana ispred opštinske zgrade u Bratuncu negdje između 19:00 i 21:00 sati 12. jula 1995., i T. 7709, navodeći da "su uputili dio penzionera, penzionisanog stanovništva koji su imali oružje, da budu prisutni da stvore utisak da ipak ima dovoljan broj čuvara"; Nikola Popović, T. 11107.

⁹⁶⁰ Srbislav Davidović, T. 7709; Dragan Josipović, DP D219/1.

⁹⁶¹ Kemal Mehmedović, T. 1272-75.

⁹⁶² Kemal Mehmedović, T. 1273-75.

⁹⁶³ Kemal Mehmedović, T. 1273-75.

⁹⁶⁴ Kemal Mehmedović, T. 1275.

⁹⁶⁵ Svjedok P-111 rekao je da su uslovi u autobusu u kojem je bio zatočen bili nepodnošljivi i da je bilo kao u paklu. Svjedok P-111, T. 1398-99.

pucnjavu.⁹⁶⁶ Vidio je kako iz autobusa odvođe četiri ili pet muškaraca. Ti ljudi se nikad nisu vratili.⁹⁶⁷

3. Zatočenje i ubijanje u školi "Vuk Karadžić" i oko nje 12. i 13. jula 1995.

271. Od 12. jula, otprilike 2.000 ili 3.000 muškaraca bilo je zatočeno u školi "Vuk Karadžić" u Bratuncu⁹⁶⁸ i objektima oko nje, kao što je sportska dvorana, hangar i obližnja srednja tehnička škola koja se zvala "Sloboda, ime ti je Tito".⁹⁶⁹

272. Školu "Vuk Karadžić" i razne okolne objekte čuvali su pripadnici više jedinica Oružanih snaga Republike Srpske, među kojima i pripadnici voda Vojne policije Bratunačke brigade,⁹⁷⁰ specijalne policije,⁹⁷¹ civilne policije MUP-a,⁹⁷² kao i pripadnici "Vukova sa Drine" i paravojnih formacija.⁹⁷³

273. Zatvorenici zatočeni u zgradi škole "Vuk Karadžić" bili su u stanju šoka i u strahu.⁹⁷⁴ Nisu dobili dovoljno vode ni ljekarsku pomoć.⁹⁷⁵

⁹⁶⁶ Svjedok P-113, KT. 3027-29.

⁹⁶⁷ Svjedok P-113, KT. 3027-29.

⁹⁶⁸ Dragomir Zekić, T. 8901. Škola "Vuk Karadžić" je bila smještena u jednoj dvospratnici; svjedok P-105, T. 1182; svjedok P-210, T. 7383; DP P720, crtež škole (zapečaćeno).

⁹⁶⁹ Prema iskazu nekih svjedoka, muškarci zatočeni u školi "Vuk Karadžić" zarobljeni su na putu Kravica-Konjević-Polje i dovedeni u školu u noći 12. jula 1995.; Srbislav Davidović, T. 7753-55; Ljubisav Simić, T. 7625-26; svjedok P-135, T. 5742 (koji je u svom iskazu rekao da je srednja škola "Sloboda, ime ti je Tito" 50 metara udaljena od hangara, koji se pak nalazi 100-150 metara od škole "Vuk Karadžić"); svjedok DP-101, T. 7916 (zatvorena sjednica), koji je posvjedočio da se škola "Sloboda, ime ti je Tito" naziva i "građevinskom školom".

⁹⁷⁰ Svjedok P-135, T. 5732-33, 5742-45, koji je u svom iskazu rekao da je popodne 13. jula ispred škole "Vuk Karadžić", kao i u školi "Sloboda, ime ti je Tito" prepoznao pripadnike voda Vojne policije Bratunačke brigade; svjedok P-210, T. 7379-80, koji je posvjedočio da je 12. jula vidio pripadnike voda Vojne policije Bratunačke brigade u školi "Vuk Karadžić"; Ljubomir Beatović, T. 9704-05, koji je posvjedočio da je oko podneva 13. jula posjetio školu "Vuk Karadžić" i tamo vidio tri pripadnika voda Vojne policije Bratunačke brigade i dva pripadnika 2. bataljona Bratunačke brigade; Mile Janjić, T. 9807-08, koji je posvjedočio da su on i pripadnici voda Vojne policije Bratunačke brigade čuvali autobuse kod škole "Vuk Karadžić" od večeri 13. jula do otprilike 06:00 ili 07:00 sati 14. jula; Nikola Popović, T. 11102-03, koji je u svom iskazu rekao da je stigao u Bratunac s konvojem od otprilike 15 autobusa koji su otišli iz Potočara 13. jula u 14:00 ili 15:00 sati i da su on i drugi pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade nastavili čuvati te autobuse kad su stigli pred školu "Vuk Karadžić". Popović je, osim toga, rekao da su pripadnici Vojne policije ostali ispred škole do 19:00 ili 20:00 sati, te je takođe posvjedočio da su pripadnici Vojne policije Drinskog korpusa stigli poslije 20:00-21:00 sati, ali da nisu ostali da čuvaju zatvorenike.

⁹⁷¹ Nikola Popović, T. 11103, koji je posvjedočio da su zatvorenike čuvali i pripadnici specijalne policije.

⁹⁷² Svjedok P-135, T. 5740, koji je svjedočio o tome da je popodne 13. jula vidio pripadnike civilne policije u hangaru iza škole "Vuk Karadžić"; svjedok P-210, T. 7379, koji je posvjedočio da je vidio pripadnike civilne policije ispred škole "Vuk Karadžić". Vidi i iskaz Momira Nikolića, T. 1753, koji je rekao da mu je Mirko Janković, komandir voda Vojne policije Bratunačke brigade, rekao da su obezbjeđenju dodati i elementi SJB-a Bratunac.

⁹⁷³ Svjedok P-110 koji je u svom iskazu rekao da su se tokom noći u hangaru blizu škole "Vuk Karadžić" neki vojnici predstavili sljedećim riječima "arkanovac". Pretresno vijeće napominje da je "arkanovac" naziv za pripadnike paravojnih snaga koje je predvodio Arkan. Drugi pripadnici vojske bosanskih Srba su rekli da pripadaju "Vukovima sa Drine". Svjedok P-110, KT. 2805-07.

⁹⁷⁴ Ljubomir Beatović, T. 9706-09.

⁹⁷⁵ Svjedok P-105, T. 1188-89.

274. Zatvorenike su pripadnici VRS-a u maskirnim uniformama i policajci u plavim uniformama često izvodili iz škole.⁹⁷⁶ Jedan preživjeli je posvjedočio da su zatvorenike tokom zatočenja tukli i zlostavljali.⁹⁷⁷ Jedan zatvorenik, kojeg je jedan policajac surovo izudarao po glavi i ramenima automatskom puškom, bio je sav obliven krvlju.⁹⁷⁸ Kasnije ga je taj isti policajac prozvao da izađe, a oni koji su bili unutra čuli su strašne krike. Taj čovjek se nikad nije vratio.⁹⁷⁹ Muškarce su na taj način odvodili u više navrata, pa se i danju i noću moglo čuti kako stenju i jauču iza škole.⁹⁸⁰

275. Dana 12. jula, pukovnik Blagojević je naredio jednom od svojih tjelohranitelja, svjedoku P-210, da se na putu kući zaustavi kod škole "Vuk Karadžić",⁹⁸¹ gdje se nalaze ljudi "iz Srebrenice".⁹⁸² Pukovnik Blagojević mu je rekao da uradi sljedeće:

Da vidim da li je sve u redu i da obavijestim policajce koji su bili tu da ne bi bilo nekih problema.⁹⁸³

Svjedok P-210 je to shvatio kao poruku da se nikome ne smije dozvoliti da uđe u školu i zlostavlja zatvorenike.⁹⁸⁴ Svjedoku P-210 je rečeno da se javi pukovniku Blagojeviću ako bude nekih problema.⁹⁸⁵ Svjedok je tada otišao u školu gdje je vidio i pripadnike Vojne policije Bratunačke brigade i pripadnike civilne policije. Osim toga, čuo je da su zatvorenici i u sportskoj dvorani odmah iza škole, ali nije ulazio u nju.⁹⁸⁶ Svjedok P-210 je pripadnicima Vojne policije "preneo naređenja što je pukovnik Blagojević rekao", ali nije vidio da ima ikakvih problema. Potom je otišao odatle.⁹⁸⁷ Sljedećeg dana u 07:00 sati svjedok P-210 se sastao sa pukovnikom Blagojevićem, koji ga je upitao je li u školi vidio išta neuobičajeno, a svjedok je rekao da nije.⁹⁸⁸

276. Uveče 12. jula, zatvorenici su bili pritvarani u zgradu koja je podsjećala na skladište i zvala se "hangar", a nalazila se iza škole "Vuk Karadžić".⁹⁸⁹ Hangar se toliko napunio da svima

⁹⁷⁶ Svjedok P-105, T. 1185.

⁹⁷⁷ Svjedok P-105, T. 1184-85. Izjavio je da su njega i druge zatvorenike vojnici počeli zlostavljati čim su stigli u školu. Svjedok P-105, T. 1184.

⁹⁷⁸ Svjedok P-105, T. 1184-85.

⁹⁷⁹ Svjedok P-105 je rekao: "Ovaj [zatvorenik] je mor'o ustati. Izaš'o je tamo, na vani. Čuo je tamo kako jauče, urliče ... Sve vam mogu opisat', a ti tonovi kakvi su dolazili sve, to ne mogu. Tako svakorazni tonovi kako je jaukao i više se nije ni vratio." Svjedok P-105, T. 1184-85.

⁹⁸⁰ Svjedok P-105, T. 1185-86; Mile Janjić, koji je u svom iskazu rekao da se tokom noći čula rafalna paljba iz pravca škole. Pola sata prije pucnjave čuo je povike iz pravca škole. Povici se više nisu čuli poslije pucnjave. Mile Janjić, T. 9811-12.

⁹⁸¹ Svjedok P-210, T. 7404.

⁹⁸² Svjedok P-210, T. 7376.

⁹⁸³ Svjedok P-210, T. 7376.

⁹⁸⁴ Svjedok P-210, T. 7376.

⁹⁸⁵ Svjedok P-210, T. 7377.

⁹⁸⁶ Svjedok P-210, T. 7379, 7405.

⁹⁸⁷ Svjedok P-210, T. 7379.

⁹⁸⁸ Svjedok P-210, T. 7408.

⁹⁸⁹ Momir Nikolić, T. 1753-54; svjedok P-110, KT. 2800-01, 2803. Svjedok P-110 je rekao da je otprilike 10 do 15 vojnika čekalo autobuse kod hangara; svjedok P-110, KT. 2801; Nenad Đokić, 5446-67, koji je u svom iskazu

nije bilo dovoljno mjesta za sjesti i zatvorenici su se žalili da će se ugušiti na tako malom prostoru zbog nedostatka vazduha.⁹⁹⁰ Vojnici su im prijetili da će ih ubiti ako ne učute.⁹⁹¹ Jedan od preživjelih je svjedočio o tome da su vojnici ispitivali zatvorenike odakle su. Jedan čovjek je odgovorio, na šta je odveden iz hangara, a zatvorenici su potom čuli tupe udarce i njegove krike i jauke.⁹⁹² Kad su krici prestali, vojnici su se vratili sa džepnim lampama i ponovo pozvali ljude iz raznih gradova da se jave. Pošto se nijedan zatvorenik nije odazvao, vojnici su nasumično birali ljude svjetlom lampe.⁹⁹³ U nekoliko navrata su vojnici pretučene zatvorenike vratili u hangar.⁹⁹⁴ Neki su zbog skućenog prostora morali držati u naručju pretučene zatvorenike, a neki od ranjenih su umrli preko noći.⁹⁹⁵

277. Dana 13. jula, vojnici su dozvolili zatvorenicima da iznesu mrtva tijela iz hangara. Izabrano je deset muškaraca da utovare tijela u vozila i ti se ljudi nikad više nisu vratili.⁹⁹⁶ Kamioni su se vratili po drugi put da odvezu mrtve i ponovo je deseterici zatvorenika naređeno da utovare mrtve. Ni tu desetericu niko više nije vidio.⁹⁹⁷ Zatvorenici koji su se vraćali iz zahoda nasumično su birani i potom ubijani.⁹⁹⁸ Uveče 13. jula, general Mladić je došao u hangar i rekao zatvorenicima da će ih odvesti u Kalesiju na razmjenju.⁹⁹⁹ Mladić je tada naredio muškarcima da prebroje koliko ih je u hangaru poslije čega se ispostavilo da je u hangaru 296 zatvorenika.¹⁰⁰⁰

278. Ljubomir Beatović, koji je u julu 1995. služio kao bolničar u Bratunačkoj brigadi, u svom iskazu je rekao da se 13. jula oko 11:00 sati sastao sa pukovnikom Blagojevićem u kancelariji dežurnog oficira brigade.¹⁰⁰¹ Pukovnik Blagojević mu je rekao da ode u školu "Vuk Karadžić", gdje se nalazi jedna grupa ljudi "iz Srebrenice". Beatoviću je takođe rečeno sljedeće:

...da ih obidem, da poneseš lijekova i da vidim kakvo je njihovo zdravstveno stanje, da li ima među njima ranjenih, bolesnih, i tako.¹⁰⁰²

Beatović je tada svratio do doma zdravlja, udaljenog pet minuta hoda, da pokupi nekoliko kutija lijekova protiv bolova, što je bilo jedino sredstvo koje je smio dati da bi pomogao ljudima. Potom

---

rekao da se hangar nalazi u krugu škole; svjedok P-135, T. 5739, koji je izjavio da se hangar koristio za obuku automehaničara.

⁹⁹⁰ Svjedok P-110, KT. 2801-03.

⁹⁹¹ Svjedok P-110, KT. 2803.

⁹⁹² Svjedok P-110, KT. 2804.

⁹⁹³ Svjedok P-110, KT. 2803-04.

⁹⁹⁴ Svjedok P-110, KT. 2804.

⁹⁹⁵ Svjedok P-110, KT. 2804-05.

⁹⁹⁶ Svjedok P-110, KT. 2804.

⁹⁹⁷ Svjedok P-110, KT. 2805-08.

⁹⁹⁸ Svjedok P-110, KT. 28006-7, koji je u svom iskazu rekao da je jedan vojnik udarao zatvorenike po glavi željeznom šipkom, dok ih je drugi vojnik udarao tupom stranom sjekire.

⁹⁹⁹ Svjedok P-110, KT. 2808.

¹⁰⁰⁰ Svjedok P-110, KT. 2808.

¹⁰⁰¹ Ljubomir Beatović, T. 9701.

¹⁰⁰² Ljubomir Beatović, T. 9701-02.

je išao pet do deset minuta od doma zdravlja do škole. Beatović je izjavio da ispred školske zgrade nije bilo nikog, ali da je, kad je ušao, vidio tri pripadnika vojne policije i dva vojnika. Ta tri vojna policajca bili su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade, dok su ona dva vojnika bili pripadnici 2. bataljona Bratunačke brigade.¹⁰⁰³ Beatović je u maloj sportskoj dvorani i u dvije učionice vidio “negdje oko stotinu” zatvorenika. Zatvorenici su sjedili na podu spuštenih glava i Beatović je vidio da su u stanju šoka i prestrašeni. Glasno je upitao ima li ikoga sa zdravstvenim problemima, je li iko pozlijeđen ili ga nešto boli, ali niko nije ništa rekao.¹⁰⁰⁴ Beatović se potom vratio u štab Bratunačke brigade, ali se nije javljao pukovniku Blagojeviću.¹⁰⁰⁵

279. Popodne 13. jula, svjedok P-135, pripadnik Bratunačke brigade, otišao je u školu "Vuk Karadžić" da pokuša “da ostvari[m] kontakt sa zarobljenicima i da pokuša[m] da nađe[m] neki od zapisnika minskih polja” Armije BiH.¹⁰⁰⁶ Kad je stigao u školu, zatekao je deset do petnaest pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade, među kojima je bio i komandir voda Vojne policije, Mirko Janković.¹⁰⁰⁷ Svjedok P-135 je prepoznao i vozilo "pinzgauer", kao i njegovog vozača, iz 3. bataljona Bratunačke brigade.¹⁰⁰⁸ Da bi ušao u školu, svjedok P-135 je rekao vojnim policajcima da mu je “pukovnik Blagojević naredio da uđe[m] i da pokuša[m] da pronade[m] zapisnike minskih polja”. To mu je upalilo, pustili su ga u školu i otišao je na drugi sprat.¹⁰⁰⁹ U školi je svjedok P-135 vidio da se tamo nalazi veliki broj muškaraca, isključivo muškaraca, za koje je smatrao da su “tadašnji bivši vojnici srebreničke vojske preobučeni u civile.”¹⁰¹⁰ Potom je pokušao stupiti u kontakt sa zatočenicima, međutim, niko nije htio razgovarati sa njim.¹⁰¹¹ Svjedok P-135 je tada otišao u obližnji hangar, gdje je vidio dva civilna policajca.¹⁰¹² Osim toga, vidio je krv na jednom zidu hangara, ali tamo nije bilo zatvorenika; oni su bili u tri ili četiri učionice u hangaru.¹⁰¹³ Poslije toga, svjedok P-135 je otišao u školu “Slobodo, ime ti je Tito” gdje je razgovarao sa jednim pripadnikom Vojne policije Bratunačke brigade, koji ga je pustio da uđe.¹⁰¹⁴ Zatvorenici su bili i tamo.¹⁰¹⁵ Zatim je svjedok P-135 otišao iz kruga škole "Vuk Karadžić".¹⁰¹⁶

¹⁰⁰³ Ljubomir Beatović, T. 9704-05.

¹⁰⁰⁴ Ljubomir Beatović, T. 9706-07.

¹⁰⁰⁵ Ljubomir Beatović, T. 9707-08.

¹⁰⁰⁶ Svjedok P-135, T. 5731-32, 5734, 5738. Svjedok P-135 nije bio siguran od koga je dobio naređenje da ode u školu "Vuk Karadžić", ali je rekao da “postoji vrlo, vrlo velika mogućnost da sam ja sâm, u stvari, zaključio da treba tako nešto da uradim”, svjedok P-135, T. 5730.

¹⁰⁰⁷ Svjedok P-135, T. 5732, 5734, koji je izjavio da je pripadnike Vojne policije prepoznao po njihovim oznakama i bijelim opasačima, T. 5733, gdje govori o tome da je prepoznao Mirka Jankovića.

¹⁰⁰⁸ Svjedok P-135, T. 5732.

¹⁰⁰⁹ Svjedok P-135, T. 5734, 5736.

¹⁰¹⁰ Svjedok P-135, T. 5736.

¹⁰¹¹ Svjedok P-135, T. 5738.

¹⁰¹² Svjedok P-135, T. 5739-41.

¹⁰¹³ Svjedok P-135, T. 5740-41.

¹⁰¹⁴ Svjedok P-135, T. 5743, koji je takođe izjavio da je na ulazu u školu bio jedan pripadnik civilne policije.

280. Dana 13. jula, zatvorenici su bili zatočeni i u autobusima parkiranim ispred škole "Vuk Karadžić".¹⁰¹⁷ Jedan mentalno zaostali bosanski Musliman izveden je iz jednog autobusa i ubijen. Taj čovjek je zaspao i, pošto ga je naglo probudio jedan pripadnik Vojne policije, slučajno je udario policajca u njegovu pancirku.¹⁰¹⁸ Tog čovjeka su izveli iz autobusa i odveli u školu. Čuo se kratak rafal i čovjek se više nije vratio.¹⁰¹⁹ Jednog drugog zatvorenika ispitivao je jedan pripadnik vojske bosanskih Srba o zasjedi koja je bila postavljena. Udarao ga je po glavi, stomaku i bedrima.¹⁰²⁰ Cijele noći grupe muškaraca odvođene su iz autobusa u školu i više se nisu vratile.¹⁰²¹

281. Dana 14. jula 1995., Dragan Mirković, komandant Komunalnog preduzeća "Rad", rekao je Momiru Nikolić da je u noći s 13. na 14. juli oko škole "Vuk Karadžić" ubijeno od 80 do 100 bosanskih Muslimana.¹⁰²² Osim toga, dana 15. jula, predstavniku Odsjeka za odbranu Bratunac rečeno je da u školi "Vuk Karadžić" ima leševa.¹⁰²³ U učionicama u prizemlju i na prvom spratu pronađeno je četrdeset do pedeset tijela.¹⁰²⁴ Strašno je zaudaralo.¹⁰²⁵ Predstavnik Odsjeka za odbranu organizovao je kamion za odvoženje leševa iz škole u Glogovu, gdje je već bila iskopana grobnica.¹⁰²⁶ Pošto su tijela odvezena, opština je naredila grupi od otprilike 20 do 30 žena iz Bratunca, koje su uhapšene zbog pljačke u Potočarima i Srebrenici, da očiste školu.¹⁰²⁷

282. Momir Nikolić je u svom iskazu rekao da se sa pukovnikom Blagojevićem sastao uveče 12. jula u štabu Bratunačke brigade i da je pukovniku Blagojeviću rekao o odvajanju i pritvaranju muškaraca u školu "Vuk Karadžić", te o planu da se ti ljudi kasnije ubiju.¹⁰²⁸

¹⁰¹⁵ Svjedok P-135, T. 5743-44.

¹⁰¹⁶ Svjedok P-135, T. 5745.

¹⁰¹⁷ Mevludin Orić, T. 1345.

¹⁰¹⁸ Mevludin Orić, T. 1347-48, koji je u svom iskazu izjavio da je policajac rekao: "Vidi, jeb'o majku, udari me". I tada je opsovao. Pripadnici vojske bosanskih Srba ispred autobusa su odgovorili: "Daj 'vamo da ga zakoljemo, daj da ga ubijemo!"

¹⁰¹⁹ Mevludin Orić, T. 1347.

¹⁰²⁰ Mevludin Orić, T. 1348 (koji je u svom iskazu rekao da je jedan pripadnik Vojne policije izbacio vojnika iz autobusa pošto je taj vojnik bio pijan).

¹⁰²¹ Mevludin Orić je u svom iskazu rekao da se "čitavu noć čula pucnjava u školi, ljudi su pomagali u školi... Bilo je jezivo čitavu noć slušati, al' smo morali. Koga su gore odveli, od tih grupa, nije vraćeno u autobus."; T. 1348-49; svjedok P-113, KT. 3029, koji je izjavio da je u noći od 13. do 14. jula četiri ili pet muškaraca izvedeno iz autobusa koji je bio parkiran pored škole "Vuk Karadžić" i da se ti muškarci nikad nisu vratili.

¹⁰²² Momir Nikolić, T. 1762-64. Vidi i iskaz Srbislava Davidovića, T. 7753, 7756-57, koji je u svom iskazu rekao da je, pošto su svi zatvorenici otišli, tj. poslije 14. jula, čuo da se oko škole "Vuk Karadžić" nalaze neki leševi.

¹⁰²³ Svjedok DP-101, T. 7916-17 (zatvorena sjednica).

¹⁰²⁴ Svjedok DP-101, T. 7917-18 (zatvorena sjednica). Dragan Mirković je u svom iskazu rekao da je u školi vidio otprilike šest leševa, ali je kasnije saznao da ih je bilo mnogo više, T. 7954. Međutim, Momir Nikolić je izjavio da mu je Dragan Mirković rekao da ima 80-100 bosanskih Muslimana. Momir Nikolić, T. 1762-63.

¹⁰²⁵ Svjedok DP-101 (zatvorena sjednica), T. 7883-84 (zatvorena sjednica).

¹⁰²⁶ Svjedok DP-101 (zatvorena sjednica), T. 7919, 7920 (zatvorena sjednica). Vidi i iskaz Dragana Mirkovića, koji je u svom iskazu rekao da je grupi ljudi iz komunalnog preduzeća rečeno da sakupe tijela u školi "Vuk Karadžić". Oko škole su čuli pucnjavu; Dragan Mirković, T. 7953-54.

¹⁰²⁷ Svjedok DP-101 (zatvorena sjednica), T. 7883-84 (zatvorena sjednica).

¹⁰²⁸ Momir Nikolić, T. 1701.

4. Prijevoz zatvorenika iz Bratunca na područje Zvornika – od 13. do 15. jula

283. Uveče 13. jula, neki zatvorenici koji su bili zatočeni u Bratuncu odvezeni su autobusima i kamionima u Petkovce, a put je trajao otprilike pet sati.¹⁰²⁹ Uslovi u autobusima i kamionima su bili nepodnošljivi.¹⁰³⁰ Jedan svjedok je u svom iskazu rekao da je zatvorenima očajnički bila potrebna voda; jedan čovjek je pio svoju mokraću.¹⁰³¹ Jedan svjedok je pokušao vidjeti šta se dešava, ali je na njega uperena puška i rečeno mu je da se sagne.¹⁰³² Jedan drugi svjedok je u svom iskazu rekao da je jednom prilikom vozač pokrenuo motor, upalio grijanje i izašao iz autobusa.¹⁰³³ To je trajalo otprilike dva ili tri sata i ljudi su počeli padati u nesvijest od vrućine. Došao je jedan vojnik i rekao im da će biti razmijenjeni. Autobus je malo kasnije krenuo prema sjeveru kroz Zvornik do područja Pilice. Muškarci su odvezeni u školu u Pilici, gdje im je naređeno da trčecim korakom krenu prema školi.¹⁰³⁴ Smjestili su ih u prepunu salu.¹⁰³⁵

284. Dana 14. jula, pripadnici Bratunačke brigade su učestvovali u prevoženju zatvorenika iz Bratunca u Zvornik.¹⁰³⁶ U autobus su ušli pripadnici jedne specijalne jedinice koji su nosili plavkastocrne uniforme.¹⁰³⁷ Nikola Popović se javio Mirku Jankoviću, koji mu je naredio da sa njim ode u Zvornik kako bi pratio konvoj autobusa sa zatvorenicama.¹⁰³⁸ Popović je vidio kako mu jedan čovjek daje znak da prati auto, a Mirko Janković, Nikola Popović i Mile Petrović su krenuli za njim u oklopnom transporteru UNPROFOR-a.¹⁰³⁹ Auto je cijelim putem bio ispred oklopnog transportera.¹⁰⁴⁰

285. Muškarci bosanski Muslimani iz Potočara, kao i iz Sandića i Nove Kasabe, koji su noć 13. jula proveli u Bratuncu odvezeni su sljedeći dan u dugačkoj koloni autobusa u razne privremene zatočeničke objekte i na stratišta u opštinama Bratunac i Zvornik. Pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade bili su među jedinicama VRS-a koje su pratile te muškarce do opštine Zvornik i čuvale ih u zatočeničkim objektima.¹⁰⁴¹

¹⁰²⁹ Svjedok P-110 je rekao da je stiglo šest autobusa; svjedok P-110, KT. 2810, KT. 2813; svjedok P-111, T. 1403; DP P14.2, Fotografija ulaza u školu u Petkovcima.

¹⁰³⁰ Svjedok P-110 je u svom iskazu rekao da je u autobusima "bilo više muškaraca nego što je bilo sjedišta." Svjedok P-110, KT. 2811.

¹⁰³¹ Svjedok P-111, T. 1402.

¹⁰³² Svjedok P-111, T. 1399-1400.

¹⁰³³ Svjedok P-113, KT. 3029-30.

¹⁰³⁴ Svjedok P-113, KT. 3031.

¹⁰³⁵ Svjedok P-113, KT. 3031-32.

¹⁰³⁶ Nikola Popović, T. 11082, 11109-10.

¹⁰³⁷ Nikola Popović, T. 11109-10.

¹⁰³⁸ To je učinio po naređenju Momira Nikolića. Nikola Popović, T. 11082-83.

¹⁰³⁹ Nikola Popović, T. 11082-87, 111093.

¹⁰⁴⁰ Nikola Popović, T. 11093.

¹⁰⁴¹ Momir Nikolić, T. 1761-62; Richard Butler, T. 4534; DP P499, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade za 17. juli 1995., u kojem se navodi da je jedna policijska patrola ostala u Pilici da čuva Muslimane.

5. Zaključci i konstatacije u vezi s ulogom Bratunačke brigade

286. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih van razumne sumnje može utvrditi da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade u noćima 12. i 13. jula vršili obezbjeđenje autobusa parkiranih po gradu, koji su bili puni zatvorenika bosanskih Muslimana.¹⁰⁴²

Vojna policija Bratunačke brigade doprinijela je zatočenju muškaraca bosanskih Muslimana u autobusima u noćima 12. i 13. jula.

287. Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u pritvaranju muškaraca bosanskih Muslimana u školi "Vuk Karadžić" u noćima 12. i 13. jula.¹⁰⁴³ Konkretno, Pretresno vijeće konstatuje da su elementi Vojne policije Bratunačke brigade vršili obezbjeđenje u školi "Vuk Karadžić". Vojna policija Bratunačke brigade bila je stacionirana ispred škole i njena uloga je bila da kontroliše ko ulazi u školu.¹⁰⁴⁴ Pretresno vijeće konstatuje da postoje pouzdani dokazi da su drugi elementi Bratunačke brigade bili prisutni u školi "Vuk Karadžić": pukovnik Blagojević je u školu poslao najmanje dva pripadnika Bratunačke brigade da vide kako su zatvorenici i provjere da li se prema njima postupa korektno. Pripadnici 2. bataljona Bratunačke brigade viđeni su 13. jula u školi "Vuk Karadžić".¹⁰⁴⁵ Još jedan član komande Bratunačke brigade je 13. jula otišao u školu "Vuk Karadžić" kako bi od zatvorenika dobio informacije o minskim poljima Armije BiH.¹⁰⁴⁶

288. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može zaključiti da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u batinanju i zlostavljanju muškaraca bosanskih Muslimana zatočenih bilo u autobusima bilo objektima oko škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu. Iako je Pretresno vijeće mišljenja da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi da su zatočenici bili tučeni i zlostavljani, ono ne nalazi da ima dovoljno dokaza da bi utvrdilo ko je izvršio te zločine. Konstatuje, međutim, da su elementi Bratunačke brigade morali znati za ta zlostavljanja pošto su ona bila rasprostranjena: iz škole i grada su se cijele noći mogli čuti krici i pucnjava. Osim toga, jedan pripadnik Bratunačke brigade koji je otišao u školu "Vuk Karadžić" u svom iskazu je rekao da je vidio krv na zidovima. Na kraju, Momir Nikolić je posvjedočio da je 15. jula saznao da su u školi ubijani muškarci.

289. Nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su elementi Bratunačke brigade doprinijeli nečovječnim uslovima

¹⁰⁴² Vidi *supra* Dio II. E. 2, a posebno par. 279.

¹⁰⁴³ Vidi *supra* Dio II. E. 3, a posebno par. 278.

¹⁰⁴⁴ Vidi *supra* Dio II. E. 3, a posebno par. 279.

¹⁰⁴⁵ Vidi *supra* Dio II. E. 3, a posebno par. 278.

u kojima su bili zatočeni muškarci bosanski Muslimani. Iako Pretresno vijeće prihvaća da su preduzeti neki koraci da se poboljšaju uslovi, kao kad je Vidoje Blagojević poslao bolničara brigade da odnese neke lijekove zatočenicima i kada su pojedini pripadnici Bratunačke brigade davali vode prijateljima, Pretresno vijeće konstatuje da, opšte uzev, mjere koje su mogle barem ublažiti situaciju u kojoj su se nalazili muškarci bosanski Muslimani nisu preduzete. Obezbjedenjem zatočeničkih objekata pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade doprinijeli su daljnjem zatočenju muškaraca bosanskih Muslimana u pretrpanim autobusima i objektima, bez hrane, vode i ljekarske njege, koja je u nekim slučajevima bila potrebna.

290. Napokon, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali u prevoženju zatvorenika bosanskih Muslimana iz Bratunca u Zvornik 14. jula.¹⁰⁴⁷

---

¹⁰⁴⁶ Vidi *supra* Dio II. E. 3.

¹⁰⁴⁷ Vidi *supra* Dio II. E. 4.

F. Organizovana masovna pogubljenja i pokopavanja

1. Masovna pogubljenja i pokopavanja

291. Pretresnom vijeću je predloženo obilježje dokaza o operaciji organizovanog ubijanja širokih razmjera koju su izvršile snage VRS-a i MUP-a u periodu od 12. do 19. jula 1995. Hiljade muškaraca bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave pogubljene su i pokopane na raznim lokacijama u opštinama Srebrenica, Bratunac i Zvornik.¹⁰⁴⁸

(a) Potočari

292. U poslijepodnevnom satima 12. jula u blizini baze UN-a u Potočarima, jedan bosanski Musliman bio je svjedok pogubljenja stotinjak muškaraca bosanskih Muslimana¹⁰⁴⁹ koje su za tri sata izvršila približno deseterica vojnika VRS-a.¹⁰⁵⁰ Rekao je da su te ljude vodili na neku vrstu skele, gdje su im glave odrubljivali "mačem" i bacali ih na hrpu. Neki od vojnika VRS-a bi povremeno odlazili i dovodili još muškaraca bosanskih Muslimana da budu pogubljeni na tom mjestu. Tijela su stavljena u plave vreće i utovarena na kamion, koji je više puta odlazio i vraćao se.¹⁰⁵¹

(b) Rijeka Jadar

293. Ujutro 13. jula, 16 bosanskih Muslimana zarobljenih iz kolone prevezeno je autobusom iz skladišta u Konjević-Polju na obalu rijeke Jadar.¹⁰⁵² Među njima je bio i jedan petnaestogodišnji dječak. Kada su ti muškarci izašli iz autobusa, poredali su ih uz rijeku. Četiri srpska vojnika, koja su s njima došla autobusom, otvorila su vatru iz automatskih pušaka. Jedan od muškaraca bosanskih Muslimana preživio je tako što se bacio u rijeku nakon što je pogođen.¹⁰⁵³ Taj svjedok je u jednom od vojnika koji su učestvovali u ubijanjima prepoznao jednog pripadnika 2. čete PJP.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁴⁸ DP P731, Pregled nestalih i umrlih koji se povezuju sa Srebrenicom, Helge Brunborg. Helge Brunborg je posvjedočio da je ukupan broj nestalih i umrlih koji se povezuju sa srebreničkom enklavom 7.475 osoba. Helge Brunborg, T. 6968.

¹⁰⁴⁹ Sakriveni iza jednog spremišta, Bego Ademović i njegov kolega Džemal Karić brojali su ubijene uz pomoć olovke i kutije od cigareta. Olovka se slomila na osamdeset i trećem čovjeku, a ubijanje se nastavilo dok nije ubijeno više od stotinu ljudi; Bego Ademović, KT. 1595-96.

¹⁰⁵⁰ Između cinkare i Alijine kuće; Bego Ademović, KT. 1593-94, 1625.

¹⁰⁵¹ Bego Ademović, KT. 1594-96, 1619-20.

¹⁰⁵² Prema riječima svjedoka P-175, ostala su dva muškarca Muslimana o kojima se ništa ne zna. Svjedok P-175 KT. 3275.

¹⁰⁵³ Svjedok P-175, KT. 3271-78, 3286-87.

¹⁰⁵⁴ Svjedok P-175, KT. 3267 (djelimično zatvorena sjednica), 3272. Svjedok P-175 je za tog vojnika rekao da se zove Nenad Deronjić. Nenad Deronjić je bio pripadnik 2. čete PJP. Nenad Deronjić, T. 8187, 8201. U svom svjedočenju, Nenad Deronjić je negirao učešće u ubijanjima, T. 8192.

(c) Dolina Cerske

294. Dana 13. jula oko 14:00 sati, jedan bosanski Musliman je s brda na kojem se skrivao vidio dva ili tri autobusa kako iz Konjević-Polja kreću prema Novoj Kasabi.¹⁰⁵⁵ Vidio je kako autobusi skreću s asfaltiranog puta udesno, u smjeru sela Cerska. Autobuse su pratili oklopni transporter u kojem su bili vojnici u maskirnim uniformama i još jedno vozilo. Oko pet minuta kasnije, za drugim vozilima je otišao i rovokopač. Svjedok je izgubio vozila iz vida kad su skrenula iza zavoja. No, nakon desetak minuta začuo je pucnjavu iz lakog naoružanja i mitraljeza. Pucnjava je trajala oko pola sata. Onda je ugledao tri autobusa kako se vraćaju praćeni oklopnim transporterom, a nakon nekog vremena i rovokopač.¹⁰⁵⁶

295. U septembru 1995. godine, svjedok je pronašao masovnu grobnicu pokraj puta u dolini Cerske,¹⁰⁵⁷ po čemu bi se moglo zaključiti da su ti muškarci ubijeni u dolini i na licu mjesta pokriveni zemljom. Postoje forenzički dokazi dobiveni ekshumacijom posmrtnih ostataka u dolini Cerske na osnovu kojih je utvrđeno da je u grobnici bilo najmanje 150 osoba muškog pola, od kojih je 147 na sebi imalo civilnu odjeću. Smrt 149 muškarca je nastupila uslijed strelnih rana.¹⁰⁵⁸ Mnogim žrtvama su ruke bile na leđima zavezane žicom.¹⁰⁵⁹ Ispitivanjem čahura pronađenih na grobnom lokalitetu ustanovljeno je da čahure nađene u grobnici odgovaraju čahurama pronađenim duž puta na grobnom lokalitetu, što navodi na zaključak da su žrtve čija su tijela pronađena u grobnici ubijene na tom grobnom lokalitetu.¹⁰⁶⁰ Tijela žrtava su se nalazila na jednoj padini uz put. Tijela su bila pokrivena zemljom iskopanom na drugoj strani puta i prebačenom na mjesto pokopavanja mehanizacijom za zemljane radove.¹⁰⁶¹

(d) Skladište u Kravici(i) Pogubljenja

296. U večernjim satima 13. jula, u skladištu u Kravici ubijeno je najmanje 1.000 muškaraca bosanskih Muslimana.¹⁰⁶² Koliko je poznato, preživjele su samo dvije osobe. Te osobe su posvjedočile da su ih u skladište u Kravici doveli pješke ili dovezli autobusom s livade kod

¹⁰⁵⁵ Svjedok P-109, KT. 2736-37.

¹⁰⁵⁶ Svjedok P-109, KT. 2737-39, 2741, 2781.

¹⁰⁵⁷ Svjedok P-109, KT. 2751-53.

¹⁰⁵⁸ DP P740 (Izveštaj Josea Baraybara o pregledu ljudskih ostataka iz istočne Bosne tokom 2000. godine), str. 5. Prema DP P740, 24 žrtve su imale između 13 i 24 godina, a 126 žrtava je bilo starije od 24 godine. *Id.*, DP P751, Izveštaj vještaka Williama Haglunda, forenzička istraga grobnog lokaliteta Cerska (Izveštaj Williama Haglunda, 15. jun 1998.), str. vii-ix. Prema DP P751, na devet osoba su pronađeni i dokazi o pripadnosti muslimanskoj vjeroispovijesti. Četvrtini svjedoka su ruke bile zavezane ligaturom. *Id.*, vidi i William Haglund, KT. 3733.

¹⁰⁵⁹ DP P751, Izveštaj Williama Haglunda, 15. juna 1998., str. 28.

¹⁰⁶⁰ DP P751, Izveštaj Williama Haglunda, 15. juna 1998., str. 10.

¹⁰⁶¹ DP P751, Izveštaj Williama Haglunda, 15. juna 1998., str. 28.

Sandića,¹⁰⁶³ na kojoj su ih držali nakon što su zarobljeni ranije toga dana.¹⁰⁶⁴ Jedan od preživjelih, svjedok P-106, posvjedočio je da su na vratima skladišta stražarili vojnici bosanski Srbi.¹⁰⁶⁵ Prema riječima drugog preživjelog, svjedoka P-107, vojnici su muškarcima bosanskim Muslimanima oduzeli sve dragocjenosti koje su imali kod sebe.¹⁰⁶⁶

297. Svjedok P-106 je posvjedočio da su vojnici počeli pucati čim se skladište napunilo ljudima.¹⁰⁶⁷ Vojnici su u skladište pucali kroz prozore i vrata, i to ne samo iz pješadijskog naoružanja, već su u skladište bacali i ručne bombe.¹⁰⁶⁸ Svjedok P-106 je ispričao sljedeće:

... i onda je počelo pucati i na vrata i na prozore. Tama se digla po onom magacinu da nisi vidio šest metara kroz magacin. Ne znaš više šta puca ni od'kle puca. Sjedio je do mene, ovako, susret sa druge strane iz Vlasenice, neki Salko Redžić. On je pogin'o tu u magacinu. Samo što smo 'vako previli glave i sastavili u čošku... Ja sam tu do noći bio. Dok se god nije smrklo, pucalo je. Pošto je pao mrak, pucnjava je prestala.¹⁰⁶⁹

298. Po procjeni svjedoka P-106, pucnjava je trajala četiri sata.¹⁰⁷⁰ Kasnije u noći 13. jula, svjedok P-106 je pronašao susjeda kako se skriva u svojevrsnoj prijemnoj kućici u skladištu. Pri pokušaju da iz te kućice ode, njegov susjed je usmrćen pogotkom iz vatrenog oružja.¹⁰⁷¹ Da ga ne bi ubili, svjedok P-106 se sakrio ispod dva tijela i tako proveo cijelu noć.¹⁰⁷² Svjedok P-107 je uspio pobjeći iz skladišta tako što je izašao kroz prozor.¹⁰⁷³ Otkrili su ga i opet u njega pucali. Ležao je napolju na zemlji, praveći se da je mrtav.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶² Svjedok P-106, T. 1228-29. Svjedok P-106 je posvjedočio da je na livadi sa koje su ih sve odveli u skladište bilo 2.000 muškaraca. Vidi i svjedok P-107, KT. 2520. Svjedok P-107 je izjavio da je u dijelu skladišta u kojem je on bio zatočen bilo približno 1.000 do 1.500 ljudi.

¹⁰⁶³ Na osnovu svjedočenja Miloša Stupara može se zaključiti da je riječ o livadi kod Sandića. Miloš Stupar, T. 8340-42.

¹⁰⁶⁴ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (ii) (b).

Svjedok P-106, T. 1216-18. Svjedok P-106 je ispričao da su ih, nakon obraćanja generala Mladića muškarcima muslimanske nacionalnosti u kojem im je rekao da će biti razmijenjeni, vojnici s automatskim puškama u kolonama sproveli u skladište u Kravici; svjedok P-107, KT. 2510: svjedok P-107 je posvjedočio da su ih onamo odvezli autobusom.

¹⁰⁶⁵ Svjedok P-107 je posvjedočio da su vojnici bosanski Srbi nosili maskirne uniforme, da je jedan od vojnika imao plavi šljem UN-a, te da su neki od vojnika bili u pancirkama. Svjedok P-107.

¹⁰⁶⁶ Svjedok P-107, KT. 2519.

¹⁰⁶⁷ Svjedok P-106, T. 1221.

¹⁰⁶⁸ Svjedok P-106, T. 1222-23; svjedok P-107, KT. 2524. Vidi i DP P561, Izvještaj Michaela J. Hedleya, str. 9-10, u kojem se kaže da su forenzički istražitelji oko skladišta pronašli nekoliko dijelova ručnih bombi, poput sigurnosnih igala bombi; DP P565: Izvještaj vještaka Michaela S. Maloneya i Michaela Browna, str. 2-7, u kojem se kaže da su forenzički istražitelji pronašli tragove metaka na zidovima u zgradi i ostatke eksploziva.

¹⁰⁶⁹ Svjedok P-106, T. 1221-22.

¹⁰⁷⁰ Svjedok P-106, T. 1245. Svjedok P-106 je rekao da je pucanje započelo približno u 17:00 sati i trajalo do 21:00 sat. Kada mu je predložena izjava svjedoka P-107, str. KT. 2523, prema kojoj je pucanje počelo nakon što je pao mrak, svjedok P-106 je ponovio da je pucanje započelo prije nego što je pao mrak. Svjedok P-106, T. 1245-46.

¹⁰⁷¹ Svjedok P-106, T. 1222.

¹⁰⁷² Svjedok P-106, T. 1222.

¹⁰⁷³ Svjedok P-107, KT. 2529.

¹⁰⁷⁴ Svjedok P-107, KT. 2530-33.

299. Ujutro 14. jula, vojnici su pitali ima li živih ili ranjenih.¹⁰⁷⁵ Svjedok P-107 je izjavio da su ih vojnici uvjerali da je došao Crveni krst i da će ranjene prebaciti u bolnicu. Ispričao je: "Oni su, ko je mog'o da doštula, da, kao ranjen da se izvuče iz hangara, izašli su".¹⁰⁷⁶ Onda je jedan od vojnika, koji je komandovao drugima, naredio preživjelima da pjevaju srpske pjesme:

I nakon toga, možda su pjevali jedno po sata, sat. Ne znam kol'ko tačno vremena. Začuo sam rafale, pucanj. Pucalo je ne znam kol'ko dugo, jedno vrijeme, određeno. Pobili su te ranjenike i kasnije su ih ... kasnije ništa nisam čuo od, više od tih pjesama da su pjevali. Kasnije, ovaj, samo izkomandov'o da ih uvuču unutra u hangaru, leševe.¹⁰⁷⁷

300. Komandant 2. odreda brigade Specijalne policije iz Šekovića Miloš Stupar posvjedočio je da je u skladištu u Kravici u kasnim poslijepodnevnim satima 13. jula došlo do incidenta, koji je doveo do ubistva svih zatočenih u skladištu. Prema svjedočenju Miloša Stupara, dok je on bio na livadi kod Sandića, jedan od njemu potčinjenih pripadnika MUP-a otišao je sa zamjenikom komandanta 2. odreda iz Šekovića u skladište da obide susjeda koji je bio među ljudima zatočenim u skladištu.¹⁰⁷⁸ Taj pripadnik MUP-a je poginuo, a zamjenik komandanta odreda je ranjen pri navodnom pokušaju jednog zatvorenika muslimanske nacionalnosti da jednom od vojnika bosanskih Srba otme automatsku pušku. Prema riječima Miloša Stupara, nakon što je njegov ranjeni zamjenik izišao iz skladišta, vojnici su izvana otvorili vatru.¹⁰⁷⁹ Prema riječima Momira Nikolića, u ubijanju u skladištu u Kravici učestvovala je "specijalna brigada MUP-a", u sastavu koje su bili i pripadnici 2. odreda iz Šekovića.¹⁰⁸⁰ Miloš Stupar, komandant 2. odreda brigade Specijalne policije iz Šekovića, posvjedočio je da je 13. jula, vozeći se pokraj skladišta u Kravici da pokupi ranjenog zamjenika komandanta odreda, vidio vojnike koje nije poznao kako pucaju iz pušaka.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁵ Vojnici su rekli da se svi živi moraju javiti i priključiti njihovoj vojsci. Svjedok P-106, T. 1223.

¹⁰⁷⁶ Svjedok P-107, KT. 2534. Svjedok P-106 je takođe posvjedočio da su ubijeni svi koji su odgovorili na pitanje ima li živih ili ranjenih. Svjedok P-106, T. 1223.

¹⁰⁷⁷ Svjedok P-107, KT. 2535.

¹⁰⁷⁸ Miloš Stupar, T. 8345.

¹⁰⁷⁹ Miloš Stupar je u svome svjedočenju rekao da mu je za taj incident rekao ranjeni Rade Čuturić, dok ga je vozio u bolnicu; Miloš Stupar, T. 8346-48, 8354. Miloš Stupar je, osim toga, rekao Draganu Obrenoviću za taj incident 15. jula; Dragan Obrenović, T. 2528; Dragan Obrenović, T. 2528. U DP P464 (Evidencija ranjenih vojnika, 1992.-1996.) na pečatu kod imena ranjenog pripadnika MUP-a Radeta Čuturića, zvanog Oficir, stoji 17:40 sati 13. jula 1995., a na pečatu kod imena poginulog pripadnika MUP-a Krste Dragičevića, zvanog Krle, stoji 19:00 sati i "preminuli"; T. 8356-58. Drugi svjedok, svjedok DP-102, je čuo za taj incident od ljudi koji su prolazili pokraj livade kod Sandića. Svjedok DP-102 T. 8270-72.

Obrana Vidoja Blagojevića je na uvrštenje u spis podnijela pismo Dragomira Vasića, načelnika zvorničkog CSB-a, od 28. aprila 2003., u vezi s incidentom u skladištu u Kravici, pod oznakom DP D36/1. Pretresno vijeće smatra da dokazi sadržani u tom pismu nemaju dovoljnu dokaznu vrijednost da bi se uzeli u obzir, budući da to pismo sadrži dokaze iz druge ruke koji nisu bili podvrgnuti glavnom ni unakrsnom ispitivanju.

¹⁰⁸⁰ Momir Nikolić je za njihovo učešće saznao 14. jula. Momir Nikolić, T. 1737. Momir Nikolić je, osim toga, posvjedočio da je jedan od ljudi koji su mu rekli za masakr u skladištu u Kravici bio Miodrag Josipović, načelnik Stanice javne bezbjednosti. Momir Nikolić, T. 1734.

¹⁰⁸¹ Miloš Stupar, T. 8352.

301. Dana 14. jula, Jovan Nikolić, bosanski Srbin i nekadašnji pripadnik Bratunačke brigade, koji je 1995. bio direktor poljoprivredne zadruge u Bratuncu,¹⁰⁸² otišao je u skladište u Kravici da vidi kako ide prodaja malina iz tog skladišta.¹⁰⁸³ Drugi svjedok, Perica Vasović, koji je u toj poljoprivrednoj zadruzi bio na radnoj obavezi, u svom iskazu je rekao da je i on otišao u to skladište da vidi kako ide prodaja i dostava malina.¹⁰⁸⁴

302. Kada je došao do skladišta u Kravici, Jovan Nikolić je kod skladišta vidio mnogo leševa. Osim toga, bio je svjedok pogubljenja na drugom kraju skladišta. Rekao je da su pogubljenja vršena na sljedeći način: ljudi su postrojani i rečeno im je da legnu na tlo. Četvorici vojnika je naređeno da izvrše "vakcinisanje", odnosno, da ljudima pucaju u potiljak. Zatim je izdano naređenje "da se to ovjeri" pucnjem ispod lijeve lopatice.¹⁰⁸⁵ Jovan Nikolić je počeo vikati na vojnike koji su onda u njega uperili puške, no umiješali su se Perica Vasović i nekoliko seljana iz Kravice.¹⁰⁸⁶

303. Jovan Nikolić tvrdi da nije prepoznao nijednog vojnika koji je učestvovao u ubijanjima u jutarnjim satima 14. jula. U svom iskazu je rekao da su bili "uniformisani" kao pripadnici VRS-a, a na licima imali maske.¹⁰⁸⁷ Perica Vasović je posvjedočio da je u skladištu vidio "nepoznata lica u maskirnim uniformama" i da su ljudi koji su vršili pogubljenja bili maskirani.¹⁰⁸⁸ Jedan pripadnik nekadašnjeg Odsjeka odbrane u Bratuncu takođe je posvjedočio da je 14. jula oko podneva kod skladišta vidio nekoliko grupa njemu nepoznatih vojnika i oko dvije ili tri stotine tijela ispred skladišta.¹⁰⁸⁹

(ii) Pokopavanje u Glogovi

304. U večernjim satima 13. jula, pukovnik Beara je, zajedno s Miroslavom Deronjićem i drugima, počeo organizovati pokopavanja muškaraca bosanskih Muslimana ubijenih u skladištu u Kravici. U prostorijama SDS-a u Bratuncu održano je više sastanaka civilnih vlasti i VRS-a.¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸² Jovan Nikolić, T. 7997, 8014. Jovan Nikolić je posvjedočio da je bio zamjenik komandanta 1. bataljona Bratunačke brigade. Zbog povrede u decembru 1992., nije bio vojno sposoban i 1995. godine nije mobilisan u Bratunačku brigadu.

¹⁰⁸³ Jovan Nikolić, T. 8010-11.

¹⁰⁸⁴ Perica Vasović, T. 8087-89.

¹⁰⁸⁵ Jovan Nikolić, T. 8012-13.

¹⁰⁸⁶ Jovan Nikolić, T. 8014; Perica Vasović, T. 8088.

¹⁰⁸⁷ Jovan Nikolić, T. 8013-14; u svom iskazu, Jovan Nikolić je rekao da su ga ti vojnici napali, što je jedan od razloga iz kojih misli da to nisu bili pripadnici Bratunačke brigade. Jovan Nikolić, T. 8014.

¹⁰⁸⁸ Perica Vasović, T. 8088-89. Po naglasku tih vojnika, Perica Vasović je zaključio da su došli s područja Sarajeva.

¹⁰⁸⁹ Aleksandar Tesić, T. 7809, 7812-13.

¹⁰⁹⁰ Svjedok DP-101, T. 7872-73 (zatvorena sjednica). Svjedok DP-101 je u svom iskazu rekao da se u prostorijama SDS-a sastao s Miroslavom Deronjićem i dvojicom nepoznatih oficira kako bi mu oni dali naređenja. Dragan Mirković je posvjedočio da se u noći 13. jula sastao s Bearom i dvojicom nepoznatih oficira u kancelariji Miroslava Deronjića; Dragan Mirković, T. 7940.

Odlučeno je da se radnici iz jedinice za asanaciju Komunalnog preduzeća "Rad" i "jedinice radne obaveze" Civilne zaštite Bratunac sljedećeg jutra jave u Kravicu kako bi utovarili ta tijela u vozila.¹⁰⁹¹ Beara je naredio Draganu Mirkoviću, direktoru Komunalnog poduzeća "Rad" u Bratuncu i komandiru jedinice za asanaciju,¹⁰⁹² da pripremi sve raspoloživo ljudstvo i mehanizaciju za operaciju pokopavanja.¹⁰⁹³

305. Nešto poslije ponoći, u prostorijama SDS-a održan je još jedan sastanak, kojem su, među ostalim, prisustvovali Miroslav Deronjić, dva nepoznata oficira VRS-a i Momir Nikolić.¹⁰⁹⁴ Miroslav Deronjić je naredio da se radnici Civilne zaštite ujutro 14. jula jave na dužnost u selo Glogova.¹⁰⁹⁵ Jedinica za asanaciju terena Komunalnog preduzeća "Rad" je ondje trebala iskopati veliku grobnicu. U selu Glogova, jedinicu za asanaciju terena trebao je preuzeti Momir Nikolić.¹⁰⁹⁶ Međutim, Dragan Mirković, koji je s jedinicom za asanciju terena došao u Glogovu u jutarnjim satima 14. jula, posvjedočio je da tamo nije vidio ni Momira Nikolića ni pukovnika Bearu.¹⁰⁹⁷

306. Između 14. i 16. jula, tijela muškaraca bosanskih Muslimana prebačena su kamionima iz skladišta u Kravici na grobne lokalitete u selima Glogova i Ravnice, gdje su trebala biti pokopana.¹⁰⁹⁸ Za utovarivanje tijela u kamione korišten je utovarivač Komunalnog preduzeća "Rad".¹⁰⁹⁹ Tim utovarivačem su upravljala dva pripadnika Bratunačke brigade: Radenko Đurković¹¹⁰⁰ i Krsto Simić,¹¹⁰¹ obojica pripadnici Radničkog bataljona Bratunačke brigade.¹¹⁰² Krsto Simić je posvjedočio da su se on i njegov kolega, po naređenju pripadnika Vojne policije

¹⁰⁹¹ Svjedok DP-101, T. 7872-7874 (zatvorena sjednica).

¹⁰⁹² Prema riječima Dragana Mirkovića, Komunalno preduzeće "Rad" bilo je javno preduzeće koje je u doba rata primalo naređenja od predsjednika Skupštine opštine, predsjednika Izvršnog odbora i komunalnih, sanitarnih i građevinskih inspektora. Nije bilo potčinjeno vojsci, ali aktivnosti tog preduzeća trebale su se, putem civilnih vlasti, koordinirati s aktivnostima vojske. Jedan od zadataka tog preduzeća tokom rata bila je asanacija; T. 7965-66, 7938.

¹⁰⁹³ Dragan Mirković, T. 7939-43.

¹⁰⁹⁴ Svjedok DP-101, T. 7876 (zatvorena sjednica).

¹⁰⁹⁵ Svjedok DP-101, T. 7876 (zatvorena sjednica). Pretresno vijeće je saslušalo i iskaze o tome kako je jedan pripadnik jedinice za asanaciju terena odveden u baraku ispred stanice Vojne policije Bratunačke brigade, gdje je Momir Nikolić potvrdio naređenje Dragana Mirkovića za odlazak u selo Glogova, svjedok P-140, T. 3405.

¹⁰⁹⁶ Svjedok DP-101, T. 7876-78 (zatvorena sjednica).

¹⁰⁹⁷ Dragan Mirković, T. 7950.

¹⁰⁹⁸ Vještak Dean Manning je posvjedočio da su u grobnici u Ravnicama i primarnoj grobnici u selu Glogova pronađeni predmeti istovjetni onima u skladištu u Kravici; Dean Manning, T. 7179-81, 7210-11.

¹⁰⁹⁹ Svjedok DP-101, T. 7909 (zatvorena sjednica).

¹¹⁰⁰ Krsto Simić, T. 7327-28, Dragan Mirković, 7948-49.

¹¹⁰¹ Krsto Simić, T. 7329; Jovan Nikolić, T. 8036. Pri ocjeni iskaza Krste Simića, Pretresno vijeće je uzelo u obzir njegov status osumnjičenog.

¹¹⁰² Svjedok P-140, T. 3401 (djelimično zatvorena sjednica). Radenko Đurković je u julu 1995. godine raspoređen u jedinicu za asanaciju terena Komunalnog preduzeća "Rad" i mobilisan u Bratunačku brigadu, svjedok P-140, T. 3445, 3450, 3395 (djelimično zatvorena sjednica); Dragan Mirković, T. 7974. Krsto Simić, T. 7345-51, u vezi s DP P165, Spisak rezervista Bratunačke brigade; DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade, u kojem se Krsto Simić navodi kao pripadnik 3. bataljona.

koje nije poznao, u jutarnjim satima 14. jula¹¹⁰³ trebali prvo trebali javiti u Komunalno preduzeće "Rad", a zatim u štab Bratunačke brigade.¹¹⁰⁴ Pred štabom Bratunačke brigade, Momir Nikolić im je naredio da odu u Kravicu.¹¹⁰⁵ Kamioni komunalnih preduzeća iz Bratunca i jedan kamion komunalnog preduzeća iz Zvornika krenuli su oko podneva iz Bratunca u pratnji Vojne policije.¹¹⁰⁶ Prema riječima Krste Simića, Vojna policija je prvo, tokom utovarivanja tijela u kamione, vršila obezbjeđenje područja oko skladišta u Kravici,¹¹⁰⁷ a potom obezbjeđenje kolone kamiona kada je ona krenula prema selu Glogova.¹¹⁰⁸ U Kravici je Momir Nikolić naredio Krsti Simiću da zamijeni Radenka Đurkovića koji je upravljao utovarivačem.¹¹⁰⁹ Pripadnici bratunačke Civilne zaštite pomagali su pri utovaru tijela na kamione.¹¹¹⁰ Kamioni su zajedno krenuli prema selu Glogova.¹¹¹¹

307. Krsto Simić je posvjedočio da su istovarivanju tijela na grobnom lokalitetu Glogova prisustvovali Momir Nikolić i pripadnici Vojne policije.¹¹¹² Radenko Đurković je, po naređenju Drage Mirkovića i Momira Nikolića, na grobnom lokalitetu Glogova iskopao dvije grobnice.¹¹¹³ Rovokopač korišten prilikom kopanja druge grobnice dovezen je iz Bratunca. Bio je žute boje i

¹¹⁰³ U svom iskazu, Krsto Simić je rekao da je to naređenje dobio dva ili tri dana nakon pada srebreničke enklave. S obzirom na predložene dokaze, Pretresno vijeće primjećuje da je Krsto Simić to naređenje realno mogao dobiti samo 14. jula.

¹¹⁰⁴ Krsto Simić je izjavio da je njega i njegove kolege direktor rudnika "Sase", u kojem je Krsto Simić radio, poslao u Komunalno preduzeće "Rad", i to nakon što ga je Krsto Simić vidio kako razgovara s vojnim policajcima. Krsto Simić je znao da su ti ljudi vojni policajci zato što su imali bijele opasače i maskirne uniforme. Pretpostavio je da je riječ o pripadnicima Bratunačke brigade; T. 7319-20, 7351-52, 7354. Pravilo službe vojne policije opisuje uniformu pripadnika vojne policije na sljedeći način: "Pripadnici vojne policije pri vršenju službe u miru i ratu nose službenu uniformu predviđenu propisima o vojnoj odeći, beli opasač sa uprtačem, belu futrolu za pištolj i značku vojne policije pričvršćenu na predici opasača", DP D15/1, Pravilo službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., član 8.

¹¹⁰⁵ Krsto Simić je u svom iskazu, osim toga, rekao da je u štabu vidio oficire VRS-a i vojne policajce, ali da nije prepoznao nijednog od njih. Krsto Simić, T. 7320-21, 7354.

¹¹⁰⁶ Krsto Simić, T. 7322-23. Prema riječima svjedoka P-140, Krsto Simić je vozio crveni kamion iz rudnika "Sase"; kamion Komunalnog preduzeća "Rad" vozio je Milivoje Cvjetinović, a žuti kamion u vlasništvu ciglane vozio je Dragoljub Stanojević; svjedok P-140, T. 3413-14. Dragoljub Stanojević je radio kao vozač u preduzeću "Ciglane d.d."; on je kamion s tijelima odvezao iz skladišta u Kravici u Glogovu. Dragoljub Stanojević, DP P213/1, str. 1-3.

¹¹⁰⁷ Krsto Simić, T. 7325-26.

¹¹⁰⁸ Krsto Simić, T. 7331.

¹¹⁰⁹ Krsto Simić, T. 7329.

¹¹¹⁰ Krsto Simić, T. 7326; Dragoljub Stanojević, DP P213/1, str. 2; Rajko Đokić, T. 11893-94.

¹¹¹¹ Krsto Simić, T. 7331.

¹¹¹² Krsto Simić, T. 7333. Dragan Mirković tvrdi da na tom grobnom lokalitetu nije vidio ni Momira Nikolića ni Ljubišu Bearu, Krsto Simić, T. 7951-52, da tamo nije vidio niti jednog pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade kako čuva bilo kakvu mehanizaciju; Krsto Simić, T. 7961.

¹¹¹³ Svjedok P-140, T. 3405, 3427-28. Dragan Mirković je izjavio da je u prostorijama SDS-a rekao Ljubiši Beari da bi Radenko Đurković mogao upravljati rovokopačem da nije mobilisan u Bratunačku brigadu, na šta je Beara rekao da će se on pobrinuti za to i Radenko Đurković je sutradan bio na grobnom lokalitetu. Dragan Mirković, T. 7947-48.

imao zborničke registarske tablice.¹¹¹⁴ Nakon što su tijela stavljena u grobnice, jedna velika mašina ih je prekrila zemljom, sloj po sloj. Do drugog dana, sva su tijela bila pokopana.¹¹¹⁵

308. Ostoja Stanojević, vozač u Inženjerskoj četi Zvorničke brigade, posvjedočio je da mu je 14. jula oko 09:00 sati Dragan Jokić rekao da pripremi kamion jer će biti nekoliko dana na terenu. Rekao mu je da mora u Srebrenicu "na čišćenje smeća", te da se prvo mora javiti Civilnoj zaštiti u Zvorniku, što je Ostoja Stanojević i učinio.¹¹¹⁶ Zajedno s još trojicom pripadnika Civilne zaštite, uključujući komandira čete Komunalnog preduzeća "Rad" Dragana Mirkovića i Rajka Đokića, Ostoja Stanojević se potom odvezao prema jugu, u Bratunac. Po dolasku, Ostoja Stanojević se javio u Civilnu zaštitu, ali nije dobio nikakva uputstva.¹¹¹⁷ Potom je proveo noć 14. jula u jednom od gradskih hotela.¹¹¹⁸ Dana 15. jula Đokić je Ostoji Stanojeviću rekao da se u Srebrenicu ne može. Kasnije je Stanojeviću prišao jedan nepoznati radnik iz bratunačke Civilne zaštite koji je Stanojeviću rekao da ode u Kravicu i koji je onamo otišao s njim jer Stanojević nije znao gdje je Kravica.¹¹¹⁹ U Kravici su pripadnici Civilne zaštite iznijeli tijela iz skladišta i uz pomoć utovarivača ih utovarili na njegov i druge kamione.¹¹²⁰ Stanojević je tijela i radnike iz Civilne zaštite odvezao na grobni lokalitet Glogova, a tijela istovario u grobnicu koja je već bila iskopana.¹¹²¹

309. U svom iskazu, Ostoja Stanojević je rekao da se 17. jula požalio Draganu Jokiću u vezi sa zadatkom u skladištu u Kravici.¹¹²² Dragan Jokić mu je rekao:

... da me nije poslao da taj posao radim, ali Civilna mi je zaštita to naredila. Ja sam treb'o da idem u Srebrenicu da smeće ... Treb'o sam da ostanem tu petn'estak možda dana... Bilo je tu dosta posla, ovaj, al' nije znao za ovo što sam ja uradio.¹¹²³

¹¹¹⁴ Svjedok P-140, T. 3431. U svom iskazu, Dragan Mirković je rekao da je obavijestio Ljubišu Bearu da ne mogu iskopati grobnicu utovarivačem kojeg su imali, već da im treba rovokopač. Beara je odgovorio da će od Zvorničke brigade zatražiti rovokopač. Svjedok P-140 u selu Glogova nije vidio nikog iz Zvornika kako upravlja rovokopačem; svjedok P-140, T. 3467.

¹¹¹⁵ Svjedok P-140; T. 3433. Osim tih, nekoliko dana kasnije pronađeno je još samo pet ili šest tijela i ta tijela su pokopana u proširenju prvobitne grobnice; svjedok P-140, T. 3434-35.

¹¹¹⁶ Ostoja Stanojević, T. 5677.

¹¹¹⁷ Rajko Đokić, T. 11885-90.

¹¹¹⁸ Rajko Đokić, T. 11887-90.

¹¹¹⁹ Ostoja Stanojević, T. 5677-80. U svom iskazu, Ostoja Stanojević je rekao da je osoba koja mu je rekla da ode u Kravicu najvjerojatnije radnik iz Civilne zaštite. Ostoja Stanojević je nadalje posvjedočio da nije stupio u kontakt s Draganom Jokićem. Ostoja Stanojević, T. 5680; Rajko Đokić, T. 11891-93.

¹¹²⁰ Ostoja Stanojević, T. 5682; Dragoljub Stanojević, DP P213/1, str. 2-3.

¹¹²¹ Ostoja Stanojević je posvjedočio da su ti radnici bili obučeni u "plave uniforme, kao u Civilnoj zaštiti ili koju komunalci - komunalna firma tu daje svojim radnicima"; T. 5687. Nakon što su istovarili tijela na grobnom lokalitetu, Ostoja Stanojević se vratio u Kravicu kako bi na taj grobni lokalitet dovezao još tijela. Ostoja Stanojević, u vezi s DP P669 (Shema koju je svjedok nacrtao tokom razgovora s Tužilaštvom - slova "K" i "B" odnose se na put, slovo "E" označava grobnicu); T. 5688-91.

¹¹²² Ostoja Stanojević, T. 5692-93.

¹¹²³ Ostoja Stanojević, T. 5694. Ostoja Stanojević je, osim toga, izjavio da Dragan Jokić nije mogao samostalno odlučiti da ga prebaci u Civilnu zaštitu. Ostoja Stanojević, T. 5693.

310. Dana 15. jula, zatočeni pripadnici Holandskog bataljona prevezeni su iz Milića u Bratunac. Između Kravice i Glogove, pripadnici Holandskog bataljona osjetili su intenzivan smrad i pokraj puta vidjeli veliki kamion koji je nosio kontejner.¹¹²⁴ Jedan pripadnik Holandskog bataljona posvjedočio je da je vidio kako iz kontejnera viri sedam ili osam muških tijela. Izgledalo je da su to muškarci od 20 do 40 godina, goli do pojasa; njihova tijela su bila otečena i "plavkasta".¹¹²⁵ Pripadnici Holandskog bataljona su zatim prošli kraj tijela još jednog čovjeka golog do pojasa i bez cipela, koje je ležalo pored puta.¹¹²⁶ Andere Stoelinga je pokraj tog tijela vidio buldožer i "skrejper",¹¹²⁷ a dva muškarca su pokušavala ubaciti to tijelo u "skrejper".¹¹²⁸

311. U svom iskazu, Nikola Popović je rekao da zna da je 19. jula Vojna policija Bratunačke brigade vršila obezbjeđenje radnika komunalnog preduzeća koji su u selu Glogova kopali grobnice.¹¹²⁹ Taj iskaz potvrđuje Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade.¹¹³⁰ Pretresno vijeće podsjeća da su tokom "čišćenja" Srebrenice i Potočara pronađena tijela, koja su potom prebačena na grobni lokalitet Glogova.¹¹³¹

(iii) Forenzički dokazi

312. Forenzički dokazi potvrđuju ono što su preživjeli rekli o masovnim pogubljenjima u skladištu u Kravici. Ti dokazi pokazuju da su povrede žrtava u dvije primarne grobnice u Glogovi¹¹³² uzrokovane eksplozijom, odnosno bombama i šrapnelima.¹¹³³ Na osnovu ispitivanja krhotina pronađenih u toj grobnici, zaključeno je da su te žrtve ubijene u skladištu u Kravici.¹¹³⁴ U jednoj od grobnica pronađeni su dokumenti koji sadrže imena muškaraca koje je MKCK vodio

¹¹²⁴ Andere Stoelinga, KT. 2288. Andere Stoelinga je, osim toga, posvjedočio da je tuda oko podneva prošao autobus; KT. 2305.

¹¹²⁵ Andere Stoelinga, KT. 2289.

¹¹²⁶ Andere Stoelinga, KT. 2291, 2302.

¹¹²⁷ Vozilo koje na prednjoj strani ima mehaničku lopatu. Andere Stoelinga, KT. 2291.

¹¹²⁸ Andere Stoelinga, KT. 2291.

¹¹²⁹ Nikola Popović, T. 11110-11. U svom iskazu, svjedok P-138 je rekao da zna da je patrola Vojne policije Bratunačke brigade otišla u Glogovu 19. jula da bi pružila obezbjeđenje radnicima komunalnog preduzeća, ali tvrdi da nije mogao znati šta su ti radnici tamo radili. Svjedok P-138, T. 3576.

¹¹³⁰ DP P449, Dnevnik bratunačke Vojne policije, zapis od 19. jula (datum je izveden iz slijeda stranica) u kojem se kaže da su patrole otišle pružiti obezbjeđenje radnicima komunalnog preduzeća u selu Glogova.

¹¹³¹ Vidi *infra* Dio II. D. 1. h.

¹¹³² Te grobnice su nazvane Glogova 1 i Glogova 2. Obje masovne grobnice su se sastojale od više manjih grobova, DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 5, 15, 19; DP P741, Izvještaj Josea Baraybara o grobnici Glogova 2, str. 6.

¹¹³³ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 16; DP P739, Izvještaj Josea Baraybara, str. 33; DP P741, Izvještaj Josea Baraybara, str. 20; DP P553, Izvještaj Deana Manninga, 2001., str. 3, u kojem se kaže da je, od 191 osoba pronađene na grobnom lokalitetu Glogova 1, 48 osoba usmrćeno eksplozijom, 119 osoba vatrenim oružjem, jedna osoba udarcem tupim predmetom, a osam osoba eksplozijom i vatrenim oružjem. Nije bilo moguće utvrditi uzrok smrti ostalih žrtava.

¹¹³⁴ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 17. Među pronađenim krhotinama bili su i komadići betona iste boje kao i skladište u Kravici, komadići metalnog okvira vrata i metalnih ploča kojima su se pokrivala vrata. Za poređenje tih krhotina sa skladištem u Kravici, vidi DP P561, Izvještaj Michaela J. Hedleya, str. 19-20. Hedley je zaključio da postoje značajni dokazi da su ostaci muškaraca ubijenih u skladištu u Kravici u julu 1995. pronađeni među ostacima muškaraca u grobnici Glogova 1.

kao nestale.¹¹³⁵ Na osnovu snimaka iz vazduha, vještak za sudsku medicinu Richard Wright utvrdio je da je između 27. jula i 30. oktobra 1995. došlo do premetanja tla i iskopavanja grobnica u Glogovi.¹¹³⁶ U nekoliko grobnica, nazvanih Glogova 1, pronađeno je ukupno 191 tijelo, od kojih su, po svemu sudeći, 172 žrtve ubijene u skladištu u Kravici.¹¹³⁷ Na najmanje 110 tijela na grobnom lokalitetu Glogova 2, kao i na nekim komadima odjeće koja je ondje pronađena, bilo je tragova ugljenisanja.¹¹³⁸ Forenzički antropolog John Clark utvrdio je da su svih 126 žrtava iz Glogove 2 muškog pola, te da su ti muškarci bili relativno mladi, 67 posto žrtava bilo je mlađe od 50 godina a 32 posto mlađe od 25 godina.¹¹³⁹ Uzrok smrti najmanje 98 žrtava pronađenih na grobnom lokalitetu Glogova 2 su strelne rane.¹¹⁴⁰

313. Snimci okoline Glogove iz vazduha pokazuju da je u periodu od 17. do 27. jula došlo do premetanja tla na lokalitetu, koji je poslije nazvan Glogova L, a dio je grobnice Glogova 1.¹¹⁴¹ Richard Wright je 2000. godine vodio forenzičku istragu grobnog lokaliteta Glogova.¹¹⁴² Forenzički istražitelji su u grobnici Glogova L pronašli tijela 12 muškaraca.¹¹⁴³ Dokazi sakupljeni na tom lokalitetu pokazuju da su ta dvanaestorica muškaraca usmrćena vatrenim oružjem na toj lokaciji, te da nije riječ o žrtvama ubijanja u skladištu u Kravici.¹¹⁴⁴ Žrtve u grobnici Glogova L su prvo vezane u parove, a zatim usmrćene vatrenim oružjem.¹¹⁴⁵

314. U grobnicama na lokalitetu Glogova bilo je ukupno 317 osoba pogubljenih u skladištu u Kravici.¹¹⁴⁶ Pronađeni su dokazi koji pokazuju da su tijela s lokaliteta Glogova prebačena u Zeleni Jadar.¹¹⁴⁷

¹¹³⁵ DP P739, Izvještaj Josea Baraybara, str. 35.

¹¹³⁶ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 19-21.

¹¹³⁷ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 15-16. Dvanaest žrtava, zavezanih u parove, pronađeno je u zasebnom grobu. Vidi i DP P746, Izvještaj Johna Clarka, 1999., str. 20-24. U DP P746 navodi se da je najmanje 147 osoba zakopanih u grobnici Glogova 1 pogubljeno u skladištu u Kravici; vidi i DP P555, Karta u koju su ucrtane srebreničke masovne grobnice, primarni i sekundarni lokaliteti.

¹¹³⁸ DP P741, Izvještaj Josea Baraybara, str. 4.

¹¹³⁹ DP P748, Izvještaj Johna Clarka, 2003., str. 19.

¹¹⁴⁰ DP P748, Izvještaj Johna Clarka, 2003., str. 20.

¹¹⁴¹ DP P11.3, snimak područja Glogove iz vazduha, 17. jula 1995.; DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 20-21.

¹¹⁴² DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 3.

¹¹⁴³ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 15.

¹¹⁴⁴ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 15. Na žrtvama pronađenim u drugim grobnicama vide se znakovi izloženosti eksplozivnim napravama, u vidu ručnih bombi i šrapnela. Na žrtvama pronađenim u grobnici Glogova L nije bilo znakova povreda uzrokovanih eksplozijom. Vidi i DP P561, Izvještaj Michaela Hedleya, str. 18, u kojem se kaže da u grobnici Glogova L nije bilo tragova koji bi ukazivali na vezu sa skladištem u Kravici.

¹¹⁴⁵ DP P773, Izvještaj Richarda Wrighta, 2001., str. 16; DP P747, Izvještaj Johna Clarka, str. 21-22.

¹¹⁴⁶ DP P748, Izvještaj Johna Clarka, 2001., str. 22. U DP P748 navodi se da je većina osoba bila muškog pola; da ih je 69 posto umrlo od povreda od vatrene oružja, a 14 posto od povreda od eksplozije; vidi i DP P555, Karta u koju su ucrtane srebreničke masovne grobnice, primarni i sekundarni lokaliteti.

¹¹⁴⁷ DP P739, Izvještaj Josea Baraybara, str. 6. To je utvrđeno analizom polena; DP P741, Izvještaj Josea Baraybara u vezi s grobnicom Glogova 2, str. 18, 20, u kojem se kaže da su grobnice na lokalitetu Glogova 2 "opljačkane", a ostaci su prebačeni u Zeleni Jadar.

(e) Tišća

315. Dana 13. jula, pripadnici VRS-a zatočili su 22 muškarca bosanska Muslimana u školi u selu Luke.¹¹⁴⁸ Ti muškarci su iskrvani iz autobusa i kamiona koji su prolazili putem u blizini te škole.¹¹⁴⁹ Dio muškaraca je proveo cijeli dan zatočen u školi sa rukama zavezanim na leđima.¹¹⁵⁰ Naveče su ih sve odveli u zgradu škole, gdje su ih pripadnici VRS-a ispitivali.¹¹⁵¹ Jedan od zatočenika, koji je preživio kasnije pogubljenje, svjedok P-101, opisao je kako su njega i još dvadeset i jednog muškarca bosanskog Muslimana 13. jula u toj školi zlostavljali bosanski Srbi koji su ih zatočili, koristeći se šakama, kundacima pušaka, noževima i čizmama.¹¹⁵² Jednog starijeg čovjeka su tukli metalnom šipkom koju je koristio kao štap za hodanje.¹¹⁵³ U ponoć, vojnici bosanski Srbi natjerali su te muškarce da se ukrcaju u kamion nekadašnje JNA i odvezli ih na šumovito mjesto Rašica Gaj, u okolini Vlasenice.¹¹⁵⁴ Ondje su vojnici bosanski Srbi gurnuli s kamiona muškarce bosanske Muslimane, onemoćale od fizičkog zlostavljanja, i dokrajčili ih rafalnom paljbom iz automatskog oružja.¹¹⁵⁵

(f) Orahovac(i) Prijevoz u školu u Grbavcima

316. U svojim iskazima, tri čovjeka su rekla da su oko podneva 14. jula, zajedno sa drugim zarobljenim bosanskim Muslimanima, krenuli iz Bratunca u konvoju koji je činilo najmanje 30 vozila.¹¹⁵⁶ U nekim autobusima je bio po jedan naoružani stražar.¹¹⁵⁷ Rečeno im je da ih voze u Kladanj gdje će ih razmijeniti kao ratne zarobljenike. Umjesto toga, konvoj je prvo otišao do Zvornika, i dalje uzbrdo do Karakaja, gdje je skrenuo udesno prema Orahovcu. Kada su autobusi

¹¹⁴⁸ Svjedok P-101, KT. 1268-69. Svjedok P-101 je prepoznao nekoliko pripadnika VRS-a: Stanimira, koji je živio u Vlasenici; Savu Ristanovića i Spomenka Garića, koji je, prema riječima Save Ristanovića, bio komandir "interventnog voda specijalaca". Svjedok P-101, KT. 1271, 1276, 1283.

¹¹⁴⁹ Svjedok P-101, KT. 1261, 1268.

¹¹⁵⁰ Svjedok P-101, KT. 1281-82.

¹¹⁵¹ Svjedok P-101, KT. 1285.

¹¹⁵² Svjedok P-101, KT. 1285-88. Prema riječima svjedoka P-101, vojnici koji su tukli muškarce bosanske Muslimane nisu bili vojnici koji su ih čuvali tokom dana, niti su bili obučeni u iste uniforme. Svjedok P-101, KT. 1287-88.

¹¹⁵³ Svjedok P-101, KT. 1286.

¹¹⁵⁴ Svjedok P-101, KT. 1293-95.

¹¹⁵⁵ Svjedok P-101, KT. 1296.

¹¹⁵⁶ Kemal Mehmedović, T. 1277-78; Mevludin Orić, T. 1349-50. Vidi i svjedok P-110, KT. 2812. Konvoj je bio dug približno jedan do dva kilometra. Nikola Popović, T. 11110.

¹¹⁵⁷ Svjedok P-110, KT. 2813.

skrenuli, ljudima je postalo jasno da ih neće razmijeniti.¹¹⁵⁸ Umjesto toga, odvezli su ih u školu u Grbavcima u Orahovcu, u opštini Zvornik, i tamo pritvorili.¹¹⁵⁹

317. U konvoju je bio i oklopni transporter s natpisom "UN". Jedan od preživjelih bosanskih Muslimana posvjedočio je da je u tom oklopnom transporteru vidio muškarce s puškama i šljemovima UNPROFOR-a, no nije mislio da su to bili pripadnici UNPROFOR-a zato što su pozdravljali vojnike koji su čuvali autobuse i dizali tri prsta u znak pozdrava kao što to rade Srbi u Srbiji i Republici Srpskoj.¹¹⁶⁰ Utvrđeno je da su taj oklopni transporter vozili pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade.¹¹⁶¹ Nikola Popović i Mile Petrović, obojica pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade, posvjedočili su da im je ujutro 14. jula Momir Nikolić naredio da se jave Mirku Jankoviću, komandantu Vojne policije Bratunačke brigade, u štab Vojne policije.¹¹⁶² Kada su njih dvojica tamo stigli, Mirko Janković je stajao pokraj oklopnog transportera koji je ranije bio u vlasništvu UNPROFOR-a i naredio im da, zajedno s njim, sprovedu konvoj vozila punih muškaraca bosanskih Muslimana do Zvornika.¹¹⁶³ Nakon što su se ti ljudi ukrkali u oklopni transporter, Mirko Janković ih je odvezao do trafo-stanice u Bratuncu, gdje su sačekali konvoj autobusa. Kada su autobusi stigli, muškarci u oklopnom transporteru su se kao pratnja pridružili konvoju na putu do Zvornika.¹¹⁶⁴ Na čelu konvoja bio je golf u kojem je bio pukovnik Vujadin Popović, načelnik bezbjednosti Drinskog korpusa.¹¹⁶⁵

318. Mirko Janković je taj oklopni transporter provezao kroz Zvornik i pokraj Karakaja, da bi se na kraju zaustavio kod jedne velike škole udaljene dva do tri kilometra od Karakaja.¹¹⁶⁶ Ondje ih

¹¹⁵⁸ Kemal Mehmedović, T. 1279. Prilikom obilaska mjesta događaja u septembru 2004., Pretresno vijeće je išlo putem kojim su išli autobusi od Bratunca do Zvornika i vidjelo raskršće koje su svjedoci opisali i na kojem su, prema njihovim svjedočenjima, shvatili da ih neće razmijeniti kao što je to general Mladić obećao.

¹¹⁵⁹ Kemal Mehmedović, T. 1279-80; Mevludin Orić, T. 1349-52, 1369. DP P13.1. Fotografija škole u Orahovcu koju je snimio Jean-René Ruez u januaru 1996.; DP P13.2, Fotografija ulaza u školu u Orahovcu; DP P13.3, Fotografija unutrašnjosti sportske dvorane škole u Orahovcu; i DP P 13.6, Panoramska fotografija škole i mjesta pogubljenja LZ-02 i LZ-01. Vidi i Jean-René Ruez, T. 488-494. Pretresno vijeće podsjeća da se u sklopu obilaska mjesta događaja u septembru 2004. odvezlo od škole u Grbavcima do lokacija označenih kao "LZ-01" i "LZ-02" i potvrđuje iskaz g. Rueza u kojem je on procijenio da je udaljenost između škole i tih lokacija 800 metara.

¹¹⁶⁰ Mevludin Orić, T. 1350.

¹¹⁶¹ Osim svjedočenja Nikole Popovića, Mileta Petrovića i P-138 (djelimično zatvorena sjednica) vidi DP D163/1, Prisvajanje materijalnih sredstava iz bivše enklave Srebrenica, upućeno komandi Drinskog korpusa, od 24. jula 1995.; Dragoslav Trišić, T. 9386-88.

¹¹⁶² Nikola Popović, T. 11081-82; Mile Petrović, NT. 1597-98.

¹¹⁶³ Nikola Popović, T. 11082, 11087; DP P449, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade, zapis od 14./15. jula 1995. Svjedok P-138 je posvjedočio da je vjerovao kako su zatvorenici prebačeni na područje Zvornika da bi bili razmijenjeni u Tuzli. Svjedok P-138, T. 3562, 3680-82.

¹¹⁶⁴ Nikola Popović, T. 11083-85; svjedok P-138, T. 3559-65.

¹¹⁶⁵ Svjedok P-138, T. 3678-79. Nikola Popović nije prepoznao oficire u golfu. Nikola Popović, T. 11083-85. U svom iskazu, Mile Petrović je rekao da je i Momir Nikolić bio u tom golfu, ali da on nije pratio konvoj sve do Zvornika, već je izašao u Konjević-Polju. Mile Petrović, NT. 1595-99 i DP D220/1, str. 3.

¹¹⁶⁶ Nikola Popović, T. 11085. Po procjeni Nikole Popovića, u školu su stigli u približno 14:00 sati ili negdje u poslijepodnevnom satima. Nikola Popović, T. 11093. Vidi i iskaz svjedoka P-138, koji je posvjedočio da je konvoj vozila stigao na područje Zvornika u približno 15:00-15:30 sati. Svjedok P-138, T. 3678-80.

je čekalo tridesetak vojnika, koje Nikola Popović nije prepoznao.¹¹⁶⁷ Prema riječima Nikole Popovića, ti vojnici su bili u "posebnim" uniformama, plavocrnim kombinezonima s kapama,¹¹⁶⁸ dok su, prema riječima jednog od preživjelih, muškarci koji su čuvali školu "bili [...] uniformisani u policijsku uniformu i u maskirnu uniformu".¹¹⁶⁹

319. Oklopni transporter s natpisom "UN" bio je parkiran ispred škole, a cijev protivavionskog topa tog oklopnog transportera bila je uperena u muškarce bosanske Muslimane.¹¹⁷⁰ Kada su ti muškarci bosanski Muslimani stigli pred školu, naoružani pripadnici VRS-a koji su tu školu čuvali prisilili su ih da, prije ulaska, pred školom ostave svoje stvari.¹¹⁷¹ Pred školom je ispražnjeno pet do deset autobusa.¹¹⁷² U svom iskazu, Nikola Popović je rekao da je 15-30 minuta kasnije otišao iz škole, te da nije bio svjedok zlostavljanja bosanskih Muslimana.¹¹⁷³

320. Procjenjuje se da je u sportskoj dvorani te škole bilo zatočeno između 1.000 i 2.500 muškaraca bosanskih Muslimana.¹¹⁷⁴ Nisu im dali hrane, samo malo vode. Ljudi su zbog vrućine padali u nesvijest.¹¹⁷⁵ U jednom trenutku, dva bosanska Muslimana su izvedena i ustrijeljena.¹¹⁷⁶ U kasnim popodnevnim satima, stigao je general Mladić i otišao do zatvorenika. Nakon njegovog odlaska, zatvorenicima je rečeno da će ih odvesti u logor Batković.¹¹⁷⁷

321. Drago Nikolić, načelnik bezbjednosti Zvorničke brigade, bio je zadužen za muškarce bosanske Muslimane zatočene u Orahovcu.¹¹⁷⁸ Drago Nikolić je Dragana Obrenovića obavijestio da ga je potpukovnik Popović, načelnik bezbjednosti Drinskog korpusa, nazvao i rekao mu da se pripremi za dolazak velikog broja zatvorenika koje dovode iz Bratunca u opštinu Zvornik.¹¹⁷⁹ Drago Nikolić ga je, osim toga, obavijestio da se ti ljudi ne šalju u logor Batković jer Crveni krst i

¹¹⁶⁷ U svom iskazu, Kemal Mehmedović je rekao da je školu čuvalo "najmanje, jedno tridesetak" ljudi. Kemal Mehmedović, T. 1280-81.

¹¹⁶⁸ Nikola Popović, T. 11085-86.

¹¹⁶⁹ Kemal Mehmedović, T. 1280-81

¹¹⁷⁰ Mevludin Orić, T. 1352; Kemal Mehmedović, T. 1278-80.

¹¹⁷¹ Mevludin Orić, T. 1352-53, 1369; Kemal Mehmedović, T. 1280-81.

¹¹⁷² Svjedok P-138, T. 3563.

¹¹⁷³ Nikola Popović, T. 11086.

¹¹⁷⁴ Prema riječima Kemala Mehmedovića, tamo je bilo oko 1.000 ljudi, Kemal Mehmedović, T. 1281. U svom iskazu, Mevludin Orić je rekao da su 2.500 ljudi "nabili" u sportsku dvoranu. Mevludin Orić, T. 1353-54. Prema procjeni svjedoka P-110, tamo je bilo zatočeno oko 2.500 muškaraca muslimanske nacionalnosti. Svjedok P-110, KT. 2822.

¹¹⁷⁵ Kemal Mehmedović, T. 1282; Mevludin Orić, T. 1353-54.

¹¹⁷⁶ Kemal Mehmedović, T. 1283-84. Iskaz svjedoka P-130 potvrđuje da se taj incident dogodio; T. 6609. Vidi i Mevludin Orić, T. 1355.

¹¹⁷⁷ Mevludin Orić, T. 1355. Prikaz svjedoka P-110 se neznatno razlikuje. Prema njegovom svjedočenju, ti ljudi su generala Mladića pitali: "Šta nas ovde gušiš i patiš!?", na šta je on odgovorio: "Šta ću vam ja kad vas vaša vlada neće, pa se ja moram brinuti o vama." General Mladić je zatim rekao zatvorenicima da će ih odvesti u Kladušu i Bijeljini. Svjedok P-110, KT. 2822.

¹¹⁷⁸ Dragan Obrenović, T. 2468-70; svjedok P-130, T. 6603.

¹¹⁷⁹ Dragan Obrenović, T. 2468-70.

UNPROFOR znaju za taj logor, već da ih dovode u Zvornik kako bi ih pogubili.¹¹⁸⁰ Drago Nikolić je Dragana Obrenoviću rekao da očekuje čovjeka koji će mu donijeti konkretne, specifične informacije u pogledu daljnjih koraka s tim u vezi.¹¹⁸¹ Drago Nikolić je rekao da je to naređenje dao sam general Mladić i da su "to svi zna[li], uključujući i našega komandanta, potpukovnika Pandurevića".¹¹⁸² To naređenje su trebali izvršiti pukovnik Beara i potpukovnik Popović, uz učešće Drage Nikolića.¹¹⁸³ Drago Nikolić je zatim od Dragana Obrenovića zatražio da mu na raspolaganje stavi četu Vojne policije Zvorničke brigade. Nakon što ga je obavijestio da je četa Vojne policije već raspoređena, Dragan Obrenović mu je rekao da će "da vidi[...] šta mo[že] da uradi[...]" kako bi Dragi Nikoliću stavio na raspolaganje barem komandanta Vojne policije i jedan vod.¹¹⁸⁴ Dragan Obrenović je posvjedočio da, s vojnog stanovišta, Drago Nikolić, kao načelnik bezbjednosti Zvorničke brigade, nije imao ovlaštenja da preuzima jedinice Vojne policije, već je to morao zatražiti od Dragana Obrenovića.¹¹⁸⁵

322. Dragan Obrenović je posvjedočio da je uveče 13. jula dozvolio da se Drago Nikolić oslobodi dužnosti u IKM-u Zvorničke brigade, čime mu je prećutno dozvolio da učestvuje u operaciji ubijanja,¹¹⁸⁶ te da je, osim toga, dozvolio Miomiru Jasikovcu, komandantu Vojne policije Zvorničke brigade, i petorici pripadnika voda Vojne policije Zvorničke brigade da pomognu Dragi Nikoliću.¹¹⁸⁷

323. Svjedok P-130, oficir za bezbjednost Zvorničke brigade, svjedočio je i o učešću Zvorničke brigade i Dragana Jokića u zatočenju zatvorenika bosanskih Muslimana iz Orahovca i njihovom pogubljenju, o čemu se govori u nastavku teksta. Pretresno vijeće podsjeća da je svjedok P-130 gotovo pet mjeseci nakon stupanja pred Pretresno vijeće Tužilaštvu priznao da u svom svjedočenju nije rekao "potpunu istinu".¹¹⁸⁸ U završnoj riječi, Tužilaštvo je navelo da dijelovi

¹¹⁸⁰ Dragan Obrenović, T. 2468-70.

¹¹⁸¹ Dragan Obrenović, T. 2469. Pretresno vijeće podsjeća da je Momir Nikolić posvjedočio da je, po naređenjima pukovnika Beare, otišao u Zvornik da Dragi Nikoliću kaže da će hiljade bosanskih Muslimana biti prebačeno iz Bratunca u Zvornik radi zatočenja i pogubljenja. Momir Nikolić, T. 1743-50.

¹¹⁸² Dragan Obrenović, T. 2469.

¹¹⁸³ Dragan Obrenović, T. 2469.

¹¹⁸⁴ Dragan Obrenović, T. 2470.

¹¹⁸⁵ Dragan Obrenović, T. 2471.

¹¹⁸⁶ Dragan Obrenović, T. 2471-72.

¹¹⁸⁷ Dragan Obrenović, T. 2468-70.

¹¹⁸⁸ Zahtjev Tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja sa zahtjevom za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis u postupku pobijanja i za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka u ograničene svrhe, podnesen 26. avgusta 2004. na povjerljivoj osnovi, fusnota 19. Vidi i Odluku po Zahtjevu Tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja sa zahtjevom za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis u postupku pobijanja i za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka u ograničene svrhe, donesenu 13. septembra 2004., par. 52.

iskaza svjedoka P-130 nisu istiniti, a slične izjave su dala i oba tima odbrane.¹¹⁸⁹ Pretresno vijeće je pažljivo ocijenilo pouzdanost iskaza svjedoka P-130 i odlučilo da će dati značaj samo onim dijelovima njegovog iskaza za koje u spisu postoji dostatna potvrda.

324. Svjedok P-130 je posvjedočio da mu je Drago Nikolić naložio da kasno uveče 13. jula ode u Orahovac s Miomikom Jasikovcem i pripadnicima Vojne policije Zvorničke brigade.¹¹⁹⁰ Naloženo im je da izvrše pripreme za zatočenje približno 600 bosanskih Muslimana iz Srebrenice u osnovnoj školi u Orahovcu.¹¹⁹¹ Pretresno vijeće konstatuje da u tom pogledu iskaz svjedoka P-130 u dovoljnoj mjeri potvrđuje svjedočenje Dragana Obrenovića.

325. Svjedok P-130 je, osim toga, posvjedočio da je 14. jula u popodnevrim satima, između 13:00 i 16:00 sati, nazvao dežurnog oficira u štabu Zvorničke brigade¹¹⁹² jer je htio pronaći Dragu Nikolića i reći mu da nije moguće izvršiti adekvatno obezbjeđenje tolikog broja zatvorenika.¹¹⁹³ Svjedok P-130 je posvjedočio da nije ništa rekao o mogućem pogubljenju zatvorenika, rekao je samo da je potreban veći broj stražara.¹¹⁹⁴ Prema riječima svjedoka P-130, dežurni oficir je odgovorio da trenutno nema raspoloživih ljudi, ali da će vidjeti šta može učiniti.¹¹⁹⁵ Postoje dokumentarni dokazi da je Dragan Jokić u svojstvu dežurnog oficira u večernjim satima 14. jula tražio pukovnika Bearu. U razgovoru s Bearom je rekao: "Ima ogromnih problema. Pa sa ljudima. Ovaj, pa sa paketom."¹¹⁹⁶

326. Svjedok P-130 nazvao je Lazara Ristića, zamjenika komandanta 4. bataljona Zvorničke brigade, da vidi raspoláže li on ljudstvom koje bi moglo pomoći u čuvanju zatvorenika.¹¹⁹⁷ Četvrti bataljon Zvorničke brigade nalazio se u blizini škole u Orahovcu.¹¹⁹⁸ Oko sat vremena nakon telefonskog poziva Draganu Jokiću, pet ili šest pripadnika Zvorničke brigade došlo je u školu u Orahovcu radi obezbjeđenja; ti pripadnici Zvorničke brigade nisu bili pripadnici Inžinjerijske čete.¹¹⁹⁹ Među njima su bili i kapetan Sreten Milošević, pomoćnik komandanta za pozadinu, i

¹¹⁸⁹ Argumenti Tužilaštva, Blagojevićeve odbrane i Jokićeve odbrane u završnoj riječi, pretresni postupak, 1. oktobar 2004., T. 12626-29. Blagojevićeva odbrana je svjedoka P-130 nazvala "krivokletnikom", dok je Jokićeva odbrana za iskaz svjedoka P-130 rekla da je riječ o "krivokletstvu ili lažnom svjedočenju".

¹¹⁹⁰ Svjedok P-130, T. 6599.

¹¹⁹¹ Svjedok P-130, T. 6599, 6605-07.

¹¹⁹² Kada je Tužilaštvo 2002. godine razgovaralo sa svjedokom P-130, on se nije sjećao ko je tada bio dežurni oficir Zvorničke brigade. Istražitelj Tužilaštva ga je "podsjetio" ko je to bio kada je pomenuo ime Dragana Jokića. Svjedok P-130, T. 6766.

¹¹⁹³ Svjedok P-130, T. 6609, 6766.

¹¹⁹⁴ Svjedok P-130, T. 6768-69.

¹¹⁹⁵ Svjedok P-130, T. 6610.

¹¹⁹⁶ DP P232 (presretnuti razgovor u 21:00 sat 14. jula).

¹¹⁹⁷ Svjedok P-130, T. 6609, 6611. Dragan Obrenović je potvrdio da je Lazara Ristića nazvao svjedok P-130, koji je tražio da se u Orahovac pošalju vojnici. Dragan Obrenović, T. 2536, 3042.

¹¹⁹⁸ Svjedok P-130, T. 6614.

¹¹⁹⁹ Svjedok P-130, T. 6612-13; DP P511, Dnevnik Vojne policije Zvorničke brigade, juli 1995., u kojem se Čedo Jović i Milan Savić navode kao pripadnici Vojne policije. Vidi i Tanacko Tanić, T. 11999-12002 (djelimično zatvorena sjednica).

Milenko Jovanović, komandir komande stana. Dva sata nakon telefonskog razgovora s Lazarom Ristićem, došlo je četiri do šest pripadnika 4. bataljona Zvorničke brigade.¹²⁰⁰ Poslao ih je Lazar Ristić.¹²⁰¹ Među pristiglom petoricom ili šestoricom bio je i Tanacko Tanić, blagajnik Zvorničke brigade, koji je za ostale mislio da su bili pripadnici jedinice iz Jeličića.¹²⁰² Njemu je Miladin Mijatović, intendant Zvorničke brigade, rekao da ode u Orahovac.¹²⁰³ Putne liste vozila Vojne policije pokazuju da je dio pripadnika Vojne policije 14. jula otputovao u Orahovac.¹²⁰⁴

(ii) Pogubljenja u Orahovcu

327. Kasnije 14. jula, jedna žena u maskirnoj uniformi je zatvorenici bosanskim Muslimanima u sportskoj dvorani stavila povez preko očiju i dala vode,¹²⁰⁵ nakon čega su ih izveli do kamiona TAM koji su u međuvremenu došli.¹²⁰⁶ U svaki kamion je ukrcano otprilike 30 ljudi.¹²⁰⁷ Odvezli su ih u polje, gdje je tim ljudima, koji su još uvijek imali poveze na očima, naređeno da se iskrcaju i postroje. Jedan od preživjelih je ovako opisao što se tamo dogodilo:

Kad smo sišli sa kamiona rekli su nam da stanemo u red, što pre da stanemo u red. Kad smo stali u red, sa mnom je bio moj amidžić Haris, uzeli smo se za ruke. On mi je rek'o da će nas pobit'. Ja sam rek'o neće. On nije ni izgovorio, rafali su počeli po nama pucati. [...] Taj rafal je pogodio mog amidžića. On je zapomag'o. Ja sam se bacio na zemlju. On je pao po meni. Tada je nastala pomagnjavija ranjenih ljudi. [...] Poslije toga su nastavili i dalje dovlačit' te ture i strijeljat'. Ove ranjene koji zapomažu njih dokrajče i dovrše.¹²⁰⁸

Na taj način su vršili pogubljenje grupe za grupom.¹²⁰⁹ Nakon početnog rafala, ljudi koji su vršili pogubljenja prolazili su između palih ljudi i pucali u svakog ponaosob kako bi bili sigurni da su svi koji su preživjeli prvu pucnjavu mrtvi.¹²¹⁰

328. Pucnjava se nastavila do mraka kada su se na mjestu događaja pojavili utovarivač i rovokopač za kopanje masovne grobnice.¹²¹¹ Pripadnici VRS-a su i dalje dovodili muškarce

¹²⁰⁰ Svjedok P-130 nije prepoznao te vojnike, ali je zbog svog zahtjeva, kao i zbog toga što su došli iz pravca Kitovnice, pretpostavio da su pripadnici 4. bataljona Zvorničke brigade. Svjedok P-130, T. 6614. To potvrđuje Dragan Obrenović, T. 2506, 2536.

¹²⁰¹ Dragan Obrenović, T. 2506, 2536, 3042.

¹²⁰² Tanacko Tanić, T. 11997.

¹²⁰³ Tanacko Tanić, T. 11993-94.

¹²⁰⁴ DP P510, Putni radni list vozila opel rekord, u kojem se kao vozači navode Milorad Birčaković, Mirko Ristić i Miško Arapović. Imena sve trojice navode se i u Dnevniku Vojne policije, DP P511.

¹²⁰⁵ Kemal Mehmedović, T. 1285; Mevludin Orić, T. 1356. Prema riječima svjedoka P-130, pripadnica čete Vojne policije Zvorničke brigade bila je u Orahovcu 14. jula; svjedok P-130, T. 6619.

¹²⁰⁶ Kemal Mehmedović, T. 1284-85; Mevludin Orić, T. 1355-56; svjedok P-110, KT. 2825.

¹²⁰⁷ Kemal Mehmedović, T. 1285.

¹²⁰⁸ Mevludin Orić, T. 1357.

¹²⁰⁹ Kemal Mehmedović, T. 1285-86; Mevludin Orić, T. 1356-57.

¹²¹⁰ Kemal Mehmedović, T. 1285-86. Preživjeli za ljude koji su vršili pogubljenja kažu da su to bili "vojnici" ili "srpski vojnici", ali Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi koji bi potvrđivali da je riječ o vojnicima, pripadnicima MUP-a ili civilima, kao ni dokazi o njihovoj nacionalnosti i dokazi o tome jesu li bili iz Bosne i Hercegovine ili Srbije.

¹²¹¹ Kemal Mehmedović, T. 1286-89; Mevludin Orić, T. 1358; svjedok P-110, KT. 2825.

bosanske Muslimane koje su postavljali pred farove jedne od tih mašina da bi ih streljali.¹²¹² U svom iskazu, Kemal Mehmedović je rekao da je, među vojnicima koji su vršili pogubljenje muškaraca bosanskih Muslimana, prepoznao svog kolegu, Gojka Simića.¹²¹³ Dragan Obrenović je posvjedočio da je od Lazara Ristića saznao da je u prvoj grupi vojnika, koja je čuvala školu, bio i Gojko Simić, pripadnik 4. bataljona Zvorničke brigade, a zatim se dobrovoljno javio da učestvuje u ubijanju.¹²¹⁴

329. U svom iskazu, Kemal Mehmedović je, osim toga, rekao i to da su vojnici u jednom trenutku rekli: "Hajde, idemo dole na pokošenu livadu da pobijemo ljude."¹²¹⁵ Drugi preživjeli je posvjedočio da je, bježeći otud prešao preko drugog polja, oko 300 metara od polja na kojem su pucali u njega, koje je takođe bilo pokriveno pogubljenim ljudima.¹²¹⁶

330. Svjedok P-130 je posvjedočio da su u ranim jutarnjim satima 14. jula, neposredno prije početka pogubljenja, u Orahovac stigli Drago Nikolić i načelnik bezbjednosti Glavnog štaba pukovnik Vujadin Popović.¹²¹⁷ Drago Nikolić je svjedoku P-130 rekao da ga nije bilo jer je u međuvremenu stigao pukovnik Beara, "da je imao obaveza" i nije mogao ranije doći. Zatim je rekao da sve Muslimane treba smjesta pogubiti.¹²¹⁸ Svjedok P-130 je pripremio zatvorenike za izvođenje do kamiona koje je poslala Zvornička brigada.¹²¹⁹ Miomir Jasikovac se pobrinuo za poveze koje su zatvorenici trebali staviti na oči i, zajedno s Dragom Nikolićem, pripremio dobrovoljce koji su trebali izvršiti pogubljenja.¹²²⁰ Dragan Obrenović je posvjedočio da su i Drago Nikolić i Vujadin Popović bili u Orahovcu, te da je Drago Nikolić, premda su pogubljenja počela po Popovićevom naređenju, lično učestvovao u pogubljenjima.¹²²¹

331. U svom iskazu, Tanacko Tanić je rekao da su se, po njegovom povratku iz Orahovca u kasarnu "Standard" oko ponoći 14. jula, pripadnici Zvorničke brigade koji su došli iz Orahovca okupili u štabu Zvorničke brigade, i to u prostoriji pokraj kancelarije dežurnog oficira.¹²²² Čuo je kako ljudi govore da je "obavljen dobar posao" i o tome kako vojnike treba nagraditi.¹²²³ Tanacko

¹²¹² Mevludin Orić, T. 1358. Prema riječima svjedoka P-110, te ljude su streljali ispred rovokopača koji je drugi stigao na mjesto događaja, KT. 2827.

¹²¹³ Kemal Mehmedović, T. 1286-87. Kemal Mehmedović je prepoznao glas svog kolege i čuo druge vojnike kako ga zovu "Gojko". Kemal Mehmedović, T. 1287.

¹²¹⁴ Dragan Obrenović, T. 2537-38. U svom iskazu, Dragan Obrenović je rekao da je, prema njegovim saznanjima, Gojko Simić 14. jula bio na odmoru. Dragan Obrenović, T. 2537.

¹²¹⁵ Kemal Mehmedović, T. 1287.

¹²¹⁶ Kemal Mehmedović, T. 1289-90. Vidi i iskaz svjedoka P-130, koji je rekao da su pogubljenja vršena na dva mjesta; T. 6779.

¹²¹⁷ Svjedok P-130, T. 6615, 6764.

¹²¹⁸ Svjedok P-130, T. 6605, 6616.

¹²¹⁹ Svjedok P-130, T. 6618.

¹²²⁰ Svjedok P-130, T. 6619.

¹²²¹ Draganu Obrenoviću je Lazar Ristić rekao da je Drago Nikolić učestvovao u ubijanju; T. 2536-38, 3042.

¹²²² Tanacko Tanić, T. 12009-10 (djelimično zatvorena svednica).

¹²²³ Tanacko Tanić, T. 12009-10, 12021 (djelimično zatvorena svednica).

Tanić nije o tim pogubljenjima obavijestio komandu brigade jer "sutradan je bilo ... opšti komentari i šta se će događalo".¹²²⁴

(iii) Kopanje masovnih grobnica i pokopavanje

332. Prema riječima svjedoka P-130, Inženjerska četa Zvorničke brigade organizovala je dopremanje teške mehanizacije u Orahovac i, po uputstvima Drage Nikolića, radila na kopanju grobnice.¹²²⁵ "Čišćenje" u školi organizovao je Miomir Jasikovac. Trajalo je od ponoći do ranih jutarnjih sati 15. jula. Dvanaestak bosanskih Muslimana je umrlo u sportskoj dvorani i njih su prebacili na mjesto pogubljenja da bi ih zakopali u masovnoj grobnici. Dana 15. jula oko 05:00 sati, posljednji kamion je iz škole krenuo prema mjestu pogubljenja.¹²²⁶ Iz putnih radnih lista se vidi da su u Orahovac raspoređeni jedan rovokopač i jedan rovokopač sa stažnjom kašikom za "kopanje rova".¹²²⁷

333. Cvijetin Ristanović, pripadnik Inženjerske čete Zvorničke brigade, potvrdio je da je Inženjerska četa učestvovala u pokopavanjima u Orahovcu. On je posvjedočio da je 14. jula¹²²⁸ Dragan Jokić, koji je tada bio dežurni oficir, naložio njemu i Milanu Maksimoviću, vozaču kamiona iz Inženjerske čete, da utovare rovokopač za koji je Ristanović bio zadužen i odvezu ga u školu u Orahovcu. Jokić nije rekao šta će tačno biti Ristanovićev zadatak.¹²²⁹ To naređenje je Ristanović dobio u prisustvu Slavka Bogičevića, zamjenika komandira Inženjerske čete.¹²³⁰

334. Cvijetin Ristanović je izjavio da je, kada su krenuli putem prema školi u Orahovcu, duž puta vidio vojnike za koje misli da su bili vojni policajci.¹²³¹ Kada su prešli još oko 500 metara do jedan kilometar puta Orahovac-Križevići, rečeno im je da se zaustave.¹²³² Slavko Bogičević je Cvijetinu Ristanoviću naložio da na livadi iskopa grobnicu.¹²³³ Dok je kopao tu grobnicu, nekoliko puta su dolazili kamioni s muškarcima bosanskim Muslimanima. Cvijetina Ristanovića su vojnici koji su vršili pogubljenja prekinuli i rekli mu da se okrene leđima jami koju je kopao.

¹²²⁴ Tanacko Tanić, T. 12026. Svjedok je prvo posvjedočio da su svi znali za pogubljenja 14. jula, da bi poslije pojasnio da niko nije znao da će se pogubljenja izvršiti, ali da su svi za ta pogubljenja saznali odmah nakon što su izvršena. Tanacko Tanić, T. 12024-25.

¹²²⁵ Svjedok P-130, T. 6622, 6779.

¹²²⁶ Svjedok P-130, T. 6621.

¹²²⁷ DP P515, Putni radni list vozila Zvorničke brigade za rovokopač sa stražnjom kašikom za juli 1995., te DP P516, Putni radni list vozila Zvorničke brigade za rovokopač Torpedo iz preduzeća "Birač holding" za juli 1995.

¹²²⁸ Cvijetin Ristanović misli da je bilo približno oko podneva, ali ne može to reći sa sigurnošću. Cvijetin Ristanović, T. 5408.

¹²²⁹ Cvijetin Ristanović, T. 5364-65, 5406-07.

¹²³⁰ Cvijetin Ristanović, T. 5365; Dragan Obrenović, T. 2910.

¹²³¹ Cvijetin Ristanović nije znao iz koje su oni brigade. Cvijetin Ristanović, T. 5368-69.

¹²³² Cvijetin Ristanović, T. 5369.

¹²³³ U svom iskazu, Cvijetin Ristanović je rekao da misli da je to naređenje dobio od Slavka Bogičevića; T. 5370-71, 5408.

Kada je prestala rafalna paljba, vidio je tijela muškaraca u civilnoj odjeći s povezima preko očiju kako leže pokraj jame koju je kopao.¹²³⁴ U poslijepodnevnim satima, Miladinović, takođe rukovalac mašinom Inženjerske čete Zvorničke brigade, preuzeo je mašinu Cvijetina Ristanovića i nastavio s kopanjem.¹²³⁵ Prije toga, Miladinović je 14. jula s Draganom Obrenovićem i Draganom Jevtićem bio u Snagovu. Dragan Obrenović ga je oslobodio dužnosti i poslao u Zvornik, nakon što je Dragan Jevtić prenio poruku operativnog centra da u centar treba poslati Miladinovića i još jednog rukovaoca mašinom, Miloša Mitrovića.¹²³⁶

335. Dana 15. jula, komandir voda za utvrđivanje Zvorničke brigade, Damjan Lazarević, naredio je Cvijetinu Ristanoviću da se vrati u Orahovac.¹²³⁷ Damjan Lazarević je bio prisutan sve vrijeme dok je Cvijetin Ristanović kopao grobnicu.¹²³⁸ Cvijetin Ristanović je na mjestu događaja radio sa pripadnicima Civilne zaštite i komunalnog preduzeća iz Zvornika.¹²³⁹

336. Te iskaze svjedoka potvrđuju forenzički dokazi sa dva primarna grobna lokaliteta Lažete, u blizini Orahovca, i sekundarnih grobnica duž puta prema Hodžićima. Ispitivanjem sastava tla na okolnom području utvrđeno je da tijela u grobnicama na putu za Hodžiće potječu iz primarnog grobnog lokaliteta Lažete.¹²⁴⁰ Tokom ekshumacija iz primarne masovne grobnice izvađeno je 294 osoba, koje su sve bile u civilnoj odjeći. Većina ih je imala poveze na očima i bila ubijena iz vatrenog oružja.¹²⁴¹ Sve te osobe bile su muškog pola i stare između 13 i 85 godina.¹²⁴² Kod 12 osoba pronađeni su znakovi pripadnosti muslimanskoj vjeroispovijesti.¹²⁴³ U sekundarnim grobnicama na putu prema Hodžićima bilo je 178 tijela, od kojih su sva bila u civilnoj odjeći, a

¹²³⁴ Cvijetin Ristanović, T. 5373-75.

¹²³⁵ Drugi rukovalac mašinom se zvao Milovan Miladinović. Cvijetin Ristanović, T. 5376-77

¹²³⁶ Dragan Obrenović, T. 2498-501. Dragan Obrenović je posvjedočio da je bio upoznat s činjenicom da se od njih tražilo da pomognu u operaciji ubijanja. Dragan Obrenović, T. 2499. Vidi i iskaz Miloša Mitrovića, koji je posvjedočio da im je naređeno da odu u kasarnu "Standard", T. 5599-6000.

¹²³⁷ Dragan Obrenović je posvjedočio da je u odsustvu Slavka Bogičevića komandu preuzimao Damjan Lazarević, T. 2910. Minja Radović, T. 11922-23.

¹²³⁸ Cvijetin Ristanović, T. 5382, 5387.

¹²³⁹ Cvijetin Ristanović, 5383-84.

¹²⁴⁰ DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 8, 10; DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 22, 23.

¹²⁴¹ DP P752, Izvještaj Williama Haglunda, Forenzičko ispitivanje lokaliteta grobnice Lažete 2, str. ix-x; DP P747, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom sezone 2000., Izvještaj glavnog patologa Johna Clarka, grobnice povezane sa Srebrenicom, str. 7-13; DP P769, Fredy Peccerelli, Izvještaj o iskopavanju i ekshumaciji na lokalitetu Lažete 2, Bosna i Hercegovina, str. 2, 3.

¹²⁴² DP P747, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom sezone 2000., Izvještaj glavnog patologa Johna Clarka, grobnice povezane sa Srebrenicom, str. 16; DP P752, Izvještaj Williama Haglunda, Forenzičko ispitivanje lokaliteta grobnice Lažete 2, str. x.

¹²⁴³ DP P752, Izvještaj Williama Haglunda, Forenzičko ispitivanje lokaliteta grobnice Lažete 2, str. ix-x.

većina ih je bila muškog pola.¹²⁴⁴ Većina ih je imala poveze na očima i bila ubijena iz vatrenog oružja.¹²⁴⁵

(g) Škola u Petkovicima i brana kod Petkovaca

337. Dana 14. jula, zatvorenici bosanski Muslimani zatočeni u Bratuncu i Kravici prebačeni su autobusima u školu u Petkovicima u opštini Zvornik.¹²⁴⁶ U svojim iskazima, preživjeli su rekli da su ih, po dolasku u školu u Petkovicima i silasku s kamiona, pripadnici VRS-a prisilili da izvikuju prosrpske parole.¹²⁴⁷ Ti muškarci bosanski Muslimani morali su utrčati u školu kroz špalir pripadnika VRS-a, koji su ih tukli kundacima pušaka. Zatim su zatvoreni u učionicama na spratu.¹²⁴⁸ Jedan od preživjelih, svjedok P-112, izjavio je da je, po ulasku u učionicu, vidio dvojicu muškaraca koji su bili teško pretučeni.¹²⁴⁹ Vojnici su tražili novac i prijetili da će, ako im se ne dâ određeni iznos novca, ubiti dvadeset ljudi.¹²⁵⁰

338. Drugi preživjeli, svjedok P-111, kojem je u vrijeme događaja bilo samo 17 godina, opisao je stanje u učionicama. Zatvorenici nisu smjeli ići na zahod, tako da su svi bili "mokri" od urina.¹²⁵¹ Kada su ti muškarci počeli moliti vode, jedan od vojnika im je rekao da će, ako ne zašute, ubiti dvojicu mladića koje su vojnici zadužili za održavanje tišine.¹²⁵² U jednom trenutku, jedan vojnik bosanski Srbin je počeo izvikivati imena sela¹²⁵³ i pitati ima li ljudi koji su iz tih sela. Neki su odgovorili, nakon čega su ih izveli iz učionice. Nakon što su izašli iz učionice, moglo se čuti kako ih tuku i bolno stenjanje. Ti ljudi se nisu vratili.¹²⁵⁴

¹²⁴⁴ DP P771 (Izveštaj Richarda Wrighta, 1999.) str. 27, 32; DP P738 (Izveštaj Josea Baraybara), str. 11; DP P740 (Izveštaj Josea Baraybara, str. 8-11).

¹²⁴⁵ DP P762 (Izveštaj Christophera Lawrencea o obdukcijama posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 3 na putu prema Hodžićima izvršenim u oktobru 1998.), str. 2-3; DP P763 (Izveštaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukcijama posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 4 na putu prema Hodžićima izvršenim u oktobru 1998.), str. 2-3; DP P764 (Izveštaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukcijama posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 5 na putu prema Hodžićima izvršenim u oktobru 1998.), str.2-3. DP P555.

¹²⁴⁶ Svjedok P-111, T. 1404, koji je takođe prepoznao školu na fotografiji DP P14.2 (Fotografija škole u Petkovicima); svjedok P-112, KT. 2961-64.

¹²⁴⁷ Svjedok P-112, T. 2965. Svjedok P-111 je posvjedočio da je muškarcima Muslimanima postavljano retoričko pitanje čija je to zemlja, na koje bi vojnici odgovarali: "Ovo je srpska zemlja" i tjerali zatvorenike da to ponavljaju. Izjavio je nadalje da je jedan vojnik rekao: "Čija je [ovo zemlja]? [Ovo] je srpska zemlja bila i oduvijek i biće". Svjedok P-111, T. 1405.

¹²⁴⁸ Svjedok P-111, T. 1404-06. U svom iskazu, svjedok P-112 je rekao da, na osnovu glasova koje je čuo, misli da je škola bila puna ljudi, i u prizemlju i na prvom spratu. Svjedok P-112, KT, 2995.

¹²⁴⁹ Svjedok P-112, KT. 2964-66.

¹²⁵⁰ Svjedok P-112, KT. 2967-68. Taj svjedok je posvjedočio da je u toj učionici bilo ukupno 200 muškaraca.

¹²⁵¹ Svjedok P-111, T. 1406.

¹²⁵² Svjedok P-111, T. 1407; svjedok P-112, KT. 2967.

¹²⁵³ Taj svjedok se sjeća sljedećih sela: Cerska, Konjević-Polje, Glogova i Osmice. Svjedok P-111, T. 1407.

¹²⁵⁴ Svjedok P-111, T. 1407-08.

339. Svjedok P-111 je, osim toga, posvjedočio da su u noći 14. jula zatvorenike izvodili iz učionica, nakon čega se čula pucnjava.¹²⁵⁵ Svjedok P-111 je na sljedeći način opisao situaciju u jednoj od učionica:

... ljudi su između sebe govorili, pričali, a i bilo nam je jasno da ubijaju iz drugih učionica ljude; da bi bolje bilo da istrčimo onako svi - ne bi mogli sve ubiti, jer je bilo puno nas, a više nego vojnika bez obzira na njihovo oružje... Ali mnogi ljudi nisu htjeli. Rekli su: "Ma, možda ćemo preživjeti. Ne treba istrčavat'." Niko nije želio da umre.¹²⁵⁶

340. U jednom trenutku, muškarcima bosanskim Muslimanima je rečeno da idu "na neki pregled".¹²⁵⁷ Kada su ih izveli iz škole do kamiona, natjerali su ih da skinu dio odjeće i cipele, a ruke su im zavezali na leđima.¹²⁵⁸ Da bi se ukrcali u kamione, morali su bosih nogu pregaziti mnoga mrtva tijela. Kada su kamioni trebali krenuti, pripadnici VRS-a su otvorili vatru na njih.¹²⁵⁹

341. Nakon kratke vožnje, kamioni su se zaustavili pokraj brane kod Petkovaca.¹²⁶⁰ Muškarcima bosanskim Muslimanima je naređeno da se u grupama od pet i od deset ljudi iskrcaju iz kamiona. Postrojili su ih u redove i pucali u njih iz automatskih pušaka. Zatim su ponaosob pucali u one koji nisu bili smjesta usmrćeni.¹²⁶¹ Svjedok P-111 je ovako opisao taj prizor:

Mnogi ljudi su se derali: "Dajte nam vode pa nas onda ubijte!" Jer zaista smo bili toliko žedni da nismo mogli da više izdržimo, pa čak i ako ćemo biti za koji trenutak ubijeni. [...] Svi smo se zavlačili jedan za drugog. Valjda: "Živjet ću još koju sekundu." [...] dok su druge ubijali molio sam Boga da dođu da me ubiju jer n ... jer, jer takve sam bolove imao ali, ali nisam smio da ih zovnem, a pomišljao sam i čekao da umrem, a pomišljao sam samo da moja mama nikad neće znati gdje sam.¹²⁶²

342. U svojim iskazima, oba preživjela su rekla da se ujutro na mjestu događaja pojavio utovarivač koji je tovario mrtva tijela u traktor.¹²⁶³ Svjedok P-112 je, osim toga, vidio i buldožer s "gusjenicama" sa svojevrsnim ralom na prednjoj strani.¹²⁶⁴ Svjedok P-112 procjenjuje da je na mjestu pogubljenja bilo približno 1.500 do 2.000 mrtvih tijela.¹²⁶⁵

343. Marko Milošević, zamjenik komandanta 6. bataljona Zvorničke brigade,¹²⁶⁶ posvjedočio je da ga je 14. jula između 11:00 i 12:00 sati u komandu bataljona nazvao dežurni oficir Zvorničke

¹²⁵⁵ Svjedok P-111, T. 1408.

¹²⁵⁶ Svjedok P-111, T. 1408-09.

¹²⁵⁷ Svjedok P-111, T. 1408.

¹²⁵⁸ Svjedok P-111, T. 1409; svjedok P-112 je posvjedočio da je u hodniku škole vidio hrpu odjeće i dokumenata, KT. 2968-69.

¹²⁵⁹ Svjedok P-111, T. 1416; svjedok P-112, KT. 2969-71, 2974.

¹²⁶⁰ Svjedok P-112, KT. 3006-07.

¹²⁶¹ Svjedok P-111, T. 1416-20; svjedok P-112, KT. 2976-77.

¹²⁶² Svjedok P-111, T. 1418; 1421.

¹²⁶³ Svjedok P-111, T. 1423. Po mišljenju svjedoka P-112, to je bio utovarivač tipa ULT 160; KT. 2983-84.

¹²⁶⁴ Svjedok P-112, KT. 2983-84.

¹²⁶⁵ Svjedok P-112, KT. 2983, koji je posvjedočio da se ta procjena zasniva na broju ljudi u školi, gdje ih je bilo oko 600 na svakom spratu, i posmatranju tog mjesta po dnevnom svjetlu; KT. 3001.

¹²⁶⁶ Štab 6. bataljona Zvorničke brigade nalazio se u blizini škole u Petkovcima. Dragan Obrenović, T. 2538; Marko Milošević, T. 5642.

brigade.¹²⁶⁷ Pretresno vijeće podsjeća da je u tom trenutku dežurni oficir Zvorničke brigade bio Dragan Jokić.¹²⁶⁸ Dežurni oficir je Marku Miloševiću rekao da će za dva sata iz Srebrenice stići zatvorenici Muslimani, koje treba zatočiti u školi u Petkocima.¹²⁶⁹

344. Nakon približno dva sata, Marko Milošević je o tom pozivu obavijestio svog starješinu, kapetana Ostoju Stanišića.¹²⁷⁰ Ostoja Stanišić je nazvao dežurnog oficira Zvorničke brigade.¹²⁷¹ Dežurni oficir mu je rekao da potraži pukovnika Bearu, koji bi trebao nazvati komandu brigade.¹²⁷² Marka Miloševića je njegov starješina poslao da potraži Bearu. Marko Milošević je krenuo prema školi u Petkocima koja se nalazila na oko 600 metara od štaba bataljona. Pukovnika Bearu je našao s Dragom Nikolićem, pomoćnikom komandanta Zvorničke brigade za bezbjednost, i nekoliko vojnih policajaca koje nije poznao, na raskršću glavnog puta u Petkocima.¹²⁷³

345. S tog raskršća Marko Milošević je vidio školu i vojnike kako stražare pred njom. Nije poznao te vojnike.¹²⁷⁴ Marko Milošević je pukovniku Beari prenio poruku da smjesta nazove brigadu, nakon čega se vratio u štab 6. bataljona. Otamo je, kasno popodne, iz smjera škole čuo pušćanu paljbu.¹²⁷⁵ Marku Miloševiću su kasnije rekli da su zatočenici iz škole u Petkocima ubijeni na brani, ali ne sjeća se ko mu je to rekao.¹²⁷⁶ U svom iskazu, Dragan Obrenović je rekao da ga je Ostoja Stanišić 16. jula obavijestio da je u školi u Petkocima ubijena grupa zatvorenika.¹²⁷⁷ Kasnije je saznao da su u tom ubijanju učestvovali pripadnici 10. diverzantskog odreda.¹²⁷⁸

346. Postoje forenzički dokazi o grobnom lokalitetu brana kod Petkovaca gdje je nađeno najmanje 46 osoba. Većina tih osoba ubijena je iz vatrenog oružja i sva tijela kojima se mogao odrediti pol bila su muška.¹²⁷⁹ Otprilike 14 kilometara od brane, otkrivena je sekundarna grobnica

¹²⁶⁷ Marko Milošević je posvjedočio da je taj poziv primljen preko telefonsko-telegrafske veze, induktora povezanog s dežurnim oficirima bataljona; T. 5646-47.

¹²⁶⁸ U svom iskazu, Marko Milošević je rekao da se dežurni oficir nije predstavio i da ne zna ko je on; Marko Milošević, T. 5661-62.

¹²⁶⁹ Marko Milošević, T. 5646.

¹²⁷⁰ Ostoja Stanišić je bio u komandi Zvorničke brigade s tridesetak pripadnika bataljona koji su trebali biti poslani u Snagovo; Marko Milošević, T. 5647.

¹²⁷¹ Marko Milošević, T. 5649.

¹²⁷² Knjiga dežurstva Zvorničke brigade sadrži zapis od 14. jula, u kojem se kaže: "Zvao pukovnik Salapura - Drago i Beara da se jave kod Golića", DP P133.

¹²⁷³ Marko Milošević, T. 5648-51.

¹²⁷⁴ Marko Milošević, T. 5651.

¹²⁷⁵ Marko Milošević, T. 5650, 5652-53.

¹²⁷⁶ Marko Milošević, T. 5656.

¹²⁷⁷ Dragan Obrenović, T. 2538-39.

¹²⁷⁸ Dragan Obrenović, T. 2539.

¹²⁷⁹ Pronađen je i određeni broj ligatura i jedan povez za oči. DP P759 (Izveštaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukcijama ljudskih ostataka sa lokaliteta Brana, juni 1998.), str. 2-3.

u kojoj su nađena tijela koja su prvobitno bila zakopana na brani.¹²⁸⁰ Prema jednom izvještaju, tamo su bila 192 tijela, sva u civilnoj odjeći.¹²⁸¹ Drugi forenzičar, Jose Baraybar, izračunao je da je u sekundarnoj grobnici pronađeno najmanje 219 žrtava.¹²⁸² Za jednu od tih žrtava utvrđeno je da je bila stara između 8 i 12 godina, za 38 je utvrđeno da su imale između 13 i 24 godina, a za 180 je utvrđeno da su bile starije od 25 godina.¹²⁸³

(h) Škola u Pilici

347. Dana 14. jula, zatvorenike bosanske Muslimane su autobusima prebacili iz Bratunca, preko Zvornika, u Pilicu, gdje su ih zatočili u sportsku dvoranu škole u Pilici.¹²⁸⁴ Pero Petrović, predsjednik Mjesne zajednice Pilica, mobilisan u pozadinsku službu 1. bataljona Zvorničke brigade,¹²⁸⁵ posvjedočio je da mu je 14. jula Slavko Perić, oficir za bezbjednost 1. bataljona Zvorničke brigade,¹²⁸⁶ rekao da mu je naređeno da se školske prostorije pripreme za prihvata zatvorenika.¹²⁸⁷ Budući da nije povjerovao Slavku Periću i budući da je želio dobiti više informacija, Pero Petrović je nazvao štab Zvorničke brigade gdje su ga spojili s dežurnim oficirrom, Draganom Jokićem.¹²⁸⁸ Pero Petrović je posvjedočio da je prepoznao glas Dragana Jokića, kao i da se Dragan Jokić i sam predstavio kao "dežurni oficir [...] Dragan Jokić". Prema riječima Pere Petrovića, Dragan Jokić "tako se i predstavljao".¹²⁸⁹ Na Petrovićevo pitanje što se događa u Pilici i da li je istina da se tamo dovode zatvorenici, Dragan Jokić mu je odgovorio

¹²⁸⁰ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 20, 25. Sekundarni grobni lokalitet je nazvan Liplje 2. Vidi i DP P766 (Izvještaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukciji ljudskih posmrtnih ostataka sa lokaliteta Liplje 2, oktobar 1998.), str. 2-3. DP P555.

¹²⁸¹ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 27, 32.

¹²⁸² DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 4; DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 5.

¹²⁸³ DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 12.

¹²⁸⁴ Školu u Pilici su zvali i škola u Kuli, svjedok P-113, KT. 3027, 3029-32, koji je na DP P17.1 (Fotografija škole u Pilici, Ruez) pokazao gdje se nalazila sportska dvorana, KT. 3034-35. Vidi i svjedok P-116, DP P455, str. ERN 03391123.

¹²⁸⁵ Prema svjedočenju Pere Petrovića, imena bataljona i komandanata su se često mijenjala. Nije naveo kojem bataljonu je on pripadao, ali rekao je da su mu starješine bili Mihajlo Galić, Stevo Petrović i Milan Stanojević. Pero Petrović, T. 5493-94. Milan Stanojević je bio pomoćnik komandanta 3. (kiseljačkog) bataljona za bezbjednost, koji je tada premješten u 1. bataljon i postao komandant tog bataljona. Svjedok P-130, T. 6722. Pero Petrović je posvjedočio da je tokom relevantnog perioda bio na dopustu iz vojske. Pero Petrović T. 5496-97.

¹²⁸⁶ Pero Petrović, T. 5546-47.

¹²⁸⁷ Pero Petrović, T. 5499-5500. Pero Petrović je izjavio da je, premda je Slavko Perić govorio samo o "prostorijama", shvatio da se radi o školskim prostorijama zato što su se sastali ispred škole. Pero Petrović, T. 5547-48.

¹²⁸⁸ Pero Petrović, T. 5503-04. Pero Petrović je izjavio da je, da bi obavio telefonski razgovor, morao ići u susjedno selo Šepak zato što tog dana telefonske linije u Pilici nisu radile. Pero Petrović, T. 5553. Zoran Radosavljević je posvjedočio da su 14. i 15. jula telefoni u Pilici radili, ali nije isključio mogućnost da telefon 14. jula nije radio, rekavši: "Možda da nije bio neki od tih prošlih ili sledećih dana". Zoran Radosavljević, T. 12968-71. Pero Petrović je izjavio da nije siguran je li telefonski razgovor obavljen 14. jula, ali zna da je obavljen oko 12. jula. Pero Petrović, T. 5561-64. Pretresno vijeće zaključuje da je obavljen 14. jula jer Dragan Jokić 12. jula nije bio dežurni oficir. Za dodatne dokaze da je Dragan Jokić 14. jula bio dežurni oficir, vidi Dragan Obrenović, T. 2611; DP P133: Knjiga dežurstava Zvorničke brigade za period od 29. maja do 27. jula 1995.

¹²⁸⁹ Pero Petrović, T. 5545-46.

"samo da to nije moja briga i da radim svoje poslove". Dragan Jokić mu je takođe rekao da ima ljudi koji se o tom brinu.¹²⁹⁰ Pretresno vijeće zaključuje da je Dragan Jokić znao za zatvorenike bosanske Muslimane u školi u Pilici.

348. Zatvorenike su čuvali pripadnici VRS-a koji su se smjenjivali.¹²⁹¹ Preko noći "dva do tri čovjeka su [...] umrla jer nisu imali zraka dovoljno".¹²⁹² Nije bilo dovoljno vode za sve zatočenike u prepunoj dvorani.¹²⁹³ Čuli su se pucnjava i zapomaganje iza škole.¹²⁹⁴ Sutradan, 15. jula, vojnici su zatvorenima oduzeli nakit, satove i novac. Osim toga, tražili su 10.000 njemačkih maraka i rekli muškarcima bosanskim Muslimanima da će ih ubiti ako taj novac ne skupe.¹²⁹⁵ Zatvorenima nisu uvijek dozvoljavali da odu na zahod. Neke od onih kojima su to dozvolili pretukli su puškama.¹²⁹⁶ U noći 15. jula izveli su dio ljudi i čula se vriska. Dio njih nije se vratio.¹²⁹⁷

(i) Vojna ekonomija Branjevo

349. Dana 16. jula, zatvorenima je rečeno da svi mogu otići u Tuzlu.¹²⁹⁸ Zavezali su im ruke na leđima i odveli ih u autobuse.¹²⁹⁹ Vojnici su muškarce bosanske Muslimane psovali, a povremeno bi nekog od zatvorenika udarili kundakom puške.¹³⁰⁰ Zatvorenici su odvedeni na Vojnu ekonomiju Branjevo,¹³⁰¹ koja se nalazi u Mjesnoj zajednici Pilica. Autobuse su pratili pripadnici bataljona Vojne policije Drinskog korpusa.¹³⁰² Zatvorenike su u grupama iskrcavali iz

¹²⁹⁰ Pero Petrović, T. 5503-04, 5527-28. Sjećanje Pere Petrovića osvježila je i njegova ranija izjava tužiocu u kojoj stoji: "Gospodin Jokić je preko telefona rekao g. Petroviću da su zatvorenici o kojima govori ratni zarobljenici i da to nije briga Petrovića i da se za to brinu drugi ljudi". Pero Petrović, T. 5528.

¹²⁹¹ Svjedok P-113, KT. 3038-39; svjedok P-116, DP P455, str. ERN 03391124. Zoran Radosavljević, mještani Pilice, posvjedočio je da je 14. jula iza škole (koju je pokazao na DP P17.2 - Fotografiji piličke osnovne škole u Kuli) vidio autobuse sa zatvorenima koje je čuvalo dvadeset do trideset vojnika. Neki vojnici su imali bijele opasače, a neki nisu. Zoran Radosavljević, T. 12056-59. Pero Petrović, predsjednik Mjesne zajednice Pilica, mobilisan u pozadinsku službu 1. bataljona Zvorničke brigade, takođe je posvjedočio da je ispred škole, koju su čuvali vojnici u različitim uniformama koje mu nisu bile poznate, vidio dvadesetak autobusa u kojima su bili muškarci, Pero Petrović, T. 5506-07, 5510. Pretresno vijeće podsjeća da su pripadnici vojne policije morali nositi bijeli opasač s uprtačem. Vidi D15/1, Pravilo službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., član 8.

¹²⁹² Svjedok P-113, KT. 3036.

¹²⁹³ Svjedok P-113, KT. 3036-37.

¹²⁹⁴ Svjedok P-113 je posvjedočio da je po noći, nakon što su mu dozvolili da ode iz škole i napije se vode sa česme, čuo kako se približava autobus, a zatim i viku i jauke ljudi; KT. 3050.

¹²⁹⁵ Svjedok P-113, KT. 3037-39.

¹²⁹⁶ Svjedok P-105, T. 1192.

¹²⁹⁷ Svjedok P-105, T. 1191; svjedok P-113, KT. 3038.

¹²⁹⁸ Svjedok P-105, T. 1193. Svjedok P-113 je posvjedočio da je jedan od vojnika rekao da svi mladići moraju napustiti sportsku dvoranu kako bi bili razmijenjeni. Svjedok P-113, KT. 3040.

¹²⁹⁹ Svjedok P-105, T. 1193; svjedok P-113, KT. 3040. Vidi i svjedok P-116, DP P455, str. ERN 03391124.

¹³⁰⁰ Svjedok P-105, T. 1194.

¹³⁰¹ Svjedok P-113, u vezi s DP P18.1 (Fotografija Vojne ekonomije Branjevo); KT. 3042-43; DP P455 (Izjava svjedoka P-116), ERN 03391124.

¹³⁰² Dražen Erdemović, KMT. 843-44.

autobusa i odvodili na jednu livadu.¹³⁰³ Postrojeni vojnici su tim ljudima rekli da im okrenu leđa i otvorili na zatvorenike vatru iz automatskih pušaka i mitraljeza.¹³⁰⁴ Nakon pogubljenja svake grupe, vojnici su pitali ima li živih. Potom su ubijeni i oni koji bi se javili.¹³⁰⁵ Prema jednom pripadniku VRS-a, pogubljenje je počelo oko 10:00 sati i završilo se oko 15:00 ili 16:00 sati.¹³⁰⁶ Jedan od preživjelih je posvjedočio da je pucnjava prestala tek nakon četiri sata, kad su autobusi prestali stizati.¹³⁰⁷ Stratište je bilo prekriveno sa oko hiljadu mrtvih tijela¹³⁰⁸ kada je došla teška mehanizacija da ih na tom mjestu i pokopa.¹³⁰⁹

350. Dražen Erdemović, pripadnik 10. diverzantskog odreda, osuđen za učešće u tim ubijanjima, posvjedočio je da su naređenja za pogubljenje zatvorenika Muslimana dobili od jednog "potpukovnika" kojeg su pratila dva vojna policajca.¹³¹⁰ Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba učestvovali u ubijanjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo.

351. Dražen Erdemović je, osim toga, posvjedočio da je čuo da će "ljudi iz Bratunca doći da im pomognu", pri čemu nije bilo precizirano iz koje jedinice ili brigade su ti ljudi.¹³¹¹ Ti ljudi su stigli približno između 14:00 i 15:00 sati, prvo zlostavljali nekoliko muškaraca bosanskih Muslimana,¹³¹² a zatim su ih počeli ubijati.¹³¹³ Ne postoje dokazi na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da su ti "ljudi iz Bratunca" bili pripadnici Bratunačke brigade.¹³¹⁴

¹³⁰³ Svjedok P-105 je posvjedočio da je, na putu do mjesta pogubljenja, jedan vojnik od njega tražio njemačke marke i udario ga nogom u trbuh kada je odgovorio da ih nema, T. 1194-95. Svjedok P-113, KT. 3040.

¹³⁰⁴ Svjedok P-105, T. 1195; P-113, KT. 3041. Vojnicima je takođe naređeno da ponaosob pucaju u muškarce Muslimane. Dražen Erdemović je posvjedočio da su muškarce koji nisu odmah usmrćeni "dovršavali" pištoljima; KT. 3181.

¹³⁰⁵ Svjedok P-105, T. 1195-96; P-113 je posvjedočio da je vojnik pitao ima li ranjenih i rekao da će ranjene previti; KT. 3040-42.

¹³⁰⁶ Dražen Erdemović, KT. 3137.

¹³⁰⁷ Svjedok P-113, KT. 3042.

¹³⁰⁸ Svjedok P-105, T. 1198. Po procjeni Dražena Erdemovića, na Vojnoj ekonomiji Branjevo, ubijeno je oko hiljadu muškaraca Muslimana. Svi su bili obučeni u civilnu odjeću, osim jednog koji je imao maskirne hlače; KT. 3137-38, MT. 25122.

¹³⁰⁹ Dražen Erdemović je posvjedočio da je "potpukovnik" bio prisutan dok su pucali u muškarce Muslimane koje su dovezli posljednjim autobusom i da je rekao da te muškarce treba pokopati na Ekonomiji. MT. 25157.

¹³¹⁰ Dražen Erdemović je, osim toga, posvjedočio da je "potpukovnik" otišao prije dolaska prvih autobusa i vratio se s tom istom dvojicom vojnih policajaca kada je posljednji autobus dovezao muškarce Muslimane na mjesto događaja da bi ih tamo pogubili; Dražen Erdemović, MT. 25154, 25157.

¹³¹¹ Prema riječima Dražena Erdemovića, to je rekao Brano Gojković, koji je njemu davao naređenja. Brani Gojkoviću je naređenja davao jedan potpukovnik; Dražen Erdemović, KT. 3167-68, MT. 25122.

¹³¹² "Tukli su ih željeznim šipkama, puškama, nogama, rukama". Dražen Erdemović, KT. 3135.

¹³¹³ Dražen Erdemović, MT. 25156.

¹³¹⁴ U svom iskazu, Richard Butler je rekao da se njegovo mišljenje u pogledu učešća Bratunačke brigade promijenilo tokom suđenja u predmetu *Krstić*, i to zbog novog tumačenja DP P257 (presretnuti razgovor od 16. jula u 21:16 sati); Richard Butler, T. 4620. U vezi s DP P257 (presretnuti razgovor), u kojem Popović kaže da su Blagojevićevi ljudi došli "tamo gore" da pomognu, Dragan Obrenović je posvjedočio da "tamo gore" znači brdo u Baljkovici. Dragan Obrenović je posvjedočio da bi Popović, da je mislio na Pilicu, rekao

352. Iz Knjige dežurstava Zvorničke brigade vidi se da je 16. jula u 22:10 sati 1. bataljon Zvorničke brigade, smješten na Ekonomiji,¹³¹⁵ zatražio da se 17. jula u 08:00 sati u Pilicu dopreme utovarivač, rovokopač i kiper.¹³¹⁶ Jedan od zapisa u toj knjizi pokazuje da je taj zahtjev prenio Jokiću i Miloševiću.¹³¹⁷ Svjedok P-130 je posvjedočio da je Jokić o kojem je riječ bio načelnik inženjerije Zvorničke brigade, a Milošević pomoćnik komandanta brigade za pozadinu, te da su obojica bili obaviješteni o tome da je mehanizacija upućena na mjesto navedeno u zahtjevu.¹³¹⁸ Svjedok P-130 je, osim toga, izjavio da je on o tome telefonom obavijestio Dragana Jokića u komandi Inženjerijske čete,¹³¹⁹ što potvrđuje i Knjiga dežurstava.¹³²⁰

353. Dana 17. jula, Damjan Lazarević, komandir voda za utvrđivanje Inženjerijske čete, poslao je Cvijetin Ristanovića, pripadnika Inženjerijske čete Zvorničke brigade, na Vojnu ekonomiju Branjevo.¹³²¹ Kada je Cvijetin Ristanović stigao ondje sa svojom mašinom, rovokopačem, vidio je kako po livadi leže tijela.¹³²² Damjan Lazarević mu je rekao da iskopa jamu iza zgrade.¹³²³ Kasnije je došao i utovarivač, ali Cvijetin Ristanović nije vidio kako ga koriste.¹³²⁴ Kada je pao mrak, Cvijetin Ristanović se s rovokopačem vratio u bazu Inženjerijske čete.¹³²⁵

354. Postoje forenzički dokazi da su na velikom obrađenom polju približno 130 metara sjeverno od Vojne ekonomije Branjevo pokopane najmanje 132 osobe muškog pola, od kojih su

"dole", zato što Drina teče prema Pilici. Dragan Obrenović, T. 2675-79. Kada Popović u nastavku razgovora kaže "užas je bio", misli na borbu. Pod onim što je netom stiglo od Vidoja Blagojevića misli se na pojačanje iz Bratunačke brigade koje je došlo 16. jula. Dragan Obrenović je zatražio pojačanje ujutro 14. jula i ponovio taj zahtjev 15. jula. Pojačanje nije stiglo, tako da se kolona 28. divizije nije mogla pravovremeno zaustaviti. Umjesto toga, došla je do prednjeg kraja bataljona. Dragan Obrenović, T. 2602. Nakon suđenja u predmetu *Krstić Richard Butler* se u pogledu izraza "tamo gore" priklonio Obrenovićevom mišljenju. Richard Butler, T. 4615.

¹³¹⁵ Zoran Radosavljević je posvjedočio da se tokom rata vojska koristila Ekonomiju Branjevo, te da je tamo bio smješten jedan bataljon čiji komandant je bio Milan Stanojević, T. 12047, 12075-76. Milan Stanojević je bio komandant 1. bataljona Zvorničke brigade; svjedok P-130, T. 6722. Vidi i DP P873 (članak iz časopisa *Drinski* pod naslovom "Sami proizvode hranu" iz juna 1995.), u kojem se kaže da je Vojna ekonomija Branjevo u zoni odgovornosti jedinice Milana Stanojevića; DP P390 (Izvjestaj o borbenoj gotovosti Zvorničke pješadijske brigade za period od 1. januara do 31. decembra 1994.), u kojem je Vojna ekonomija Branjevo uključena u pozadinsko obezbjeđenje Zvorničke brigade, str. 8-9.

¹³¹⁶ DP P133 (Knjiga dežurstava Zvorničke brigade), str. 34. U DP P133, na str. 36., postoji zapis od 05:40 sati 17. jula da je 1. bataljon pitao jesu li obezbijeđene inženjerijske mašine.

¹³¹⁷ DP P133, str. 34.

¹³¹⁸ Svjedok P-130 je izjavio da je, za slučaj da inženjerijska četa nema kamion, bio obaviješten komandant pozadinskog obezbjeđenja; T. 6647.

¹³¹⁹ Svjedok P-130, T. 6647.

¹³²⁰ DP P133 za 16. juli 1995.

¹³²¹ Cvijetin Ristanović, T. 5389.

¹³²² Cvijetin Ristanović koji je time mislio na livadu ucrtanu lijevo od zgrade na DP P661 (crteže je načinio svjedok tokom razgovora s Tužilaštvom); T. 5390-93. Cvijetin Ristanović je nadalje posvjedočio da je ispred radionice vidio muškarce u radnoj odjeći i da je pretpostavio da su to ljudi koji tamo rade; Cvijetin Ristanović, T. 5392; vidi i DP P522, Putni radni list za utovarivač ULT 220 za 17. juli. Iz tog putnog radnog lista se vidi da je utovarivač otišao na Ekonomiju Branjevo 17. jula.

¹³²³ U svom iskazu, Cvijetin Ristanović je rekao da je grobnica bila približno iste veličine kao i grobnice koje je iskopao u Orahovcu. Cvijetin Ristanović, T. 5392.

¹³²⁴ Cvijetin Ristanović je za utovarivač prikazan na DP P63 rekao da slični utovarivaču koji je vidio na Vojnoj ekonomiji Branjevo. Cvijetin Ristanović, T. 5394.

sve bile u civilnoj odjeći. Na 82 osobe su pronađene ligature, a dokazi o pripadnosti muslimanskoj vjeroispovijesti na pet osoba.¹³²⁶ U sekundarnoj grobnici uz Čančarski put, pronađeni su posmrtni ostaci ljudi koji su prvobitno bili pokopani na Ekonomiji Branjevo.¹³²⁷ Prema jednom izvještaju, u grobnici uz Čančarski put pronađeno je 177 žrtava, koje su sve bile u civilnoj odjeći.¹³²⁸ Drugi forenzičar je izračunao da su u sekundarnoj grobnici pronađene najmanje 283 žrtve.¹³²⁹ Od ukupnog broja žrtava, za tri je utvrđeno da su bile stare između 8 i 12 godina, za 49 da su bile stare između 13 i 24 godine, a za 231 da su bile starije od 24 godine.¹³³⁰ Najmanje 269 žrtava je bilo muškog pola.¹³³¹

(j) Dom kulture u Pilici

355. Dana 16. jula, pripadnici VRS-a pogubili su približno 500 muškaraca bosanskih Muslimana u Domu kulture u Pilici.¹³³² S obzirom na veličinu zgrade i velik broj muškaraca, ti muškarci su, po svemu sudeći, nagurani u glavnu prostoriju, gdje su stajali na pozornici.¹³³³ S druge strane puta čula se pucnjava i detonacije bombi, što je trajalo oko 20 minuta.¹³³⁴ Postoje dokazi da su mrtva tijela sutradan utovarena u kamion i pokopana na Vojnoj ekonomiji Branjevo,¹³³⁵ koja se nalazi oko tri kilometra od Doma kulture u Pilici.¹³³⁶ Koliko je poznato, niko nije preživio taj masakr.¹³³⁷

356. Postoje forenzički dokazi koji potvrđuju ubijanja. Analizom DNA iz krvi i uzoraka tkiva sakupljenih u Domu kulture u Pilici utvrđeno je da su uzorci ljudskog porijekla.¹³³⁸ Na osnovu

¹³²⁵ Cvijetin Ristanović, T. 5395-96.

¹³²⁶ DP P754 (Izvještaj vještaka Williama Haglunda, Forenzičko ispitivanje lokaliteta grobnice Pilice (Ekonomije Branjevo)).

¹³²⁷ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 20-21. Taj lokalitet grobnice nazvan je Čančarski put 12.

¹³²⁸ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 27, 32.

¹³²⁹ DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 4.

¹³³⁰ DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 5.

¹³³¹ DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str.11.

¹³³² Dom kulture u Pilici naziva se još i "Dom u Pilici".

¹³³³ Pretresno vijeće je tokom obilaska mjesta događaja obišlo i Dom kulture u Pilici. Unutrašnjost zgrade nije sasvim očišćena nakon događaja u julu 1995.

¹³³⁴ Dražen Erdemović je posvjedočio da tada više nije bio na Vojnoj ekonomiji Branjevo i da je, dok su trajala ubijanja, s "potpukovnikom" bio u kafiću na drugoj strani. Vidio je ljude na tlu i čuo pucnje. Osim toga, čuo je potpukovnika kako kaže da je u zgradi 500 ljudi. Nakon dvadeset minuta pucnjave, "čovjek iz Bratunca", kojeg je Erdemović identifikovao, došao je u kafić i rekao da je sve gotovo; Dražen Erdemović, KT. 3143-48, MT 25161. Vidi i iskaz Deana Manninga u vezi s pogubljenjem izvršenim u toj zgradi, Dean Manning, T. 7214-15.

¹³³⁵ Pero Petrović, predsjednik Mjesne zajednice Pilica, posvjedočio je da ga je jedan pripadnik vojske pitao da mu dâ ključ od Doma kulture (koji nije imao on, nego neko drugi), zato što su tamo htjeli zatočiti zatvorenike. Pero Petrović je zatim vidio zatvorenike kako izlaze iz autobusa i idu prema ulazu u dvoranu Doma. Dva dana kasnije, vidio je vojnike kako tovore tijela na kamion, a nekoliko dana nakon toga nekoliko ljudi mu je reklo da su ta tijela pokopana na Ekonomiji Branjevo; T. 5511-12, 5514-15, 5518-19.

¹³³⁶ Jean René Ruez, T. 534.

¹³³⁷ Jean René Ruez, T. 541.

¹³³⁸ DP P565 (Izvještaj Mickaela Maloneya i Mickaela Browna o istrazi na lokalitetima skladište Kravica i Dom kulture Pilica), str. 1; DP P563 (Izvještaj o krvi i tkivu koji je Obavještajna služba mornarice SAD prikupila u školi u Grbavcima i Domu kulture Pilica), str. 5-11.

mjesta na zidovima gdje su pronađeni tragovi djelovanja bombi i artiljerijskog oružja, čini se mogućim da su se neke od žrtava pokušale zaštititi tako što su čučnule u ugao glavne prostorije ili da su poredane uza zid prije nego što se u njih pucalo. Osim toga, na zidu iza pozornice nađeni su tragovi hitaca, što ukazuje na to da su ljude prije pogubljenja doveli na pozornicu i da su, po svemu sudeći, vojnici u njih pucali s balkona koji gleda na tu pozornicu.¹³³⁹

(k) Kozluk

357. U Kozluku je između 15. i 16. jula izvršeno masovno pogubljenje i pokopavanje. Postoji obilje forenzičkih dokaza da je oko 500 muškaraca pogubljeno pokraj rijeke Drine.¹³⁴⁰ Koliko je poznato, nema preživjelih s tog mjesta pogubljenja.¹³⁴¹

358. Dana 16. jula oko 08:00 sati, Dragan Jokić je Milošu Mitroviću, pripadniku voda za utvrđivanje Inženjerske čete Zvorničke brigade, koji je bio zadužen za rukovanje rovokopačem,¹³⁴² rekao da s tom mašinom i Nikolom Ricanovićem, pripadnikom voda za gradnju puteva Inženjerske čete,¹³⁴³ ode u Kozluk i javi se Damjanu Lazareviću, komandiru voda za utvrđivanje Zvorničke brigade.¹³⁴⁴ Miloš Mitrović je posvjedočio da mu Dragan Jokić nije rekao šta bi mu trebao biti zadatak u Kozluku, već da će im Damjan Lazarević na licu mjesta dati sva potrebna uputstva.¹³⁴⁵ Miloš Mitrović je, osim toga, posvjedočio da je 14. jula vraćen iz Snagova u Zvornik, na zahtjev koji je putem operativnog centra proslijeđen Draganu Jevtiću.¹³⁴⁶

¹³³⁹ Dean Manning, T. 7214-15:

[Istražni odsjek mornarice SAD] reprezentativni uzorci krvi, ljudskog tkiva i ostataka eksploziva iz te zgrade. Ustanovljeno je postojanje velikih količina krvi i oštećenja uzrokovanih eksplozivom na pozornici, tragova kapanja krvi s pozornice, predmeta poput čahura, ličnih isprava, cipela i drugog materijala koji pokazuje ili potvrđuje da je u toj zgradi izvršeno pogubljenje [...] [DP P19.7] je fotografija stepeništa kojim se dolazi na pozornicu Doma kulture Pilica. Ovo je prskotina krvi. Vidi se kako curi niz zid. Na lijevoj strani fotografije je drukčijeg izgleda. Na njoj se vide i oštećenja zidova i konstrukcijska oštećenja zgrade Doma kulture u Pilici.

¹³⁴⁰ Jean René Ruez, T. 515-16. DP P746: Aktivnosti Međunarodnog suda u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine, Izvještaj glavnog patologa Johna Clarka, Grobnice Srebrenice, str. 6-12; Dean Manning: tim 6 – Istraga o Srebrenici – Forenzički prikaz – Dodatak A, str. 46; DP P772, Izvještaj Richarda Wrighta, 2000., str. 12-13; DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 12; DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 5; DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 21; DP P743, Izvještaj vještaka Antonyja G. Browna, str. 10; DP P555.

¹³⁴¹ J.R.Ruez, T. 515; DP P358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, str. 72, par. 7.54.

¹³⁴² Miloš Mitrović je raspoređen u vod za utvrđivanje Inženjerske čete u kojem je njegov zadatak bio da rukuje skipom; Miloš Mitrović, T. 5595; DP P514 (Pregled angažovanja ljudstva Inženjerske čete Zvorničke brigade za juli 1995.)

¹³⁴³ DP P514 (Pregled angažovanja ljudstva Inženjerske čete Zvorničke brigade za juli 1995.).

¹³⁴⁴ DP P 516 (Radni list Zvorničke brigade za rovokopač Torpedo) potvrđuje da je VRS taj rovokopač koristio 16. jula 1995., te da je taj rovokopač napustio bazu u Kozluku i da se u nju vratio.

¹³⁴⁵ Miloš Mitrović je posvjedočio i da je Dragan Jevtić u tom trenutku još uvijek bio u Snagovu. Miloš Mitrović, T. 5603-04, 5619-20.

¹³⁴⁶ Miloš Mitrović, T. 5599-5600. Pretresno vijeće napominje da je Miloša Mitrovića i drugog rukovaoca mašinom iz Zvorničke brigade poslao Dragan Obrenović. Vidi *supra* Dio II. E 1 (f).

359. Damjan Lazarević je sačekao Miloša Mitrovića i Nikolu Ricanovića na putu i odveo ih stazom uz put za Kozluk. Duž staze, Miloš Mitrović je vidio tijela ubijenih ljudi. Na tom području su jame već bile iskopane. Neke manje jame bile su pune tijela ljudi obučenih u civilnu odjeću, naslaganih na hrpe.¹³⁴⁷

360. Damjan Lazarević je Milošu Mitroviću rekao da uz pomoć rovokopača zatrpa tijela zemljom.¹³⁴⁸ Nije mu naloženo da provjeri ima li živih.¹³⁴⁹ Nakon što je Miloš Mitrović otprilike trideset minuta pokrивao tijela zemljom, došao je utovarivač.¹³⁵⁰ Miloš Mitrović je posvjedočio da svojim rovokopačem nije mogao izvršiti zadatak koji mu je povjeren zato što je to bila građevinska mašina za manje radove na putevima i radila je sa samo 30 posto svog normalnog kapaciteta.¹³⁵¹ Posvjedočio je da su komanda Inženjerske čete i načelnik inženjerije znali da rovokopač nije ispravan.¹³⁵² Mašinu je dovezao i njome rukovao Rade Bošković, koji je bio na radnoj obavezi u preduzeću “Jošanica” i nije bio pripadnik Inženjerske čete.¹³⁵³ Rade Bošković je nastavio zatrpavati tijela zemljom, dok je Miloš Mitrović prestao s radom jer njegove usluge više nisu bile potrebne.¹³⁵⁴

361. Damjan Lazarević je Milošu Mitroviću i Nikoli Ricanoviću kasnije naredio da se vrate u bazu u Karakaju.¹³⁵⁵ Miloš Mitrović je posvjedočio da nikom u bazi nisu podnijeli izvještaj zato što je 15 minuta kasnije došao Damjan Lazarević i, kako je on bio komandir voda, znali su da će poruka biti prenesena.¹³⁵⁶

362. Forenzički istražitelji su uz Čančarski put otkrili dvije sekundarne grobnice, u kojima su nađene razbijene boce i neupotrijebljene naljepnice za boce s imenom fabrike za flaširanje pića iz Kozluka.¹³⁵⁷ Daljnja istraga je potvrdila da tijela u grobnicama uz Čančarski put potječu iz primarnih grobnica u Kozluku.¹³⁵⁸ Istragom okoline fabrike za flaširanje pića u Kozluku, forenzički istražitelji su pronašli dokaze o postojanju tri primarne grobnice, u kojima je još uvijek

¹³⁴⁷ Miloš Mitrović, T. 5604-06, 5621-22.

¹³⁴⁸ Miloš Mitrović, T. 5606, 5621.

¹³⁴⁹ Niko nije potražio lične isprave niti evidentirao žrtve; nijedno tijelo nije stavljeno u mrtvačku vreću. Miloš Mitrović, T. 5635.

¹³⁵⁰ Miloš Mitrović, T. 5606.

¹³⁵¹ Miloš Mitrović, T. 5608-09, 5622-23.

¹³⁵² Miloš Mitrović, T. 5609. Taj utovarivač je bio u vlasništvu preduzeća “Jošanica”, kamenoloma iz kojeg se dobijao kamen koji se koristio za gradnju puteva, koji je Zvornička brigada po potrebi mobilisala za potrebe Inženjerske čete. Miloš Mitrović je izjavio da je taj utovarivač i ranije bio mobilisan; T. 5607-08, 5630-31.

¹³⁵³ Miloš Mitrović, T. 5631.

¹³⁵⁴ Miloš Mitrović, T. 5609-10.

¹³⁵⁵ Miloš Mitrović, T. 5610.

¹³⁵⁶ Miloš Mitrović, T. 5610-11. Miloš Mitrović je, osim toga, izjavio da nakon sastanaka tog jutra nije ponovo vidio Dragana Jokića; Miloš Mitrović, T. 5623-24. U bazi mu je Damjan Lazarević rekao da može ići kući; T. 5611.

¹³⁵⁷ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 21. Ta grobnica je nazvana Čančarski put 3.

¹³⁵⁸ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 21; DP P743 (Izvještaj vještaka Anthonyja G. Browna), str. 10.

bilo posmrtnih ostataka i odjeće.¹³⁵⁹ Žrtve pronađene u primarnim grobnicama pogubljene su na toj lokaciji.¹³⁶⁰ Sve žrtve pronađene u primarnim i sekundarnim grobnicama imale su na sebi civilnu odjeću.¹³⁶¹ U vezi s pogubljenjima u Kozluku, vještaci za sudsku medicinu izračunali su da je riječ o najmanje 451 do 506 osoba,¹³⁶² od kojih je za dvije utvrđeno da su imale između 8 i 12 godina, za 47 da su imale između 13 i 24 godina, a za 457 da su bile starije od 24 godine.¹³⁶³ Jedna žrtva je pronađena kako još uvijek stišće komadić grmlja. Kasnijom istragom uzoraka bilja pronađenog u grobnicama utvrđeno je da su žrtve pogubljene sredinom jula.¹³⁶⁴

2. Zaključci i konstatacije o ulozi Bratunačke brigade

363. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo van razumne sumnje zaključiti da su pripadnici Bratunačke brigade učestvovali u masovnim pogubljenjima u Potočarima, na rijeci Jadar i u dolini Cerske,¹³⁶⁵ u Tišći, školi u Petkovcima i na brani kod Petkovaca, u školi u Pilici, na Vojnoj ekonomiji Branjevo, u Domu kulture u Pilici i u Kozluku.

364. Izveden je ograničen broj dokaza u vezi s prisustvom pripadnika Bratunačke brigade u skladištu u Kravici. Postoji dokumentarni dokaz da je 13. jula u Kravici ranjen jedan pripadnik "Crvenih beretki", interventnog voda Bratunačke brigade.¹³⁶⁶ Međutim, u tom dokumentarnom dokazu stoji samo riječ "Kravica", bez preciznijeg navođenja lokacije na kojoj je taj vojnik ranjen.¹³⁶⁷ Jedan pripadnik 1. bataljona Bratunačke brigade je posvjedočio da je, po dolasku u komandu bataljona u Magašićima 13. jula,¹³⁶⁸ čuo da je u skladištu u Kravici zatočeno mnogo

¹³⁵⁹ DP P772, Izvještaj Richarda Wrighta, 2000., str. 10. U Kozluku 1 nalazila su se tri tijela koja su, po svemu sudeći, tamo ostavljena nakon što su iskopana iz grobnice Kozluk 2.

¹³⁶⁰ DP P772, Izvještaj Richarda Wrighta, 2000., str. 10-11. Položaji tijela i mjesta na kojima su nađeni meci pokazuju da je riječ o mjestu pogubljenja. Vidi i DP P746 (Aktivnosti Međunarodnog suda u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine, Izvještaj glavnog patologa Johna Clarka, Grobnice Srebrenice), str. 6-12, u kojem se kaže da je većina žrtava ubijena iz vatrenog oružja, te da su mnoge imale poveze na očima i ligature.

¹³⁶¹ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 2000., str. 27, 32.

¹³⁶² DP P772, Izvještaj Richarda Wrighta, 2000., str. 12-13.

¹³⁶³ DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 12; DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 5.

¹³⁶⁴ DP P772, Izvještaj Richarda Wrighta, 2000., str. 14; DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 4.

¹³⁶⁵ Svjedok P-109 je posvjedočio da je vidio oklopni transporter kako prati autobuse do mjesta za koje se poslije pokazalo da je mjesto pogubljenja, te da se otamo vraća, no Pretresno vijeće konstatuje da se ne može utvrditi da li je riječ o jednom od oklopnih transportera UN-a koje je otela Bratunačka brigada.

¹³⁶⁶ U DP P464, Evidenciji bratunačkog vojnog medicinskog centra za 13. juli, stoji da je pripadnik "Crvenih beretki" Miroslav Stanojević 13. jula ranjen u Kravici. U Spisku pripadnika Bratunačke brigade za juli 1995., DP D143/1, Miroslav Stanojević se navodi kao pripadnik Bratunačke brigade, uz naznaku da je "Crveni", odnosno pripadnik 3. bataljona – "Crvenih beretki".

¹³⁶⁷ DP P464, Evidencija bratunačkog vojnog medicinskog centra za 13. juli.

¹³⁶⁸ Na osnovu svjedočenja Nikole Gajića, Pretresno vijeće primjećuje da je Nikola Gajić realno mogao otići u skladište u Kravici samo 13. jula, s obzirom na to da je Gajić u svom iskazu rekao da su zatvorenici bosanski Muslimani još uvijek bili živi kada je on, oko 15:00 ili 16:00 sati, bio u skladištu. Nikola Gajić, T. 3369, 3373.

bosanskih Muslimana.¹³⁶⁹ Tvrdi da je poslijepodne u to skladište otišao sam, jer im je to bilo "slobodno vrijeme", i tamo vidio stotinjak muškaraca bosanskih Muslimana u civilnoj odjeći i uniformama, kao i nepoznate vojnike bosanske Srbe naoružane automatskim oružjem.¹³⁷⁰

365. Dokazi o učešću pripadnika Bratunačke brigade u ubijanjima nisu jasni. U svom svjedočenju, Momir Nikolić je rekao da je nakon ubijanja prikupljao informacije,¹³⁷¹ te da su u tim ubijanjima učestvovala dva pripadnika Bratunačke brigade: Nikola Popović, pripadnik voda Vojne policije i Milovan Matić iz 1. bataljona Bratunačke brigade.¹³⁷² Kada mu je ta izjava predočena, Nikola Popović je negirao učešće u pogubljenjima,¹³⁷³ a Pretresno vijeće napominje da ne postoje dokazi koji bi potvrđivali njihovo učešće.

366. Pretresno vijeće zaključuje da su se pripadnici Bratunačke brigade možda nalazili u okolini skladišta u Kravici u trenutku izvršenja masovnih pogubljenja, ali da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo van razumne sumnje utvrditi da je bilo koji pripadnik Bratunačke brigade 13. jula učestvovao u ubijanjima u skladištu u Kravici.

367. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su elementi Bratunačke brigade 14. jula u Glogovi učestvovali u pokopavanju žrtava masakra iz skladišta u Kravici. Konkretno, postoje dokazi da su dva pripadnika Radničkog bataljona Bratunačke brigade upravljala utovarivačem kojim su utovarena tijela muškaraca bosanskih Muslimana.¹³⁷⁴ Prema riječima jednog pripadnika Radničkog bataljona, on je u Kravicu otišao po naređenju koje je ujutro 14. jula dobio od Momira Nikolića ispred štaba Bratunačke brigade. Krsto Simić je posvjedočio da je u Glogovi vidio Momira Nikolića;¹³⁷⁵ Momir Nikolić, naprotiv, u svom iskazu nije rekao da je toga dana bio u Kravici.

368. Dokazi predočeni Pretresnom vijeću van razumne sumnje pokazuju da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali u prevoženju muškaraca bosanskih Muslimana iz Bratunca u školu u Grbavcima u selu Orahovac, opština Zvornik, u ranim popodnevnim satima 14. jula. Konkretno, oni su u oklopnom transporteru s natpisom "UN" pratili konvoj od tridesetak autobusa na putu od Bratunca do lokacija u opštini Zvornik.¹³⁷⁶ Škola u Grbavcima poslužila je

¹³⁶⁹ Nikola Gajić, T. 3367-68.

¹³⁷⁰ Sutradan je od drugih vojnika čuo da su u tom skladištu ljudi pobijeni; Nikola Gajić, T. 3369-71, 3373-74, 3387.

¹³⁷¹ Momir Nikolić je izjavio da je to saznao od izvora podataka ili "saradnika" zaposlenih u Kravici. Ti ljudi su bili "saradnici organa bezbjednosti". Momir Nikolić, T. 2383.

¹³⁷² Momir Nikolić, T. 2354-55; DP D143/1, Spisak pripadnika Bratunačke brigade, Milovan Matić je naveden kao pripadnik 1. bataljona.

¹³⁷³ Nikola Popović, T. 11068.

¹³⁷⁴ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (d) (ii).

¹³⁷⁵ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (d) (ii).

¹³⁷⁶ Vidi *supra* Dio II. E. 4.

kao privremeni zatočenički centar za muškarce koji su kasnije pogubljeni na obližnjem polju. Nema dokaza koji bi potkrepljivali zaključak da su pripadnici Bratunačke brigade učestvovali u pogubljenjima u Orahovcu.

369. Preživjeli koje nisu odveli u Orahovac, već na druga mjesta pogubljenja, posvjedočili su da su ujutro 14. jula u konvoju putovali od Bratunca do Zvornika.¹³⁷⁷ Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza za zaključak da su ta vozila bila upravo u konvoju koji su sprovodili pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade.

3. Zaključci i konstatacije o ulozi Zvorničke brigade

370. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo van razumne sumnje zaključiti da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u masovnim pogubljenjima u Potočarima, na rijeci Jadar, u dolini Cerske, u Tišći, u školi u Petkovcima, na brani kod Petkovaca i u Domu kulture u Pilici.

371. Pretresnom vijeću je predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su pripadnici Inženjerske čete Zvorničke brigade, nakon masovnog pogubljenja u skladištu u Kravici, 15. jula učestvovali u operaciji pokopavanja u Glogovi.¹³⁷⁸ Nema, međutim, dovoljno dokaza za zaključak da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u pogubljenjima u skladištu u Kravici.

372. Pretresnom vijeću je predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u zatočenju, pogubljenju i pokopavanju muškaraca bosanskih Muslimana u školi u Grbavcima i obližnjem polju u Orahovcu. Konkretno, Pretresno vijeće konstatuje da je Drago Nikolić, načelnik bezbjednosti Zvorničke brigade, bio zadužen za zatočenje muškaraca bosanskih Muslimana u Orahovcu.¹³⁷⁹ Nadalje, pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade pomagali su u zatočenju zatvorenika, i to uz saglasnost Dragana Obrenovića, zamjenika komandanta Zvorničke brigade, koji je, u trenutku kad je pripadnicima Vojne policije dozvolio da pomognu Dragi Nikoliću, znao za operaciju ubijanja. Naposljetku, vojnici iz komande Zvorničke brigade i 4. bataljona Zvorničke brigade pomagali su u čuvanju zatvorenika u školi u Grbavcima u selu Orahovac.¹³⁸⁰

373. U vezi s učešćem elemenata Zvorničke brigade u pogubljenjima u Orahovcu, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje

¹³⁷⁷ Vidi *supra* Dio II.E.4. i Dio II. F. 1. (g) i (h).

¹³⁷⁸ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (d) (ii).

¹³⁷⁹ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (f), posebno par. 321-325.

¹³⁸⁰ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (f) (i), konkretno par. 326.

zaključiti da su pripadnici organa bezbjednosti Zvorničke brigade učestvovali u operaciji pogubljenja.¹³⁸¹ Jedan od preživjelih je za jednog pripadnika 4. bataljona Zvorničke brigade rekao da je bio na mjestu pogubljenja u trenutku kada je ubijanje bilo u toku.¹³⁸²

374. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u pokopavanju muškaraca bosanskih Muslimana ubijenih u Orahovcu. Konkretno, Pretresno vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da su pripadnici Inžinjerijske čete Zvorničke brigade učestvovali u pokopavanju tokom noći i jutra sa 14. na 15. jul, koristeći se opremom Inžinjerijske čete Zvorničke brigade.¹³⁸³

375. Pretresnom vijeću je predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može zaključiti da su pripadnici Zvorničke brigade bili u blizini škole u Petkovcima i brane kod Petkovaca u vrijeme zatočenja i kasnijeg pogubljenja zatvorenika na brani kod Petkovaca.¹³⁸⁴ Međutim, nema dokaza koji bi potkrepljivali zaključak da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali bilo u zatočenju, bilo u pogubljenju ili pokopavanju muškaraca bosanskih Muslimana na tim lokacijama.

376. Pretresnom vijeću je predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi da su određeni elementi Zvorničke brigade znali da su muškarci bosanski Muslimani zatočeni u školi u Pilici,¹³⁸⁵ međutim, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo utvrditi da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u čuvanju i zatočenju ljudi u toj školi.

377. Pretresnom vijeću je predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su 17. jula, nakon što je približno 1.000 muškaraca bosanskih Muslimana pogubljeno na Vojnoj ekonomiji Branjevo, pripadnici Inžinjerijske čete Zvorničke brigade učestvovali u kopanju masovnih grobnica.¹³⁸⁶ Međutim, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je bilo koji pripadnik Zvorničke brigade 16. jula učestvovao u pogubljenjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo.

378. Nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je bilo koji pripadnik Zvorničke brigade 16. jula učestvovao u masovnim pogubljenjima u Domu kulture u Pilici. Samo je jedan svjedok posvjedočio da je vidio utovar tijela pred Domom kulture u Pilici i da je čuo da su ta tijela zakopana na Vojnoj ekonomiji Branjevo. Pretresno vijeće ne smatra da je to svjedočenje

¹³⁸¹ Vidi *supra* par. 330.

¹³⁸² Vidi *supra* par. 328.

¹³⁸³ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (f). (iii).

¹³⁸⁴ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (f), posebno par. 343-45.

¹³⁸⁵ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (h).

¹³⁸⁶ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (i), par. 352 i 353.

dovoljno da bi se na osnovu njega zaključilo da su tijela pokopana na Vojnoj ekonomiji Branjevo, kao ni to da je Inženjerska četa Zvorničke brigade učestvovala u dotičnom pokopavanju.

379. Naposljetku, Pretresno vijeće konstatuje da ima dovoljno dokaza koji potkrepljuju zaključak da su pripadnici Inženjerske čete Zvorničke brigade 16. jula učestvovali u pokopavanju muškaraca bosanskih Muslimana u masovnim grobnicama u Kozluku.¹³⁸⁷

---

¹³⁸⁷ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (k).

G. Operacija ponovnog pokopavanja u periodu od 1. avgusta do 1. novembra 1995.

380. U međunarodnoj zajednici se osjećala sve veća zabrinutost jer se i dalje nije znalo šta se dogodilo s ogromnim brojem muškaraca bosanskih Muslimana, a VRS i dalje nije dopuštao pristup na srebreničko područje.¹³⁸⁸ U periodu od 14. do 19. jula održan je niz sastanaka s predsjednikom Slobodanom Miloševićem i generalom Ratkom Mladićem na kojima su se vodili pregovori o tome da se UNHCR-u i MKCK-u dozvoli pristup na to područje.¹³⁸⁹ Premda je dogovor postignut, VRS je nastavio braniti pristup područjima na kojima su bili zatočeni bosanski Muslimani.¹³⁹⁰ Približno 17. ili 18. jula, kada je dio preživjelih muškaraca bosanskih Muslimana iz kolone došao u Tuzlu, stigle su i prve vijesti o pogubljenjima i zatočeničkim centrima.¹³⁹¹ Nakon 20. jula, u preliminarnom izvještaju istražitelja UNPROFOR-a iz Tuzle i izvještajima osoblja Holandskog bataljona navodi se da je došlo do teških povreda ljudskih prava.¹³⁹² Dana 10. avgusta 1995., predstavnik Sjedinjenih Američkih Država podnio je Savjetu bezbjednosti izvještaj u sklopu kojeg je predočio i snimke iz vazduha koji su navodili na zaključak o postojanju masovnih grobnica u blizini Konjević-Polja i Nove Kasabe.¹³⁹³ Istoga dana, Savjet bezbjednosti je usvojio Rezoluciju br. 1010, kojom se od vlasti bosanskih Srba traži da posmatračima UN-a i MKCK-a dozvole da uđu u Srebrenicu.¹³⁹⁴

381. Istražiteljima Tužilaštva je prvi put dozvoljeno da dođu na to područje u januaru 1996. godine;¹³⁹⁵ u aprilu 1996. započeli su s forenzičkim ispitivanjem lokacija na kojima se sumnjalo da su počinjena pogubljenja i s ekshumacijom masovnih grobnica.¹³⁹⁶ Kada je izvršena analiza tragova guma i sastava tla, istražiteljima je postalo jasno da je u međuvremenu došlo do remećenja

¹³⁸⁸ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, str. 384. DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, IV dio, poglavlje 3, odjeljak 3: "Dana 16. jula, konvoj Norveškog pozadinskog bataljona s bazom u Tuzli pokušao je, preko teritorije koju su držali Srbi, doći do Potočara kako bi pokupio preostale ranjene u bazi Holandskog bataljona. Konvoj je bio prisiljen da se vrati nakon što je [VRS] na njega otvorio vatru".

¹³⁸⁹ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 357-59.

¹³⁹⁰ Međunarodni komitet Crvenog krsta je 17. ili 18. jula uspio doći do ranjenika zatočenih u Potočarima i Bratuncu. Uspjeli su prebaciti 65 muškaraca na sigurno, a VRS je zadržao preostala 23 muškarca kao ratne zarobljenike. Vojska Republike Srpske nastavila je braniti pristup drugim područjima. DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 384. Vidi i Momir Nikolić, T. 2235 i Robert Franken, T. 1512-13.

¹³⁹¹ DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, str. 384. DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, IV dio, poglavlje 3, odjeljak 3.

¹³⁹² DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 388-390.

¹³⁹³ DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, IV dio, poglavlje 3, odjeljak 3.

¹³⁹⁴ *Id.*

¹³⁹⁵ DP D210/1, Izvještaj NIOD-a, IV dio, poglavlje 3, odjeljak 4; Jean-Rene Ruez, T. 489. Daytonskim sporazumom je istražiteljima dozvoljen pristup svim područjima u Bosni i Hercegovini, ali on ne sadrži odredbe kojima bi se štitio njihov rad. Sporazum o zaštiti pripadnika međunarodne zajednice na tom području postignut je tek sredinom januara 1996. Na to područje prvi je došao pomoćnik američkog državnog sekretara za ljudska prava. Prilikom obilaska grobnih lokaliteta pratili su ga predstavnici MKSJ-a.

¹³⁹⁶ DP P552, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, Dean Manning, 16. maj 2000., str.2-21; Jean-Rene Ruez, T. 370; DP P751, Forenzička istraga grobnog lokaliteta Cerska, Izvještaj Williama Haglunda, str. vii i 1; DP P754, Forenzička istraga grobnog lokaliteta Pilica (Ekonomija Branjevo), Izvještaj Williama Haglunda, str. ix i 1.

tih masovnih grobnica.¹³⁹⁷ Forenzički dokazi su pokazali da postoje dva tipa masovnih grobnica: "primarne grobnice", u koje su osobe stavljene neposredno nakon smrti, i "sekundarne grobnice", u koje su te iste osobe ponovno pokopane kasnije.¹³⁹⁸ Remećenje primarnih grobnica je "ozbiljno omelo istragu" o pogubljenjima.¹³⁹⁹

382. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza o remećenju masovnih grobnica na brani kod Petkovaca, u Kozluku, Glogovi, Orahovcu i na Vojnoj ekonomiji Branjevo, te o ekshumaciji tijela iz tih grobnica.¹⁴⁰⁰ Pretresno vijeće je takođe mišljenja da je otvaranje masovnih grobnica i ponovno pokopavanje žrtava na drugim lokacijama bio pokušaj da se sakriju dokazi o masovnom ubijanju. Pretresno vijeće nadalje konstatuje da su među tijelima u primarnoj grobnici u Glogovi bila i tijela žrtava masakra u skladištu u Kravici,¹⁴⁰¹ te da su tijela tih žrtava kasnije prebačena u grobnice na području Zelenog Jadra,¹⁴⁰² da su tijela iz grobnica na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Kozluku¹⁴⁰³ prebačena u sekundarne grobnice uz Čančarski put,¹⁴⁰⁴ da su tijela iz

¹³⁹⁷ DP P552, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, str. 16. Dosad je pronađeno pet primarnih grobnica sa znakovima remećenja. Dean Manning, T. 7164. Na snimcima iz vazduha takođe se vidjela prekopana zemlja na tim grobnim lokalitetima. Vidi DP P569 do DP P571 (Glogova); DP P573 do DP P575 (Orahovac); DP P578 i DP P579 (brana kod Petkovaca); DP P581 i DP P582 (Kozluk); DP P584 do DP P586 (Ekonomija Branjevo); DP P588 do DP P598 (Zeleni Jadar); DP P600 do DP P610 (put prema Hodžićima); DP P612 do DP P617 (Liplje) i DP P620 do DP 645 (Čančarski put).

¹³⁹⁸ Dean Manning, T. 7149-54. Na snimcima iz vazduha vidi se prekopana zemlja na mjestima na određenoj udaljenosti od primarnih grobnica, pri čemu su se ta remećenja pojavila istovremeno s remećenjem primarnih grobnica. Istražitelji su na taj način pronašli neke od sekundarnih grobnica. U tim sekundarnim grobnicama su pronađeni uzorci polena, platneni povezi za oči, ligature i čahure. U jednoj sekundarnoj grobnici pronađeno je slomljeno zeleno staklo i naljepnice za boce, što navodi na zaključak da je riječ o sekundarnoj grobnici u odnosu na grobnicu kod fabrike za flaširanje pića u Kozluku. Istražitelji su takođe pronašli dokaze koji navode na zaključak da su tijela izvađena iz sekundarne grobnice i prebačena u tercijarnu grobnicu. Za potpun rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala u vezi s masovnim grobnicama i pogubljenjima, vidi DP P552 do DP P554, Istraga o Srebrenici, Rezime sudsko-medicinskog materijala, koji je sastavio Dean Manning.

¹³⁹⁹ Dean Manning, T. 7167. Zbog oštećenosti tijela, razmještaja predmeta i materijala za identifikaciju, bilo je teško utvrditi uzrok smrti, broj i identitet žrtava.

¹⁴⁰⁰ Dean Manning, T. 7147-48. DP P555, Karta na kojoj se vidi gdje se nalaze primarni i sekundarni grobni lokaliteti.

¹⁴⁰¹ DP P556, Karta premještanja tijela; Dean Manning, T. 7205-10. Svjedok DP-101, T. 7886, 7923-24, 7920. (zatvorena sjednica). Svjedok DP-101 je takođe posvjedočio da su tijela žrtava iz škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu i iz Potočara prebačena u Glogovu.

¹⁴⁰² Dean Manning, T. 7151-53; Krsto Simić, T. 7337-39. Vidi i Milovan Mitrović, DP D222/1, Izjava, str. 3; Dragoljub Stanojević, DP D213/1, Izjava, str. 3, Dragiša Jovanović, DP D218/1, Izjava, str. 2 i Milan Gvozdrenović, DP D225/1, Izjava, str. 3. Stanojević pominje rudnik boksita kao sekundarnu masovnu grobnicu. Gvozdrenović pominje Blječevu kao jedan od sekundarnih grobnih lokaliteta. Vidi i DP P561, Izvještaj o pregledanju i uzimanju dokaznog materijala iz skladišta u Kravici, M. Hedley, mart 2001., i DP P565, Izvještaj o istrazi, Služba za kriminalističku istragu američke mornarice, 16. januar 1998.

¹⁴⁰³ Dean Manning, T. 7233: u masovnoj grobnici u Kozluku pronađeno je preko stotinu tijela.

¹⁴⁰⁴ DP P552 do DP P554, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala, Dean Manning; DP P562, Laboratorijski izvještaj Biroa za alkohol, duhan i vatreno oružje, 24. februara 2000.; DP P564, Ispitivanje tekstila - Izvještaj Holandskog instituta za sudsku medicinu, 11. februar 2000., DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 20-21, i 27, 32. U tom izvještaju se zaključuje da su na grobnom lokalitetu nazvanom Čančarski put 12 pronađene žrtve ubijene na Ekonomiji Branjevo, *id.* U vezi sa žrtavama s Ekonomije Branjevo i njihovom ekshumacijom, vidi i DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 4.

grobnica u okolini Orahovca prebačena u manje grobnice pokraj puta za Hodžiče;¹⁴⁰⁵ te da su tijela iz grobnice kod brane u blizini Petkovaca ponovno pokopana na lokaciji u blizini Liplja.¹⁴⁰⁶

383. Dokazi pokazuju da je operacija ponovnog pokopavanja izvršena negdje u septembru i oktobru 1995.¹⁴⁰⁷ po naređenju Glavnog štaba VRS-a.¹⁴⁰⁸ Operacijom su rukovodili pukovnik Beara, načelnik bezbjednosti Glavnog štaba, i potpukovnik Popović, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za bezbjednost.¹⁴⁰⁹ Operaciju su na terenu izvršile Bratunačka i Zvornička brigada. U Bratunačkoj brigadi, za organizaciju te operacije bio je zadužen kapetan Nikolić, načelnik bezbjednosno-obavještajne službe.¹⁴¹⁰ U Zvorničkoj brigadi, za operaciju je bio zadužen pomoćnik komandanta za bezbjednost poručnik Drago Nikolić.

1. Ponovna pokopavanja u zoni odgovornosti Bratunačke brigade

384. U svom iskazu kapetan Nikolić je rekao da je, ubrzo nakon što je od potpukovnika Popovića dobio zadatak da se izvrši ponovno pokopavanje, o tome obavijestio pukovnika Blagojevića¹⁴¹¹ i od njega dobio dozvolu da stupi u kontakt sa civilnim vlastima.¹⁴¹² Prema riječima Momira Nikolića, zbog velikog broja ljudi i vozila uključenih u ponovna pokopavanja, nije ih bilo moguće izvršiti u tajnosti.¹⁴¹³ Postoje dokazi da se o ponovnim pokopavanjima razgovaralo na radnom sastanku pukovnika Blagojevića sa članovima štaba i komandantima bataljona održanom 16. oktobra 1995. Kapetan Nikolić je na tom sastanku navodno rekao:

¹⁴⁰⁵ DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 8, 10; DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 22, 23; DP P771 (Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 27, 32); DP P738 (Izvještaj Josea Baraybara, str. 11; DP P740 (Izvještaj Josea Baraybara, str. 8-11); i DP P762 (Izvještaj Christophera Lawrencea o obdukcijama posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 3 na putu prema Hodžićima izvršenim u oktobru 1998.); DP P763 (Izvještaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukcijama posmrtnih ostataka sa lokaliteta br. 4 na putu prema Hodžićima izvršenim u oktobru 1998.), str. 2-3; DP P764 (Izvještaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukcijama posmrtnih ostataka sa lokaliteta br. 5 na putu prema Hodžićima izvršenim u oktobru 1998.), str. 2-3. DP P555.

¹⁴⁰⁶ DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 20, 25. Sekundarni grobni lokalitet je nazvan Liplje 2. Vidi i DP P766 (Izvještaj vještaka Christophera Lawrencea o obdukciji ljudskih posmrtnih ostataka sa lokaliteta Liplje 2, oktobar 1998., str. 2-3. DP P555; DP P771, Izvještaj Richarda Wrighta, 1999., str. 27, 32; DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 4; DP P740, Izvještaj Josea Baraybara, str. 5; i DP P738, Izvještaj Josea Baraybara, str. 12.

¹⁴⁰⁷ Nenad Đokić, T. 5460; svjedok DP 101, T. 7886 (zatvorena sjednica).

¹⁴⁰⁸ Momir Nikolić, T. 1766-67; DP P541, Naređenje Glavnog štaba za dodjelu goriva s potpisom generala Mladića, 14. septembar 1995. i DP P 403, Knjiga zapisnika sa sastanaka Bratunačke brigade, zapis od 16. oktobra 1995.

¹⁴⁰⁹ Dragan Obrenović, T. 2541-2544; Momir Nikolić, T. 1766, 2355; svjedok P-138, T. 3582-83. Potpukovnik Pandurević je majoru Obrenoviću već bio rekao da je potpukovnik Popović zadužen za operaciju ponovnog pokopavanja.

¹⁴¹⁰ Momir Nikolić, T. 2355.

¹⁴¹¹ Momir Nikolić, T. 1767, 2355.

¹⁴¹² Momir Nikolić, T. 1767-68.

¹⁴¹³ Momir Nikolić, T. 2294-96.

"[t]renutno radimo na obavezama od strane GŠ VRS (asanacija)".¹⁴¹⁴ Pretresno vijeće konstatuje da je time mislio na operaciju ponovnog pokopavanja koja je tada bila u toku.

385. U septembru ili oktobru 1995., pripadnici bratunačke Civilne zaštite su od kapetana Momira Nikolića dobili zadatak da odu u Glogovu.¹⁴¹⁵ Vojna policija Bratunačke brigade je, po naređenju kapetana Nikolića,¹⁴¹⁶ vršila obezbjeđenje tih radnika na primarnim i sekundarnim grobnim lokalitetima, te obezbjeđenje saobraćaja na putu Bratunac-Srebrenica-Zeleni Jadar.¹⁴¹⁷

386. Tokom operacije ponovnog pokopavanja, koja je trajala dvije noći,¹⁴¹⁸ pripadnici Civilne zaštite izvršili su ekshumacije na grobnom lokalitetu Glogova uz pomoć najmanje jednog utovarivača i jednog rovokopača.¹⁴¹⁹ Tijela su kamionima prevezena na nova mjesta pokopavanja.¹⁴²⁰ Dokazi pokazuju da je gorivo obezbijedila benzinska pumpa u Bratuncu.¹⁴²¹ Dio kamiona korištenih u ovoj operaciji korišten je i u prvobitnoj operaciji pokopavanja.¹⁴²² Na putu prema sekundarnim grobnicama, kamioni su se provezli kroz Bratunac¹⁴²³ i, dok su prolazili, iz njih se širio smrad tijela koja su se raspadala.¹⁴²⁴ Svjedok P-135, koji je tada živio u Bratuncu, priča:

Sjećam se da sam sjedio kući. Bio je otvoren prozor na mojoj sobi. Osjetio sam neverovatan smrad. Nisam ... Pretpostavio sam... Znam šta je smrad raspadnutog ljudskog tijela. Sutradan sam čuo priče da su djeca na ulici vidjela, vidjeli nekakve noge, ne znam, dijelove

¹⁴¹⁴ DP P403, Knjiga zapisnika Bratunačke brigade, zapis od 16. oktobra 1995. Tom sastanku su, među ostalim, prisustvovali pukovnik Blagojević, Momir Nikolić, Ljubomir Beatović i Dragoslav Trišić. Vidi DP P403 i Ljubomir Beatović, T. 9715-17, Dragoslav Trišić, T. 9393-94 i Dragiša Jovanović, DP D218/1, razgovor od 26. novembra 2001., str. 21-22. Jovanović je, osim toga, rekao da se nakon tog sastanka aktivirala izviđačka jedinica. Ta jedinica, na čelu sa Sretenom Petrovićem, pronašla je šest ili sedam Muslimana koji su još uvijek bili u šumi. Privedeni su u Bratunačku brigadu. Dragiša Jovanović, DP D218/1, Izjava od 1. aprila 2004., str. 2.

¹⁴¹⁵ Krsto Simić, T. 7337-39, 7359, Dragoljub Stanojević, DP D213/1, str. 3; svjedok P-140, T. 3436-37; svjedok DP 101, T. 7886, 7893, 7929 (zatvorena sjednica); Milan Gvozdrenović, DP D225/1, str. 3.

¹⁴¹⁶ Nenad Đokić, T. 5460, 5486-5487; Milovan Mitrović, DP D222/1, Izjava, str. 3. Nenadu Đokiću je naređeno da se pobrine da se ne traumatizuju žene i djeca.

¹⁴¹⁷ Borivoje Jakovljević, T. 9972; svjedok P-138, T. 3582-83; Nenad Đokić, T. 5460; Boško Lazić, DP D226/1, str. 3-4; Milovan Mitrović, DP D222/1, str. 3. Lazić je izjavio da je on bio zadužen za obezbjeđenje puta za Jasenovu. Put od Bratunca do Jasenove prolazi kroz Zeleni Jadar. Vidi DP P767, Kartu u koju je Milan Nedeljković ucrtao put do rudnika boksita u Dunji. Jedan put prolazi kroz Jasenovu.

¹⁴¹⁸ Svjedok P-138, T. 3583; Krsto Simić, T. 7344; Milovan Mitrović, DP D222/1, str. 3 i Dragiša Jovanović, DP D218/1, Izjava od 1. aprila 2004., str. 2.

¹⁴¹⁹ Svjedok P-140, T. 3437-39, 3445; Krsto Simić, T. 7337-38; Dragan Obrenović, T. 2544. Obrenović je posvjedočio da je Vojna policija Drinskog korpusa vršila obezbjeđenje tog puta, regulišući saobraćaj. Korišteni rovokopači su prikazani na DP P354.

¹⁴²⁰ Svjedok DP 101, T. 9727-29, 7887-88 (zatvorena sjednica); svjedok P-140, T. 3435-37, 3439; svjedok P-138, T. 3582-83. Od bratunačke Civilne zaštite se tražilo da izvrši i premještanje tijela iz Buljima. Svjedok DP 101 je posvjedočio da je odbio taj zahtjev.

¹⁴²¹ Krsto Simić, T. 7337-39 i Dragoljub Stanojević, DP D213/1, Izjava, str. 3.

¹⁴²² Svjedok P-140, T. 3439. Svjedok P-140 je učestvovao u prvobitnom pokopavanju. Tom prilikom korišten je kamion bratunačke ciglane. Tokom ponovnog pokopavanja, svjedok P-140 se služio utovarivačem koji je takođe bio u vlasništvu ciglane; Nenad Đokić, T. 5462. Đokić nije mogao dati tačan opis vrste vozila koja su korištena, ali je posvjedočio da se vojska služila civilnim vozilima i vojnim kamionima.

¹⁴²³ Svjedok P-140, T. 3439; svjedok P-138, T. 3582-83; Nenad Đokić, T. 5487.

¹⁴²⁴ Svjedok P-135, T. 5768-69; Borivoje Jakovljević, T. 9972-73; Boško Lazić, DP D226/1, Izjava, str. 3-4.

ljudskih tijela. To je sve što ja znam o tome. To može da bude da su seljene neakve grobnice ili nešto.¹⁴²⁵

Svjedok P-138 je, takođe, govorio o svojim zapažanjima:

P: Jesu li kamioni s tijelima prošli kroz sam Bratunac?

O: Pravo su prošli kroz grad Bratunac i skrenuli - išli gore u pravcu Srebrenice.

P: Jesu li ljudi u gradu znali da se to događa?

O: Pa vjerovatno jesu jer je - oni koji su bili na ulici vidjeli su to, osjetilo se to - osjetio se neprijatan miris i, ovaj, vjerovatno su prenosili jedni drugima šta se događa. Vjerovatno je to znao veliki broj naroda. Vjerovatno je znao da se to vrši prebacivanje.¹⁴²⁶

2. Ponovna pokopavanja u zoni odgovornosti Zvorničke brigade

387. Glavni štab VRS-a je snabdio Zvorničku brigadu gorivom za operaciju ponovnog pokopavanja, a zadatak vođenja evidencije o raspodjeli goriva povjerio kapetanu Miloradu Trbiću, oficiru za bezbjednost Zvorničke brigade.¹⁴²⁷ Dana 14. jula 1995., Dragan Obrenović je saznao za dostavu goriva, nakon čega se obratio potpukovniku Popoviću iz Drinskog korpusa tražeći objašnjenje. Popović je Obrenoviću rekao da će se lično pobrinuti za gorivo, te da će Drinski korpus biti zadužen za prebacivanje tijela s prvobitnih grobnih lokaliteta na druge lokacije.¹⁴²⁸ Dokazi, nadalje, navode na zaključak da je potpukovnik Popović lično razgovarao s potpukovnikom Pandurevićem i poručnikom Dragom Nikolićem.¹⁴²⁹

388. Operacija ponovnog pokopavanja izvršena je negdje između kraja septembra i kraja oktobra, kada Dragana Obrenovića nije bilo u Zvorničkoj brigadi.¹⁴³⁰ Kada se vratio, Obrenović je saznao za izvršena ponovna pokopavanja, kao i da su organizatori te operacije bili potpukovnik Popović i pukovnik Beara.¹⁴³¹ Obrenović je, osim toga, saznao da su poručnik Drago Nikolić i Vojna policija Zvorničke brigade vršili obezbjeđenje saobraćaja tokom te operacije.¹⁴³²

¹⁴²⁵ Svjedok P-135, T. 5768-69.

¹⁴²⁶ Svjedok P-138, T. 3583.

¹⁴²⁷ Dragan Obrenović, T. 2541-42; DP P541, Naređenje Glavnog štaba VRS-a kojim se Zvorničkoj brigadi dodjeljuje pet tona goriva za izvođenje inženjerskih radova, o čemu govori i Obrenović, T. 2623-24. U tom naređenju se pominje izvjesni kapetan Milorad Trpić. Prema Obrenovićevim riječima, pod "Trpićem" misli se na "Trbića".

¹⁴²⁸ Dragan Obrenović, T. 2541-42. Pet hiljada litara goriva dodijeljenih Zvorničkoj brigadi zasebno je pohranjeno na benzinskoj stanici. Svjedok P-130, T. 6799.

¹⁴²⁹ Dragan Obrenović, T. 2542-43; svjedok P-130, T. 6658. U svom iskazu, Obrenović je rekao da je 26. septembra 1995. sreo potpukovnika Popovića na ulazu u štab brigade. Popović ga je pitao jesu li komandant brigade Pandurević i Drago Nikolić u štabu Zvorničke brigade. Svjedok P-130 je vidio poručnika Dragu Nikolića i potpukovnika Popovića kako izlaze iz kancelarije komandanta brigade.

¹⁴³⁰ Dragan Obrenović, T. 2543. Svjedok P-130, T. 6788.

¹⁴³¹ Dragan Obrenović, T. 2544.

¹⁴³² Dragan Obrenović, T. 2544.

389. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o tome da su pripadnici Inženjerske čete Zvorničke brigade ekshumirali tijela iz primarnih grobnica i prevezli ih u nove grobnice, služeći se opremom Zvorničke brigade.¹⁴³³ Ti dokazi, međutim, pokazuju i to da je potpukovnik Popović doveo jedinice koje nisu bile u sastavu Zvorničke brigade da kopaju sekundarne grobnice.¹⁴³⁴ Prema riječima svjedoka P-130, Damjan Lazarević, koji je učestvovao i u prvobitnim pokopavanjima, bio je tokom operacije ponovnog pokopavanja kontakt osoba u Inženjerskoj četi.¹⁴³⁵ Miloš Mitrović, pripadnik Inženjerske čete Zvorničke brigade koji je učestvovao u prvobitnom pokopavanju tijela, posvjedočio je da se od njega nije tražilo da učestvuje u ponovnom pokopavanju, niti je čuo da su u operaciji ponovnog pokopavanja učestvovali pripadnici Inženjerske čete Zvorničke brigade.¹⁴³⁶

390. Svjedok P-130 je posvjedočio da je major Dragan Jokić učestvovao u toj operaciji.¹⁴³⁷ Međutim, major Obrenović, koji je kao načelnik štaba bio nadređen Jokiću, posvjedočio je da ne raspolaže saznanjima da je Jokić učestvovao u ponovnim pokopavanjima.¹⁴³⁸ Pretresnom vijeću nisu dostavljeni nikakvi dokumentarni dokazi da je Jokić učestvovao u operaciji ponovnog pokopavanja. S obzirom na protivrječne dokaze, a uzimajući posebno u obzir činjenicu da Pretresno vijeće ima izvjesne sumnje u pogledu pouzdanosti svjedoka P-130, Pretresno vijeće konstatuje da se na osnovu tih dokaza ne može van razumne sumnje zaključiti da je major Dragan Jokić znao za operaciju ponovnog pokopavanja niti da je u njoj učestvovao.

¹⁴³³ Dragan Obrenović, T. 2544-45. Svjedok P-130, T. 6656, posvjedočio je da su oni koji su učestvovali u ponovnom pokopavanju bili nagrađeni sa tri slobodna dana i tri kile deterdženta.

¹⁴³⁴ Dragan Obrenović, T. 2545; svjedok P-130, T. 6656. Svjedok P-130 je posvjedočio da su te jedinice bile u sastavu 5. inženjerskog bataljona Drinskog korpusa.

¹⁴³⁵ Svjedok P-130, T. 6654-55. Svjedok P-130 je posvjedočio da se njegova kontakt osoba u Inženjerskoj četi Zvorničke brigade zvala Lazarević. Dokazi navode na zaključak da je riječ o Damjanu Lazareviću, komandantu voda za gradnju puteva Inženjerske čete Zvorničke brigade. Vidi Dragan Obrenović, T. 2910; Cvijetin Ristanović, T. 5364; Milovan Mitrović, T. 5594 i Minja Radović, T. 11927. Vidi *supra* Dio II. F. 1, par. 335, 353 i 358-361.

¹⁴³⁶ Miloš Mitrović, T. 5632.

¹⁴³⁷ Svjedok P-130 je posvjedočio da ga je major Dragan Jokić obavijestio da je jedna grupa iz Inženjerske čete određena za učešće u ponovnom pokopavanju i rekao koje količine goriva mehanizacija upotrebljena tokom te operacije prosječno troši, svjedok P-130, T. 6654-55, 6797.

¹⁴³⁸ Dragan Obrenović, T. 2545-56.

III. ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S INDIVIDUALNOM KRIVIČNOM ODGOVORNOŠĆU VIDOJA BLAGOJEVIĆA

A. Zaključci u vezi s pukovnikom Blagojevićem kao komandantom Bratunačke brigade

1. Ovlaštenja

391. Dužnosti komandanta brigade regulisane su članom 115 Pravila brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka) (dalje u tekstu: Pravilo brigada). U tom članu kaže se da komandant brigade:

ima isključivo pravo komandovanja svim jedinicama iz sastava brigade i pridotim jedinicama. On snosi punu odgovornost za rad komande brigade i potčinjenih komandi, moralno-političko stanje, bezbednost i borbenu gotovost, obučenosť i pravilnu upotrebu i izvršenje dobijenog zadatka. Komandant donosi odluke, postavlja zadatke jedinicama, kontroliše njihovo izvršenje i zahteva njihovo dosledno sprovođenje bez obzira na teškoće koje se pojavljuju u toku njihovog izvršavanja.¹⁴³⁹

392. Nosioći poslova u komandi brigade, odnosno pomoćnici komandanta i načelnici organa komande, komandantu brigade podnose prijedloge iz svog djelokruga ili nadležnosti.¹⁴⁴⁰ Komandant prihvaća, mijenja ili odbija te prijedloge,¹⁴⁴¹ nakon čega donosi odluke i izdaje naređenja.¹⁴⁴² Nakon toga, nadležni nosioći poslova komande prenose naređenja potčinjenim jedinicama na koje se ta naređenja odnose i nadziru njihovo izvršenje.¹⁴⁴³ Prema tome, nosioći poslova odgovaraju komandantu brigade,¹⁴⁴⁴ koji je uvijek taj koji komanduje jedinicama u vezi s čijim razmještajem su mu nosioći poslova podnijeli prijedloge.

¹⁴³⁹ DP P84, Pravilo brigada, član 115.

¹⁴⁴⁰ Vidi članove 117-123 Pravila brigada, DP P83, u kojima se navode dužnosti raznih organa da "predlažu". Vidi i Mićo Gavrić, T. 8538-39.

¹⁴⁴¹ Momir Nikolić, T. 1607 (koji je posvjedočio da je predlagao "najcjelishodniji, najracionalniji način upotrebe Vojne policije na, ili u izvršenju zadataka ili zadatka koji je komandant definisao"); Mićo Gavrić, T. 8538-39 (koji je posvjedočio da je bio "dužan da vrši predloge komandantu brigade") i 8475-76 (koji je posvjedočio da je komandant brigade bio dužan proučiti prijedloge načelnika artiljerije).

¹⁴⁴² Momir Nikolić, T. 1608; Mićo Gavrić, T. 8538. To potvrđuje pukovnik Petar Salapura, načelnik Obavještajne uprave u Glavnom štabu VRS-a 1995., koji je posvjedočio da je oficir za bezbjednost predlagao kako će se koristiti Vojna policija. Komandant bi odlučio hoće li taj prijedlog prihvatiti, te, u skladu s tom odlukom, izdao naređenja Vojnoj policiji. Petar Salapura, T. 10543-44. Vidi DP P84, Pravilo brigada, članovi 125-149, u kojima se detaljno opisuje postupanje komande brigade u pripremi i organizovanju borbenih dejstava.

¹⁴⁴³ Momir Nikolić, T. 1607-09. Momir Nikolić, na str. T. 1908-09, je posvjedočio:
... da ja, da je moja uloga da komandantu predlažem najcjelishodnije, najbolje načine upotrebe voda Vojne policije u skladu sa propisima i pravilima o upotrebi Vojne policije; da kontrolišem sprovođenje naređenih mjera od strane komandanta, zatim da vod Vojne policije, da vodu Vojne policije, pružam svaku vrstu stručne pomoći u smislu realizacije naređenih zadataka od strane komandanta jedinice.

¹⁴⁴⁴ Momir Nikolić, T. 1607, 1610; Mićo Gavrić, T. 8476; Dragoslav Trišić, T. 9320.

2. Funkcionalni – ili paralelni – komandni lanac?

(a) Argumenti odbrane Vidoja Blagojevića

393. U vezi s događajima za koje se Vidoje Blagojević tereti Optužnicom, njegova odbrana tvrdi da je "Organ za bezbjednost i obavještajne poslove Bratunačke brigade [...], pod efektivnom komandom i kontrolom organa za bezbjednost Drinskog korpusa i organa za bezbjednost Glavnog štaba, formirao samostalni komandni lanac za izvođenje operacija nezavisno od komande Bratunačke brigade i bez njenog znanja".¹⁴⁴⁵ Osim toga, njegova odbrana tvrdi da, zahvaljujući "paraleln[om] komandn[om] lanc[u] unutar organa bezbjednosti VRS-a", "organi bezbjednosti nisu bili pod efektivnom komandom i kontrolom komandanta brigade kada je riječ o aktivnostima koje su organi bezbjednosti nazivali 'kontraobavještajnim', nedefinisanim spektrom aktivnosti, koje je svaki organ bezbjednosti određivao za sebe".¹⁴⁴⁶ U pogledu onoga što je, po ocjeni organa bezbjednosti, predstavljalo "službenu tajnu", komandant brigade bi "bio isključen u smislu da nije znao za aktivnosti vlastitog organa bezbjednosti niti je u njima učestvovao".¹⁴⁴⁷

394. Blagojevićeva odbrana nadalje tvrdi da se od organa bezbjednosti brigade očekivalo da komandanta brigade obavještava o svojim aktivnostima koje nisu bile kontraobavještajnog karaktera, ali da "nije realno očekivati da bi informacije o učešću u pogubljenju hiljada muškaraca bosanskih Muslimana bile među onima koje bi se otkrile".¹⁴⁴⁸ Blagojevićeva odbrana tvrdi da dokazi "gledani u cjelini, potvrđuju gledište da su Glavni štab i organi bezbjednosti Drinskog korpusa vršili aktivnosti u vezi s pogubljenjima bez znanja Bratunačke brigade [...]. Premda je moguće da su oni komunicirali, moguće i saradivali s Momikom Nikolićem, pukovnik Blagojević o tome nikad nije bio obaviješten."¹⁴⁴⁹ Naposljetku, odbrana tvrdi da organ bezbjednosti brigade nije bio pod efektivnom kontrolom pukovnika Blagojevića, te da je "[z]bog uključivanja Glavnog štaba VRS-a, Drinskog korpusa i njihovih organa bezbjednosti u aktivnosti nakon zauzimanja Srebrenice, Bratunačka brigada [...] privremeno izgubila svoju komandnu ulogu".¹⁴⁵⁰ U vezi s Vojnom policijom Bratunačke brigade, Blagojevićeva odbrana tvrdi da je tokom ključnog perioda njom "upravljao Momir Nikolić, i to bez znanja komandanta Bratunačke brigade".¹⁴⁵¹

¹⁴⁴⁵ Završni podnesak Blagojevićeve odbrane, par. 97.

¹⁴⁴⁶ *Id.*

¹⁴⁴⁷ *Id.*, gdje se citira DP P84, par. 49, 2. dio: oficir bezbjednosti "sa podacima koji predstavljaju službenu tajnu [...] može da upozna druge ovlašćene starešine organa bezbednosti i druga lica samo po ovlašćenju svog pretpostavljenog starešine organa bezbednosti".

¹⁴⁴⁸ Završni podnesak Blagojevićeve odbrane, par. 98.

¹⁴⁴⁹ *Id.*

¹⁴⁵⁰ *Id.*

¹⁴⁵¹ Završna riječ odbrane Vidoja Blagojevića, T. 12503. Vidi i Završni podnesak Blagojevićeve odbrane, par. 48 i 64. Ali vidi i Završni podnesak Blagojevićeve odbrane, par. 54, u kojem se govori o dokazima da je

395. Tužilaštvo se ne slaže s teorijom Blagojevićeve odbrane o paralelnom komandnom lancu, tvrdeći da nema dokaza na osnovu kojih bi se mogao donijeti taj zaključak.¹⁴⁵²

(b) Funkcionalni odnos u bezbjednosno-obavještajnim organima

396. Osim ustaljenih komandnih odnosa nadređeni-podređeni unutar jedinice VRS-a, pravilima koja su bila na snazi 1995. regulisan je i "funkcionalni odnos" viših i nižih razina nosilaca poslova u vojnim štabovima. U vezi s tim, u Priručniku za rad komandi – štabova kaže se:

Funkcionalne odnose uspostavljaju organi komande - štaba i druge starešine radi skladnog izvršavanja postavljenog zadatka. Funkcionalne odnose karakteriše međusobna povezanost i razmena informacija nužnih za izvršenje zajedničkog zadatka. Funkcionalne odnose uspostavljaju organi komande - štaba i drugi organi koji učestvuju u izvršenju postavljenog zadatka. Celina zadatka i skup aktivnosti određuju stepen funkcionalne povezanosti. Uspostavljeni funkcionalni odnosi su osnov za organizaciju sadejstva i saradnje i ostvarenje koordinacije u toku izvršenja postavljenih zadataka. Funkcionalna zatvorenost dovodi do pojave osamostaljivanja i gubljenja veze sa celinom, a posebno do neinformisanosti starešina i komandi o stanju neprijatelja i sopstvene jedinice.¹⁴⁵³

(i) Dužnosti bezbjednosno-obavještajnih organa

397. Prije razmatranja funkcionalnih odnosa u mjeri u kojoj su oni relevantni za organ za bezbjednost i obavještajne poslove Bratunačke brigade, potrebno je ukratko navesti dužnosti bezbjednosnih i obavještajnih organa. Kao što ćemo pokazati, zadaci bezbjednosnih organa i obavještajnih organa bili su prilično slični.

a. Dužnosti organa bezbjednosti

398. Opšti cilj službe bezbjednosti u brigadi bilo je da se otklone "svi oblici i izvorišta opasnosti od delatnosti spoljnog i unutrašnjeg neprijatelja".¹⁴⁵⁴ Organi bezbjednosti su se bavili otkrivanjem, praćenjem i sprečavanjem aktivnosti vojnih i drugih organizacija, obavještajnih službi i pojedinaca.¹⁴⁵⁵ Organi bezbjednosti vršili bi procjenu ispoljene i očekivane obavještajne i druge subverzivne djelatnosti neprijatelja, kao i bezbjednosne situacije u komandama VRS-a.¹⁴⁵⁶ Dužnosti organa bezbjednosti u vezi s kontraobavještajnim poslovima bile su značajne. Organi bezbjednosti:

...neposredno saraduju sa drugim organima i službama bezbednosti u poslovima kontraobaveštajnog obezbeđenja i upotrebe vojne policije. Oni pokreću inicijativu i postavljaju zahteve u ime komandi ili štabova tim organima i službama u vezi sa njihovim

---

pukovnik Blagojević Momiru Nikoliću naložio da provjeri ponaša li se Vojna policija koja je čuvala muškarce bosanske Muslimane zatočene u školi "Vuk Karadžić" profesionalno.

¹⁴⁵² Završni podnesak Tužilaštva, par. 394-418.

¹⁴⁵³ DP D84/1, Uputstvo za rad komandi-štabova, 1983., 6. odjeljak.

¹⁴⁵⁴ DP P83, Pravilo brigada, stavka 225.

¹⁴⁵⁵ DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., stavka 6 (a).

¹⁴⁵⁶ DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., stavka 86.

učešćem u organizovanju i sprovođenju mera kontraobaveštajnog obezbeđenja borbenih dejstava.¹⁴⁵⁷

Prema tome, oficir za bezbjednost bio je dužan da upozna starješinu sa kontraobavještajnom situacijom i da predloži mjere, uključujući upotrebu vojne policije.¹⁴⁵⁸

b. Dužnosti organa bezbjednosti u vezi s vojnom policijom

399. U vezi s odnosom organa bezbjednosti i vojne policije jedinica VRS-a, u Pravilu službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ¹⁴⁵⁹ navodi se konkretno da vojnom policijom rukovodi starješina vojne jedinice u čijem se formacijskom sastavu nalazi vojna policija, odnosno da njome "rukovodi i komanduje" komandant brigade.¹⁴⁶⁰ U nastavku teksta kaže se da starješina organa bezbjednosti vojne jedinice u čijem se formacijskom sastavu vojna policija nalazi "u stručnom pogledu rukovodi" vojnom policijom. "Stručnost" nije definisana, a pravilo predviđa da oficir za bezbjednost, između ostalog, "predlaže starešini vojne jedinice i ustanove upotrebu jedinica vojne policije i odgovoran je za borbenu gotovost jedinice vojne policije i izvršavanje zadataka".¹⁴⁶¹ Pretresno vijeće primjećuje da to odgovara dužnostima svih organa komande brigade VRS-a.¹⁴⁶²

c. Dužnosti organa za obavještajne poslove

400. Organi za obavještajne poslove su radili na redovnom prikupljanju i obradi obavještajnih podataka o aktivnostima i namjerama neprijatelja, te prostoru borbenih dejstava.¹⁴⁶³ Ti podaci su se dobijali izviđačkim ili diverzantskim dejstvima, prikupljanjem podataka od lokalnog stanovništva, elektronskim putem ili od ratnih zarobljenika.¹⁴⁶⁴ Organ za obavještajne poslove bi zatim ocijenio borbenu sposobnost neprijatelja,¹⁴⁶⁵ te o stanju neprijatelja informisao sve

¹⁴⁵⁷ DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984, stavka 89. Momir Nikolić, načelnik za bezbjednost i obavještajne poslove Bratunačke brigade, definisao je kontraobavještajne djelatnosti kao "uglavnom vezan[e] za prikupljanje, praćenje, obradu obavještajnih podataka o neprijatelju". To je uključivalo praćenje svih aktivnosti, vršenje procjene snaga, sredstava i naoružanja kojima neprijatelj raspolaže, te analizu pokreta tih snaga i njihovih namjera. Momir Nikolić, T. 1606. Dragomir Keserović, potpukovnik i načelnik Vojne policije pri Odjeljenju za bezbjednost i obavještajne poslove Glavnog štaba VRS, posvjedočio je da su kontraobavještajni poslovi uključivali i prikupljanje informacija o elementima koji ugrožavaju bezbjednost jedinica VRS kao takvih, bilo iznutra bilo spolja, koje je potrebno dodatno istražiti. Dragomir Keserović, T. 10638-39.

¹⁴⁵⁸ DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., stavka 87.

¹⁴⁵⁹ DP D15/1, Pravilo službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985.

¹⁴⁶⁰ DP D15/1, Pravilo službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., par. 12.

¹⁴⁶¹ D15/1, Pravilo službe vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., par. 13.

¹⁴⁶² DP P84, Pravilo brigada, članovi 117-122.

¹⁴⁶³ DP P83, Pravilo brigada, stavka 208.

¹⁴⁶⁴ Duško Vukotić, T. 11424-26.

¹⁴⁶⁵ DP D14/1, Obaveštajno obezbeđenje oružanih snaga – Pravilo, 1987., stavka 11 d). Vidi tu stavku za dodatno objašnjenje osnovnih zadataka obavještajnog obezbeđenja u doba rata. Vidi i Duško Vukotić, pomoćnik načelnika štaba za obavještajne poslove Zvorničke brigade, T. 11424-26.

zainteresovane u komandi brigade.¹⁴⁶⁶ Cilj je bio prikupiti podatke značajne za donošenje odluka komandanta brigade o angažovanju snaga.¹⁴⁶⁷

(ii) "Funkcionalni komandni lanac"

401. Formacijski, pomoćnik komandanta brigade za bezbjednost bio je neposredno potčinjen komandantu brigade, dok je načelnik za obavještajne poslove brigade bio član štaba brigade i, kao takav, potčinjen načelniku štaba.¹⁴⁶⁸ Za sistem komandovanja i rukovođenja u VRS-u u julu 1995.¹⁴⁶⁹ bilo je karakteristično to da su i oficir za bezbjednost i oficir za obavještajne poslove odgovarali dvojici starješina. Bili su neposredno potčinjeni jedan komandantu, a drugi načelniku štaba, kao i načelniku relevantnog organa na višoj razini u VRS-u.¹⁴⁷⁰

a. Funkcionalni komandni lanac u organima bezbjednosti

402. U vezi s hijerarhijskim odnosima u funkcionalnom bezbjednosnom lancu, general Keserović je posvjedočio da se približno jedna trećina aktivnosti oficira za bezbjednost brigade odnosi na bezbjednosna pitanja koja nisu kontraobavještajna. Po dobivanju tih informacija, oficir za bezbjednost bi od komandanta brigade zatražio sugestije i uputstva.¹⁴⁷¹ Preostale dvije trećine posla oficira za bezbjednost brigade čine kontraobavještajni poslovi.

403. Dokazi pokazuju da su bezbjednosni organi VRS-a uživali veliku slobodu pri odlučivanju o tome koji podaci će se smatrati kontraobavještajnim. General Dragomir Keserović, koji je 1995. godine bio potpukovnik i načelnik Vojne policije pri Odjeljenju za bezbjednost i obavještajne

¹⁴⁶⁶ DP P83, Pravilo brigada, stavka 118.

¹⁴⁶⁷ DP P83, Pravilo brigada, stavka 208.

¹⁴⁶⁸ DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, stavka 16, u kojoj se kaže da je bezbjednosni organ "neposredno potčinjen starešini komande, jedinice, ustanove ili štaba oružanih snaga u čijem se formacijskom sastavu nalazi i za svoj rad odgovoran je tom starešini". Duško Vukotić, T. 11537, koji je posvjedočio da je "disciplinski i u svakom pogledu [on, kao pomoćnik načelnika štaba za obavještajne poslove, bio] odgovoran načelniku štaba". Dragomir Keserović, T. 10688, koji je posvjedočio: "Ali ono što je sigurno to je da je obavještajna služba, služba štaba." Petar Salapura, T. 10504, koji je u svom iskazu rekao: "obaveštajni organ je štabni organ". Vidi i DP P83, Pravilo brigada, u kojem se u stavci 114 kaže da "u komandi brigade postoje sledeći stručni organi: komandant, štab, organ za politički rad, organ bezbednosti, organ pozadine i komanda stana". Štaviše, u stavci 116 navodi se da štab brigade čine organ za operativno-nastavne poslove, organ za obavještajne poslove, organ za popunu i personalne poslove i organi za rodove.

¹⁴⁶⁹ Svjedok DP-105 je u svom iskazu rekao: "U to doba je postojala takozvana dvojnost u komandovanju, ovaj, organima bezbjednosti. To sada nema", T. 10233.

¹⁴⁷⁰ Za potčinjavanje oficira za bezbjednost, vidi DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., stavke 16 i 18; Bogoljub Gajić, T. 10823, Dragomir Keserović, T. 10628; svjedok DP 105, T. 10232-33. Prema riječima Dragomira Keserovića, organ za bezbjednost je u vezi sa zadacima obezbjeđenja odgovarao komandantu svoje vojne jedinice. U vezi s kontraobavještajnim aktivnostima, oficir za bezbjednost brigade bio je potčinjen organu za bezbjednost na nivou korpusa, a ovaj pak organu za bezbjednost u Glavnom štabu. Dragomir Keserović, T. 10637; vidi i Mirko Trivić, T. 10758 i Momir Nikolić, T. 1896.

¹⁴⁷¹ Dragomir Keserović, T. 10632.

poslove Glavnog štaba VRS-a, posvjedočio je da je opseg kontraobavještajne djelatnosti obično određivao bezbjednosni organ na višoj razini VRS-a.¹⁴⁷² U svom svjedočenju, rekao je takođe da je postojala opasnost da nedovoljno obučeni oficiri bezbjednosti zloupotrijebe te diskrecione ovlasti.¹⁴⁷³

404. Dragomir Keserović je, u vezi s kontraobavještajnim poslovima, posvjedočio da brigadnim bezbjednosnim organom:

... stručno rukovodi, i ima pravo stručnog rukovođenja, pretpostavljeni starešina organa bezbjednosti. Te poslove organ bezbjednosti radi bez da svaki put i u potpunosti upoznaje svog komandanta brigade. Kaže mu načelno: "Biću tu i tu i imam obaveza i poslova iz kontra-obavještajne delatnosti ..." - ili ne mora ni reći ... "Imam poslova i obaveza po planu pretpostavljenog načelnika bezbjednosti" ili po ličnom planu angažovanja, i tu edukovan komandant ne postavlja dalja pitanja organu bezbjednosti.¹⁴⁷⁴

Dragan Obrenović, načelnik štaba Zvorničke brigade, bio je još kategoričniji u tom pogledu: "Prema pravilima, načelnik bezbjednosnog organa brigade, po vlastitom nahođenju, odlučuje hoće li s tim informacijama upoznati komandanta brigade".¹⁴⁷⁵ General Keserović je u svom iskazu nadalje rekao da oficir bezbjednosti, tek onda kada njegov rad urodi plodom i dokažu se kontraobavještajna saznanja, ima obavezu da o tome obavijesti komandanta. Međutim, nadređeni oficir bezbjednosti "sugeriše i usmjer[ava] potčinjenog organa bezbjednosti o tome u kojoj mjeri da informiše komandanta brigade".¹⁴⁷⁶ S tim u vezi, general Keserović je posvjedočio da su funkcionalni kontakti mogli biti isključivo među neposredno pretpostavljenim i neposredno potčinjenim razinama, te da oficirima bezbjednosti ne bi bilo dozvoljeno da preskoče jednu razinu.¹⁴⁷⁷

b. Funkcionalni komandni lanac u organima za obavještajne poslove

405. U lancu za obavještajne poslove, situacija je bila drukčija. Petar Salapura, koji je 1995. bio načelnik Uprave za obavještajne poslove Glavnog štaba VRS-a, posvjedočio je da je njegova uprava prenosila obavještajne podatke komandama i organima za obavještajne poslove na nižim razinama. Organi za obavještajne poslove na nižim razinama bi pak dostavljali prikupljene

¹⁴⁷² Dragomir Keserović, T. 10638.

¹⁴⁷³ Dragomir Keserović, T. 10639 (koji je posvjedočio da organ za bezbjednosne poslove na nivou brigade može odlučiti da informiše komandanta brigade, ali mu to najčešće nalaže njegov starješina) i T. 10640 (koji je posvjedočio da se moglo dogoditi da oficir za bezbjednosti "komandanta potpuno uskraćuje sa informacijama, [ili] potpuno zanemari principe kontraobavještajnog rada pa sve informacije izvorno, u startu, dijeli sa komandantom, odnosno o njima upoznaje komandanta"). Vidi i Dragan Obrenović, T. 2744-45 (koji je posvjedočio da su kontraobavještajni podaci bili dio pošte koju je oficir za bezbjednost slao, a da je prethodno nije pregledao komandant).

¹⁴⁷⁴ Dragomir Keserović, T. 10633 (koji je takođe rekao sljedeće: "Tu je uvijek bilo na neki način, u odnosu između komandanta i organa bezbjednosti, sporno pitanje mjere i obima informisanja").

¹⁴⁷⁵ Dragan Obrenović, T. 2744-45.

¹⁴⁷⁶ Dragomir Keserović, T. 10635.

¹⁴⁷⁷ Dragomir Keserović, T. 10636.

obavještajne podatke nadređenim organima za obavještajne poslove.¹⁴⁷⁸ U svom iskazu, Salapura je rekao i to da, kao načelnik Uprave za obavještajne poslove Glavnog štaba, nije mogao izdavati naređenja načelniku za obavještajne poslove Drinskog korpusa, potpukovniku Svetozaru Kosoriću. To je mogao činiti samo Kosorićev starješina.¹⁴⁷⁹ Kad je riječ o obavještajnim pitanjima, to je važno i za potpukovnika Kosorića i kapetana Momira Nikolića.¹⁴⁸⁰ S tim u vezi, kapetan Duško Vukotić, koji je 1995. godine bio pomoćnik načelnika štaba za obavještajne poslove Zvorničke brigade, posvjedočio je da je u rijetkim prilikama organ za obavještajne poslove morao tražiti dozvolu načelnika za obavještajne poslove na višoj razini. To bi, na primjer, bilo potrebno u slučajevima kada je izvor podataka bio neuobičajen, posebno ako bi oficir za obavještajne poslove želio sarađivati s nekim iz neprijateljskih redova.¹⁴⁸¹

c. Instrukcija generala Mladića

406. Krajem 1994. godine, komandant Glavnog štaba VRS-a general Ratko Mladić izdao je niz instrukcija kojima se definišu prava i dužnosti bezbjednosno-obavještajnih organa, s obzirom na to da su zabilježeni "učestali problemi, propusti i nepravilnosti [...] u rukovođenju i komandovanju sa bezbjednosno-obavještajnim organima" (dalje u tekstu: Instrukcija).¹⁴⁸² U Instrukciji se kaže sljedeće:

s tim da sa njima (bezbjednosno-obavještajnim organima) u stručnom pogledu centralizovano rukovode bezbjednosno-obavještajni organi pretpostavljene komande, što ukazuje na njihovu punu samostalnost u realizaciji obavještajnih i kontraobavještajnih zadataka [...].¹⁴⁸³

Ta Instrukcija se, po svemu sudeći, odnosi i na obavještajne i na bezbjednosne organe, i ne pravi razliku među zadacima tih organa.¹⁴⁸⁴ U tom pogledu, Pretresno vijeće podsjeća na svjedočenje Petra Salapure da su organi za bezbjednost i obavještajne poslove sarađivali i razmjenjivali informacije.¹⁴⁸⁵

407. U pogledu davanja informacija komandantu jedinice u čijem sastavu je bio oficir za obavještajne ili bezbjednosne poslove, u Instrukciji se kaže sljedeće:

¹⁴⁷⁸ Petar Salapura, T. 10614; Duško Vukotić, T. 11537-38.

¹⁴⁷⁹ Petar Salapura, T. 10615.

¹⁴⁸⁰ Petar Salapura, T. 10617.

¹⁴⁸¹ Duško Vukotić, T. 11429.

¹⁴⁸² DP D22/1, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS od 24. oktobra 1994., koja u potpisu ima mašinom otkucano ime generala Mladića (dalje u tekstu: Instrukcija).

¹⁴⁸³ DP D22/1, str. 1.

¹⁴⁸⁴ Kaže se, na primjer, da "[u] djelokrug rada bezbjednosno-obavještajnih organa VRS težišno spadaju obavještajni i kontraobavještajni zadaci, koji zavisno od situacije čine oko 80% od njihovog ukupnog angažovanja. Ostalih 20% angažovanja odnosi se na upravno-štabne, vojno-policijske i krivično-pravne poslove i zadatke", DP D22/1, str. 1. U pogledu tih postotaka, uporedi sa svjedočenjem Dragomira Keserovića da oficir za bezbjednost troši dvije trećine vremena na kontraobavještajne poslove, T. 10633.

¹⁴⁸⁵ Petar Salapura, T. 10503 i 10560-62, komentar o DP P445, Izvještaj organa za obavještajne poslove Drinskog korpusa, s potpisom generala Tolimira, od 12. jula 1995.

... pripadnici bezbjednosno-obavještajnih organa dužni su upoznati neposredno pretpostavljene komandante sa podacima, procjenama i zapažanjima, u potrebnom obimu i mjeri, koji se odnose na bezbjednost jedinica-ustanova-ustanove.¹⁴⁸⁶

Dragomir Keserović je u svom iskazu rekao da je riječi "u potrebnom obimu" teško definisati,¹⁴⁸⁷ ali da bi, po pravilu, starješina u jedinici VRS-a bio upoznat s javnim podacima.¹⁴⁸⁸ Međutim, podaci vezani za bezbjednosno pitanje širih implikacija slali su se prvo oficiru bezbjednosti na višoj razini u VRS-u na ponovnu procjenu.¹⁴⁸⁹ U nastavku Instrukcije se kaže sljedeće:

Svi telegrami i pošta pripadnika bezbjednosno-obavještajnih organa uručuju se isključivo njima na ruke i nijedan drugi organ komande, zaključno sa komandantom, nema pravo uvida u njihov sadržaj.¹⁴⁹⁰

S tim u vezi, Momir Nikolić je posvjedočio da pukovnik Blagojević nije imao pravo da otvara zapečaćenu poštu naslovljenu lično na Momira Nikolića. Međutim, pukovnik Blagojević je mogao otvarati svu drugu poštu da se upozna s njenim sadržajem.¹⁴⁹¹

d. Funkcionalni komandni lanac službe bezbjednosti u Bratunačkoj brigadi

408. U Bratunačkoj brigadi postojao je jedinstveni organ za bezbjednost i obavještajne poslove, a kapetan Nikolić je bio pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove.¹⁴⁹²

409. Pukovnik Blagojević je, kao komandant Bratunačke brigade, mogao izdavati naređenja vodu Vojne policije, te rukovoditi i komandovati tim vodom.¹⁴⁹³ Kao načelnik organa za bezbjednost, kapetan Nikolić je upravljao vodom Vojne policije¹⁴⁹⁴ i pukovniku Blagojeviću davao prijedloge u vezi s bezbjednošću jedinica VRS-a i razmještajem voda Vojne policije.¹⁴⁹⁵

¹⁴⁸⁶ DP D22/1, str. 2.

¹⁴⁸⁷ Dragomir Keserović, T. 10637.

¹⁴⁸⁸ Dragomir Keserović, T. 10631.

¹⁴⁸⁹ Dragomir Keserović, T. 10631.

¹⁴⁹⁰ DP D22/1, str. 2. Govoreći o tome, Dragan Obrenović, načelnik štaba Zvorničke brigade, posvjedočio je da je komandant brigade pukovnik Pandurević, nakon izdavanja Instrukcije, morao povući ranije naređenje da svu poštu koja izlazi iz komande brigade, uključujući izvještaje načelnika za obavještajne poslove potporučnika Drage Nikolića, mora potpisati komandant. Dragan Obrenović, T. 2736-39.

¹⁴⁹¹ Momir Nikolić, T. 2074.

¹⁴⁹² Momir Nikolić, T. 1597. Prema riječima Dragomira Keserovića, pravila u vezi s brigadnim funkcijama mogla su se prilagoditi situaciji u kojoj se nalazila brigada. Dragomir Keserović, T. 10686-87. U proljeće 1995. godine, za pomoćnika načelnika štaba za obavještajne poslove imenovan je Dragiša Jovanović, no budući da on nije prošao odgovarajuću obuku, Momir Nikolić je nastavio vršiti i bezbjednosne i obavještajne zadatke. Momir Nikolić, T. 1623 i Dragiša Jovanović, DP 218/1, str. 7-9.

¹⁴⁹³ Momir Nikolić, T. 1603. Vidi i Dragomir Keserović, T. 10641 i 10742.

¹⁴⁹⁴ P84, član 23; Momir Nikolić, T. 2042-43 (koji je posvjedočio da je pukovnik Blagojević bio neposredni starješina voda Vojne policije Bratunačke brigade). Vidi i svjedok P-138, T. 3500 (djelimično zatvorena sjednica).

¹⁴⁹⁵ Milan Milinković, T. 3124; Dragomir Keserović, T. 10628; DP P83, Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke, pešadije i laka), 1984., član 122; Momir Nikolić, T. 1607, 2280. Vidi i DP P84, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., stavka 87: "[...] u procesu rada komandi [...] organi bezbednosti predlažu neophodne mere bezbednosti i upotrebu vojne policije".

Pripadnici voda Vojne policije posvjedočili su da su primali naređenja od Momira Nikolića,¹⁴⁹⁶ kao i da vjeruju da je on, kao načelnik za bezbjednost Bratunačke brigade, bio zadužen za Vojnu policiju.¹⁴⁹⁷ Svjedok P-138, jedan od starješina u Vojnoj policiji Bratunačke brigade, posvjedočio je da u periodu na koji se odnosi Optužnica nikad nije vidio pukovnika Blagojevića, niti je od njega dobio naređenja.¹⁴⁹⁸ Osim toga, komandir voda Vojne policije primao je naređenja od starješina izvan brigade, uključujući potpukovnika Popovića, pomoćnika komandanta za bezbjednost Drinskog korpusa, pukovnika Ljubišu Bearu, načelnika za bezbjednost Glavnog štaba i generala Mladića, komandanta Glavnog štaba VRS-a.¹⁴⁹⁹

410. Prema riječima Mirka Trivića, komandanta 2. romanijske brigade, kada bi načelnik organa na višoj razini naložio načelniku istog organa na nižoj razini da izvrši neki zadatak, za to obično nije bila potrebna prethodna dozvola starješine jedinice niže razine.¹⁵⁰⁰ Međutim, načelnik organa na nižoj razini morao je obavijestiti starješinu svoje jedinice o zadatku kako bi se spriječilo razmještanje ljudstva bez znanja starješine.¹⁵⁰¹

411. Kao što je to već rečeno, Dragomir Keserović je posvjedočio da funkcionalni komandni lanac bezbjednosnih organa nije dozvoljavao pukovniku Beari, načelniku za bezbjednost u Upravi za bezbjednost Glavnog štaba, da preskoči razinu Drinskog korpusa i izdaje naređenja direktno kapetanu Nikoliću.¹⁵⁰² Tom iskazu, međutim, proturječi iskaz svjedoka P-138 da su u julu 1995. oficiri za bezbjednost na višim razinama, konkretno pukovnik Beara i potpukovnik Popović, mogli izdavati naređenja Momiru Nikoliću i vodu Vojne policije Bratunačke brigade, te da su to i činili.¹⁵⁰³ Osim toga, Momir Nikolić je posvjedočio da su mu oficiri za bezbjednost i obavještajne poslove na višim razinama mogli davati naređenja u vezi sa zatvorenicima u raznim zatočeničkim objektima, budući da je "briga o izbjeglicama, da je briga o zarobljenim, o njihovom prikupljanju, evakuisanju, obezbjeđenju posao iz nadležnosti obavještajno-bezbjednosnog organa".¹⁵⁰⁴ Pretresno vijeće u vezi s tim napominje da se naređenjem za operaciju "Krivaja 95" organi bezbjednosti zadužuju za obezbjeđenje ratnih zarobljenika.¹⁵⁰⁵

¹⁴⁹⁶ Radenko Zarić, DP P685, str. 6.

¹⁴⁹⁷ Radenko Zarić, DP P685, str. 5.

¹⁴⁹⁸ Svjedok P-138, T. 3626-27.

¹⁴⁹⁹ Svjedok P-138, T. 3622.

¹⁵⁰⁰ Mirko Trivić, T. 7530.

¹⁵⁰¹ Mirko Trivić, T. 7530-31.

¹⁵⁰² Dragomir Keserović, T. 10635-36.

¹⁵⁰³ Svjedok P-138, T. 3622-23; vidi i Momir Nikolić, T. 1920-22, 1897-98.

¹⁵⁰⁴ Momir Nikolić, T. 1921.

¹⁵⁰⁵ DP P543, Zapovest za aktivna borbena dejstva komande Drinskog korpusa od 2. jula, str. 7: "Organi bezbjednosti i vojne policije odrediće rejone prikupljanja i obezbjeđenja ratnih zarobljenika i ratnog plijena". Mirko Trivić je napomenuo da je moguće da su zbog toga naređenja i DP D22/1, Instrukcije o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS od 24. oktobra 1994., potčinjeni organi bezbjednosti smatrali obezbjeđenje ratnih zarobljenika svojim glavnim zadatkom. Mirko Trivić, T. 10759.

412. U vezi s pitanjem može li se informacija da stražari zlostavljaju ratne zarobljenike smatrati kontraobavještajnom, general Keserović je u svom iskazu rekao da je to bila javna stvar o kojoj su se morali obavijestiti kako nadređeni organ bezbjednosti, tako i komandant brigade.¹⁵⁰⁶

413. Dokazi pokazuju da se kapetan Nikolić 12. jula pred hotelom "Fontana" sastao s potpukovnikom Svetozarem Kosorićem, načelnikom za obavještajne poslove Drinskog korpusa, i potpukovnikom Vujadinom Popovićem, pomoćnikom komandanta za bezbjednosne poslove Drinskog korpusa.¹⁵⁰⁷ Ta tri oficira, prema riječima Momira Nikolića, razgovarala su o tome šta će se dogoditi sa civilima bosanskim Muslimanima koji su se nalazili u Potočarima.¹⁵⁰⁸ Momir Nikolić je posvjedočio da mu je tada rečeno da će odvojene muškarce ubiti.¹⁵⁰⁹ On je potom zadužen da vrši koordinaciju snaga koje će biti angažovane da odvoje, privremeno zatoče i kasnije ubiju muškarce bosanske Muslimane.¹⁵¹⁰ Momir Nikolić je predložio više zgrada koje bi mogle poslužiti kao objekti za privremeno zatočenje muškaraca bosanskih Muslimana, kao i dva moguća stratišta.¹⁵¹¹ Momir Nikolić se zatim pred hotelom "Fontana" sastao s pukovnikom Jankovićem iz Uprave za obavještajne poslove Glavnog štaba i pukovnik Janković je zadužio Momira Nikolića da koordinira evakuaciju žena i djece u Potočarima, odvajanje muškaraca i njihovo pritvaranje.¹⁵¹²

414. Međutim, po mišljenju Dragomira Keserovića, prema pravilima koja su tada bili na snazi, Momir Nikolić nije smio izvršavati zadatke, a da o njima prethodno ne obavijesti svog komandanta.¹⁵¹³ Međutim, po mišljenju kapetana Nikolića, njima nije trebala prethodna dozvola za izvršenje tog zadatka zato što je to spadalo u njegova ovlaštenja.¹⁵¹⁴ U svom iskazu je naveo da je mislio kako nema potrebe da odmah po dobivanju tog zaduženja o njemu obavijesti svog komandanta, zato što je pretpostavljao da se operacija tako velikih razmjera ne može izvesti bez prethodnog znanja komandanta brigade.¹⁵¹⁵

415. S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća na dokaze u vezi s operacijom ponovnog pokopavanja. Ta operacija je izvršena po naređenju Glavnog štaba.¹⁵¹⁶ Za organizaciju operacije

¹⁵⁰⁶ Dragomir Keserović, T. 10691-92.

¹⁵⁰⁷ Momir Nikolić, T. 1674; DP P21, Zbirka video-snimaka.

¹⁵⁰⁸ Momir Nikolić, T. 1676-77.

¹⁵⁰⁹ Momir Nikolić, T. 1676-77. U tom dijelu iskaza, Momir Nikolić je rekao: "Zatim da će se tog dana izvršiti razdvajanje muškaraca - vojno sposobnih; da će se ti muškarci privremeno pritvoriti, zatvoriti nakon izdvajanja i na moje pitanje šta će se dalje desiti sa njima, [potpukovnik Popović] rekao mi je da sve balije treba pobiti".

¹⁵¹⁰ Momir Nikolić, T. 1677-78.

¹⁵¹¹ Momir Nikolić, T. 1676-78.

¹⁵¹² Momir Nikolić, T. 1683-85. Pukovnik Janković iz Uprave za obavještajne poslove Glavnog štaba je od 8. jula dijelio kancelariju s Mominom Nikolićem. Momir Nikolić, T. 1640.

¹⁵¹³ Dragomir Keserović, T. 10655-56.

¹⁵¹⁴ Momir Nikolić, T. 1901. Među zadacima organa za obavještajne poslove bilo je i ispitivanje ratnih zarobljenika, Duško Vukotić, T. 11424-26.

¹⁵¹⁵ Momir Nikolić, T. 1900-01.

¹⁵¹⁶ Vidi *supra* Dio II, G.

ekshumacije tijela zakopanih u Glogovi i njihovo ponovno pokopavanje na drugim lokacijama u Bratunačkoj brigadi bio je zadužen kapetan Nikolić.¹⁵¹⁷ Iz tih dokaza se vidi i to da je prilikom operacije ponovnog pokopavanja obezbjeđenje vršio vod Vojne policije Bratunačke brigade, po naređenju kapetana Nikolića.¹⁵¹⁸ Kapetan Nikolić tvrdi da je pukovnika Blagojevića o ponovnom pokopavanju obavijestio ubrzo nakon što je dobio taj zadatak od potpukovnika Popovića, poslije najviše dva dana.¹⁵¹⁹

416. U vezi s izdavanjem naređenja oficirima za bezbjednost na nižoj razini od strane oficira za bezbjednost na višoj razini, Pretresno vijeće takođe podsjeća na svjedočenje Dragana Obrenovića u vezi sa Zvorničkom brigadom. U svom iskazu, major Obrenović je rekao da je potpukovnik Popović zadužio Dragu Nikolića, pomoćnika komandanta za bezbjednost u Zvorničkoj brigadi, da izvrši pripreme za zatočenje i pogubljenje zatvorenika na području Zvornika. Drago Nikolić je o tom zadatku obavijestio majora Obrenovića, tadašnjeg zamjenika komandanta Zvorničke brigade, i rekao mu da ga treba zamijeniti na IKM-u kako bi izvršio taj zadatak. Osim toga, zatražio je da pusti vojne policajce kako bi mu oni u tome pomogli. Kada je Dragan Obrenović odgovorio Dragi Nikoliću da oni ne mogu preuzeti takvu obavezu a da o tome ne obavijeste svog komandanta, poručnika Pandurevića, rečeno mu je da Pandurević za to već zna.¹⁵²⁰

417. Pretresno vijeće zaključuje da je postojao funkcionalni komandni lanac službe bezbjednosti koji bi se mogao smatrati paralelnim komandi jedinice ili brigade, ali ne i odvojenim od nje. Pretresno vijeće konstatuje da je bezbjednosni organ mogao dobivati naređenja od dva komandanta, nadređene komande za bezbjednost i komandanta jedinice. Vijeće konstatuje da se, zahvaljujući Instrukciji generala Mladića, bezbjednosno-obavještajnim organima upravljalo centralno iz komande nadređenog organa za bezbjednost i obavještajne poslove. Međutim, u toj Instrukciji se takođe navodi sljedeće:

Bezbjednosno-obavještajnim organima neposredno komanduje komandant jedinice-ustanove u čijem se sastavu nalaze.¹⁵²¹

418. Pretresno vijeće dalje konstatuje da funkcionalni komandni lanac nije funkcionisao odvojeno od komandnog lanca vojne jedinice. Pretresno vijeće ponovo ističe da se u Instrukciji kaže da su bezbjednosno-obavještajni organi dužni podnositi izvještaj komandantu svoje jedinice "u potrebnom obimu". Iako su postojala pitanja o kojima bezbjednosni organ nije bio dužan

¹⁵¹⁷ Momir Nikolić, T. 2355 (koji je posvjedočio da je za tu operaciju i za činjenicu da ju je naredio Glavni štab saznao od Popovića, s kojim se sastao u četiri oka).

¹⁵¹⁸ Nenad Đokić, T. 5460, 5486-5487; Milovan Mitrović, DP D222/1, str. 3. Vidi i Momir Nikolić, T. 1766-67, 2294.

¹⁵¹⁹ Momir Nikolić, T. 1767, 2355.

¹⁵²⁰ Dragan Obrenović, T. 2468-70.

¹⁵²¹ DP D22/1, str. 1.

obavijestiti svog komandanta (tj. kontraobavještajna pitanja ili slučajevi kada je sam komandant bio pod istragom), Pretresno vijeće konstatuje da je bilo pitanja o kojima je on bio dužan obavijestiti komandanta. Pretresno vijeće smatra planiranje i organizaciju ubijanja hiljada muškaraca bosanskih Muslimana pitanjem u vezi s kojim je organ bezbjednosti imao obavezu obavještavanja, i to naročito obavještavanja komandanata jedinica u čijoj zoni odgovornosti je ta operacija izvršena.

419. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević nastavio rukovoditi i komandovati svim jedinicama Bratunačke brigade, uključujući pripadnike organa bezbjednosti, kao i Vojne policije Bratunačke brigade, i da je, prema tome, i dalje bio odgovoran za djela svih pripadnika i jedinica Bratunačke brigade u periodu na koji se odnosi Optužnica.

3. Mjere za kažnjavanje počinjenih zločina

(a) Relevantni zakoni i propisi u Republici Srpskoj

420. U vrijeme kada su ti zločini počinjeni, u VRS-u je postojao aktivan sistem sudova za disciplinske i krivične postupke protiv pripadnika VRS-a.¹⁵²² Zakon o vojsci RS predviđa obavezu pretpostavljenih oficira i starješina VRS-a da obezbijede propisno vojničko ponašanje disciplinskim mjerama i vojnim sudovima.¹⁵²³ Krivičnim zakonom SFRJ, koji je 1995. godine bio na snazi u Republici Srpskoj, bilo je zabranjeno počinjenje krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava.¹⁵²⁴ Ta zabrana se odnosila na sve građane RS, uključujući pripadnike VRS-a. Osim toga, prema naredbi koju je 13. maja 1992. izdao predsjednik Radovan Karadžić, VRS je bio dužan poštovati obaveze koje proizlaze iz međunarodnog ratnog prava.¹⁵²⁵

¹⁵²² Pretresno vijeće će govoriti samo o najvažnijim pravilima i propisima koji se odnose na to pitanje.

¹⁵²³ Vidi DP P357, Izvještaj o komandnoj odgovornosti u brigadi VRS-a, Butler (dalje u tekstu: Butlerov izvještaj o komandnoj odgovornosti), par. 4.2. Butler citira član 64 Zakona o vojsci RS od 1. juna 1992., s izmjenama i dopunama od 31. decembra 1992. (dalje u tekstu: Zakon o vojsci RS).

¹⁵²⁴ DP P715, Krivični zakon SFRJ, 16. glava, "Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava". Krivični zakon SFRJ-a je bio na snazi u RS od 1992. godine. Vidi DP P358, Butlerov iskaz o vojnoj situaciji, par. 5.12 i iskaz Novaka Kovačevića, T. 6831-32. Vidi i DP P380, Smjernice za određivanje kriterijuma krivičnog gonjenja, koje je izdalo Vojno tužilaštvo pri Glavnom štabu Oružanih snaga Republike Srpske (dalje u tekstu: Smjernice za krivično gonjenje), stavka 3, str. 7, gdje se kaže da se u 16. glavi Krivičnog zakona RS definiše 16 krivičnih djela, uključujući genocid, ratne zločine nad civilnim stanovništvom, ranjenima, bolesnima i ratnim zarobljenicima. Novak Kovačević je posvjedočio da je tim Smjericama obuhvaćen dio Krivičnog zakona SFRJ koji govori o krivičnim djelima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

¹⁵²⁵ DP P378, Naredba o primjeni pravila međunarodnog prava u Vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine, R. Karadžić, objavljena u Službenom glasniku srpskog naroda u BiH 13. juna 1992. Vidi i Predrag Drinić, T. 10909.

421. Prema odredbama Zakona o vojnim sudovima RS, vojni sudovi su mogli suditi vojnom kadru i civilima koji vrše određene vojne dužnosti za teška kršenja vojnih propisa i krivičnih zakona, uključujući krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava.¹⁵²⁶

422. Godine 1992., Vojno tužilaštvo pri Glavnom štabu izdalo je Smjernice za utvrđivanje kriterijuma krivičnog gonjenja, namijenjene vojnim tužiocima i oficirima VRS-a.¹⁵²⁷ Predrag Drinić, koji je u julu 1995. bio vojni tužilac drugostepenog suda u Zvorniku,¹⁵²⁸ posvjedočio je da su te Smjernice bile na snazi u periodu na koji se odnosi Optužnica.¹⁵²⁹ U tom dokumentu se kaže da starješinski kadar VRS-a ima "naglašenu odgovornost" da "beskompromisno rješava[...] i spriječ[i]" "krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava".¹⁵³⁰ Starješina je bio dužan prenijeti vojnom tužiocu sve informacije¹⁵³¹ u vezi s događajima koji bi se mogli smatrati krivičnim djelima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.¹⁵³² Starješine koje to ne bi učinile mogle su snositi odgovornost za nesprečavanje ili prikrivanje zločina.¹⁵³³

(b) Istrage i sudski postupci

423. Godine 1995., istrage na osnovu navoda o teškim zločinima obično su se pokretale tako što bi građani ili vojni kadar Vojnoj policiji ili vojnom tužiocu podnijeli krivične prijave.¹⁵³⁴ Istrage su provodili Vojna policija i organ bezbjednosti u sastavu vojne jedinice.¹⁵³⁵ U slučaju da je pripadnik organa bezbjednosti bio osumnjičen da je počinio zločin, istragu bi provodio organ bezbjednosti na višoj razini.¹⁵³⁶

424. U sklopu Bratunačke brigade, za "bavljenje" navodima o disciplinskim prekršajima, uključujući navodno počinjena krivična djela, bio je zadužen Zlatan Čelanović, referent za moral, pravne i vjerske poslove u brigadi.¹⁵³⁷ Po ispitivanju osumnjičenog,¹⁵³⁸ Zlatan Čelanović bi obavijestio starješinu osumnjičenog o ishodu istrage i savjetovao ga o mjerama koje treba

¹⁵²⁶ DP P381, Zakon o vojnim sudovima RS, član 11; Novak Kovačević, T. 6875; Zlatan Čelanović, T. 9468. Manja kršenja vojnih propisa smatrala su se prekršajima i na osnovu njih nije se mogao pokrenuti postupak na vojnom sudu. DP P357, par. 4.6, u kom se navodi Zakon o vojsci RS, članovima 65 i 67.

¹⁵²⁷ DP P380, Smjernice za određivanje kriterijuma krivičnog gonjenja.

¹⁵²⁸ Predrag Drinić, T. 10843.

¹⁵²⁹ Novak Kovačević, T. 6829.

¹⁵³⁰ DP P380, Smjernice za određivanje kriterijuma krivičnog gonjenja, stav 3, str. 8.

¹⁵³¹ Novak Kovačević, T. 6830, Predrag Drinić, T. 10852. Vidi i DP P 378, Zakon o vojnim sudovima RS, član 65.

¹⁵³² DP P380, Smjernice za određivanje kriterijuma krivičnog gonjenja, stav 3, str. 8.

¹⁵³³ DP P380, Smjernice za određivanje kriterijuma krivičnog gonjenja, stav 3, str. 8; Novak Kovačević, T. 6866.

¹⁵³⁴ Predrag Drinić, T. 10845; Novak Kovačević, T. 6832-33; Bogoljub Gajić, T. 10814-15.

¹⁵³⁵ Bogoljub Gajić, T. 10809-10813; Predrag Drinić, T. 10843.

¹⁵³⁶ Predrag Drinić, T. 10853-54.

¹⁵³⁷ Zlatan Čelanović, T. 9467, 9471-72. Pretresno vijeće napominje da se počinjenje ratnih zločina smatralo krivičnim djelom po zakonima SFRJ i RS.

¹⁵³⁸ Zlatan Čelanović, T. 9467-68.

preduzeti. U slučaju prekršaja, starješina osumnjičenog bio je ovlašten da potpiše naređenje za kažnjavanje vojnika.¹⁵³⁹

425. Po završetku istrage, ako je referent za moral, pravne i vjerske poslove utvrdio da je došlo do teškog kršenja zakona, podnosio je, preko komande brigade, izvještaj vojnom tužiocu.¹⁵⁴⁰ U slučaju da su postojali dovoljni razlozi za daljnju istragu, vojni tužilac bi podnio zahtjev istražnom sudiji u nadležnom okrugu.¹⁵⁴¹ Po okončanju daljnje istrage koju bi proveo istražni sudija, vojni tužilac je odlučivao hoće li se postupak nastaviti.¹⁵⁴²

426. Premda je postojao zakon prema kojem su tužiocima imali pravo na tajnost postupka u odnosu na javnost, taj zakon istražnim organima nije omogućavao da taje informacije jedni od drugih.¹⁵⁴³ Imena podnosilaca prijave uvijek su se bilježila.¹⁵⁴⁴ Tim zakonima nisu bile predviđene ni zaštitne mjere za svjedoke.¹⁵⁴⁵

427. Prema riječima Predraga Drinića, podnošenje prijave protiv organa bezbjednosti bilo je "malo vjerovatno", posebno na višim razinama.¹⁵⁴⁶ Još je manje vjerovatno bilo da bi se protiv takvih osoba pokrenula istraga. Na pitanje da li je postojala mogućnost provesti istragu o oficirima na višim položajima u organu bezbjednosti, Bogoljub Gajić, bivši istražitelj u Vojnoj policiji VRS-a rekao je: "Nikakva. Samoubilačka".¹⁵⁴⁷ Kada se od njega tražilo da obrazloži taj odgovor, Gajić je rekao: "Teško kaže pitanje, težak odgovor. Zašto? Iz straha od ličnosti i straha za vlastiti život i za život svoje porodice".¹⁵⁴⁸ Na pitanje da li je bilo moguće provesti istragu o oficirima na nižim položajima u organu bezbjednosti, Gajić je rekao: "Isti odgovor, samo malo manji strah, jer je manji oficir".¹⁵⁴⁹ U svom svjedočenju, Bogoljub Gajić je također rekao da su sve prijave koje su stvarno podnesene protiv oficira za bezbjednost bile podnesene protiv oficira podređenih

¹⁵³⁹ Zlatan Čelanović, T. 9469-70; DP P357, Butlerov izvještaj o komandnoj odgovornosti, par. 4.2, u kom se navodi član 77 Zakona o vojsci RS.

¹⁵⁴⁰ Bogoljub Gajić, T. 10817; Predrag Drinić, T. 10845; Novak Kovačević, T. 6882; Zlatan Čelanović, T. 9471-72. Vidi i DP P357, Butlerov izvještaj o komandnoj odgovornosti, par. 4.2, u kom se kaže da su, prema članovima 79 i 92 Zakona o vojsci RS, komandanti brigada i nadređene starješine ovlaštene da pokrenu disciplinski postupak za prestupe i pokrenu istragu za vojni disciplinski sud. Prema članu 62, ti oficiri i komandanti brigada mogli su pokrenuti i postupak zbog kršenja Krivičnog zakona SFRJ.

¹⁵⁴¹ Novak Kovačević, T. 6842-43. Godine 1995. u Republici Srpskoj su postojala četiri vojna suda prvog stepena. Za područja Srebrenice, Bratunca i Zvornika bio je nadležan Vojni sud Sarajevsko-romanijskog korpusa. Nakon što je taj korpus raspušten, nadležnost za ta područja pripala je Bijeljini. U julu 1995., za područja Bratunca, Srebrenice i Zvornika bio je nadležan Vojni sud u Bijeljini.

¹⁵⁴² Predrag Drinić, T. 10845-48.

¹⁵⁴³ Predrag Drinić, T. 10910-11, dio svjedočenja koji se odnosi na DP P867, Zakon o obaveznom dostavljanju podataka o izvršenim zločinima protiv čovečnosti i međunarodnog prava, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 27, 31. decembar 1994., član 1.

¹⁵⁴⁴ Predrag Drinić, T. 10853; Bogoljub Gajić, T. 10827. Bogoljub Gajić je posvjedočio da u slučaju "masovnih" zločina, ime podnosioca prijave nije bilo moguće držati u tajnosti.

¹⁵⁴⁵ Predrag Drinić, T. 10849-50; Bogoljub Gajić, T. 10815; Novak Kovačević, T. 6871.

¹⁵⁴⁶ Predrag Drinić, T. 10855-62.

¹⁵⁴⁷ Bogoljub Gajić, T. 10822.

¹⁵⁴⁸ Bogoljub Gajić, T. 10822.

pukovniku Beari u Glavnom štabu.¹⁵⁵⁰ Prema Drinićevim riječima, oficiri za bezbjednost bili su pripadnici elitne jedinice koja je kontrolisala sve druge jedinice. Osoba koja bi preduzela korake protiv viših oficira za bezbjednost "trebala [se] zabrinuti za svoj život ili život svoje porodice".¹⁵⁵¹

(c) Istraga o događajima u Srebrenici

428. Gotovo godinu dana nakon pada Srebrenice, predsjednik Karadžić je naredio da se provede temeljita istraga o događajima u Srebrenici.¹⁵⁵² Istražne radnje nikad nisu prerasle u ozbiljnu istragu niti dovele do krivičnog gonjenja odgovornih.¹⁵⁵³

429. Pretresnom vijeću su predloženi spisi vojnog tužioca Okružnog vojnog suda u Bjeljini koji je bio nadležan za opštine Bratunac, Srebrenicu i Zvornik.¹⁵⁵⁴ Ti spisi su od ograničene koristi za utvrđivanje toga ko je i protiv koga podnosio prijave,¹⁵⁵⁵ budući da se u njima ne navode imena podnosioca prijave, a najčešće ni imena navodnih počinitelja zločina.¹⁵⁵⁶ Onih nekoliko imena koja se navode kao imena osumnjičenih za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava su, čini se, imena bosanskih Muslimana.¹⁵⁵⁷ Ti spisi ipak pokazuju da je, uprkos opasnosti po podnosioca prijave, tokom 1995. godine podnijeto nekoliko prijava u vezi s ratnim zločinima koji su navodno počinjeni u Srebrenici.¹⁵⁵⁸ Najviše prijava u vezi s ratnim zločinima podnijeto je u avgustu 1995. godine.¹⁵⁵⁹ Toga mjeseca podnijeto je 450 prijava, od čega je 210 sadržavalo navode o ratnim zločinima. Sva lica protiv kojih su te prijave podnijete bila su civili. Sljedećeg

¹⁵⁴⁹ Bogoljub Gajić, T. 10822.

¹⁵⁵⁰ Bogoljub Gajić, T. 10821-22.

¹⁵⁵¹ Predrag Drinić, T. 10855-62.

¹⁵⁵² DP P713, Naređenje predsjednika Karadžića od 1. aprila 1996.

¹⁵⁵³ Premda su se u vezi s tim naređenjem održavali sastanci, ni Predrag Drinić ni Novak Kovačević nikada nisu čuli da su na osnovu tog naređenja preduzele mjere. Predrag Drinić, T. 10886 i Novak Kovačević, T. 6837. Vidi DP P714, odgovor MUP-a RS od 23. septembra 1996. na Karadžićevo Naređenje za pokretanje istrage od 1. aprila 1996. U tom odgovoru, MUP je težište stavio na ubijanja u koloni. U odgovoru se kaže da su ta ubijanja organizovale vođe bosanskih Muslimana kako bi se stvorili bolji uslovi za proboj drugog dijela kolone.

¹⁵⁵⁴ Novak Kovačević, T. 6842-43.

¹⁵⁵⁵ Od DP P702 do DP P711, Mjesečni izvještaji o kažnjivim aktivnostima u periodu od jula 1995. do januara 1996., vojni tužilac RS.

¹⁵⁵⁶ Na primjer, DP P703, Mjesečni izvještaj o kažnjivim aktivnostima u avgustu 1995. od 18. septembra 1995., u kojem se navodi 210 prijava kršenja "pravila međunarodnog prava za vrijeme oružanog sukoba". Taj Izvještaj je sastavio P. Predrag Drinić, a dio pod naslovom "Krivična djela iz Glave XVI KZ RS" govori samo o zločinima počinjenim nad civilima i vojnicima bosanskim Srbima. U tom Izvještaju se pominje devet konkretnih prijava od ukupno dvije stotine i deset podnijetih u avgustu 1995. godine.

¹⁵⁵⁷ DP P703, str. 2-4. Među osumnjičenima za počinjenje tih krivičnih djela bio je i jedan pripadnik 28. divizije ABiH.

¹⁵⁵⁸ Od DP P702 do DP P 711, Mjesečni izvještaji o kažnjivim aktivnostima, jul 1995 - januar 1996., vojni tužilac RS, Novak Kovačević, T. 6842-47.

¹⁵⁵⁹ DP P703, Mjesečni izvještaj o kažnjivim aktivnostima u avgustu 1995. od 18. septembra 1995.

mjeseca, podnijeto je još samo sedam prijava u vezi s ratnim zločinima, i to opet samo protiv civila.¹⁵⁶⁰

430. Pretresno vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka, uključujući majora Dragana Obrenovića, koji su u svojim iskazima naveli da ne znaju ni za kakve istrage o zločinima koje su u relevantnom periodu počinili vojnici VRS-a.¹⁵⁶¹ Nadalje, izvještaji u spisima vojnog tužioca ne sadrže naznake o optužbama podignutim protiv bilo kojeg vojnika VRS-a. Za počinjenje ratnog zločina optužena je samo jedna osoba, i to civil.¹⁵⁶²

(d) Mjere koje je preduzeo pukovnik Blagojević

431. Pretresnom vijeću nisu dostavljeni nikakvi dokazi koji bi pokazali da je pukovnik Blagojević pokušao podnijeti krivičnu prijavu ili preduzeti mjere da kazni potčinjene za kažnjivo ponašanje u relevantnom periodu.

B. Dokazi u vezi s kretanjem i postupcima Vidoja Blagojevića

432. Pretresno vijeće smatra korisnim ukazati na kretanje i postupke pukovnika Blagojevića u relevantnom periodu. O velikom dijelu tih dokaza već se govorilo u relevantnom odjeljku u "Preliminarnim činjeničnim zaključcima"; ovaj dio nije zamišljen kao iscrpan prikaz činjenica već kao sažetak dokaza u vezi s pukovnikom Blagojevićem.

433. Dana 3. jula, dan nakon izdavanja naređenja za operaciju "Krivaja 95", pukovnik Blagojević je održao sastanak u štabu Bratunačke brigade. Pukovnik Blagojević se sastao sa komandantima pješadijskih bataljona svoje brigade i podijelio im zadatke.¹⁵⁶³

434. U Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade od 4. jula navodi se da je pukovnik Blagojević obišao artiljerijske vatrene položaje brigade.¹⁵⁶⁴

435. Dana 5. jula, u štabu Bratunačke brigade održan je sastanak s komandantima jedinica koje su trebale učestvovati u napadu, kojom prilikom je general Krstić iznio plan operacije. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se jasno moglo utvrditi da je

¹⁵⁶⁰ DP P704, Mjesečni izvještaj o kažnjivim aktivnostima u septembru 1995. od 9. oktobra 1995., str. 2, i DP P705, Informacija o kretanju kriminaliteta za mjesec septembar 1995. od 28. oktobra 1995., str. 2.

¹⁵⁶¹ Svjedok P-138, T. 3583-84; Dragan Obrenović, T. 2546; Miloš Mitrović, T. 5615-16; Marko Milošević, T. 5655-57; Predrag Drinić, T. 10879 i Novak Kovačević, T. 6840-42.

¹⁵⁶² DP P704, Mjesečni izvještaj o kažnjivim aktivnostima od 9. oktobra 1995., vojni tužilac RS, Informacija o kretanju kriminaliteta za mjesec septembar 1995., str. 7; DP P709, Izvještaj o radu Vojnog tužilaštva u Bijeljini u 1995. godini od 22. januara 1996.; Dragiša Jovanović, DP D 218/1, razgovor vođen 26. novembra 2001., str. 36.

¹⁵⁶³ Vidi *supra* par. 121.

¹⁵⁶⁴ DP P405, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 4. jula 1995., s potpisom pukovnika Blagojevića.

pukovnik Blagojević prisustvovao tom sastanku.¹⁵⁶⁵ Ono što se na osnovu dokaza može utvrditi jeste da je pukovnik Blagojević održao dva sastanka sa članovima svog štaba na kojima je izložio naređenje Drinskog korpusa i izdao konkretna naređenja jedinicama Bratunačke brigade.¹⁵⁶⁶ Uputstva pukovnika Blagojevića potčinjenim jedinicama napisana su u obliku zapovijesti za aktivna borbena dejstva.¹⁵⁶⁷

436. U periodu od 6. do 11. jula, pukovnik Blagojević se nalazio na isturenom komandom mjestu Bratunačke brigade u Pribićevcu.¹⁵⁶⁸ Postoje dokazi da je pukovnik Blagojević 8. jula obišao desno krilo linije Bratunačke brigade, zajedno sa Sretenom Petrovićem, zamjenikom komandanta 3. pješadijskog bataljona Bratunačke brigade.¹⁵⁶⁹ Dana 10. jula, u skladu s naređenjem Glavnog štaba, pukovnik Blagojević je izdao naređenje da se u Bratunačku brigadu mobilišu svi vojno sposobni muškarci.¹⁵⁷⁰

437. Prema riječima Milana Drakule, Blagojević je u poslijepodnevnom satima 11. jula, obišao njegovu jedinicu koja je bila stacionirana 800 metara od Pribićevca, gotovo na pola puta do ulaza u Srebrenicu.¹⁵⁷¹ Tri druga svjedoka su posvjedočila da je pukovnik Blagojević otišao u Srebrenicu.¹⁵⁷² U Srebrenici je viđen u približno 18:00 sati. Svjedok P-135 je posvjedočio da je bio s Blagojevićem kada je na crkvi u Srebrenici podignuta srpska zastava, što se dogodilo

¹⁵⁶⁵ Vidi *supra* par. 123-24.

¹⁵⁶⁶ DP P403, Knjiga zapisnika i izvještaji Bratunačke brigade, prvi i drugi zapis od 5. jula 1995. Vidi i Dragoslav Trišić, T. 9406-08. Svjedok DP-105 potvrđuje da je načelnik štaba obišao 1. četu da se "uredi [...] sistem vatre", što je uključivalo usmjeravanje oruđa. Svjedok DP-105, T. 10166.

¹⁵⁶⁷ DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva komande Bratunačke brigade od 5. jula 1995. (Blagojevićeva zapovijest za aktivna borbena dejstva). Vidi i Mirko Trivić, T. 10751-54; Trivić je posvjedočio da je to naređenje u skladu s pravilima i propisima VRS-a. Dragomir Keserović je napomenuo da se ratni zarobljenici, suprotno naređenom u DP P406, ne bi smjeli držati u blizini linije fronta. Misli da je ta zapovijest inače u skladu s pravilima i propisima VRS-a. Dragomir Keserović, T. 10647-49.

¹⁵⁶⁸ 6. juli 1995.: DP P411, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 6. jula 1995., potpisan za Vidoja Blagojevića; Momir Nikolić T. 1990. 7. juli 1995.: DP P412, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 7. jula 1995., potpisan za Vidoja Blagojevića; Momir Nikolić T. 1990. 8. juli 1995.: DP P413, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 8. jula 1995., potpisan za Vidoja Blagojevića; Momir Nikolić, T. 1990; svjedok P-210, T. 7371-72. 9. juli 1995.: P415, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 9. jula 1995., potpisan za Vidoja Blagojevića; Momir Nikolić, T. 1990; svjedok P-210, T. 7371-72. 10. juli 1995.: P411, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 10. jula 1995., potpisan za Vidoja Blagojevića. Momir Nikolić T. 1990; svjedok P-210, T. 7371-72; svjedok P-135, T. 5721. Milan Drakula je posvjedočio da je vidio pukovnika Blagojevića u blizini rova u kojem je on bio negdje u periodu od 6. do 8. jula 1995. Milan Drakula, T. 9401. Miroslav Deronjić je posvjedočio da je 11. jula vidio pukovnika Blagojevića u rovovima u Pribićevcu. Miroslav Deronjić, T. 6132-33. Milan Nedeljković je posvjedočio da je pukovnik Blagojević 11. jula bio u Pribićevcu s vozačem. Milan Nedeljković, T. 7284. U svim dnevnim borbenim izvještajima koji se gore pominju navodi se da se pukovnik Blagojević nalazio na IKM-u Bratunačke brigade.

¹⁵⁶⁹ Sreten Petrović, T. 8969-90.

¹⁵⁷⁰ DP P417, Naređenje Bratunačke brigade za mobilizaciju vojnih obveznika od 10. jula, potpisano za pukovnika Blagojevića. Vidi par. 126.

¹⁵⁷¹ Milan Drakula, T. 9051. To, po svemu sudeći, potvrđuje Milan Radić, Blagojevićev vezist: on je izjavio da je s Blagojevićem u poslijepodnevnom satima 11. jula 1995. otišao iz Pribićevca u obližnju Kulu, gdje su vidjeli Mladića u rovu. Prestigli su ih neki vojnici koji su rekli da im je naređeno da odu u Srebrenicu. To se dogodilo oko 14:00 – 15:00 sati. Blagojević i Radić su pješke krenuli prema Srebrenici, gdje su kasnije proveli jedan do dva sata, da bi zatim pokušali naći prijevoz natrag do Bratunca, T. 9120-30.

¹⁵⁷² Svjedok DP-106, T. 10369; Milan Radić, T. 9127-32; Miroslav Deronjić, T. 6246.

približno u 18:00 sati.¹⁵⁷³ Svjedok DP-106 je posvjedočio da je vidio pukovnika Blagojevića kako razgovara s pukovnikom Pandurevićem i drugim oficirima, pokušavajući da nađe prijevoz natrag u Bratunac. Svjedok DP-106 i pukovnik Blagojević zajedno su se odvezli u Bratunac.¹⁵⁷⁴

438. Po dolasku u Bratunac, pukovnik Blagojević je otišao u štab brigade.¹⁵⁷⁵ Prema riječima svjedoka DP-106, pukovnik Blagojević se upoznao sa situacijom u brigadi, kao što je to uvijek činio nakon izbjivanja iz štaba brigade. U prostoriji za veze Bratunačke brigade, pregledao bi u međuvremenu pristigla naređenja, izvještaje i uputstva.¹⁵⁷⁶ Nakon što se tako upoznao sa situacijom u brigadi, Vidoje Blagojević je noć sa 11. na 12. juli proveo u svom stanu koji se nalazi približno 200 metara od štaba Bratunačke brigade.¹⁵⁷⁷

439. U vezi s obavještajnim podacima, kapetan Nikolić je posvjedočio da je bio dužan pokazati svoje obavještajne izvještaje pukovniku Blagojeviću, ali da to nije bila ustaljena praksa u Bratunačkoj brigadi.¹⁵⁷⁸ Osim toga, Momir Nikolić je u svom iskazu rekao da bi uveče izvještavao pukovnika Blagojevića o dnevnim aktivnostima.¹⁵⁷⁹ Pretresno vijeće primjećuje da je to u skladu s priručnikom kojim se Momir Nikolić služio "Obaveštajno obezbeđenje oružanih snaga",¹⁵⁸⁰ u kojem stoji da obavještajne podatke treba dostaviti komandantu ili načelniku štaba usmenim putem.¹⁵⁸¹ S tim u vezi, Momir Nikolić je posvjedočio da je od 12. jula pukovniku Blagojeviću podnosio izvještaje na sastancima u četiri oka.¹⁵⁸²

¹⁵⁷³ Svjedok P-135, T. 5720.

¹⁵⁷⁴ Svjedok DP-106, T. 10369. To, po svemu sudeći, potvrđuje svjedočenje Milana Radića, koji je rekao da je pukovniku Blagojeviću trebao automobil da se odveze do Bratunca, te da je na kraju našao prijevoz. Milan Radić, T. 9120-30.

¹⁵⁷⁵ Svjedok P-210, T. 7373-75. Svjedok P-210 je posvjedočio da je pukovnik Blagojević te večeri bio u svojoj kancelariji. Prilikom unakrsnog ispitivanja, svjedok P-210 više nije bio siguran da je te večeri vidio pukovnika Blagojevića u njegovoj kancelariji. Misli da je moguće da je to bilo u poslijepodnevnim satima. Svjedok P-210, T. 7402-04.

¹⁵⁷⁶ Svjedok DP-106, T. 10424-25. DP P453, Dopis od 12. jula upućen komandi Miličke brigade, s potpisom Z. Spasojevića, poslan u ime pukovnika Blagojevića, pokazuje da je Bratunačka brigada bila u toku s tim gdje se nalaze položaji susjedne Miličke brigade, s obzirom na prolazak muškaraca bosanskih Muslimana. Riječ "poturice" koja se koristi u tom dopisu pogrdni je naziv za bosanske Muslimane. Dragan Obrenović je posvjedočio da se iz njegovog dokumenta vidi da Bratunačka brigada nije znala gdje se nalaze 28. divizija ABiH i susjedna brigada. Dragan Obrenović, T. 2649-50. Butler je posvjedočio da je "uobičajena vojna praksa [...] da komandant bude upoznat sa sadržajem dokumenta koji izlazi pod njegovim imenom". Richard Butler, T. 4448-49.

¹⁵⁷⁷ Svjedok P-210, T. 7375-75.

¹⁵⁷⁸ Momir Nikolić, T. 2037, 2072-74; DP P84, član 12.

¹⁵⁷⁹ Momir Nikolić, T. 2072-74.

¹⁵⁸⁰ Momir Nikolić, T. 1881.

¹⁵⁸¹ DP D14/1, Obaveštajno obezbeđenje oružanih snaga – Pravilo, 1987., stavka 239 ("Obaveštajne podatke, u obimu koji je potreban, treba dostavljati na korišćenje: - komandantu i načelniku štaba - usmenim izlaganjem").

¹⁵⁸² Momir Nikolić, T. 2260-62, 2264, 2268-70.

440. Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi da je pukovnik Blagojević bio u Potočarima 12. ili 13. jula.¹⁵⁸³

441. Ujutro 12. jula, pukovnik Blagojević je krenuo u oblazak istočnog i južnog dijela područja Srebrenice s oficijom iz komande Bratunačke brigade Savom Cvjetinovićem.¹⁵⁸⁴ Milan Nedelković je došao po njih pred štab Bratunačke brigade i odvezao ih.¹⁵⁸⁵ Preko Sasa odvezli su se do Zalazja, gdje je pukovnik Blagojević izvršio smotru jedinica 3. bataljona.¹⁵⁸⁶ Nakon smotre, odvezli su se do igrališta u Srebrenici, gdje je pukovnik Blagojević ponovo izvršio smotru jedinica.¹⁵⁸⁷ Nakon te smotre, krenuli su natrag prema Zalazju, sve do područja Zanika i Likara, gdje su bile stacionirane jedinice 3. bataljona; pukovnik Blagojević je izvršio smotru i tih jedinica.¹⁵⁸⁸ Potom su se vratili u Srebrenicu i produžili prema Jadru i Pribićevcu. U Pribićevcu, pukovnik Blagojević je izvršio smotru "pozadinskih jedinica", koje su ondje bile stacionirane.¹⁵⁸⁹ Prema riječima Milana Nedeljkovića, kada su stigli u Pribićevac već se bilo smračilo.¹⁵⁹⁰ Potom su se preko Sasa vratili u Bratunac.¹⁵⁹¹

442. Dana 12. jula, u približno 08:00 sati, u štabu Bratunačke brigade sastali su se general Mladić, Ljubisav Simić, Aleksandar Tešić, načelnik Odsjeka za odbranu, Srblislav Davidović i sveštenik.¹⁵⁹² Svjedoci koji su prisustvovali tom sastanku sigurni su da pukovnik Blagojević nije bio prisutan.¹⁵⁹³

443. Prema riječima Momira Nikolića, u ranim jutarnjim satima 12. jula održan je još jedan sastanak u štabu Bratunačke brigade. Momir Nikolić je posvjedočio da je u štabu Bratunačke brigade vidio generala Mladića, generala Krstića, potpukovnika Popovića, potpukovnika Kosorića, pukovnika Jankovića i Dragomira Vasića. Međutim, Momir Nikolić nije bio na tom sastanku i ne zna jesu li ti oficiri zapravo prisustvovali tom sastanku.¹⁵⁹⁴ Momir Nikolić je

¹⁵⁸³ Premda je moguće da su jedan ili dvoje ljudi vidjeli pukovnika Blagojevića u Potočarima 12. jula, ništa to ne potvrđuje. Richard Butler, T. 5098. Jedan od tih ljudi je Dragoslav Trišić (pomoćnik komandanta Bratunačke brigade za pozadinu). U razgovoru s Tužilaštvom, rekao je da je vidio pukovnika Blagojevića u Potočarima 12. jula, ali u svom svjedočenju bio je drugog mišljenja. Dragoslav Trišić, T. 9366.

¹⁵⁸⁴ Milan Nedelković, T. 7287-96. Milan Nedelković je pokazao kuda su tačno išli na DP P768.

¹⁵⁸⁵ Milan Nedelković, T. 7287, 7289.

¹⁵⁸⁶ Milan Nedelković, T. 7291. Svjedok DP-106 je posvjedočio da je pukovnik Blagojević izvršio smotru jedinica 3. bataljona. Svjedok DP-106, T. 10371.

¹⁵⁸⁷ Milan Nedelković, T. 7291.

¹⁵⁸⁸ Milan Nedelković, T. 9292.

¹⁵⁸⁹ Milan Nedelković, T. 9292.

¹⁵⁹⁰ Milan Nedelković, T. 9292.

¹⁵⁹¹ Milan Nedelković, T. 7296.

¹⁵⁹² Ljubisav Simić, T. 7603-05; Aleksandar Tesić, T. 7790-91; Srblislav Davidović, T. 7694-95.

¹⁵⁹³ Ljubisav Simić, T. 7604; Aleksandar Tesić, T. 7791; Srblislav Davidović, T. 7693.

¹⁵⁹⁴ Momir Nikolić, T. 1670-75.

posvjedočio da je u jutarnjim satima 12. jula, prije nego što je otišao u hotel "Fontana" da izvrši pripreme za treći sastanak u hotelu "Fontana" u 10:00 sati, vidio pukovnika Blagojevića.¹⁵⁹⁵

444. U Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade za 12. juli, koji je potpisao pukovnik Blagojević, navodi se da snage Bratunačke brigade vrše pretres terena.¹⁵⁹⁶

445. U večernjim satima 12. jula, oko 20:00 sati, Ljubisav Simić se sastao s pukovnikom Blagojevićem na ulazu u "distributivni centar" Crvenog krsta u Bratuncu.¹⁵⁹⁷ Ljubisav Simić je pitao pukovnika Blagojevića ima li problema. Prema riječima Ljubisava Simića, pukovnik Blagojević je samo slegnuo ramenima.¹⁵⁹⁸

446. Momir Nikolić je posvjedočio da je u štabu Bratunačke brigade u kancelariji pukovnika Blagojevića održan sastanak s generalom Krstićem i komandantima jedinica VRS-a koje su učestvovala u napadu na Srebrenicu.¹⁵⁹⁹ Nije mogao sa sigurnošću reći kojeg dana se taj sastanak održao.¹⁶⁰⁰ Kasnije je čuo da je pukovnik Blagojević prisustvovao sastanku i da se pukovnik Pandurević nije složio s generalom Krstićem u pogledu vremena izvršenja akcija u Žepi.¹⁶⁰¹ Pukovnik Blagojević je navodno takođe izrazio neslaganje u vezi s vremenom kada su trebale započeti akcije u Žepi, te željom generala Krstića da jedan bataljon Bratunačke brigade smjesta krene za Žepu. Sastanak se navodno završio tako što je Blagojević otišao.¹⁶⁰²

447. Prema riječima Mirka Trivića, drugi sastanak, kojem su prisustvovali učesnici sastanka u repetitorskoj stanici i general Mladić, održao se 12. jula u štabu Bratunačke brigade u približno 21:00 sat. Mirko Trivić nije bio siguran da li je pukovnik Blagojević prisustvovao tom sastanku, ali pretpostavlja da jeste budući da se sastanak održavao u štabu Bratunačke brigade.¹⁶⁰³ Taj sastanak nije održan u prostoriji u kojoj su se obično održavali sastanci.¹⁶⁰⁴ Na tom sastanku, general Mladić je generalu Krstiću dao zadatak da isplanira napad na Žepu. Prema riječima Mirka Trivića, on i pukovnik Pandurević su se tome usprotivili, zahtjevajući da se njihovim jedinicama dâ vremena za odmor.¹⁶⁰⁵ Na tom sastanku, general Krstić je takođe dobio zadatak da organizuje

¹⁵⁹⁵ Momir Nikolić, T. 1674.

¹⁵⁹⁶ DP P441, Dnevni borbeni izvještaj za 12. juli 1995.

¹⁵⁹⁷ Ljubisav Simić, T. 7621.

¹⁵⁹⁸ Ljubisav Simić, T. 7622.

¹⁵⁹⁹ Momir Nikolić, T. 1648.

¹⁶⁰⁰ Momir Nikolić, T. 1647-48, 2374.

¹⁶⁰¹ Momir Nikolić nije lično prisustvovao tom sastanku. Vidio je komandante kako ulaze i izlaze iz štaba Bratunačke brigade. Momir Nikolić, T. 1654.

¹⁶⁰² Momir Nikolić, T. 1649-50, T. 2363-64, govoreći o Informativnom izvještaju od 23. juna 2003. o razgovoru Tužilaštva i Momira Nikolića održanom 28.-30. maja 2003. u Pritvorskoj jedinici UN-a.

¹⁶⁰³ Mirko Trivić, T. 7532.

¹⁶⁰⁴ Mirko Trivić, T. 7532.

¹⁶⁰⁵ Mirko Trivić, T. 7491-92.

obezbjedenje glavnih saobraćajnica oko Potočara.¹⁶⁰⁶ Pretresno vijeće misli da je to vjerovatno sastanak o kojem je govorio i Momir Nikolić.¹⁶⁰⁷

448. Momir Nikolić se, po vlastitim riječima, sastao s pukovnikom Blagojevićem u večernjim satima 12. jula i podnio mu izvještaj o svojim aktivnostima toga dana.¹⁶⁰⁸ Kapetan Nikolić je posvjedočio da je pukovnika Blagojevića obavijestio o odvajanju u Potočarima, zatočenju u "bijeloj kući" i školi "Vuk Karadžić", te o činjenici da muškarci bosanski Muslimani trebaju biti ubijeni.¹⁶⁰⁹ Prema riječima Momira Nikolića, pukovnik Blagojević je rekao samo to da je upoznat sa situacijom u Potočarima.¹⁶¹⁰ Momir Nikolić je posvjedočio da je taj sastanak trajao 15-20 minuta.¹⁶¹¹

449. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da je pukovnik Blagojević znao za zatočenje muškaraca bosanskih Muslimana u Bratuncu. Dvoje svjedoka je posvjedočilo da ih je pukovnik Blagojević poslao u školu "Vuk Karadžić".¹⁶¹² Svjedok P-210 je tamo bio poslan uveče 12. jula.¹⁶¹³

450. Svjedok P-210 je posvjedočio da je 12. jula slučajno čuo razgovor pukovnika Blagojevića, kapetana Nikolića, načelnika štaba Bratunačke brigade majora Novice Pajića i "potpukovnika, pukovnika [i] nekoliko generala".¹⁶¹⁴ Taj razgovor se odigrao kod prijavnice Bratunačke brigade, u trenutku kad se pukovnik Blagojević spremao kući.¹⁶¹⁵ Svjedok P-210 je posvjedočio da je pukovnik Blagojević kapetanu Nikoliću rekao sljedeće:

da obezbijedi sve kako treba [...] da sve bude u redu [...] da ne bude nekih problema – sad vjerovatno prema tim ljudima koji su bili tamo u školi.¹⁶¹⁶

451. Dana 13. jula prije 07:00 sati, svjedok P-120 se nakratko susreo s pukovnikom Blagojevićem u štabu Bratunačke brigade dok je ovaj ulazio u zgradu, da bi, prema riječima svjedoka P-120, u štabu brigade proveo ostatak dana.¹⁶¹⁷ Nedugo nakon 07:00 sati, pukovnik

¹⁶⁰⁶ Mirko Trivić, T. 7493. Vidi *supra* Dio II, (D).(3)(i).

¹⁶⁰⁷ Momir Nikolić je posvjedočio da se ne može sjetiti tačnih datuma kada su ti sastanci održani. Vidi npr. Momir Nikolić, T. 2383-84.

¹⁶⁰⁸ Momir Nikolić, T. 1699-1700.

¹⁶⁰⁹ Momir Nikolić, T. 1700.

¹⁶¹⁰ Momir Nikolić je posvjedočio: "Ja mogu da kažem samo moj utisak koji sam ja stekao tada, a to je da jednostavno ta operacija koja se sprovodila, da je on bio informisan o toj operaciji i da je bio u toku i da to što sam mu ja rekao nije ništa posebno novo i nisu nove informacije koje su prvi put do njega došle." Momir Nikolić, T. 1701.

¹⁶¹¹ Momir Nikolić, T. 1688, 1699-1701.

¹⁶¹² Svjedok P-210, T. 7405-06; Ljubomir Beatović, T. 9701-02, vidi *supra* par. 275.

¹⁶¹³ Svjedok P-210, T. 7376, 7404. Ljubomir Beatović je tamo poslan u jutarnjim satima 13. jula, vidi *supra* par. 278.

¹⁶¹⁴ Svjedok P-210, T. 7377-78.

¹⁶¹⁵ Svjedok P-210, T. 7405-06.

¹⁶¹⁶ Svjedok P-210, T. 7379.

¹⁶¹⁷ Svjedok P-210, T. 7384-85.

Blagojević se sastao s Momikom Nikolićem, koji ga je upoznao s najnovijim obavještajnim saznanjima o tome da se kolona Muslimana kreće prema Konjević-Polju, te da su na tom području zarobljeni muškarci bosanski Muslimani.¹⁶¹⁸ Momir Nikolić je u svom iskazu naveo da mu je pukovnik Blagojević rekao da nastavi s aktivnostima u Potočarima.¹⁶¹⁹

452. U približno 09:30, u Bratunačkoj brigadi je održan sastanak kojem su prisustvovali general Mladić, Dragomir Vasić, potpukovnik Popović i general Krstić.¹⁶²⁰ Nejasno je da li je pukovnik Blagojević prisustvovao tom sastanku.¹⁶²¹ Prema riječima Momira Nikolića, oko 15 minuta nakon jutarnjeg sastanka s generalom Mladićem, Momir Nikolić sastao se s pukovnikom Blagojevićem u njegovoj kancelariji. Pukovnik Blagojević mu je rekao da "nastavi[...] s operacijom transporta žena i djece iz Potočara u Kladanj i izdvajanja i pritvaranja vojno sposobnih muslimanskih muškaraca".¹⁶²²

453. Oko 11:00, Ljubomir Beatović, bolničar Bratunačke brigade, sastao se s pukovnikom Blagojevićem u kancelariji dežurnog operativnog oficira. Pukovnik Blagojević je Ljubomira Beatovića poslao u školu "Vuk Karadžić" da vidi kakvo je zdravstveno stanje zatvorenika.¹⁶²³ U školu "Vuk Karadžić" je 13. jula otišao još jedan pripadnik Bratunačke brigade, svjedok P-135. Taj svjedok je ušao u školu pod izlikom da mu je to naredio pukovnik Blagojević. On je pred Pretresnim vijećem rekao: "Postoji vrlo, vrlo velika mogućnost da sam ja sâm, ustvari, zaključio da treba tako nešto da uradim".¹⁶²⁴

454. Milan Neđelković je posvjedočio da je 13. jula vozač trebao odvesti pukovnika Blagojevića njegovoj majci. Međutim, pukovnika Blagojevića je vozio Milan Neđelković,¹⁶²⁵ nego Dragan Josipović.¹⁶²⁶ Pukovnik Blagojević je sa sobom doveo i ljekara, koji mu je pregledao majku. Pukovnik Blagojević je s majkom ostao do 13:00 ili 14:00 sati.¹⁶²⁷

455. Svjedok P-210 je posvjedočio da se pukovnik Blagojević 13. ili 14. jula vozio putem Bratunac-Konjević-Polje-Milići.¹⁶²⁸ Uz put je stajalo više pripadnika Bratunačke brigade. Prema riječima svjedoka P-210, u blizini Konjević-Polja pukovnik Blagojević je pitao vojnike ima li

¹⁶¹⁸ Momir Nikolić, T. 1707-08.

¹⁶¹⁹ Momir Nikolić, T. 1708.

¹⁶²⁰ Momir Nikolić, DP P82, Izjava o činjenicama, str. 3.

¹⁶²¹ Momir Nikolić, DP P82, Izjava o činjenicama, str. 3-4. Momir Nikolić nije prisustvovao tom sastanku i ne tvrdi da je pukovnik Blagojević prisustvovao tom sastanku.

¹⁶²² Momir Nikolić, DP P82, Izjava o činjenicama, str. 4. Vidi i Momir Nikolić, T. 1707-08.

¹⁶²³ Ljubomir Beatović, T. 9701-02. Vidi *supra* par. 278

¹⁶²⁴ Svjedok P-135, T. 5731-32, 5734, 5738. Vidi *supra* par. 276.

¹⁶²⁵ Milan Neđelković, T. 7299.

¹⁶²⁶ Dragan Josipović, DP D219/1, Izjava, str. 3.

¹⁶²⁷ Dragan Josipović, DP D219/1, Izjava, str. 3.

¹⁶²⁸ Svjedok P-210, T. 7388.

problema i rekao im da zarobljenike, ako na njih naiđu, dovedu u brigadu kako bi se izbjeglo njihovo zlostavljanje i provociranje, te da prema njima postupaju profesionalno.¹⁶²⁹

456. Momir Nikolić je posvjedočio da se ponovo sastao s pukovnikom Blagojevićem u noći s 13. na 14. juli. U tom razgovoru, Momir Nikolić je pukovnika Blagojevića informisao o situaciji u Bratuncu i rekao mu da će muškarci bosanski Muslimani sutradan biti prebačeni u zonu odgovornosti Zvorničke brigade, gdje će biti pogubljeni. Momir Nikolić je rekao da pukovnik Blagojević nije reagovao na tu informaciju.¹⁶³⁰ Prema riječima kapetana Nikolića, on je s pukovnikom Blagojevićem o ubijanju u skladištu u Kravici i činjenici da je Bratunačka brigada učestvovala u tome razgovarao tek nekoliko dana kasnije,¹⁶³¹ nakon što se pukovnik Blagojević vratio iz Žepe.¹⁶³²

457. Momir Nikolić je posvjedočio da je 14. jula u 00:45 sati u štabu Bratunačke brigade obavijestio pukovnika Blagojevića da bi svaki čovjek u Bratuncu trebao da pomogne u čuvanju zatvorenika u Bratuncu. Osim toga, rekao je pukovniku Blagojeviću da se sastao s Dragom Nikolićem u Zvorniku i da je prisustvovao sastanku u prostorijama SDS-a u Bratuncu. Posvjedočio je da je pukovniku Blagojeviću saopštio da mu je pukovnik Beara rekao da će bosanske Muslimane ubiti.¹⁶³³

458. Negdje 14. jula, isto prema riječima Momira Nikolića, pukovnik Blagojević je informisan o situaciji u Bratuncu u noći s 13. na 14. juli. Momir Nikolić je svog komandanta navodno obavijestio o tome šta je saznao u vezi sa ubijanjem u školi "Vuk Karadžić".¹⁶³⁴ Razgovarali su i o učešću pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade u prijevozu zarobljenih Muslimana na područje opštine Zvornik.¹⁶³⁵ Prema Nikolićevim riječima, pukovnik Blagojević mu nije dao nikakvo konkretno naređenje.¹⁶³⁶

459. U skladu s Naređenjem generala Krstića za pretres terena od 13. jula,¹⁶³⁷ pukovnik Blagojević je 14. jula svojim bataljonima izdao naređenje za izvršenje tog zadatka, dodijelivši svakom bataljonu konkretno područje.¹⁶³⁸

---

¹⁶²⁹ Svjedok P-210, T. 7387.

¹⁶³⁰ Momir Nikolić, T. 1757-59.

¹⁶³¹ Momir Nikolić, T. 1738.

¹⁶³² Momir Nikolić, T. 1738, 1741-42.

¹⁶³³ Momir Nikolić, T. 1757-58.

¹⁶³⁴ Momir Nikolić, T. 1763-64.

¹⁶³⁵ Momir Nikolić, T. 1763-64.

¹⁶³⁶ Momir Nikolić, T. 1763-64

¹⁶³⁷ DP P472, Naređenje za pretres terena s potpisom generala Krstića od 13. jula u 20:00 sati.

¹⁶³⁸ DP P483, Naređenje za pretres terena s potpisom pukovnika Blagojevića od 14. jula. Vidi *supra* Dio II, D. 2. (a).

460. Dana 14. jula, pukovnik Blagojević je zatražio da se (privremeno) jedna jedinica pošalje u Trnovo, kako bi zamijenila drugu jedinicu Bratunačke brigade.¹⁶³⁹ (Ta privremena jedinica formirana je Naređenjem od 15. jula).¹⁶⁴⁰ U Dnevnom borbenom izvještaju od tog dana, pukovnik Blagojević je naveo da na području na kojem su njegove snage vršile pretres terena "nisu primijećene neprijateljske snage niti se s njima došlo u kontakt".¹⁶⁴¹

461. Dana 15. jula, neposredno nakon ponoći, pukovnik Blagojević je naredio Mići Gavriću, načelniku artiljerije Bratunačke brigade, da pošalje ljudstvo artiljerijske jedinice u Zvorničku brigadu radi obezbjeđenja puta Zvornik-Šekovići-Tuzla. Mićo Gavrić je odbio izvršiti to naređenje, zato što nije htio svoje ljude poslati na nepoznati teren kao pješadijsku jedinicu, za šta oni nisu bili odgovarajuće opremljeni. Tražio je pismeno naređenje. Pukovnik Blagojević mu je obećao da će jedinicu smijeniti sljedećeg dana, te je Mićo Gavrić pristao otići u taj sektor.¹⁶⁴² Pukovnik Blagojević je Mići Gavriću rekao da je to naređenje "više komande".¹⁶⁴³

462. Dnevnim borbenim izvještajem od 15. jula, pukovnik Blagojević je informisao komandu Drinskog korpusa o toku akcija pretresa terena koje je vršio 1. bataljon.¹⁶⁴⁴ Dodao je da je dio njihovih snaga (80 vojnika) poslat u zonu Zvorničke brigade, te da je jedan vod poslat u zonu odgovornosti 2. romanijske motorizovane brigade.¹⁶⁴⁵

463. Dana 16. jula, pukovnik Blagojević i potpukovnik Cvjetinović su otišli u sektor Šušnjari-Jagličići kako bi nadzirali završetak operacije pretresa terena.¹⁶⁴⁶ Prema Dnevnom borbenom izvještaju Bratunačke brigade od 16. jula, "komandant brigade je u toku dana izvršio obilazak svih jedinica koje blokiraju neprijateljsko izvlačenje (1. mlpbr, jedinica 65. zmp, delovi MUP-a, 5.

¹⁶³⁹ DP P484, Zahtjev za smjenu jedinice u sastavu 4. drinske lake pješadijske brigade od 14. jula 1995. s potpisom pukovnika Blagojevića.

¹⁶⁴⁰ DP P493, Naređenje Bratunačke brigade za smjenu privremenog ljudstva s potpisom pukovnika Blagojevića.

¹⁶⁴¹ DP P485, Dnevni borbeni izvještaj, potpisan za pukovnika Blagojevića, od 14. jula 1995.

¹⁶⁴² Mićo Gavrić, T. 8404-06.

¹⁶⁴³ Mićo Gavrić, T. 8504-05.

¹⁶⁴⁴ DP P490, Dnevni borbeni izvještaj, potpisan za pukovnika Blagojevića, upućen komandi Drinskog korpusa, od 15. jula 1995. Svjedok DP-105 je posvjedočio da tog dana njegova jedinica nije stigla do Lupoglava ni do Šušnjara. Svjedok DP-105, T 10140.

¹⁶⁴⁵ DP P490, Dnevni borbeni izvještaj, potpisan za pukovnika Blagojevića, od 15. jula 1995.

¹⁶⁴⁶ Svjedok DP-105 je posvjedočio da su pukovnik Blagojević i potpukovnik Cvjetinović 16. jula došli u 1. bataljon. Svjedok DP-105, T. 10085-87.

inžb) i precizirao zadatke i organizovao sadejstvo i vezu".¹⁶⁴⁷ Dva svjedoka su potvrdila da je Blagojević s potpukovnikom Cvjetinovićem obišao 2. pješadijski bataljon.¹⁶⁴⁸

464. Tokom obilaska 2. bataljona, Blagojević je, na osnovu naređenja svojih nadređenih, naredio da se u Zvornik pošalje jedna četa 2. bataljona. U Dnevnom borbenom izvještaju se kaže da su izvršene pripreme za slanje dvije čete u Zvorničku brigadu.¹⁶⁴⁹ Pripadnici 2. bataljona nisu htjeli ići u Zvornik i posvađali su se sa Zoranom Jovanovićem i pukovnikom Blagojevićem. Vojnici su čak uperili puške u pukovnika Blagojevića. Zoran Jovanović je uspio umiriti vojnike i nagovoriti ih da pristanu izvršiti to naređenje, obećavši da će im se i on lično priključiti.¹⁶⁵⁰ Zoran Jovanović je posvjedočio da je na kraju u Zvornik poslana 4. četa.¹⁶⁵¹ Na radnom sastanku sa članovima štaba i komande Bratunačke brigade, razgovaralo se o formiranju bataljona koji će se poslati u Žepu.¹⁶⁵² Istoga dana, pukovnik Blagojević je 1. bataljonu izdao sljedeće naređenje: "kompletan bataljon, izvući iz reona razmjesta i pripremiti za izvršenje borbenih dejstava".¹⁶⁵³ Prvi bataljon se do 07:00 sati 17. jula trebao pripremiti za marš na Žepu.¹⁶⁵⁴

465. Nešto prije odlaska u Žepu,¹⁶⁵⁵ pukovnika Blagojevića je njegov vozač i tjelohranitelj Neđeljковиć odveo u rudnik boksita u Gunji, gdje je izvršio smotru jedinica. U poslijepodnevnim satima, vratili su se u Bratunačku brigadu. Tamo su se odvezli putem koji prolazi kroz Miliće, a vratili su se kroz Podravanje i Srebrenicu.¹⁶⁵⁶

466. Ujutro 17. jula, pukovnik Blagojević se nalazio na isturenom komandnom mjestu u Pribićevcu, gdje se sastao s potpukovnikom Dragomir Kesarovićem iz Odjeljenja za bezbjednost Glavnog štaba kako bi razgovarali o operaciji pretresa terena.¹⁶⁵⁷ Dana 17. jula,

¹⁶⁴⁷ DP P496, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 16. jula 1995. Svjedok P-210 je posvjedočio da je možda četiri-pet dana poslije pada Srebrenice otišao s Blagojevićem u obilazak Miličke brigade u Milićima. Svjedok P-210, T. 7386-87. Međutim, kada mu je predočen DP P496, svjedok P-210 je posvjedočio da se ne sjeća obilaska o kojem govori taj borbeni izvještaj. Svjedok P-210, T. 7394. Svjedok P-210 je posvjedočio da su se, vraćajući se iz Milića, vozili putem Bratunac-Konjević-Polje, te da je Blagojević zastao da popriča s nekim vojnicima pokraj puta, svjedok P-210, T. 7387.

¹⁶⁴⁸ Zoran Jovanović, T. 9870-71, 9900-02; svjedok DP-105, T. 10085. Vidi i DP-106, T. 10375.

¹⁶⁴⁹ DP P496, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 16. jula, potpisan za pukovnika Blagojevića.

¹⁶⁵⁰ Zoran Jovanović, T. 9872-74. Kada su vojnici krenuli u Zvornik, potpukovnik Cvjetinović nije dozvolio Zoranu Jovanoviću da im se pridruži zato što je ostatak 2. bataljona trebao ubrzo biti poslat u Žepu. Jedinicama koje su išle u Zvornik zaista se priključio zamjenik komandanta 2. bataljona, Zoran Kovačević.

¹⁶⁵¹ Zoran Jovanović, T. 9870-71, 9901-02. Vidi takođe DP P129, presretnuti razgovor Rasića i potpukovnika Popovića. Na tom snimku je Popović, na pitanje da li je nešto od Blagojevića stiglo, rekao: "Jeste, stiglo je".

¹⁶⁵² DP P403, Knjiga zapisnika Bratunačke brigade, zapis od 16. jula.

¹⁶⁵³ DP P498, Naređenje Bratunačke brigade od 16. jula 1995., Upućivanje bataljona u rejon borbenih dejstava, s potpisom pukovnika Blagojevića, stavka 1.

¹⁶⁵⁴ DP P498, Naređenje Bratunačke brigade od 16. jula 1995. Upućivanje bataljona u rejon borbenih dejstava, s potpisom pukovnika Blagojevića, stavka 5. Vidi i DP P403, Knjiga zapisnika Bratunačke brigade, zapis od 16. jula.

¹⁶⁵⁵ Milan Neđeljковиć nije mogao reći kojeg dana je odveo pukovnika Blagojevića u rudnik. Milan Neđeljковиć, T. 7300-01.

¹⁶⁵⁶ Milan Neđeljковиć, T. 7300-03.

¹⁶⁵⁷ Dragomir Kesarović, T. 10661.

pukovnik Blagojević je zadužio Dragomira Zekića, komandanta 3. bataljona, da izvrši pretres terena na području Konjević-Polja.¹⁶⁵⁸ U 12:20, Blagojević je viđen na čelu konvoja Bratunačke brigade koji je išao na Žepu.¹⁶⁵⁹

467. Toga dana, u Bratunačku brigadu su privedena četvorica maloljetnih bosanskih Muslimana.¹⁶⁶⁰ U depeši upućenoj Drinskom korpusu, u čijem potpisu stoji ime pukovnika Blagojevića, predlaže se da svjedočenje tih dječaka "zabeleže kamere [...] press-centra" Drinskog korpusa.¹⁶⁶¹ U hitnom dopisu, potpisanom imenom pukovnika Blagojevića i upućenom Drinskom korpusu, traži se odgovarajuće vozilo za prijevoz ranjenih zarobljenika bosanskih Muslimana.¹⁶⁶² Dana 18. jula, Momir Nikolić je izvijestio pukovnika Blagojevića da su ranjeni zarobljenici evakuisani uz policijsku pratnju koju je obezbijedio Drinski korpus.¹⁶⁶³

468. Prema Dnevnom borbenom izvještaju pukovnika Blagojevića od 18. jula, 3. i 4. bataljon, te mobilisano ljudstvo na radnoj obavezi, vršili su pretres terena na području Pobuđa i Konjević-Polja.¹⁶⁶⁴ Pretresnom vijeću su takođe predloženi dokazi da je pukovnik Blagojević od 18. jula bio u Žepi i rukovodio operacijom čišćenja terena.¹⁶⁶⁵

469. Momir Nikolić je posvjedočio da se pukovnik Blagojević nakon pada Žepe, negdje 24. jula, vratio u Bratunac.¹⁶⁶⁶

470. Momir Nikolić je posvjedočio da je u septembru 1995., nedugo nakon što je od potpukovnika Popovića dobio zadatak da ponovno pokopa tijela, o tom zadatku obavijestio pukovnika Blagojevića.¹⁶⁶⁷ Pukovnik Blagojević mu je dao dozvolu da stupi u kontakt sa civilnim vlastima.¹⁶⁶⁸ Naposljetku, Momir Nikolić je posvjedočio da je u septembru ili oktobru 1995. redovito obavještavao pukovnika Blagojevića o tome kako napreduje ponovno pokopavanje.¹⁶⁶⁹

¹⁶⁵⁸ Dragomir Zekić, T. 8934-35.

¹⁶⁵⁹ Richard Butler, T. 4534, presretnuti razgovor u DP P268 od 17. jula 1995. u 12:20 sati.

¹⁶⁶⁰ Mićo Gavrić, T. 8518; Afik Orić, DP P544, str. 3. Vidi *supra* Dio II, D. 2. (a)(i).

¹⁶⁶¹ DP P501, Depeša upućena Drinskom korpusu od 17. jula, koju je poslao pukovnik Blagojević.

¹⁶⁶² DP P502, vrlo hitan dopis Bratunačke brigade Drinskom korpusu od 17. jula, potpisan imenom pukovnika Blagojevića.

¹⁶⁶³ DP P504, Izvještaj o situaciji u regionu Srebrenice, s potpisom Momira Nikolića, poslan komandi Bratunačke brigade, 18. juli.

¹⁶⁶⁴ DP P503, Dnevni borbeni izvještaj koji je pukovnik Blagojević poslao 18. jula 1995. Prema riječima Dragomira Zekića, toga dana je, konkretno, izvršen pretres područja Glogove, Sandića i Hrnčića. Nije izvršen pretres područja Pobuđa ni Konjević-Polja. Dragomir Zekić, T. 8934 -35.

¹⁶⁶⁵ P503, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 18. jula 1995.

¹⁶⁶⁶ Momir Nikolić, T. 1765. Vidi i DP P825, Izvještaj generalnog sekretara, par. 420-425.

¹⁶⁶⁷ Momir Nikolić, T. 1767; 2355.

¹⁶⁶⁸ Momir Nikolić, T. 1767-68.

¹⁶⁶⁹ Momir Nikolić, T. 1769.

471. Pretresno vijeće napominje da je nejasno gdje je pukovnik Blagojević bio tokom velikog dijela septembra i oktobra 1995.¹⁶⁷⁰ Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da je 16. oktobra 1995. u 08:00 sati pukovnik Blagojević bio u Bratuncu. Održao je "radni sastanak" s "komandom brigade i komandantima bataljona" u štabu Bratunačke brigade na kojem je Momir Nikolić referisao: "Trenutno radimo na obavezama od strane GŠ VRS (asanacija)".¹⁶⁷¹

472. U vezi s gorepomenutim navodnim sastancima kapetana Nikolića i pukovnika Blagojevića, Pretresno vijeće primjećuje da nema dokaza koji bi potvrđivali ono što je rečeno na tim sastancima. Osim toga, ni za kapetana Nikolića ni za pukovnika Blagojevića nije utvrdilo da su poduzeli bilo kakve neposredne korake koji bi mogli poslužiti kao indicije koje potvrđuju svjedočenje Momira Nikolića. Pretresno vijeće, u ovom kontekstu, potvrđuje svoj zaključak da se Momir Nikolić ne može smatrati potpuno vjerodostojnim i pouzdanim svjedokom, te da je za njegove iskaze u vezi s pitanjima koja se direktno tiču upoznatosti optuženog, na primjer o čemu je pukovnika Blagojevića izvijestio na tim sastancima i koje je zadatke dobio, Vijeću potrebna potvrda prije nego što donese zaključak na štetu optuženog.

---

¹⁶⁷⁰ Prema navodima Tužilaštva, pukovnik Blagojević je putovao amo-tamo između sektora Sarajevsko-romanijskog korpusa i zone odgovornosti Bratunačke brigade. Optužnica, par. 2. Odbrana tvrdi da je pukovnik Blagojević radio na premještanju brigade na područje Trnova, zbog čega nije stalno bio u Bratuncu. Blagojevićev završni podnesak, par. 87.

¹⁶⁷¹ P505, Zapisnik sa sastanka održanog 16. jula 1995. u 08:00 sati, Zbirka Referisanje, sastanci, 1. Brlpbr. Ljubomir Beatović je posvjedočio da je prisustvovao tom sastanku, ali se ne sjeća Nikolićeve izjave da ta brigada "trenutno" radi na asanaciji, T. 9715-17.9730.

C. Upoznatost pukovnika Blagojevića s akcijama Bratunačke brigade

1. U vezi sa srebreničkom enklavom prije 11. jula 1995.

473. Podsjećajući da "činjenični kontekst" može poslužiti za dokazivanje pitanja relevantnih za optužbe, poput pobude, prilike, namjere, priprema, plana ili upoznatosti optuženog,¹⁶⁷² Pretresno vijeće će iznijeti zaključke do kojih je došlo u vezi s upoznatošću Vidoja Blagojevića s akcijama Bratunačke brigade vezanim za srebreničku enklavu prije 11. jula 1995.

474. Premda je konstatovalo da su elementi Bratunačke brigade prije napada učestvovali u blokiranju ulaska humanitarne pomoći i konvoja u srebreničku enklavu na Žutom Mostu, te sprečavanju povratka vojnika Holandskog bataljona u enklavu¹⁶⁷³ i nakon što je pukovnik Blagojević 25. maja postao komandant Bratunačke brigade,¹⁶⁷⁴ Pretresno vijeće je mišljenja da predloženi dokazi ne upućuju na zaključak da je pukovnik Blagojević, po imenovanju za komandanta Bratunačke brigade, bilo naredio bilo aktivno podržavao blokadu humanitarnih konvoja i konvoja snabdijevanja. Međutim, Pretresnom vijeću je predloženo dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može zaključiti da je pukovnik Blagojević bio svjestan činjenice da bosanski Muslimani nemaju osnovnih potrepština poput hrane i goriva, kao i da je aktivnost Holandskog bataljona uveliko ograničena nedostatkom ljudstva, goriva i municije.¹⁶⁷⁵

475. Po preuzimanju dužnosti komandanta Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević je sigurno bio upoznat s činjenicom da elementi njegove brigade, konkretno pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove kapetan Momir Nikolić i pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade, aktivno učestvuju u kontroli konvoja koji ulaze u srebreničku enklavu.¹⁶⁷⁶ Nadalje, Momir Nikolić je posvjedočio da je svrha sprečavanja snabdijevanja bila ta da se Holandski bataljon onesposobi za borbu i izvršenje zadatka u enklavi, te život civilnog stanovništva učini nemogućim.¹⁶⁷⁷ Budući da je pukovniku Blagojeviću bilo potrebno da zna kakvo je stanje borbene gotovosti Holandskog bataljona prije početka napada 6. jula, o tome su ga vjerovatno informisali njegovi pretpostavljeni na sastancima na kojima su vršene pripreme za tu operaciju, kao i kapetan Nikolić, koji je bio veza između Bratunačke brigade i Holandskog bataljona. Pretresno vijeće konstatuje da su mu te informacije sigurno ukazale na to koliko je Holandski bataljon spreman -

¹⁶⁷² Vidi *supra* par. 137.

¹⁶⁷³ Vidi *supra* par. 138-140.

¹⁶⁷⁴ Iskazi svjedoka iz Holandskog bataljona potvrđuju da se blokada konvoja nastavila nakon 25. maja 1995. Vidi *supra* Dio II, C. 3, konkretno par. 111-112, 117.

¹⁶⁷⁵ DP P851, Ministarstvo odbrane Nizozemske, Izvještaj koji se zasniva na referisanju o Srebrenici od 4. oktobra 1995., str. 17.

¹⁶⁷⁶ Vidi *supra* Dio II, C. 3.

¹⁶⁷⁷ Momir Nikolić, T. 1634-35

tačnije nespreman – da se nosi sa humanitarnim problemima koji će uslijediti po napadu na srebreničku enklavu.

476. Pretresno vijeće, nadalje, konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao za učešće elemenata Bratunačke brigade, uključujući 2. i 3. bataljon, u snajperskom djelovanju i granatiranju srebreničke enklave u mjesecima koji su prethodili napadu na tu enklavu,¹⁶⁷⁸ kao i u napadu na posmatračko mjesto Holandskog bataljona "Echo" početkom juna 1995.¹⁶⁷⁹ Prema uvriježenoj operativnoj praksi Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević bi se redovno sastajao s potčinjenim komandantima četiri bataljona, koji bi mu redovno podnosili izvještaje o svojim aktivnostima. Pukovnik Blagojević je, kao komandant Bratunačke brigade, bio dužan znati šta jedinice u sastavu te brigade rade. Budući da je srebrenička enklava bila primarni zadatak Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević je sigurno tražio da bude redovno izvještavan o napadima na enklavu ili iz enklave. Pretresnom vijeću nije predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da takvog redovnog izvještavanja u periodu od 25. maja do početka jula 1995. nije bilo. Pretresno vijeće konstatuje da je ta aktivnost pomogla pukovniku Blagojeviću da pripremi i isplanira napad na enklavu.

477. Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević znao za učešće Bratunačke brigade u napadu na srebreničku enklavu, koji je uključivao paljbu po civilima u centru Srebrenice, što je nagnalo civile i Holandski bataljon da iz grada Srebrenice krenu u Potočare, i ponovno otvaranje vatre na te civile dok su bježali iz Srebrenice u Potočare.¹⁶⁸⁰ Štaviše, Pretresno vijeće podsjeća da je Mićo Gavrić posvjedočio da je, kada je otvorio vatru na područje na kojem su se nalazili civili koji su iz Srebrenice pješke išli prema Potočarima, postupio po naređenju pukovnika Blagojevića od 5. jula.¹⁶⁸¹ Vidoje Blagojević se za vrijeme napada na srebreničku enklavu nalazio na isturenom komandnom mjestu u Pribićevcu. Kao komandant brigade koja je učestvovala u borbi, bilo je logično da pukovnik Blagojević bude u kontaktu sa svojim jedinicama, i Pretresno vijeće konstatuje da je to doista i bio.¹⁶⁸²

478. Naposlijetku, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević bio upoznat s ciljem operacije "Krivaja 95" da se srebrenička enklava suzi na gradsko područje, te da je svojim potčinjenima

¹⁶⁷⁸ Vidi *supra* par. 117.

¹⁶⁷⁹ Vidi *supra* par. 118.

¹⁶⁸⁰ Za zaključke Pretresnog vijeća u vezi s učešćem elemenata Bratunačke brigade u tom napadu, uključujući otvaranje vatre po civilima, vidi *supra* Dio II, C.5.

¹⁶⁸¹ Vidi *supra* par. 131.

¹⁶⁸² Vidi *supra* Dio II, C i par. 436.

davao zadatke koji su trebali doprinijeti uspjehu te operacije.¹⁶⁸³ Pretresno vijeće, osim toga, konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da se cilj operacije promijenio, tako da operacija više nije imala za cilj sužavanje, nego eliminaciju enklave. I general Krstić i pukovnik Blagojević su se za vrijeme napada nalazili na isturenom komandnom mjestu u Pribićevcu. Osim toga, u Pribićevac su dolazili predstavnici bratunačkih civilnih vlasti, poput Miroslava Deronjića koji je 11. jula otišao u Pribićevac i ondje vodio kratak razgovor s pukovnikom Blagojevićem o akcijama u Srebrenici. Deronjić je posvjedočio: "Razmijenili smo neko mišljenje o tome koliko ko od nas zna o završnosti te operacije koja je izvođena oko Srebrenice."¹⁶⁸⁴ Na osnovu navedenog, Pretresno vijeće zaključuje da je pukovnik Blagojević bio upoznat s opštim tokom napada, događajima tokom napada i činjenicom da je krajnji cilj napada bilo zauzimanje srebreničke enklave.

2. Potočari

479. Pretresno vijeće je konstatovalo da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da su pripadnici Bratunačke brigade učestvovali u ubijanju u Potočarima.¹⁶⁸⁵ Pretresno vijeće nadalje konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević bilo svojim bilo nekim drugim jedinicama dao predmetna naređenja ili uputstva da ubiju ili nanesu teške tjelesne povrede bosanskim Muslimanima u Potočarima. Shodno tome, Pretresno vijeće ne može uspostaviti vezu između pukovnika Blagojevića i ubijanja u Potočarima.

480. Pretresno vijeće je konstatovalo da ne postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u premlaćivanju civila bosanskih Muslimana u Potočarima.¹⁶⁸⁶ Pretresno vijeće nadalje zaključuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević bilo svojim bilo drugim jedinicama dao predmetna naređenja i uputstva za premlaćivanje ili zlostavljanje bosanskih Muslimana u Potočarima. Shodno tome, Pretresno vijeće ne može uspostaviti vezu između pukovnika Blagojevića i premlaćivanja u Potočarima.

¹⁶⁸³ Vidi *supra* Dio II, C.4.(a); DP P406, Zapovest za aktivna borbena dejstva Bratunačke brigade, s potpisom pukovnika Blagojevića, 5. juli 1995.; DP P403, Knjiga zapisnika Bratunačke brigade, zapis od 3. jula.

Pretresno vijeću nisu predočeni dokazi na osnovu kojih bi moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević 5. jula prisustvovao sastanku u štabu Bratunačke brigade, kojem je predsjedavao general Krstić i na kojem su razni komandanti dobili zaduženja za srebreničku operaciju. Međutim, na osnovu činjenice da je istoga dana pukovnik Blagojević održao dva sastanka sa članovima svog štaba, na kojima je izložio naređenje Drinskog korpusa "Krivaja 95", i podijelio zaduženja jedinicama Bratunačke brigade, Pretresno vijeće može samo zaključiti da je pukovnik Blagojević toga dana od generala Krstića primio zaduženja za Bratunačku brigadu.

¹⁶⁸⁴ Vidi *supra* par. 78 i 130. Pretresno vijeće podsjeća da je Miroslav Deronjić prije toga od predsjednika Karadžića saznao da operacija ima novi cilj: potpuno zauzimanje Srebrenice. Vidi *supra* par 78.

¹⁶⁸⁵ Vidi *supra* par. 209.

¹⁶⁸⁶ Vidi *supra* par. 210.

481. Pretresno vijeće je konstatovalo da ne postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je ijedan pripadnik Bratunačke brigade učestvovao u ispitivanjima tokom kojih su civili bosanski Muslimani zlostavljani u Potočarima. Nadalje, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević izdao naređenja ili uputstva u vezi s ispitivanjima u Potočarima.

482. Pretresno vijeće je konstatovalo da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može zaključiti da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove, kapetan Nikolić, učestvovali u odvajanju muškaraca bosanskih Muslimana od ostalih bosanskih Muslimana u Potočarima 12. i 13. jula.¹⁶⁸⁷ Pretresno vijeće zaključuje da ne postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da Vojna policija Bratunačke brigade učestvuje u odvajanju 12. jula; najviše što se na osnovu dokaza može zaključiti jeste da je pukovnik Blagojević po svoj prilici znao da su pripadnici njegove jedinice u Potočarima i da vrše obezbjeđenje viših oficira VRS-a, među kojima i generala Mladića, te opšte obezbjeđenje tog područja.¹⁶⁸⁸ Pretresnom vijeću nije predočeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je znao da se odvajanja vrše, a još manje da u tome učestvuju pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade. Nadalje, Pretresno vijeće ne smatra da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik morao Blagojević znao da Momir Nikolić učestvuje u odvajanjima 12. jula.¹⁶⁸⁹

483. Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević morao znati da pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade koji su se 13. jula nalazili u Potočarima direktno ili indirektno pomažu u odvajanju muškaraca od ostalih bosanskih Muslimana. Cijeloga dana 12. jula, autobusi u kojima su uglavnom bili žene, djeca i stari ljudi prolazili su kroz Bratunac na putu za teritoriju pod kontrolom ABiH. Uveče 12. jula u Bratuncu su ostali samo autobusi s muškarcima.¹⁶⁹⁰ Pukovnik Blagojević je uveče 12. jula bio u Bratuncu, tako da je sigurno znao, ako i nije neposredno vidio, ishod odvajanja u Potočarima. Prema tome, morao je biti upoznat s činjenicom da su aktivnosti

¹⁶⁸⁷ Vidi *supra* par. 212.

¹⁶⁸⁸ Dokazi pokazuju da je pukovnik Blagojević 11. jula bio u Srebrenici. Morao je znati da je general Mladić 11. jula prespavao u hotelu "Fontana" i da Vojna policija Bratunačke brigade vrši obezbjeđenje hotela. Pukovnik Blagojević je ujutro 12. jula bio u Bratuncu, a ostatak dana je vršio smotru svojih jedinica. Po povratku u brigadu upoznao se s aktivnostima svojih jedinica. Pukovnik Blagojević je 12. jula prespavao u Bratuncu. Vidi *supra* par. 437, 438, 440, 443, 440, 449; DP P449, stranica Dnevnika Vojne policije, zapis od 12. jula 1995.

¹⁶⁸⁹ Momir Nikolić je jedini izvor informacija kojim Pretresno vijeće raspolaže u vezi s upoznatoću pukovnika Blagojevića s aktivnostima Momira Nikolića 12. jula. Momir Nikolić je posvjedočio da se s pukovnikom Blagojevićem nije sastao nakon sastanka u hotelu "Fontana" i prije nego što je 12. jula iz Bratunca krenuo u Potočare, te da s njim nije komunicirao tokom dana. Momir Nikolić, T. 1686-88, 1898-1903.

¹⁶⁹⁰ Vidi *supra* par. 266-268.

koje su se vršile u Potočarima u vezi s "obezbjedenjem" doprinijele odvajanju muškaraca od ostalih bosanskih Muslimana. Kako se obrazlaže u nastavku, iskaz Momira Nikolića da je u noći 12. jula obavijestio pukovnika Blagojevića da "vrši koordinaciju" aktivnosti u Potočarima, koje su uključivale i odvajanje 12. jula, po mišljenju Pretresnog vijeća nije dovoljan da bi se na osnovu neposrednih dokaza utvrdilo da je pukovnik Blagojević za odvajanja znao već 13. jula.¹⁶⁹¹ Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da se na osnovu cjelokupnog dokaznog spisa koji mu je predložen može zaključiti da je pukovnik Blagojević morao znati da se u Potočarima 13. jula vrše odvajanja, te da pripadnici njegove brigade u Potočarima, konkretno Vojna policija Bratunačke brigade, pomažu u tim odvajanjima.¹⁶⁹²

484. Pretresno vijeće je konstatovalo da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može zaključiti da su pripadnici Bratunačke brigade u Potočarima doprinijeli nehumanim uslovima kojima su civili bosanski Muslimani bili izloženi. Među tim pripadnicima bili su pripadnici bataljona Bratunačke brigade i Vojne policije, te najmanje dva oficira: kapetan Nikolić i major Trišić, pomoćnik komandanta za pozadinu. Pretresnom vijeću je predloženo dovoljno dokaza na osnovu kojih se može zaključiti da je pukovnik Blagojević znao za situaciju u kojoj su se našli izbjegli bosanski Muslimani u Potočarima: kao jedan od komandanta brigade koji su učestvovali u operaciji "Krivaja 95", znao je da je više od dvadeset hiljada ljudi, od kojih su većina bili civili, raseljeno i da ih drže na malom prostoru oko baze UN-a u Potočarima. Pretresno vijeće je utvrdilo da je, kao komandant Bratunačke brigade tokom šest sedmica prije napada, znao za veliku nestašicu hrane i vode koja je zadesila Holandski bataljon, koji, prema tome, nije mogao zbrinuti na hiljade izbjeglica koje su stizale u njegovu bazu.¹⁶⁹³ Pukovnik Blagojević se u to vrijeme nalazio u Bratuncu, između ostalog, u štabu Bratunačke brigade, u kojem je bio centar veze.¹⁶⁹⁴ Premda sama Bratunačka brigada možda nije mogla zadovoljiti potrebe za prehrambenim i drugim proizvodima, pukovnik Blagojević je mogao zatražiti pomoć drugih organizacija i agencija. Međutim, nema dokaza da je išta poduzeo po tom pitanju.

485. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da su elementi Bratunačke brigade učestvovali u uništavanju lične imovine i stvari u Potočarima. Nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević izdao naređenja i uputstva da se bosanskim Muslimanima u Potočarima zaplijene dokumenti i druge lične stvari.

¹⁶⁹¹ Vidi *supra* par. 172 i 447, u vezi sa iskazom Momira Nikolića da se u noći 12. jula sastao s pukovnikom Blagojevićem, da je na tom sastanku upoznao pukovnika Blagojevića sa svojim aktivnostima i opštom situacijom u Potočarima, te da mu je pukovnik Blagojević navodno odgovorio da zna da je situacija u Potočarima onakva kakvu je Momir Nikolić opisao.

¹⁶⁹² Vidi *supra* Dio II, D.(e) i (f), posebno par. 451-453, 438.

486. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može zaključiti da su brojni elementi Bratunačke brigade s drugim jedinicama VRS-a i MUP-om na razne načine učestvovali u prijevozu žena, djece i starih ljudi iz Potočara.¹⁶⁹⁵ Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da je premještanje stanovništva bosanskih Muslimana u toku.¹⁶⁹⁶ Pukovnik Blagojević je, kao komandant Bratunačke brigade, morao znati da se vozila i gorivo Bratunačke brigade koriste u toj operaciji premještanja; Dnevni borbeni izvještaj koji je izdao 12. jula pokazuje da je to doista i znao.¹⁶⁹⁷ U tom izvještaju se kaže: "Pozadinsko obezbeđenje funkcioniše na zadovoljavajući način. Utrošak municije i p/g dostavićemo naknadno".¹⁶⁹⁸ Dok su autobusi sa ženama, djecom i starim ljudima prolazili kroz Bratunac na putu za Konjević-Polje, pukovnik Blagojević je znao da elementi Bratunačke brigade regulišu saobraćaj, budući da je to komandi Bratunačke brigade 12. jula naredio general Živanović.¹⁶⁹⁹ Nadalje, u Dnevniku Vojne policije Bratunačke brigade stoji da je 12. jula Vojna policija vršila obezbjeđenje puta Srebrenica-Bratunac.¹⁷⁰⁰ Kao komandant Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević je bio dužan da pregleda taj dnevnik kako bi se informisao o tome što rade njegovi podređeni.

487. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da ne postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da kapetan Nikolić i pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade pomažu u premještanju brojeći ljude prilikom ukrcavanja u autobuse 12. jula.¹⁷⁰¹ Što se tiče njihovog učešća u aktivnostima od 13. jula nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da je Blagojević, koji je u noći 12. jula bio u štabu Bratunačke brigade, gdje je upoznat s aktivnostima njemu potčinjenih jedinica i jedinica na terenu, sigurno saznao i za učešće Vojne policije Bratunačke brigade u premještanju stanovništva bosanskih Muslimana.¹⁷⁰²

488. Nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da pripadnici Bratunačke brigade učestvuju u prijevozu muškaraca bosanskih Muslimana iz Potočara. Pukovnik Blagojević je u

---

¹⁶⁹³ Vidi *supra* Dio II, 2 i 3.

¹⁶⁹⁴ Vidi *supra* par. 437,438, 440, 444, 448, 449.

¹⁶⁹⁵ Vidi *supra* Dio II, D. 1. (e) i (f), posebno par. 172, 176, 180-183, 186 i 191.

¹⁶⁹⁶ Vidi npr. DP P441, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 12. jula 1995. i vidi *supra* Dio II, D. 1. (e) i (f), te Dio II.E. 1 i Dio III.B, a posebno par. 180, 186, 190, 265, 266, 444 i 449.

¹⁶⁹⁷ DP P441, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, te vidi *supra* Dio II, D.1.(e), a posebno par. 180.

¹⁶⁹⁸ Vidi *supra* par 180.

¹⁶⁹⁹ Vidi *supra* par. 186.

¹⁷⁰⁰ DP P449, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade, zapis od 12. jula 1995.; vidi *supra* par. 186 i 438.

¹⁷⁰¹ Vidi *supra* par. 188 i 195.

¹⁷⁰² Vidi *supra* Dio III, B., posebno par. 438, 444 i 449.

noćima 12. i 13. jula u gradiću Bratuncu vidio autobuse prepune muškaraca bosanskih Muslimana i znao je da su neki od njih došli iz Potočara.¹⁷⁰³

3. Kolona

489. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može zaključiti da je pukovnik Blagojević ne samo znao da njegove jedinice učestvuju u pretresu terena kako bi se pronašli muškarci bosanski Muslimani koji su iz Srebrenice u koloni krenuli prema teritoriji pod kontrolom ABiH, već da im je on to, u stvari, naredio, u skladu s naređenjem Drinskog korpusa.¹⁷⁰⁴ Dokazi pokazuju da je pukovnik Blagojević najkasnije od 15. jula upravljao operacijom pretresa terena, što je uključivalo nadgledavanje jedinica koje nisu bile u sastavu Bratunačke brigade, poput MUP-a.¹⁷⁰⁵ Nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da je cilj te operacije bilo zarobljavanje i pritvaranje muškaraca bosanskih Muslimana.¹⁷⁰⁶

490. Pretresno vijeće je gore u tekstu konstatovalo da su, učešćem u operaciji pretresa terena, jedinice Bratunačke brigade pomogle u zarobljavanju i pritvaranju muškaraca iz kolone.¹⁷⁰⁷ Pretresno vijeće nadalje konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da su muškarci zarobljeni zahvaljujući opštem pretresu terena: iako nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević znao šta se dogodilo s muškarcima iz kolone zarobljenim na livadi kod Sandića ili u Novoj Kasabi, Pretresno vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da je pukovnik Blagojević znao da su muškarci koje su pripadnici Bratunačke brigade zarobili bili kasnije zatočeni u Bratuncu.¹⁷⁰⁸

491. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi krivična odgovornost pukovnika Blagojevića za ubijanja duž puta Konjević-Polje - Nova Kasaba, na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi, na livadi kod Sandića i u supermarketu u Kravici. Ta ubijanja su izvršena 13. jula, prije nego što je pukovnik Blagojević zadužen za nadgledanje operacije pretresa terena.

¹⁷⁰³ Vidi *supra* Dio II, D.1.(f), Dio II, E.1. i 2, a posebno par. 180, 183, 190, 264-266, 268, 440, 444 i 449.

¹⁷⁰⁴ Vidi *supra* Dio II, D.(i), a posebno par. 223, 223, 228-232, 235-237. Pukovnik Blagojević se 13. ili 14. jula, dok je operacija pretresa bila u toku, provezao putem Bratunac-Konjević-Polje, kojom prilikom je prošao pokraj pripadnika Bratunačke brigade, pitao ih kako ide operacija pretresa terena i naložio im da sve zarobljene dovedu u štab Bratunačke brigade. Vidi *supra* par. 445.

¹⁷⁰⁵ Vidi *supra* Dio II, D.(i), posebno par. 235-237, te par. 462-467.

¹⁷⁰⁶ Vidi *supra* Dio II, D.(i), posebno par. 222-225, 230-232, 235-237, te par. 455, 459 i 463.

¹⁷⁰⁷ Vidi *supra* Dio II, D.(i), posebno 222-225, 230-232, 235-237.

¹⁷⁰⁸ Vidi *supra* Dio II, E.1 i 2, Dio II, D.3.(ii).d, i par. 452-453 i 455.

4. Zatočenje i ubijanje u Bratuncu

492. Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade u noćima 12. i 13. jula učestvovali u pritvaranju muškaraca bosanskih Muslimana u Bratuncu, i u autobusima i u školi "Vuk Karadžić".¹⁷⁰⁹ Osim toga, Pretresno vijeće je konstatovalo da je u školi "Vuk Karadžić" i oko nje bilo još pripadnika Bratunačke brigade, od kojih je najmanje dvojicu u školu poslao sam pukovnik Blagojević.¹⁷¹⁰

493. Postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da su te dvije noći muškarci bili zatočeni u Bratuncu. Pukovnik Blagojević je, štaviše, proveo obje noći u Bratuncu i, prelazeći kratku udaljenost od štaba Bratunačke brigade do svog stana u blizini škole "Vuk Karadžić", morao je vidjeti autobuse parkirane po cijelom gradiću. On je, osim toga, od 12. do 14. jula bio u štabu Bratunačke brigade, gdje je sigurno pregledao naredjenja, dnevnik i izvještaje u vezi sa pritvaranjem muškaraca bosanskih Muslimanima u njegovom gradu. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može zaključiti da je pukovnik Blagojević, kao komandant Bratunačke brigade, znao da pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade te noći po cijelom gradu vrše "obezbjedenje", što je uključivalo čuvanje zatočenika.

494. Pretresno vijeće konstatuje da su svi koji su se našli na ulicama Bratunca u noći 12. i noći 13. jula morali znati da su muškarci bosanski Muslimani zatočeni u uslovima koje su karakterisali pretrpanost i stalna prijetnja maltretiranjem, teškim zlostavljanjem, pa i smrću. Iskazi muškaraca bosanskih Muslimana, pripadnika Bratunačke brigade i predstavnika civilnih vlasti dočaravaju čisti užas u kojem su se zatočenici našli: autobusi su bili pretrpani, a čuvale su ih razne jedinice VRS-a i civili; u više navrata ljudi su izvođeni iz autobusa i nisu se vraćali. Po izvođenju tih ljudi, oni koji su ostali u autobusima slušali su strašne jauke, za kojima bi uslijedila prvo pucnjava, a zatim tišina. Pucnjava se čula tokom cijele noći. Na osnovu iskaza brojnih svjedoka o noćima 12. i 13. jula u Bratuncu, Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević, samim tim što se nalazio u Bratuncu, morao znati za nehumane uslove u kojima su muškarci bosanski Muslimani bili zatočeni, kao i za teško maltretiranje i zlostavljanje kojima su bili podvrgnuti. Osim toga, on je sigurno znao da su elementi Bratunačke brigade, time što su pomogli u zatočenju muškaraca bosanskih Muslimana, u značajnoj mjeri doprinijeli nehumanim uslovima i zlostavljanju tih muškaraca.

¹⁷⁰⁹ Vidi *supra* par. 286-287.

¹⁷¹⁰ Vidi *supra* par. 287.

495. Naposljetku, Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvovali u prebacivanju zatvorenika bosanskih Muslimana u Zvornik u jutarnjim satima 14. jula.¹⁷¹¹ Momir Nikolić je Vojnoj policiji naložio da sprovede autobuse do Zvornika. Pretresno vijeće podsjeća da su se pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade koji su učestvovali u njihovom sprovođenju tog jutra sastali pred štabom Bratunačke brigade. Uzeli su oklopni transporter UN-a koji je Bratunačka brigada zaplijenila i koji je bio zaveden kod Bratunačke brigade. Momir Nikolić je posvjedočio da je obavijestio pukovnika Blagojevića o učešću Vojne policije Bratunačke brigade u prijevozu zatočenih bosanskih Muslimana. Kao što je već navelo, Pretresno vijeće iskaze Momira Nikolića uzima s velikim oprezom, a posebno u pogledu svega što bi moglo inkriminisati optuženog.

496. Pretresno vijeće konstatuje da, čak i bez iskaza Momira Nikolića, postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade učestvuju u pratnji. Pukovnik Blagojević je ujutro 14. jula bio u Bratuncu. Velik broj autobusa, koji su se kasnije odvezli prema sjeveru, bio je parkiran u centru Bratunca od 12. do 14. jula. Nadalje, u Dnevniku Bratunačke brigade, u zapisu od 14./15. jula, stoji da je Vojna policija bila angažovana u pratnji izbjeglica.¹⁷¹² Kao komandant Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević je bio dužan znati u kojim zadacima učestvuje Vojna policija, a pogotovo gdje se nalazi komandant Vojne policije.

5. Organizovana masovna pogubljenja i pokopavanja

497. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u okolini skladišta u Kravici približno u vrijeme masovnih pogubljenja bilo pripadnika Bratunačke brigade, ali ne i da postoji dovoljno dokaza da je bilo koji pripadnik Bratunačke brigade učestvovao u pogubljenjima u skladištu u Kravici. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević znao da se pogubljenje u skladištu u Kravici planira ili da su u njemu učestvovali pripadnici Bratunačke brigade. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević jedinicama Bratunačke brigade ili drugim jedinicama izdao naređenja ili uputstva da učestvuju u masovnim pogubljenjima u skladištu u Kravici.

498. Ima nekih dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević saznao za masovna pogubljenja u skladištu u Kravici neko vrijeme nakon što su izvršena.¹⁷¹³

¹⁷¹¹ Vidi *supra* par. 283-285, 316-319 i 337.

¹⁷¹² DP P449, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade, zapis od 14./15. jula 1995.

¹⁷¹³ Vidi Momir Nikolić, T. 1741-42, *supra* par. 456.

499. Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade sproveli autobuse s muškarcima bosanskim Muslimanima, određenim da budu ubijeni, do dvije škole (Orahovac i Pilica) u kojima su ti muškarci privremeno zatočeni i kasnije pogubljeni.

500. Pretresno vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo zaključiti da je pukovnik Blagojević tada znao da će te muškarce bosanske Muslimane kasnije pogubiti.

IV. ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S INDIVIDUALNOM KRIVIČNOM ODGOVORNOŠĆU DRAGANA JOKIĆA

501. Jokićeva odbrana tvrdi da je Dragan Jokić 14. i 15. jula, dok je bio dežurni oficir, privremeno odstupio sa svoje dužnosti načelnika inžinjerije.¹⁷¹⁴ U vezi s tim, Pretresno vijeće napominje da će, pri utvrđivanju učešća Dragana Jokića u tim događajima, uzeti u obzir cjelokupni dokazni spis.

A. Zaključci u vezi s ulogom Dragana Jokića kao dežurnog oficira 14. i 15. jula 1995.

1. Uloga i dužnosti dežurnog operativnog oficira

502. Prema propisima VRS-a koji su bili na snazi 1995. godine, dežurni operativni oficir¹⁷¹⁵ bio je u sastavu "organa unutrašnje službe" jedinice VRS-a.¹⁷¹⁶ Zadatak tih organa bio je da u svakom trenutku osiguraju trajan i bezbjedan rad jedinica VRS-a.¹⁷¹⁷ U vezi s tim, u Uputstvu za rad komandi-štabova iz 1983. godine (dalje u tekstu: Uputstvo) se kaže sljedeće:

Neprekidnost i sigurnost funkcionisanja komande u svim uslovima obezbeđuju se organizovanjem operativnog dežurstva, dežurnom smenom u operativnoj sali, dežurstvom u centru veze (CV), dežurnim komandnog mesta, dežurnim kuririma, vozačima, a po potrebi i drugim organima unutrašnje službe.¹⁷¹⁸

U nastavku člana 65(1) Uputstva, u prijevodu na engleski koji je dostavilo Tužilaštvo, kaže se sljedeće:

Operativni dežurni i pomoćnik su starešine komande koji se određuju po rednoj listi. Ukoliko se formira dežurna smena, onda su dežurni i njegov pomoćnik u sastavu smene.¹⁷¹⁹

¹⁷¹⁴ Završni podnesak Jokićeve odbrane, par. 160-162, u kom se navodi DP D71/3, Pravila službe oružanih snaga, član 202. U članu 202 stoji: "Organi unutrašnje službe za vreme obavljanja dužnosti ne mogu raditi na drugim poslovima."

¹⁷¹⁵ Pretresno vijeće napominje da se u propisima za to naizmjenično koriste izrazi "dežurni operativni oficir" i "dežurni oficir". Osim toga, u nekim engleskim prijevodima se za tu funkciju koristi izraz "operations duty officer", dok se u drugima koristi izraz "duty operations officer", pri čemu, barem koliko je to Pretresno vijeće moglo utvrditi, nema nikakve razlike u značenju. Pretresno vijeće će koristiti izraz "dežurni operativni oficir".

¹⁷¹⁶ Vještak Dragana Jokića za vojna pitanja Dragoslav Lacković je u svom svjedočenju rekao: "Koliko je meni poznato, svi do tada važeći propisi koji su bili korišćeni u dotadašnjoj Jugoslovenskoj narodnoj armiji bili su primjenjivani i na odgovarajuće sastave i jedinice Vojske Republike Srpske". Dragoslav Lacković, T. 12130. To potvrđuje Richard Butler, T. 4276-77.

¹⁷¹⁷ DP D73/3, Izvještaj Dragoslava Lackovića, str. 22.

¹⁷¹⁸ DP P. 394. Premda naslov ovog dokumenta sadrži riječ "nacrtni", Pretresno vijeće napominje da svjedoci za taj dokument kažu da je 1995. bio u upotrebi u VRS-u. Richard Butler, T. 4794-95; Izvještaj Jokićevog vještaka za vojna pitanja Dragoslava Lackovića, str. 22-23: "Uputstvo je primjenjivo za sve razine komande, od taktičkih, preko objedinjenih taktičkih i operativno-strategijskih komandi i štabova /prijevod s engleskog/", *Id.*, str. 22. Pretresno vijeće nadalje primjećuje da je član 65(3) Uputstva, citiran u Lackovićevom izvještaju (str. 29), istovjetan članu 65(3) nacrtu Uputstva u DP P394.

¹⁷¹⁹ DP P394, član 65(1).

Obrana Dragana Jokića tvrdi da je dio tog prijevoda na negleski netačan /“the operations duty officer and his assistant are officers in the command”/, jer ta odredba na bosanskom/hrvatskom/srpskom glasi: "[o]perativni dežurni i pomoćnik su starešine komande", što znači da je dežurni operativni oficir imao komandna ovlaštenja samo nad organima "unutrašnje službe".¹⁷²⁰ Pretresno vijeće zaključuje da je taj zaključak logičniji od zaključka sadržanog u prijevodu Tužilaštva iz razloga koji se navode u nastavku teksta.¹⁷²¹

503. Operativno dežurstvo na komandnom mestu organizovao je načelnik štaba.¹⁷²² Dežurstvo se obavljalo u operativnoj sali, odnosno na bilo kom drugom mjestu "gde se stiču sve informacije".¹⁷²³

504. Pretresnom vijeću su dostavljene dvije odredbe koje opisuju dužnosti dežurnog operativnog oficira: član 66(1) Uputstva iz 1983. godine i član 218 Pravila službe oružanih snaga iz 1985. (dalje u tekstu: Pravilo službe).¹⁷²⁴ Tim Pravilom službe se, prema Jokićevom vještaku za vojna pitanja Dragoslavu Lackoviću:

regulišu odnosi, prava i dužnosti pripadnika oružanih snaga, a služi kao osnova za sva druga pravila i propise kojima se konkretnije reguliše funkcionisanje dijelova oružanih snaga.¹⁷²⁵

Ovdje je važno citirati sve dužnosti koje se navode u tim propisima. Prvo, u Uputstvu se kaže da dežurni operativni oficir ima sljedeće dužnosti:¹⁷²⁶

- da prati tok borbenih dejstava i u predviđene preglede i radnu kartu štaba unosi nastale promene kod potčinjenih i susednih jedinica;
- izveštava komadanta ili načelnika štaba o važnim promenama ili o naređenjima pretpostavljenog koja zahtevaju odluku komandanta;
- da poznaje raspored elemenata komandnog mesta, mesto gde se nalazi komandant, načelnik štaba i pomoćnici komandanta;
- kontroliše i održava vezu sa operativnim dežurnim pretpostavljene i potčinjenih komandi;
- prima i otprema naređenja i izveštaje kada su ostali organi na odmoru ili kad mu se to naredi;
- sa naređenjima pretpostavljenog, izveštajima i obaveštenjima potčinjenih, suseda, organa i organizacija DPZ, DPO i OUR, koja se odnose na pozadinsko obezbeđenje, upoznaje PKPo, odnosno određene organe na PKM;

¹⁷²⁰ Završni podnesak Jokićeve odbrane, par. 138, fusnota 106, u kom se navodi svjedok DW1, T. 11802; DP D73/3, Izvještaj Dragoslava Lackovića, zaključci 5 i 6. U vezi s prijevodom Tužilaštva, vidi Richard Butler, T. 4332.

¹⁷²¹ Vidi *infra* par. 504-508.

¹⁷²² DP P394, član 65(2).

¹⁷²³ DP P394, član 65(4). Mirko Trivić, komandant 2. romanijske brigade, posvjedočio je da dežurni operativni oficir, dok je na dužnosti, ne smije napuštati prostorije. Mirko Trivić, T. 7550.

¹⁷²⁴ DP D71/3, Pravilo službe oružanih snaga.

¹⁷²⁵ DP D73/3, Izvještaj Dragoslava Lackovića, str. 16. Prema tom Izvještaju, Pravilo službe je 1995. godine bilo na snazi. *Ibid.*

¹⁷²⁶ DP P394, član 66(1). Član 66(2) i (3) govori o raznim uputstvima i planovima, koje dežurni oficir mora imati na raspolaganju, kao i o načinu na koji se evidentira primopredaja dužnosti.

- prati i proverava mere neposrednog osiguranja i odbrane komandnog mesta, a u slučaju napada daje uzbunu.

Prema članu 218 Pravila službe, dežurni operativni oficir ima sljedeće dužnosti:

- a) Poznaje organizaciju, formaciju, razmeštaj i namenu svake jedinice u sastavu komande čiji je on organ.
- b) Prati stanje u jedinicama i događaje na teritoriji značajne za oružane snage.
- c) Održava stalnu vezu sa dežurnim organima potčinjenih jedinica, susednih komandi, pretpostavljenim operativnim dežurnim [...]
- d) Vodi pregled borbene gotovosti jedinica i ažurira ga na osnovu podataka dobijenih u izveštajima potčinjenih jedinica.
- e) Vodi pregled razmeštaja i aktivnosti jedinica i ustanova u kasarnama, na logorovanju, vežbalištima, radovima itd.
- f) Vodi pregled popunjenosti jedinica, a posebno jedinica sa povišenim stepenom borbene gotovosti.
- g) U okviru ovlašćenja i naređenja pretpostavljenog starešine (operativnog dežurnog pretpostavljene komande) prenosi potčinjenim jedinicama naređenja i signale.
- h) Vodi plan pripravnosti i uzbunjavanja za sve jedinice koje su, prema šemi za uzbunjivanje, u njegovoj nadležnosti.
- i) Upoznaje pretpostavljenog starešinu ili dežurnog rukovodećeg starešinu (tim) sa događajima i naređenjima koji zahtevaju preduzimanje mera za koje on nije ovlašćen.
- j) U vandrednom vremenu i u vandrednim situacijama rukovodi jedinicama i ustanovama do dolaska pretpostavljenog, odnosno odgovornog starešine.
- k) Operativnom dežurnom pretpostavljene komande podnosi izveštaj o stanju u jedinici i događajima na teritoriji.
- l) Prima poštu koja stigne posle završetka radnog vremena i postupa prema uputstvima koja su mu data.

Osim toga, u Pravilu službe se kaže da "[o]rgani unutrašnje službe za vreme obavljanja dužnosti ne mogu raditi na drugim poslovima".¹⁷²⁷

505. Strane u postupku su vodile raspravu o tome da li je dežurni operativni oficir bio ovlašćen, ili čak dužan, izdavati naređenja u slučaju nedostupnosti komandanta, zamjenika komandanta i načelnika štaba, ili nemogućnosti stupanja u vezu s njima.¹⁷²⁸ Vještak Tužilaštva za vojna pitanja Richard Butler posvjedočio je da je to, po njegovom mišljenju, bilo tako, kao i da se to podrazumijeva u članu 66 Uputstva, čiji su relevantni dijelovi citirani gore u tekstu. On je rekao sljedeće:

¹⁷²⁷ DP D71/3, Pravilo službe oružanih snaga, član 202.

¹⁷²⁸ Richard Butler, T. 4330-31. Slično tome, u Uputstvu se kaže: "Operativnom dežurnom su potčinjeni svi organi unutrašnje službe na komandnom mestu". DP P394, član 65(3) (naglasak dodat). To potvrđuje definicija dežurnog oficira u enciklopedijskom leksikonu iz 1969., Osnovi narodne odbrane, u kojem se kaže: "DEŽURNI OFICIR, *najstariji organ* unutrašnje službe (v.) u jedinici, komandi, ustanovi, kasarni i sl. neposredno je potčinjen starešini jedinice koji ga je odredio na dužnost i u njegovo ime izdaje borbena naređenja, rukovodi unutrašnjom službom, nadzire održavanje reda u jedinici. Dežurstvo traje 24 časa." (naglasak dodat). Osim toga, u članu 201(1) Pravila službe iz 1985. (DP D71/3) kaže se: "Organi unutrašnje službe su potčinjeni starešini koji ih je odredio na dužnost, odnosno *pretpostavljenom dežurnom*" (naglasak dodat).

Definicija te dužnosti, barem po mom shvaćanju, podrazumijeva da je, u slučaju da iz nadređene komande dođu važna naređenja, a ni komandant ni načelnik štaba nisu u mogućnosti da tražena naređenja izdaju, dežurni oficir, kao *de facto* predstavnik komandanta, ovlašten da to učini. Stoga, ako se pregledaju radne liste dežurstava brigada, postaje jasno da su tu dužnost obavljali samo oni ljudi koji su smatrani nadređenim starješinama s obzirom na to da su morali imati iskustva jer se moglo dogoditi da će morati donositi takve odluke.¹⁷²⁹

Vještak Dragana Jokića za vojna pitanja, Dragoslav Lacković, bio je suprotnog mišljenja. On je u svom iskazu rekao sljedeće:

Prema propisima, dežurni oficir nikad ne preuzima komandnu ulogu [...]. Potkrepiću svoj stav, ako mi to dozvolite, izlaganjem svog mišljenja da se za dežurne operativne oficire u komandi postavljaju iskusni i manje iskusni oficiri. Stoga se može dogoditi da je određenog dana dežurni operativni oficir pomoćnik komandanta, ali i oficir na nižem položaju u komandi.¹⁷³⁰ /prijevod s engleskog/

506. Niti jedna strana u postupku se nije pozvala na član 218(j) Pravila službe, u kojem se izričito govori o situaciji kada dežurni operativni oficir preuzima komandu do dolaska nadređenog ili odgovornog starješine. Pretresno vijeće, u vezi s tim, ukazuje na član 35(5) Pravila službe, u kojem se predviđa sljedeće:

Ako jedinica ili ustanova iznenada ostane bez pretpostavljenog starešine komandu preuzima lice koje ga zamenjuje, odnosno najstariji starešina iz te jedinice ili ustanove, dok se ne odredi novi starešina.¹⁷³¹

Osim toga, u članu 33(1) Pravila službe stoji sljedeće:

Lica na službi u oružanim snagama mogu biti, prema odnosima u službi, pretpostavljeni i potčinjeni, a prema činovima (klasama) i položajima stariji i mlađi.¹⁷³²

U skladu s članom 33(1) Pravila službe, tvrdi Dragoslav Lacković, starješinstvo u jedinici se, u odsustvu komandanta, njegovog zamjenika i načelnika štaba, ne određuje samo po činu nego i po klasi, odnosno položaju unutar komande jedinice. U svom svjedočenju, Lacković je to objasnio ovako:

... komandanta, kada je odsutan iz jedinice, menja najstariji starešina iz komande. Dakle, to je načelnik štaba. Ako ni načelnik štaba nije tu, onda ga menja sledeći starešina koji je najstariji u komandi, a to je neko od pomoćnika komandanta. U praksi, a to je potkrepljeno i

¹⁷²⁹ Richard Butler, T. 5249-50.

¹⁷³⁰ Dragoslav Lacković, T. 12137. U svom Izvještaju, Lacković napominje da, prema članu 218(g) Pravila službe, dežurni operativni oficir prosljeđuje naređenja i signale podređenim jedinicama isključivo "[u] okviru ovlašćenja i naređenja pretpostavljenog starešine (operativnog dežurnog pretpostavljene komande)". Na osnovu toga, on zaključuje da dežurni operativni oficir, prema tome, nije "ovlašten da lično, i po vlastitom nahodjenju, izdaje naređenja /prijevod s engleskog/", DP D73/3, Izvještaj Dragoslava Lackovića, str. 26. Štaviše, stavka (i) obavezuje dežurnog oficira da pretpostavljenog starješinu ili dežurnog rukovodećeg starješinu upozna s događajima i naređenjima koji zahtijevaju poduzimanje mjera za koje on nije ovlašten. Vidi *supra* par. 504, Pravilo službe, član 218(i).

¹⁷³¹ DP D71/3, Izvadak iz Pravila službe oružanih snaga.

¹⁷³² DP D71/3, Izvadak iz Pravila službe oružanih snaga.

određenim rešenjima koja bih mogao objasniti - to je najčešće pomoćnik komandanta za pozadinu, jer je to u komandnom redosledu treći čovek u svakoj komandi.¹⁷³³

507. General Dragomir Keserović, koji je 1995. godine bio potpukovnik i načelnik odjeljenja policije pri Glavnom štabu, posvjedočio je da dežurni oficir u vojnoj jedinici na bilo kojem nivou:

... može rješavati određena pitanja samo u odsutnosti stvarnog i komandanta ili lica formacijski ili na drugi način određenog da ga mijenja ili zastupa na dužnosti. Dežurni jedinice može rješavati neka pitanja, ali ne može preuzeti ulogu komandovanja jedinicom u potpunosti. Ne može u potpunosti zamijeniti komandanta i odlučivati o upotrebi jedinice. Za to mora tražiti komandanta i dobijati saglasnosti za svaku pojedinačnu radnju koju namjerava da provede.¹⁷³⁴

Jedan od oficira iz Bratunačke brigade je potvrdio to gledište i posvjedočio da je dežurni operativni oficir mogao izdati naređenje tek kao krajnju mjeru, ako nisu bili dostupni ni komandant ni njegov zamjenik, niti bilo koja druga ovlaštena osoba. Taj svjedok je, međutim, istakao da se to može dogoditi tek nakon što je dežurni operativni oficir iscrpio sve mogućnosti da kontaktira komandanta. Naglasio je da je to "krajnja ona mogućnost".¹⁷³⁵

508. Pretresno vijeće konstatuje da su u sistemu VRS-u postojala jasna pravila za preuzimanje komande nad jedinicom u odsustvu komandanta, njegovog zamjenika ili načelnika štaba. Stoga, premda se ne može isključiti da se u izvanrednim ili kriznim situacijama moglo dogoditi da se dežurni operativni oficir privremeno nađe u poziciji da mora donositi odluke ili izdavati naređenja dok se pitanja komande i starješinstva u komandi ne riješe, to ne znači da je položaj dežurnog operativnog oficira bio komandni položaj niti da je dežurni operativni oficir u tim situacijama preuzimao komandu nad jedinicom VRS-a. U pogledu navodne individualne krivične odgovornosti optuženog Dragana Jokića, Pretresno vijeće stoga zaključuje da je potrebno zasebno analizirati svaku pojedinu odluku koju je optuženi donio kao dežurni operativni oficir.

2. Dežurstvo Dragana Jokića od jutra 14. jula do jutra 15. jula

509. Dragan Jokić je dužnost dežurnog operativnog oficira na komandnom mjestu Zvorničke brigade preuzeo od Sretena Miloševića 14. jula u približno 9:00 sati, a predao ju je Nenadu Simiću 15. jula u približno 11:00 sati.¹⁷³⁶

510. Dana 14. jula u 09:10, major Jokić je generalu Živanoviću prenio obavijest koju je dobio od Duška Vukotića o veoma velikoj grupi bosanskih Muslimana u zoni odgovornosti Zvorničke

¹⁷³³ Dragoslav Lacković, T. 12137. Vidi i D73/3, Izvještaj Dragoslava Lackovića, str. 16-17.

¹⁷³⁴ Dragomir Keserović, T. 10684.

¹⁷³⁵ Svjedok DP-105, T. 10211.

¹⁷³⁶ DP D73/3: Izvještaj vještaka za vojna pitanja Dragoslava Lackovića, str. 21 i 32; Dragan Obrenović, T. 2807; Richard Butler, T. 4562-63.

brigade.¹⁷³⁷ U tom razgovoru, Dragan Jokić je rekao da je vijest u vezi s tom grupom "obaveštajac naš dostavio". Živanović, koji više nije bio komandant Drinskog korpusa, potom je naredio Jokiću da tu obavijest prenese Manetu Đuriću,¹⁷³⁸ zamjeniku načelnika CJB-a Zvornik, što je ovaj i učinio.¹⁷³⁹ Pretresno vijeće primjećuje da Duško Vukotić nijeće bilo kakav kontakt s dežurnim oficijerom u kasarni "Standard" 14. jula.¹⁷⁴⁰

511. Dokazi pokazuju da je Dragan Jokić znao da je u jutarnjim satima 14. jula došla velika grupa zatvorenika.¹⁷⁴¹

512. Knjiga dežurstava Zvorničke brigade sadrži fragmentarni zapis "Orovoc", nastao u 15:00 sati 14. jula, pod čime se misli na Orahovac,¹⁷⁴² a pominju se i Petkovci, Ročević i Pilica.¹⁷⁴³ Major Jokić je dobio obavijest o kretanju kolone tokom dana i večeri 14. jula¹⁷⁴⁴ i javio da postoji mogućnost da pukovnik Ljubiša Beara dođe u štab Zvorničke brigade.¹⁷⁴⁵ Kasno poslijepodne 14. jula, Dragan Jokić je obaviješten da je potrebno još ljudi za obezbjeđenje zatvorenika bosanskih Muslimana u Orahovcu. Traženo pojačanje je u Orahovac stiglo istoga dana.¹⁷⁴⁶ U 21:02 sat, major Jokić je razgovarao s pukovnikom Bearom i prenio mu da treba nazvati generala Radovana Miletića, pomoćnika komandanta za operativno-nastavne poslove pri Glavnom štabu. Dragan Jokić je obavijestio Bearu i o problemima sa zatvorenicima u zoni Zvorničke brigade.¹⁷⁴⁷

513. U 20:38 sati, major Jokić je od generala Živanovića dobio borbeno naređenje, prema kojem je major Obrenović oko jedne neimenovane lokacije trebao postaviti borbenu opremu. Major Jokić je, osim toga, informisao generala Živanovića o još dvije linije i mogućem kretanju grupe bosanskih Muslimana.¹⁷⁴⁸ U 22:27, major Jokić je kontaktirao "general Vilotića", za kojeg Pretresno vijeće misli da je gorepomenuti general Miletić, i obavijestio ga o kretanju bosanskih Muslimana na području Zvorničke brigade, te o njihovoj predaji snagama VRS-a.¹⁷⁴⁹

¹⁷³⁷ DP P227, Presretnuti razgovor generala Živanovića i Dragana Jokića u 09:10 sati 14. jula.

¹⁷³⁸ DP P227; Richard Butler, T. 4562; DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 8.

¹⁷³⁹ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 9.

¹⁷⁴⁰ Duško Vukotić, T. 11464-65.

¹⁷⁴¹ Vidi *supra* Dio II, F. 1. (g) i (h), posebno par. 343-344 i 347.

¹⁷⁴² Na osnovu predloženih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da se pod imenom "Orovoc" misli na "Orahovac". Vidi i Dragan Obrenović, T. 2614; Richard Butler, T. 4586.

¹⁷⁴³ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 9; Richard Butler, T. 4586. U vezi s tim, napominjemo da je dežurni operativni oficir ispunjavao dva dokumenta, *dnevnik* (DP P137) i *knjigu dežurstava* (DP P133).

¹⁷⁴⁴ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 9, 11, 13-15.

¹⁷⁴⁵ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 9, 15.

¹⁷⁴⁶ Vidi *supra* Dio II, F. 1. (f) (i), posebno par. 325-326.

¹⁷⁴⁷ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 14; DP P232, razgovor Dragana Jokića i Beare, u kojem pominju "ogromne probleme" s "paketima", vidi *supra* Dio II, F. 1. (f) (i), posebno par. 325; Richard Butler, T. 4573.

¹⁷⁴⁸ DP P229, Presretnuti razgovor od 14. jula 1995. majora Jokića i generala Živanovića; svjedok P128, T. 4199-4201.

¹⁷⁴⁹ DP P233, Presretnuti razgovor od 14. jula; Richard Butler, T. 4576.

514. U Knjizi dežurstava je i zapis unijet u ranim jutarnjim satima 15. jula, da će se "Aco [...] sa svojom grupom"¹⁷⁵⁰ poslati u Orahovac.¹⁷⁵¹

515. Major Dragan Obrenović je u svom iskazu rekao da se 15. jula oko 11:00 sati vratio iz Snagova u štab Zvorničke brigade, te da mu je major Jokić, kad je ušao u zgradu štaba, rekao da "ima ogromnih problema sa pokopavanjima i sa čuvanjima ratnih zarobljenika".¹⁷⁵² Jokićeva odbrana tvrdi da do tog susreta nikad nije došlo. Jokićeva odbrana se poziva na razgovor Tužilaštva s pukovnikom Dragomirom Vasićem, načelnikom CJB-a Zvornik, i na svjedočenje Miloša Stupara, komandanta 2. odreda brigade Specijalne policije MUP-a iz Šekovića, koji su obojica tada bili u zgradi. Nijedan od tih svjedoka nije vidio da su se Dragan Jokić i Dragan Obrenović sastali.¹⁷⁵³ Međutim, Vasić je izjavio da je moguće da je Obrenović razgovarao s nekim dok se on, Vasić, penjao prema Obrenovićevoj kancelariji.¹⁷⁵⁴ S obzirom na to da je Pretresno vijeće zaključilo da je Dragan Jokić ujutro 15. jula već znao za operaciju ubijanja, smatra izlišnim presuđivati o tome da li se razgovor Dragana Obrenovića i Dragana Jokića dogodio kao što je to Dragan Obrenović posvjedočio.

¹⁷⁵⁰ Dragan Obrenović, T. 2581. Aco Kostić je bio komandir voda Zvorničke brigade.

¹⁷⁵¹ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, str. 18.

¹⁷⁵² Dragan Obrenović, T. 2519-21. Vidi i iskaz Milana Marića, koji je posvjedočio da je vidio Dragana Obrenovića u Snagovu "u samu zoru" 15. jula 1995., ali da ga oko 09:00 ili 10:00 sati više nije bilo. Milan Marić, T. 11605-06.

¹⁷⁵³ DP D75/3, Razgovor Tužilaštva s Dragomirom Vasićem, 10. juni 2004.; Miloš Stupar, T. 8371.

¹⁷⁵⁴ DP D75/3, Razgovor Tužilaštva s Dragomirom Vasićem, 10. juni 2004.

B. Zaključci u vezi s ulogom Dragana Jokića kao načelnika inženjerije

1. Ovlaštenja načelnika inženjerije i komandira inženjerijske čete

516. U spis je uvršteno nekoliko pravilnika koji govore o ovlaštenjima načelnika inženjerije i komandira inženjerijske čete: Pravilnik o nadležnosti komande brigade-puka iz 1965. godine;¹⁷⁵⁵ Borbeno pravilo za četvu (vod) u inženjeriji iz 1974. godine;¹⁷⁵⁶ i Pravilo: upotreba inženjerije iz 1988. godine.¹⁷⁵⁷ Pretresno vijeće napominje da dokazi idu u prilog zaključku da su ti pravilnici, premda objavljeni u SFRJ, 1995. godine bili na snazi i u upotrebi.¹⁷⁵⁸

517. Načelnik inženjerije je komandi brigade davao stručne savjete o pitanjima vezanim za inženjeriju, poput rasporeda inženjerijskih sredstava ratne tehnike ili metoda obezbjeđenja ljudstva i opreme u inženjeriji.¹⁷⁵⁹ Komandant brigade je odlučivao o tome hoće li se prijedlog načelnika inženjerije prihvatiti i shodno tome izdavao naređenja.¹⁷⁶⁰ Osim toga, načelnik inženjerije je bio zadužen za kontrolu upotrebe raspoređenih inženjerijskih sredstava. Povrh toga, bio je dužan starati se da svi pripadnici inženjerijske čete prođu odgovajuću obuku.¹⁷⁶¹

518. Položaj načelnika inženjerije "nije komandna funkcija", već je načelnik inženjerije djelovao kao "stručno-savjetodavni" organ.¹⁷⁶² Pretresno vijeće konstatuje da je to vidljivo iz Pravila: upotreba inženjerije, prema kojem načelnik inženjerije, između ostalog:

predlaže komandantu upotrebu i raspored neposredno potčinjenih inženjerijskih jedinica [...];

u skladu sa komandantovom odlukom [...] predlaže zadatke inženjerijskih jedinica prema redu hitnosti, izrađuje plan inženjerijskog obezbeđenja, priprema naređenje za inženjerijsko obezbeđenje potčinjenim i pridotim inženjerijskim jedinicama;

kontrolira izvršenje zadataka potčinjenih inženjerijskih jedinica;

pruža jedinicama potrebnu stručnu pomoć i prati svrsishodnost angažovanja inženjerijskih jedinica i tehničkih i materijalnih sredstava;

u toku borbenih dejstava prati i usmerava dejstva inženjerijskih jedinica, prema komandantovoj odluci, predlaže komandantu izmene i dopune zadataka inženjerijskog obezbeđenja postavljenih potčinjenim jedinicama.¹⁷⁶³

¹⁷⁵⁵ DP D72/3, Izvadak iz Pravilnika o nadležnosti komande brigade-puka JNA.

¹⁷⁵⁶ DP D26/3, Borbeno pravilo za četvu (vod) u inženjeriji, 1974., paragraf 25.

¹⁷⁵⁷ DP P393, uvršten i kao D23/3, Pravilo: upotreba inženjerije.

¹⁷⁵⁸ Izvještaj Jokićevog vještaka za vojna pitanja Dragoslava Lackovića, DP D73/3, str. 19-21, u vezi s DP D72/3, Pravilnik o nadležnosti komande brigade-puka; Minja Radović, T. 11928-30, u vezi s DP D26/3, Borbeno pravilo za četvu (vod) u inženjeriji; i Richard Butler, T. 4328-29, u vezi s DP P393, Pravilo: upotreba inženjerije.

¹⁷⁵⁹ DP D23/3, Pravilo: upotreba inženjerije, par. 40; Dragan Obrenović, T. 2432.

¹⁷⁶⁰ Rajko Đokić, T. 11877-79.

¹⁷⁶¹ DP D23/3, Pravilo: upotreba inženjerije, par. 40; Dragan Obrenović, T. 2432.

¹⁷⁶² Dragan Obrenović, T. 3033.

¹⁷⁶³ DP D23/3, Pravilo: upotreba inženjerije, par. 40.

519. Prema Borbenom pravilu za četvu (vod) u inženjeriji,¹⁷⁶⁴ komandir inženjerijske čete dobija naređenja od komandanta brigade.¹⁷⁶⁵ U skladu s tim naređenjima, on izdaje naređenja svojim vodovima.¹⁷⁶⁶ Načelnik inženjerije pomaže komandantu inženjerijske čete u izvršavanju naređenja komandanta brigade, koja se zasnivaju na sugestijama i prijedlozima samog načelnika inženjerije.¹⁷⁶⁷ U odsutnosti komandira čete, komandu preuzima zamjenik komandira čete.¹⁷⁶⁸

520. Međutim, kada je riječ o praktičnim ovlaštenjima Dragana Jokića, načelnik štaba Zvorničke brigade, major Obrenović, je u svom iskazu rekao sljedeće:

... i potpukovnik Pandurević je smatrao da, pošto pominjani Jevtić i onaj drugi Slavko Bogičević nisu bili ljudi sa završenim vojnim školama, da im je trebao neko ko je kvalifikovan [...]¹⁷⁶⁹

....

Načelnik inženjerije bio je u ono doba, dakle u julu 1995. godine, major Jokić Dragan. Načelnik, funkcija načelnika u organu roda u štabu brigade nije komandna funkcija već stručno-savjetodavna, tako da kažem, i tog aspekta kad se gleda, on ne bi imao pravo izdavati zadatke već stručne savjete. Međutim, odlukom komandanta potpukovnika Pandurevića u ranijem periodu, možda znatno prije toga, zbog složenosti poslova inženjerijske čete i tehnike kojom je ona raspolagala a nestručnosti ovih komandira u inženjeriji, komandant [Pandurević] je naredio da načelnik inženjerije vodi računa i praktično da komanduje inženjerijskom četom, i što je on u pojedinim momentima i radio.¹⁷⁷⁰

....

... u Zvorničkoj brigadi [je], u ono doba, komandir [inženjerijske čete...] nije bio profesionalno vojno lice već rezervista, onda je odluka komandanta bila da načelnik inženjerije [...] praktično većinu vremena boravi sa jedinicom i praktično realizuje te svoje prijedloge, pomaže, dakle, komandiru inženjerijske čete da izvrši te obaveze, odnosno naređenja komandanta ili mene kao načelnika štaba [primjerice, izdavanjem uputstava].¹⁷⁷¹

Vještak Tužilaštva za vojna pitanja se složio s tim iskazom i u svom svjedočenju je rekao:

... zbog nedovoljnog vojnog iskustva [komandira čete], moglo se očekivati da će načelnik inženjerije imati dodatnu obavezu da se postara da naređenja iz brigade koja se prenose inženjerijskoj četi budu što preciznija i jednostavnija, te da sadrže sve odgovarajuće pojedinosti, znajući da će, kad se prime na nivou čete, oni dati sve od sebe da ta naređenja izvrše, i to, da tako kažemo, bez velikog, bez vojnog iskustva. *To stavlja dodatni naglasak na ulogu starješine štaba. Time se ne ugrožava pravo komandira čete da komanduje.*¹⁷⁷²
/prijevod s engleskog/

¹⁷⁶⁴ Pretresno vijeće napominje da je taj naslov preveden na engleski kao "Combat Rules for Engineering Company/Platoon".

¹⁷⁶⁵ DP D26/3, Borbeno pravilo za četvu (vod) u inženjeriji, par. 25; Rajko Đokić, T. 11879.

¹⁷⁶⁶ Brano Đurić, T. 119967-69; Miloš Mitrović, T. 5595, 5625, DP D72/3, Pravilnik o nadležnosti komande brigade-puka, član 7.

¹⁷⁶⁷ Dragan Obrenović, T. 2433.

¹⁷⁶⁸ Dragan Obrenović, T. 2911; Miloš Mitrović, T. 5604.

¹⁷⁶⁹ Dragan Obrenović, T. 2922.

¹⁷⁷⁰ Dragan Obrenović, T. 3033. Vidi i Milan Marić, T. 11553, koji je posvjedočio da je načelnik inženjerije savjetodavni organ koji daje prijedloge za odgovarajuće angažovanje inženjera.

¹⁷⁷¹ Dragan Obrenović, T. 2432-33.

¹⁷⁷² Richard Butler, T. 5242 (naglasak dodat).

521. Osim toga, Dragan Obrenović je u svom svjedočenju rekao da je to bilo usmeno naređenje potpukovnika Vinka Pandurevića, koje je bilo na snazi od početka do kraja rata.¹⁷⁷³ Prema njegovim riječima, "[m]ajor Jokić bio je praktično, po komandantovoj odluci, pretpostavljeni Jevtiću".¹⁷⁷⁴ Premda je komandir Inženjerske čete bio Dragan Jevtić, prema tom naređenju Dragan Jokić je bio taj koji

praktično kontroliše Inženjersku četvu u svom stručnom tom smislu.¹⁷⁷⁵

522. Pretresno vijeće napominje da se vještaci za vojna pitanja i Tužilaštva i odbrane Dragana Jokića slažu da je stvarni prijenos komandnih ovlaštenja s komandira Inženjerske čete na načelnika inženjerije mogao izvršiti samo komandant brigade, i to u pismenom obliku.¹⁷⁷⁶ Vještak Tužilaštva za vojna pitanja je posvjedočio da ne zna ni za kakav dokument kojim se dozvoljava takav prijenos komandnih ovlaštenja.¹⁷⁷⁷ Nekoliko svjedoka je posvjedočilo da načelnik inženjerije nije mogao samostalno izdavati naređenja,¹⁷⁷⁸ već da je prenosio naređenja izdata na nivou komande brigade, bilo da je riječ o pismenim ili usmenim naređenjima.¹⁷⁷⁹ Premda načelnik inženjerije nije mogao samoinicijativno izdavati naređenja, Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je Dragan Jokić, u praksi, Inženjerskoj četi i njenim pripadnicima davao naređenja kako bi se izvršila naređenja komandanta brigade.¹⁷⁸⁰ Tužilaštvo je u više navrata izjavilo da Dragana Jokića ne tereti "kao komandira".¹⁷⁸¹

523. Pretresno vijeće je takođe saslušalo iskaze nekadašnjih oficira i pripadnika Inženjerske čete o položaju na kojem je Dragan Jokić *de facto* bio i njegovom uticaju na komandira i pripadnike čete. Jedan od vozača Inženjerske čete je posvjedočio da mu je Dragan Jokić "tada bio neposredni pretpostavljeni", te da su mu zaduženja davali Dragan Jokić i komandiri vodova.¹⁷⁸² Drugi svjedok je posvjedočio da je u odsutnosti komandira čete izvještaje podnosio Draganu

¹⁷⁷³ Dragan Obrenović, T. 2923, 3044.

¹⁷⁷⁴ Dragan Obrenović, T. 3034.

¹⁷⁷⁵ Dragan Obrenović, T. 2923 (naglasak dodat).

¹⁷⁷⁶ Richard Butler, T. 5239-41, i DP D73/3, Izvještaj Dragoslava Lackovića, str. 19.

¹⁷⁷⁷ Richard Butler, T. 5239-42. Osim toga, Butler je u svom iskazu rekao i to da bi komandir inženjerske čete sigurno znao za takav prijenos komandnih ovlaštenja. *Id.*

¹⁷⁷⁸ Pretresno vijeće napominje da to vrijedi i za komandira čete koji prosljeđuje naređenja nadređenih. Minja Radović, T. 11929, dio svjedočenja koji se odnosi na D26/3, Borbeno pravilo za četvu (vod) u inženjeriji. Minja Radović je bio komandir Inženjerske čete prije Dragana Jevtića.

¹⁷⁷⁹ Miloš Mitrović, T. 5625-26; Brano Đurić, T. 11969, koji je posvjedočio da je pionirski vod, koji je na teren uglavnom raspoređivan zajedno s pješadijskim bataljonima, po izvršenom zadatku podnosio izvještaj komandantu tog bataljona, a po povratku u kasarnu bi podnosio izvještaj komandiru Inženjerske čete, a ne načelniku inženjerije. Minja Radović, T. 11931, koji je posvjedočio da mu je, kao komandiru čete, komandant brigade mogao izdavati naređenja, T. 11932-33. U vezi s tim, vidi još DP P513, Knjigu dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete, u kojoj se za datum 14. juli 1995., pored ostalog, kaže: "Po naređenju načelnika inženjerije za referenta tehničke službe i nabavke postavlja se Đurić Ostoja".

¹⁷⁸⁰ Minja Radović, T. 11931-33; Miloš Mitrović, T. 5618-19, 5595.

¹⁷⁸¹ Vidi, npr., Završnu riječ Tužilaštva, T. 12602, i T. 12305: "Premda Tužilaštvo ne sugerije da je [...] [on] *de facto* komandovao i rukovodio [...]."

¹⁷⁸² Ostoja Stanojević, T. 5675, 5677.

Jokiću.¹⁷⁸³ Dragan Obrenović je posvjedočio da je komandir Inženjerske čete bio odsutan od 13. do 17. jula. U tom periodu, za Inženjersku četvu je bio nadležan zamjenik komandira Slavko Bogičević:

Ali [...] Bogičević Slavko sigurno bi o svemu konsultovao gospodina Jokića.¹⁷⁸⁴

524. Pretresno vijeće je takođe saslušalo iskaze o tome da je Dragan Jokić lično izvršavao određene inženjerske zadatke¹⁷⁸⁵ i išao na teren.¹⁷⁸⁶ Na osnovu predloženih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da je uloga Dragana Jokića *de facto* prevazilazila službenu "stručno-savjetodavnu" funkciju načelnika inženjerije, previđenu pravilima. U julu 1995., Dragan Jokić je bio stručnjak za inženjerstvo u Zvorničkoj brigadi, tako da nije imao samo ulogu savjetnika u komandi Zvorničke brigade, već je savjetovao i pripadnike Inženjerske čete.

2. Raspored inženjerskih snaga i sredstava Zvorničke brigade

(a) Kravica, 14. juli 1995.

525. Iz dokaza se vidi da je Dragan Jokić 14. jula oko 09:00 sati Ostoji Stanojeviću, vozaču u Inženjerskoj četi Zvorničke brigade, rekao da pripremi kamion jer ide u Srebrenicu "na čišćenje smeća", ali da se prvo javi Civilnoj zaštiti u Zvorniku, što je ovaj i učinio.¹⁷⁸⁷ Zajedno s trojicom pripadnika Civilne zaštite, uključujući komandira radne čete Komunalnog preduzeća "Rad" Dragana Mirkovića i Rajka Đokića, Stanojević se potom odvezao prema jugu, u Bratunac. Međutim, Stanojević toga dana nije dobio daljnja uputstva i prenoćio je u jednom hotelu u centru Bratunca. Oko podneva 15. jula, Đokić je Stanojeviću rekao da se još uvijek ne može u Srebrenicu. Kasnije tog popodneva, Stanojeviću je prišao jedan radnik Civilne zaštite kojeg nije poznavao i rekao mu da ode u Kravicu.¹⁷⁸⁸ U Kravici Stanojević je vidio radnike u plavoj civilnoj radnoj odjeći i utovarivač koji je tovario tijela iz skladišta u kamion. Slijedeći uputstva tog nepoznatog radnika Civilne zaštite, Stanojević je svoj kamion parkirao tako da se i on može utovariti na isti način. Kada je Stanojevićev kamion bio pun, onaj isti nepoznati radnik i još jedan od radnika koji su bili tamo pokazali su Stanojeviću put do Glogove, gdje je istovario tijela u već iskopanu grobnicu. Nakon toga, odvezao je još jednu turu tijela iz Kravice u Glogovu, nakon čega se vratio u Bratunac, gdje je prespavao.¹⁷⁸⁹ Kada se Stanojević 17. jula požalio Draganu Jokiću u

¹⁷⁸³ Miloš Mitrović, T. 5604.

¹⁷⁸⁴ Dragan Obrenović, T. 3034.

¹⁷⁸⁵ Minja Radović, T. 11934.

¹⁷⁸⁶ Brano Đurić, T. 11971-72, 11975, koji je posvjedočio da je Dragan Jokić 18. jula bio u Baljkovici sa grupom pionira koji su ondje postavljali mine. U svom svjedočenju, Đurić je takođe rekao da je Dragan Jokić učestvovao u postavljanju mina u ratu u Bosni i Hercegovini.

¹⁷⁸⁷ Ostoja Stanojević, T. 5677.

¹⁷⁸⁸ Ostoja Stanojević, T. 5677-80; Rajko Đjokić, 11885-90.

¹⁷⁸⁹ Ostoja Stanojević, T. 5682, 5688-91.

vezi sa zadacima koje mu je naređeno da izvrši u Kravici i Glogovi, Jokić mu je rekao da ga on nije zato tamo poslao. Stanojević je trebao ići u Srebrenicu na čišćenje smeća, a ono što je na kraju radio mu je naredila Civilna zaštita.¹⁷⁹⁰

(b) Orahovac, 14-16. juli 1995.

526. Dana 14. jula, major Jokić je Cvijetinu Ristanoviću naložio da s rovokopačem sa stražnjom kašikom G-700 na prikolici ode iz Karakaja u Orahovac.¹⁷⁹¹ Milanu Maksimoviću, vozaču kamiona Inženjerske čete Zvorničke brigade, naređeno je da tamo preveze taj komad opreme.¹⁷⁹² Slavko Bogičević, zamjenik komandira Inženjerske čete Zvorničke brigade, bio je prisutan kada je davano to naređenje.¹⁷⁹³ Dragan Jokić nije dao nikakva uputstva Cvijetinu Ristanoviću u vezi s poslom koji je trebao obaviti u Orahovcu.¹⁷⁹⁴ Pretresno vijeće napominje da dokazni spis sadrži dva putna radna lista vozila u kojima stoji da su u Orahovcu 14. jula 1995. bili rovokopači sa kašikama.¹⁷⁹⁵ Premda Pretresno vijeće ne može utvrditi koji je od ta dva rovokopača bio G-700, konstatuje da ti radni listovi potvrđuju Ristanovićevo svjedočenje po tom pitanju.

527. Ristanović je u Orahovac stigao oko podneva. Slavko Bogičević mu je rekao da iskopa jamu na mjestu označenom sa četiri drvena koca.¹⁷⁹⁶ Ristanović na tom mjestu nije vidio drugu tešku inženjersku mehanizaciju.¹⁷⁹⁷ Dok je kopao, Ristanovića je prekinuo jedan vojnik kojeg nije poznavao i koji mu je rekao mu da prestane s radom, izade iz vozila i okrene se, tako da je stajao leđima okrenut jami koju je kopao kad su doveli i pogubili muškarce bosanske Muslimane.¹⁷⁹⁸ U poslijepodnevnim satima, Ristanovića je zamijenio drugi rukovalac teškim mašinama, Milovan Miladinović, pripadnik voda za utvrđivanje, koji je zajedno sa Slavkom Bogičevićem stigao u kamionu TAM.¹⁷⁹⁹ Tokom večeri, Ristanović i Miladinović su ostavili inženjersku opremu i vratili se u štab u Karakaju.¹⁸⁰⁰

¹⁷⁹⁰ Ostoja Stanojević, T. 5692-94.

¹⁷⁹¹ Cvijetin Ristanović, T. 5406-07.

¹⁷⁹² Cvijetin Ristanović, T. 5364-5365, 5367.

¹⁷⁹³ Cvijetin Ristanović, T. 5365.

¹⁷⁹⁴ Cvijetin Ristanović, T. 5364.

¹⁷⁹⁵ DP P515 i DP P516. Pretresno vijeće je svjesno činjenice da vlada terminološka zbrka u vezi sa svjedočenjima i putnim listama vozila u dokaznom spisu (vidi Miloš Mitrović, T. 5614 i Cvijetin Ristanović, T. 5406-07), ali nema razloga sumnjati da je jedan od rovokopača o kojima se govori u DP P515 i DP P516 bio onaj kojim je Ristanović rukovao u Orahovcu.

¹⁷⁹⁶ Cvijetin Ristanović, T. 5371-72.

¹⁷⁹⁷ Cvijetin Ristanović, T. 5381.

¹⁷⁹⁸ Cvijetin Ristanović, T. 5373-75.

¹⁷⁹⁹ Cvijetin Ristanović, T. 5376-77; Miloš Mitrović, T. 5599-5602.

¹⁸⁰⁰ Cvijetin Ristanović, T. 5380.

528. Komandir voda Lazarević je ujutro 15. jula naredio Ristanoviću i još nekolicini pripadnika Inženjerske čete da se kamionom TAM odvezu u Orahovac da bi ondje kopali grobnice.¹⁸⁰¹ Zbog prirode posla koji je obavljao prethodnog dana i koji mu je opet bio naređen, Ristanoviću je bilo veoma teško vratiti se u Orahovac.¹⁸⁰² Dok je u Orahovcu radio s istim G-700 kao i prethodnog dana,¹⁸⁰³ Ristanović je čuo još jednu mašinu kako radi, ali nije vidio šta radi ni o kojoj mašini je riječ, premda pretpostavlja da je to bio "utovarivač".¹⁸⁰⁴ Nastavio je s kopanjem jame na kojoj je radio i prethodnog dana. Međutim, dok je radio s rovokopačem G-700 kasnije je puklo crijevo za vodu, pa mu je rečeno da kopa na drugoj lokaciji. Druga jama je bila približno deset metara dugačka i dva metra duboka.¹⁸⁰⁵ U sumrak, mašina je ukrcana u prikolicu i vraćena u Zvornik.¹⁸⁰⁶

529. Osim gorenavedenih dokaza, Pretresom vijeću su predočeni dokazi o drugim slučajevima prevoženja opreme u Orahovac. Iz putne radne liste vozila za kiper mercedes 2626¹⁸⁰⁷ vidi se da je 16. jula Milan Milovanović, vozač voda za gradnju puteva, tim vozilom prevezao bager Plato u Orahovac.¹⁸⁰⁸ Osim toga, u Knjizi dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete za taj dan se takođe navodi da su u Orahovcu korišteni i BGH-700 i ULT-220.¹⁸⁰⁹ Pretresno vijeće ne vidi zašto bi sumnjalo u osnovanost te informacije s obzirom na to da su druge informacije iz Knjige dnevnih zapovijesti potvrđene drugim dokazima.

(c) Kozluk, 16. juli 1995.

530. Dana 16. jula, Dragan Jokić je Milošu Mitroviću, rukovaocu mašine voda za utvrđivanje Inženjerske čete Zvorničke brigade, rekao da s rovokopačem i još jednim pripadnikom Inženjerske čete, Nikolom Ricanovićem, ode u Kozluk i javi se Damjanu Lazareviću, komandiru voda za utvrđivanje Inženjerske čete Zvorničke brigade.¹⁸¹⁰ Dragan Jokić im nije rekao šta će im biti zadatak u Kozluku, već im je rekao da će im Damjan Lazarević dati daljnja uputstva.¹⁸¹¹ Kada

¹⁸⁰¹ Cvijetin Ristanović, T. 5382-84. DP P517 je putni radni list vozila TAM 75, za koji je evidentirano da se 15. jula 1995. tri puta odvezao iz Karakaja u Orahovac. Pretresno vijeće vjeruje da to odgovara Ristanovićevoj vožnji ujutro 15. jula 1995.

¹⁸⁰² Cvijetin Ristanović, T. 5382.

¹⁸⁰³ DP P521, stranica iz Knjige dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete za 15. juli 1995., na kojoj piše: "Rad BGH-700 u Orahovcima". Pretresno vijeće vjeruje da se pod imenom "Orahovci" misli na "Orahovac". U vezi s pomenutom mašinom BGH-700 i Ristanovićevom izjavom da je rukovao mašinom G-700, Pretresno vijeće napominje da se te dvije mašine zapravo nisu razlikovale. Stoga, to što je komandir Inženjerske čete Dragan Jevtić u DP P521 napisao BGH-700 može se pripisati njegovom neiskustvu i nedovoljnoj obučenosti u inženjeriji. Vidi Dragan Obrenović, T. 2433 i Richard Butler, T. 5242.

¹⁸⁰⁴ Cvijetin Ristanović, T. 5412. DP P522, Putni radni list vozila za ULT-220, u kojem stoji da je ta mašina bila u Orahovcu 15. jula 1995. na "kopanju rova".

¹⁸⁰⁵ Cvijetin Ristanović, T. 5385-86.

¹⁸⁰⁶ Cvijetin Ristanović, T. 5388-89.

¹⁸⁰⁷ Vidi DP D12/3, str. 4, gdje se to vozilo pominje.

¹⁸⁰⁸ DP P538, Radni list vozila za mercedes 2626 Zvorničke brigade (M-5195) za juli 1995.

¹⁸⁰⁹ DP P535, izvadak iz Knjige dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete Zvorničke brigade za 16. juli 1995., s Jevtićevim potpisom.

¹⁸¹⁰ Miloš Mitrović, T. 5603.

¹⁸¹¹ Miloš Mitrović, T. 5604.

su došli tamo, Lazarević im je naredio da zatrpaju muška tijela koja su ležala u već iskopanim jamama.¹⁸¹² Miloš Mitrović je u svom iskazu rekao da je zamijenjen nakon trideset minuta, zato što njegov rovokopač nije bio za takve radove i radio je smanjenim kapacitetom. Miloša Mitrovića je zamijenio Rade Bošković, koji je bio na radnoj obavezi u Inženjerskoj četi i koji je rukovao utovarivačem koji nije bio vlasništvo Inženjerske čete, ali ga je Zvornička brigada po potrebi mogla mobilisati za potrebe Inženjerske čete.¹⁸¹³ Dokumentarni dokazi potvrđuju da su se u Kozluku koristila sredstva Inženjerske čete.¹⁸¹⁴

(d) Vojna ekonomija Branjevo (Mjesna zajednica Pilica), 17. juli 1995.

531. Iz Knjige dežurstava Zvorničke brigade vidi se da je 1. bataljon Zvorničke brigade, stacioniran na Vojnoj ekonomiji Branjevo, 16. jula u 22:10 sati zatražio da jedan utovarivač, rovokopač i kiper budu u Pilici 17. jula u 8:00 sati.¹⁸¹⁵ U knjizi se kaže da je taj zahtjev prenio "Jokiću".¹⁸¹⁶ Prema iskazu svjedoka P-130, koji je tada bio dežurni oficir, riječ je o načelniku inženjerije Zvorničke brigade Jokiću, kojeg je svjedok nazvao u komandu inženjerije i obavijestio da se ta mehanizacija mora poslati na mjesto navedeno u zahtjevu.¹⁸¹⁷

532. Svjedočenje Cvijetina Ristanovića i dokumentarni dokazi potvrđuju da je ta mehanizacija 17. jula tamo i poslana. Cvjetin Ristanović je posvjedočio da mu je Damjan Lazarević, komandir voda za utvrđivanje Inženjerske čete Zvorničke brigade, 17. jula naredio da sa svojim rovokopačem G-700 ode na Vojnu ekonomiju Branjevo.¹⁸¹⁸ Rovokopač je tamo prebačen kamionom.¹⁸¹⁹ Kada je Ristanović stigao, vidio je kako po livadi leže tijela, a Lazarević mu je rekao da iskopa jamu.¹⁸²⁰ Dnevna zapovijest komandira Inženjerske čete za 17. juli pokazuje da je jedan rovokopač prebačen u Branjevo, te da su na toj lokaciji korišteni jedan rovokopač i jedan utovarivač.¹⁸²¹ Osim toga, postoje dokazi da je kamion TAM 75 Inženjerske čete 17. jula 1995. otišao u dio Pilice koji se zove Kula.¹⁸²²

¹⁸¹² Miloš Mitrović, T. 5604-06, 5621-22.

¹⁸¹³ Miloš Mitrović, T. 5607-09, 5622-23, 5630-31.

¹⁸¹⁴ DP P516, Putni radni list vozila za jedan rovokopač za juli 1995. godine.

¹⁸¹⁵ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, zapisi za 13. i 20. juli 1995., str. 34.

¹⁸¹⁶ DP P133, Knjiga dežurstava Zvorničke brigade, zapisi od 13. i 20. jula 1995., str. 34.

¹⁸¹⁷ Svjedok P-130, T. 6647.

¹⁸¹⁸ Cvjetin Ristanović, T. 5389.

¹⁸¹⁹ Cvjetin Ristanović, T. 5390.

¹⁸²⁰ Cvjetin Ristanović, T. 5392.

¹⁸²¹ DP P537. Vidi i DP P522, Radni list vozila za ULT 220, rovokopač sa stražnjom kašikom, za 17. juli.

¹⁸²² DP P517, Putni radni list vozila za kamion TAM 75, zapis od 17. jula 1995.; Dragan Obrenović, T. 2540-41; Zoran Radosavljević, T. 12058. U svom svjedočenju, Zoran Radosavljević je rekao da je Kula zaselak, te da je dio Pilice nazvan po kuli koja se nalazi u neposrednoj blizini škole u Pilici.

(e) Drugi dokazi o prisutnosti sredstava Inženjerske čete

533. Pretresnom vijeću su predloženi drugi dokazi o angažovanju Inženjerske čete na lokacijama povezanim s masovnim pogubljenjima i pokopavanjima, koje konkretno ne potvrđuju iskazi svjedoka.

534. U Knjizi dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete za 14. juli 1995. piše da su tog dana pripadnici pionirskog voda postavljali mine i čistili teren "u reonu Petkovaca".¹⁸²³ Za sljedeći dan, Knjiga dnevnih zapovijesti sadrži sličan zapis u vezi s radom pionira na području Petkovaca.¹⁸²⁴ Nadalje, kaže se da su u "Petkovcima" radili jedan utovarivač i jedan rovokopač.

---

¹⁸²³ DP P513, Knjiga dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete za 14. juli 1995.

¹⁸²⁴ DP P521, Knjiga dnevnih zapovijesti komandira Inženjerske čete za 15. juli 1995.

V. PRAVNI I ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S KRIVIČNIM DJELIMA ZA KOJA SE TERETE OPTUŽENI

A. Opšte pretpostavke iz člana 3 i člana 5 Statuta

1. Član 3

535. U članu 3 Statuta navodi se dosta široka kategorija krivičnih djela pod nazivom “kršenja zakona ili običaja ratovanja”. U sudskoj praksi ovog Međunarodnog suda, ona se tumači kao rezidualna klauzula koja obuhvata sve povrede humanitarnog prava koje nisu obuhvaćene članovima 2, 4 ili 5 Statuta.¹⁸²⁵

536. Pretpostavke za primjenu člana 3 Statuta jesu postojanje oružanog sukoba i neksus između krivičnog djela za koje se optuženi tereti i tog oružanog sukoba.¹⁸²⁶ Po definiciji, oružani sukob postoji “svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.”¹⁸²⁷ Irelevantno je da li se radi o unutrašnjem ili međunarodnom sukobu.¹⁸²⁸ Kada je riječ o konkretnom karakteru traženog neksusa, Žalbeno vijeće je, osvrćući se na slučajeve u kojima navodni zločin nije počinjen u ono vrijeme i na onom mjestu gdje su stvarno vodile borbe, zauzelo sljedeći stav: “[d]ovoljno je [...] da su navodni zločini bili usko povezani uz neprijateljstva koja su se dešavala na drugim delovima teritorija pod kontrolom sukobljenih strana.”¹⁸²⁹ Takva veza postoji gdje god su zločini “određeni kontekstom u kojem su počinjeni - oružanim sukobom - ili pak o njemu ovise.”¹⁸³⁰

537. Sudska praksa ovog Međunarodnog suda utvrdila je četiri dodatna uslova koja se moraju ispuniti da bi se neko krivično djelo moglo staviti na teret po članu 3 Statuta:

- (i) kršenje mora predstavljati povredu nekog pravila međunarodnog humanitarnog prava;

¹⁸²⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89-91. Žalbeno vijeće je konkretno navelo da ova kršenja uključuju: “(i) kršenja Haškog prava o međunarodnim sukobima; (ii) kršenja onih odredbi Ženevskih konvencija koje nisu klasificirane kao “teške povrede” po tim Konvencijama; (iii) kršenja opšteg člana 3 i drugih običajnih pravila unutrašnjih sukoba; (iv) kršenja sporazuma kojima se obavezuju strane u sukobu, koji se smatraju *qua* pravu koje se bazira na sporazumima, na primer sporazumima koji nisu prerasli u običajno međunarodno pravo”, *Ibid.*, par. 89. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 131.

¹⁸²⁶ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 67-70; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 55.

¹⁸²⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

¹⁸²⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 137.

¹⁸²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 57; Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

¹⁸³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 57 i 58. Ocjenjujući da li je predmetno djelo dovoljno povezano s oružanim sukobom, Žalbeno vijeće je navelo sljedeće faktore: činjenicu da je počinitelj zločina borac, da žrtva nije borac, da žrtva pripada protivnoj strani, da se može smatrati da je to djelo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojnog pohoda, te da počinjenje zločina proizlazi iz službenih dužnosti počinitelja ili ulazi u njihov okvir. *Ibid.*, par. 59.

(ii) pravilo mora biti običajnog karaktera, ili, ako ima ugovornu osnovu, moraju se ispuniti određeni uslovi, odnosno to da je sporazum “nesumnjivo bio obavezujući za strane u vreme počinjavanja navodnog krivičnog dela” i da “nije bio u suprotnosti sa ili izuzet od čvrstih normi međunarodnog prava”;¹⁸³¹

(iii) kršenje mora biti “teško”, odnosno, mora predstavljati povredu nekog pravila kojim se štite značajne vrijednosti, i mora uzrokovati teške posljedice po žrtvu; i

(iv) kršenje tog pravila mora povlačiti, na osnovu običajnog ili ugovornog prava, individualnu krivičnu odgovornost osobe koja ga je prekršila.¹⁸³²

538. Neki uslovi za primjenu člana 3 Statuta mogu se razlikovati u zavisnosti od konkretnog osnova relevantne optužbe podignute po ovom članu.¹⁸³³ U ovom predmetu, optuženi se terete po tački 4 za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, na osnovu članova 3 Statuta.¹⁸³⁴

539. Optužba za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja zasniva se na članu 3 koji je zajednički za četiri Ženevske konvencije iz 1949. (dalje u tekstu: zajednički član 3).¹⁸³⁵ U sudskoj praksi ovog Međunarodnog suda je ustanovljeno da kršenja zajedničkog člana 3 potpadaju pod odredbe člana 3 Statuta.¹⁸³⁶ Ustanovljeno je i da zajednički član 3 čini dio običajnog međunarodnog prava.¹⁸³⁷

540. Posljednji uslov za podizanje svake optužbe po članu 3 koja se zasniva na zajedničkom članu 3 jeste da žrtva nije ni na koji način aktivno učestvovala u neprijateljstvima vođenim u vrijeme počinjenja zločina.¹⁸³⁸

¹⁸³¹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 143.

¹⁸³² Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 66.

¹⁸³³ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 404. Pretresno vijeće je s tim u vezi dalo sljedeće razjašnjenje: “[N]a primjer, specifična optužba koja se zasniva na ugovornom pravu neće imati iste uslove kao običajno pravo relevantno za povrede zajedničkog člana 3, Haško pravo ili povrede Ženevskih konvencija, osim zajedničkog člana 3 i odredbi u vezi sa teškim povredama.” Takva optužba bi nalagala da se ispune dva dodatna uslova navedena u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 143, vidi *supra* par. 537.

¹⁸³⁴ Optužnica, par. 57.

¹⁸³⁵ Zajednički član 3, u relevantnom dijelu, predviđa:

“U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od Strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sljedeće odredbe:

1. Prema osobama koje ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumijevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe onesposobljene za borbu uslijed bolesti, rana, lišenja slobode, ili bilo kog drugog razloga, postupaće se u svakoj prilici čovječno [...].

U tom cilju, zabranjeni su i ubuduće se zabranjuju, u svako doba i na svakom mjestu, prema gore navedenim osobama sljedeći postupci:

(a) povrede koje se nanose životu i tjelesnom integritetu, naročito sve vrste *ubistava*, sakaćenja, okrutnosti i mučenja; [...].” (naglasak dodat)

¹⁸³⁶ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 133-36; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68.

¹⁸³⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68. Pretresno vijeće stoga nalazi da su gorenavedeni uslovi iz člana 3 Statuta ispunjeni. Vidi par. 537 *supra*.

¹⁸³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

2. Član 5

541. U članu 5 Statuta taksativno se navode krivična djela koja mogu predstavljati zločine protiv čovječnosti. Da bi se smatrala zločinom protiv čovječnosti, djela optuženog moraju biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv bilo kog civilnog stanovništva.¹⁸³⁹

Ova formulacija obuhvata sljedeće elemente:

- (i) mora postojati napad;
- (ii) napad mora biti rasprostranjen ili sistematski;
- (iii) napad mora biti usmjeren protiv bilo kog civilnog stanovništva;
- (iv) djela počinioca moraju biti dio tog napada; i
- (v) počinitelj mora znati da njegova djela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac.¹⁸⁴⁰

542. Pored toga, Statut Međunarodnog suda propisuje da krivična djela moraju biti “počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera”.¹⁸⁴¹ Žalbeno vijeće je stalo na stanovište da je to preduslov za nadležnost.¹⁸⁴²

543. “Napad” se u kontekstu zločina protiv čovječnosti može definisati kao način ponašanja koji uključuje vršenje akata nasilja.¹⁸⁴³ Taj napad “nije ograničen na upotrebu oružane sile i obuhvata sve oblike zlostavljanja civilnog stanovništva.”¹⁸⁴⁴ On može prethoditi oružanom sukobu, može trajati dulje od tog sukoba ili se nastavljati tokom sukoba.¹⁸⁴⁵

544. Pojam “civil” odnosi se na osobe koje ne uzimaju učešća u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe izbačene iz borbenog stroja zbog bolesti, ranjavanja, lišavanja slobode ili bilo kog drugog razloga.¹⁸⁴⁶ Princip običajnog međunarodnog prava je da su te osobe zaštićene u oružanim sukobima.¹⁸⁴⁷ Prisustvo, unutar stanovništva, članova

¹⁸³⁹ Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 248.

¹⁸⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85.

¹⁸⁴¹ Za definiciju “oružanog sukoba”, vidi *supra* par. 536.

¹⁸⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249.

¹⁸⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 89, kojom se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 415.

¹⁸⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86.

¹⁸⁴⁵ *Id.*

¹⁸⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113-114. Pojam “civil” dodatno je definisan u članu 50 Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije. U tom članu navodi se da je civil “svaka osoba koja ne pripada jednoj od kategorija osoba navedenih u članovima 4A(1), (2), (3) i (6) Treće konvencije i u članu 43 ovog Protokola.” Sagledani u međusobnoj vezi, član 50 Dopunskog protokola I i član 4A Ženevske konvencije III propisuju da pripadnici oružanih snaga i pripadnici milicija ili dobrovoljačkih jedinica koji čine dio tih oružanih snaga ne mogu imati civilni status.” Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 56.

¹⁸⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113, fusnota 220.

pokreta otpora ili bivših boraca koji su položili oružje ne utiče civilni status tog stanovništva.¹⁸⁴⁸ “Civilnim stanovništvom” smatra se ono stanovništvo koje čine pretežno civili.¹⁸⁴⁹ Nije nužno da se pokaže da su žrtve povezane s bilo kojom pojedinom stranom u oružanom sukobu.¹⁸⁵⁰ Žalbeno vijeće je nedavno naglasilo “apsolutnu zabranu uzimanja civila za metu u običajnom međunarodnom pravu.”¹⁸⁵¹

545. Pojam “rasprostranjeni” odnosi se na širinu razmjera napada i broj žrtava.¹⁸⁵² Zločin može biti rasprostranjen zbog “kumulativnog dejstva niza nehumanih djela ili pojedinačnog dejstva nekog nehumanog djela vanrednih razmjera”.¹⁸⁵³ Pojam “sistematski” odnosi se na “organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerojatnost da je do tih djela došlo nasumce”,¹⁸⁵⁴ i uobičajeni izraz takvog sistematskog događanja jesu obrasci zločina - to jest redovitog ponavljanja koje nije slučajno - sličnog kažnjivog ponašanja.¹⁸⁵⁵

546. Žalbeno vijeće je dalje dalo spisak faktora koji bi mogli biti uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li neki napad ispunjava uslove “rasprostranjenosti” ili “sistematičnosti”, pri čemu taj spisak nije konačan. Radi se o sljedećim faktorima: posljedice napada po ciljno stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvaničnika ili predstavnika vlasti, odnosno svaki prepoznatljivi obrazac zločina.¹⁸⁵⁶ Ni napad niti djela optuženih nije potrebno potkrepljivati postojanjem određene “politike” ili “plana”.¹⁸⁵⁷

547. Potrebno je da postoji neksus između djela optuženog i napada na civilno stanovništvo. Taj neksus sastoji se iz dva elementa:

- (i) počinjenje djela koje je po svojoj prirodi ili posljedicama objektivno dio napada; i
- (ii) optuženi zna da postoji napad na civilno stanovništvo i da je njegovo djelo dio tog napada.¹⁸⁵⁸

Predmetno djelo ili djela ne smiju biti izolovani ili nasumični; ona ne smiju biti toliko udaljena od napada da se, uzevši u obzir kontekst i okolnosti u kojima su počinjena, za to djelo ili djela ne bi razumno moglo reći da su dio napada.¹⁸⁵⁹

¹⁸⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 112-113.

¹⁸⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 56; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 638.

¹⁸⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 89, u kojoj je Žalbeno vijeće prihvatilo tumačenje Pretresnog vijeća u Prvostepenoj presudi u predmetu *Kunarac*, par. 423.

¹⁸⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109.

¹⁸⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

¹⁸⁵³ Godišnjak Komisije za međunarodno pravo 1996., tom II, dio 2, Izvještaj Komisije Generalnoj skupštini o radu četrdeset osme sjednice, str. 47.

¹⁸⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

¹⁸⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

¹⁸⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 95.

¹⁸⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 98.

¹⁸⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 99. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 248.

548. Optuženi mora posjedovati traženu *mens rea*, koja obuhvata sljedeće:

- (i) namjeru da počinu djelo ili djela u osnovi krivičnog djela za koje/koja se tereti;
- (ii) svijest o postojanju napada na civilno stanovništvo; te
- (iii) svijest o tome da njegova djela čine dio tog napada.¹⁸⁶⁰

Uslov *mens rea*, međutim, ne povlači za sobom znanje o pojedinostima napada.¹⁸⁶¹ Pored toga, nije potrebno da optuženi dijeli svrhu ili cilj koji stoji iza napada.¹⁸⁶²

3. Zaključci

549. Nije sporno da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica postojao oružani sukob između Republike Bosne i Hercegovine i njenih snaga, i Republike Srpske i njenih snaga.¹⁸⁶³ Nije sporno ni to da je taj oružani sukob postojao u istočnoj Bosni.¹⁸⁶⁴ Na osnovu dokaza koji su navedeni gore u dijelu "Opšti podaci relevantni za ovaj predmet", Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi da je od 11. jula do 1. novembra 1995. u istočnoj Bosni postojao oružani sukob.¹⁸⁶⁵

550. Na osnovu svih dokaza u ovom predmetu, Pretresno vijeće takođe konstatuje da su krivična djela na kojima se temelji Optužnica bila u bliskoj vezi s oružanim sukobom. Djela za koja se optuženi tereti počinjena su kao rezultat neprijateljstava.

551. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je napad bio rasprostranjen ili sistematski. Napad, koji su izvršili VRS i MUP, planiran je i definisan u naređenju "Krivaja 95". Napad je nastavljen nakon pada Srebrenice i njime je pogođeno oko 40.000 ljudi koji su u vrijeme napada na Srebrenicu živjeli u toj enklavi.¹⁸⁶⁶

552. Ovaj napad je bio nedvojbeno usmjeren protiv civilnog stanovništva bosanskih Muslimana u srebreničkoj enklavi. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze o tome da se 28. divizija ABiH nalazila u srebreničkoj enklavi i da su pripadnici te divizije bili među muškarcima koji su činili kolonu.¹⁸⁶⁷ Međutim, Pretresno vijeće zaključuje da procijenjeni broj pripadnika ABiH u enklavi i

¹⁸⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 96 i 100.

¹⁸⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 99, 102.

¹⁸⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 102.

¹⁸⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 103.

¹⁸⁶³ Činjenice o kojima su se strane složile, par. 8, 9-14, 16-22, 32, 35-36, 46-47, 49, 51, 66-74, 77.

¹⁸⁶⁴ Činjenice o kojima su se strane složile, 9-14 16-22, 32, 35-36, 46-47, 49, 51, 66-74, 77.

¹⁸⁶⁵ Vidi *supra* Dio II. C.

¹⁸⁶⁶ Vidi *supra* Dio II. C.

¹⁸⁶⁷ Vidi *supra* Dio II, C i D.

u koloni, koji se kretao od oko 1.000 vojnika do 4.000 vojnika, nije bio toliki da bi uticao na civilni karakter stanovništva, budući da su ogromnu većinu ljudi u samoj enklavi i u koloni činili civili.¹⁸⁶⁸

553. Obojica optuženih bili su visoki oficiri u brigadama koje su učestvovala u napadu na srebreničku enklavu, te su tako imali saznanja o širem kontekstu u kom su počinili predmetna djela. Pretresno vijeće konstatuje da je van razumne utvrđeno da su djela obojice optuženih bila dio napada i da su i jedan i drugi optuženi znali da njihova djela čine dio napada.¹⁸⁶⁹

554. Stoga, Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi iz člana 3 i 5 ispunjeni. Pretresno vijeće će u nastavku razmotriti uslove za svako od djela u osnovi i individualnu krivičnu odgovornost svakog od optuženih.

B. UBISTVO

1. Mjerodavno pravo

555. Ubistvo se optuženima stavlja na teret i na osnovu člana 3 i na osnovu člana 5 Statuta. O opštim uslovima za obje navedene odredbe bilo je riječi gore.¹⁸⁷⁰

556. Krivična djela ubistva kao zločina protiv čovječnosti i ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja se po svojim obilježijima ne razlikuju.¹⁸⁷¹ U sudskoj praksi i ovog Međunarodnog suda i MKSR-a, ubistvo se dosljedno definiše kao smrt žrtve koja je posljedica nekog djela ili propusta optužene osobe učinjenog s namjerom lišavanja života drugih osoba ili nanošenja teških tjelesnih povreda tim osobama, s razumnom sviješću da će time vjerovatno izazvati njihovu smrt.¹⁸⁷²

¹⁸⁶⁸ Pieter Boering procjenjuje da je u enklavi bilo oko 1.000 vojnika. Pieter Boering, T. 884-85, 947, 997. Vojni posmatrači UN-a procijenili su da je u enklavi bilo oko 4.000 vojnika. DP D4/1, Vojni posmatrači UN-a, Postskriptum za Srebrenicu, 26. juli 1995., koji glasi: Brojno stanje ABiH: nepoznato, međutim, uobičajenom procjenom 10% stanovništva dobio bi se broj od oko 4.000 ljudi.

¹⁸⁶⁹ Vidi dijelove II, III i IV.

¹⁸⁷⁰ Vidi *supra* par. 535-554.

¹⁸⁷¹ Vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 323; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić*, par. 248.

¹⁸⁷² Vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 423; Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 35; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 181; Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 324; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 584; Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 485. Pretresno vijeće konstatuje da namjera koja se traži za zločin ubistva ne obuhvata nehat ili grubi nehat. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 587. Za sudsku praksu MKSR-a, vidi predmet *Kayishema i Ruzindana*, par. 140; Pretresno vijeće u predmetu *Bagilishema*, par. 84-85.

2. Zaključci

557. Pretresno vijeće podsjeća da se Vidoje Blagojević i Dragan Jokić terete za ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti, na osnovu člana 5(a) Statuta (tačka 3),¹⁸⁷³ i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, na osnovu člana 3 Statuta (tačka 4).¹⁸⁷⁴ Pretresno vijeće konstatuje da su opšti uslovi za primjenu člana 3 i člana 5 ispunjeni.¹⁸⁷⁵

558. Tužilaštvo, između ostalog, tvrdi da je više hiljada muškaraca bosanskih Muslimana lišeno slobode, prevezeno i nakon toga pogubljeno u periodu od 12. do 19. jula.¹⁸⁷⁶ Tvrdi se da je u Potočarima i Bratuncu, gdje su bosanski Muslimani zarobljeni i pritvoreni, vršeno “oportunističko ubijanje”.¹⁸⁷⁷ Pored toga, navodi se da su masovna pogubljenja vršena na raznim lokacijama u opštinama Srebrenica, Bratunac i Zvornik, među ostalim, u skladištu u Kravici, u Orahovcu u blizini škole u Grbavcima, u školi u Petkovicima, na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici.¹⁸⁷⁸ Nijedan ni drugi optuženi nisu osporili činjenicu da su masovna pogubljenja izvršena.¹⁸⁷⁹ Međutim, Vidoje Blagojević tvrdi da on ni posredno ni neposredno nije učestvovao ni u jednom krivičnom djelu za koje ga tereti Tužilaštvo.¹⁸⁸⁰

559. Pored toga, u odgovoru na navod da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade¹⁸⁸¹ i elementi iz sastava Bratunačke brigade¹⁸⁸² učestvovali u nekim pogubljenjima, pored pripadnika VRS-a i/ili MUP-a za koje se navodi da su učestvovali u pogubljenju hiljada muškaraca bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave, Vidoje Blagojević tvrdi da je “njemu bilo i ostalo nepoznato da je bilo ikakvih protivpravnih aktivnosti bilo kog pripadnika Bratunačke brigade u vrijeme dok je bio pod njegovom komandom, kontrolom, ovlaštenjima, ili u njegovoj odgovornosti.”¹⁸⁸³ Dragan Jokić tvrdi da je on za te događaje saznao tek nakon što su se dogodili.¹⁸⁸⁴

560. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li su izvedeni dokazi na osnovu kojih se može utvrditi da su navodi o ubistvima dokazani van razumne sumnje.

---

¹⁸⁷³ Optužnica, par. 56.

¹⁸⁷⁴ Optužnica, par. 57.

¹⁸⁷⁵ Vidi *supra* par. 549-554.

¹⁸⁷⁶ Optužnica, par. 461; Pretpresni podnesak Tužilaštva, par. 107-108.

¹⁸⁷⁷ Optužnica, par. 43, 45.

¹⁸⁷⁸ Optužnica, par. 46.

¹⁸⁷⁹ Blagojevićev pretpresni podnesak, str. 2; Jokićev pretpresni podnesak, par. 12.

¹⁸⁸⁰ Blagojevićev pretpresni podnesak, par. 6.

¹⁸⁸¹ Optužnica, par. 46.6.

¹⁸⁸² Optužnica, par. 46.10.

¹⁸⁸³ Blagojevićev pretpresni podnesak, par. 5.

¹⁸⁸⁴ Jokićev pretpresni podnesak, par. 2.

(a) “Oportunističko ubijanje”

561. Pretresno vijeće primjećuje da se više ubistava u Optužnici stavlja optuženima na teret pod naslovom “Oportunističko ubijanje”, za razliku od onih koja su navedena pod naslovom “Organizovana masovna pogubljenja”.¹⁸⁸⁵ Bez obzira na naslov pod kojim je Tužilaštvo odlučilo da svrsta ova ubistva i pravnu distinkciju koju nastoji napraviti ovim naslovima, Pretresno vijeće će sve navode pod naslovom “Oportunističko ubijanje” tretirati kao navode o ubistvima.

562. Pretresno vijeće podsjeća da je u svojoj Presudi po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude, odbacilo sve činjenične navode kojima se tereti Vidoje Blagojević sadržane u paragrafima 43 i 45(b) i (e), te 47 Optužnice, izuzev paragrafa 47.5 koji se odnosi na žrtvu po imenu Rešid Sinanović. Pretresno vijeće je takođe odbacilo činjenične navode sadržane u paragrafima 47.7 i 47.8 koji se odnose na Dragana Jokića. Pretresno vijeće dalje primjećuje da je tužilac u Izjavi kojom se pobijaju navodi odbrane pojasnio da Dragana Jokića ne kani teretiti odgovornošću “za incidente na području Bratunca”.¹⁸⁸⁶

563. U vezi s navodima u paragrafu 45 Optužnice, Pretresno vijeće iznosi sljedeće konstatacije u vezi s “oportunističkim ubijanjem” u Bratuncu.

564. Pretresno vijeće konstatuje da su brojni svjedoci izjavili da su muškarci bosanski Muslimani bili zatočeni u školi "Vuk Karadžić" u Bratuncu. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su neki od muškaraca koji su bili zatočeni u toj školi od 12. do 15. jula, tamo i ubijeni.¹⁸⁸⁷

- Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može zaključiti da je od 12. do 14. jula više od 50 muškaraca bosanskih Muslimana pogubljeno po prijekom postupku u školi "Vuk Karadžić" i oko nje.¹⁸⁸⁸
- Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da je 13. jula jedan mentalno zaostali muškarac bosanski Musliman, koji je bio zatočen u autobusu parkiranom ispred škole "Vuk Karadžić", izveden iz autobusa i pogubljen.¹⁸⁸⁹

¹⁸⁸⁵ Optužnica, par. 43-45, 47.

¹⁸⁸⁶ Izjava Tužilaštva u svrhu pobijanja, T. 12601.

¹⁸⁸⁷ Vidi *supra* Dio II. E. 3.

¹⁸⁸⁸ Vidi *supra* Dio II. E. 3, a posebno par. 276, 279 i 281.

¹⁸⁸⁹ Vidi *supra* Dio II. E. 3, a posebno par. 280.

- Utvrđeno je van razumne sumnje da je u periodu od 13. do 15. jula više muškaraca izvedeno iz škole "Vuk Karadžić" i ubijeno.¹⁸⁹⁰

565. U vezi s navodima u paragrafu 47 Optužnice, Pretresno vijeće konstatuje da su u zoni odgovornosti Bratunačke brigade izvršena sljedeća "oportunistička ubijanja":

- Pretresno vijeće konstatuje da su mu predloženi dokazi o zarobljavanju Rešida Sinanovića od strane snaga MUP-a, te o njegovom ispitivanju i prebacivanju u školu "Vuk Karadžić" u Bratuncu. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi van razumne sumnje da je Rešid Sinanović ubijen.¹⁸⁹¹

566. U vezi s navodima u paragrafu 47 Optužnice, Vijeće konstatuje da su u zoni odgovornosti Zvorničke brigade izvršenja sljedeća "oportunistička ubijanja":

- Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da je kod Nezuka 19. jula pogubljeno oko deset muškaraca bosanskih Muslimana iz kolone.¹⁸⁹² Međutim, Pretresno vijeće podsjeća strane na to da je u Prvoj odluci na osnovu pravila 92bis naglasilo da iskaz jednog jedinog svjedoka, prihvaćen na osnovu pravila 92bis, mora biti potkrijepljen drugim dokazima da bi se mogla izreći osuda.¹⁸⁹³ Pretresno vijeće primjećuje da je jedini dokaz kojim se potkrepljuje ovaj navod iskaz prihvaćen na osnovu pravila 92bis, te da, premda nema nikakvog razloga da sumnja u vjerodostojnost ovog svjedoka ili u pouzdanost njegovog iskaza, mora konstatovati da se na osnovu njegovog iskaza ne može donijeti zaključak o krivici u vezi s ovim navodom.

(b) Masovna pogubljenja

567. U pogledu navoda u paragrafu 46 Optužnice, Pretresno vijeće u vezi s ovim masovnim pogubljenjima konstatuje sljedeće:

(a) Potočari:

Pretresnom vijeću su predloženi dokazi o tome da je 12. jula, između cinkare i Alijine kuće, 80-100 muškaraca bosanskih Muslimana po prijekom postupku pogubljeno odrublivanjem glave.¹⁸⁹⁴ Međutim, Pretresno vijeće primjećuje da je jedini dokaz kojim se potkrepljuje ovaj navod svjedočenje prihvaćeno na osnovu pravila 92bis, i da stoga, iz razloga koji su objašnjeni

¹⁸⁹⁰ Vidi *supra* Dio II. E. 3, a posebno, par. 274, 276-277.

¹⁸⁹¹ Vidi *supra* Dio II. D. 2. (a) (ii) d, a posebno par. 251-252.

¹⁸⁹² Vidi *supra* Dio II. D. 2. (b) (i), a posebno par. 257.

¹⁸⁹³ Vidi *supra* Dio II. A, a posebno par. 26.

¹⁸⁹⁴ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (a), a posebno par. 292.

gore,¹⁸⁹⁵ premda nema nikakvog razloga da sumnja u vjerodostojnost svjedoka ili u pouzdanost njegovog iskaza, mora konstatovati da se na osnovu ovog iskaza ne može donijeti zaključak o krivici u vezi s ovim navodom.

(b) Rijeka Jadar:

Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da je oko 11:00 sati 13. jula 1995., 16 muškaraca bosanskih Muslimana iz kolone zarobljeno i odvedeno iz Konjević-Polja na obalu rijeke Jadar, gdje su ih postrojili i pogubili.¹⁸⁹⁶ Međutim, Pretresno vijeće primjećuje da je jedini dokaz kojim se potkrepljuje ovaj navod jeste svjedočenje prihvaćeno na osnovu pravila *92bis*, te da iz razloga koji su objašnjeni gore,¹⁸⁹⁷ premda nema razloga da sumnja u vjerodostojnost svjedoka ili u pouzdanost njegovog iskaza, mora konstatovati da se na osnovu ovog iskaza ne može donijeti zaključak o krivici u vezi s ovim navodom.

(c) Dolina Cerske:

Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da je 13. jula 150 muškaraca prevezeno na područje duž puta u dolini Cerske, oko 3 km od Konjević-Polja, i pogubljeno po prijekom postupku, nakon čega su uz pomoć teške mehanizacije pokopani.¹⁸⁹⁸

(d) Skladište u Kravici:

Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza, dokumenata i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da je 13. jula preko 1.000 muškaraca zatočeno u velikom skladištu u Kravici i pogubljeno po prijekom postupku iz automatskog oružja, ručnim bombama i drugim oružjem.¹⁸⁹⁹ Nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi van razumne sumnje da su žrtve masakra u skladištu u Kravici pokopane u masovnim grobnicama u Glogovi i Ravnicama u periodu od 14. do 16. jula.¹⁹⁰⁰

(e) Tišća:

Pretresnom vijeću su predloženi dokazi o tome da su 13. jula i 14. jula uveče, 22 muškarca odvedena iz škole kamionom, te da su ih po prijekom postupku automatskim oružjem na

¹⁸⁹⁵ Vidi *supra* par. 566 i Dio II. A, a posebno par. 26.

¹⁸⁹⁶ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (b), a posebno par. 293.

¹⁸⁹⁷ Vidi *supra* par. 566 i Dio II. A, a posebno par. 26.

¹⁸⁹⁸ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (c), a posebno par. 294-295.

¹⁸⁹⁹ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (d) (i), a posebno par. 296-299.

¹⁹⁰⁰ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (d) (ii), a posebno par. 304-314.

poljani pogubili pripadnici VRS-a i/ili MUP-a.¹⁹⁰¹ Međutim, Pretresno vijeće primjećuje da je jedini dokaz kojim se potkrepljuje ovaj navod izjava koja je uvrštena u spis na osnovu pravila 92bis, te da iz razloga koji su objašnjeni gore,¹⁹⁰² premda nema nikakvog razloga da sumnja u vjerodostojnost svjedoka ili pouzdanost njegovog iskaza, mora konstatovati da se na osnovu ovog iskaza ne može donijeti zaključak o krivici u vezi s ovim navodom.

(f) Orahovac:

Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza, dokumenata i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da je 14. jula više od 1.000 muškaraca bosanskih Muslimana pritvoreno u školi u Grbavcima kod Orahovca i da su, rano iza podneva 14. jula, tim muškarcima stavljeni povezi preko očiju nakon čega su prevezeni na jedne obližnje polje i pogubljeni.¹⁹⁰³ Pretresno vijeće dalje konstatuje da su žrtve pokopane u masovnim grobnicama u Orahovcu u blizini mjesta pogubljenja tokom večeri i noći sa 14. na 15. juli.¹⁹⁰⁴

(g) Škola u Petkovicima:

Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza, dokumenata i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da je 14. jula oko 1.000 muškaraca prevezeno s mjesta na kojima su držani u Bratuncu i okolini do škole u Petkovicima. Pretresno vijeće dalje konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi da su tamo neki muškarci ubijeni iz automatskog oružja.¹⁹⁰⁵

(h) Brana kod Petkovaca:

Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza, dokumenata i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se može van svake razumne sumnje utvrditi da je 14. jula uveče i 15. jula rano ujutro oko 1.000 muškaraca iz škole u Petkovicima prevezeno do obližnje brane, gdje su ih pogubili vatrom iz automatskog oružja. Te žrtve su pokopane u masovnim grobnicama kod brane. Kasnije su njihovi posmrtni ostaci premješteni u obližnje sekundarne masovne grobnice.¹⁹⁰⁶

¹⁹⁰¹ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (e), a posebno par. 315.

¹⁹⁰² Vidi *supra* par. 566 i Dio II. A, a posebno par. 26.

¹⁹⁰³ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (f) (i) (ii), a posebno par. 316, 327-329.

¹⁹⁰⁴ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (f) (iii), a posebno par. 332-336.

¹⁹⁰⁵ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (g), a posebno par. 337-346.

¹⁹⁰⁶ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (g), a posebno par. 341-346.

(i) Škola u Pilici:

Pretno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu koji se može van razumne sumnje utvrditi da su muškarci bosanski Muslimani 14. jula zatočeni u školi u Pilici. Zbog pretrpanosti prostorija u kojima su ti ljudi bili zatočeni, postoje dokazi na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su najmanje dvojica muškaraca preminula u toj školi. Nadalje, postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da su u noći sa 14. na 15. juli neki od njih izvedeni iz škole i ubijeni;¹⁹⁰⁷ Pretno vijeće uzdržava se od zaključka da je u školi u Pilici ubijeno “mnogo” ljudi.

(j) Vojna ekonomija Branjevo:

Pretno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza, dokumenata i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da je 16. jula ujutro na Vojnoj ekonomiji Branjevo pogubljeno oko 1.200 muškaraca iz škole u Pilici.

(k) Dom kulture u Pilici:

Pretno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza, dokumenta i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da je 16. jula 500 muškaraca bosanskih Muslimana pogubljeno iz automatskog oružja.

(l) Kozluk:

Pretno vijeće konstatuje da postoji dovoljno iskaza i forenzičkih dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje utvrditi da je 15. ili 16. jula 500 muškaraca bosanskih Muslimana prevezeno u Kozluk, blizu Drine, i pogubljeno na obali rijeke. Dana 16. jula, žrtve su pokopane u masovne grobnice u blizini mjesta na kom su pogubljene. Njihovi posmrtni ostaci su kasnije premješteni u obližnju sekundarnu masovnu grobnicu.

(c) Zaključak

568. Ogromna većina žrtava je na mjesta zatočenja i pogubljenja odvedena autobusima i kamionima; mnogima su stavili poveze na oči i vezali im ruke, a ponekad i noge; prozivali su ih da izlaze iz kamiona i autobusa u malim grupama, nakon čega su ih streljali. Tijela muškaraca zatim su odmah pokopana bilo na samom mjestu pogubljenja ili drugdje u blizini mjesta pogubljenja. Uzimajući u obzir ograničeni vremenski period u kom se sve dešavalo, Pretnom vijeću ne preostaje ništa drugo nego da konstatuje da su ta ubijanja vršena na organizovan način.

---

¹⁹⁰⁷ Vidi *supra* Dio II. F. 1. (h), a posebno par. 347-348.

569. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da je van razumne sumnje utvrđeno da su pripadnici VRS-a i/ili MUP-a ubili više od 7.000 bosanskih muškaraca i dječaka. Dalje je dokazano da su neposredni izvršioци imali namjeru da ubiju ili nanesu teške tjelesne povrede, s razumnom sviješću da će njihovo činj enje ili nečinjenje vjerovatno prouzrokovati smrt žrtava.

C. Istrebljenje

1. Mjerodavno pravo

570. Opšti uslovi za zločine protiv čovječnosti razmotreni su gore.¹⁹⁰⁸

571. U sudskoj praksi ovog Međunarodnog suda i MKSR-a je u više navrata zauziman stav da su bitna obilježja krivičnog djela istrebljenja u suštini slična onima koji se traže za hotimično lišavanje života na osnovu člana 2 i ubistvo na osnovu članova 3 i 5 Statuta.¹⁹⁰⁹ Razmjere zločina se, međutim, razlikuju: istrebljenje “treba tumačiti kao ubistvo širokih razmjera - masovno ubistvo”.¹⁹¹⁰ Komisija za međunarodno pravo je utvrdila da “radnja izvršenja krivičnog djela istrebljenja obuhvata element masovnog uništenja koji se ne traži za ubistvo.”¹⁹¹¹

572. Pretresno vijeće konstatuje da su elementi zločina istrebljenja sljedeći:

- a) radnja ili propust koji za posljedicu imaju lišavanje života osoba u masovnim razmjerama (*actus reus*), i
- b) namjera lišavanja života osoba u masovnim razmjerima, ili nanošenja teških tjelesnih povreda ili stvaranja uslova života koji će dovesti do smrti, s razumnom sviješću da će takva radnja ili propust vjerovarno prouzrokovati smrt velikog broja osoba (*mens rea*).¹⁹¹²

573. *Actus reus* istrebljenja sastoji se od činjenja ili nečinjenja koja direktno ili indirektno dovode do smrti velikog broja osoba. Jokićeva odbrana sugerise da bi, premda broj žrtava “nije precizno definisan [...] trebalo da se radi o hiljadama da se dosegne prag ozbiljnosti i težine

¹⁹⁰⁸ Vidi *supra* par. 541-554 .

¹⁹⁰⁹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 490-503; Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 229; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 229. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 591-592; Prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema*, par. 142-413; Prvostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 82; Prvostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 86; Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 522. Za elemente ubistva, vidi *supra* par. 556 .

¹⁹¹⁰ *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War* /Istorijat Komisije Ujedinjenih nacija za ratne zločine i razvoj ratnog prava/, koji je sastavila Komisija Ujedinjenih nacija za ratne zločine, 1948., str. 194, gdje se komentariše tumačenje “istrebljenja” u Statutu Međunarodnog vojnog tribunala. Vidi i Komentar Ženevske konvencije IV, u vezi s članom 32, str. 223: “Pojam ‘ubistva’ mogao bi se usporediti s pojmom ‘istrebljenja’, u prvoj rečenici ovog člana. Dok ubistvo predstavlja lišavanje pojedinca prava na postojanje, istrebljenjem se to isto pravo uskraćuje čitavim skupinama ljudskih bića; radi se o kolektivnom zločinu koji se sastoji od velikog broja pojedinačnih ubistava.”

¹⁹¹¹ *Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session 6 May-26 July 1996, Documents of the United Nations General Assembly's 51st session, Supplement no. 10 (A/51/10)* /Izvjestaj Komisije za međunarodno pravo o radu na četrdeset osmoj sjednici od 6. maja do 26. jula 1996., Dokumenti 51. sjednice Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, Dodatak br. 10 (A/51/10)/, str. 97.

¹⁹¹² Vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 324; Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 485; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 641-642. Pretresno vijeće u predmetu *Stakić* je razjasnilo da namjera koja se traži za zločin istrebljenja treba biti ista kao *mens rea* ubistva kao zločina protiv čovječnosti, odnosno *dolus directus* ili *dolus eventualis*, i da postojanje bezobzirnosti ili grubog nehata nije dovoljno. Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 642.

zločina istrebljenja.”¹⁹¹³ Premda su neka pretresna vijeća raspravljala o tome da li element masovnog uništenja obuhvata minimalan broj žrtava,¹⁹¹⁴ Pretresno vijeće konstatuje da takav uslov ne postoji. Po mišljenju Pretresnog vijeća, svaki takav pokušaj da se apstraktno utvrdi minimalan broj žrtava na kraju će se pokazati beskorisnim; element masovnih razmjera mora se ocjenjivati na pojedinačnoj osnovi u svjetlu dokazanog kažnjivog ponašanja i svih relevantnih faktora.¹⁹¹⁵

574. Kako je gore navedeno, *mens rea* koja se traži za zločin istrebljenja sastoji se od namjere lišavanja života osoba u masovnim razmjerama, ili nanošenja teških tjelesnih povreda ili stvaranja uslova života koji će dovesti do smrti velikog broja pojedinaca.¹⁹¹⁶

575. I Blagojevićeva i Jokićeva odbrana pozivaju se na definiciju istrebljenja koju je usvojilo Pretresno vijeće u predmetu *Vasiljević*, koje je stalo na stanovište da se za zločin istrebljenja, pored namjere da se prouzrokuje smrt velikog broja pojedinaca, traži da počinitelj “zna za širu zamisao kolektivnog ubistva i da bude voljan učestvovati.”¹⁹¹⁷ Tužilaštvo u svojoj argumentaciji ne pominje ovaj predloženi element.

576. Žalbeno vijeće u predmetu *Krstić* je stalo na stanovište da se za istrebljenje ne traži dokaz o postojanju plana ili politike izvršenja djela u osnovi, dodavši da postojanje takvog plana ili politike može predstavljati značajan dokaz o rasprostranjenom ili sistematskom karakteru napada.¹⁹¹⁸ U svjetlu tog zaključka, Pretresno vijeće u predmetu *Brđanin* je nedavno zaključilo da će se “stav iz presude u predmetu *Vasiljević* da je optuženi 'imao svijest o tome da je njegovo djelovanje dio šireg ubilačkog poduhvata u kojem se velik broj pojedinaca sistematski određuje za ubijanje ili ubija', ako se dokaže, uzeti kao dokaz da je optuženi imao svijest o tome da su njegove radnje bile dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, ali ne više od toga.”¹⁹¹⁹ Ovo Pretresno vijeće prihvaća taj stav i ne smatra da postojanje “šire zamisli kolektivnog ubistva” ili “šireg ubilačkog poduhvata” predstavlja posebno obilježje krivičnog djela ili dopunski sastojak elementa *mens rea* koji se traži za njegovo počinjenje.

¹⁹¹³ Završni podnesak odbrane u predmetu *Jokić*, par. 289.

¹⁹¹⁴ Vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 498, 501-502; Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 227-228.

¹⁹¹⁵ Pretresno vijeće u predmetu *Stakić* nabrojalo je faktore kao što su dokazi o pripremanju i organizovanju zločina kao pokazatelje u tom smislu. Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 640.

¹⁹¹⁶ Pretresno vijeće slaže se sa konstatacijom iz Prvostepene presude u predmetu *Brđanin* da u uslove koji se stvaraju da bi prouzrokovali smrt spadaju uskraćivanje hrane i lijekova. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 389.

¹⁹¹⁷ Blagojevićev završni podnesak, par. 132 i Jokićev završni podnesak, par. 290, u kojoj se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 228-229. Čini se da se u Prvostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević* naizmjenično koriste pojmovi “šira zamisao kolektivnog ubistva” i “širi ubilački poduhvat”.

¹⁹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 225, u kojoj se navodi Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 98.

¹⁹¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 394 (naglasak dodat).

2. Zaključci

577. Pretresno vijeće konstatuje da su gorenavedena ubijanja predstavljala dio jedne ubilačke operacije koja je dovela do smrti više od 7.000 muškaraca i mladića bosanskih Muslimana. Na zločin istrebljenja u ovom predmetu jasno ukazuju masovne razmjere broja žrtava i namjera počinitelaca da vrše ubistva masovnih razmjera. Pretresno vijeće je zaključak o toj namjeri izvelo iz karaktera ubilačke operacije, koja je, kako je gore navedeno, provedena u kratkom vremenskom periodu, ubijanjima koja su vršena po sličnom obrascu, na međusobno bliskim lokacijama i od strane počinitelaca koji su u nekim slučajevima djelovali na više takvih lokacija.¹⁹²⁰

D. Progon

1. Mjerodavno pravo

578. Opšti uslovi za zločine protiv čovječnosti razmotreni su ranije u tekstu.¹⁹²¹

579. Zločin progona obuhvata radnje ili propuste:

- (i) koji su *de facto* diskriminacija i uskraćuju ili narušavaju neko temeljno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom (*actus reus*); i
- (ii) koji su izvršeni hotimično, sa namjerom diskriminacije po jednoj od navedenih osnova, konkretno, na osnovi rasne, vjerske ili političke pripadnosti (*mens rea*).¹⁹²²

580. U sudskoj praksi Međunarodnog suda utvrđeno je da djela ili propusti koji mogu predstavljati progon uključuju ne samo činjenja ili nečinjenja nabrojana u drugim potparagrafima člana 5,¹⁹²³ nego i ona činjenja i nečinjenja koja imaju jednaku težinu kao djela nabrojana u članu 5 Statuta.¹⁹²⁴ Uslovom “jednake težine” zadata su ograničenja po pitanju vrste djela koja se mogu okvalifikovati kao progon. Pretresno vijeće slaže se sa zaključkom Pretresnog vijeća u predmetu *Kupreškić* da, “iako je područje ljudskih prava dinamično i ekspanzivno, svako uskraćivanje nekog ljudskog prava ne može predstavljati zločin protiv čovječnosti.”¹⁹²⁵

¹⁹²⁰ Vidi par. 568-569 *supra*.

¹⁹²¹ Vidi par. 541-554 *supra*.

¹⁹²² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

¹⁹²³ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 605.

¹⁹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 671; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 617-19.

¹⁹²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 618. Kako bi se dosegao nivo težine koji se traži članom 5 činjenje ili nečinjenje treba da prestavlja grubo ili flagrantno uskraćivanje nekog temeljnog ljudskog prava. Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 635; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 620, 621, 627.

581. Premda se krivično djelo progona smatra “okvirnim” krivičnim djelom,¹⁹²⁶ Žalbena vijeće je upozorilo da se “[p]rogon zbog svog širokog karaktera ne može koristiti kao optužba pod koju se može strpati sve.”¹⁹²⁷ Tužilaštvo u Optužnici mora navesti konkretna činjenja ili nečinjenja za koja navodi da predstavljaju progon.¹⁹²⁸

582. Radnje ili propusti mogu se u datom kontekstu ocjenjivati zasebno ili zajedno, uzimajući u obzir njihovo kumulativno dejstvo.¹⁹²⁹ Žalbena vijeće je zaključilo da, “mada se progon uglavnom odnosi na niz djela, jedno djelo može biti dovoljno, sve dok to djelo ili propust stvarno diskriminira te je izvršeno sa smišljenom namjerom da se diskriminira po jednoj od osnova iz spiska.”¹⁹³⁰ Premda djela progona često mogu predstavljati dio politike diskriminacije, postojanje diskriminatorske politike ne predstavlja obavezan uslov za progon.¹⁹³¹

583. Neki čin je diskriminatorski kada se žrtva uzima na metu zbog svoje pripadnosti grupi koju počinitelj definiše na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.¹⁹³² Radnjom ili propustom mora se stvarno vršiti diskriminacija, *odnosno*, nije dovoljna diskriminatorska namjera, već dotična radnja ili propust mora za posljedicu imati diskriminaciju.¹⁹³³

584. Namjera diskriminacije mora biti vezana za konkretno djelo (djela) koje se optuženom stavlja na teret kao progon. Kada takva djela čine dio nekog napada diskriminatorskog karaktera, taj kontekst može predstavljati dovoljan osnov za zaključak o diskriminatorskoj namjeri za svako pojedino djelo.¹⁹³⁴ Žalbena vijeće je zaključilo da “takav kontekst ne može sam po sebi predstavljati dokaz namjere da se diskriminira”, ali da se “može izvesti zaključak da je postojala

¹⁹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 98.

¹⁹²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 98.

¹⁹²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 98. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 139.

¹⁹²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 615.

¹⁹³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

¹⁹³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 248. Ako je postojala diskriminatorska politika, ne traži se učešće optuženog u formulisanju takve diskriminatorske politike ili prakse organa vlasti; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 248; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 625.

¹⁹³² Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 636, u kom se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 195. Uprkos činjenici da član 5(h) glasi “progoni na političkim, rasnim i vjerskim osnovama”, tri navedena osnova navedena su alternativno i utvrđivanje jednog od njih predstavlja dovoljan osnov za zaključak o progono. Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 712. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 674; Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 431.

¹⁹³³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 185 i 200-02, u kom se s odobravanjem citira Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 431; Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 733; Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 245.

¹⁹³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 652. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 201, 202, 203 u vezi s izvođenjem zaključka o diskriminatorskoj namjeri iz “svjesnog učešća” u zločinačkom poduhvatu.

diskriminatorna namjera ako, razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena krivična djela potvrđuju postojanje takve namjere.”¹⁹³⁵

2. Konkretna djela koja se optuženom stavljaju na teret kao progon

(a) Ubistvo

585. O obilježjima ubistva već je bilo riječi gore.¹⁹³⁶ Ubistvo je predviđeno kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 5(a) Statuta i, kao takvo, može predstavljati progon.¹⁹³⁷

(b) Okrutno i nehumano postupanje

586. Okrutno i nehumano postupanje definisano je kao svako namjerno činjenje ili nečinjenje kojim se nanose teške duševne ili tjelesne patnje ili povrede, ili koje predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo.¹⁹³⁸ Težina patnje ili povrede mora se cijeliti od slučaja do slučaja, uzimajući u obzir više faktora uključujući karakter činjenja ili nečinjenja, kontekst dešavanja, njihovo trajanje i/ili ponavljanje, njihovo fizičko i psihičko dejstvo na žrtvu i, u nekim slučajevima, lične prilike žrtve, uključujući starost, pol i zdravlje.¹⁹³⁹ Nanesena povreda ne mora biti trajna i nenadoknadiva; ona mora, međutim, imati za posljedicu nešto više od kratkotrajnog ili privremenog dejstva na žrtvu.¹⁹⁴⁰

587. Žalbeno vijeće je konstatovalo da je, *inter alia*, pravo da se ne bude podvrgnut okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju priznato u običajnom međunarodnom pravu i

¹⁹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 674; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 164.

¹⁹³⁶ Vidi *supra* par. 556.

¹⁹³⁷ Vidi *supra* par. 580.

¹⁹³⁸ Za okrutno postupanje vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 424, u kojoj se citira Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 41. Za nehumano postupanje vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 426. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 130. Materijalni elementi okrutnog postupanja i nehumanog postupanja su isti. Žalbeno vijeće je zauzelo stav da je jedini element na osnovu kojeg se može napraviti razlika između okrutnog i nehumanog postupanja uslov iz člana 2 da je djelo počinjeno nad zaštićenim osobama; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426. Okrutno postupanje, ugrađeno u član 3 Statuta, definisano je kao a) namjerna radnja ili propust [...] koja nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo, b) počinjena nad osobom koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima. Okrutno postupanje, navedeno u članu 2 Statuta, definisano je kao a) namjerna radnja ili propust koja se sastoji u nanošenju teških patnji, teških tjelesnih ozljeda ili narušavanja zdravlja, uključujući i duševno zdravlje, b) počinjena protiv zaštićene osobe; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424 i 426.

¹⁹³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 343; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 131; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 243. Stepent težine je niži od onog koji se zahtijeva za mučenje, ali je isti kao onaj koji se traži za “hotimično nanošenje teških patnji ili teških povreda tijela ili zdravlja”; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 161; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 246.

¹⁹⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513: “[Mora se raditi o povredi] čija je posljedica dugotrajno i teško oštećenje sposobnosti osobe da vodi normalan i konstruktivan život.” Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 502.

ugrađeno u međunarodne instrumente o ljudskim pravima.¹⁹⁴¹ Žalbeno vijeće je dalje zaključilo da je “[j]asno iz jurisprudencije Međunarodnog suda da su djela nanošenja teške tjelesne ili duševne povrede dovoljno teška ako se uporede s drugim krivičnim djelima nabrojanim u članu 5 Statuta te stoga mogu predstavljati progon.”¹⁹⁴²

(c) Terorisanje civilnog stanovništva

588. Tužilaštvo stavlja optuženima na teret “terorisanje civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i Potočarima” kao čin progona.¹⁹⁴³ Ono tvrdi da “terorisanje” “uključuje uspostavljanje, putem protivpravnih radnji, fizičkih i psihičkih uslova usmjerenih na stvaranje atmosfere terora ili panike među civilnim stanovništvom.”¹⁹⁴⁴ Tužilaštvo dalje navodi da takvi uslovi mogu uključivati djela “premlaćivanja, mučenja, silovanja i ubistva, kao i verbalne uvrede, prijetnje i zastrašivanje; granatiranje i gađanje po naseljenim mjestima i njihovoj okolini; razdvajanje članova porodica; uskraćivanje osnovnih potreba stanovništva kao što su hrana, voda i zdravstvena njega; paljenje kuća i druge imovine oko naseljenih mjesta.”¹⁹⁴⁵ Tužilaštvo tvrdi da se “terorisanje kao oblik progona u ovom predmetu razlikuje od krivičnog djela terorisanja koje je optuženom stavljeno na teret u predmetu *Galić*.”¹⁹⁴⁶

589. Premda se djelo “terorisanja civilnog stanovništva” ne može naći u Statutu, Pretresno vijeće smatra da je ono slično “[č]inovima nasilja ili prijetnjama nasiljem čija je primarna svrha širenje terora među civilnim stanovništvom”, što je zabranjeno članom 51(2) Dopunskog protokola I i člana 13(2) Dopunskog protokola II Ženevskih konvencija. Na osnovu zabrana koje su ugrađene u ova dva člana¹⁹⁴⁷ i uzimajući u obzir Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*,¹⁹⁴⁸ Pretresno vijeće definiše elemente “terorisanja civilnog stanovništva” kako slijedi:

¹⁹⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par.143. Konkretno, Žalbeno vijeće se poziva na članove 6 i 7 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i članove 2 i 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

¹⁹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143, u kojoj se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 615.

¹⁹⁴³ Optužnica, par. 59(c).

¹⁹⁴⁴ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 227.

¹⁹⁴⁵ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 227.

¹⁹⁴⁶ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 227, fusnota 593. U predmetu *Galić* terorisanje je navedeno kao posebna tačka, konkretno kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta, a ne kao jedna radnja na kojoj se zasniva optužba tj. progon o kojem je ovdje riječ. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 63-66. U svom Završnom podnesku, Tužilaštvo tvrdi da terorisanje, kako je navedeno u ovom predmetu, jeste uskraćivanje temeljnih prava, uključujući pravo na ličnu sigurnost. Završni podnesak Tužilaštva, par. 565.

¹⁹⁴⁷ Član 51(2) Dopunskog protokola I i član 13(2) Dopunskog protokola II predviđaju sljedeće: “Civilno stanovništvo kao takvo, kao i pojedinačni civili, ne smiju biti objekt napada. Činovi nasilja ili prijetnje nasiljem čija je prvenstvena svrha širenje terora među civilnim stanovništvom su zabranjeni.”

¹⁹⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Galić* odnosila se na optužbu za “protivpravno provođenje terora nad civilima predviđeno u članu 51 Dopunskog protokola I i članu 13 Dopunskog protokola II”, kažnjivo na osnovu člana 3 Statuta. Budući da se u predmetu *Galić* nije radilo o “prijetnjama”, nego o “nasilju” u obliku

1. činovi nasilja i prijetnje nasiljem;
2. počinitelj je hotimično učinio civilno stanovništvo ili pojedinačne civile koji ne učestvuju u neprijateljstvima objektom takvih činova nasilja ili prijetnji nasiljem; i
3. činovi nasilja ili prijetnje nasiljem su vršeni s prvenstvenim ciljem širenja straha među civilnim stanovništvom.

590. Pretresno vijeće slaže s zaključkom Pretresnog vijeća u predmetu *Galić* da “teror” znači “ekstremni strah”.¹⁹⁴⁹ Sama formulacija člana 51(2) Dopunskog protokola I ne sugerira da “terorisanje civilnog stanovništva” zahtijeva stvarno izazivanje straha.¹⁹⁵⁰ Pretresno vijeće stoga konstatuje da Tužilaštvo treba dokazati samo to da su činovi nasilja ili prijetnje nasiljem vršeni kako bi se među civilnim stanovništvom stvorila atmosfera ekstremnog straha ili neizvjesnosti u pogledu izloženosti nasilju.¹⁹⁵¹

591. Kako je širenje straha kao prvenstveni cilj jedno od obilježja bića ovog krivičnog djela, počinitelj mora imati namjeru da terorizira civilno stanovništvo.¹⁹⁵² Pretresno vijeće smatra da “prvenstveno” ne znači da izazivanje straha treba biti jedini cilj činova nasilja ili prijetnji nasiljem, već da je to bio glavni cilj.

592. Pored zabrane činova nasilja ili prijetnji nasiljem koja je ugrađena u Ženevske konvencije, Pretresno vijeće primjećuje da izlaganje teroru predstavlja uskraćivanje temeljnog prava na ličnu sigurnost koje je priznato u svim nacionalnim sistemima i sadržano u članu 9 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i članu 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima. U skladu s tim, Pretresno vijeće zaključuje da terorisanje predstavlja kršenje osnovnog prava čovjeka predviđenog u međunarodnom običajnom i ugovornom pravu.

uzrokovanja smrti ili teških povreda, Pretresno vijeće u predmetu *Galić* navelo je obilježja krivičnog djela samo u vezi s tim činovima nasilja. Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132.

¹⁹⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 137.

¹⁹⁵⁰ Ovo važi i za član 13 (2) Dopunskog protokola II. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 134, u kojoj se pominju *travaux préparatoires* za Diplomatsku konferenciju iz 1974-1977, i koji odražavaju činjenicu da su svi prijedlozi da se, umjesto namjere, u član 51 (2) Dopunskog protokola I i član 13 (2) Dopunskog protokola II uvrsti stvarno izazivanje straha propali.

¹⁹⁵¹ Pretresno vijeće primjećuje da ovo implicira samo činove ili prijetnje nasiljem koji mogu da izazovu ekstremni strah među civilnim stanovništvom. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići* za opis “atmosfera terora” u zatočeničkom logoru Čelebići. Za stvaranje i održavanje atmosfera terora u zatočeničkom logoru zaključeno je da predstavlja okrutno postupanje na osnovu člana 3 i hotimično nanošenje teških patnji na osnovu člana 2. Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1086-1091.

¹⁹⁵² Pretresno vijeće u predmetu *Galić* je zaključilo da je zločin terora zločin s posebnom namjerom. Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 136. vidi i Komentar uz Dopunske protokole, par. 1940, u kojem se kao komentar člana 51 (2) navodi sljedeće: “Konferencija želi da ukaže na to da ova zabrana obuhvata djela usmjerena na širenje straha; nema nikakve sumnje da akti nasilja koji su u vezi s ratnim stanjem gotovo uvijek u određenoj mjeri izazivaju strah među stanovništvom a ponekad i među oružanim snagama. Takođe se dešava da se napadi na oružane snage namjerno vrše na surov način kako bi se zastrašili neprijateljski vojnici i uvjerili da se predaju. To nije vrsta terora o kojoj je ovdje riječ. Svrha ove odredbe je da se zabrane akti nasilja čija je prvenstvena svrha širenje terora među civilnim stanovništvom bez postizanja bitne vojne prednosti.

(d) Uništavanje lične imovine

593. Tužilaštvo tereti za uništavanje lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana kao za djelo u osnovi progona.¹⁹⁵³ Pravo na imovinu je zaštićeno raznim pravnim instrumentima.¹⁹⁵⁴ Razni oblici uništavanja imovine su kažnjivi na osnovu Statuta¹⁹⁵⁵ i zabranjeni na osnovu Ženevske konvencije IV¹⁹⁵⁶ i Dopunskog protokola I.¹⁹⁵⁷ Član 53 Ženevske konvencije IV, na primjer, predviđa:

Okupirajućoj sili je zabranjeno uništavati pokretnu i nepokretnu imovinu koja, pojedinačno ili kolektivno, pripada pojedincima, državi, ili javnim tijelima, društvenim organizacijama ili zadrugama, osim ako bi takvo uništavanje postalo apsolutno potrebno radi vojnih operacija.

Pretresno vijeće stoga zaključuje da je uslov za “uništavanje lične imovine” to da uništavanje ne bude opravdano vojnom nuždom.

594. Žalbeno vijeće je zauzelo stav da, u zavisnosti od karaktera i obima uništavanja, uništavanje imovine može predstavljati progon.¹⁹⁵⁸ Jedan od faktora koji treba uzeti u obzir jeste vrsta imovine o kojoj je riječ.¹⁹⁵⁹ Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić* stalo je na stanovište da uništavanje određenih vrsta imovine “ne mora imati dovoljno snažan uticaj na žrtvu da bi predstavljalo zločin protiv čovječnosti.” Tamo je kao primjer navedeno paljenje nečijeg automobila, osim ako taj automobil nije “nužno potreban i od životne važnosti za vlasnika.”¹⁹⁶⁰ Ono je zaključilo, međutim, da “sveobuhvatno razaranje domova i imovine”, koje predstavlja “uništavanje sredstava za život određenog stanovništva” i može imati “iste nečovječne posljedice kao i prisilno preseljenje,” može predstavljati flagrantno uskraćivanje temeljnih prava, a ako je počinjeno na diskriminatorskoj osnovi, može predstavljati progon.¹⁹⁶¹

(e) Prisilno premještanje

595. Krivično djelo prisilnog premještanja je u sudskoj praksi ovog Međunarodnog suda definisano kao prisilno premještanje pojedinaca s područja na kojima legitimno borave, za koje

¹⁹⁵³ Optužnica, par. 59 d).

¹⁹⁵⁴ Vidi npr. član 1 Protokola 1 Međunarodne konvencije o ljudskim pravima.

¹⁹⁵⁵ Član 2 (d) Statuta zabranjuje “uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno.” Član 3 (b) Statuta zabranjuje “bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom.”

¹⁹⁵⁶ Vidi članove 53 i 147 Ženevske konvencije IV. Član 147 Ženevske konvencije IV smatra teškim povredama “uništavanje i prisvajanje dobara izvršeno u velikim razmjerima, protivpravno i samovoljno, ako nije opravdano vojnom nuždom.”

¹⁹⁵⁷ Članovi 51 i 52 Dopunskog protokola I predviđaju zaštitu civilnih objekata.

¹⁹⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Blaskić*, par. 149.

¹⁹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146, u kom se citira, s odobravanjem, Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 631.

¹⁹⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 631.

¹⁹⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 631; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146, u kom se izražava slaganje s tom procjenom.

nema osnova u međunarodnom pravu.¹⁹⁶² Tradicionalno gledano, razlika između prisilnog raseljavanja i deportacije je u tome što se u prvom slučaju radi o prisilnom raseljavanju pojedinaca unutar granica jedne države, dok je u drugom slučaju riječ o prisilnom raseljavanju izvan međunarodno priznatih državnih granica.¹⁹⁶³ Takođe je već ustaljena praksa da se raseljavanje unutar jedne države ili preko državnih granica, iz razloga koji nisu dopušteni po međunarodnom pravu, smatra krivičnim djelom kažnjivim po običajnom međunarodnom pravu.¹⁹⁶⁴

¹⁹⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 540, u kom se, između ostalog, citira, Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 234; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 222. U optužnici se stavlja na teret “prisilno premještanje”, međutim, Pretresno vijeće će za svrhe rasprave o prisilnom premještanju koristiti i opštiji pojam prisilno raseljavanje.

¹⁹⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 540, u kom se, između ostalog, citira Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 521, 531; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 474.

¹⁹⁶⁴ O ovome je razradilo i izvelo zaključak Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac*, na osnovu odredbi Ženevskih konvencija i njihovih Dopunskih protokola. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 220, 222. Ti instrumenti zabranjuju preseljenje pod prisilom kako u kontekstu međunarodnih tako i unutrašnjih oružanih sukoba. Konkretno, član 49 Ženevske konvencije IV predviđa:

Prinudna preseljavanja, masovna ili pojedinačna, kao i progonstva zaštićenih lica izvan okupirane teritorije na teritoriju okupirajuće sile ili na teritoriju koje bilo druge države, okupirane ili ne, zabranjena su bez obzira na razlog.

Ipak, okupirajuća sila može da pristupi potpunoj ili djelimičnoj evakuaciji određene okupirane oblasti ako to zahtjevaju bezbjednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Takve evakuacije mogu sobom da povuku preseljenje zaštićenih osoba samo u unutrašnjost okupirane teritorije, izuzev u slučaju materijalne nemogućnosti. Stanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tome području prestanu.

Pristupajući tim preseljenjima ili tim evakuacijama, okupirajuća sila je dužna postarati se, u najvećoj mogućoj mjeri, da zaštićena lica budu pristojno smještene, da se preseljenja izvrše pod zadovoljavajućim uslovima u pogledu zdravlja, higijene, bezbednosti i ishrane, kao i da članovi iste porodice ne budu odvajani jedni od drugih.

Sila zaštitnica ima se obavijestiti o preseljenjima i evakuacijama čim do njih dođe.

Okupirajuća sila ne smije da zadržava zaštićene osobe u oblasti koja je naročito izložena ratnim opasnostima, izuzev ako to zahtijeva bezbjednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi.

Okupacijska sila ne smije da pristupi deportovanju niti preseljenju određenog dijela svog sopstvenog civilnog stanovništva na teritoriju koju je okupirala.

Pored toga, članom 85 Dopunskog protokola I (vidi Komentar uz Dopunske protokole, str. 1000) zabranjuje se sljedeće: “premještanje dijelova sopstvenog civilnog stanovništva od strane okupirajuće sile na teritoriju koju ona okupira, ili deportovanje ili prebacivanje cjelokupnog stanovništva ili dijelova stanovništva s okupirane teritorije unutar ili izvan te teritorije, smatraće se kršenjem člana 49. IV konvencije.” Odredba slična normi primjenljivoj na međunarodne oružane sukobe sadržana je u članu 17 Dopunskog protokola II (vidi Komentar uz Dopunske protokole II, str. 1472-74), koji izričito zabranjuje prisilno raseljavanje stanovništva unutar ili izvan države u kojoj je izbio unutrašnji oružani sukob. On glasi kako slijedi:

Član 17 - Zabrana prisilnog seljenja civila - 1. Premještanje civilnog stanovništva iz razloga u vezi sa sukobom ne može biti naređeno ukoliko to ne zahtijevaju razlozi bezbjednosti tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Ukoliko premještanje mora da se izvrši, poduzeće se sve moguće mjere kako bi civilno stanovništvo moglo biti prihvaćeno pod zadovoljavajućim uslovima smještaja, higijene i zaštite zdravlja, bezbjednosti i ishrane. 2. Civilni se ne smiju prisiljavati da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom.

Premda je za akademsku diskusiju pitanje da li Dopunski protokol II u cijelosti odražava običajno međunarodno pravo, Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* bilo je mišljenja da je zabrana prisilnog raseljavanja stanovništva koju predviđa član 17, izraz običajnog međunarodnog prava u tom pogledu. Nadalje, Pretresno vijeće primjećuje da je Bosna i Hercegovina postala strana Dopunskog protokola II putem sukcesije 31. decembra 1992. Stoga nema sumnje da je Dopunski protokol II bio primjenjiv na oružani sukob na području na koje se odnosi ovaj predmet. Pretresno vijeće primjećuje da se u članu 147 Ženevske konvencije IV konkretno navode “protivpravna deportacija ili premještanje” kao teške povrede Konvencije.

596. Upravo prisilni “karakter raseljavanja i prisilnog protjerivanja stanovnika sa neke teritorije”¹⁹⁶⁵ daje osnova za krivičnu odgovornost. Uslov “prisilnog” odnosi se na situaciju u kojoj pojedinci nemaju slobodan ili ‘stvaran’ izbor da ostanu na teritoriji na kojoj se nalaze.¹⁹⁶⁶ Element ‘prisilnog’ tumači se tako da uključuje prijetnje ili upotrebu sile, strah od nasilja, te protivpravno lišavanje slobode.¹⁹⁶⁷ Stoga je bitan element to da se raseljavanje vrši pod prinudom.¹⁹⁶⁸ Čak i u slučajevima kada su raseljene osobe možda izrazile želju – i u stvari možda čak zatražile – da budu premještene, to nužno ne znači da su one imale stvarnog izbora i da su u skladu s tim postupile.¹⁹⁶⁹ Prilikom ocjenjivanja da li su raseljene žrtve imale istinskog izbora da ostanu ili odu, te da li je raseljavanje koje je uslijedilo bilo protivpravno, presuditelj o činjenicama mora, dakle, uzeti u obzir preovlađujuću situaciju i atmosferu, kao i sve relevantne okolnosti, uključujući naročito ranjivost žrtava.

597. Kako je gore navedeno, prisilno raseljavanje pojedinaca predstavlja zločin kada se ne vrši iz razloga dopuštenih po međunarodnom pravu. I član 49(2) Ženevske konvencije IV i član 17(1) Dopunskog protokola II, koji su gore citirani, sadrže odredbe koje predviđaju izuzetke, konkretno u slučaju ako “razlozi bezbjednosti tog [civilnog] stanovništva ili imperativni vojni razlozi tako zahtijevaju”.¹⁹⁷⁰ Termin koji se koristi za raseljavanje u tim izuzetnim okolnostima jeste “evakuacija”.¹⁹⁷¹ Evakuacija je po definiciji povremena i privremena mjera i mjerodavne odredbe propisuju da lica koja su evakuisana moraju biti vraćena svojim kućama čim neprijateljstva na određenom području prestanu.¹⁹⁷² Iz toga se može zaključiti da je protivpravno mjere evakuacije koristiti kao opravdanje za premještanje stanovništva i preuzimanje kontrole nad željenom teritorijom.¹⁹⁷³ Ovdje treba podsjetiti da, iako se evakuacija preduzima u interesu civilnog stanovništva, ona po definiciji predstavlja krajnju mjeru za one koji su raseljeni.

¹⁹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 218. Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* stalo je na sljedeće stanovište: “prisilno raseljavanje zabranjeno je kako bi se zajamčilo pravo i težnja pojedinca da živi u svojoj zajednici i na svom ognjištu bez vanjskog uplitanja.” Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 218.

¹⁹⁶⁶ Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 543; Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 229. U fazi pripremanja Ženevske konvencije IV ta zabrana je namjerno ograničena na “prisilno” premještanje kako bi se “na odgovarajući način omogućila ta legitimna želja,” na primjer, “zaštićenih osoba koje pripadaju etničkim ili političkim manjinama koje su možda pretrpjele diskriminaciju ili progon na tom osnovu” da napuste neku teritoriju. Tekst člana 49, stoga, “implicitno” dopušta dobrovoljna premještanja. Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 279.

¹⁹⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

¹⁹⁶⁸ Vidi, između ostalog, Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 543.

¹⁹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

¹⁹⁷⁰ Formulacija člana 49(2) neznatno se razlikuje, ali nema nikakve razlike u suštini.

¹⁹⁷¹ Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280. Iako se u članu 17 Dopunskog protokola II ne koristi termin “evakuacija”, jasno je da je namjera bila da se uvede ista privremena mjera koja je opisana u članu 49(2) Ženevske konvencije IV.

¹⁹⁷² Ženevska konvencija IV, član 49(2).

¹⁹⁷³ Komentar uz Dopunski protokol II Ženevskih konvencija iz 1949, str. 1473.

598. Izuzetni slučajevi u kojima je evakuacija dopuštena ponekad se preklapaju. Evakuacija da bi se osigurala bezbjednost stanovništva odobrava se kada područje na kome se ono nalazi ugroženo zbog “vojnih operacija” ili “intenzivnog bombardovanja”.¹⁹⁷⁴ U takvim situacijama, u interesu zaštite civilnog stanovništva, vojni komandant može, a zapravo je i dužan, da evakuiše stanovništvo. Ova situacija je slična onoj kada se evakuacije vrše iz “imperativnih vojnih razloga”, odnosno kada prisustvo stanovništva ometa vojna dejstva. Tu, međutim, predstavlja bitnu razliku to što se evakuacije u ovoj drugoj situaciji mogu vršiti samo onda kada to iziskuju opšti, tj., imperativni, vojni razlozi.¹⁹⁷⁵ Prilikom razmatranja da li navedeni izuzeci opravdavaju dokazana djela prisilnog raseljavanja stanovništva, presuditelj o činjenicama treba da razmotri da li je stvarno postojala vojna ili neka druga značajna prijetnja fizičkoj bezbjednosti stanovništva, te da li je vojna operacija o kojoj je riječ bila ‘imperativna’.

599. Ukoliko se vrši evakuacija, strana koja je provodi dužna je osigurati da se civilno stanovništvo, u onoj mjeri u kojoj je to moguće i izvodivo,¹⁹⁷⁶ na odgovarajući način zbrine u smislu smještaja, higijene, zdravlja, zaštite i prehrane.¹⁹⁷⁷ Kada je riječ o međunarodnim oružanim sukobima, Ženevska konvencija IV predviđa da se strana koja vrši evakuaciju mora postarati da se, u mjeri u kojoj je to izvodljivo, članovi iste porodice ne razdvajaju. Iako član 17 Dopunskog protokola II ne sadrži tu istu odredbu, ovo Pretresno vijeće ne nalazi nikakvog razloga iz kojeg ovaj opšti princip ne bi bio primjenjiv i u nemeđunarodnim oružanim sukobima.

600. U svjetlu konkretnog činjeničnog stanja u ovom predmetu, Pretresno vijeće je razmotrilo da li mjerodavno pravo predviđa i izuzetak od opšte zabrane prisilnog raseljavanja koji bi omogućavao evakuacije iz humanitarnih razloga. Vijeće je zaključilo da takav izuzetak postoji. Pretresno vijeće ponovno ističe opštu obavezu svih strana sukobu da štite i poštuju civilno stanovništvo, kao i druge zaštićene osobe. Pretresno vijeće je već utvrdilo da je član 17 Dopunskog protokola II primjenjiv u ovom slučaju. Član 17 predviđa u jednom dijelu da “[c]ivili ne smiju biti prisiljeni da napuste svoj teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom.” Komentar ove odredbe ukazuje na to da, iz drugih razloga – kao što su izbijanje ili rizik od izbijanja epidemije, prirodne katastrofe ili postojanje uopšte neodrživog životnog stanja koje prijeti opstanku – strane u sukobu mogu legitimno provesti prisilno premještanje civilnog

¹⁹⁷⁴ Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280.

¹⁹⁷⁵ Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280.

¹⁹⁷⁶ I ovdje se neznatno razlikuju formulacije člana 49(3) Ženevske konvencije IV i člana 17(1) Dopunskog protokola II, pri čemu, međutim, između tih odredbi nema suštinske razlike. Štaviše, namjera ove formulacije nije da na bilo koji način dopusti mogućnost smanjivanja obaveze; već ima za cilj da obuhvati hitne situacije u kojima se evakuacija mora improvizirati u kratkom roku, Komentar Dopunskog protokola II, str. 1473.

¹⁹⁷⁷ Član 49(3) Ženevske konvencije IV i član 17(1) Dopunskog protokola II.

stanovništva.¹⁹⁷⁸ Takvo raseljavanje se mora, međutim, vršiti u skladu sa uslovima za evakuaciju, uključujući, među ostalima, taj da je njegov karakter privremen.

601. Kada je riječ o *mens rea*, namjera počinioca mora biti da se žrtve premjeste, što implicira namjeru da im se onemogući povratak.¹⁹⁷⁹ Po definiciji, stoga, evakuacije koje su pravno dopuštene po bilo kom od tri priznata izuzetka ne mogu biti obuhvaćene ovim krivičnim djelom. Činjenica da počinilac nije, nakon prestanka okolnosti koje su dovele do potrebe evakuacije, preduzeo nijedan korak kako bi osigurao povratak raseljenih spada u faktore kojima se može dokazivati namjera da se žrtve trajno rasele, a ne namjera da se stanovništvo zaštiti putem zakonite – i stoga privremene – evakuacije. Pretresno vijeće konstatuje da kasniji dobrovoljan povratak žrtava na to područje nema uticaja na krivičnu odgovornost.

602. Pretresno vijeće zaključuje da prisilno premještanje, uzeto zasebno ili kumulativno, kada se vrši na diskriminatornim osnovama, ima podjednaku težinu kao i drugi zločini navedeni u članu 5 Statuta i stoga može predstavljati progon.

3. Zaključci

(a) Ubistvo

603. Tužilaštvo navodi da “ubistvo hiljada civila bosanskih Muslimana, uključujući muškarce, žene, djecu i starce” predstavlja čin progona.¹⁹⁸⁰

604. Kako je gore navedeno, Pretresno vijeće konstatuje da su u danima nakon pada Srebrenice ubijene hiljade muškaraca bosanskih Muslimana.¹⁹⁸¹ Pretresno vijeće dalje konstatuje da su među ubijenima bili i stariji ljudi i djeca.¹⁹⁸² Takođe podsjeća na to da je jedna beba na smrt izbodena od strane pripadnika VRS-a kada im je rečeno da se radi o dječaku.¹⁹⁸³ Pretresno vijeće takođe konstatuje da su bebe namjerno ubijane uskraćivanjem osnovnih životnih potreba.¹⁹⁸⁴ Pretresno vijeće dalje konstatuje da su i žene ubijane i podsjeća na dokaze o tome da su leševi ženskih osoba pronađeni u potoku u blizini baze UN-a u Potočarima.¹⁹⁸⁵

¹⁹⁷⁸ Komentar uz Dopunski protokol II, str. 1473.

¹⁹⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 520 i fusnota 1362.

¹⁹⁸⁰ Optužnica, par. 59 (a).

¹⁹⁸¹ Vidi *supra* Dio II. F. 1.

¹⁹⁸² Vidi forenzički dokaz u par. 336 *supra*. Pretresno vijeće takođe podsjeća na dokaze o smrti starijih ljudi i djece koji su ubijeni time što su bili izloženi opisanim stravičnim uslovima. Vidi iskaz Roberta Frankena, koji je posvjedočio da je dvoje starijih ljudi umrlo zbog iscrpljivanja, a djeca od dehidracije. Robert Franken, T. 1510. Pretresno vijeće dalje podsjeća na smrt jednog starca koji je ubijen na livadi u Sandićima. Svjedok P-111, T. 1389.

¹⁹⁸³ Bego Ademović, KT. 1590-92.

¹⁹⁸⁴ Vidi iskaz svjedoka P-103, KT. 1509.

¹⁹⁸⁵ Vidi *supra* par. 201.

(b) Okrutno i nehumano postupanje

605. Tužilaštvo navodi “okrutno i nečovječno postupanje prema civilima bosanskim Muslimanima, uključujući teška premlaćivanja u Potočarima i u objektima za zatočavanje u Bratuncu i Zvorniku” kao čin progona.¹⁹⁸⁶

606. Utvrđeno je da su izbjeglice bosanski Muslimani koji su bili prisiljeni da pobjegnu u Potočare bili podvrgnuti stravičnim i nehumanim uslovima i da su se našli, kako to opisuje jedan pripadnik Holandskog bataljona, u “beznadežnoj [...] i krajnje neizvjesnoj i nesigurnoj” situaciji.¹⁹⁸⁷ Oko 20.000 do 30.000 ljudi, koji su bili veoma iscrpljeni,¹⁹⁸⁸ imali su vrlo ograničen pristup vodi, uprkos vrućini, nisu imali gotovo nimalo hrane¹⁹⁸⁹ a bila im je uskraćena osnovna zdravstvena njega i onemogućen pristup sanitarnim objektima.¹⁹⁹⁰ Pored toga, izbjeglice su bile izložene uvredama i fizičkom zlostavljanju kako bi se stvorila atmosfera zastrašivanja i panike koja se intenzivirala u noći 12. jula – “noći strave”¹⁹⁹¹ – kada su izbjeglice pretrpjele ekstremni strah dok su vojnici vršljali među izbjeglicama, galameći i otvarajući vatru iz svog naoružanja, te odvođeci ljude.¹⁹⁹² Pretresno vijeće konstatuje da je dulje izlaganje takvim zastrašujućim i po život opasnim uslovima prouzrokovalo teške psihičke i fizičke patnje među izbjeglicama.

607. Pretresno vijeće takođe konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo utvrditi da brutalno odvajanje muškaraca od žena i djece na cijelom području Potočara 12. i 13. jula predstavlja okrutno i nehumano postupanje. Pretresno vijeće konstatuje da su izbjeglice koje su iskusile rasturanje svojih porodica – koje su agresivno razdvojene i odvedene od svojih najmilijih, ne znajući da li će ih ikada ponovno vidjeti – pretrpjele tešku duševnu bol. Kao jedan primjer krajnje agresivnog razdvajanja koje je ujedno prouzrokovalo teške tjelesne povrede, Pretresno vijeće podsjeća na dokaze o tome da je jedan pripadnik VRS-a zgrabio jednog dječaka za grlo i "gotovo zadavio" pokušavajući da ga odvuče od njegove porodice.¹⁹⁹³

608. Pretresno vijeće takođe konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su muškarci bosanski Muslimani, koje su vojnici VRS-a odveli

¹⁹⁸⁶ Optužnica, par. 59 (b).

¹⁹⁸⁷ Pieter Boering, T. 896.

¹⁹⁸⁸ Leendert Van Duijn, T. 1056-57; Paul Groenewegen, T. 1019.

¹⁹⁸⁹ Ljubisav Simić, T. 7618; Pieter Boering, T. 895-96; Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 84. Operacija pomoći koju je organizovala Skupština opštine Bratunac, uslijed čega je uveče 12. jula pet kamiona UNHCR-a stiglo sa zalihama, nije u značajnijoj mjeri popravila situaciju izbjeglica, budući da se radilo samo o “kapi u moru” i da je većina ljudi već bila prebačena iz Potočara. Ljubisav Simić, T. 7612, 7615.

¹⁹⁹⁰ Robert Franken, KT. 2044.

¹⁹⁹¹ Paul Groenewegen, T. 1028; Čamila Omanović, KT. 1111.

¹⁹⁹² Vidi *supra* par. 167.

iz baze UN-a u “bijelu kuću”, pretrpjeli teške duševne i tjelesne povrede. Dok su muškarci tamo bili zatočeni i ispitivani, čulo se zapomaganje i jauci.¹⁹⁹⁴ Pretresno vijeće konstatuje da ispitivanja koja su vršena u opisanoj zastrašujućoj i nasilnoj atmosferi predstavljaju okrutno i nehumano postupanje. Pretresno vijeće podsjeća na svjedočenje jednog pripadnika Holandskog bataljona da su ispred zgrade stajali pripadnici elitnih jedinica kao “eventualni streljački vod koji je bio spreman da odvede ljude iza zgrade”, odakle se čula pucnjava.¹⁹⁹⁵ Teške duševne patnje koje su pretrpjeli muškarci opisane su u svjedočenju pukovnika Kingorija, vojnog posmatrača UN-a, koji na sljedeći način opisuje ekstremni strah tih muškaraca:

Kada su ih postrojili uz put, plakali su i dovikivali nam, tražeći pomoć, pitajući nas šta možemo učiniti kako bismo im pomogli. Dovikivali su nam govoreći: "Znate da će nas ovi ljudi pobiti, a ništa ne činite." [...] Strah je bio očit. Bilo je dosta straha.¹⁹⁹⁶

609. Pretresno vijeće dalje konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da su muškarci bosanski Muslimani, koji su bili zatočeni u autobusima u Bratuncu ili u drugim zatočeničkim objektima u Bratuncu i Zvorniku, držani u stravičnim uslovima i zlostavljani. Pretresno vijeće podsjeća da su autobusi i zatočenički centri bili prepuni ljudi kojima je bilo prevruće i kojima je davano nedovoljno ili nimalo vode ili hrane.¹⁹⁹⁷ Zarobljenicima je branjeno da vrše nuždu,¹⁹⁹⁸ žestoko su ih tukli; u više navrata muškarce su izdvajali da bi ih dalje zlostavljali i često na kraju ubijali dok su preostali muškarci morali biti svjedoci njihovih bolnih jauka i pucnjeva.¹⁹⁹⁹ Pretresno vijeće konstatuje da su muškarci bosanski Muslimani koji su iskusili ta zvjerstva i neizvjesnost u pogledu svoje sudbine pretrpjeli teške duševne i tjelesne povrede.

610. Pretresno vijeće sa sigurnošću zaključuje da postoji dovoljno dokaza da se utvrdi van razumne sumnje da je stravično maltretiranje, kako je gore ukratko opisano, prouzrokovalo teške duševne povrede i fizičke patnje i predstavljalo grub nasrtaj na ljudsko dostojanstvo zlostavljanih bosanskih Muslimana.

(c) Terorisanje civilnog stanovništva

611. Utvrđeno je da je baza UN-a u Srebrenici granatirana dok su hiljade izbjeglica bosanskih Muslimana tražile utočište.²⁰⁰⁰ Takođe je utvrđeno da su na izbjeglice, dok su bježale iz Srebrenice u Potočare, među ostalima, pucali pripadnici pojedinih elemenata Bratunačke

---

¹⁹⁹³ Leendert Van Duijn, T. 1076-77.

¹⁹⁹⁴ Robert Franken, T. 1503.

¹⁹⁹⁵ Pieter Boering, T. 912. Vidi i *supra* par. 171 .

¹⁹⁹⁶ Joseph Kingori, KT. 1855-56.

¹⁹⁹⁷ Vidi *supra* par. 264, 283 .

¹⁹⁹⁸ Vidi *supra* par. 277, 338, 348 .

¹⁹⁹⁹ Vidi *supra* par. 269-270, 274, 276.

brigade.²⁰⁰¹ Pretresno vijeće konstatuje da je cilj granatiranja bio da se izazovu strah i panika među civilnim stanovništvom i da se ljudi primoraju na bijeg iz srebreničke enklave.

612. Pretresno vijeće dalje konstatuje da su bosanski Muslimani koji su potražili utočište u Potočarima stalno bili izloženi zastrašujućim prijetnjama i fizičkim napadima. Utvrđeno je da je tokom sastanaka u hotelu "Fontana" predstavnicima bosanskih Muslimana u više navrata prijećeno i da im je rečeno da mogu "da opstanu ili da nestanu."²⁰⁰² Mnogi vojnici VRS-a psovali su bosanske Muslimane, nazivajući ih pogrdnim imenima i govoreći im da će biti "poklani."²⁰⁰³ Izbjeglice su naročito tokom noći 12. jula, "noći strave,"²⁰⁰⁴ pretrpjele ekstremni strah.²⁰⁰⁵

613. Takođe je dokazano da su muškarci bosanski Muslimani koji su odvedeni u "bijelu kuću" bili prisiljeni da lične stvari i lične karte ostave ispred zgrade.²⁰⁰⁶ Pretresno vijeće konstatuje da je poruka upućena tim ljudima oduzimanjem ličnih isprava – da im ni taj najosnovniji dokument više neće trebati – imala za cilj zastrašivanje ovih ljudi pošto je sugerisano da im sljeduje smrt, odnosno da im je sudbina zapečaćena. Dalje je utvrđeno da je, prije odvođenja sa mjesta na kojima su držani na mjesta pogubljenja, muškarcima bosanskim Muslimanima dalje rečeno da skinu odjeću i cipele.²⁰⁰⁷ Pretresno vijeće konstatuje da je to bio još jedan način da im se ulije strah i sugeriše da ih čeka smrt.

614. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi da su navedena djela protivpravnog nasilja i prijetnji nasiljem protiv civila bosanskih Muslimana, uključujući pojedinačne civile koji nisu učestvovali u neprijateljstvima, vršena s prvenstvenim ciljem da se stvori atmosfera ekstremnog straha među stanovništvom.

(d) Uništavanje lične imovine

615. Utvrđeno je da su muškarci bosanski Muslimani koje su odvodili u "bijelu kuću" morali ispred zgrade ostaviti lične stvari, uključujući novčanike i lične isprave i da su sve te stvari kasnije spaljene.²⁰⁰⁸ Pretresno vijeće dalje podsjeća na dokaze o hrpi ličnih stvari koja je zapaljena na fudbalskom igralištu u blizini Nove Kasabe, gdje je bilo zatočeno na stotine muškaraca bosanskih

---

²⁰⁰⁰ Vidi *supra* par. 141.

²⁰⁰¹ Vidi *supra* par. 144 .

²⁰⁰² Vidi *supra* par. 160 .

²⁰⁰³ Bego Ademović, KT. 1589. Vidi i iskaz svjedoka P-104, KT. 1684.

²⁰⁰⁴ Vidi *supra* par.167.

²⁰⁰⁵ Činjenice o kojima su se strane sporazumjele, par. 105.

²⁰⁰⁶ Vidi *supra* par. 170.

²⁰⁰⁷ Vidi *supra* par. 247, 340.

²⁰⁰⁸ Vidi *supra* par. 170.

Muslimana.²⁰⁰⁹ Pretresno vijeće konstatuje da uništavanje ove lične imovine nije bilo opravdano vojnom nuždom.²⁰¹⁰

(e) Prisilno premještanje

616. Utvrđeno je da je stanovništvo bosanski Muslimani, uključujući žene, djecu i starije ljude koji su transportovani u Kladanj, i muškarce bosanske Muslimane, koji su autobusima prebačeni iz Potočara u privremene zatočeničke objekte u Bratuncu, prisilno premješteno iz srebreničke enklave preko Potočara.²⁰¹¹

617. Na osnovu dokaza je utvrđeno da izbjeglice bosanski Muslimani u Potočarima nisu imale stvarnog izbora u vezi s tim da li da ostanu u srebreničkoj enklavi ili da je napuste. Ovo nepostojanje stvarnog izbora uslijedilo je kao posljedica postupaka i ponašanja oficira i vojnika VRS-a prema izbjeglicama.²⁰¹² Pretresno vijeće želi posebno istaći sljedeće dokaze na osnovu svjedočenja:

- među izbjeglicama bosanskim Muslimanima bilo je opšte poznato da su pripadnici snaga bosanskih Srba u Potočarima počinili teške zločine,²⁰¹³
- organizovan, nehuman i često agresivni proces odvajanja i odvođenja muškog dijela stanovništva,²⁰¹⁴
- iskazi u vezi s uslovima u Potočarima tokom noći 11., a naročito 12. jula,²⁰¹⁵
- činjenica da su mnogi vojnici VRS-a psovali izbjeglice bosanske Muslimane, govoreći im da će ih poklati,²⁰¹⁶ i
- demonstracija sile VRS-a napadom na Potočare ujutro 12. jula.²⁰¹⁷

²⁰⁰⁹ Vidi *supra* par. 185. Pretresno vijeće primjećuje da postoje dodatni dokazi o tome da su zarobljeni muškarci bosanski Muslimani morali da za sobom ostave svoje lične stvari. Vidi *supra* par. 242, 253, 319. Međutim, nema dokaza o uništavanju tih ličnih stvari.

²⁰¹⁰ Pretresno vijeće primjećuje da se za uništavanje stambenih objekata optuženi ne terete u Optužnici.

²⁰¹¹ Vidi *supra*, par.183, 185, 188, 190-192.

²⁰¹² Vidi generalno Dio II. D. 1.

²⁰¹³ Vidi par.166 *supra* i Dio II. D. 1. (g).

²⁰¹⁴ Vidi *supra*, Dio II. D. 1. (e).

²⁰¹⁵ Čamila Omanović, KT. 1090-91 (u vezi s 11. julom) i par. 167, u kom se navode pojedinosti o tome kako su snage VRS-a vršile među masom izbjeglica bosanskih Muslimana, odvajajući i odvođeci muškarce, otvarajući vatru iz svog naoružanja i galameći, o stalnim dozivanjima u pomoć, *id.* "Uslijed svega navedenog, jedina želja preostalih izbjeglica je bila da što prije napuste to područje." Čamila Omanović, KT. 1716.

²⁰¹⁶ Bego Ademović, KT. 1589-90.

²⁰¹⁷ Vidi *supra* par.165 .

618. Svi navedeni postupci pripadnika snaga bosanskih Srba bili su motivisani namjerom da se izbjeglicama bosanskim Muslimanima pokaže da nemaju stvarnu mogućnost izbora u pogledu svog ostanka u enklavi. Stoga je odvoženje izbjeglica bosanskih Muslimana iz enklave bilo prisilnog karaktera. Iako dokumenti iz dokaznog materijala²⁰¹⁸ upućuju na to da je VRS koristio termin “evakuacija” kako bi označio prisilno premještanje, Pretresno vijeće nije u mogućnosti da zaključi da je ijedan od izuzetaka od opšte zabrane prisilnog raseljavanja stanovništva primjenjiv na postupke VRS-a. Štaviše, postoje jasni dokazi da počinioci nisu namjeravali da omoguće povratak raseljenima nakon normalizacije stanja na tom području.²⁰¹⁹ Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da su se stekla obilježja bića krivičnog djela prisilnog premještanja, kao djela u osnovi zločina progona, te da je taj zločin počinjen.

4. Opšti zaključci o tome da li su se stekla obilježja progona

619. Pretresno vijeće je konstatovalo da je rasprostranjeni i sistematski napad na stanovnike Srebrenice bosanske Muslimane izvršen na osnovu etničke, nacionalne i vjerske pripadnosti stanovništva. Pretresno vijeće s tim u vezi podsjeća na izjavu generala Mladića da je “došao [...] trenutak da se Turcima osvetimo na ovom prostoru.”²⁰²⁰ Vijeće dalje primjećuje da su mnogi pripadnici VRS-a psovali bosanske Muslimane nazivajući ih pogrdnim imenima.²⁰²¹ Pripadnici VRS-a govorili su izbjeglicama da napuste to područje koje su zvali “srpskom dedovinom” i dijelom “Velike Srbije”.²⁰²² Kada su zarobljeni bosanski Muslimani stigli u zatočeničke centre bili su prisiljeni da ponavljaju prosrpske tekstove, uključujući onaj da je “ovo [...] srpska zemlja”.²⁰²³ Pretresno vijeće stoga konstatuje da okolnosti u kojima se odvijalo terorisanje, okrutno i nehumano postupanje prema civilima bosanskim Muslimanima, kasnije prisilno premještanje žena i djece i organizovano pogubljenje muškaraca dokazuju postojanje namjere počinitelaca da vrše diskriminaciju na rasnoj, vjerskoj ili političkoj osnovi.

620. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da ubistvo, okrutno i nehumano postupanje i terorisanje civilnog stanovništva, kako je gore navedeno, predstavljaju flagrantno uskraćivanje temeljnih prava koje je ostavilo teške posljedice po žrtve, te, samim tim, predstavlja progon. Međutim, kada je riječ o uništavanju ličnih stvari kao što su odjeća i novčanici, Pretresno vijeće ne nalazi da su predmetne

²⁰¹⁸ DP P36 i DP P36.1 i 2, vidi *supra*, par. 204-206.

²⁰¹⁹ Štaviše, postoje dokazi o tome da su kuće bosanskih Muslimana paljene nakon što su izbjeglice napustile srebreničku enklavu. Vidi *supra*, par. 131, u kom se navode pojedinosti o tome kako su pripadnici VRS-a tokom napada na Srebrenicu ulazili u kuće i nakon toga ih palili.

²⁰²⁰ DP P21A, str. 11, Transkript DP P 21, Zbirka video-snimaka.

²⁰²¹ Vidi *supra* par.164.

²⁰²² Bego Ademović, KT. 1589-90.

²⁰²³ Svjedok P-111, T. 1405.

stvari predstavljale nezamjenjivu imovinu svojih vlasnika.²⁰²⁴ Pretresno vijeće, stoga, ne može konstatovati da je paljenje tih ličnih stvari imalo dovoljno težak uticaj na žrtve da bi doseglo prag težine jednake kao djela predviđena članom 5 Statuta.

621. Ukratko rečeno, Pretresno vijeće konstatuje da su ubistvo, okrutno i nehumano postupanje, terorisanje i prisilno premještanje civila bosanskih Muslimana vršeni u sklopu kampanje progona stanovnika bosanskih Muslimana.

622. Pretresno vijeće će kasnije ispitati individualnu krivičnu odgovornost Vidoja Blagojevića.

E. Druga nehumana djela (prisilno premještanje)

1. Mjerodavno pravo

623. Opšti uslovi za zločine protiv čovječnosti razmotreni su gore.²⁰²⁵

624. Imajući na umu princip *nullum crimen sine lege*, Pretresno vijeće konstatuje da kategorija drugih nehumanih djela, kao opšta kategorija zločina protiv čovječnosti, čini dio običajnog međunarodnog prava.²⁰²⁶ Treba naglasiti da druga nehumana djela sama po sebi predstavljaju zločin na osnovu međunarodnog krivičnog prava. Pretresno vijeće primjećuje da su osuđujuće presude po tom osnovu izrekli Međunarodni vojni sud u Nirnbergu, ovaj Međunarodni sud i Međunarodni sud za Ruandu.²⁰²⁷

²⁰²⁴ U vezi s uništavanjem ličnih isprava, vidi *supra* par. 613.

²⁰²⁵ Vidi *supra*, Dio V. A. 2.

²⁰²⁶ U svom Izvještaju na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti br. 808 (1993.) u vezi s osnivanjem Međunarodnog suda, generalni sekretar Ujedinjenih nacija naveo je sljedeće:

“Primjena principa *nullum crime sine lege* nalaže da međunarodni sud treba da primjenjuje pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su nesumnjivo dio običajnog prava, tako da se ne postavlja pitanje zašto su pojedinim konvencijama pristupile samo neke, a ne i sve države. To je, čini se, naročito važno u kontekstu međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.“

Izvještaj generalnog sekretara na osnovu paragrafa 2 Rezolucije Savjeta bezbjednosti br. 808 (1993.), UNSC, UN Doc. S/25704 (1993.), par. 34, reprint u 32 ILM (1993.) 1163. Generalni sekretar dalje navodi da “[d]io ugovornog međunarodnog prava, koji je nesumnjivo postao dio međunarodnog običajnog prava, jeste pravo koje je mjerodavno za oružane sukobe i koje je ugrađeno u: Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. za zaštitu žrtava ratnih sukoba [...]”. *Ibid.*, par. 35, reprint u 32 ILM (1993.) 1163. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 113.

Druga nehumana djela obuhvaćena su sljedećim međunarodnim pravnim instrumentima: član 6(c) Nirnberškog statuta; član 5(c) Tokijskog statuta; član II(c) Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta; i član 3 Statuta Međunarodnog suda za Ruandu, koji u suštini odražavaju član 5 Statuta ovog Međunarodnog suda. Krivično djelo "druga nehumana djela" takođe se može naći u Nacrtu kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva Komisije za međunarodno pravo (KMP), član 18, vidi Izvještaj KMP o radu na četrdeset osmoj sjednici od 6. maja do 26. jula 1996., Službeni dokumenti 51. sjednice Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, Dodatak br. 10 (A/51/10).

²⁰²⁷ Za vojni sud u Nirnbergu, vidi npr. *The Medical Case, the Justice Case, the Ministries Case, and the High Command Case, Trials of War Criminals /Predmet zdravstva, predmet pravosuđa, predmet ministarstava i predmet Visoke komande, Suđenja ratnim zločincima/*, tom I, str. 16, tom II, str. 175-180, tom III, str. 23; tom XIV str. 467, tom X, str. 29, 36, 462; za ovaj Međunarodni sud, vidi npr. Prvostepenu presudu u

625. Kategorija drugih nehumanih djela postoji kako se primjena Statuta na zločine protiv čovječnosti ne bi neprimjereno ograničavala.²⁰²⁸ Valja naglasiti, međutim, da princip legaliteta zahtijeva da presuditelj o činjenicama s velikim oprezom pristupi utvrđivanju da li je neko navodno djelo, koje nije regulisano drugdje u članu 5 Statuta, obuhvaćeno ovim krivičnim djelom: norme krivičnog prava moraju uvijek davati pojedincima dovoljno obavještenja o tome šta jeste a šta nije kažnjivo ponašanje.²⁰²⁹

626. Da bi potpadali pod kategoriju drugih nehumanih djela, radnja ili propust moraju ispunjavati sljedeće uslove:

- a) da se radi o radnji ili propustu koji su slične težine kao druga djela navedena u članu 5;
- b) da su radnja ili propust prouzrokovali tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, odnosno, da predstavljaju težak nasrtaj na ljudsko dostojanstvo; i
- c) da su radnja ili propust izvedeni namjerno od strane optuženog, ili od strane osobe ili osoba za čija djela ili propuste optuženi snosi krivičnu odgovornost.²⁰³⁰

627. Element “slične težine” treba cijeliti u svjetlu svih činjeničnih okolnosti, kao što su priroda radnje ili propusta, kontekst dešavanja, lične prilike žrtve (žrtava), te tjelesne, duševne i moralne posljedice po žrtve.²⁰³¹ Ne traži se da posljedice po žrtve budu dugotrajne, no činjenica da su takve posljedice nastupile može uticati na utvrđivanje težine radnje ili propusta.²⁰³²

628. Traži se da počinitelj, u vrijeme izvršenja radnje ili propusta, posjeduje namjeru da nanese teške tjelesne ili duševne patnje ili da izvrši ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo žrtava, ili da je počinitelj znao da će svojom radnjom ili propustom vjerovatno prouzrokovati takve patnje, ili da će te radnje ili propusti predstavljati ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo žrtava i da je s tom sviješću djelovao ili propustio da djeluje.²⁰³³

---

predmetu *Kupreškić*, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić*, Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*; za Međunarodni sud za Ruandu, vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*.

²⁰²⁸ Vidi u vezi s principom legaliteta, Odluku Žalbenog vijeća po prigovoru Dragoljuba Ojdanića kojim se osporava nadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003., par. 21, u predmetu *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72.

²⁰²⁹ Vidi u vezi s principom legaliteta, Odluku Žalbenog vijeća po prigovoru Dragoljuba Ojdanića kojim se osporava nadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003., par. 21, u predmetu *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72.

²⁰³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 152.

²⁰³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 153.

²⁰³² Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 235.

²⁰³³ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132.

629. Kako je gore utvrđeno, Pretresno vijeće stoji na stanovištu da zabrana prisilnog raseljavanja stanovništva, bez obzira na to da li se ono vrši u kontekstu međunarodnog ili nemeđunarodnog oružanog sukoba, čini dio običajnog međunarodnog prava. Pretresno vijeće konstatuje da krivično djelo prisilnog premještanja, kako je definisano,²⁰³⁴ ispunjava gorenavedena tri uslova.²⁰³⁵ Taj zločin, stoga, nesumnjivo čini dio kategorije drugih nehumanih djela na osnovu člana 5(i) Statuta.

630. Shodno tome, prisilno premještanje pripadnika civilnog stanovništva predstavlja zločin protiv čovječnosti ako ne postoji nijedan zakonski izuzetak koji opravdava raseljavanje.

2. Zaključci

631. Kako je već utvrđeno, Pretresno vijeće konstatuje da je krivično djelo prisilnog premještanja, kao djelo u osnovi zločina progona, počinjeno.²⁰³⁶

632. Pretresno vijeće će kasnije ispitati individualnu krivičnu odgovornost Vidoja Blagojevića za ovaj zločin.

F. Saučesništvo u genocidu

1. Uvod

633. Vidoje Blagojević se prvobitno teretio, između ostalog, za genocid i, alternativno, za saučesništvo radi počinjenja genocida.²⁰³⁷ U januaru 2002., tužilac je povukao optužbu za genocid.²⁰³⁸ Stoga se u Optužnici Vidoje Blagojević tereti po tački 1B²⁰³⁹ za “saučesništvo radi počinjenja genocida, kažnjivo po članu 4(3)(e), i članovima 7(1) i 7(3) Statuta”.

634. Član 4 (“Genocid”) Statuta predviđa:

1. Međunarodni sud je nadležan da krivično goni osobe koje su počinile genocid kako je definisan u stavu 2 ovog člana, ili bilo koje od djela nabrojenih u stavu 3 ovog člana.

2. Genocid predstavlja bilo koje od sljedećih djela, počinjeno s namjerom da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva:

(a) ubijanje pripadnika grupe;

(b) nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe;

²⁰³⁴ Vidi *supra*, Dio V. D. 2. (e), u vezi s elementima prisilnog premještanja.

²⁰³⁵ Pretresno vijeće ne nalazi da postoji ikakva razlika u težini deportacije na osnovu člana 5(d) Statuta i prisilnog premještanja bilo kao djela u osnovi progona bilo kao nehumanog djela.

²⁰³⁶ Vidi *supra*, Dio V. D. 3. (e).

²⁰³⁷ Vidi Dodatak 2, “Proceduralni kontekst”, par. 1.

²⁰³⁸ Objedinjena optužnica, predmet br. IT-02-53-PT, 22. januar 2002.

²⁰³⁹ Nakon potvrdnog izjašnjenja o krivici Momira Nikolića i podizanja nove optužnice, ova Optužnica ne sadrži tačku 1A, pošto je ta tačka (genocid) ograničena samo na Momira Nikolića.

- (c) smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
- (d) uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar te grupe;
- (e) prisilno premještanje djece te grupe u drugu grupu.

3. Kaznjiva su sljedeća djela:

- (a) genocid;
- (b) udruživanje radi vršenja genocida;
- (c) neposredno i javno poticanje na vršenje genocida;
- (d) pokušaj vršenja genocida;
- (e) saučesništvo u genocidu.

635. Tužilaštvo tvrdi da su elementi saučesništva u genocidu na osnovu člana 4(3)(e) sljedeći:

- (a) da je optuženi bio saučesnik u počinjenju jednog ili više djela iz člana 4(2);
- (b) da predmetni zločin jeste bio počinjen; i
- (c) da je optuženi znao da se zločin vrši radi ostvarenja namjere da se uništi, u cjelini ili djelimično, nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa.²⁰⁴⁰

Tužilaštvo dalje tvrdi da “[s]aučesnik u genocidu ne mora svjesno željeti da uništi, u cjelini ili djelimično, neku nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu kao takvu; dovoljno je da saučesnik u genocidu zna da glavni počinilac postupa s genocidnom namjerom.”²⁰⁴¹ Tužilaštvo dalje u svom Završnom podnesku precizira da Blagojevića tereti za saučesništvo u genocidu “na osnovu pomaganja i podržavanja po članovima 4(3)(e), 7(1) i 7(3)”.²⁰⁴²

636. Blagojevićeva odbrana slaže se da se za osudu za saučesništvo u genocidu traži da je zločin genocida počinjen.²⁰⁴³ U pogledu uslova *mens rea*, prvobitni stav Blagojevićeve odbrane bio je saglasan sa stavom Tužilaštva: da “optuženi može biti osuđen za saučesništvo u genocidu ako je znao da je sopstvenim radnjama pomogao izvršenje genocida od strane glavnog počinioaca i ako je bio svjestan stanja svijesti glavnog počinioaca; nije potrebno da se pokaže da je optuženi dijelio posebnu namjeru glavnog počinioaca.”²⁰⁴⁴

637. Nakon Drugostepene presude u predmetu *Krstić* i zaključka iz te presude u vezi sa pomaganjem i podržavanjem genocida, Tužilaštvo je zatražilo dozvolu da izmijeni Optužnicu kako bi umjesto tačke 1B, saučesništvo u genocidu, podiglo optužbu za pomaganje i podržavanje

²⁰⁴⁰ Optužnica, par. 54; Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 206. U vezi s uslovom znanja za pomaganje i podržavanje genocida kao oblika saučesništva, vidi Završni podnesak Tužilaštva, par. 583.

²⁰⁴¹ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 207.

²⁰⁴² Završni podnesak Tužilaštva, par. 584.

²⁰⁴³ Blagojevićev Prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, par. 27.

²⁰⁴⁴ Blagojevićev Prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, par. 29.

genocida, na osnovu člana 4(3)(a) Statuta.²⁰⁴⁵ Blagojevićeva odbrana iznijela je prigovor na takvu izmjenu.²⁰⁴⁶ Takođe je iznijela prigovor na tvrdnju Tužilaštva da je pomaganje i podržavanje genocida već obuhvaćeno optužbom za saučesništvo u genocidu,²⁰⁴⁷ ustvrdivši da saučesništvo u genocidu uvijek zahtijeva posebnu namjeru, za razliku od pomaganja i podržavanja genocida za koje treba dokazati “puko saznanje”.²⁰⁴⁸ Blagojevićeva odbrana je zaključila da bi tražena izmjena predstavljala optužbu manje težine koja nikada nije podignuta i za koju Pretresno vijeće na osnovu Optužnice ne bi moglo izreći osudu.²⁰⁴⁹ Ne ulazeći u argumente strana u postupku o elementima saučesništva u genocidu, Pretresno vijeće je odbilo zahtjev Tužilaštva za izmjenu Optužnice, smatrajući da predložena izmjena u toj fazi postupka nije u interesu pravde.²⁰⁵⁰ Blagojevićeva odbrana u svom Završnom podnesku ponavlja da mora postojati posebna namjera da se uništi, u cjelini ili djelimično, jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa da bi se mogla utvrditi odgovornost optuženog za saučesništvo u genocidu.²⁰⁵¹

2. Diskusija

638. Saučesništvo u genocidu odnosi se na odgovornost koju snose oni koji se međusobno udružuju radi *počinjenja* zločina, i ne obuhvata udruživanje u pokušaju ili bilo kojoj drugoj pripremoj radnji koja ne dovede do izvršenja krivičnog djela: saučesništvo u genocidu zahtijeva da genocid i bude izvršen.²⁰⁵² Iz tog razloga, Pretresno vijeće će najprije utvrditi da li je nakon pada srebreničke enklave u julu 1995. počinjen genocid, a ako utvrdi da jeste, razmotriće pravne pretpostavke za saučesništvo u genocidu.

²⁰⁴⁵ Zahtjev Tužilaštva za dozvolu za podnošenje Četvrtе izmijenjene spojene optužnice, 14. maj 2004.

²⁰⁴⁶ Odgovor Vidoja Blagojevića na zahtjev Tužilaštva za dozvolu za podnošenje Četvrtе izmijenjene spojene optužnice, 26. maj 2004., par. 9.

²⁰⁴⁷ Odgovor Vidoja Blagojevića na zahtjev Tužilaštva za dozvolu za podnošenje Četvrtе izmijenjene spojene optužnice, 26. maj 2004., par. 9.

²⁰⁴⁸ Rasprava po zahtjevu, 8. juni 2004., T. 10457. Odbrana je istakla da definiciju “pomaganja i podržavanja genocida” koju je dalo Žalbeno vijeće u predmetu *Krstić* treba uzeti s oprezom, jer je moguće da ta definicija bude promijenjena ili barem dopunjena u daljnjim presudama Žalbenog vijeća koje se budu konkretno odnosile na saučesništvo u genocidu. *Ibid.*, T. 10459-60.

²⁰⁴⁹ Rasprava po zahtjevu, 8. juni 2004., T. 10461-63.

²⁰⁵⁰ Odluka po zahtjevu Tužilaštva za dozvolu za podnošenje Četvrtе izmijenjene spojene optužnice, 10. juni 2004.

²⁰⁵¹ Blagojevićev završni podnesak par. 121.

²⁰⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 561; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 527, 530; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 171, 172. U obje prvostepene presude u predmetima *Akayesu* i *Musema* primijećeno je da *travaux préparatoires* Konvencije o genocidu potvrđuju ovo tumačenje jer pokazuju da “je namjera bila da bude kažnjivo samo saučesništvo u okončanom djelu genocida, a ne i saučesništvo u pokušaju vršenja genocida, saučesništvo u poticanju na vršenje genocida ili saučesništvo u udruživanju radi vršenja genocida, sve djela koja su, prema gledištu nekih država, previše neodređena da bi bila kažnjiva na osnovu Konvencije”. Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, fusnota. 105; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 172.

(a) Genocid

639. U članovima 4(2) i (3) Statuta doslovno su preuzeti članovi II i III Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. (dalje u tekstu: Konvencija o genocidu). Opšte je prihvaćeno da pravne odredbe ove Konvencije odražavaju običajno međunarodno pravo i da norma kojom se zabranjuje genocid predstavlja *jus cogens*.²⁰⁵³

640. U članu 4 Statuta genocid je okarakterisan sljedećim konstitutivnim elementima:

- (1) jedno ili više djela u osnovi ovog krivičnog djela, koja čine sljedeća dva elementa:
  - (i) *actus reus* nabrojan u potparagrafima od (a) do (e) člana 4(2); i (ii) *mens rea* koja se traži za počinjenje svakog od njih; i
- (2) posebna namjera zločina genocida, koja je definisana kao namjera da se uništi, u cjelini ili djelimično, neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva.²⁰⁵⁴

(i) Djela u osnovi

641. U Optužnici se navodi da je genocid počinjen ubijanjem i nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede.²⁰⁵⁵ *Actus reus* zločina genocida za koji se tereti u Optužnici je stoga ograničen na članove 4(2)(a) i 4(2)(b) Statuta.²⁰⁵⁶

a. Ubijanje pripadnika grupe

642. U praksi Međunarodnog suda, pojam “ubijanja” koji se navodi u članu 4(2)(a) izjednačen je s ubistvom.²⁰⁵⁷ O elementima “ubistva” već je bilo riječi gore.²⁰⁵⁸

²⁰⁵³ Vidi *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Advisory Opinion /Rezerve u pogledu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Savjetodavno mišljenje/ (1951.) IJC Reports 23. Vidi npr., Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 680; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 500.

²⁰⁵⁴ Vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 542; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 681.

²⁰⁵⁵ Optužnica, par. 35.

²⁰⁵⁶ Pretresno vijeće primjećuje da je Tužilaštvo u svom Završnom podnesku ustvrdilo da su snage bosanskih Srba učestvovala u “više takvih djela” navedenih u članu 4(2); osim djela iz člana 4(2)(a) i 4(2)(b). Tužilaštvo tvrdi da dokazi pokazuju da su “snage bosanskih Srba namjerno nametnule grupi bosanskih Muslimana uslove života sračunate na to da dovedu do njenog djelimičnog fizičkog uništenja” putem, između ostalog, blokiranja humanitarnih konvoja i drugih djela kojima su ostvarivani ciljevi Direktive 7 i 7.1, i plana “Krivaja 95”. Završni podnesak Tužilaštva, par. 586. Budući da Tužilaštvo optužene nije teretilo po članu 4(2)(c) u Optužnici, Pretresno vijeće ovo djelo nije uzelo u obzir kao *actus reus* genocida za koji se tereti u ovom predmetu.

²⁰⁵⁷ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kayishema*, par. 151. U francuskoj verziji Statuta navodi se “meurtre”, dok se u engleskoj verziji koristi termin “ubijanje”, koji uključuje i umišljajna i nehatna ubistva. U skladu s opštim principom tumačenja *in dubio pro reo*, precedentno pravo međunarodnih sudova opredijelilo se za tumačenje najpovoljnije po optuženog konstatujući da pojam “ubijanja”, u kontekstu

643. Tužilaštvo navodi da je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica ubijeno više od 7.000 muškaraca bosanskih Muslimana.²⁰⁵⁹ Pretresno vijeće je već utvrdilo da je ovaj navod dokazan van razumne sumnje.²⁰⁶⁰

b. Nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe

644. U tački 1B Optužnice se ne navodi se nikakva konkretna tjelesna ili duševna povreda. Međutim, u Završnom podnesku Tužilaštva objašnjava se da je lišavanjem života više od 7.000 muškaraca bosanskih Muslimana “tim muškarcima nanesena teška tjelesna povreda” i da su “zbog ubijanja i zlostavljanja muškaraca, u kombinaciji s prisilnim premještanjem žena iz Srebrenice”, “preživjeli pretrpjeli teške duševne povrede.”²⁰⁶¹ Tužilaštvo je ukazalo na trajne posljedice psihičkih trauma onih koji su preživjeli ubijanje. Tužilaštvo dalje tvrdi da žene iz Srebrenice još uvijek pate od teških noćnih mora, osjećaja straha, depresije i da je njihovo psihičko stanje “još uvijek krajnje teško”.²⁰⁶²

645. Pojam “teške tjelesne ili duševne povrede” nije definisan u Statutu. Pretresno vijeće u predmetu *Kayishema i Ruzindana* zaključilo je da je kod tjelesne povrede riječ o takvoj povredi kojom se teško narušava zdravlje, uzrokuje unakaženost ili nanosi bilo kakva teška povreda vanjskim i unutrašnjim organima ili čulima.²⁰⁶³ Sudska praksa međunarodnih sudova utvrdila je da povreda ne mora biti stalna ili neizlječiva,²⁰⁶⁴ ali “[m]ora se raditi o povredi čija je posljedica dugotrajno i teško oštećenje sposobnosti osobe da vodi normalan i konstruktivan život.”²⁰⁶⁵ U Prvostepenoj presudi u predmetu *Semanza* pojašnjeno je da duševna povreda znači nešto više od

optužbe za genocid, mora biti protumačen tako da se odnosi na definiciju ubistva, odnosno ubistva s umišljajem. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 63; Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 543.

²⁰⁵⁸ Vidi *supra* Dio V. B. 1.

²⁰⁵⁹ Optužnica, par. 30; Završni podnesak Tužilaštva, par. 586.

²⁰⁶⁰ Vidi *supra* Dio V. B. 2.

²⁰⁶¹ Završni podnesak Tužilaštva, par. 586. U svom Pretpretresnom podnesku, Tužilaštvo citira Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu* u kojoj se navodi: “[...] Vijeće stoji na stanovištu da nehumano postupanje, mučenje, silovanje, seksualno zlostavljanje i deportacija spadaju među djela koja mogu uzrokovati teške tjelesne ili duševne povrede”. Takođe se citira Pretresno vijeće u predmetu *Krstić* koje je navelo da “povrede i traume koje je pretrpjelo nekoliko pojedinaca koji su uspjeli preživjeti masovna pogubljenja [...] predstavljaju teške tjelesne i duševne povrede u smislu člana 4(2)(b)”. Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 192-93.

²⁰⁶² Završni podnesak Tužilaštva, par. 586, u kojem se citiraju Teufika Ibrahimfendić, KT. 5816; Jasna Zečević, KT. 5786-92.

²⁰⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 109.

²⁰⁶⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 108; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 502; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513.

²⁰⁶⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513. Komisija za međunarodno pravo primjećuje da “tjelesne ili duševne povrede nanesene pripadnicima grupe moraju biti tako teškog karaktera da prijete njenim potpunim ili djelimičnim uništenjem.” Vidi Izvještaj Komisije za međunarodno pravo o radu na četrdeset osmoj sjednici od 6. maja do 26. jula 1996., Komisija za međunarodno pravo UN GAOR, 51. sjednica, Dodatak br. 10, UN Doc. A/51/10 (1996.) (dalje u tekstu: Izvještaj KMP iz 1996.), str. 91.

neznatnog ili privremenog oštećenja mentalnih sposobnosti.²⁰⁶⁶ Pored toga, povreda mora biti nanesena namjerno.²⁰⁶⁷

646. Da li neko djelo predstavlja “teške tjelesne ili duševne povrede” u smislu člana 4 Statuta mora se cijeliti od slučaja do slučaja, pri čemu odgovarajuću pažnju treba posvetiti konkretnim okolnostima predmeta.²⁰⁶⁸ Slično kao MKSR,²⁰⁶⁹ i ovaj Međunarodni sud tumači taj pojam tako da uključuje djela mučenja, nečovječno ili ponižavajuće postupanje, seksualno nasilje uključujući silovanje, ispitivanja kombinovana s premlaćivanjem, prijetnje smrću i deportaciju.²⁰⁷⁰ Konkretno, Pretresno vijeće u predmetu *Krstić* je stalo na stanovište da su “nečovječno postupanje [...] i deportacije među djelima koja mogu prouzročiti tešku tjelesnu ili duševnu povredu.”²⁰⁷¹ Uporište za to je pronađeno u precedentnom pravu ovog Međunarodnog suda,²⁰⁷² kao i u drugim izvorima. Presuda Eichmannu koju je izrekao Okružni sud u Jerusalimu 12. decembra 1961. već je uvrstila “deportaciju” među djela koja mogu predstavljati teške tjelesne ili duševne povrede.²⁰⁷³

²⁰⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 321, 322; Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura, Bagambiki and Imanishimwe*, par. 664.

²⁰⁶⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 690. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 543 (u kojem se navode okrutno postupanje iz zajedničkog člana 3); Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 245, 256 (u kojem se navode, na odgovarajućim mjestima, hotimično nanošenje teških patnji ili teške povrede tijela ili zdravlja po članu 2 i nečovječno postupanje po članu 2); Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 243 i Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 271 (u kojem se navodi nečovječno postupanje po članu 2), Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 234 (u kojem se navode nehumana djela po članu 5, nečovječno postupanje po članu 3 i okrutno postupanje po članu 2).

²⁰⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513.

²⁰⁶⁹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 51; Prvostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 156; Prvostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 59; Prvostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 291; Prvostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, par. 815.

²⁰⁷⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 516.

²⁰⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513. Pored ovoga, u istoj presudi pod “nečovječnim postupanjem” podrazumijeva se i “prisilno premještanje”, koje je u skladu s gorenavedenom rečenicom obuhvaćeno u potparagrafu (b) (par. 518).

²⁰⁷² U odluci donesenoj po pregledu Optužnice protiv *Karadžića i Mladića* na osnovu pravila 61, navodi se da okrutno postupanje, mučenje, silovanje i deportacija mogu predstavljati teške tjelesne ili duševne povrede nanesene pripadnicima grupe u optužbi za genocid. Vidi *Tužilac protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića*, Pregled optužnica na osnovu pravila 61 Pravilnika o postupku i dokazima, predmeti br. IT-95-5-R61 i IT-95-18-R61, 11. juli 1996., par. 93.

Namjera potparagrafa (c) člana 4 (2) Statuta bila je da sankcioniše slučajeve takozvanog “postepenog umiranja”, odnosno predmete koncentracionih logora. Vidi Nacrt konvencije o zločinu genocida, koju je pripremio generalni sekretar Ujedinjenih nacija na osnovu Rezolucije Ekonomskog i socijalnog savjeta od 28. marta 1947., UN Doc. E/447 (26. juna 1947.), str. 25. Pretresno vijeće zaključuje da postoji uporište za to da se prisilno premještanje obuhvati potparagrafom (c). Komisija za međunarodno pravo u taj potparagraf uvrstila je “deportaciju” i “prisilno premještanje pripadnika grupe, a naročito kada se time obuhvata razdvajanje članova porodice” u ovom potparagrafu. Vidi Izvještaj KMP za 1996., str. 93. Isti stav izrazila su neka pretresna vijeća MKSR. Vidi, između ostalog, Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 506; Prvostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 52; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 157 - u kojoj se “sistematsko protjerivanje iz domova” smatra obuhvaćenim potparagrafom (c). Ovo tumačenje je konzistentno s “elementima krivičnih djela” koje je usvojila Skupština država ugovornica Međunarodnog krivičnog suda (dalje u tekstu: MKS). Elementi krivičnih djela, Izvještaj Skupštine država ugovornica, Prva sjednica, 3.-10. septembar 2002., ICC-ASP/1/3, član 6 (c), fusnota 4.

²⁰⁷³ *The Israeli Government Prosecutor General v. Adolph Eichmann, Jerusalem District Court /Državni tužilac Izraela protiv. Adolpha Eichmanna, Okružni sud u Jerusalimu/, 12. decembar 1961., U International Law Reports (ILR), tom 36 (1968) str. 340.*

647. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi van razumne sumnje da traume i ranjavanja koja su pretrpjeli oni pojedinci koji su uspjeli preživjeti masovna pogubljenja predstavljaju teške tjelesne i duševne povrede. Strah od zarobljavanja i, u momentu razdvajanja, osjećanje potpune bespomoćnosti i ekstremnog straha za sigurnost članova porodice i prijatelja, kao i za vlastitu sigurnost, predstavlja traumatsko iskustvo nakon kojeg nema brzog oporavka, ako ga uopšte ima. Pored toga, Pretresno vijeće konstatuje da su ti muškarci pretrpjeli duševne povrede zbog oduzimanja ličnih isprava, pošto su uvidjeli da neće biti razmijenjeni kako im je ranije saopšteno i shvatili kakva ih krajnja sudbina čeka. Po dolasku na mjesto pogubljenja, vidjeli su polja smrti prekrivena leševima muškaraca bosanskih Muslimana koji su prije njih dovedeni na stratišta i ubijeni. Nakon što su bili svjedoci pogubljenja svojih rođaka i prijatelja, a u nekim slučajevima i sami pretrpjeli povrede, pretrpjeli su i dodatne psihičke patnje ležeći nepokretno, u strahu, prekriveni leševima - u nekim slučajevima svojih rođaka ili prijatelja - u dugim satima, slušajući zvukove pogubljenja ili jauke onih koji su patili u mukama, a zatim i zvukove mehanizacije dok su iskopavane grobnice.²⁰⁷⁴

648. Pretresno vijeće podsjeća na iskaz svjedoka P-111, koji je preživio masovno pogubljenje kod brane u Petkovicima, koji je bio teško povrijeđen i uspio je da preživi ostavši u istom položaju među leševima drugih žrtava.²⁰⁷⁵

dok su druge ubijali molio sam boga da dođu da me ubiju jer n ... jer, jer takve sam bolove imao ali, ali nisam smio da ih zovnem, a pomišljao sam i čeka da umrem, a pomišljao sam samo da moja mama nikad neće znati gdje sam.²⁰⁷⁶

649. Pretresno vijeće je takođe svjesno činjenice da su muškarcima koji su bili razdvojeni, zatočeni, zlostavljani i nakon toga ubijeni nanesene teške duševne povrede samim tim što su znali kakva ih sudbina čeka: posljednji prizor koji su vidjele mnoge od ovih žrtava bila su polja smrti prekrivena leševima muškaraca bosanskih Muslimana koji su prije njih dovedeni na stratišta.

650. Pored toga, Pretresno vijeće je uvjeren da je prisilno premještanje žena, djece i starijih ljudi samo po sebi bilo traumatično iskustvo, koje, u okolnostima ovog predmeta, doseže odgovarajući nivo nanošenja teške duševne povrede na osnovu člana 4(2)(b) Statuta. Prisilno premještanje započelo je bijegom stanovništva bosanskih Muslimana iz enklave nakon petodnevnog

²⁰⁷⁴ Mevludin Orić je prebačen na mjesto pogubljenja u Orahovcu sa svojim rođakom, Harisom. Njih dvojica su se držali za ruke kada je započela rafalna vatra. Mevludin Orić je pao na zemlju, dok je njegov rođak pao preko njega. Mevludin Orić je tamo ležao, ispod tijela svog rođaka, slušajući krikove i hroptaje ranjenih ljudi, dok su, jedna za drugom, grupe muškaraca dovođene na tu lokaciju da bi bile pogubljene. Pravim čudom, Mevludin Orić nije bio ranjen. Mevludin Orić, T. 1357. Mevludin Orić je vidio poljanu prekrivenu leševima. *Ibid.*, T. 1360. Svoje bjekstvo s te poljane opisao je na sljedeći način: "Nisam mog'o otpuzat'. Kad sam ust'o pronaš'o sam Hurema tu, živoga, i gazio sam po, po mrtvim i bilo je previše krvi koja je bila već počela da se zgrušava tako da je bilo veoma, veoma teško izaći iza te mrtvije." *Id.*

²⁰⁷⁵ Svjedok P-111, T. 1417-23.

²⁰⁷⁶ Svjedok P-111, T. 1421.

vojne ofanzive, pri čemu je, dok su išli iz Srebrenice u pravcu Potočara nastojeći da se sklone od borbi, na njih otvorena vatra. Napuštajući svoje kuće i imovinu, bosanski Muslimani su to činili u uvjerenju da je naprosto nemoguće ostati na sigurnom u Srebrenici. Po dolasku u Potočare, bosanski Muslimani nisu našli traženo utočište: umjesto toga, zatekli su UNPROFOR, koji im nije mogao pružiti potrebnu pomoć. Holandski bataljon je bio očajno nepripremljen za masovni priliv ljudi u svoju bazu. Nakon više mjeseci pretresa i blokade svojih konvoja, on nije raspolagao adekvatnim zalihama hrane, lijekova pa čak ni vode za hiljade bosanskih Muslimana koji su pristizali. Pored toga, nisu imali dovoljno prostora na kom bi se 25.000-30.000 ljudi moglo skloniti od vrućine, da ne govorimo o mjestu za odmor ili spavanje. Nakon toga, bosanski Muslimani su bespomoćno posmatrali dok su Potočare zauzimale – i u suštini preuzele – snage bosanskih Srba, uključujući generala Mladića. Dok su, pod budnim okom snaga bosanskih Srba, počinjala brutalna razdvajanja, a zlostavljanje stanovništva postajalo sve raširenije, naročito tokom “noći strave”, bosanski Muslimani su bili ophrvani strahom – i bespomoćni. Nakon što su im odveli muževe, očeve i sinove, žene bosanske Muslimanke osjećale su se još ranjivije i uplašenije – ne samo za vlastitu sigurnost, nego najviše za sigurnost svojih najdražih. Napustivši Srebrenicu u nastojanju da umaknu bosanskim Srbima, stanovnici bosanski Muslimani su uvidjeli da moraju otići još dalje od Potočara kako bi bili na sigurnom. Dok su se ukrcavali na autobuse, pri čemu ih nisu pitali ni za ime, bosanski Muslimani su vidjeli dim iz svojih spaljenih kuća znajući da se ne radi samo o privremenom raseljavanju radi njihove neposredne bezbjednosti. Naprotiv, ovo raseljavanje je predstavljalo presudan korak u ostvarivanju krajnjeg cilja napada na srebreničku enklavu kako bi se bosanski Muslimani eliminisali iz enklave.

651. Pretresnom vijeću podastrijeti su brojni dokazi o teškim posljedicama koje su na preživjele ostavili razdvajanje, gubitak rođaka i prijatelja, te prisilno premještanje. S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća na svjedočenje jedne žene koja je bila u Potočarima, i koja je kroz ‘kordon’ vojnika išla prema autobusima, kada su od nje odvojili njenog sina.

Bili smo u pola tog puta čujem glas: "Popoviću, pazi ovoga". Pomislila sam da je to odmah na moje dijete ali sam opet, imam i tu i od zaove dijete, imam i tu i od đever', hajde možda i za njih to kažu. Odmah su počele noge da, da odsijecaju, da se gube, kao da ih ne osijecam. Opet sam snašla snage da mu prišapćem: "Ne sekiraj ti se sine ti. Samo hajde." Išli smo dole još 50 možda metara, iz tog reda, lijevo, iskočio je taj njihov vojnik. Rekao je mom dijetu: "Tu, tu vi na desno a ti mladiću lijevo." On je rekao: "Pa što ja, ja sam 1981. godište." On je opet ponovio: "Vi desno", im'o je neke torbe u rukama, "baci torbu desno, a ti lijevo." Ja sam ga tako i zgrabila. Ja sam ponavljala za njim a on je opet vikao: "Ja sam 1981. godište. Što ja? Šta će te od mene?" I ja sam ponavljala za njim: "Nemojte, bogati, pa on je 1981. godište. Što? Šta će vama on?" On je opet ponovio. Ja sam ga držala čvrsto uza se. On je njega zgrabio. Zgrabio je onu torbu od njeg', bacio desno. Njega je zgrabio iz mojih ruku i odbacio lijevo. Nije se okrenuo. Kaže samo meni: "Uzmi ti meni, mama, torbu, uzmi." ...To je poslednji glas što sam čula.²⁰⁷⁷

²⁰⁷⁷ Svjedokinja 76, KT. 5754-55.

Svjedokinja je prebačena u Tišću sa mlađim sinom.²⁰⁷⁸ Nakon pada Srebrenice, izgubila je mnogo rođaka i prijatelja.²⁰⁷⁹ Sada živi, u teškim materijalnim uslovima, u jednoj sobi u kolektivnom smještaju s mlađim sinom, kćerkom i dvoje unučadi.²⁰⁸⁰ O svojoj sadašnjoj životnoj situaciji izjavila je sljedeće:

To možeš da zamisliš kako je. Ja svaki dan, svaku minutu poželim da me nije, da iskočim iz ove kože. ... I ja nekad kažem da smo svi, bogdo, kamo te sreće kad je tako. Sve. Tako nam je sve. Tako mi je ništa, nikako i volila bi da ne živim ni ja ni on, i eto.²⁰⁸¹

652. Pretresno vijeće nema nikakve sumnje u to da patnje žena, djece i starijih ljudi koje su na okrutan način razdvojili od najmilijih i prisilno premjestili, kao i stravične posljedice koje je to imalo po njihov život, dosežu prag teških duševnih povreda iz člana 4(2)(b) Statuta. Pretresno vijeće takođe konstatuje da se nivo duševnih patnji koje su pretrpjeli žene, djeca i stariji ljudi koje su prisilno premjestili iz domova - na traumatičan način, kako bi se zauvijek spriječio njihov povratak - i koji su morali da se odreknu svoje imovine i stvari, kao i svoje tradicije, pa i svake veze s teritorijom na kojoj su živjeli, može smatrati nanošenjem teških duševnih povreda.

653. Konačno, Pretresno vijeće je svjesno činjenice da mnogi preživjeli, čiji su rođaci stradali pod stravičnim okolnostima koje su gore opisane, još uvijek tragaju za tijelima svojih najmilijih i traže bilo kakvu informaciju na osnovu koje bi se sa sigurnošću moglo utvrditi da li su mrtvi, i, ako jesu, tačne okolnosti njihove smrti. Pretresno vijeće je uvjeren da duševna bol koju su pretrpjeli ti preživjeli doseže traženi prag teške duševne povrede.

654. Pretresno vijeće stoga konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može utvrditi da, u okolnostima ovog predmeta, prisilno premještanje predstavlja 'tešku duševnu povredu' u smislu člana 4(2)(b). Pretresno vijeće takođe konstatuje da je namjera počinitelaca bila da prisilno premještanje, i način na koji je ono izvršeno, nanese tešku duševnu povredu žrtvama.

(ii) Posebna namjera za genocid

655. U članu 4 Statuta posebna namjera zločina genocida se navodi kao "namjera da se uništi, u cjelini ili djelimično, neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva".²⁰⁸² Slijedi diskusija o svakom aspektu ove definicije.

²⁰⁷⁸ Svjedokinja 76, KT. 5756.

²⁰⁷⁹ Među srodnicima koje je izgubila, bila su njezina tri brata, dva nećaka, te njezina snaha. Svjedokinja 76, T. 5758-59.

²⁰⁸⁰ Svjedokinja je nezaposlena i živi samo od prihoda od socijalnog osiguranja po mužu, koji su vrlo niski. Ona kaže da se njen život prije rata i njen sadašnji život "neusporedivi". Svjedokinja 76, KT. 5759-61.

²⁰⁸¹ Svjedokinja 76, KT. 5759 i 5761.

a. “Namjera”

656. Žalbeno vijeće je zauzelo stav da “uslov za posebnu namjeru jest da počinitelj želi postići uništenje, djelimično ili u cijelosti, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe kao takve,”²⁰⁸³ zaključivši istovremeno da postojanje plana ili politike ne predstavlja pravnu pretpostavku tog krivičnog djela.²⁰⁸⁴ Nije dovoljno da počinitelj naprosto zna da će zločin u osnovi neizbježno ili vjerovatno dovesti do uništenja te grupe. Uništenje, u cjelini ili djelimično, mora predstavljati cilj djela (jednog ili više) u osnovi.

b. “Uništiti”

657. Žalbeno vijeće je nedavno potvrdilo da, korištenjem pojma “uništiti”, “[K]onvencija o genocidu, kao i običajno međunarodno pravo uopšte, zabranjuje samo fizičko ili biološko uništenje ljudske grupe.”²⁰⁸⁵ U *travaux préparatoires* za donošenje Konvencije, napravljena je razlika između fizičkog ili biološkog genocida, s jedne strane, i kulturnog genocida, s druge.²⁰⁸⁶ Komisija za međunarodno pravo opisuje razliku između ovih koncepata na sljedeći način:

[U]ništavanje o kom je riječ predstavlja fizičko uništenje neke grupe bilo fizičkim bilo biološkim sredstvima, a ne uništavanje nacionalnog, jezičkog, vjerskog, kulturnog ili drugog identiteta određene grupe. Nacionalni ili vjerski element i rasni ili etnički element ne uzimaju se u obzir prilikom definisanja formulacije 'uništavanje', koja se mora tumačiti samo u svom materijalnom smislu, svom fizičkom ili biološkom smislu.²⁰⁸⁷

658. Pretresno vijeće primjećuje da je iz definicije zločina prvobitno trebao biti isključen kulturni genocid, što samo po sebi ne sprečava mogućnost da fizički ili biološki genocid bude i širi od samog ubijanja pripadnika grupe. Pretresno vijeće uvažava činjenicu da je bilo pokušaja, kako u precedentnom pravu Međunarodnog suda tako i iz drugih izvora, da se na takav način protumači koncept fizičkog ili biološkog uništavanja.²⁰⁸⁸

659. S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća na mišljenje sudije Shahabuddeena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić* da treba napraviti “razliku između prirode nabrojanih

²⁰⁸² Pretresno vijeće primjećuje da se posebna namjera koja se traži za genocid obično označava kao ‘specifična namjera’, ‘posebna namjera’, ‘*dolus specialis*’ ili ‘genocidna namjera’.

²⁰⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 46

²⁰⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 48.

²⁰⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 25. Uništenje društvenog ili kulturnog identiteta grupe samo po sebi ne ispunjava definiciju genocida po običajnom međunarodnom pravu. *Ibid.*, u kojoj se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 580.

²⁰⁸⁶ Kulturni genocid je bio obuhvaćen definicijom genocida kako u Nacrtu konvencije o zločinu genocida, koji je pripremio generalni sekretar u okviru provođenja Rezolucije Ekonomskog i socijalnog savjeta od 28. marta 1947. (UN Doc. E/447, 26. juni 1947.), tako i u Nacrtu Konvencije koji je pripremio *Ad hoc* odbor za genocid (UN Doc. E/794, 24. maj 1948.).

²⁰⁸⁷ Nacrt Kodeksa KMP iz 1996.

²⁰⁸⁸ Pretresno vijeće u predmetu *Krstić*, na primjer, potvrdilo je da je u najnovije vrijeme bilo govora o proširenju definicije genocida u tom smislu kako bi obuhvatala i druge oblike genocida. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 577-79.

'djela' [genocida] i 'namjere' s kojom su počinjena.”²⁰⁸⁹ Iako se navedena djela zaista moraju ispoljiti u materijalnom ili biološkom obliku, isto se ne traži i za namjeru.²⁰⁹⁰ Izuzimajući djela navedena u članu 4(2)(c) i (d), “sam Statut ne zahtijeva namjeru da se grupa u cijelosti ili djelimično uništi, fizički ili biološki”.²⁰⁹¹ Sudija Shahabuddeen je zaključio sljedeće:

Grupa je ta koja je zaštićena. Grupu čine karakteristike – često neopipljive - koje povezuju neki broj ljudi u jednu društvenu jedinicu. Ako su te karakteristike uništene u procesu ostvarivanja namjere s kojom je počinjeno neko nabrojeno djelo fizičke ili biološke prirode, nije uvjerljivo reći da uništenje, iako je njime grupa *de facto* zatrta, nije genocid jer to zatiranje nije bilo fizičko ili biološko.²⁰⁹²

Sudija Shahabuddeen je zaključio da “[n]amjera svakako mora biti namjera da se uništi, ali nema razloga, osim u slučaju nabrojanih djela, za zaključak da uništavanje uvijek mora biti fizičko ili biološko.”²⁰⁹³

660. U vezi s prisilnim premještanjem, sudija Shahabuddeen je zaključio da “samo raseljavanje” ne predstavlja genocid. Međutim, on je dalje zaključio da raseljavanje može predstavljati genocid kada ima za posljedicu raspad grupe.²⁰⁹⁴ Pored toga, osvrćući se na predmet *Krstić*, on je zaključio sljedeće:

[...] u ovom slučaju se nije radilo samo o raseljavanju. Ubistva, kao i odlučno nastojanje da se i drugi zarobe i pogube, prisilno transportiranje ili egzil preostalog stanovništva, te uništavanje domova i hramova, sve to je predstavljalo jedinstvenu operaciju koja je izvršena s namjerom da se u cijelosti ili djelimično uništi grupa u smislu uvodnog dijela stava 2 člana 4 Statuta.²⁰⁹⁵

661. Pored toga, Pretresno vijeće primjećuje da je većina Žalbenog vijeća u predmetu *Krstić* zaključila sljedeće:

[...] prisilno premještanje moglo je biti još jedan način da se obezbijedi fizičko uništenje zajednice bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Tim premještanjem definitivno su iz Srebrenice uklonjeni svi bosanski Muslimani, čime je *eliminirana i najmanja mogućnost obnavljanja muslimanske zajednice na tom području*.²⁰⁹⁶

662. Šire značenje pojma ‘uništiti’, koje obuhvata i “djela koja možda ne dovode do smrti”,²⁰⁹⁷ već je razmatrao MKSR. U predmetu *Akayesu* Pretresno vijeće je zaključilo da su činovi silovanja

²⁰⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena (dalje u tekstu: Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena) par. 48.

²⁰⁹⁰ Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 48.

²⁰⁹¹ Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 48.

²⁰⁹² Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 50.

²⁰⁹³ Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 51.

²⁰⁹⁴ Ovakav stav izrazio je i K. Kreß, *Münchener Kommentar zum StGB*, Rn 57, §6 VStGB, (München, 2003.), W. A. Schabas, *Genocide in International Law /Genocid u međunarodnom pravu/* (Cambridge University Press, 2000.), str. 200, a usvojilo ga je i Pretresno vijeće u predmetu *Stakić*. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 519.

²⁰⁹⁵ Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 57.

²⁰⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 31, u kom se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 595.

²⁰⁹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 95.

i seksualnog nasilja činili integralni dio procesa uništavanja Tutsija kao grupe, te kao takva mogu predstavljati genocid. Pretresno vijeće je konkretno navelo sljedeće:

[o]va silovanja za posljedicu su imala fizičko i psihičko uništavanje žena Tutsija, njihovih porodica i njihovih zajednica. Seksualno nasilje činilo je integralni dio procesa uništavanja, koje je bilo usmjereno konkretno na žene Tutsija i koje je konkretno doprinosilo njihovom uništavanju i uništavanju grupe Tutsija u cjelini [...] Seksualno nasilje je bilo korak u procesu uništavanja grupe Tutsija – uništavanja duha, volje za život i samog života.²⁰⁹⁸

Pretresna vijeća u predmetima *Kayishema i Ruzindana*, te *Musema* saglasila su se s ovakvim stavom.²⁰⁹⁹

663. Kada je riječ o raseljavanju ljudi, dodatna podrška za širi pojam uništavanja može se naći i drugdje. Sudija Elihu Lauterpacht, u predmetu pred Međunarodnim sudom pravde koji se odnosi na primjenu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida,²¹⁰⁰ konstatovao je u svom izdvojenom mišljenju sljedeće:

[...] *prisilno premještanje civila* [...] jeste, uistinu, dio smišljene kampanje Srba da eliminišu kontrolu Muslimana, i samo njihovo prisustvo, u znatnom dijelu Bosne i Hercegovine. S obzirom na navedeno, postupci Srba teško bi se mogli okarakterisati drugačije nego akti genocida [...].²¹⁰¹

Pored toga, Komisija eksperata je zaključila sljedeće:

Karakter napada na rukovodstvo mora se posmatrati u kontekstu sudbine ili onoga što se desilo ostatku grupe. Ako se istrijebi rukovodstvo neke grupe, a istovremeno ili nakon toga relativno veliki broj pripadnika grupe bude ubijen ili podvrgnut drugim gnusnim djelima, na primjer, *deportovan u velikom broju ili prisiljen da pobjegne*, taj niz kršenja treba posmatrati u cjelini kako bi se odredbe Konvencije protumačile u duhu koji odražava njezinu svrhu.²¹⁰²

Pretresno vijeće napominje da je u više rezolucija Generalne skupštine UN-a ‘etničko čišćenje,’ koje kao centralnu komponentu uključuje prisilno premještanje i deportaciju civila, izjednačeno s genocidom.²¹⁰³

²⁰⁹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 731-732.

²⁰⁹⁹ Pretresno vijeće u predmetu *Kayishema and Ruzindana* takođe se poziva na Komisiju za međunarodno pravo, koja je utvrdila da “nije potrebno da postoji namjera da se postigne potpuno iskorjenjivanje neke grupe iz svih kutaka zemljine kugle”. Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 95, u kom se navodi Nacrt kodeksa KMP iz 1996., str. 42. Isto obrazloženje Prvostepene presude u predmetu *Akayesu* prihvatilo je Pretresno vijeće u predmetu *Musema*. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 933.

²¹⁰⁰ *Application of the Convention of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia (Serbia and Montenegro), Order on Further Requests for the Indication of Provisional Measures* /Primjena Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, *Bosna i Hercegovina protiv Jugoslavije (Srbije i Crne Gore)*, Nalog po daljnjim zahtjevima za navođenje privremenih mjera/ ICJ Reports, 1993., str. 325-795.

²¹⁰¹ *Ibid.*, *Separate Opinion of Judge Lauterpacht* /Izdvojeno mišljenje sudije Lauterpachta/, par. 69 (naglasak dodat).

²¹⁰² Konačni izvještaj Komisije eksperata, osnovane na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti br. 780 (1992.), UN Doc. S/1994/674, 27. maj 1994., par. 94 (naglasak dodat).

²¹⁰³ Vidi, na primjer, Rezoluciju br. 47/121, UN Doc. AG/Res/47/121 (18. decembar 1992.) u čijoj se preambuli navodi: "Izražavajući veliku zabrinutost zbog pogoršanja situacije u Republici Bosni i Hercegovini zbog intenziviranja agresivnih nastojanja srpsko-crnogorskih snaga da silom zauzmu nove teritorije, koja karakteriše konzistentan obrazac teških i sistematskih kršenja ljudskih prava, porast broja izbjeglica uslijed

664. Pretresno vijeće, konačno, ima u vidu presudu Saveznog ustavnog suda Njemačke, u kojoj je dato sljedeće obrazloženje:

zakonskom definicijom genocida brani se nadindividualna svrha pravne zaštite, odnosno društveno postojanje grupe [te da] namjera da se uništi grupa [...] prevazilazi fizičko i biološko istrebljenje [...]. Tekst zakona stoga ne nameće tumačenje prema kojem namjera krivca mora biti da se fizički istrijebi barem znatan broj pripadnika grupe.²¹⁰⁴

Nadalje, konstatovano je da takvo tumačenje ne bi bilo u suprotnosti s međunarodnim pravom i da je, “uopšte uzevši, prihvaćeno da se granice značenja teksta prelaze samo onda kada postoji namjera da se uništi samo kulturni identitet grupe [kulturocid]”.²¹⁰⁵ Ustavni sud je stoga potvrdio ustavnost tumačenja pojma “uništiti” koji su dali *Oberlandesgericht Düsseldorf* (Viši oblasni sud u Dizeldorfu) i *Bundesgerichtshof* (Savezni vrhovni sud), prema kom on označava uništenje “grupe kao društvene jedinice sa svom svojom specifičnošću, jedinstvenošću i osjećanjem pripadnosti [te da] se ne traži biološko-fizičko uništenje grupe”.²¹⁰⁶

665. Pretresno vijeće konstatuje da pojam "uništiti" u definiciji genocida može obuhvatiti prisilno premještanje stanovništva. Pretresno vijeće podsjeća da posebna namjera zločina genocida mora biti uništenje grupe kao izdvojene i zasebne cjeline.²¹⁰⁷ S tim u vezi, Pretresno vijeće slaže se s opservacijom koju je dalo Pretresno vijeće u predmetu *Sikirica*:

[k]rajnja žrtva genocida jeste grupa, premda njezino uništenje nužno iziskuje izvršenje zločina protiv njenih članova, odnosno, protiv pojedinaca koji pripadaju toj grupi.²¹⁰⁸

666. Pretresno vijeće s tim u vezi konstatuje da fizičko ili biološko uništenje grupe ne mora nužno podrazumijevati lišavanje života pripadnika grupe. Premda ubijanje velikog broja pripadnika grupe možda jeste najdirektnije sredstvo uništavanja grupe, druga djela ili niz djela mogu takođe dovesti do uništavanja grupe. Grupa se sastoji od pojedinaca, ali i od svoje istorije, tradicije, odnosa među svojim pripadnicima, odnosa sa drugim grupama, odnosa prema zemlji.

---

masovnog protjerivanja bespomoćnih civila iz njihovih domova, te postojanje koncentracionih logora i zatočeničkih centara u oblastima pod srpsko-crnogorskom kontrolom u okviru provođenja užasne politike ‘etničkog čišćenja’, koje predstavlja oblik genocida.”

²¹⁰⁴ *Tužilac protiv Nikole Jorgića*, Presuda, Savezni ustavni sud Njemačke, 2 BvR 1290/99 (12. decembar 2000.) str. 13 (neslužbeni prijevod).

²¹⁰⁵ *Ibid.* str. 17-22 (neslužbeni prijevod).

²¹⁰⁶ *Tužilac protiv Nikole Jorgića*, Presuda, Viši oblasni sud u Dizeldorfu, 2 StE 8/96 (26. septembar 1997.) str. 94-95 (neslužbeni prijevod). Vidi takođe *Tužilac protiv Nikole Jorgića*, Presuda, Savezni vrhovni sud, 3 StR 215/98 (30. april 1999.) str. 25 (neslužbeni prijevod).

²¹⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 698, u kom se citira Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 521; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 552; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 79. Nadalje, KMP navodi da: “[g]rupa sama po sebi predstavlja krajnji cilj ili namjeravanu žrtvu ove vrste masovnog kriminalnog ponašanja (...) namjera mora biti da se uništi grupa ‘kao takva’, što znači kao izdvojen i zaseban entitet”, Nacrt kodeksa KMP-a, str. 88. Vidi i Rezoluciju br. 96(I) Generalne skupštine UN-a: “Genocid predstavlja uskraćivanje prava na postojanje čitavim grupama ljudi, kao što ubistvo predstavlja uskraćivanje prava na život pojedinim ljudskim bićima” (Rezolucija Generalne skupštine br. 96(I), 1 GAOR, 1. sjednica, 55. sastanak str. 188-189, UN Doc. A/64/Add.1, 1947.).

Pretno vijeće konstatuje da je fizičko ili biološko uništenje grupe vjerovatan ishod prisilnog premještanja stanovništva kada se to premještanje vrši na takav način da se grupa više ne može sama obnoviti – naročito onda kada to uključuje razdvajanje njezinih članova. U takvim slučajevima Pretno vijeće konstatuje da prisilno premještanje pojedinaca može dovesti do stvarnog uništenja grupe, pošto ona prestaje da postoji kao grupa, ili barem kao onakva grupa kao što je nekad bila. Pretno vijeće naglašava da njegovo rezonovanje i zaključak ne predstavljaju argument za prihvatanje kulturnog genocida, već pokušaj da se razjasni značenje fizičkog ili biološkog uništenja.

c. “Nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe”

667. Član 4 Statuta štiti nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe.²¹⁰⁹ U skladu s precedentnim pravom Međunarodnog suda, nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa identifikuje se “koristeći kriterijum stigmatiziranja grupe, naročito od strane izvršilaca zločina, na osnovu percepcije njenih nacionalnih, etničkih, rasnih ili vjerskih karakteristika.”²¹¹⁰ Pretno vijeće zaključuje da valjano utvrđivanje relevantne zaštićene grupe treba vršiti od slučaja do slučaja, uzimajući u obzir i objektivne i subjektivne kriterijume.²¹¹¹ Tužilaštvo navodi da je ciljna grupa bila narod bosanskih Muslimana.²¹¹² Pretno vijeće zaključuje da narod bosanskih Muslimana predstavlja zaštićenu grupu na osnovu člana 4 Statuta.²¹¹³

d. “U cjelini ili djelimično”

668. Žalbeno vijeće zaključuje da se pojam “u cjelini ili djelimično” mora tumačiti tako da nalaže da je “počinilac namjeravao da uništi barem znatan dio zaštićene grupe.”²¹¹⁴ Žalbeno vijeće je preciziralo da “brojčana veličina ciljanog dijela grupe,” koju treba procjenjivati ne samo u apsolutnom smislu, već u odnosu i na ukupnu veličinu cijele grupe, kao i “značaj” ciljanog dijela unutar date grupe, spadaju među faktore koje treba uzeti u obzir kada se utvrđuje da li je ciljani dio

²¹⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 698, (Odluka na osnovu pravila 98 bis u predmetu *Sikirica*), par. 89.

²¹⁰⁹ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 682.

²¹¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 557, Pregled optužnice protiv *Nikolića* na osnovu pravila 61, Odluka Pretnog vijeća I, 20. oktobar 1995., predmet br. IT-94-2-R61, par. 27; Presuda u predmetu *Jelisić*, par. 70.

²¹¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 684, u kom se citira Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 317 i Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 811.

²¹¹² Optužnica, par. 35.

²¹¹³ Takav zaključak izveden je i u Prvostepenoj presudi u predmetu *Krstić*, par. 559-560.

²¹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 12. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 82; Odluka na osnovu pravila 98 bis u predmetu *Sikirica*, par. 66-86; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 590-591; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 521; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 312; Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 948; Prvostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 454.

u dovoljnoj mjeri znatan da bi ovaj uslov bio ispunjen.²¹¹⁵ Žalbeno vijeće je dalje konstatovalo da je “[n]amjera počiniooca genocida da uništi uvijek [...] ograničena prilikama koje mu se pružaju. Mada ovaj faktor ne može sam za sebe biti pokazatelj toga da li je ciljna grupa znatna, on može - u kombinaciji s drugim faktorima - biti od pomoći prilikom analize.”²¹¹⁶

e. “Kao takva”

669. Žrtve zločina moraju biti objekt napada zbog svoje pripadnosti zaštićenoj grupi, premda ne nužno samo zbog takve pripadnosti.²¹¹⁷

670. Kako je gore navedeno, Pretresno vijeće podsjeća da posebna namjera mora biti da se uništi grupa kao izdvojena i zasebna cjelina.²¹¹⁸

(iii) Zaključci: da li je počinjen genocid?

671. Kako je gore navedeno, utvrđeno je da su počinjena djela u osnovi genocida.²¹¹⁹ Masakrirano je preko 7.000 muškaraca bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Prisilno izmještanje iz enklave žena, djece i starijih ljudi, u kombinaciji s pomenutim ubijanjem ili samo po sebi, nanijelo je tešku duševnu povredu preživjelima.

672. U vršenju pomenutih krivičnih djela učestvovali su mnogi pojedinci, od kojih su neki imenovani u Optužnici dok se drugi pominju uopštenije kao pripadnici MUP-a ili VRS-a. U takvim okolnostima, Pretresno vijeće, u skladu s gorenavedenim precedentnim pravom, analiziralo je sve dokaze koji su izvedeni na suđenju kako bi utvrdilo da li ti dokazi pokazuju namjeru da se uništi znatan dio grupe bosanskih Muslimana.

673. Pretresno vijeće konstatuje da su u ovom predmetu ciljnu grupu činili bosanski Muslimani iz Srebrenice – znatan dio grupe bosanskih Muslimana.

674. Pretresno vijeće je uvjeren da su sva krivična djela koja su počinile snage bosanskih Srba bila dio jedinstvene zamisli da se počinji genocid nad bosanskim Muslimanima iz Srebrenice, koja se manifestovala u operaciji “Krivaja 95”, čiji je krajnji cilj bio da se eliminiše enklava i, samim tim, zajednica bosanskih Muslimana koji su živjeli na tom području. Prisilno premještanje bilo je sastavni dio te operacije, koja je takođe uključivala ubijanje i uništavanje imovine. Snage

²¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 12. Pretresno vijeće u predmetu *Krstić* dodaje da počiniooci genocida “dio grupe koji žele da unište moraju smatrati zasebnom cjelinom koja mora da se eliminiše kao takva”; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 590.

²¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 13.

²¹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 53.

²¹¹⁸ Vidi *supra* par. 665, a naročito Odluku na osnovu pravila 98 *bis* u predmetu *Sikirica*, par. 89.

²¹¹⁹ Vidi *supra* Dio V. F. 2. a (i) .

bosanskih Srba odvojile su vojno sposobne muškarce u Potočarima, te zarobile one koji su bili u koloni koja se kretala ka Tuzli, bez obzira na njihov vojni ili civilni status. Razdvajanje muškaraca od preostalog dijela stanovništva bosanskih Muslimana pokazuje da je postojala namjera segregacije zajednice što je na kraju trebalo da dovede do uništenja bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Muškarcima bosanskim Muslimanima oduzete su lične stvari i dokumenta, bili su zatočeni i na kraju odvedeni na mjesta pogubljenja, gdje su ih snage bosanskih Srba smišljeno i sistematski likvidirale, isključivo na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.

675. Neposredno uoči i tokom navedenih masakara, preostali dio stanovništva bosanskih Muslimana iz Srebrenice prisilno je premješten na teritoriju koju su držali bosanski Muslimani. Prisilno premještanje žena, djece i starijih ljudi predstavlja manifestaciju posebne namjere da se iz srebreničke enklave ukloni stanovništvo bosanskih Muslimana. Način na koji je ovo premještanje provedeno – primjenom sile i prinude, pri čemu premještene osobe nisu registrovane, paljenjem kuća nekih od tih ljudi, čime je upućena jasna poruka da nemaju gdje da se vrate i, što je značajno, uzimanjem za objekt napada bukvalno cjelokupno stanovništvo Srebrenice bosanske Muslimane, uključujući starije ljude i djecu – jasno ukazuje na činjenicu da je to bilo sredstvo iskorjenjivanja stanovništva bosanskih Muslimana sa teritorije na kojoj je živjelo.

676. U tom kontekstu, ubijanje u gradu Bratuncu takođe je predstavljalo manifestaciju namjere da se uništi ova grupa. Grupu bosanskih Muslimana pogodila je ne samo smrt tih muškaraca, nego i implicitno sadržana poruka preostalim članovima grupe o tome kakva ih sudbina očekuje – da su prepušteni na milost i nemilost bosanskim Srbima i da u svakom trenutku mogu biti ubijeni.

677. Pretresno vijeće nimalo ne sumnja u to da su sva navedena djela predstavljala jedinstvenu operaciju izvršenu s namjerom da se uništi stanovništvo Srebrenice bosanski Muslimani. Pretresno vijeće konstatuje da su snage bosanskih Srba ne samo znale da će ubijanje muškaraca, kombinovano s prisilnim premještanjem žena, djece i starijih ljudi, za neizbježnu posljedicu imati fizički nestanak stanovništva Srebrenice bosanskih Muslimana, nego su nedvosmisleno namjeravale da tim djelima fizički unište ovu grupu.

(b) Saučesništvo u genocidu

678. Saučesništvo u genocidu je navedeno u članu 4(3)(e) kao oblik odgovornosti za zločin genocida.

679. Kako je primijetilo Žalbeno vijeće, “postoji preklapanje između člana 4(3), opšte odredbe u kojoj se nabrajaju kažnjivi oblici učestvovanja u genocidu, i člana 7(1), opšte odredbe o krivičnoj odgovornosti koja je primjenjiva na sva krivična djela kažnjiva na osnovu Statuta,

uključujući i krivično djelo genocida.”²¹²⁰ Uslijed toga, neki vidovi odgovornosti koji se navode u članu 7(1) nužno su obuhvaćeni oblicima odgovornosti navedenim u članu 4(3), i obrnuto. Budući da su vidovi odgovornosti navedeni u članu 7(1) često određenije i strože definisani od onih iz člana 4(3), član 7(1) može biti od pomoći kod karakterizacije vida učesća optuženog traženim stepenom određenosti. Žalbeno vijeće je zaključilo da su se “oblici učestvovanja nabrojani u članu 7(1) trebali učitati, kako upućuje i Statut Međunarodnog suda, u član 4(3).”²¹²¹ Žalbeno vijeće je taj zaključak zasnovalo na članu 7(1), koji obuhvata odgovornost pomagača i podržavaoca, i izričito navodi da je taj vid odgovornosti primjenjiv na svaki “zločin naveden u članovima od 2 do 5 ovog Statuta”, uključujući krivično djelo genocida sankcionisano članom 4.²¹²²

680. U skladu s tim, Pretresno vijeće će odgovornost Vidoja Blagojevića za saučesništvo u genocidu utvrditi u Dijelu VI dolje.

(c) Odgovornost nadređenog ili komandna odgovornost

681. Tužilaštvo optuženog Vidoja Blagojevića tereti za “saučesništvo radi počinjenja genocida, kažnjivo po članovima 4(3)(e), 7(1), i 7(3) Statuta”.²¹²³

682. U članu 4(3) Statuta komandna odgovornost ili odgovornost nadređenog ne pominje se kao oblik odgovornosti za genocid. Međutim, član 7(3), koji predviđa krivičnu odgovornost nadređenog kao oblik odgovornosti, primjenjuje se na sve zločine koji su u nadležnosti Međunarodnog suda, uključujući genocid.²¹²⁴ Pored toga, u sudskoj praksi oba međunarodna suda dosljedno se prihvaćaju osude za genocid zasnovane na članu 7(3).²¹²⁵ Međutim, takve osuđujuće

²¹²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 138.

²¹²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 138. Ovaj stav je nedavno potvrdilo Žalbeno vijeće u predmetu *Ntakirutimana*. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 500.

²¹²² Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 139.

²¹²³ Optužnica, tačka 1B.

²¹²⁴ O komandnoj odgovornosti kao obliku krivične odgovornosti predviđenom u članu 7(3) Statuta biće riječi dolje. Vidi *infra* Dio VI. C. 1.

²¹²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 652 (Pretresno vijeće nije se izričito izjasnilo u vezi sa zločinom genocida, ali ubijanja o kojima je tamo riječ predstavljala su osnov za zaključak o genocidu. Pretresno vijeće je odbilo da optuženog proglasi krivim za genocid na osnovu člana 7(3) pošto je zaključilo da odgovornost generala Krstića za učesće snaga pod njegovom komandom u ubijanju bilo u “dovoljnoj mjeri izraženo” kada je proglašen krivim na osnovu člana 7(1)); Prvostepena presuda u predmetu *Ruzindana i Kayishema*, par. 555, 559, 563 i 569 (osude potvrđene u žalbenom postupku, Drugostepena presuda u predmetu *Ruzindana i Kayishema*, par. 304); Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 895, 900, 906, 909, 915, 920, 925-26 i 936 (osude potvrđene u žalbenom postupku). Vidi i Presudu o kazni u predmetu *Kambanda* i Presudu o kazni u predmetu *Serushago* (koje su obje presude o kazni na osnovu potvrđenog izjašnjavanja o krivici po optužbama koje uključuju genocid i saučesništvo u genocidu na osnovu člana 6(1) i 6(3) Statuta MKSR-a [članovi 7(1) i 7(3) Statuta MKSJ]); Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 840-843; Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana, Barayagwiza i Ngeze*, par. 973 i 977 (u vezi s Jeanom-Bosnom Barayagwizom); Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura, Bagambiki, Imanishimwe*, par. 694, 695; Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Brđanin*, 19. mart 2004., par. 7. Jedini izuzetak od primjene krivične odgovornosti nadređenog za zločin genocida može se naći u Odluci na osnovu pravila 98 *bis* u predmetu *Stakić*, par. 92.

presude do sada su izricane na osnovu člana 4(3)(a),²¹²⁶ dok u ovom predmetu Tužilaštvo tereti za ovaj vid odgovornosti na osnovu člana 4(3)(e).²¹²⁷

683. Formulacija u Optužnici stoga pokreće više pitanja. Prvo, postavlja se pitanje da li se komandna odgovornost može smatrati oblikom saučesništva za koji se može teretiti u slučaju genocida na osnovu člana 4(3)(e). Komandna odgovornost predstavlja oblik odgovornosti koji pretpostavlja da je nadređeni, propustivši da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi ili kazni zločine svojih potčinjenih, pomogao počinjenje zločina. U tim okvirima, moglo bi se ustvrditi da je takva odgovornost obuhvaćena definicijom saučesništva koja je data u precedentnom pravu *ad hoc* međunarodnih sudova. Međutim, Pretresno vijeće zaključuje da je komandna odgovornost predviđena Statutom kao specifičan oblik odgovornosti, različit i odvojen od onih koji su navedeni u članu 7(1), kao i od djela kažnjivih na osnovu člana 4(3). Odgovornost se odnosi na propuštanje osobe na nadređenom položaju da izvrši svoju dužnost da kao nadređeni ostvaruje kontrolu nad svojim podređenima.²¹²⁸ Iako se neki propusti mogu kažnjavati na osnovu člana 7(1), Pretresno vijeće zaključuje da je propust na osnovu člana 7(3) osoben: radi se o zanemarivanju dužnosti. Kako će biti riječi dolje, radi se o naročitom obliku odgovornosti koji je vremenom na konkretan i osmišljen način evoluirao kako bi poslužio naročitoj i definisanoj svrsi.²¹²⁹ Njega stoga treba razlikovati od saučesništva u genocidu.

684. Drugo, član 7(3) obuhvata vid odgovornosti koji se prema Statutu izričito odnosi na zločine u nadležnosti Međunarodnog suda. Budući da je saučesništvo u genocidu, kako je nedavno ponovno konstatovalo Žalbeno vijeće u predmetu *Krstić*, oblik odgovornosti za krivično djelo genocida a ne i zasebno krivično djelo, član 7(3) se mora odnositi na krivično djelo genocida. S tim u vezi, Pretresno vijeće primjećuje da ga je Tužilaštvo, navodeći elemente saučesništva u genocidu, izričito okarakterisalo kao vid odgovornosti a ne kao krivično djelo.²¹³⁰

685. Pretresno vijeće stoga smatra da bi bilo primjerenije da se za komandnu odgovornost tereti po članu 4(3)(a). Međutim, terećenje komandnom odgovornošću po tački Optužnice u kojoj se

²¹²⁶ Jedini izuzetak predstavlja Presuda o kazni u predmetu *Kambanda*. Ova Presuda o kazni možda nije od velike važnosti za ovaj konkretan aspekt. Kambanda se izjasnio krivim po svim tačkama optužnice, uključujući genocid, udruživanje radi počinjenja genocida, direktno i javno poticanje na počinjenje genocida, saučesništvo, i po članu 6(1) i po članu 6(3) (Presuda o kazni, par. 3 i 40). Pretresno vijeće je izreklo osuđujuće presude po svim optužbama, koje su potvrđene u žalbenom postupku, i to na osnovu potvrdnog izjašnjavanja Kambande o krivici, što je u suprotnosti s konzistentnom sudskom praksom međunarodnih sudova, na osnovu koje se optuženima ne može istovremeno izreći osuđujuća presuda i za genocid i za saučesništvo u genocidu.

²¹²⁷ Ni u Pretpretresnom podnesku ni u Završnom podnesku ova materija nije dalje razrađivana.

²¹²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 711, u kom se navodi Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par.171; Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 333-34.

²¹²⁹ Vidi *infra*. Dio VI. C. 1 .

²¹³⁰ Vidi *supra*, par. 635, u kom se citira Optužnica, par. 54; Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 206.

navodi saučesništvo u genocidu ne znači da optuženi od samog početka nisu bili obaviješteni o namjeri Tužilaštva da ih za ovaj vid odgovornosti tereti u kontekstu zločina genocida. Pretresno vijeće stoga smatra prihvatljivim da razmotri ovu optužbu.

686. Pretresno vijeće konstatuje da se *mens rea* koja se traži da bi se nadređeni smatrao odgovornim za genocid na osnovu člana 7(3) sastoji u tome da je nadređeni znao ili imao razloga da zna da se njegovi podređeni (1) spremaju počinili ili su već počinili genocid i (2) da su podređeni posjedovali traženu posebnu namjeru.²¹³¹

---

²¹³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 721.

VI. PRAVNI I ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI S INDIVIDUALNOM KRIVIČNOM ODGOVORNOŠĆU OPTUŽENIH

A. Uvod

687. Pukovnik Vidoje Blagojević i major Dragan Jokić terete se individualnom krivičnom odgovornošću na osnovu člana 7(1) Statuta Međunarodnog suda. Pored toga, pukovnik Blagojević tereti se prema doktrini komandne odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta.

688. Tužilaštvo optužene u cijelosti tereti po članu 7(1), koji predviđa:

Osoba koja je planirala, poticala, naredila, počinila ili na drugi način pomogla i podržala planiranje, pripremu ili izvršenje krivičnog djela navedenog u članovima od 2 do 5 ovog Statuta snosi individualnu odgovornost za to krivično djelo.

689. U Optužnici se navodi da upotrebom riječi “počinio” “tužilac ne želi da sugerije da je optuženi nužno fizički i lično izvršio neki od zločina koji mu se stavljaju na teret.”²¹³² Tužilaštvo tvrdi da se ta krivična djela mogu “počiniti” učestvovanjem u udruženom zločinačkom poduhvatu.

Tužilaštvo tvrdi da je zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata bio sljedeći:

žene i djecu prisilno premjestiti iz srebreničke enklave u Kladanj, 12. i 13. jula 1995.; te zarobiti, zatočiti, po prijekom postupku strijeljanjem pogubiti, pokopati i nanovo zakopati hiljade bosanskih Muslimana, muškaraca i mladića od 16 do 60 godina iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula 1995. do 19. jula 1995. ili približno do tog datuma. [...] Početni plan je bio da se po prijekom postupku pogubi više od 1.000 bosansko-muslimanskih muškaraca i mladića od 16 do 60 godina, izdvojenih iz grupe bosanskih Muslimana u Potočarima 12. i 13. jula. Dana 12. jula, taj plan je proširen i na pogubljenje po prijekom postupku preko 6.000 muškaraca i mladića od 16 do 60 godina zarobljenih iz kolone muškaraca bosanskih Muslimana koji su bježali iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula do približno 19. jula 1995. godine. [...]²¹³³

690. Tužilaštvo tvrdi da su pukovnik Blagojević i major Jokić bili “članovi i ključni učesnici” u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji su “začeli [...] i zamislili general Ratko Mladić i drugi 11. i 12. jula 1995. godine, a sproveli i izvršili pripadnici snaga VRS-a i MUP-a”.²¹³⁴

691. Tužilaštvo tvrdi da su Vidoje Blagojević i Dragan Jokić “imali krivičnu namjeru i stanje svijesti koji se traže za počinjenje pojedinačnih zločina za koje su okrivljeni” i da su “njihovi postupci značajno [...] pomogli i pospješili počinjenje tih zločina.”²¹³⁵ “Zločini za koje su okrivljeni” na koje se, prema Tužilaštvu, primjenjuje prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata, jesu prisilno premještanje i progon u slučaju pukovnika Blagojevića,²¹³⁶ te ubistvo,

²¹³² Optužnica, par. 27.

²¹³³ Optužnica, par. 30.

²¹³⁴ Optužnica, par. 32.

²¹³⁵ Optužnica, par. 31.

²¹³⁶ Završni podnesak Tužilaštva, par. 528-530.

istrebljenje i progon u slučaju majora Jokića.²¹³⁷ Pored toga, Tužilaštvo navodi da su neki od zločina u osnovi, konkretno “oportunističko ubijanje”, bili “prirodna i predvidiva posljedica ostvarivanja udruženog zločinačkog poduhvata.”²¹³⁸

692. Po završetku izvođenja dokaza Tužilaštva, Blagojevićeva odbrana je podnijela prijedlog za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98 *bis* Pravilnika, kojim je zatražila da se u cjelini odbace sve tačke Optužnice. Pretresno vijeće je djelimično udovoljilo tom prijedlogu, odbacivši više navoda o vidovima odgovornosti na osnovu člana 7(1) u tačkama od 2 do 6 Optužnice.²¹³⁹ U skladu s tim, Pretresno vijeće će razmotriti krivičnu odgovornost pukovnika Blagojevića po tački 1B, saučesništvo radi počinjenja genocida, na osnovu člana 7(1)²¹⁴⁰ i člana 7(3) Statuta; po tačkama od 2 do 4 Optužnice, istrebljenje i ubistvo, za pomaganje i podržavanje na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta; te po tačkama 5 i 6, progon i nehumana djela (prisilno premještanje), za počinjenje ili pomaganje i podržavanje na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta. Za tačke 5 i 6, kategorije udruženog zločinačkog poduhvata koje treba uzeti u obzir jesu prva i treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.²¹⁴¹

693. Major Dragan Jokić tereti se individualnom krivičnom odgovornošću na osnovu člana 7(1) za tačke od 2 do 5 Optužnice, i to za istrebljenje, ubistvo i progon kao zločine protiv čovječnosti, te ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja. Tužilaštvo ga tereti svim vidovima odgovornosti na osnovu člana 7(1) po svakoj tački, uključujući udruženi zločinački poduhvat. Nakon donošenja presude Pretresnog vijeća kojom je djelimično usvojen prijedlog Jokićeve odbrane za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98 *bis*,²¹⁴² major Jokić se i dalje tereti za počinjenje ili pomaganje i podržavanje, planiranje, pripremanje ili izvršenje na drugi način krivičnih djela istrebljenja, ubistva i progona. Kategorije udruženog zločinačkog poduhvata koje treba uzeti u obzir jesu prva i treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.

²¹³⁷ Završni podnesak Tužilaštva, par. 533-35.

²¹³⁸ Vidi npr. Optužnicu, par. 43, 45 i 47. Tužilaštvo navodi “višestruko premlaćivanje i ubijanje” kao prirodne i predvidive posljedice ubilačke operacije. Završni podnesak optužbe, par. 527.

²¹³⁹ Presuda po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude, par. 47-52, 55-57 i 59.

²¹⁴⁰ U vezi s optužbom za saučesništvo radi počinjenja genocida, o kom će biti riječi dolje, Pretresno vijeće primjećuje da je Tužilaštvo navelo da pukovnik Blagojević... “, vidi *infra* Dio VI. B. 2.

²¹⁴¹ Vidi *supra*, Dio I. A. 2.

²¹⁴² Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude, par. 72-77.

B. Član 7(1) Statuta

1. Počiniti

(a) Mjerodavno pravo

694. Generalno se podrazumijeva da se individualna krivična odgovornost vezuje za “počinjenje” zločina ako se utvrdi da je optuženi lično fizički izvršio krivično djelo ili je propustio da učini nešto na šta je bio obavezan po zakonu.²¹⁴³

695. Pored toga, shodno sudskoj praksi Međunarodnog suda, za član 7(1) je ustanovljeno da daje osnov za utvrđivanje odgovornosti pojedinaca za počinjenje krivičnih djela predviđenih Statutom u slučajevima kada “nekoliko osoba sa zajedničkom nakanom preduzima zločinačku aktivnost koju onda izvode bilo svi zajedno, bilo neki članovi te grupe osoba.”²¹⁴⁴ Za ovaj vid odgovornosti na osnovu člana 7(1) koristi se više naziva od kojih je jedan “udruženi zločinački poduhvat”. Konstatovavši da je udruženi zločinački poduhvat implicitno obuhvaćen članom 7(1), Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* napomenulo je da mnoge zločine protiv međunarodnog prava počinjene u ratnim sukobima:

[...] često izvršavaju grupe pojedinaca koji djeluju sprovodeći zajednički kriminalni plan. Iako samo neki od članova grupe mogu fizički počiniti krivično djelo (ubistvo, istrebljenje, bezobzirno razaranje gradova, naselja i sela, itd.), učestvovanje i doprinos drugih članova grupe često je ključno u omogućavanju izvršenja tog krivičnog djela. Iz ovoga slijedi da moralna težina takvog učestvovanja često nije nimalo manja – zapravo nimalo različita – od moralne težine onih koji izvrše navedena djela.²¹⁴⁵

Dalje se navodi sljedeće:

Smatrati krivično odgovornom kao izvršioca *samo* osobu koja fizički izvodi krivično djelo značilo bi *zanemariti* saizvršilačku ulogu svih onih koji su na neki način omogućili počiniocu da fizički izvrši to krivično djelo. Istovremeno, ovisno o okolnostima, smatrati ove druge odgovornim *samo* kao pomagače i podržavatelje moglo bi *potcijeniti* stepen njihove krivične odgovornosti.²¹⁴⁶

²¹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

²¹⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 190. Vidi i Odluku Žalbenog vijeća u predmetu *Ojdanić*, par. 19.

²¹⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 191. Vidi i Odluku Žalbenog vijeća u predmetu *Ojdanić*, par. 21:

Da bi bio u nadležnosti Međunarodnog suda *ratione personae*, svaki vid odgovornosti mora ispunjavati tri preduslova: (i) mora biti predviđen Statutom, eksplicitno ili implicitno; (ii) morao je u relevantno vreme postojati u međunarodnom običajnom pravu; (iii) merodavno pravo koje predviđa takvu vrstu odgovornosti moralo je u relevantno vreme biti u dovoljnoj meri dostupno svakom ko je tako postupao; i (iv) takvo lice moralo je biti u mogućnosti da predvidi da bi moglo krivično da odgovara za svoje postupke ako bude uhvaćeno.

²¹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192 (naglasak dodat).

696. Budući da udruženi zločinački poduhvat predstavlja oblik “počinjenja”, a ne vid odgovornosti za saučesništvo,²¹⁴⁷ pri čemu se pod pojmom “saučesnika” u ovom slučaju podrazumijeva neko ko pomaže i podržava počinioca,²¹⁴⁸ za optuženog se podrazumijeva da je počinilac (ili, preciznije u mnogim slučajevima, saizvršilac), a ne saučesnik.²¹⁴⁹

697. U sudskoj praksi Međunarodnog suda definisane su tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²¹⁵⁰ Kako je gore navedeno, Pretresno vijeće primjećuje da se Tužilaštvo opredijelilo da u Optužnici tereti i po prvoj kategoriji i po trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.

698. Da bi se utvrdila krivična odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata po bilo kojoj od tri navedene kategorije, elementi koji moraju biti pokazani su sljedeći: (i) postojanje više osoba; (ii) postojanje zajedničkog plana, zamisli ili nakane koji se svode ili uključuju počinjenje krivičnog djela predviđenog u Statutu; i (iii) učešće optuženog u zajedničkom planu koji uključuje vršenje jednog od zločina predviđenih u Statutu.²¹⁵¹

699. Postojanje sporazuma ili dogovora o zajedničkom planu, zamisli ili nakani ne mora biti izričito, nego se može izvesti iz ukupnih okolnosti.²¹⁵² Učešće dviju ili više osoba u počinjenju konkretnog krivičnog djela može samo po sebi ukazivati na prešutni dogovor ili aranžman koji predstavlja sporazum postignut između njih u datom trenutku i na datom mjestu radi počinjenja

²¹⁴⁷ Odluka u predmetu *Ojdanić*, par. 20 i 31. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 95 i 102 (u kojima se razmatra razlika između učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu u svojstvu saizvršioca i u svojstvu pomagača i podržavaoca kao saučesnika saizvršilaca).

²¹⁴⁸ Pod pojmom “saučesnik” podrazumijeva se neko ko je povezan s počinjenjem krivičnog djela, te se stoga može odnositi na glavnog počinioca ili saučesnika u izvršenju krivičnog djela. Vidi Odluku u predmetu *Ojdanić*, par. 20; *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72, Izdvojeno mišljenje sudije Davida Hunta u vezi s prigovorom Ojdanića na nadležnost: *Udruženi zločinački poduhvat*, 21. maj 2003. (u daljem tekstu: Predmet *Ojdanić*: Izdvojeno mišljenje sudije Hunta), par. 29; *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, 21. maj 2003., par. 8-10.

²¹⁴⁹ Vidi *supra* par. 9 (u kom se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192); Odluka Žalbenog vijeća u predmetu *Ojdanić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

²¹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 195-220.

Prvu kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata “predstavljaju predmeti u kojima svi saoptuženi, djelujući u skladu sa zajedničkim planom, posjeduju istu zločinačku namjeru; na primjer, formulisanje plana među saizvršiocima da se ubije, kada, sprovodeći u život taj zajednički plan (čak i ako svaki od saizvršilaca izvršava različitu ulogu u okviru plana), oni svi ipak imaju namjeru da ubiju. Objektivni i subjektivni preduslovi za pripisivanje krivične odgovornosti učesniku koji nije, ili se ne može dokazati da je, izvršio ubistvo su sljedeći: (i) optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana (na primjer, izvršiti nefatalni nasilni čin nad žrtvom, ili pružiti presudnu pomoć saizvršiocima ili pomagati njihove aktivnosti); i (ii) optuženi, čak i ako osobno ne izvrši ubistvo, mora ipak namjeravati taj rezultat.” Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196.

Druga kategorija udruženog zločinačkog poduhvata slična je prvoj kategoriji, a zajednička nakana se odnosi na “slučajeve gdje se teretilo za krivična djela za koja se tvrdilo da su ih počinili pripadnici vojnih ili administrativnih jedinica poput onih koje su upravljale koncentracionim logorima.” Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata uključuje “zajednički plan da se slijedi jedan način ponašanja gdje jedan od izvršitelja počini djelo koje je, iako van zajedničkog plana, ipak prirodna i predvidiva posljedica izvršenja te zajedničke nakane.” Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

²¹⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

konkretnog krivičnog djela.²¹⁵³ Pored toga, zajednički plan ili nakana mogu se ostvariti improvizacijom i zaključak o njima se može izvesti iz činjenice da više osoba djeluje jedinstveno u cilju ostvarivanja udruženog zločinačkog poduhvata.²¹⁵⁴

700. Ako se cilj udruženog zločinačkog poduhvata promijeni, tako da se po karakteru i obimu fundamentalno razlikuje od zajedničkog plana ili zamisli o kojima su se učesnici prvobitno saglasili, onda je nastao novi i drugačiji udruženi zločinački poduhvat.²¹⁵⁵ Kod ovog udruženog zločinačkog poduhvata, kao i kod prvobitnog udruženog zločinačkog poduhvata, da bi se utvrdila krivična odgovornost moraju se utvrditi tri gorenavedena elementa.²¹⁵⁶ Može se desiti da u drugom udruženom zločinačkom poduhvatu učestvuju iste osobe koje su učestvovala u prvom takvom poduhvatu.

701. Alternativno, moguće je da samo neki učesnici iz prvobitnog udruženog zločinačkog poduhvata uzmu učešće u drugom udruženom zločinačkom poduhvatu, i tako snose krivičnu odgovornost za taj poduhvat.²¹⁵⁷ Kod prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata neka osoba će se smatrati odgovornom samo za onaj udruženi zločinački poduhvat u kom je pristala da učestvuje, dok će se kod treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata dotična osoba smatrati odgovornom za prirodne i predvidljive posljedice tog poduhvata.

702. Postoji više načina na koji određena osoba može učestvovati u udruženom zločinačkom poduhvatu: (i) tako što će lično počiniti dogovoreno krivično djelo kao glavni počinitelj; (ii) tako što će pomoći glavnom počiniocu da počinu dogovoreno krivično djelo kao saizvršitelj, odnosno omogućiti počinjenje krivičnog djela s namjerom da se ostvari cilj poduhvata; ili (iii) djelovanjem na ostvarivanju konkretnog sistema u kom se krivično djelo vrši zahvaljujući položaju vlasti ili funkciji optuženog i sa sviješću o karakteru tog sistema i s namjerom da se taj sistem dalje

²¹⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 80.

²¹⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 66; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 80.

²¹⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 109.

²¹⁵⁵ Pretresno vijeće ne slaže se s tvrdnjom da se cilj udruženog zločinačkog poduhvata može vremenom mijenjati tako da neka osoba snosi odgovornost za krivična djela koja uveliko izlaze iz okvira poduhvata na koji je ona pristala, izuzev onih djela koja predstavljaju "prirodne i predvidljive posljedice" te tako spadaju u treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata. Vidi Završni podnesak Tužilaštva, 524.

²¹⁵⁶ Stoga, da bi neka osoba mogla snositi krivičnu odgovornost za prvu kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata, ona na "eskalaciju" prvobitnog cilja mora pristati ili ta "eskalacija" mora biti prirodna i predvidljiva posljedica prvobitnog poduhvata.

²¹⁵⁷ Može se desiti da neki učesnik u prvobitnom zločinačkom poduhvatu ne pristane na novi i prošireni cilj drugog udruženog zločinačkog poduhvata; takvo nepristajanje na novi udruženi zločinački poduhvat ne bi, međutim, poništilo njegovo učešće u prvobitnom udruženom zločinačkom poduhvatu – koji možda čine "unutrašnji krug" – postignu međusobni dogovor da se krene u novi poduhvat s ciljem eventualne konkretizacije ili proširenja prvobitnog poduhvata. Na primjer, ako je prvobitni cilj bio lišavanje slobode velikog broja osoba zasnovano na konkretnim kriterijima, novi cilj može biti ubistvo određene osobe ili grupe osoba unutar grupe osoba lišenih slobode.

ostvaruje.²¹⁵⁸ Ovo Pretresno vijeće slaže se s Pretresnim vijećem u predmetu *Brđanin* da, iako učešće optuženog ne mora biti *conditio sine qua non* počinjenja djela, umiješanost optuženog u krivično djelo mora predstavljati kariku u lancu uzročnosti.²¹⁵⁹ Bez obzira na ulogu koju je svaki od njih odigrao u njegovom počinjenju, svi učesnici u poduhvatu smatraju se krivim za isto krivično djelo.²¹⁶⁰

703. Elementi *mens rea* koji se traže za prvu i treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata različiti su. Za prvu kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata potreban je dokaz da su svi učesnici dijelili istu kažnjivu namjeru.²¹⁶¹ Potrebno je utvrditi da je optuženi dobrovoljno učestvovao u predmetnom poduhvatu s namjerom da se postigne zabranjena posljedica.²¹⁶² Kod treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, učesnik u tom poduhvatu može se smatrati odgovornim za krivično djelo ili krivična djela koja nije fizički izvršio ako je posjedovao namjeru da učestvuje u zajedničkoj zločinačkoj zamisli ili poduhvatu ili njihovom ostvarivanju, a izvršenje drugih krivičnih djela predstavlja prirodnu i predvidivu posljedicu ostvarivanja tog poduhvata, te ako je on sa sviješću da takvi zločini predstavljaju moguću posljedicu vršenja poduhvata, u poduhvatu učestvovao.²¹⁶³

(b) Zaključci u vezi s Vidojem Blagojevićem

704. Podsjećamo da Tužilaštvo tvrdi da je Vidoje Blagojević učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu. U Optužnici se navode dva cilja tog poduhvata:

- (1) žene i djecu prisilno premjestiti iz srebreničke enklave u Kladanj, 12. i 13. jula 1995.;

i

²¹⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 67; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 81. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 72.

²¹⁵⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 263.

²¹⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 67, potvrđena u žalbenom postupku, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 111. Pretresno vijeće podsjeća da kazne koje se izriču svakom učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu trebaju odražavati težinu krivičnog djela i kažnjivo ponašanje tog optuženog u vezi s počinjenjem tog djela. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 182 i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101, u kojoj se s odobravanjem citira Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 852.

²¹⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 366; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101.

²¹⁶² Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 196; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 366; Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 101.

²¹⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204-206, 228. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220: “da bi se odgovornost za smrti koje nisu bile obuhvaćene prvobitnom zamisli mogla pripisati i drugima, svako u grupi mora da je bio u stanju *predvidjeti* takav rezultat. Moramo primijetiti da se traži više od nehaja. Ono što se traži je stanje svijesti u kome je neka osoba, iako nije namjeravala prouzročiti izvjesni rezultat, bila svjesna da će akcije grupe najvjerojatnije dovesti do tog rezultata, a ipak je svojom voljom pristala na taj rizik.” Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 101 (djelovanje sa sviješću o mogućim posljedicama izjednačeno je sa “svjesnim preuzimanjem rizika”); *Ojdanić*: Izdvojeno mišljenje sudije Hunta, par. 11; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, predmet br. IT-99-36-A, Odluka po interlokutornoj žalbi, 19. mart 2004., par. 5-6.

- (2) zarobiti, zatočiti, po prijekom postupku strijeljanjem pogubiti, pokopati i nanovo zakopati hiljade bosanskih Muslimana, muškaraca i mladića od 16 do 60 godina iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula 1995. do 19. jula 1995. ili približno do tog datuma. [...] ²¹⁶⁴

705. Budući da je Pretresno vijeće izreklo oslobađajuću presudu po tačkama od 2 do 4 Optužnice protiv Vidoja Blagojevića, odnosno ubistvo i istrebljenje “počinjenjem”, Pretresnom vijeću ostaje samo da razmotri odgovornost Vidoja Blagojevića za učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu u cilju prisilnog premještanja žena i djece iz srebreničke enklave u Kladanj dana 12. i 13. jula 1995. ²¹⁶⁵

706. Pretresno vijeće podsjeća da je prisilno premještanje žena i djece djelo u osnovi za dvije tačke Optužnice, odnosno tačke 5 (nehumana djela) i tačke 6 (progoni). Pored toga, kako je već gore razmotreno, Pretresno vijeće primjećuje da je prisilno premještanje relevantno djelo u osnovi optužbe za saučesništvo u genocidu.

707. Dokazano je van razumne sumnje da su žene i djeca iz srebreničke enklave prisilno premješteni u Kladanj dana 12. i 13. jula 1995. ²¹⁶⁶

708. Prvi element koji se mora dokazati jeste to da je u udruženom zločinačkom poduhvatu učestvovalo više osoba. Navodi se da su tu grupu činili pripadnici VRS-a i službenici MUP-a, uključujući generala Mladića, generala Živanovića, generala Krstića, pukovnika Bearu, pukovnika Vujadina Popovića, pukovnika Vidoja Blagojevića, pukovnika Pandurevića, majora Obrenovića, majora Dragana Jokića i kapetana Momira Nikolića. ²¹⁶⁷

709. Pretresno vijeće konstatuje da je u prisilnom premještanju žena i djece iz srebreničke enklave 12. i 13. jula učestvovalo više osoba. Na osnovu dokaza izvedenih u ovom predmetu, učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu bili su oficiri VRS-a i pripadnici MUP-a.

710. Drugi element koji se mora dokazati jeste postojanje zajedničkog plana koji se svodi na ili uključuje počinjenje zločina predviđeno u Statutu. Pretresno vijeće konstatuje da postoje dokazi o zajedničkom planu da se poćini krivično djelo prisilnog premještanja. ²¹⁶⁸

²¹⁶⁴ Optužnica, par. 30.

²¹⁶⁵ Vidi Presudu po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude, par. 48. Pretresno vijeće dalje podsjeća da je Tužilaštvo preciziralo kako optužba za saučesništvo u genocidu podrazumijeva da je Vidoje Blagojević pomagao i podržavao počinjenje genocida.

²¹⁶⁶ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (f).

²¹⁶⁷ Vidi Optužnicu, par. 33.

²¹⁶⁸ Vidi *supra* Dio II. C, posebno par. 96-97, 103-104, 106, 111-112, 120 i Dio II. D. 1.

711. Treći element koji se mora dokazati jeste učestvovanje optuženog u ostvarivanju zajedničkog plana. Pretresno vijeće konstatuje da postoje dokazi da je optuženi, Vidoje Blagojević, učestvovao u prisilnom premještanju.²¹⁶⁹

712. Podsjećajući da se optuženi prisilnim premještanjem tereti prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, Pretresno vijeće mora utvrditi da li je Vidoje Blagojević s drugim učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu dijelio namjeru da počini prisilno premještanje i da li je dobrovoljno učestvovao u tom poduhvatu. Pretresno vijeće konstatuje da pukovnik Blagojević nije posjedovao traženu namjeru da počini krivično djelo prisilnog premještanja.

713. Kako će biti riječi dolje i podsjećajući na to da je udruženi zločinački poduhvat vid “počinjenja”, Pretresno vijeće konstatuje da vid odgovornosti koji bi primjerenije okarakterisao učestvovanje pukovnika Blagojevića u prisilnom premještanju jeste pomaganje i podržavanje.

714. U skladu s tim, Pretresno vijeće konstatuje da Vidoje Blagojević nije počinio krivično djelo prisilnog premještanja u okviru udruženog zločinačkog poduhvata.

(c) Zaključci u vezi s Draganom Jokićem

715. Podsjećamo da je Tužilaštvo navelo da je Dragan Jokić učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu. U Optužnici se navode dva cilja tog poduhvata, odnosno:

- (1) žene i djecu prisilno premjestiti iz srebreničke enklave u Kladanj, 12. i 13. jula 1995.;
i
- (2) zarobiti, zatočiti, po prijekom postupku strijeljanjem pogubiti, pokopati i nanovo zakopati hiljade bosanskih Muslimana, muškaraca i mladića od 16 do 60 godina iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula 1995. do 19. jula 1995. ili približno do tog datuma[...]²¹⁷⁰

716. Tužilaštvo ne tereti Dragana Jokića krivičnom odgovornošću za prisilno premještanje.²¹⁷¹ Pored toga, iznoseći svoju završnu riječ, Tužilaštvo je razjasnilo da ne tvrdi da bi Dragana Jokića trebalo smatrati odgovornim za incidente do kojih je došlo na području Bratunca.²¹⁷² Pretresno

²¹⁶⁹ Vidi *supra* Dio II. C, posebno par. 138-140, Dio II. D. 1. (e), posebno par. 172-173, Dio II. D. 1. (f), posebno par. 180-81, 186, 189.

²¹⁷⁰ Optužnica, par. 30.

²¹⁷¹ U uvodnom paragrafu tačke u kojoj se navodi progon, Tužilaštvo je izričito isključilo prisilno premještanje kao djelo u osnovi za koje se Dragan Jokić tereti krivičnom odgovornošću. Vidi Optužnicu, tačka 5.

²¹⁷² Pobijajući navode odbrane, tužilac Peter McCloskey je izjavio sljedeće (T. 12602):

Prije svega, želim razjasniti tužilac ne smatra da g. Jokića treba smatrati odgovornim za incidente do kojih je došlo na području Bratunca, odnosno – u nekim slučajevima i na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata bi to možda bilo primjereno. Smatram da to ovdje nije bio slučaj. Želio bih da u ovom predmetu, kada je riječ o Draganu Jokiću, najveću pažnju posvetite periodu od trenutka kada je g. Jokić preuzeo dužnost dežurnog oficira 14. jula ujutro.

vijeće mora stoga razmotriti odgovornost Dragana Jokića za učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu s ciljem da se zarobe, zatoče, po prijekom postupku strijeljanjem pogube, pokopaju i nanovo zakopaju hiljade bosanskih Muslimana, muškaraca i mladića od 16 do 60 godina iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula do 19. jula 1995. ili približno do tog datuma.

717. Pretresno vijeće primjećuje da se u Optužnici ovaj cilj elaborira na sljedeći način:

Početni plan je bio da se po prijekom postupku pogubi više od 1.000 bosansko-muslimanskih muškaraca i mladića od 16 do 60 godina, izdvojenih iz grupe bosanskih Muslimana u Potočarima 12. i 13. jula. Dana 12. jula, taj plan je proširen i na pogubljenje po prijekom postupku preko 6.000 muškaraca i mladića od 16 do 60 godina zarobljenih iz kolone muškaraca bosanskih Muslimana koji su bježali iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula do približno 19. jula 1995. godine. Većina tih muškaraca i mladića iz kolone zarobljena je 13. jula 1995. na cesti Bratunac - Milići.²¹⁷³

718. Pretresno vijeće ne nalazi da “proširenje” “početnog plana”, od pogubljenja 1.000 odraslih muškaraca i mladića bosanskih Muslimana na pogubljenje više od 6.000 muškaraca i mladića bosanskih Muslimana, odražava “eskalaciju” udruženog zločinačkog poduhvata. Sveukupni cilj je ostao isti.

719. Gorenavedenim argumentima je van razumne sumnje dokazano da je više hiljada mladića i muškaraca bosanskih Muslimana zarobljeno, zatočeno, pogubljeno, pokopano i ponovno zakopano.²¹⁷⁴

720. Pretresno vijeće konstatuje da je više osoba učestvovalo u zarobljavanju, zatočenju, pogubljenju strijeljanjem, pokopavanju i ponovnom zakopavanju hiljada muškaraca i mladića bosanskih Muslimana od 16 do 60 godina iz srebreničke enklave, u periodu od 12. jula do 19. jula 1995. ili približno do tog datuma. Na osnovu dokaza izvedenih u ovom predmetu, učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu bili su oficiri VRS-a i pripadnici MUP-a.

721. Drugi element koji se mora dokazati jeste postojanje zajedničkog plana koji obuhvata ili se svodi na počinjenje krivičnog djela predviđenog Statutom. Pretresno vijeće konstatuje da postoje dokazi o zajedničkom planu da se počine zločini ubistva, istrebljenja i progona putem zarobljavanja, zatočenja, pogubljenja i pokopavanja više od 7.000 muškaraca i mladića bosanskih Muslimana. Pretresno vijeće zaključak o postojanju takvog plana izvodi na osnovu činjenice da je u periodu od samo pet dana zarobljeno, zatočeno, ubijeno i pokopano više od 7.000 muškaraca i mladića: to ne bi bilo moguće da učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu nisu planirali i međusobno koordinirali svoje aktivnosti.

²¹⁷³ Optužnica, par. 30.

²¹⁷⁴ Vidi *supra* Dio II. D. 1. (g).

722. Treći element koji se mora dokazati jeste učešće optuženog u ostvarivanju zajedničkog plana. Pretresno vijeće konstatuje da postoje dokazi da je optuženi, Dragan Jokić, učestvovao u krivičnim djelima ubistva, istrebljenja i progona.

723. Podsjećajući da se optuženi ubistvom, istrebljenjem i progonom tereti prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, Pretresno vijeće mora utvrditi da li je Dragan Jokić s drugim učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu dijelio namjeru da počini navedena krivična djela i da li je dobrovoljno učestvovao u tom poduhvatu. Pretresno vijeće konstatuje da Dragan Jokić nije posjedovao traženu namjeru da počini ubistvo, istrebljenje i progon.

724. Kako će biti riječi dolje i podsjećajući na to da je udruženi zločinački poduhvat vid “počinjenja”, Pretresno vijeće konstatuje da primjereni vid odgovornosti kojim bi se okarakterisalo učešće Dragana Jokića u ovim zločinima jeste pomaganje i podržavanje.

725. U skladu s tim, Pretresno vijeće konstatuje da Dragan Jokić nije počinio krivično djelo ubistva, istrebljenja ili progona u okviru udruženog zločinačkog poduhvata.

2. Pomaganje i podržavanje

(a) Mjerodavno pravo

726. Pretresno vijeće konstatuje da se *actus reus* ‘pomaganja i podržavanja’ sastoji u tome da je optuženi izvršio radnju koja se ogleda u pružanju praktične pomoći, ohrabrenja ili moralne podrške glavnom počiniocu.²¹⁷⁵ Mora se dokazati krivično djelo glavnog počinioca za koje je pomagač i podržavalac odgovoran.²¹⁷⁶ Ta pomoć ne mora imati uzročnu vezu sa djelom glavnog počinioca, ali mora imati “značajan učinak” na počinjenje krivičnog djela.²¹⁷⁷ Pomoć može biti pružena bilo činjenjem bilo nečinjenjem,²¹⁷⁸ i do nje može doći prije, tokom ili nakon djela glavnog počinioca.²¹⁷⁹

²¹⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229 (iii); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102 (i). Vidi i Krivični zakon SFRJ, čl. 24(2):

Kao pomaganje u izvršenju krivičnog dela smatra se naročito: davanje saveta ili uputstava kako da se izvrši krivično delo, stavljanje učiniocu na raspolaganje sredstava za izvršenje krivičnog dela, otklanjanje prepreka za izvršenje krivičnog dela, kao i unapred obećano prikrivanje krivičnog dela, učinioca, sredstava kojima je krivično delo izvršeno, tragova krivičnog dela ili predmeta pribavljenih krivičnim delom.

²¹⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 165.

²¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 235. Na osnovu “pukog prisustva” na mjestu zločina ne može se izvesti zaključak o pomaganju i podržavanju ako nije pokazano da je ono imalo značajni ohrabrujući uticaj na glavnog počinioca. Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

²¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47.

²¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352, u kojoj je prihvaćen zaključak iz Prvostepene presude u predmetu *Čelebići*, par. 327 prema kome, “[uz rezervu da je potrebno pokazati da je dotična radnja pomoći doprinijela ili uticala na počinjenje zločina, radnja pomoći ne mora biti mjestom ili vremenom vezana za

727. Za pomaganje i podržavanje se ne traži da pomagač i podržavalac dijeli traženu *mens rea* krivičnog djela; dovoljno je da je pomagač i podržavalac bio svjestan toga da svojim radnjama pomaže počinjenje konkretnog krivičnog djela od strane glavnog počinioca.²¹⁸⁰ Pomagač i podržavalac takođe mora biti svjestan “bitnih obilježja” krivičnog djela koje je počinio glavni počinilac, uključujući stanje svijesti glavnog počinioca.²¹⁸¹

728. Pretresno vijeće podsjeća da član 7(1) Statuta predviđa individualnu krivičnu odgovornost osobe koja je “pomagala i podržavala planiranje, pripremu ili izvršenje nekog od krivičnih djela” predviđenih u Statutu. U skladu s tim, da bi snosio krivičnu odgovornost, Pretresno vijeće smatra da optuženi u vrijeme planiranja, pripreme ili izvršenja zločina mora posjedovati propisanu *mens rea*.

(b) Zaključci u vezi s Vidojem Blagojevićem

729. Podsjećajući na gorenavedeni zaključak u vezi s ovlaštenjima i odgovornostima pukovnika Blagojevića kao komandanta Bratunačke brigade,²¹⁸² Pretresno vijeće konstatuje da se pukovniku Blagojeviću može pripisati odgovornost za pomaganje i podržavanje zločina ako se utvrdi da je on znao za počinjenje nekog krivičnog djela i odobrio upotrebu ljudstva ili sredstava da bi se omogućilo počinjenje tih krivičnih djela.²¹⁸³

(i) Preliminarno pitanje: operacija ponovnog pokopavanja

730. Pretresno vijeće primjećuje da je Tužilaštvo navelo da su ponovna pokopavanja predstavljala “prirodnu i predvidivu posljedicu pogubljenja i prvobitnog plana pokopavanja koji su osmislili učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.” U svojoj Presudi po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98 *bis*, Pretresno vijeće je zaključilo da “da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao doći do zaključka da se operacija ponovnog pokopavanja, izvršena nekoliko mjeseci nakon pogubljenja, mogla predvidjeti. [...] Dokazi, naprotiv, prije ukazuju na to da je odluka o toj operaciji donijeta kao reakcija na pažnju međunarodne zajednice u vezi s događajima koji su uslijedili po zauzimanju Srebrenice, dakle, kao posljedica činjenice koja izlazi iz okvira udruženog zločinačkog poduhvata. Pretresno vijeće stoga zaključuje da bi razumni presuditelj o činjenicama pokušaje da se zločini prikriju nekoliko

---

samo izvršenje krivičnog djela.” Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 48.

²¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229(iv); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102 (ii); i Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45.

²¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 90.

²¹⁸² Vidi *supra*, Dio III. A.

²¹⁸³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 144.

mjeseci nakon njihovog izvršenja mogao okarakterisati samo kao pomaganje i podržavanje planiranja, pripreme ili izvršenja operacije ubijanja *ex post facto*.”²¹⁸⁴

731. Za *ex post facto* pomaganje i podržavanje traži se da u trenutku planiranja, pripremanja ili izvršenja krivičnog djela postoji prethodni dogovor između glavnog počinioca i osobe koja kasnije pomogne i podrži počinjenje tog krivičnog djela.²¹⁸⁵ Pošto je operacija ponovnog pokopavanja bila neposredan rezultat pažnje koju je međunarodna zajednica usredsredila na događaje koji su uslijedili nakon zauzimanja Srebrenice, Pretresno vijeće konstatuje da dokazi ne potkrepljuju zaključak da je operacija ponovnog pokopavanja bila dogovorena u trenutku planiranja, pripreme ili izvršenja zločina. U skladu s tim, Pretresno vijeće konstatuje da eventualno učešće pukovnika Blagojevića u operaciji ponovnog pokopavanja ne može predstavljati pomaganje i podržavanje operacije ubistva.²¹⁸⁶

(ii) Ubistvo (po članovima 3 i 5 Statuta)

732. Ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i kao zločin protiv čovječnosti, već je dokazano. Da bi se utvrdilo da li Vidoje Blagojević snosi krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje ubistva, Pretresno vijeće mora najprije utvrditi da li su on ili jedinice za koje je on bio odgovoran izvršile neku radnju ili radnje koje se sastoje od praktične pomoći, ohrabivanja ili moralne podrške glavnom počiniocu, tako da su ta radnja ili radnje bitno uticale na počinjenje krivičnog djela. Ako se to utvrdi, Pretresno vijeće će ocijeniti da li je Vidoje Blagojević znao da svojim radnjama pomaže počinjenje krivičnog djela. Pretresno vijeće će najprije donijeti zaključke u vezi s masovnim pogubljenjima, odnosno operacijom ubistva, a nakon toga i zaključke u vezi s oportunističkim ubijanjem.

a. Masovna pogubljenja

733. Pretresno vijeće konstatuje da je radnjama koje su izvršili pukovnik Blagojević ili pripadnici Bratunačke brigade pružena praktična pomoć u operaciji ubistva, koja je za posljedicu imala smrt više od 7.000 muškaraca i mladića bosanskih Muslimana.

734. Konkretno, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i njene komande učestvovali u razdvajaju muškaraca bosanskih Muslimana od ostalih stanovnika bosanskih Muslimana u Potočarima. Taj čin bio je jedan od prvih koraka u stavljanju muškaraca

²¹⁸⁴ Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude, 5. april 2004., par. 51.

²¹⁸⁵ Vidi *infra*, Dio VI. B. 2.

²¹⁸⁶ Podsjećajući na Presudu u predmetu *Tadić*, par. 748, i podsjećajući da Četvrta Haška konvencija i Ženevske konvencije I i III sadrže propise o postupanju prema mrtvima, Pretresno vijeće primjećuje da je Tužilaštvo moglo da navede operaciju ponovnog pokopavanja kao posebno krivično djelo, na primjer, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

bosanskih Muslimana pod kontrolu snaga bosanskih Srba; muškarci bosanski Muslimani koji su bili izdvojeni u Potočarima nisu imali praktički nikakvu mogućnost da utiču na svoju sudbinu nakon što su izdvojeni i zatočeni u Potočarima. Pripadnici Bratunačke brigade, uključujući pripadnike 2. bataljona, 3. bataljona, artiljerijske grupe i Vojne policije, svojim prisustvom u Potočarima i okolini 11-13. jula, doprinijeli su stvaranju atmosfere straha. Pored toga, svojim prisustvom u Potočarima i okolini, ovi pripadnici Bratunačke brigade pomogli su prilikom čuvanja i daljnijeg zatočenja muškaraca bosanskih Muslimana. Konačno, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Bratunačke brigade, uključujući pripadnike Vojne policije Bratunačke brigade, učestvovali u prebacivanju muškaraca bosanskih Muslimana iz Potočara u Bratunac 12. i 13. jula i time pomogli pripadnicima snaga bosanskih Srba da i dalje drže pod kontrolom muškarce bosanske Muslimane.

735. Pretresno vijeće konstatuje da je držanje pod stražom muškaraca bosanskih Muslimana u gradu Bratuncu od 12. do 14. jula od strane pripadnika Bratunačke brigade predstavljalo dodatnu pomoć u operaciji ubistva. Pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade, koji su bili prisutni u školi "Vuk Karadžić" i koji su patrolirali gradom, doprinijeli su daljnjem zatočenju tih muškaraca, koje je bilo nužan korak u sveukupnoj operaciji ubistva.

736. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je učešće bataljona Bratunačke brigade, pa i samog pukovnika Blagojevića, u operaciji pretresa predstavljalo jedan vid pružanja praktične pomoći operaciji ubistva. Pretres terena ili "čišćenje", kako je Bratunačka brigada nazvala ovu akciju u Dnevnom borbenom izvještaju upućenom Drinskom korpusu,²¹⁸⁷ radi pronalaženja muškaraca bosanskih Muslimana moglo bi se smatrati legitimnom akcijom: snage bosanskih Srba u tom trenutku nisu tačno znale gdje se nalaze snage ABiH niti pak koliko je ljudi u koloni naoružano, i imale su legitimne razloge za zabrinutost u pogledu zaštite civilnog stanovništva bosanskih Srba na tom području. Međutim, operacija pretresa i zatočenja muškaraca koji su zarobljeni uslijed pojačanog prisustva snaga bosanskih Srba, uključujući pripadnike bataljona Bratunačke brigade u brdima oko puta Bratunac – Konjević-Polje, nije provedena legitimnim sredstvima za postizanje legitimnog cilja. U mnogim slučajevima, muškarci bosanski Muslimani iz kolone, u kojoj su bili uglavnom civili, predavali su se snagama bosanskih Srba često kada bi vidjeli vozila na kojima su bile oznake UN-a ili vojnike koji su nosili šljemove i prsluke UN-a, ili nakon što im je putem megafona rečeno da će biti predati MKCK-u ili da će, nakon što se predaju, biti razmijenjeni. U naređenju Drinskog korpusa nije bilo izričito navedeno da treba lišiti slobode samo pripadnike ABiH ili naoružane muškarce: tamo je izričito stajalo da "ljudstvo treba angažovati u otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i zarobljavanju uočenih muslimanskih grupa, kao i njihovom

²¹⁸⁷ DPP441, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade od 12. jula, potpisan za pukovnika Blagojevića.

sprečavanju prolaska na muslimansku teritoriju.”²¹⁸⁸ Bratunačka brigada, u sadejstvu sa drugim jedinicama, uključujući MUP, spriječila je tako bjekstvo muškaraca bosanskih Muslimana na teritoriju koju nisu držali Srbi i time praktično presjekla svaki put kojim bi ti ljudi mogli pobjeći. Uslijed ove operacije, hiljade muškaraca bosanskih Muslimana bilo je prinuđeno da siđe s brda na puteve u pravcu Bratunac-Konjević Polje – Milići, gdje su ih zarobili i odveli na stratišta.

737. Konačno, Pretresno vijeće konstatuje da su, sprovođenjem konvoja autobusa prepunih muškaraca bosanskih Muslimana iz Bratunca na mjesta zatočenja u Zvorniku ujutro 14. jula pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade pružili praktičnu pomoć u operaciji ubistva.

738. Pretresno vijeće zaključuje da ova djela, uzeta zajedno, pokazuju da su pripadnici Bratunačke brigade i pukovnik Blagojević lično pružili praktičnu pomoć u operaciji ubistva, čime su u značajnoj mjeri uticali na počinjenje ubistva.

739. Prelazeći na *mens rea* koja se traži za pomaganje i podržavanje ubistva, Pretresno vijeće podsjeća da, kako bi pukovnika Blagojevića proglasilo krivim za ovaj zločin, mora utvrditi da je on bio upoznat sa tim da su, u sklopu operacije ubistva, njegova djela ili djela pripadnika Bratunačke brigade pomogla da se poćini krivično djelo ubistva.

740. Pretresno vijeće je već utvrdilo da nema dovoljno dokaza koji bi pokazali da je pukovnik Blagojević znao da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade 12. jula učestvovali u odvajanju muškaraca bosanskih Muslimana u Potočarima. Vijeće se uvjerilo, međutim, da je on znao za njihovo učešće u odvajanju muškaraca u sklopu operacije prisilnog premještanja u Potočarima 13. jula. Pored toga, Pretresno vijeće je zaključilo da je pukovnik Blagojević znao da su pripadnici Bratunačke brigade 12. i 13. jula učestvovali u odvoženju stanovništva bosanskih Muslimana iz Potočara, uključujući muškarce bosanske Muslimane koji su odvedeni u Bratunac i tamo zatočeni. Konačno, Pretresno vijeće je utvrdilo da je pukovnik Blagojević znao da su pripadnici Bratunačke brigade od 12 do 14. jula učestvovali u pritvaranju muškaraca bosanskih Muslimana u Bratuncu. Pretresno vijeće konstatuje, međutim, da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo utvrditi da je pukovnik Blagojević znao da pripadnici njegove brigade, učestvujući u tim djelima od 12. do 14. jula, pomažu počinjenje krivičnog djela ubistva.²¹⁸⁹

²¹⁸⁸ DP P467, Naređenje Drinskog korpusa od 13. jula 1995.

²¹⁸⁹ Vidi *supra* par. 472 . Pretresno vijeće je zaključilo da se Momir Nikolić ne može smatrati potpuno vjerodostojnim i pouzdanim svjedokom i da je, kada je riječ o temeljnim činjeničnim navodima, kao što je sadržaj izvještaja koje je na tim sastancima podnosio pukovniku Blagojeviću ili ono što mu je tom prilikom naređeno da učini, potrebno da se ti navodi dalje potkrijepe kako bi se optuženi proglasio krivim.

741. Pukovnik Blagojević je znao da je operacija pretresa terena rezultirala zarobljavanjem velikog broja muškaraca bosanskih Muslimana. U naređenju koje je 13. jula stiglo iz Drinskog korpusa za provođenje operacije pretresa navodi se sljedeće: “[k]roz vanredne izveštaje, obezbediti uvid u konkretnu situaciju svim z/o jedinica kako bi KDK mogla preduzimati pravovremene mere.”²¹⁹⁰ Kao jedan od komandanata brigade čije su jedinice učestvovala u operaciji pretresa, pukovnik Blagojević je morao biti obaviješten o “napredovanju” operacije, uključujući to da su muškarci držani pod stražom na livadi u Sandićima. Pored toga, postoje dokazi o tome da se 13. ili 14. jula, dok je operacija pretresa bila u toku, pukovnik Blagojević vozio putem Bratunac – Konjević-Polje, što takođe ukazuje na to da je znao za zarobljavanje i zatočenje muškaraca bosanskih Muslimana nakon operacije pretresa.

742. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo utvrditi da je pukovnik Blagojević znao da je zatočenje i zarobljavanje muškaraca bosanskih Muslimana bilo samo daljnja faza operacije ubistva; razumno je zaključiti, o čemu će još biti riječi, da je on smatrao da se radi samo o daljnjoj fazi odvođenja stanovništva, bosanskih Muslimana, sa teritorije u istočnoj Bosni koja je bila pod kontrolom Srba. Izvedeći ovakav zaključak, Pretresno vijeće je pažljivo ocijenilo sve dokaze, a naročito one u vezi s držanjem muškaraca pod stražom na livadi u Sandićima. Livada u Sandićima nalazila se u zoni odgovornosti Bratunačke brigade, blizu područja na kom su pripadnici bataljona Bratunačke brigade vršili pretres terena. Postoje dokazi da su muškarci sa livade u Sandićima završili u skladištu u Kravici, gdje su stigli autobusima ili pješice, i gdje su ubijeni tokom večeri i noći 13. jula. Skladište u Kravici nalazi se na glavnom putu Bratunac – Konjević-Polje, u blizini isturenog komandnog mjesta (IKM) 4. bataljona Bratunačke brigade. Mnogi ljudi u Bratuncu i okolini saznali su u šta se desilo u skladištu u Kravici u roku od 24 sata od tog incidenta,²¹⁹¹ a više njih je za to saznalo u idućih nekoliko dana.²¹⁹² Pretresno vijeće konstatuje, međutim, da ovi dokazi zasnovani na indicijama, čak i ako se uzmu zajedno, nisu dovoljni da se van razumne sumnje utvrdi da je pukovnik Blagojević znao za masovna pogubljenja u danima nakon masakra, kada je sa svojim jedinicama nastavio da učestvuje u operaciji pretresa. S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća da prilikom dokazivanja stanja svijesti optuženog indirektnim zaključivanjem, izvedeni zaključak mora biti jedini koji se na osnovu dokaza može razumno izvesti.²¹⁹³ Ostaje mogućnost da je pukovnik Blagojević za ovo masovno pogubljenje saznao tek dva-tri dana nakon što je ono izvršeno, te da tako nije znao da, svojim učešćem u operaciji pretresa terena, pruža praktičnu pomoć u operaciji ubistva.

²¹⁹⁰ DP P467, Naređenje Drinskog korpusa od 13. jula 1995., par. 8.

²¹⁹¹ Vidi npr., Miroslav Deronjić, KT. 124; svjedok DP-102, T. 8270-71; Jovan Nikolić, T. 8011-16.

²¹⁹² Vidi npr., Dragomir Zekić, T. 8899-8901.

²¹⁹³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 41.

743. Konačno, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo utvrditi da je pukovnik Blagojević znao da se autobusima, koji su u pratnji pripadnika Vojne policije Bratunačke brigade išli iz Bratunca za Zvornik, muškarci bosanski Muslimani prevoze na mjesta na kojima će biti privremeno zatočeni do pogubljenja.

744. U skladu s tim, Pretresno vijeće zaključuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo utvrditi da je uslov *mens rea* za pomaganje i podržavanje ubistva ispunjen u vezi s masovnim pogubljenjima.

745. Pretresno vijeće stoga konstatuje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se mogla utvrditi odgovornost pukovnika Blagojevića za pomaganje i podržavanje ubistva u vezi s masovnim pogubljenjima.

b. “Oportunističko ubijanje”

746. Podsjećajući na svoj zaključak iz Presude po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude,²¹⁹⁴ Pretresno vijeće će sada razmotriti preostale navode o oportunističkom ubijanju koji su dokazani u vezi s odgovornošću Vidoja Blagojevića za pomaganje i podržavanje: oportunističko ubijanje u Bratuncu od 12. do 15. jula i ubistvo Rešida Sinanovića.

i. Škola "Vuk Karadžić"

747. Pretresno vijeće je utvrdilo da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade, među ostalim, držali pod stražom stotine muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili zatočeni u kompleksu škole "Vuk Karadžić" i u autobusima parkiranim po gradu Bratuncu u noći 12. i 13. jula. Pretresno vijeće konstatuje da su navedenim djelom pripadnici Bratunačke brigade pružili praktičnu pomoć počiniocima ubistava koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje tih ubistava. Obezbeđujući daljnje zatočenje muškaraca i, štaviše, pomažući pri kontrolisanju ko ulazi i izlazi iz škole "Vuk Karadžić", pripadnici Bratunačke brigade omogućili su izvršenje tih ubistava.

748. Prilikom ocjenjivanja da li je pukovnik Blagojević znao da su pripadnici njegove brigade svojim radnjama pomogli da se počine ubistva u gradu Bratuncu, Pretresno vijeće podsjeća da je pukovnik Blagojević bio u Bratuncu od 12. do 14. jula. Navedenih datuma, kada se, prema izvještajima, pucnjava mogla čuti cijelu noć, pukovnik Blagojević je boravio u štabu brigade, a spavao je u svom stanu koji se nalazio u blizini škole "Vuk Karadžić".²¹⁹⁵ On je bio svjestan

²¹⁹⁴ Konkretno, Pretresno vijeće je odbacilo sljedeće: par. 43 od (a) do (d); par. 45(b) i (e); par. 47(1), 47(2), 47(3), 47(4) i 47(5), izuzev u slučaju žrtve po imenu Rešid Sinanović, 47(6), 47(8) i 48.

²¹⁹⁵ Svjedok P-210, T. 7375-75.

situacije u Bratuncu, uključujući uslove u kojima su bili zatočeni muškarci u Bratuncu.²¹⁹⁶ Pretresno vijeće konstatuje da jedini razuman zaključak koji se na osnovu navedenih faktora može izvesti jeste taj da je pukovnik Blagojević znao da su pripadnici Bratunačke brigade pružili praktičnu pomoć u izvršenju ubistva muškaraca u Bratuncu.

749. U skladu s tim, Pretresno vijeće konstatuje da je, kad je riječ o ubistvima počinjenim u Bratuncu, utvrđeno van razumne sumnje da je pukovnik Blagojević pomogao i podržao počinjenje ubistva.

ii. Rešid Sinanović

750. U vezi s ubistvom Rešida Sinanovića, Pretresno vijeće podsjeća da su oficiri Bratunačke brigade učestvovali u pritvaranju i ispitivanju Rešida Sinanovića. Dokazi dalje pokazuju da je, sa znanjem Zlatana Čelanovića, Rešid Sinanović odveden u školu "Vuk Karadžić".²¹⁹⁷ Pretresno vijeće ne nalazi da bi se ijedna od ovih radnji, koje bi se mogle pripisati nekom pripadniku Bratunačke Brigade, mogla smatrati pružanjem praktične pomoći u izvršenju ubistva Rešida Sinanovića. Shodno tome, pukovnik Blagojević nije odgovoran za pomaganje i podržavanje ubistva Rešida Sinanovića.

(iii) Istrebljenje

751. Krivično djelo istrebljenja kao zločina protiv čovječnosti već je dokazano. Na osnovu gorenavedenih zaključaka u vezi s ubistvom, Pretresno vijeće konstatuje da u trenutku počinjenja zločina istrebljenja pukovnik Blagojević nije znao za njegovo počinjenje, te stoga ne može snositi nikakvu odgovornost za eventualne radnje koje su poduzeli on lično ili pripadnici njegove brigade, a koje su pomogle glavnim počinioćima ili u značajnoj mjeri uticale na počinjenje istrebljenja. U skladu s tim, pukovnik Blagojević ne snosi odgovornost za pomaganje i podržavanje istrebljenja.

(iv) Progon

752. Već je dokazano da je progon, kao zločin protiv čovječnosti, izvršen ubistvom, okrutnim i nehumanim postupanjem, terorisanjem civilnog stanovništva i prisilnim premještanjem.

753. Za pomaganje i podržavanje progona nije nužno da pomagač i podržavalac dijeli diskriminatorsku namjeru. Umjesto toga, treba dokazati da je: (a) svjestan diskriminatorske

²¹⁹⁶ Vidi *supra* Dio II. E. i Dio V. B .

²¹⁹⁷ Pretresno vijeće podsjeća na iskaz Zlatana Čelanovića koji je izjavio da je vjerovao da je Rešid Sinanović odveden u školu kako bi bio razmijenjen. Uzimajući u obzir svjedočenje Srblava Davidovića, prijatelja Rešida Sinanovića, u vezi s ovim pitanjem, Pretresno vijeće smatra svjedočenje Zlatana Čelanovića vjerodostojnim.

namjere počinioa zločina i diskriminatorskog konteksta u kom je taj zločin počinjen; i da (b) zna da svojim podržavanjem ili podstrekavanjem u značajnoj mjeri utiče na njegovo počinjenje.²¹⁹⁸

754. Budući da je Pretresno vijeće već iznijelo zaključke u vezi s pomaganjem i podržavanjem ubistva, na ovom mjestu će ispitati samo to da li je pukovnik Blagojević bio svjestan diskriminatorške namjere počinioa zločina i diskriminatorskog konteksta u kom je taj zločin počinjen. Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević bio svjestan diskriminatorške namjere počinilaca ubistva muškaraca bosanskih Muslimana u Bratuncu, kao i diskriminatorskog konteksta u kom je taj zločin počinjen. Pretresno vijeće zaključak o tome izvodi na osnovu saznanja pukovnika Blagojevića o napadu na srebreničku enklavu, njegovom proklamovanom cilju, te posljedicama tog napada po stanovništvo, bosanske Muslimane.

755. Pretresno vijeće je zaključilo da su okrutno i nehumano postupanje i terorisanje civilnog stanovništva dokazani time što je utvrđeno postojanje nehumanih uslova; razdvajanje u Potočarima; fizičko zlostavljanje i duševne patnje u Potočarima, uključujući zlostavljanje i patnje muškaraca odvedenih u “bijelu kuću”; te zatočenja u Bratuncu i Zvorniku.²¹⁹⁹ Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i, u najmanju ruku, pripadnici 2. i 3. bataljona, te artiljerijske grupe, pružili praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na ova djela i koja se sastojala, između ostalog, od granatiranja i pucanja na civile, učešća u odvajanju, patroliranju po području oko Potočara i držanju pod stražom zatočenika u Bratuncu.

756. Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević znao za učešće pripadnika Bratunačke brigade u navedenim djelima,²²⁰⁰ kao i to da je tim djelima potpomognut zločin progona, terorisanjem civila i okrutnim i nehumanim postupanjem. Kako je ranije utvrđeno, Pretresno vijeće je uvjereno da je pukovnik Blagojević znao za diskriminatoršku namjeru počinilaca zločina i diskriminatorski kontekst u kom su ta djela počinjena.

757. Konačno, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Bratunačke brigade, uključujući pripadnike Vojne policije i pripadnike bataljona koji su obezbjeđivali područje Potočara, pružili praktičnu pomoć u izvršenju prisilnog premještanja stanovništva bosanskih Muslimana sa područja Srebrenice. Svojim učešćem u razdvajanju stanovništva, ukrcavanjem ljudi u autobuse, prebrojavanjem ljudi koji su ulazili u autobuse, obezbjeđivanjem pratnje autobusima, te patroliranjem po područjima na kojima je stanovništvo držano do okončanja njegovog premještanja, doprinos koji su dali pripadnici Bratunačke brigade je u značajnoj mjeri uticao na počinjenje zločina.

---

²¹⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 52.

758. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je pukovnik Blagojević znao za pomoć koju su pružali pripadnici njegove brigade, kao i to da su oni svojim djelima pomogli počinjenje prisilnog premještanja. Kao što je već bilo riječi gore, pukovnik Blagojević, kao komandant koji je učestvovao u operaciji "Krivaja 95", znao je za cilj i rezultat ove operacije: eliminaciju srebreničke enklave. Taj cilj nužno je podrazumijevao uklanjanje stanovništva bosanskih Muslimana s tog područja. U periodu od 12. do 14. jula, pukovnik Blagojević se na vlastite oči mogao uvjeriti u realizaciju tog cilja, boraveći na isturenim komandnim mjestima u Srebrenici i Bratuncu, gdje je morao vidjeti kako niz autobusa prepunih žena, djece i starih ljudi bosanskih Muslimana prolazi kroz Bratunac na putu iz Potočara u Kladanj, te bio svjedok privremenog zatočenja muškaraca bosanskih Muslimana u Bratuncu do njihovog prebacivanja s tog područja. On je znao i za ulogu koju su pripadnici njegove brigade odigrali u toj operaciji. Pukovnik Blagojević je znao da se prisilno premještanje vrši na diskriminatorskoj osnovi, budući da je cilj prisilnog premještanja bio uklanjanje bosanskih Muslimana iz tog dijela Bosne.

759. U skladu s tim, Pretresno vijeće konstatuje da je dokazano van razumne sumnje da je pukovnik Blagojević pomogao i podržao progon, putem djela ubistva, okrutnog i nehumanog postupanja, terorisanja civilnog stanovništva i prisilnog premještanja koja su u osnovi progona.

(v) Nehumana djela (prisilno premještanje)

760. Utvrdivši da pukovnik Blagojević snosi krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje progona prisilnim premještanjem, s obzirom na praktičnu pomoć koju su pripadnici Bratunačke brigade pružili tokom operacije prisilnog premještanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice na područja koja nisu držali Srbi (kada je riječ o ženama, djeci i starim ljudima), odnosno u grad Bratunac i dalje (kada je riječ o muškarcima), s obzirom na to da je znao da je tim djelima potpomognuto izvršenje prisilnog premeštanja, Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević pomogao i podržao zločin nehumanih djela (prisilnog premještanja).

(c) Zaključci u vezi s Draganom Jokićem

(i) Ubistvo (na osnovu članova 3 i 5 Statuta)

761. Pretresno vijeće je zaključilo da je ubistvo već dokazano, i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i kao zločin protiv čovječnosti. Da bi se utvrdilo da li Dragan Jokić snosi krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje ubistva Pretresno vijeće će ocijeniti da li je on pružio praktičnu pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku glavnom počinioocu, i time u značajnoj mjeri

²¹⁹⁹ Vidi *supra* Dio V. D. (3) (b) i (c) .

²²⁰⁰ Vidi *supra* Dio III. C., posebno par. 474-478, 483-484.

uticao na počinjenje zločina. Kada je riječ o elementu *mens rea* koji se traži za pomaganje i podržavanje, Pretresno vijeće će ocijeniti da li je Dragan Jokić znao da svojim djelima pomaže počinjenje krivičnih djela.

a. Kravica i Glogova

762. Pretresno vijeće podsjeća da je, u završnoj riječi, Tužilaštvo prihvatilo da nije dokazalo van razumne sumnje da je Dragan Jokić znao da Ostoju Stanojevića upućuje u skladište u Kravici ili da na bilo koji način učestvuje u pokopavanjima koja su uslijedila nakon masakra u skladištu u Kravici.²²⁰¹

b. Orahovac

763. Dokazi pokazuju da je otprilike od podneva 14. jula od 1.000 do 2.500 muškaraca bosanskih Muslimana bilo zatočeno u školi u Grbavcima kod Orahovca. Dokazi takođe pokazuju da su kasnije istog dana zarobljenici odvedeni na obližnju poljanu i pogubljeni. Pogubljenja su se nastavila tokom cijelog popodneva i nakon što je pala noć, i trajala su do oko 05:00 sati ujutro 15. jula. Tokom noći, poljana na kojoj su vršena pogubljenja bila je osvijetljena farovima sa utovarivača ili rovokopača. Pretresnom vijeću je predložen vjerodostojan iskaz Cvijetina Ristanovića, pripadnika Inženjerske čete Zvorničke brigade zaduženog za rukovanje mašinama, da mu je oko podneva 14. jula Dragan Jokić rekao da utovari rovokopač i ode do škole u Orahovcu. Ristanović je posvjedočio da je zamjenik komandira Inženjerske čete Zvorničke brigade, Slavko Bogičević, bio prisutan kada je Dragan Jokić rekao Ristanoviću da ode za Orahovac. Ristanović je dalje posvjedočio da mu je Bogičević, koji je takođe došao u Orahovac, dao uputstva kako da kopa masovne grobnice. Ristanović je nastavio da kopa i nakon što se spustila noć. Dokazi takođe pokazuju da su se oko ponoći 14. jula neki oficiri Zvorničke brigade vratili u štab, gdje su bili u prostoriji uz kancelariju dežurnog oficira. Ovi ljudi govorili su o “dobro obavljenom poslu” i tome kako bi vojnike trebalo nagraditi. Pretresnom vijeću predložen je prislušivani razgovor koji su 14. jula u 22:27 sati vodili Dragan Jokić i general Miletić iz Glavnog štaba, kada je Miletić dao zadatak Draganu Jokiću da organizuje mobilizaciju ljudstva kako bi riješio probleme sa kolonom. Jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz ovog naloga jeste da je Dragan Jokić bio u kancelariji dežurnog oficira kada su oficiri Zvorničke brigade slavili u susjednoj prostoriji budući da je upravo njemu dato u zadatak organizovanje mobilizacije.

---

²²⁰¹ Izjava Tužilaštva kojom se pobijaju navodi odbrane, 1. oktobar 2004., T. 12602. Pretresno vijeće konstatuje da na osnovu dokaza koji su mu predloženi ne može utvrditi van razumne sumnje da je Dragan Jokić znao da šalje Ostoju Stanojevića u skladište u Kravici kako bi učestvovao u zakopavanju leševa u grobnicu u Glogovi.

Sljedećeg dana je Damjan Lazarević, komandir voda za utvrđivanje Inženjerijske čete Zvorničke brigade, rekao Ristanoviću da se vrati u Orahovac i nastavi s kopanjem.

764. Pretresno vijeće primjećuje da je Dragan Jokić, koji je tada bio dežurni oficir, rekao Cvijetinu Ristanoviću da ode u Orahovac dok je ubijanje bilo u toku i da se to desilo u prisustvu Slavka Bogičevića, koji je nakon toga u Orahovcu dao uputstva Ristanoviću u vezi s iskopavanjem grobnica. Pored toga, Pretresno vijeće podsjeća na dužnost dežurnog oficira da stalno bude obaviješten o stanju jedinica u sastavu brigade, te na dokaze o tome da je kao dežurni oficir Dragan Jokić primao i prenosio informacije. Pretresno vijeće je uvjeren da je Dragan Jokić, u trenutku kad je Ristanoviću davao uputstvo da tamo ode, znao da su zarobljenici bosanski Muslimani zatočeni u školi u Grbavcima i da čekaju na pogubljenje. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je Dragan Jokić znao da je Ristanović upućen u Orahovac upravo zato da bi iskopao masovne grobnice za žrtve pogubljenja. Uputivši Cvijetina Ristanovića da s rovokopačem krene u Orahovac, Dragan Jokić je pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje krivičnog djela.

c. Škola u Petkovicima i brana kod Petkovaca

765. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi o tome da je oko podneva 14. jula Marko Milošević, zamjenik komandanta 6. pješadijskog bataljona Zvorničke brigade, u komandi bataljona u Petkovicima primio telefonski poziv od dežurnog oficira brigade. Iako se taj dežurni oficir nije predstavio, Pretresno vijeće je uvjeren da je taj telefonski poziv Miloševiću uputio Dragan Jokić. Milošević je obaviješten da će zarobljenici bosanski Muslimani biti dovedeni iz Srebrenice i zatočeni u školi. O sudbini zarobljenika tom prilikom nije bilo riječi. Iako se ovaj iskaz poklapa s ranijim dokazima u vezi sa saznanjima Dragana Jokića o zatočenju ljudi u zoni Zvorničke brigade, Pretresno vijeće zaključuje da se na toj osnovi ne može izvesti zaključak da je Dragan Jokić u značajnoj mjeri pomogao u izvršenju masovnih pogubljenja koja su uslijedila u školi u Petkovicima i kod brane. Pretresno vijeće podsjeća da nije utvrdilo postojanje dokaza o tome da je ijedan pripadnik Zvorničke brigade učestvovao u izvršenju pogubljenja.

d. Škola u Pilici i Vojna ekonomija Branjevo

766. Pretresno vijeće podsjeća da je već utvrdilo da je Dragan Jokić znao da su zarobljenici bosanski Muslimani bili zatočeni u fiskulturnoj dvorani škole u Pilici od 14. do 16. jula.²²⁰² Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da su zarobljenici iz škole 16. jula autobusima odvezeni na obližnju Vojnu ekonomiju Branjevo, gdje su pogubljeni. U Knjizi dežurstava dežurnog oficira

²²⁰² Vidi *supra* par. 347.

Zvorničke brigade zabilježeno je da je 16. jula u 22:10 sati 1. bataljon, koji je bio stacioniran na Ekonomiji, zatražio da 17. jula u 08:00 sati u Pilici budu utovarivač, rovokopač i kiper. U Knjizi dežurstava dalje je zabilježeno da je ovaj zahtjev prenesen “Jokiću”, što potvrđuju i iskazi svjedoka. Pretresno vijeće konstatuje da se ova zabilješka odnosi na Dragana Jokića i da je on o tome, kao načelnik inženjerije, bio obaviješten. U Knjizi dežurstava se navodi da su 17. jula u ranim jutarnjim satima zvali iz 1. bataljona kako bi provjerili da li je “obezbijedena inženjerijska mehanizacija.” Dokazi pokazuju da su jedan rovokopač i utovarivač poslali 1. bataljonu. Komandir voda za utvrđivanje Damjan Lazarević naredio je 17. jula Cvijetinu Ristanoviću da s rovokopačem ode na Vojnu ekonomiju Branjevo. Kada je tamo stigao, Ristanović je ponovo radio na iskopavanju masovne grobnice. U dnevnoj zapovijesti komandira Inženjerijske čete za 17. juli navodi se da je jedan rovokopač prikolicom prebačen u Branjevo, baš kao što je posvjedočio Ristanović, i da su pomenuti rovokopač i utovarivač korišteni na toj lokaciji.²²⁰³

767. Pretresno vijeće ponavlja svoj zaključak da je već 14. jula Dragan Jokić znao da su zarobljenici bosanski Muslimani zatočeni u školi u Pilici. Pored toga, Pretresno vijeće konstatuje da je van razumne sumnje utvrđeno da je Jokić, kao načelnik inženjerije, bio obaviješten o zahtjevu za tešku mehanizaciju od 16. jula i da je s tim u vezi kontaktirao pripadnike Inženjerijske čete. Radnje Dragana Jokića imale su za posljedicu upućivanje mehanizacije i ljudstva inženjerije. Pretresno vijeće je uvjereno da je Dragan Jokić znao da je ova mehanizacija bila poslana radi iskopavanja masovnih grobnica.

e. Kozluk

768. Dana 16. jula oko 08:00 sati, Dragan Jokić je naredio Milošu Mitroviću, rukovaocu mašinama voda za utvrđivanje Inženjerijske čete Zvorničke brigade, da uzme rovokopač i da s još jednim pripadnikom Inženjerijske čete, Nikolom Ricanovićem, ode u Kozluk. Ovakva upotreba mehanizacije Inženjerijske čete potkrijepljena je dokumentima.²²⁰⁴ Premda Dragan Jokić Mitroviću nije rekao koje će zadatke obavljati u Kozluku, saopštio mu je da će ih o tome na licu mjesta obavijestiti Damjan Lazarević, komandir voda za utvrđivanje Inženjerijske čete. To pokazuje da je Dragan Jokić, kao načelnik inženjerije, bio upoznat ne samo s prirodom dotičnih zadataka već da je, pored toga, znao da su u Kozluku počinjena masovna ubistva. Po dolasku, Lazarević je naredio Mitroviću da leševe koji su bili stavljeni u već iskopane grobnice zatrpa. Mitrović je radio u Kozluku dok nije odlučeno da njegova mašina ne može dovršiti taj zadatak budući da radi samo sa 30% kapaciteta i da, u stvari, nije namijenjena toj vrsti poslova.

²²⁰³ Vidi *supra* par. 352-353 i 531-532 .

²²⁰⁴ DP P516, Putni radni list za rovokopač za juli 1995.

769. Odbrana Dragana Jokića je ustvrdila da Dragan Jokić nije mogao znati za pogubljenja u Kozluku pošto je Mitrovića poslao s rovokopačem tehnički neispravnim za izvođenje datih zadataka.²²⁰⁵ Pretresno vijeće ovaj argument smatra irelevantnim iz dva razloga. Prije svega, premda dokazi pokazuju da rovokopač nije funkcionisao punim kapacitetom i da je bio namijenjen izvođenju samo manjih putnih radova, Dragan Jokić je taj rovokopač uputio na lokaciju da izvodi radove do dolaska druge mašine, takođe iz Inženjerske čete Zvorničke brigade, uz pomoć koje je dovršeno izvođenje tog zadatka. Drugo, to je od 14. jula bilo treći put da Dragan Jokić učestvuje u raspoređivanju inženjerske mehanizacije Zvorničke brigade na mjesta na kojima su bosanski Muslimani čekali na pogubljenje ili bili pogubljeni. Stoga, naročito kada je riječ o Kozluku, za period do 17. jula postoje nedvosmisleni dokazi da je Dragan Jokić znao za činjenicu da je više stotina bosanskih Muslimana ubijeno. S takvim saznanjima, on je pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje zločina, a Pretresno vijeće je uvjereno da je Dragan Jokić znao da se inženjerska mehanizacija Zvorničke brigade koristi za kopanje masovnih grobnica za žrtve pogubljenja.

f. Zaključak

770. Pretresno vijeće konstatuje da je Dragan Jokić pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje masovnih pogubljenja u Orahovcu, Pilici na Vojnoj ekonomiji Branjevo i Kozluku. Njegova pomoć sastojala se od koordiniranja, slanja i praćenja upotrebe mehanizacije i opreme Zvorničke brigade na lokacijama masovnih pogubljenja od 14. do 17. jula. Pored toga, on je tu pomoć pružio sa sviješću da svojim radnjama pomaže počinjenje ubistava. Pretresno vijeće konstatuje da postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može utvrditi van razumne sumnje da je Dragan Jokić pomogao i podržao ubistva u Orahovcu, Pilici na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Kozluku.

(ii) Istrebljenje

771. Pretresno vijeće je utvrdilo da je krivično djelo istrebljenja počinjeno.²²⁰⁶ Pretresno vijeće konstatuje da je Dragan Jokić pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na zločin istrebljenja. Pretresno vijeće će ocijeniti da li je Dragan Jokić znao da svojim djelima pomaže počinjenje krivičnog djela istrebljenja.

772. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi o tome da je Dragan Jokić znao za zatočenje bosanskih Muslimana u školi u Grbavcima kod Orahovca, u školi u Petkovicima, u školi u Pilici i u Kozluku. Nadalje, činjenica da je Dragan Jokić poslao tešku kopačku mehanizaciju Zvorničke

²²⁰⁵ Izjava odbrane kao odgovor na pobijanje, T. 12625.

brigade, kao i ljudstvo koje će pomoću nje iskopati masovne grobnice, na mjesta na kojima su pogubljenja još bila u toku ili su bila neposredno okončana, dokazuje van razumne sumnje da je Dragan Jokić znao da se vrše ubistva širokih razmjera. Znajući za to, Dragan Jokić je pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje zločina. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je Dragan Jokić pomogao i podržao istrebljenje.

(iii) Progon

773. Po tački 5, Progon, optužba tereti Dragana Jokića za četiri djela u osnovi: ubistvo, okrutno i nehumano postupanje, terorisanje civilnog stanovništva i uništavanje imovine. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da djela u osnovi kojima se tereti Dragan Jokić, tj. ubistvo, okrutno i nehumano postupanje i terorisanje civila bosanskih Muslimana čine dio kampanje progona stanovništva bosanskih Muslimana.²²⁰⁷

774. Pretresno vijeće konstatuje da nije izveden nijedan dokaz koji bi potkrijepio zaključak da je Dragan Jokić pružio praktičnu pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku i tako u značajnoj mjeri uticao na okrutno i nehumano postupanje ili terorisanje civilnog stanovništva. Pretresno vijeće stoga konstatuje da Dragan Jokić ne snosi krivičnu odgovornost za djela u osnovi za koja je optužen.

775. U vezi s djelom ubistva koje je u osnovi, Pretresno vijeće je utvrdilo van razumne sumnje da je Dragan Jokić pomogao i podržao izvršenje ubistava počinjenih u Orahovcu, u Pilici/Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Kozluku. Dokazi pokazuju da je Dragan Jokić od 14. jula nadalje znao da je na hiljade muškaraca i mladića bosanskih Muslimana zatočeno u zoni Zvorničke brigade. Dokazi dalje pokazuju da je Dragan Jokić znao da su ti muškarci i mladići zatočeni na diskriminatorskoj osnovi samo zbog toga što su bosanski Muslimani. Pretresno vijeće je stoga uvjereno da je Dragan Jokić znao da su zločine počinjene u Orahovcu, u Pilici/Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Kozluku glavni počinioci počinili samo zato što su njihove žrtve bile bosanski Muslimani. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da je Dragan Jokić navedenim djelima pomogao i podržao počinjenje krivičnog djela progona putem ubistava u Orahovcu, u Pilici/Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Kozluku.

²²⁰⁶ Vidi *supra* Dio V. C. 2 .

²²⁰⁷ Vidi *supra* Dio V. D. 3 i 4 .

3. Saučesništvo

(a) Mjerodavno pravo

776. Kako je gore navedeno, saučesništvo je oblik kažnjivog učestvovanja koji je regulisan opštim principima krivičnog prava.²²⁰⁸ Saučesništvo se uglavnom definiše u opštim crtama kao oblik sekundarne odgovornosti,²²⁰⁹ te kao takav obuhvata više vidova odgovornosti navedenih u članu 7(1).²²¹⁰ U kontekstu genocida, glavni počinitelj²²¹¹ se definiše kao onaj koji ima “ključnu ulogu kao koordinator” čije je “učestvovanje izuzetno bitno i na nivou rukovođenja”,²²¹² dok se saučesnik²²¹³ definiše kao neko ko je povezan s krivičnim djelom genocida koje je počinio neko drugi.²²¹⁴

²²⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 724, u kom se citira Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 321. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 338; Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 527. Pretresno vijeće je uzelo u obzir definicije saučesništva u nekim nacionalnim pravnim sistemima. U pogledu definicija usvojenih u Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj, Pretresno vijeće upućuje na Odluku na osnovu pravila 98 *bis* u predmetu *Stakić*, par. 58-58. Pored toga, Pretresno vijeće je imalo u vidu i sljedeće pravne sisteme.

Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije definisao je svojevremeno u članu 22: “saučesništvo” kako slijedi: “Ako više lica, učestvovanjem u radnji izvršenja ili na drugi način, zajednički učine krivično delo, svako od njih kazniće se kaznom propisanom za to delo.” Saučesništvo je vid kolektivnog ostvarivanja krivičnog djela koje vrši više osoba koje su svjesne da djeluju u saradnji. Jugoslovenska teorija prihvata podjelu saučesništva na saučesništvo *stricto sensu*, koje uključuje podstrekavanje, pomaganje i organizovanje zločinačkih udruženja, i saučesništvo *lato sensu* koje uključuje, pored gorenavedenih oblika saučesništva, učestvovanje u vidu saizvršilaštva. (Vidi *International Encyclopedia of Laws, Criminal Law* /Međunarodna pravna enciklopedija, Krivično pravo/, tom 5, Kluwer., 1993, Jugoslavija 113-114). Prema kineskom krivičnom pravu, saučesnik je svaka osoba koja ima sekundarnu ili pomoćnu ulogu u zajedničkom krivičnom djelu – pri čemu se zajedničkim krivičnim djelom smatra ono koje s umišljajem počine dvije ili više osoba. Saučesnik slijedi glavnog počinioca u počinjenju krivičnog djela (članovi 25 i 27 Krivičnog zakona iz 1997.)

Krivični zakon Argentine pravi razliku između dva glavna oblika učestvovanja u krivičnom djelu. Takozvani “saučesnik prvog stepena” (glavni učesnik) jeste osoba koja učestvuje u izvršenju djela ili koja izvršiocu pruža pomoć ili saradnju bez koje djelo ne bi moglo biti počinjeno, kao i osoba koja neposredno utiče na drugu osobu da počinji djelo (pri čemu je ova druga definisana kao “podstrekač”). Glavni učesnik se smatra odgovornim u istoj mjeri kao i počinitelj. Takozvani “saučesnik drugog stepena” (sekundarni učesnik) jeste osoba koja na drugi način saraduje u počinjenju zločina ili koja pruža pomoć nakon počinjenja zločina, na osnovu prethodno datog obećanja. Ako je saučesnik namjeravao da pruži pomoć u izvršenju zločina koji je manje težak od onog koje je počinio počinitelj, on će biti odgovoran za manje težak zločin (Vidi *Código Penal de la República Argentina*, članovi 45-47).

²²⁰⁹ Vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 70-73; Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 643. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić* (u par. 139) poziva se na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, čime se implicitno prihvata kvalifikacija saučesništva kao oblika sekundarne odgovornosti ili sporedne odgovornosti. Vidi i *Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost – udruženi zločinački poduhvat, predmet br. IT- 99-37-AR72, 21. maj 2003., Izdvojeno mišljenje sudije Shahabbuddeena, par. 7.

²²¹⁰ Vidi npr. Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 725.

²²¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 532; Odluka na osnovu pravila 98 *bis* u predmetu *Stakić*, par. 49.

²²¹² Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 643; Odluka na osnovu pravila 98 *bis* u predmetu *Stakić*, par. 51.

²²¹³ Kao i u Prvostepenoj presudi u predmetu *Brđanin* (par. 723), Pretresno vijeće naizmjenično koristi termine ‘saučesništvo’ i ‘odgovornost saučesnika’. Pojam “saučesnika” već je definisan u Dijelu VI. B. 1 *supra* naročito u par. 695.

²²¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 727; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 533. Ovo tumačenje u saglasnosti je s pripremnim radovima za donošenje Konvencije o genocidu, gdje je predstavnik

777. Žalbeno vijeće je potvrdilo da saučesništvo u genocidu uključuje pojam pomaganja i podržavanja u planiranju, pripremanju ili izvršenju krivičnog djela, te druge oblike odgovornosti.²²¹⁵ S tim u vezi, MKSR, oslanjajući se na krivični zakon Ruande, pravi razliku između tri oblika odgovornosti za saučesništvo u genocidu – saučesništvo putem pribavljanja sredstava, saučesništvo svjesnim pomaganjem i podržavanjem i saučesništvo podstrekavanjem.²²¹⁶ U Prvostepenoj presudi u predmetu *Tadić* i Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* detaljno se razmatra sudska praksa u vezi s pomaganjem i podržavanjem u periodu poslije Drugog svjetskog rata. U predmetu *Tadić* termini “učestvovanje” i “saučesništvo” koriste se kao sinonimi. Po mišljenju Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, učesnik mora neposredno i u značajnoj mjeri uticati na počinjenje krivičnog djela, podržavanjem samog počinjenja prije, tokom ili nakon incidenta - pri čemu “u značajnoj mjeri uticati” znači “suštinski doprinijeti izvršenju zločina”.²²¹⁷ Saučesnik će “takođe biti odgovoran za sve što prirodno proistekne iz izvršenja djela o kome je riječ.”²²¹⁸ Pretresno vijeće u predmetu *Furundžija* zaključilo je da se za krivično djelo pomaganja i podržavanja traže sljedeći elementi: praktična pomoć, ohrabrivanje ili moralna podrška koji bitno utiču na izvršenje krivičnog djela.²²¹⁹ Pomaganje i podržavanje genocida odnosi se na “sve radnje pružanja pomoći ili ohrabrivanja koje su u značajnoj mjeri doprinijele ili imale značajan učinak na izvršenje krivičnog djela genocida”.²²²⁰ Pri donošenju zaključka o tome da li je optuženi učestvovao u podržavanju djela genocida, ovo Pretresno vijeće oslanja se na ove definicije pomaganja i podržavanja.

778. Pošto se saučesništvo u genocidu tumači tako da obuhvata razne vidove učešća nabrojene u članu 7(1) Statuta, Pretresno vijeće konstatuje da ova optužba treba da se iznese na način da optuženi bude obaviješten o tačnoj prirodi i razmjerama odgovornosti koja mu se stavlja na teret.

779. Kada je riječ o *mens rea* koja se traži za pomagača i podržavaoca, “osoba koja pomaže i podržava u krivičnom djelu sa posebnom namjerom može [se] smatrati odgovornom ako pomaže

---

Sjedinjenih Država izjavio da se saučesništvo odnosi na “sudioništvo prije i nakon djela i na pomaganje i podržavanje počinjenja zločina navedenih u ovom članu”. Izvještaj komisije i Nacrt konvencije koji je pripremila komisija, *Ad hoc* odbor o genocidu, E/794, 24. maj 1948., str. 21.

²²¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 139, u kom se navodi da je “moguće pomiriti dvije pomenute odredbe [član 7(1) i član 4(3)], jer izrazi “saučesništvo” i “saučesnik” mogu obuhvatati ponašanje šire od pomaganja i podržavanja”. U toj Presudi se, dakle, podržava stav da saučesništvo iz člana 4 obuhvata pojam pomaganja i podržavanja iz člana 7(1). Vidi i par. 142. Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude u predmetu *Milošević*, gdje se napominje da je ovaj dio Drugostepene presude u predmetu *Krstić* bio *obiter dicta*, odstupa od ove analize i smatra da u predmetu protiv Miloševića saučesništvo u genocidu treba izjednačiti s pomaganjem i podržavanjem genocida. Par. 297.

²²¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 533-537, Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 179, Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 69, Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 393.

²²¹⁷ Presuda u predmetu *Tadić*, par. 688.

²²¹⁸ Presuda u predmetu *Tadić*, par. 692.

²²¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

²²²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 729, u kom se citira Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 395. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 533.

u počinjenju zločina znajući za namjeru koja stoji iza tog zločina”.²²²¹ Ovaj princip primjenjuje se na zabranu genocida koju propisuje Statut. Žalbeno vijeće je zaključilo da “[S]tatut i praksa Međunarodnog suda dopuštaju osudu za pomaganje i podržavanje u genocidu na osnovu dokaza da je optuženi znao za genocidnu namjeru glavnog počinioca”.²²²²

780. U Optužnici se izričito ne navodi tačan vid saučesničke odgovornosti Vidoja Blagojevića na osnovu člana 7(1). Međutim, u Završnom podnesku Tužilaštva navodi o saučesništvu izričito se ograničavaju na pomaganje i podržavanje genocida.²²²³ Pretresno vijeće dalje podsjeća da se u Optužnici ne navodi da je Blagojević dijelio posebnu namjeru, ali se tvrdi da je Blagojević “bio svjestan toga da se zločin čini radi ostvarenja namjere da se u cijelosti ili djelimično uništi nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva.”²²²⁴ Pretresno vijeće konstatuje da je optuženi na odgovarajući način obaviješten o tome da je Tužilaštvo za saučesništvo u genocidu u ovom predmetu ograničena na pomaganje i podržavanje i da za ovaj oblik odgovornosti pojedinac kome se on stavlja na teret treba samo da zna za posebnu namjeru glavnog počinioca.

781. U skladu s tim, tačka u kojoj se navodi saučesništvo u genocidu ograničava se na navod o Blagojevićevoj krivici kao pomagača i podržavaoca.

782. Neka osoba se može smatrati odgovornom za pomaganje i podržavanje genocida ako se pokaže da je pomagala u počinjenju zločina, znajući za posebnu namjeru glavnog počinioca.²²²⁵

Pomaganje i podržavanje genocida stoga je definisano sljedećim elementima:

- da je optuženi izvršio djelo koje se sastojalo od pružanja praktične pomoći, ohrabrenja ili moralne podrške glavnom počiniocu koji su “u značajnoj mjeri uticali” na počinjenje zločina;
- da je optuženi znao da svojim djelima pomaže počinjenje konkretnog zločina od strane glavnog počinioca; i
- da je optuženi znao da je zločin počinjen sa posebnom namjerom.

²²²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 140, u kom se citira Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 52, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 142.

²²²² Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 140; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 500-501.

²²²³ Završni podnesak Tužilaštva, par. 582, 583.

²²²⁴ Optužnica, par. 54. Blagojevićeva odbrana nije ovo nikada osporila, nego je, naprotiv, dosljedno izražavala ovakvo shvatanje predmeta do podnošenja Zahtjeva Tužilaštva za izmjenu optužnice. Vidi *supra*. par. 636, 637.

²²²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 140.

(b) Zaključci

783. Pretresno vijeće je utvrdilo da su djela kojima je počinjen genocid ubijanje pripadnika grupe i nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe.²²²⁶ Da bi se ustanovila odgovornost pukovnika Blagojevića za saučesništvo u genocidu, najprije se mora utvrditi da li je on svojim djelima pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje ubistava i nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda koji su u osnovi zločina genocida. Ako je taj zaključak potvrđan, Pretresno vijeće će najprije utvrditi da li je pukovnik Blagojević znao da svojim radnjama pomaže počinjenje djela u osnovi. Zatim će Pretresno vijeće utvrditi da li je pukovnik Blagojević znao za posebnu namjeru glavnog počinioca da potpuno ili djelimično uništi grupu bosanskih Muslimana.

784. Pretresno vijeće je konstatovalo da je pukovnik Blagojević pomogao i podržao ubistva počinjena u Bratuncu. Pretresno vijeće je dalje konstatovalo da je pukovnik Blagojević pomogao i podržao progon počinjen djelima u osnovi ovog zločina ubistvom, okrutnim i nehumanim postupanjem, terorisanjem civilnog stanovništva i prisilnim premještanjem, te da je pomogao i podržao počinjenje drugih nehumanih djela putem prisilnog premještanja. Njegova pomoć ogledala se prije svega u tome što je dopustio da se sredstva Bratunačke brigade koriste za počinjenje ovih djela, kako je gore navedeno. S tim u vezi, Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević pružio praktičnu pomoć u ubijanju²²²⁷ i nanošenju teških tjelesnih ili duševnih povreda bosanskim Muslimanima iz Srebrenice. Pretresno vijeće konstatuje da su ova djela pružanja praktične pomoći u značajnoj mjeri uticala na počinjenje genocida.²²²⁸

785. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je pukovnik Blagojević znao da je time što je omogućio upotrebu sredstava Bratunačke brigade u značajnoj mjeri doprinio ubijanju muškaraca bosanskih Muslimana i nanošenju teških tjelesnih i duševnih povreda stanovništvu bosanskim Muslimanima.

786. Pretresno vijeće konstatuje da je pukovnik Blagojević znao za namjeru glavnih počinitelja da potpuno ili djelimično unište grupu bosanskih Muslimana kao takvu.²²²⁹ Pretresno vijeće zaključak o njegovom znanju izvodi na osnovu svih okolnosti u kojima se odvijalo zauzimanje

²²²⁶ Vidi *supra* Dio V. F. 2.(i), posebno par. 643 i 654.

²²²⁷ S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da, iako je pukovnik Blagojević možda pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje masovnih pogubljenja, zbog nepostojanja propisane *mens rea*, on ne snosi krivičnu odgovornost za masovna pogubljenja. Vidi *supra* Dio V.C.2, posebno par. 732-737 i 741-743.

²²²⁸ Vidi *supra* Dio II.D.1.(j), Dio II.E.5., Dio III.C.2 i 4.

²²²⁹ Vidi *supra* Dio II.C.5., posebno par. 137 i 138, te Dio V.F. 2.(i).b., posebno par. 643, 647, 749, 650, 652 i 653

srebreničke enklave i na osnovu djela usmjerenih protiv stanovništva bosanskih Muslimana koja su uslijedila. Pretresno vijeće naročito podsjeća na sljedeće:

- pukovnik Blagojević je znao za cilj operacije "Krivaja 95", koji je bio da se stvore uslovi za eliminaciju srebreničke enklave,
- pukovnik Blagojević je znao da su svi stanovnici bosanski Muslimani istjerani iz Srebrenice u Potočare,
- pukovnik Blagojević je znao da se vrši odvajanje muškaraca bosanskih Muslimana od ostalog dijela stanovništva bosanskih Muslimana,
- pukovnik Blagojević je znao da se vrši prisilno premještanje žena, djece i starih ljudi bosanskih Muslimana na teritoriju koja nije bila pod srpskom kontrolom,
- pukovnik Blagojević je znao da se muškarci bosanski Muslimani drže zatočeni u nehumanim uslovima u privremenim zatočeničkim centrima da bi bili dalje transportovani,
- pukovnik Blagojević je znao da su pripadnici Bratunačke brigade doprinijeli ubistvu muškaraca bosanskih Muslimana zatočenih u Bratuncu,
- pukovnik Blagojević je znao i učestvovao u operaciji pretresa terena u svrhu zarobljavanja i pritvaranja muškaraca bosanskih Muslimana da se oni ne bi "probili" prema Tuzli ili Kladnju, tj. teritoriji pod kontrolom bosanskih Muslimana.

787. Zaključivši da je pukovnik Blagojević pružio praktičnu pomoć koja je u značajnoj mjeri uticala na počinjenje genocida, znajući da glavni počinioci tih djela imaju namjeru da potpuno ili djelimično unište grupu koju su činili bosanski Muslimani Srebrenice, Pretresno vijeće stoga konstatuje da je pukovnik Blagojević odgovoran za saučesništvo u genocidu pomaganjem i podržavanjem počinjenja genocida.

C. Član 7(3) Statuta

1. Mjerodavno pravo

788. U vezi s navodnom komandnom odgovornošću pukovnika Blagojevića, Tužilaštvo tvrdi da ovaj oblik krivične odgovornosti proističe iz činjenice da je on bio "komandant 1. bratunačke lake pješadijske brigade" i da je "u zoni odgovornosti Bratunačke brigade bio prisutan i

zapovijedao najmanje do 17. jula 1995.”²²³⁰ Dalje se tvrdi da je "kao komandant brigade bio [...] odgovoran za planiranje, rukovođenje i nadzor aktivnosti svih potčinjenih formacija svoje brigade, u skladu s uputstvima koja je dobivao od svoje više komande na nivou korpusa i Glavnog štaba.”²²³¹

789. Član 7(3) Statuta predviđa sljedeće:

Ukoliko je neko od djela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta počinio podređeni njegov nadređeni ne može biti oslobođen krivične odgovornosti ako je znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema počiniti takva djela ili da ih je već počinio, a on nije poduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni počinioce.

Kao što je zaključilo Žalbena vijeće, “[n]ačelo da vojni i drugi nadređeni mogu biti pozvani na krivičnu odgovornost za djela podređenih uvriježeno je u konvencionom i u običajnom pravu.”²²³²

790. Da bi se komandant smatrao odgovornim za zločine svojih podređenih na osnovu običajnog međunarodnog prava, mora se van razumne sumnje utvrditi sljedeće:

- i. da je između nadređenog i počinioaca krivičnog djela postojao odnos nadređeni-podređeni;
- ii. da je nadređeni znao ili imao razloga da zna da će krivično djelo biti počinjeno ili je već počinjeno; i
- iii. da nadređeni nije preduzeo neophodne i razumne mjere da spriječi krivično djelo ili kazni počinioce.²²³³

791. Postojanje odnosa nadređeni-podređeni najočitije se može okarakterisati formalnim hijerarhijskim odnosom između nadređenog i podređenog; hijerarhijski odnos može, međutim, proizlaziti i iz neformalnog i posrednog odnosa.²²³⁴ Hijerarhijski odnos može postojati na osnovu *de jure* ili *de facto* položaja vlasti.²²³⁵ Ključni faktor koji se mora utvrditi kako bi se ustanovilo postojanje odnosa nadređeni-podređeni jeste taj da je nadređeni imao “efektivnu kontrolu” nad dotičnom osobom ili osobama, odnosno nad onim osobama koje su počinile krivična djela.²²³⁶ Efektivna kontrola znači “stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni počinjenje krivičnih djela”.²²³⁷ “Znatan uticaj” na podređene koji ne doseže prag “efektivne kontrole” ne predstavlja dovoljan

²²³⁰ Optužnica, par. 2.

²²³¹ Optužnica, par. 3.

²²³² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195.

²²³³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 346. Kriterijum primijenjen i potvrđen u žalbenom postupku, Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 192-198, 225-226, 238-239, 256, 266-267.

²²³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 252 i 302-303. Vidi i Komentar MKCK-a uz Dopunski protokol I, par. 3544.

²²³⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 370. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 193. Odnos nadređeni-podređeni ne treba biti formalizovan i nije nužno određen “samo formalnim statusom”. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193-97.

²²³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197. Vidi i *ibid.*, par. 256: “Pojam efektivne kontrole nad podređenim - u smislu materijalne mogućnosti da se spriječi ili kazni kriminalno ponašanje, bez obzira na to kako se ta kontrola sprovodi - prag je koji valja doseći kako bi se pokazalo postojanje odnosa nadređeni-podređeni za potrebe člana 7(3) Statuta.”

osnov da bi se pripisala krivična odgovornost na osnovu običajnog prava.²²³⁸ Kada komandant ima efektivnu kontrolu, a ne vrši to svoje ovlaštenje može se smatrati odgovornim za zločine koje počine njegovi podređeni.²²³⁹ Komandant kome su povjerena *de jure* ovlaštenja, a koji u stvarnosti nema efektivnu kontrolu nad svojim podređenima neće snositi krivičnu odgovornost na osnovu doktrine komandne odgovornosti, dok *de facto* komandant koji nije formalno postavljen, odnosno koji nema viši čin ili titulu, ali koji ostvaruje efektivnu kontrolu nad počiniocima krivičnih djela može snositi krivičnu odgovornost na osnovu doktrine komandne odgovornosti.²²⁴⁰

792. Komandna odgovornost nije vrsta objektivne odgovornosti.²²⁴¹ Da bi se utvrdila komandna odgovornost na osnovu člana 7(3), mora se utvrditi da je komandant “znao ili je bilo razloga da zna” da se njegovi podređeni spremaju počinuti ili su već počinili neko krivično djelo. Element *mens rea* je ostvaren kada se utvrdi da je: (i) komandant imao stvarna saznanja, čije se postojanje utvrđuje bilo neposrednim bilo posrednim dokazima, o tome da su njegovi podređeni počinili ili se spremaju počinuti zločine koji su u nadležnosti Međunarodnog suda; ili (ii) da je posjedovao informacije koje su ga mogle upozoriti na opasnost da takva djela budu počinjena, tako što su mu ukazale ili ga upozorile na potrebu provođenja dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili ili se spremaju počinuti takva krivična djela.²²⁴² Imajući u vidu pokazatelje koje je navela Komisija eksperata u svom Završnom izvještaju, pretresna vijeća su se, u nedostatku neposrednih dokaza, oslanjala na sljedeće faktore kako bi utvrdila “stvarno znanje”: broj, vrstu i domašaj protivpravnih djela; vrijeme kada su protivpravna djela počinjena; broj i vrstu jedinica koje su u tome učestvovale; eventualnu logistiku koja je korištena; geografsku lokaciju na kojoj su djela počinjena; rasprostranjenost vršenja djela; brzinu operacija; *modus operandi* sličnih protivpravnih djela; oficire i ljudstvo koji su bili umiješani; te lokaciju na kojoj se u to vrijeme nalazio komandant.²²⁴³ Pored toga, činjenica da je neki vojni komandant “najvjerojatnije” dio organizovane strukture sa sistemima izvještavanja i nadzora navodi se među faktorima koji mogu olakšati dokazivanje stvarnog znanja.²²⁴⁴ Postojanje takvog znanja može se uzeti kao prezumpcija

²²³⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 378. Ovo je potvrđeno i Drugostepenom presudom u predmetu *Čelebići*, par. 256.

²²³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 266.

²²³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 196-98. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 76.

²²⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

²²⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239.

²²⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 383. Ovo je potvrđeno i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 241. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69: “Pokazatelji efektivne kontrole više su stvar dokaza nego materijalnog prava, i ti pokazatelji su ograničeni na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinilaca kada je to primjereno.” (citati izostavljeni).

²²⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386, u kom se citira Završni izvještaj Komisije eksperata na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti br. 780 (1992.), (UN Document S/1994/674), par. 58. Vidi i Presudu u predmetu *Naletilić*, par. 70-71.

²²⁴⁴ Presuda u predmetu *Naletilić*, par. 72.

ako je nadređeni raspolagao sredstvima da pribavi relevantne informacije o zločinu, a namjerno je propustio da to učini.²²⁴⁵

793. Treći element koji se mora utvrditi jeste da nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi ili kazni krivična djela svojih podređenih. Mjere koje je komandant dužan poduzeti ograničavaju se na one “koje su u njegovoj moći”, a to znači one mjere koje su “u granicama njegovih stvarnih mogućnosti”.²²⁴⁶ Komandant nije obavezan da ostvari nemoguće; on je, međutim, dužan da preduzme mjere koje su moguće u datim okolnostima,²²⁴⁷ uključujući i one koje možda izlaze iz okvira njegovih zakonskih nadležnosti.²²⁴⁸ Obaveza sprečavanja ili kažnjavanja može se, u nekim okolnostima, ispuniti tako što će se stvar prijaviti nadležnim vlastima.²²⁴⁹ Konačno, propuštanje da se preduzmu nužne i razumne mjere da se spriječi neko krivično djelo za koje je nadređeni znao ili imao razloga da zna ne može se nadoknaditi samo tako što će se podređeni naknadno kazniti za počinjenje tog djela.²²⁵⁰

2. Zaključci u vezi s Vidojem Blagojevićem

794. Pretresno vijeće konstatuje da učestvovanje jedinica Bratunačke brigade u počinjenju zločina kako je gore utvrđeno povlači odgovornost pukovnika Blagojevića za pomaganje i podržavanje, uz određene izuzetke. U vezi s učestvovanjem pomenutih jedinica u operaciji ubistva, Pretresno vijeće je uvjeren da su one pružile praktičnu pomoć koja je uticala na izvršenje krivičnih djela ubistva i istrebljenja. Međutim, Pretresno vijeće ne može utvrditi da su oni “počinili” ijedno od krivičnih djela za koja se optuženi tereti po tačkama koje sadrže navode o ubistvu i istrebljenju. Stoga Pretresno vijeće ne može precizno identifikovati konkretne počiniocje koje je pukovnik Blagojević bio dužan kazniti.

795. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je Momir Nikolić, koji je bio potčinjen pukovniku Blagojeviću, počinio više krivičnih djela, uključujući barem progon. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je u jednom trenutku pukovnik Blagojević bio upoznat sa tim. Međutim, uzimajući u obzir da su se u periodu od jula do novembra 1995. starješine VRS-a nalazile na području

²²⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 227. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 61: “Jedna od dužnosti zapovjednika jeste da bude obaviješten o ponašanju svojih podređenih.”

²²⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395. Pretresno vijeće takođe ima u vidu stavove Žalbenog vijeća u vezi s komandnom odgovornošću generala Krstića, Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, fusnota br. 250.

²²⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 95.

²²⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395.

²²⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 335, potvrđena po žalbi, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72.

²²⁵⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 336. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 83: “Propust da se kazni i propust da se spriječi tiče se različitih krivičnih djela počinjenih u različito vrijeme: propust da se kazni tiče se krivičnih djela koje su podređeni već počinili, dok se propust da se spriječi tiče budućih krivičnih djela podređenih.”

Srebrenice, gdje su izdavale naredbe i instrukcije, te uzimajući u obzir zaključke Pretresnog vijeća u vezi s funkcionalnim komandnim lancem organa bezbjednosti, Pretresno vijeće ne može zaključiti da je pukovnik Blagojević imao ‘efektivnu kontrolu’ nad Momikom Nikolićem u onoj mjeri u kojoj bi to bilo potrebno da se utvrdi odnos nadređeni-podređeni za svrhe člana 7(3) Statuta – odnosno, da je imao “stvarnu mogućnost da spriječi i kazni izvršenje tih prekršaja”.²²⁵¹ Pored toga, premda uviđa činjenicu da pukovnik Blagojević nije poduzeo mjere da spriječi ili kazni zločine Momira Nikolića, Pretresno vijeće je uvjeren da “nadređeni ne mora učiniti nemoguće”²²⁵² i da podnošenje izvještaja nadležnim organima nije, u okolnostima koje su vladale u to vrijeme, predstavljalo razumnu mjeru koja bi dovela do kažnjavanja Momira Nikolića.²²⁵³

796. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće zaključuje da vid odgovornosti na osnovu člana 7(1) - a naročito pomaganje i podržavanje počinjenja krivičnih djela koja su dokazana – na najbolji način odražava krivičnu odgovornost pukovnika Blagojevića.

---

²²⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 378. Ovo je potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 256.

²²⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 95.

²²⁵³ Kao što je konstatovalo Žalbeno vijeće u predmetu *Krstić*, i ovo Pretresno vijeće konstatuje da je najviše što je pukovnik Blagojević mogao učiniti kao komandant bilo da upotrebu svog ljudstva i sredstava za izvršenje ubistava prijavi Drinskom korpusu ili Glavnom štabu VRS-a i svom nadređenom, generalu Mladiću, upravo “onim ljudima koji su naredili vršenje pogubljenja i koji su u njima bili aktivni učesnici.” Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143, fusnota br. 250. Pored toga, Pretresno vijeće smatra da, premda je pukovnik Blagojević mogao pokušati da kazni svoje podređene za njihovo učešće u organizovanju pogubljenja, malo je vjerovatno da bi u to vrijeme imao podršku svojih nadređenih da to učini. Isto obrazloženje usvojilo je Žalbeno vijeće u predmetu *Krstić*. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 143, fusnota br. 250, u kojoj se citira Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 127, nepromijenjeno u žalbenom postupku;

VII. ZAKLJUČCI PRETRESNOG VIJEĆA

A. Optužbe protiv Vidoja Blagojevića

797. U vezi s optužbama podignutim protiv pukovnika Blagojevića, Pretresno vijeće konstatuje sljedeće:

- **Tačka 1B: Saučesništvo u genocidu**, kojim se tereti na osnovu članova 4(3)(e), 7(1) i 7(3) Statuta, počinjeno (a) ubijanjem pripadnika grupe pogubljenjem po prijekom postupku, i (b) nanošenjem teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe

Vidoje Blagojević **kriv** je za saučesništvo u genocidu pomaganjem i podržavanjem genocida na osnovu članova 4(3)(e) i 7(1) Statuta, počinjeno (a) ubijanjem pripadnika grupe i (b) nanošenjem teških tjelesnih ili duševnih povreda pripadnicima grupe.

- **Tačka 2: Istrebljenje**, kojim se tereti na osnovu članova 5(b), 7(1) i 7(3) Statuta.

Vidoje Blagojević **nije kriv** za istrebljenje, zločin protiv čovječnosti.

- **Tačka 3: Ubistvo**, kojim se tereti na osnovu članova 5(a), 7(1) i 7(3) Statuta, kako se navodi u paragrafu 45(a)(c)(d) i (f), paragrafu 46.1-46.12 i paragrafu 47(5) u vezi s Rešidom Sinanovićem
- **Tačka 4: Ubistvo**, kojim se tereti na osnovu članova 3, 7(1) i 7(3) Statuta, kojim se tereti u paragrafu 45(a)(c)(d) i (f), paragraf 46.1-46.12 i paragrafu 47(5) u vezi s Rešidom Sinanovićem

Vidoje Blagojević **nije kriv** za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti, odnosno kao kršenja zakona ili običaja ratovanja u vezi s paragrafima 46.1-46.12 i 47(5).

Vidoje Blagojević **kriv** je za pomaganje i podržavanje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti i kao kršenja zakona ili običaja ratovanja u vezi s paragrafom 45(a)(c)(d) i (f).

- **Tačka 5: Progon**, kojim se tereti na osnovu članova 5(h), 7(1) i 7(3) Statuta, počinjen (a) ubistvom više hiljada civila bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nehumanim postupanjem prema civilima bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i u Potočarima, (d) uništavanjem lične imovine i stvari bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave

Vidoje Blagojević **kriv** je za pomaganje i podržavanje progona, zločina protiv čovječnosti, počinjenog ubistvima, okrutnim i nehumanim postupanjem, terorisanjem civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i u Potočarima, te prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave.

- **Tačka 6: Nehumana djela (Prisilno premještanje)**, kojim se tereti na osnovu članova 5(i), 7(1) i 7(3) Statuta

Vidoje Blagojević **kriv** je za pomaganje i podržavanje drugih nehumanih djela (prisilnog premještanja), zločina protiv čovječnosti.

B. Optužbe protiv Dragana Jokića

798. U vezi s optužbama podignutim protiv Dragana Jokića, Pretresno vijeće zaključuje sljedeće:

- **Tačka 2: Istrebljenje**, kojim se tereti na osnovu članova 5(b) i 7(1) Statuta.

Dragan Jokić kriv je za istrebljenje, zločin protiv čovječnosti.

- **Tačka 3: Ubistvo**, kojim se tereti na osnovu članova 5(a) i 7(1) Statuta, kako se navodi u paragrafu 46.1-12 i paragrafu 47.6.
- **Tačka 4: Ubistvo**, kojim se tereti na osnovu članova 3 i 7(1) Statuta, kako se navodi u paragrafu 46.1-12 i paragrafu 47.6.

Dragan Jokić **nije kriv** za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja u vezi s paragrafima 46.1, 46.2, 46.3, 46.4, 46.5, 46.7, 46.8, 46.9, 46.11 i 47.6.

Dragan Jokić **kriv** je za pomaganje i podržavanje ubistva, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja u vezi s paragrafima 46.6, 46.10 i 46.12.

- **Tačka 5: Progon**, kojim se tereti na osnovu članova 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom hiljada civila bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nehumanim postupanjem prema civilima bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i u Potočarima, te (d) uništavanjem lične imovine i stvari bosanskih Muslimana.

Dragan Jokić **kriv** je za pomaganje i podržavanje progona, zločina protiv čovječnosti, počinjenog ubistvom.

VIII. KUMULATIVNE OSUDE

A. Kumulativne osude

799. Uvriježena sudska praksa Međunarodnog suda jeste da su višestruke osude, koje se izriču na osnovu različitih odredbi Statuta, ali se temelje na istom ponašanju, dopuštene samo ako svaka od tih odredbi Statuta sadrži bitno različit element koji nije sadržan u drugoj odredbi.²²⁵⁴ Određeni element se bitno razlikuje od drugog ako nalaže dokazivanje činjenice koja se ne traži za drugi element.²²⁵⁵ Kada ovaj kriterijum nije ispunjen, izreći će se osuda samo na osnovu uže definisane odredbe.²²⁵⁶ Pod uže definisano krivično djelo podvodi se ono koje je šire definisano, budući da počinjenje prvog djela nužno povlači počinjenje drugog djela.²²⁵⁷

1. Ubistvo na osnovu članova 3 i 5 Statuta

800. Osude koje se zasnivaju na istom ponašanju u vezi s optužbama podignutim na osnovu članova 3 i 5 Statuta mogu se kumulirati budući da opšti uslovi koji su predviđeni u ta dva člana sadrže bitno različite elemente.²²⁵⁸ Bitno različit element u članu 3 jeste pretpostavka postojanja bliske veze između djela optuženog i oružanog sukoba, dok član 5 nalaže da napad bude rsprostranjen ili sistematski i usmjeren protiv civilnog stanovništva. Pretresno vijeće stoga zaključuje da je izricanje i osude za ubistvo na osnovu člana 3 (tačka 4) i osude za ubistvo na osnovu člana 5 (tačka 3), pri čemu se obje osude zasnivaju na istom ponašanju, u principu dopušteno.

²²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 78; Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168; Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 135, 146. Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 217. Ovaj pristup takođe je usvojilo Žalbeno vijeće MKSR-a. Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 363.

²²⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 78; Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168, 173; Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 217.

²²⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 413. Ovaj kriterijum, koji se sastoji iz dva koraka, obično se naziva 'test iz predmeta *Čelebići*'. Vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 79; Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168; Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 217.

²²⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 217.

²²⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 82. Štaviše, Žalbeno vijeće u predmetu *Kunarac* potvrdilo je da su osude za isto ponašanje na osnovu člana 3 Statuta i člana 5 Statuta dopustive, smatrajući da je namjera Savjeta bezbjednosti bila da se osude za isto ponašanje, koje predstavlja različita krivična djela, mogu izreći po više članova Statuta. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, u kojoj se citira Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 176 i 178; i Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 674.

2. Istrebljenje (član 5) i ubistvo na osnovu člana 3 Statuta

801. Iz razloga koji su dati u prethodnom paragrafu, Pretresno vijeće konstatuje da se mogu izreći osude i za istrebljenje na osnovu člana 5 (tačka 2) i za ubistvo na osnovu člana 3 Statuta (tačka 4).

3. Istrebljenje i ubistvo na osnovu člana 5 Statuta

802. Žalbeno vijeće je nedavno ocijenilo da osude za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i za istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, zasnovane na istom činjeničnom stanju, ne mogu biti kumulativne.²²⁵⁹ Žalbeno vijeće je obrazložilo da “[u]bistvo kao zločin protiv čovječnosti ne sadrži bitno različit element od istrebljenja kao zločina protiv čovječnosti; oba ova djela uključuju ubijanje u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, a jedini element na osnovu kog se ova krivična djela međusobno razlikuju jeste uslov za krivično djelo istrebljenja da se ubijanje vrši u masovnim razmjerama.”²²⁶⁰

803. Pretresno vijeće stoga konstatuje da se ne mogu izreći osude i za istrebljenje (tačka 2) i za ubistvo na osnovu člana 5 (tačka 3).

4. Progon i drugi zločini na osnovu člana 5

804. Stanovište Žalbenog vijeća je sve donedavno bilo da nije dopuštena kumulacija osuda za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5 Statuta i za neko drugo krivično djelo po članu 5 Statuta, zasnovana na istim djelima. Žalbeno vijeće u predmetu *Vasiljević* konstatovalo je da je nedopustivo da se izrekne osuda i za progon i osude za ubistvo i nehumana djela na osnovu člana 5, kada se osuda za progon zasniva na tim djelima.²²⁶¹ Žalbeno vijeće je konstatovalo sljedeće:

Pretresno vijeće je zaključilo da su za progon prema članu 5(h) Statuta [...] potrebni materijalno različiti elementi čina diskriminacije i diskriminatorne namjere, što znači da je to djelo *uže definisano* od ubistva kao zločina protiv čovječnosti prema članu 5(a) Statuta [...] i nehumanih djela kao zločina protiv čovječnosti na osnovu člana 5(i) Statuta [...]. Žalbeno

²²⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 542, u kom se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema and Ruzindana*, par. 647-650; Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 422; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 957; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 500-505. Drugačiji stav je usvojen u Prvostepenoj presudi u predmetu *Akayesu*, u kom je za niz optužbi za ubistva imenovanih žrtava zaključeno da zajedno čine istrebljenje, a *Akayesu* je osuđen i za ubistvo i za istrebljenje. Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 744. Vidi i par. 469-470. Te osude su potvrđene u žalbenom postupku. Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, Dispozitiv. Za sličan pristup se opredijelilo i Pretresno vijeće u predmetu *Stakić*, koje je zaključilo da je da bi se dala tačna slika ukupnosti kažnjivog ponašanja optuženog, kako prema pojedinačnim žrtvama tako i prema grupama žrtava u širokim razmjerama, u principu dopustivo da se izreknu osude i za istrebljenje i za ubistvo na osnovu člana 5. Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 877.

²²⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 542.

²²⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 135, 146.

vijeće proglašava žalioca krivim za pomaganje i podržavanje [...] krivičnog djela progona prema članu 5(h) Statuta, *počinjeno* ubistvom petorice Muslimana[...].²²⁶²

805. Do istog zaključka došlo je Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac*, koje je zaključilo da “nehumana djela kao krivično djelo progona obuhvataju nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti.”²²⁶³

806. Ovaj isti pristup potvrđen je u predmetu *Krstić* u kome je Žalbeno vijeće konstatovalo sljedeće:

[K]ada se optužba za progon temelji na ubistvu i nehumanim djelima, i kad se takva optužba dokaže, optužba ne mora dokazati nikakve dodatne činjenice kako bi postigla osudu i za ubistvo [...]. Postojanje dokaza da je optuženi počinio progon putem ubistava [...] *nužno* podrazumijeva i da je dokazano počinjenje ubistva i nehumanih djela na osnovu člana 5. Ta djela su tada obuhvaćena krivičnim djelom progona.²²⁶⁴

807. Žalbeno vijeće u predmetu *Kordić i Čerkez* odstupilo je, međutim, od ove sudske prakse²²⁶⁵ i stalo na stanovište da je kumulacija osude za progon kao zločin protiv čovječnosti iz člana 5 Statuta i osude za neko drugo krivično djelo iz člana 5 Statuta, ako se obje osude zasnivaju na istom kažnjivom ponašanju, dopustiva.²²⁶⁶ Žalbeno vijeće je smatralo da “ubjedljivi razlozi” opravdavaju odstupanje od gorenavedene sudske prakse, za koju je konstatovalo da predstavlja “netačnu primjenu testa iz predmeta *Čelebići* na osude u okviru člana 5”,²²⁶⁷ i konstatovalo sljedeće:

[...] Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* izričito je odbacilo pristup koji uzima u obzir stvarno ponašanje optuženog kao kriterijum za utvrđivanje da li su višestruke osude za takvo ponašanje dopustive. Umjesto toga, traži se pravna ocjena obilježja krivičnih djela iz Statuta koja sankcionišu ponašanja za koja je optuženom izrečena osuda. Mora se razmotriti da li svako djelo za koje se on tereti sadrži bitno različita obilježja koja nisu obuhvaćena nekim drugim krivičnim djelom; odnosno, da li predmetno krivično djelo ima neko obilježje koje iziskuje dokazivanje činjenice koje nije bilo potrebno kod drugog krivičnog djela.²²⁶⁸

²²⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 146-147 (naglasak dodat), i Dispozitiv.

²²⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 188, i Dispozitiv u vezi s nehumanim djelima i progonom. U istom predmetu Žalbeno vijeće je potvrdilo stanovište Pretresnog vijeća da su osude u okviru člana 5 za zatvaranje i progon – kao zločine protiv čovječnosti – nedopustivo kumulativne i, kada je progon počinjen zatvaranjem, onda je isto njime obuhvaćeno. Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 438, 503 i 534, potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac* (vidi par. 41 i Dispozitiv u vezi s progonom i zatvaranjem kao zločinima protiv čovječnosti).

²²⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 232 (naglasak u originalu).

²²⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, i Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*. Ovu sudsku praksu su nedavno slijedila i pretresna vijeća u predmetima *Naletilić i Martinović*, *Stakić*, *Simić i drugi*, te *Brđanin*.

²²⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040-43.

²²⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040, u kom se navodi Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107-109. Prema Žalbenom vijeću u predmetu *Kordić i Čerkez*, gorenavedeni predmeti su “u direktnoj suprotnosti s obrazloženjem i pravilnom primjenom testa” Žalbenog vijeća u predmetima *Jelisić*, *Kupreškić*, *Kunarac* i *Musema*. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040.

²²⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040. Dvoje od petoro sudija Žalbenog vijeća nije se složilo sa stavom većine. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, Zajedničko suprotno mišljenje sudije Schomburga i sudije Güneya o kumulativnim osudama, par. 1-13.

808. U vezi s pitanjem kumulativnih osuda za progon kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 5(h) Statuta i za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 5(a) Statuta, Žalbeno vijeće je konstatovalo sljedeće:

... definicija progona sadrži bitno različite elemente koji nisu prisutni u definiciji ubistva na osnovu člana 5 Statuta: uslov da se dokaže da je nekom radnjom ili propustom učinjena stvarna diskriminacija, odnosno, da su ta radnja ili propust učinjeni s konkretnom namjerom vršenja diskriminacije. Za razliku od progona, ubistvo pretpostavlja dokazivanje da je optuženi prouzrokovao smrt jedne ili više osoba, bez obzira na to da li je radnjom ili propustom koji su prouzrokovali smrt učinjena stvarna diskriminacija ili su takva radnja ili propust učinjeni s konkretnom namjerom vršenja diskriminacije.²²⁶⁹

809. Kada je riječ o kumulativnim osudama i za progon i za druga nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti na osnovu člana 5(i) Statuta, Žalbeno vijeće je konstatovalo sljedeće:

... definicija progona sadrži bitno različite elemente koji nisu prisutni u definiciji drugih nehumanih djela na osnovu člana 5 Statuta: uslov da se dokaže da se nekom radnjom ili propustom vrši stvarna diskriminacija, *odnosno*, da su ta radnja ili propust učinjeni s konkretnom namjerom vršenja diskriminacije. Za razliku od progona, druga nehumana djela pretpostavljaju dokazivanje da je optuženi svojom radnjom ili propustom nanio teške tjelesne ili duševne povrede žrtvama, bez obzira na to da li je tom radnjom ili propustom učinjena stvarna diskriminacija ili su takva radnja ili propust učinjeni s konkretnom namjerom vršenja diskriminacije.²²⁷⁰

Stoga je Žalbeno vijeće zaključilo da su kumulativne osude koje se zasnivaju na istim djelima na osnovu člana 5 Statuta dopustive u odnosu na ove zločine.²²⁷¹

810. Podsjećajući na obavezujuću snagu odluka Žalbenog vijeća Međunarodnog suda za pretresna vijeća,²²⁷² i u svjetlu najnovije izreke Žalbenog vijeća, ovo Pretresno vijeće konstatuje da osude za ubistvo po članu 5 (tačka 3) i za progon u čijoj osnovi leži djelo ubistva (tačka 5), kada se obje osude zasnivaju na istim djelima, u principu jesu dopustive. Isto tako, osude za druga nehumana djela (prisilno premještanje) na osnovu člana 5 (tačka 6) i za progon u čijoj osnovi leži djelo prisilnog premještanja (tačka 5) takođe su u principu dopustive.

²²⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041.

²²⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1042.

²²⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041-42.

²²⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 540.

IX. ODMJERAVANJE KAZNE

A. Mjerodavno pravo Međunarodnog suda

811. Član 24 Statuta propisuje kazne koje se mogu izreći na osnovu osuđujuće presude pred Međunarodnim sudom i faktore koje treba uzeti u obzir prilikom utvrđivanja kazne osuđenima.

Član 24

Krivične sankcije

1. Krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno vijeće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.
2. Prilikom izricanja kazni, pretresna vijeća uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog djela i ličnih prilika osuđenika.
3. Uz kaznu zatvora, pretresna vijeća mogu naložiti povrat eventualne imovine i imovinske koristi stečene kažnjivim ponašanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima.

812. Pravilo 101 Pravilnika sadrži odredbe koje se primjenjuju na kaznu zatvora.

Pravilo 101

Kazne

- (A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.
- (B) Prilikom odmjeravanja kazne pretresno vijeće uzima u obzir faktore spomenute u članu 24(2) Statuta, te faktore kao što su:
  - (i) sve otežavajuće okolnosti;
  - (ii) sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude;
  - (iii) opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;
  - (iv) eventualno vrijeme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto djelo koju je eventualno izrekao nacionalni sud u skladu s članom 10 (3) Statuta.
- (C) Osuđenom će se uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

813. Izvršenje kazne regulisano je odredbama člana 27 Statuta.²²⁷³

²²⁷³ Član 27 predviđa: Kazna zatvora izdržava se u državi koju Međunarodni sud odredi s popisa država koje su Savjetu bezbjednosti izrazile spremnost da prihvate osuđene osobe. Kazna zatvora izdržava se u skladu s važećim zakonskim propisima dotične države i pod nadzorom Međunarodnog suda.

B. Principi i svrhe kažnjavanja

814. Međunarodni sud osnovan je radi krivičnog gonjenja osoba s određenog područja, konkretno bivše Jugoslavije, za krivična djela počinjena u jednoj specifičnoj situaciji, a na osnovu međunarodnog prava. Kazna stoga mora odražavati i vapaje za pravdom osoba koje su – posredno ili neposredno – bile žrtve zločina, kao i reakciju na apele međunarodne zajednice u cjelini da se stane na kraj nekažnjivosti za masovna kršenja ljudskih prava i zločine počinjene tokom oružanih sukoba.

815. Uprkos ogromnim razmjerama baze zločina na kojoj se zasniva ovaj predmet, Pretresno vijeće mora stalno imati u vidu činjenicu da je, kao i u svim drugim predmetima pred Međunarodnim sudom, u ovom predmetu pozvano da odmjeri kaznu dvjema osobama, i to isključivo na osnovu njihovog konkretnog ponašanja i prilika tih osoba.

816. Budući da Međunarodni sud primjenjuje međunarodno pravo, dužan je posvetiti odgovarajuću pažnju implikacijama primjene međunarodno priznatih normi i principa na globalnom nivou. Stoga, pretresno vijeće mora obaveze koje ima prema optuženima pojedinačno razmatrati u svjetlu svoje odgovornosti za očuvanje svrhe i principa međunarodnog krivičnog prava. Ovaj zadatak poprima naročitu težinu kada je riječ o kažnjavanju. Letimičan pogled na istoriju kažnjavanja pokazuje da oblici kažnjavanja odražavaju norme i vrijednosti određenog društva u dato vrijeme. Ovo Pretresno vijeće mora razlučiti temeljne principe i logičke osnove kažnjavanja koji će odražavati potrebe kako društva u bivšoj Jugoslaviji, tako i međunarodne zajednice.

817. Pretresno vijeće konstatuje da su svrhe kažnjavanja koje su definisane u sudskoj praksi Međunarodnog suda retribucija, prevencija i prevaspitanje.

818. Pretresno vijeće primjećuje da je, u samoj formulaciji člana 24(2) Statuta i kasnijoj praksi Međunarodnog suda, koja je bila usredsređena na težinu krivičnog djela kao primaran kriterijum za utvrđivanje kazne, retribucija ili “sljedovanje prema zasluži”, kao svrha kažnjavanja, na istaknutom mjestu.²²⁷⁴ U svjetlu svrhe Međunarodnog suda i međunarodnog humanitarnog prava uopšte, Pretresno vijeće shvata retribuciju kao izraz osude i zgražanja međunarodne zajednice povodom tako teških kršenja i zanemarivanja temeljnih ljudskih prava u vrijeme kada su ljudi

²²⁷⁴ Vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 806, Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 185.

najranjiviji, odnosno tokom oružanog sukoba.²²⁷⁵ Radi se takođe o uvažavanju povreda i patnji nanesenih žrtvama.

819. Pored toga, u kontekstu međunarodnog krivičnog pravosuđa, retribucija se shvata kao nedvosmislena izjava međunarodne zajednice da će zločini biti kažnjeni i da nekažnjivost neće proći. Uvid u težinu krivičnog djela, uzimajući u obzir ulogu optuženog u njegovom počinjenju i posljedice koje je ono imalo po žrtve, trebaju služiti kao orijentiri pretresnom vijeću prilikom odmjeravanja kazne koju valja izreći kako bi se izrazilo zgražanje i osuda međunarodne zajednice u odnosu na počinjene zločine.

820. Kažnjavanje obično odražava društvene norme ili običaje određenog društva. Iz tog razloga, Pretresno vijeće je uzelo u obzir svrhe kažnjavanja koje su navedene u Krivičnom zakonu SFRJ. Prema odredbama Krivičnog zakona SFRJ, svrhe kažnjavanja su sljedeće:

(1) sprečavanje učinioca da čini krivična dela i njegovo prevaspitavanje; (2) vaspitni uticaj na druge da ne čine krivična dela; (3) jačanje morala socijalističkog samoupravnog društva i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti i discipline građana.²²⁷⁶

821. Dakle, glavne svrhe kažnjavanja u bivšoj Jugoslaviji bile su prevencija, specijalna i opšta, te prevaspitavanje. Treća svrha, kako je tumači Pretresno vijeće, obuhvata koncepte javne sigurnosti i zaštite, kao i ostvarivanje vladavine prava. Vijeće primjećuje da je ova treća svrha u saglasnosti sa ciljevima utvrđenim u sudskoj praksi ovog Međunarodnog suda.²²⁷⁷

822. Preventivno dejstvo kažnjavanja sastoji se u odvratanju od počinjenja sličnih krivičnih djela. Glavni cilj koji se nastoji postići jeste da se počinitelj odvraća od budućeg vršenja protivpravnih radnji (individualna ili specijalna prevencija), ali se pretpostavlja da kažnjavanje utiče na to da se druge osobe odvrata od počinjenja iste vrste krivičnih djela predviđenih zakonom (opšta prevencija).²²⁷⁸ Žalbeno vijeće je među osobe na koje je usmjerena preventivna svrha izričito uvrstilo komandante.²²⁷⁹ Komandna odgovornost prepoznaje jedinstvenu ulogu

²²⁷⁵ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 185, Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 848.

²²⁷⁶ Krivični zakon SFRJ (1976), član 33. Vidi i Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, objavljen u "Službenom listu Federacije Bosne i Hercegovine", br. 43-98 (1998), član 38, u kom se navode dvije svrhe kažnjavanja: "(1) sprečavanje učinitelja da vrši krivična djela i njegov preodgoj; (2) preventivni utjecaj na druge da ne čine krivična djela."

²²⁷⁷ Vidi npr. Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1073, 1080, u kojoj se kao druga svrha kažnjavanja navodi: "pojedninačna i opšta afirmativna prevencija usmjerena na podizanje pravne svijesti optuženog, žrtava, njihovih srodnika, svjedoka, i šire javnosti, kako bi ih se uvjerilo da se pravni sistem provodi i primjenjuje"; te Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 678.

²²⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, fusnota 1420, u kojoj se citira Presuda o kazni u predmetu *Babić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806.

²²⁷⁹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1073; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 678, u kom se navodi sljedeća svrha: "individualno i opšte odvratanje u odnosu na optuženog i, posebno, na zapovjednike u sličnim situacijama ubuduće."

pretpostavljenog – a naročito obavezu koju snose vojni komandanti²²⁸⁰ – u ostvarivanju i obezbjeđenju poštovanja pravila međunarodnog humanitarnog prava.²²⁸¹ Kada je riječ o članu 87 Dopunskog protokola I ("Dužnosti komandanta"), odredbi na kojoj se u velikoj mjeri zasniva član 7(3) Statuta Međunarodnog suda, u Komentaru uz Dopunske protokole se navodi sljedeće:

Ovdje smo zaokupljeni samom suštinom problema provedbe ugovornih pravila na terenu. [...] Ustvari, komandanti imaju odlučujuću ulogu. Bez obzira na to da li se radi o bojišnici, okupiranim teritorijama ili mjestima interniranja, nužne mjere za pravilnu primjenu [Ženevskih] konvencija i Protokola moraju se poduzeti na nivou jedinica, tako da se izbjegne opasan raskorak između obaveza koje su preuzele strane u sukobu i ponašanja pojedinaca. Na tom nivou, sve zavisi od komandanata, a bez njihovog savjesnog nadzora, nije vjerovatno da će se opšta pravna načela djelotvorno provoditi.²²⁸²

823. Odredbama kao što je član 7(3) nastoji se osigurati da komandant ispuni svoju obavezu da utiče na potčinjene da se pridržavaju ratnih zakona i kazni svako njihovo kršenje, te time smanji broj tih kršenja, i one se moraju u potpunosti primjenjivati kada se za to steknu pravne pretpostavke.²²⁸³

824. Pretresno vijeće smatra da prilikom odmjeravanja kazne optuženom mora nastojati postići i treći cilj: prevaspitanje. Naročito u onim slučajevima kada je zločin počinjen na diskriminatorskoj osnovi, kao u ovom predmetu, ovaj proces refleksije – i slušanje žrtava kako svjedoče – može inspirirati toleranciju i razumijevanje "drugoga", čime se smanjuje rizik recidivizma.²²⁸⁴ Na taj način se unapređuju pomirenje i mir. Međutim, Pretresno vijeće napominje da, prilikom utvrđivanja kazne, neće pridavati prevelik značaj vaspitnoj svrsi kažnjavanja.

825. Da zaključimo, Pretresno vijeće podržava navedene principe kažnjavanja koji spremno stoje na raspolaganju radi unapređivanja vladavine prava i shvatanja da se kršenje zakona neće tolerisati.

²²⁸⁰ Pretresno vijeće podsjeća na opservacije Komisije eksperata koje se odnose na vojne komandante: "Vojni komandanti imaju posebne obaveze u odnosu na pripadnike oružanih snaga pod svojom komandom i druge osobe pod svojim nadzorom, da spriječe, i kada je to potrebno, zaustave [ratne zločine i zločine protiv čovječnosti] i da o tome izvijeste nadležne vlasti." Konačni izvještaj od 27. maja 1994., UN Doc. S/1994/674, par. 53.

²²⁸¹ Komentar uz Dopunske protokole u vezi s članom 86 ("Zanemarivanje dužnosti"), par. 3529: "[Z]načaj ove odredbe ne može se dovesti u sumnju," i u vezi s članom 87 ("Dužnosti komandanta"), par. 3562: "Cilj ovih tekstova je da se osigura da vojni komandanti na svim nivoima vrše ovlasti koje su im povjerene, kako u pogledu odredbi [sic] Konvencija i Protokola, tako i u pogledu drugih pravila službe vojske kojoj pripadaju. Takve ovlasti postoje u svim armijama." Vidi i *Hadžihasanović i drugi*, Odluka po zajedničkom prigovoru na nadležnost, par. 66, 197 i 200.

²²⁸² Komentar uz Dopunske protokole, par. 3450.

²²⁸³ Komisija eksperata u svom Konačnom izvještaju zauzela je sljedeći stav: "Doktrina komandne odgovornosti usmjerena je prvenstveno na vojne komandante pošto te osobe imaju ličnu obavezu da obezbijede održavanje discipline u jedinicama pod svojom komandom. Većina sudskih postupaka u kojima je razmatrana doktrina komandne odgovornosti ticala se optuženih koji su bili pripadnici vojnih ili paravojnih snaga. Politički lideri i politički funkcioneri takođe su u određenim okolnostima smatrani odgovornim po toj doktrini." Konačni izvještaj od 27. maja 1994., UN Doc. S/1994/674, par. 57.

²²⁸⁴ Vidi Presudu o kazni *Momiru Nikoliću*, par. 93.

C. Faktori kod odmjeravanja kazne

826. Član 24 Statuta i pravilo 101 Pravilnika daju okvir unutar kojeg Pretresno vijeće utvrđuje kaznu koju treba izreći. Ovi faktori nisu konačni, ali pružaju smjernice u nastojanju da se osigura da izrečena kazna bude pravedna i zasnovana na načelu ravnopravnosti.²²⁸⁵ Među faktorima koji se navode jesu težina krivičnog djela i lične prilike osuđenika, kao i praksa odmjeravanja kazne u bivšoj Jugoslaviji. Lične prilike osuđenika podrazumijevaju uzimanje u obzir otežavajućih i olakšavajućih okolnosti.

1. Izricanje kazni u bivšoj Jugoslaviji

827. U praksi Međunarodnog suda uvriježeno je stanovište da se praksa odmjeravanja kazni u bivšoj Jugoslaviji mora uzeti u obzir, ali da ipak nije obavezujuća za ovaj Međunarodni sud. Međunarodni sud bi navedenu praksu prije trebao koristiti kao pomoćno sredstvo prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne.²²⁸⁶ Pravilo 101(A) Pravilnika, koje predviđa ovlaštenje izricanja doživotne zatvorske kazne osuđenima, ukazuje na činjenicu da Pretresno vijeće nije vezano maksimalnim kaznama koje se mogu izreći u pojedinim nacionalnim pravnim sistemima.²²⁸⁷

828. Analizirajući praksu odmjeravanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, Pretresno vijeće uzima u obzir istorijske i političke okolnosti koje su karakteristične za to područje i njihove pravne posljedice: Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije usvojen je 1976. godine, a njegove odredbe su važile na cijeloj teritoriji bivše Jugoslavije do 1991. godine. Nakon raspada SFRJ, većina novonastalih država usvojila je u periodu od 1994. do 1998. godine vlastite krivične zakone, oslanjajući se u velikoj mjeri na odredbe Krivičnog zakona SFRJ.²²⁸⁸ U vrijeme na koje se odnosi ova Optužnica, u Bosni i Hercegovini se primjenjivao Krivični zakon SFRJ.

829. Pretresno vijeće ima u vidu krivična djela i kazne koje su se mogle izreći na osnovu krivičnog zakona u bivšoj Jugoslaviji. Član 34 Krivičnog zakona SFRJ propisuje vrste kazni koje se mogu izreći, uključujući smrtnu kaznu i kaznu zatvora.²²⁸⁹ Pored toga, u članu 38 Krivičnog zakona SFRJ navode se uslovi za izricanje kazne zatvora: premda se zatvorska kazna obično nije

²²⁸⁵ Vidi član 21(1) Statuta.

²²⁸⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 20, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 418, Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 117 i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813. Tužilaštvo tvrdi da takvu praksu odmjeravanja kazni treba koristiti kao sredstvo usmjeravanja, ali ne i ograničavanja, kod odmjeravanja odgovarajuće kazne. Podnesak Tužilaštva o odmjeravanju kazne, par. 31.

²²⁸⁷ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21.

²²⁸⁸ Vidi npr. Kazneni zakon Republike Hrvatske, koji je usvojen 19. septembra 1997. i stupio na snagu 1. januara 1998.; Krivični zakon Republike Makedonije, koji je usvojen 23. jula 1996. i stupio na snagu 1. novembra 1996. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, objavljen u Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine, br. 43-98, stupio je na snagu 28. novembra 1998. Krivični zakon Republike Srpske je objavljen u Službenom glasniku od 31. jula 2000. i, na osnovu člana 444, stupio na snagu 1. oktobra 2000.

mogla izreći za period duži od 15 godina, maksimum je bio 20 godina za ona krivična djela za koja je predviđena smrtna kazna.²²⁹⁰ Smrtna kazna je u nekim republikama SFRJ ukinuta ustavnim amandmanima iz 1977. godine, ali to nije bio slučaj i u Bosni i Hercegovini. Pretresno vijeće konstatuje da je 1998. godine, nakon što je u Bosni i Hercegovini ukinuta smrtna kazna u Federaciji Bosne i Hercegovine umjesto nje propisana kazna zatvora u trajanju od 20 do 40 godina za najteža krivična djela, a u Republici Srpskoj od oktobra 2000. kazna doživotnog zatvora.²²⁹¹

830. Glava XVI Krivičnog zakona SFRJ odnosi se na “Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava” i obuhvata krivična djela počinjena tokom oružanog sukoba. Član 142 Krivičnog zakona SFRJ predviđa kazne u rasponu od pet godina zatvora do najteže, smrtne kazne za kršenja međunarodnog prava u vrijeme rata ili oružanog sukoba.²²⁹² U daljnjim odredbama razrađuju se konkretna krivična djela i propisuju različite krivične sankcije.²²⁹³

2. Težina krivičnog djela

831. Član 24(2) Statuta propisuje da Pretresno vijeće, prilikom utvrđivanja kazne, mora uzeti u obzir težinu krivičnog djela. Kako je navedeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić*:

²²⁸⁹ U članu 34 Krivičnog zakona SFRJ navodi se sljedeće: “Za krivična dela mogu se krivično odgovornim učiniocima izreći ove kazne: 1) smrtna kazna; 2) zatvor; 3) novčana kazna; 4) konfiskacija imovine.”

²²⁹⁰ U članu 38 Krivičnog zakona SFRJ navodi se sljedeće: “Zatvor: (1) Zatvor ne može biti kraći od petnaest dana ni duži od petnaest godina. (2) Za krivična dela za koja je propisana smrtna kazna sud može izreći i zatvor od dvadeset godina. (3) Ako je za krivično delo učinjeno sa umišljajem propisan zatvor u trajanju od petnaest godina može se za teške oblike tog dela propisati i zatvor do dvadeset godina.”

²²⁹¹ Član 38 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine propisuje kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 20 do 40 godina za “najteže oblike teških krivičnih djela [...] učinjenih s umišljajem.” Član 32 Krivičnog zakona Republike Srpske, koji je stupio na snagu 1. oktobra 2000., predviđa kaznu doživotnog zatvora. Pored toga, član 451 predviđa sljedeće: “Pravosnažna i konačna smrtna kazna izrečena prije stupanja na snagu ovog Zakona zamijenice se kaznom doživotnog zatvora.”

²²⁹² U članu 142 Krivičnog zakona SFRJ (“Ratni zločin protiv civilnog stanovništva”) navodi se, u relevantnom dijelu, sljedeće: “Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije, naredi da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja, biološki, medicinski ili drugi naučni eksperimenti, nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja; raseljavanje ili preseljavanje ili prisilno odnarođjivanje ili prevođenje na drugu veru; prisiljavanje na prostituciju ili silovanja; primenjivanje mera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protivzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protivzakonita zatvaranja, lišavanje prava na pravilno i nepristrasno suđenje; prisiljavanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njenoj obaveštajnoj službi ili administraciji; prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjavanje stanovništva, konfiskovanje imovine, pljačkanje, [...] ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.”

²²⁹³ U članu 154 Krivičnog zakona SFRJ (“Rasna i druga diskriminacija”) navodi se, u relevantnom dijelu, sljedeće: 1) “Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti ili etničkom poreklu krši osnovna ljudska prava i slobode priznate od strane međunarodne zajednice, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina”. Pored toga, član 145 Krivičnog zakona SFRJ (“Organizovanje grupe i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina”) predviđa u relevantnom dijelu: “(1) Ko organizuje grupu radi vršenja krivičnih djela iz čl. 141 do 144 ovog zakona, kazniće se zatvorom najmanje pet godina. (2) Ko postane pripadnik grupe iz stava 1 ovog člana, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu. [...] (4) Ko poziva ili podstiče na izvršenje krivičnih djela iz čl. 141 do 144 ovog zakona, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.” Član 141 odnosi se na “genocid”. Član 143 odnosi se na “ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika”, a član 144 odnosi se na “ratni zločin protiv ratnih zarobljenika”.

Kazne koje valja izreći moraju odražavati inherentnu težinu kriminalnog ponašanja optuženih. Utvrđivanje težine zločina zahtijeva razmatranje osobitih okolnosti predmeta, kao i oblik i stepen sudjelovanja optuženih u zločinu.²²⁹⁴

832. Žalbeno vijeće usvojilo je stav da težina krivičnog djela predstavlja “lakmus test” za utvrđivanje odgovarajuće kazne.²²⁹⁵ Pored toga, Žalbeno vijeće je naglasilo da kaznu treba individualizirati, te da su stoga konkretne okolnosti predmeta od najvećeg značaja.²²⁹⁶

833. Pod “težinom krivičnog djela” Pretresno vijeće podrazumijeva da se moraju uzeti u obzir krivična djela za koja je svakom od optuženih izrečena osuđujuća presuda, kažnjivo ponašanje na kom se djelo generalno zasniva, te konkretna uloga Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića u počinjenju zločina.²²⁹⁷ Pored toga, Pretresno vijeće će uzeti u obzir uticaj zločina na žrtve.

834. Svi zločini za koje je nadležan ovaj Međunarodni sud imaju karakteristike “teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava.” Nema sumnje da se krivična djela za koja su optuženi u ovom predmetu proglašeni krivim s pravom tako nazivaju. Ne umanjujući težinu bilo kog drugog zločina, Pretresno vijeće konstatuje da dva krivična djela za koja su optuženi u ovom predmetu osuđeni zaslužuju posebnu pažnju zbog toga što su njihove žrtve birane na diskriminatorskoj osnovi: riječ je o genocidu i progonu kao zločinu protiv čovječnosti. Vidoje Blagojević je osuđen za saučesništvo u genocidu.²²⁹⁸ Iako nije utvrđeno da je on imao posebnu namjeru da uništi, u cjelini ili djelimično, neku nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu, utvrđeno je da je on pomagao i podržavao osobe koje su to činile, znajući da je takvo uništavanje namjera krivičnih djela čije je počinjenje pomogao. Krivično djelo progona je takođe naročito teško zbog toga što obuhvata brojna djela počinjena s diskriminatorskom namjerom.²²⁹⁹

835. U vezi s Vidojem Blagojevićem, Pretresno vijeće konstatuje da on nije bio među glavnim učesnicima u počinjenju zločina. Pretresno vijeće je konstatovalo da su komandanti iz Glavnog štaba i MUP-a doduše odigrali ključnu ulogu u osmišljavanju i provođenju zajedničkog plana da se poubija na hiljade muškaraca bosanskih Muslimana, te da se prisilno premjesti preko 30.000 bosanskih Muslimana, a da se doprinos Vidoja Blagojevića počinjenju zločina uglavnom sastojao u pružanju značajne pomoći u prisilnom premještanju – pomoći za koju je Pretresno vijeće zaključilo da je data bez njegovog znanja o organizovanoj operaciji ubistva – te zbog njegovog znanja o cilju da se eliminiše enklava bosanskih Muslimana Srebrenica. Pretresno vijeće mora

²²⁹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 852.

²²⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182 i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731, u kom se s odobravanjem citira Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1225.

²²⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101, u kom se s odobravanjem citira Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 852.

²²⁹⁷ Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 55; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 847.

²²⁹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 700; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 800, u kom se navodi Prvostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 16.

uzeti u obzir, međutim, da je praktična pomoć koju je on pružio u značajnoj mjeri uticala na počinjenje zločina genocida.

836. Dragan Jokić, kao ni Vidoje Blagojević, nije igrao ključnu ulogu u počinjenju zločina. Pored toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da on nije bio na komandnom položaju. On nije mogao samostalno izdavati naređenja, ali je naređenja pretpostavljenih prenosio pripadnicima Inženjerske čete Zvorničke brigade. Međutim, on je u značajnoj mjeri pomogao u počinjenju zločina upućivanjem mehanizacije Inženjerske čete na mjesta pogubljenja, te pripadnika Inženjerske čete radi učešća u operaciji pokopavanja.

837. Kampanja progona u ovom predmetu bila je ogromnih razmjera i obuhvatala je zločinački poduhvat ubistva više od 7.000 muškaraca bosanskih Muslimana i prisilnog premještanja više od 25.000 bosanskih Muslimana.

838. Žalbeno vijeće je konstatovalo da, s obzirom na to da faktori koje treba uzeti u obzir za pooštavanje ili ublažavanje kazne nisu konačno definisani u Statutu ni u Pravilniku, pretresna vijeća imaju široka diskreciona ovlaštenja prilikom odlučivanja o tome šta sve spada u te faktore.²³⁰⁰ Pretresno vijeće je prilikom utvrđivanja kazne dužno da uzme u obzir olakšavajuće okolnosti, ali težinu koju im treba pridati spada u domen slobodne ocjene Pretresnog vijeća.²³⁰¹

839. Tužilaštvo je podastrlo faktore odmjeravanja kazne Pretresnom vijeću na razmatranje prilikom odmjeravanja odgovarajuće kazne obojici optuženih. Blagojevićeva odbrana je u Završnom podnesku navela da Vidoja Blagojevića treba osloboditi svih optužbi kojima se tereti, ne navodeći nijedan argument u vezi s faktorima odmjeravanja kazne koje bi Pretresno vijeće trebalo razmotriti. O argumentima odbrane Dragana Jokića biće riječi dolje. Premda će Pretresno vijeće dolje iznijeti zajednički zaključak o otežavajućim i olakšavajućim okolnostima za obojicu optuženih, Vijeće napominje da je prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne, uzimalo u obzir *lične* prilike i ponašanje svakog od optuženih.

3. Otežavajuće okolnosti

840. Pravilo 101 (B)(i) Pravilnika nalaže da Pretresno vijeće, prilikom utvrđivanja kazne, ispita sve otežavajuće okolnosti u vezi sa zločinima za koje se optuženima izriče osuđujuća presuda. Težina koju treba pridati otežavajućim okolnostima spada u domen slobodne ocjene Pretresnog vijeća.²³⁰² Otežavajuće okolnosti moraju se dokazati van razumne sumnje.²³⁰³ Ako je neka

²²⁹⁹ Presuda o kazni u predmetu *Nikolić*, par. 105.

²³⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 780.

²³⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 777.

²³⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 777.

naročita okolnost uzeta u obzir kao element krivičnog djela o kojem je riječ, Pretresno vijeće primjećuje da ona neće biti smatrana i otežavajućom okolnošću.

(a) Okolnosti koje se odnose na obojicu optuženih

(i) Broj žrtava

841. Tužilaštvo tvrdi da, kao i Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić*, ovo Pretresno vijeće kao otežavajuću okolnost treba uzeti u obzir ogroman broj žrtava.²³⁰⁴ Premda se slaže da je broj žrtava krivičnih djela i Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića doista vrlo velik, Pretresno vijeće je mišljenja da su razmjeri počinjenih zločina sadržani u krivičnim djelima za koje je svaki od optuženih osuđen, konkretno saučesništva u genocidu, odnosno, istrebljenja.

(ii) Status, ranjivost žrtava i posljedice po žrtve

842. Tužilaštvo tvrdi da su ciljnu grupu činili uglavnom civili i da je ona obuhvatala žene, djecu i starije ljude.²³⁰⁵ Dalje se navodi da je “nasilje nad ljudima iz Srebrenice ostavilo na preživjelima teške i trajne štetne posljedice, kako fizičke tako i emocionalne.”²³⁰⁶ Tužilaštvo naglašava emocionalne povrede nanese djeci u ovoj zajednici, koja su takođe bila teško pogođena, a koja imaju problema sa učenjem i opšti strah od ljudi.²³⁰⁷ Takođe se tvrdi da djeca i odrasli iz ove zajednice “više nisu u stanju da zasnivaju ikakve društvene odnose.”²³⁰⁸

843. Budući da je status žrtava element definicije krivičnih djela za koje su optuženi proglašeni krivim, Pretresno vijeće taj faktor ne može smatrati otežavajućom okolnošću.

844. Pretresno vijeće naročito ukazuje na ranjivost žrtava, među kojima su bili žene, djeca i stariji ljudi, te zarobljeni i ranjeni muškarci. Sve te žrtve su bile bespomoćne i podvrgnute okrutnom postupanju od strane onih koji su ih zarobili. Stoga Pretresno vijeće zaključuje da to jeste otežavajuća okolnost.

845. Uvažavajući činjenicu da teške tjelesne i duševne povrede nanese žrtvama predstavljaju osnovu za neke osude, Pretresno vijeće se slaže sa tim da posljedice po žrtve predstavljaju otežavajuću okolnost u ovom predmetu. Uticaj događaja u Srebrenici na živote porodica koje su

²³⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763, Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 847 i Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 110.

²³⁰⁴ Završni podnesak Tužilaštva, par. 635, *u kom se citira* Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 784.

²³⁰⁵ Završni podnesak Tužilaštva, par. 637.

²³⁰⁶ Završni podnesak Tužilaštva, par. 638.

²³⁰⁷ Završni podnesak Tužilaštva, par. 640.

²³⁰⁸ Završni podnesak Tužilaštva, par. 641, *u kom se citira* Teufika Ibrahimefendić, KT. 5824.

pogođene može se opisati kao “srebrenički sindrom”.²³⁰⁹ Najstresniji traumatski događaj za preživjele iz Srebrenice je nestanak hiljada muškaraca, pri čemu je svaka žena pretrpjela gubitak supruga, oca, sina ili brata, a mnoge porodice još uvijek ne znaju istinu o sudbini svojih članova.²³¹⁰

(iii) Podaci o obrazovanju optuženih

846. Pretresno vijeće ne nalazi da su podaci o obrazovanju optuženih okolnost koja je direktno vezana za počinjenje krivičnog djela. U skladu s tim, Pretresno vijeće ovo neće smatrati otežavajućom okolnošću za optužene.

(b) Okolnosti koje se odnose na Vidoja Blagojevića

(i) Visok položaj optuženog i zloupotreba ovlaštenja

847. Tužilaštvo tvrdi da bi Pretresno vijeće trebalo uzeti u obzir visok položaj Vidoja Blagojevića kao otežavajuću okolnost.²³¹¹ Stav Tužilaštva je da je pukovnik Blagojević, kao komandant Bratunačke brigade, u zoni odgovornosti Bratunačke brigade bio treći u komandnoj liniji iza generala Mladića i Krstića.²³¹² Konačno, Tužilaštvo tvrdi da je pukovnik Blagojević bio “izuzetno visoko cijenjen” i da je zloupotrijebio svoj položaj vlasti i uticaja radi pružanja podrške zločinima.²³¹³

848. Pretresno vijeće je utvrdilo da uloga Vidoja Blagojevića u vezi sa zločinom za koji je osuđen nije bila uloga pretpostavljenog oficira koji izdaje naređenja, nego uloga komandanta koji je omogućio korištenje ljudstva i sredstava Bratunačke brigade pod njegovom komandom. Stoga Pretresno vijeće smatra da je uloga Vidoja Blagojevića u počinjenju zločina bila ograničena. U skladu s tim, Pretresno vijeće položaj vlasti i zloupotrebu ovlaštenja od strane Vidoja Blagojevića neće smatrati otežavajućom okolnošću.

(ii) Dobrovoljno učešće i dugotrajnost krivičnog djela

849. Tužilaštvo tvrdi da “dobrovoljno učešće optuženog u kampanji genocida i progona Muslimana iz Srebrenice treba smatrati otežavajućom okolnošću.”²³¹⁴ Pretresno vijeće je već ispitalo krivičnu odgovornost optuženog kako bi utvrdilo njegovu krivicu. Element dobrovoljnosti

²³⁰⁹ Presuda o kazni u predmetu *Nikolić*, par. 113, u kom se navodi svjedočenje Teufike Ibrahimfendić, KT. 5817-18.

²³¹⁰ Teufika Ibrahimfendić, KT. 5817-18. Vidi i iskaz svjedokinje P-205, koja je posvjedočila da se još uvijek nada da će se njezin suprug i sinovi vratiti. KT. 5761.

²³¹¹ Završni podnesak Tužilaštva, par. 629 i 630.

²³¹² Završni podnesak Tužilaštva, par. 629.

²³¹³ Završni podnesak Tužilaštva, par. 631.

ili spremnog učestvovanja predstavlja dio te analize i ne treba ga ponovo razmatrati kao otežavajuću okolnost.

4. Olakšavajuće okolnosti

850. Pravilo 101 (B)(ii) Pravilnika nalaže Pretresnom vijeću da prilikom utvrđivanja kazne uzme u obzir “sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude.” Među faktore koji su na Međunarodnom sudu do sada uzimani u obzir kao ublažavajući spadaju: dobrovoljna predaja,²³¹⁵ dobar karakter,²³¹⁶ porodične prilike,²³¹⁷ te kajanje.²³¹⁸ Olakšavajuće faktore treba utvrditi ocjenjivanjem vjerovatnoće, a ne van razumne sumnje.²³¹⁹

(a) Olakšavajuće okolnosti u vezi s Draganom Jokićem

851. Odbrana Dragana Jokića iznijela je više faktora u vezi s karakterom i ličnim prilikama Dragana Jokića za koje smatra da bi trebali biti uzeti u obzir kao olakšavajuće okolnosti. Pretresno vijeće će navedene faktore u opštim crtama razmotriti u nastavku.

(i) Dobar karakter

852. Odbrana Dragana Jokića tvrdi da je Dragan Jokić čovjek dobrog karaktera i da nikada nije osuđivan za krivična djela.²³²⁰ Posebna pažnja se posvećuje i činjenici da je, kada se Dragan Jokić prije rata formalno razveo od supruge, njemu povjereno starateljstvo nad sinom koji je tada bio maloljetan.²³²¹

853. Pretresno vijeće konstatuje da, uopšte uzevši, karakter optuženog prije počinjenja zločina nije faktor koji treba uzeti u obzir radi eventualnog ublažavanja kazne za zločine ovakve prirode.

854. Pretresnom vijeću podastrti su dokazi kojima se nastoji pokazati i karakter Dragana Jokića i činjenica da on nije vršio diskriminaciju bosanskih Muslimana. Dragan Jokić se pobrinuo da grupa dječaka bosanskih Muslimana bezbjedno prođe kroz minsko polje.²³²² Pretresno vijeće je ocijenilo ovaj dokaz u svjetlu činjenice da je Dragan Jokić osuđen za zločin progona, za koji je

²³¹⁴ Završni podnesak Tužilaštva, par. 632.

²³¹⁵ Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 107, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 430.

²³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 459, Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 519.

²³¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 284, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 362, 408 i Presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 26.

²³¹⁸ Prva presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 15-17, Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 94.

²³¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 847, Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 110 i Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 40.

²³²⁰ Završni podnesak Jokićeve odbrane, par. 356.

²³²¹ Završni podnesak Jokićeve odbrane, par. 357.

²³²² Brano Đurić, T. 11972-74.

potrebna diskriminatorna namjera. Pretresno vijeće smatra da taj čin, u vrijeme dok su trajale borbe, zaslužuje da bude uzet u obzir prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne. Pretresno vijeće će ga zato uzeti u obzir kao olakšavajuću okolnost.

(ii) Porodične prilike

855. Pretresno vijeće konstatuje da dokazi koji su izvedeni u vezi s porodičnim prilikama Dragana Jokića zaslužuju da budu uzeti u obzir radi eventualnog ublažavanja kazne. Od naročito značaja je činjenica da je on staratelj sina tinejdžera. Međutim, uzimajući u obzir težinu zločina, ovom faktoru neće biti pridana prevelika težina.

(iii) Dobrovoljna predaja i ponašanje prema Međunarodnom sudu

856. Jokićeva odbrana tvrdi da je Dragan Jokić ispunio sve obaveze prema Međunarodnom sudu. Došao je, kada je to od njega zatraženo, na dva razgovora s Tužilaštvom 1999. i 2000. Dalje se tvrdi da se Dragan Jokić 15. septembra 2001. dobrovoljno predao Međunarodnom sudu i da je bio prvi oficir VRS-a koji je to učinio. Konačno, odbrana ističe da je Dragan Jokić u potpunosti ispoštovao uslove za privremeno puštanje na slobodu koje je odredilo Žalbena vijeće.²³²³

857. Pretresno vijeće konstatuje da je Dragan Jokić sarađivao s Tužilaštvom. Došao je na dva razgovora s predstavnicima Tužilaštva i dobrovoljno se predao ovom Međunarodnom sudu. Stoga Pretresno vijeće navedenu činjenicu smatra olakšavajućom okolnošću.

(b) Olakšavajuće okolnosti za obojicu optuženih

(i) Ponašanje nakon počinjenja zločina

858. Pretresno vijeće je saslušalo iskaz o tome da je, nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma, Vidoje Blagojević bio aktivno angažovan na planiranju, rukovođenju i organizovanju sistema deminiranja u Vojsci Republike Srpske. Mihajlo Cvijetić je u svom iskazu rekao sljedeće:

On je bio učesnik u onoj prvoj konferenciji koja se održala u Beču, znači, početak 1996. godine, a onda kasnije od toga sastanka, znači, gospodin Blagojević je, znači, planirao, rukovodio i organizovao sistem deminiranja u Vojsci Republike Srpske, odnosno saradnju sa vojskom Federacije, odnosno sa SFOR-om i ostalim međunarodnim organizacijama. Vrlo korektna, vrlo obimna saradnja - vrlo kvalitetna saradnja, znači vrlo kvalitetna saradnja tako da je to, mislim, zaista jedan plodni period gospodina pukovnika Blagojevića na tome planu.²³²⁴

859. Mihajlo Cvijetić je u aktivnostima deminiranja takođe blisko sarađivao sa Draganom Jokićem. U vezi s učešćem Dragana Jokića u deminiranju, Cvijetić je rekao sljedeće:

²³²³ Završni podnesak Jokićeve odbrane, par. 391-395.

²³²⁴ Mihajlo Cvijetić, T. 12258-59.

Kada govorimo o ličnom angažovanju, ja ću još jednom ovde da ponovim svu tu složenost te kompletne situacije u kojoj smo se u to vrijeme našli. Ali ja govorim ovde, znači, da je gospodin Jokić, znači, lično sa pipalicom u ruci, sa šlemom, znači, lično, radio na deminiranju, odnosno na uklanjanju, uklanjanju mina - sve u cilju da povratak teče onako kako je to planirano i vi znate da su se sve te radnje odvijale, znači, u selima, naseljima u koje, u koje se trebalo vratiti, znači, pretežno muslimansko stanovništvo, znači pretežno muslimansko stanovništvo. To je tako bilo, mislim, takva nam je bila situacija i, prema tome, znači, Jokić je najpre, znači, lično, pa onda je, znači, obučio grupu, a onda kasnije u saradnji sa SFOR-om, znači, - tada nam je SFOR pomogao da se organizujemo - onda se, znači, kompletno uključio u tu, u tu aktivnost.

P. Dakle, da li je gospodin Jokić učestvovao i u obuci novih deminera?

Da, da. Znači, čim je prva obuka izvršena od strane SFOR-a, znači, obuka je odmah organizovana kod nas u jedinicama, znači, kojom je rukovodio gospodin Jokić.²³²⁵

860. Pretresno vijeće naglašava da osuđuje upotrebu mina kao sredstava ratovanja i potpuno podržava napore država i pojedinaca na deminiranju. Stoga, Pretresno vijeće smatra aktivnosti Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića na poslovima deminiranja olakšavajućom okolnošću.

---

²³²⁵ Mihajlo Cvijetić, T. 12248-49.

X. DISPOZITIV

Uzevši u obzir sve dokaze i argumente strana u postupku, i oslanjajući se na činjenice i pravne zaključke koje je u ovoj Presudi utvrdilo Pretresno vijeće, mi, sudije Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991., odlučujemo kako slijedi:

Proglašava se da optuženi **Vidoje Blagojević NIJE KRIV**, te se stoga oslobađa optužbi po sljedećim tačkama:

- **Tačka 2:** Istrebljenje

Proglašava se da optuženi **Vidoje Blagojević** nije kriv na osnovu člana 7(3) Statuta, ali da je **KRIV** na osnovu člana 7(1) Statuta, za pomaganje i podržavanje, po sljedećim tačkama:

- **Tačka 1B:** Saučesništvo radi počinjenja genocida;
- **Tačka 3:** Ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti;
- **Tačka 4:** Ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;
- **Tačka 5:** Progon, kao zločin protiv čovječnosti; i
- **Tačka 6:** Nehumana djela (prisilno premještanje)

Pretresno vijeće osuđuje **Vidoja Blagojevića** na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od **18 godina**.

Vidoje Blagojević je uhapšen i doveden u pritvor Međunarodnog suda 10. avgusta 2001. Prema tome, on je do danas u pritvoru proveo 1.256 dana. On ima pravo da mu se taj period uračuna u izdržavanje izrečene kazne, zajedno s periodom koji provede u pritvoru do donošenja odluke predsjednika na osnovu pravila 103(A) o državi u koju će biti upućen na izdržavanje kazne. Do donošenja te odluke ostaje u pritvoru.

U vezi sa sljedećom tačkom protiv **Dragana Jokića**, Pretresno vijeće **ODBIJA** izreći osudu po:

- **Tački 3:** Ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti

Optuženi **Dragan Jokić** proglašava se **KRIVIM** na osnovu člana 7(1) Statuta, za pomaganje i podržavanje, po sljedećim tačkama:

- **Tačka 2:** Istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti;
- **Tačka 4:** Ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja; i
- **Tačka 5:** Progon, kao zločin protiv čovječnosti

Pretno vijeće osuđuje **Dragana Jokića** na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od **9 godina**.

Dragan Jokić se dobrovoljno predao Međunarodnom sudu 15. avgusta 2001. Bio je privremeno pušten na slobodu do početka suđenja. Dakle, do danas je u pritvoru proveo 917 dana. On ima pravo da mu se taj period uračuna u izdržavanje izrečene kazne, zajedno s periodom koji proveo u pritvoru do donošenja odluke predsjednika na osnovu pravila 103(A) o državi u koju će biti upućen na izdržavanje kazne. Do donošenja te odluke ostaje u pritvoru.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je engleski tekst mjerodavan.

/potpis na originalu/

Liu Daqun,
predsjedavajući

/potpis na originalu/

Volodimir Vasilenko

/potpis na originalu/

Carmen Maria Argibay

Dana 17. januara 2005.,
U Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

I. DODATAK 1: GLOSAR

A. Podnesci u predmetu Tužilaštvo protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića

Pretpretresni podnesak Tužilaštva	Prosecution Amended Pre-Trial Brief /Izmijenjeni pretpretresni podnesak Tužilaštva/, 8. novembar 2002.
Blagojevićev pretpretresni podnesak	Accused Blagojević's Response to the Prosecution's Pre-Trial Brief Pursuant to Rule 65ter (F) /Odgovor optuženog Blagojevića na pretpretresni podnesak Tužilaštva u skladu s pravilom 65ter (F)/ 10. januar 2003.
Jokićev pretpretresni podnesak	Pre-Trial Brief of Dragan Jokić Pursuant to Rule 65 ter (F) of the Rules of Procedure and Evidence /Pretpretresni podnesak Dragana Jokića u skladu s pravilom 65ter (F) Pravilnika o postupku i dokazima/, 10. januar 2003.
Smjernice	Smjernice za određivanje standarda za prihvatanje dokaza, 23. april 2003., s dodatkom
Izmijenjena spojena optužnica	Izmijenjena spojena optužnica, predmet br. IT-02-60-T, 26. maj 2003.
Činjenice o kojima su se strane sporazumjele	Odluka po zahtjevu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno i dokumentarnih dokaza, 19. decembar 2003.
Blagojevićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Vidoje Blagojević's Motion for Judgement of Acquittal Pursuant to Rule 98 bis /Prijedlog Vidoja Blagojevića za donošenje oslobađajuće presude prema pravilu 98 bis/, 2. mart 2004.
Jokićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Redacted Defendant Dragan Jokić's Motion for Acquittal Pursuant to Rule 98 bis /Redigovana verzija Prijedloga optuženog Dragana Jokića za donošenje oslobađajuće presude prema pravilu 98 bis/, 2. mart 2004.
Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude	Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude prema pravilu 98 bis, 5. april 2004.
Završni podnesak Tužilaštva	Predmet br. IT-02-60-T, Prosecution's

Closing Brief /Završni podnesak Tužilaštva/,
6. oktobar 2004.

Završni podnesak Blagojevićeve odbrane

Final Brief of Vidoje Blagojević /Završni
podnesak Vidoja Blagojevića/, 27. septembar
2004.

Završni podnesak Jokićeve odbrane

Defendant Dragan Jokić's Final Trial Brief
/Završni pretresni podnesak optuženog
Dragana Jokića/, 27. septembar 2004.

B. Presude i odluke MKSJ-a

Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999.
Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1 –AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, februara 1999.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 30. juli 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužlac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.
Prva presuda o kazni u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-T, Presuda o kazni, 29. novembar 1996.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-T, Presuda, 5. decembar 2003.

Pretnesna odluka o zajedničkom prigovoru nadležnosti, u predmetu <i>Hadžihasanović i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-PT, Odluka o zajedničkom prigovoru nadležnosti, 12. novembar 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30-T, Presuda, 2. novembar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Naletilić</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka</i>

	<i>Martinovića</i> , predmet br. IT-98-34-T, Presuda, 31. mart 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-S, Presuda o kazni, 2. decembar 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Obrenović</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Obrenovića</i> , predmet br. IT-02-60/2-S, Presuda o kazni, 10. decembar 2003.
Odluka u predmetu <i>Ojdanić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića</i> , predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003.
Izdvojeno mišljenje sudije Hunta u predmetu <i>Ojdanić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića</i> , predmet br. IT-99-37-AR72, Izdvojeno mišljenje sudije Davida Hunta o Ojdanićevom prigovoru na nenadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003.
Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena u predmetu <i>Ojdanić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića</i> , predmet br. IT-99-37-AR72, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, 21. maj 2003.
Odluka na osnovu pravila 98 <i>bis</i> u predmetu <i>Sikirica</i>	<i>Tužilac protiv Duška Sikirice, Damira Došena i Dragana Kolundžije</i> , predmet br. IT-95-8-T, Presuda po prijedlozima odbrane za donošenje oslobađajuće presude, 3. septembar 2001.
Presuda o kazni u predmetu <i>Sikirica</i>	<i>Tužilac protiv Duška Sikirice i drugih</i> , predmet br. IT-95-8-S, Presuda o kazni, 13. novembar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Simić</i>	<i>Tužilac protiv Blagoja Simića i drugih</i> , predmet br. IT-95-9-T, Presuda, 17. oktobar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. juli 2003.
Odluka na osnovu pravila 98 <i>bis</i> u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Motion for Judgement of Acquittal Judgement /Prijedlog za donošenje oslobađajuće presude/, 31. oktobar 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br.: IT-

95-1-A, Presuda, 15. juli 1999.

Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-95-1-T, Presuda, 7. maj 1997.
Odluka po prijedlogu odbrane o dokazima iz druge ruke u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-T, Odluka po podnesku odbrane o dokazima iz druge ruke, 5. avgust 1996.
Presuda o kazni u predmetu <i>Todorović</i>	<i>Tužilac protiv Stevana Todorovića</i> , predmet br. IT-95-9/1-S, Presuda o kazni, 31. juli 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004.

C. Presude MKSR-a

Drugostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-A, Judgement /Presuda/, 1. juni 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Judgement /Presuda/, 2. septembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Bagilishema</i>	<i>Tužilac protiv Ignancea Bagilisheme</i> , predmet br. ICTR-95-1A-T
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kajelijeli</i>	<i>Tužilac protiv Juvénala Kajelijelija</i> , predmet br. ICTR-98-44A-T, Judgement and Sentence /Presuda i presuda o kazni/, 1. decembar 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Kambanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana Kambande</i> , predmet br. ICTR-97-23-S, Judgement /Presuda/, 4. septembar 1998.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kayishema</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-A, Judgement /Presuda/, 1. juni 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kayishema</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-T, Judgement /Presuda/, 21. maj 1999.

Drugostepena presuda u predmetu <i>Musema</i>	<i>Tužilac protiv Alfreda Museme</i> , predmet br. ICTR-96-13-A, Judgement /Presuda/, 16. novembar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Musema</i>	<i>Tužilac protiv Alfred Museme</i> , predmet br. ICTR-96-13-A, Judgement /Presuda/, 27. januar 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Ntagerura, Bagambiki i Imanishimwe</i>	<i>Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea</i> , predmet br. ICTR-99-46-T, Judgement and Sentence /Presuda i presuda o kazni/, 25. februar 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ntakirutimana</i>	<i>Tužilac protiv Elizaphana i Gérarda Ntakirutimane</i> , predmeti br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Judgement /Presuda/, 13. decembar 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Rutaganda</i>	<i>Tužilac protiv Georgea Rutagande</i> , predmet br. ICTR-96-3-T, Judgement and Sentence /Presuda i presuda o kazni/, 6. decembar 1999.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Semanza</i>	<i>Tužilac protiv Laurenta Semanze</i> , predmet br. ICTR-97-20-T, Judgement /Presuda/, 15. maj 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Serushago</i>	<i>Tužilac protiv Omara Serushaga</i> , predmet br. ICTR-98-39-S, Sentence /Presuda o kazni/, 5. februar 1999.

D. Spisak ostalih pravnih izvora

1. Nacionalni zakoni

Argentina	članovi 45-47, Código Penal de la República Argentina
Kina	članovi 25 i 27 Kineskog krivičnog zakona iz 1997.
Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
Sjedinjene Američke Države	pravilo 801(c), United States Federal Rules of Evidence

2. Međunarodni pravni instrumenti i komentari

Dopunski protokol 1	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), 12. decembar 1977.
Dopunski protokol 2	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), Ženeva, 12. decembar 1977.
Komentar uz Ženevsku konvenciju IV	Komentar uz Ženevsku konvenciju IV o zaštiti civila u ratu, 1949., Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1958.
Komentar uz Dopunske protokole	Komentar uz Dopunske protokole od 8. juna 1977. Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949., Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1987.
Statut MKSR-a	Statut Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu osnovanog Rezolucijom br. 955 Savjeta bezbjednosti
Ženevska konvencija I	Ženevska konvencija I za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, 12. avgust 1949.
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija III o postupanju sa ratnim zarobljenicima, 12. avgust 1949.
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata, 12. avgust 1949.
Konvencija o genocidu	Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948.
Nirnberški statut	Londonski sporazumi i u dodatku Statut Međunarodnog vojnog suda za krivično gonjenje i kažnjavanje glavnih njemačkih ratnih zločinaca, London, 8. avgust 1945.
Tokijski statut	Statut Međunarodnog vojnog suda za Daleki istok, Tokio, 19. januar 1946.

3. Odabrani spisak drugih pravnih izvora

Archbold, *Criminal Pleading, Evidence and Practice* /Iznošenje optužbi, dokaza i postupak u krivičnim predmetima/, Sweet and Maxwell, London, 2001.

May, Richard, *Criminal Evidence* /Dokazi u krivičnom postupku/, četvrto izdanje, London: Sweet & Maxwell, 1999.

Schabas, William A., *Genocide in International Law: The Crime of Crimes* /Genocid u međunarodnom pravu: zločin nad zločinima/, Cambridge University Press, 2000.

International Encyclopaedia of Laws, Criminal Law /Međunarodna pravna enciklopedija, Krivično pravo/, tom 5, Kluwer, 1993., Ujedinjeno Kraljevstvo

4. Izvještaji

Report of the Committee and Draft Convention Drawn up by the Committee /Izvještaj Odbora i Nacrt konvencije koju je sastavio Odbor/, Ad Hoc Committee on Genocide /Ad hoc odbor o genocidu/, E/794, 24. maj 1948.

International Law Commission Report, *Report of the International Law Commission on the work of its forty-eight session* /Izvještaj Komisije za međunarodno pravo o radu četrdeset osme sjednice/, 6. maj – 26. juli 1996., UNGA Official Records, 51. sjednica, Dodatak br.10 (A/51/10)

Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session /Izvještaj Komisije za međunarodno pravo o radu četrdeset osme sjednice/, 6. maj – 26. juli 1996., Documents of the United Nations General Assembly's 51st session /Dokumenti s 51. sjednice Generalne skupštine Ujedinjenih nacija/, Dodatak br. 10 (A/51/10), str. 97.

Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993) /Izvještaj Generalnog sekretara u skladu s paragrafom 2 Rezolucije br. 808 Savjeta bezbjednosti/, UNSC, UN Doc. S/25704 (1993.), par. 34, reprint u "ILM" /International Legal Materials/ br. 32 (1993.) 1163.

Final Report of the Commission of Experts, Established Pursuant to Security Council Resolution 780 /Konačni izvještaj Komisije eksperata ustanovljene u skladu s Rezolucijom br. 780 Savjeta bezbjednosti (1992.), UN Doc. S/1994/674, 27. maj 1994.

5. Rezolucije UN-a

Rezolucija Generalne skupštine UN-a 47/121, UN Doc. AG/Res/47/121 (18. decembar 1992.)

Rezolucija Generalne skupštine UN-a 96(I), 1 GAOR, prva sjednica, 55. sastanak, UN Doc. A/64/Add.1, 1947.

Rezolucija br. 836 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 4. juna 1993.

Rezolucija br. 819 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (1993.) od 16. aprila 1993.

6. Spisak skraćenica

ABiH	Armija Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
Blagojevićeva odbrana	optuženi Vidoje Blagojević i/ili Blagojevićevi branioci
CJB	Centar javne bezbjednosti
CSB	Centar službi bezbjednosti
Daytonski sporazumi	Sporazumi između Republike Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, parafirani u Daytonu 1. novembra 1995. i potpisani u Parizu 14. decembra 1995.
DP D/1	dokazni predmet odbrane optuženog Vidoja Blagojevića
DP D/3	dokazni predmet odbrane optuženog Dragana Jokića
DP P	dokazni predmet tužioca
28. divizija	28. divizija Armije Bosne i Hercegovine
Evropska konvencija o ljudskim pravima	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od 4. novembra 1950.
GAOR	General Assembly Official Records /Službeni dokumenti Generalne skupštine/
Holandski bataljon	Holandski bataljon UNPROFOR-a
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights /Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima/, 16. decembar 1966.
ILC	International Law Commission /Komisija za međunarodno pravo/
ILM	International Legal Materials /Međunarodni pravni dokumenti/
ILR	International Law Reports /Izvještaji o međunarodnom pravu/
IKM	istureno komandno mjesto
izjava prema pravilu 92bis	ime, izjava prema pravilu 92bis, u <u>ovom</u> predmetu (npr. ime, izjava shodno pravilu 92bis, str.1234)

JNA	Jugoslovenska narodna armija (Armija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije)
Jokićeva odbrana	optuženi Dragan Jokić i/ili branioci Dragana Jokića
KAT.	Stranica transkripta pretresa pred Žalbenim vijećem u predmetu <i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet IT-98-33-A. Obratiti pažnju na to da su sve stranice transkripta na koje se upućuje preuzete iz neslužbene, nepročišćene verzije transkripta, osim ako nije drugačije navedeno. Stoga su moguće manje nepodudarnosti u brojevima stranica te verzije i konačne verzije objavljenog transkripta.
KMT.	Stranice transkripta iz predmeta <i>Tužilac protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića</i> , predmeti br. IT-95-5-R61 i IT-95-18-R61, Pregled optužnica u skladu s pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima, 11. juli 1996. (Vidi bilješku pod KAT.)
KT.	Stranica transkripta pretresa pred Pretresnim vijećem u predmetu <i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet IT-98-33-T (Vidi bilješku pod KAT.)
Međunarodni sud	Vidi: MKSJ
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSJ ili Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKSR	Međunarodni krivični sud za gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga teška kršenja počinjena na teritoriji susjednih država od 1. januara 1994. do 31. decembra 1994.
MSP	Međunarodni sud pravde
MT.	Stranica transkripta pretresa pred Pretresnim vijećem u predmetu <i>Milošević</i> . (Vidi bilješku pod KAT); <i>Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , predmet br. IT-02-54-TMUP Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, ukoliko nije drugačije navedeno
NIOD	Nizozemski institut za ratnu dokumentaciju

NT.	Stranica transkripta s pretresa o odmjeravanju kazne u predmetu <i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , IT-02-61/1-S
odbrana	branioci optuženog
optuženi	pukovnik Vidoje Blagojević i major Dragan Jokić
osumnjичeni	osoba o kojoj tužilac posjeduje pouzdane informacije koje upućuju na to da je izvršila krivično djelo iz nadležnosti Međunarodnog suda
par.	paragraf, paragrafi
(jedinica/četa) PJP	jedinica/četa posebne policije
posmatrački položaj	posmatrački položaj
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju
RS	Republika Srpska, jedan od entiteta BiH
SDA	Stranka demokratske akcije
SDS	Srpska demokratska stranka
SFOR	Stabilisation Force /Stabilizacione snage/ (NATO - Bosna)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SJB	Stanica javne bezbjednosti
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora)
SRK	Sarajevsko-romanijski korpus
str.	stranica, stranice
strane u postupku	Tužilaštvo i odbrana u predmetu <i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i>
Statut	Statut Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju osnovanog Rezolucijom br. 827 Savjeta bezbjednosti
Statut MKSR-a	Statut Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu, osnovanog Rezolucijom br. 955 Savjeta bezbjednosti

T.	stranica transkripta pretresa pred Pretresnim vijećem (Vidi bilješku pod KMT)
TO	snage Teritorijalne odbrane
Tužilaštvo	Tužilaštvo/tužilac
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	United Nations High Commission for Refugees /Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice/
UNMO	United Nations Military Observer /Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija/
UNPROFOR	United Nations Protection Force /Zaštitne snage Ujedinjenih nacija/
VRS	Vojska Republike Srpske
zajednički član 3	član 3, zajednički za sve četiri Ženevske konvencije iz 1949.
žrtva	osoba protiv koje je navodno izvršeno krivično djelo iz nadležnosti Međunarodnog suda

II. DODATAK 2: PROCEDURALNI KONTEKST

A. Pretpretresni postupak

1. Hapšenje, Optužnica i dodjela branilaca

(a) Vidoje Blagojević

863. Dana 30. oktobra 1998., pukovnik Blagojević optužen je za genocid ili, alternativno, saučesništvo radi počinjenja genocida, istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona ili običaja ratovanja, te progone na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi kao zločin protiv čovječnosti, prema članu 7(1) i prema članu 7(3) Statuta.²³²⁶ Ta Optužnica je 27. oktobra 1999. izmijenjena; dodane su dvije nove optužbe, i to deportacija kao zločin protiv čovječnosti i nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti s prisilnim premještanjem u osnovi.²³²⁷ Optužnica je bila zapečaćena do hapšenja pukovnika Blagojevića.²³²⁸

864. Vidoja Blagojevića je SFOR uhapsio 10. avgusta 2001. godine. Prvi put je stupio pred sudiju Liu Daquna 16. avgusta 2001. godine. Negativno se izjasnio o krivici po svim tačkama Optužnice i naloženo je da se zadrži u pritvoru.²³²⁹ Predmet je dodijeljen Pretresnom vijeću III.²³³⁰

865. Vidoja Blagojevića je na prvom pristupanju Sudu zastupao privremeni branilac, g. Van der Spoel.²³³¹ Vidoje Blagojević je izjavio da nema sredstava za angažovanje branioca, nakon čega je utvrđeno da ispunjava uslove za dodjelu branioca. Sekretar Suda je Vidoju Blagojeviću, na njegov zahtjev, 5. septembra 2001. za branioca dodijelio Michaela Karnavasa.²³³² Suzana Tomanović je 25. septembra 2002, na zahtjev glavnog branioca, imenovana za kobranioca.²³³³

²³²⁶ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, Optužnica, predmet br. IT-98-33, 30. oktobar 1998. Sudija Florence Mumba je 2. novembra 1998. potvrdila optužnicu protiv Vidoja Blagojevića, Radislava Krstića i Vinka Pandurevića.

²³²⁷ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, Optužnica, predmet br. IT-98-33/1, 27. oktobar 1999. Postupak protiv pukovnika Vidoja Blagojevića razdvojen je od postupka protiv drugih optuženih.

²³²⁸ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, Optužnica, predmet br. IT-98-33-I, Nalog o pregledu Optužnice na osnovu člana 19 Statuta, 2. novembar 1998.

²³²⁹ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1, Nalog o zadržavanju u pritvoru, 16. avgust 2001.

²³³⁰ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1, Nalog predsjednika o dodjeli predmeta pretresnom vijeću, 16. avgust 2001. U sastavu Pretresnog vijeća III bili su: sudija Richard May, kao predsjedavajući sudija, sudija Patrick Robinson i sudija El Habib Fassi Fihri. Za pretpretresnog sudiju imenovan je sudija Fassi Fihri. *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1, Nalog kojim se imenuje pretpretresni sudija, 16. avgust 2001.

²³³¹ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1, prvo pristupanje Sudu, 16. avgust 2001.

²³³² *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1, Odluka sekretara Suda o imenovanju branioca od 3. septembra 2001., zavedena 5. septembra 2001.

²³³³ Odluka sekretara Suda, 31. avgust 2001.; Odluka sekretara Suda, 25. septembar 2002.

(b) Dragan Jokić

866. Sudija Liu Daqun je 30. maja 2001. potvrdio optužnicu protiv Dragana Jokića, no ona je ostala zapečaćena do 15. avgusta 2001.²³³⁴ Tom Optužnicom se Dragan Jokić tereti individualnom krivičnom odgovornošću za istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona ili običaja ratovanja, te progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao zločin protiv čovječnosti.

867. Dragan Jokić se dobrovoljno predao 15. avgusta 2001., a sudija Liu je naložio da se zadrži u pritvoru.²³³⁵ Dragan Jokić je 21. avgusta 2001. prvi put stupio pred sudiju Liua i negativno se izjasnio o krivici po svim tačkama Optužnice. Na osnovu Naloga predsjednika Suda, predmet *Tužilac protiv Dragana Jokića* dodijeljen je Pretresnom vijeću I.²³³⁶

868. Sekretar Suda je 20. avgusta 2001. godine imenovao gospodina Ivana Lawrencea za privremenog branioca Dragana Jokića. Dragan Jokić je izjavio da nema sredstava za angažovanje branioca,²³³⁷ te je 18. septembra 2001., za glavnog branioca Dragana Jokića imenovan Miodrag Stojanović.²³³⁸ Dana 5. februara 2002., Cynthia Sinatra je imenovana za kobranioca optuženog.²³³⁹ Po opozivu gđe Cynthije Sinatre, sekretar Suda je 8. januara 2004. za kobranioca imenovao Branka Lukića.²³⁴⁰

2. Spajanje predmeta

869. Među optuženima za događaje koji su uslijedili po padu Srebrenice bio je i Dragan Obrenović.²³⁴¹ Dragan Obrenović je uhapšen 15. aprila 2001. Prvi put je pristupio Sudu 18. aprila 2001.²³⁴² Dana 23. novembra 2001., njegov predmet dodijeljen je Pretresnom vijeću II.²³⁴³

870. Dana 11. septembra 2001., Tužilaštvo je svim trima pretresnim vijećima podnijelo zahtjev za spajanje optužnica protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Jokića i Dragana Obrenovića.²³⁴⁴

²³³⁴ *Tužilac protiv Dragana Jokića*, predmet br. IT-01-44, Optužnica. Ta Optužnica je podignuta 31. maja 2001.

²³³⁵ Nalog o zadržavanju u pritvoru, *Tužilac protiv Jokića*, predmet br. IT-01-44, 15. avgust 2001.

²³³⁶ *Tužilac protiv Jokića*, predmet br. IT-01-44, Nalog predsjednika Suda, 16. avgust 2001. U sastavu Pretresnog vijeća I bili su sudija Almiro Rodrigues, kao predsjedavajući sudija, sudija Fouad Riad i sudija Liu Daqun.

²³³⁷ *Tužilac protiv Jokića*, predmet br. IT-01-44, prvo pristupanje Sudu, 21. avgust 2001.

²³³⁸ Odluka sekretara Suda o dodjeli branioca od 24. septembra 2001., zavedena 26. septembra 2001.

²³³⁹ Odluka sekretara Suda o dodjeli branioca, 5. februar 2002.

²³⁴⁰ Odluka sekretara Suda, 8. januar 2004.

²³⁴¹ *Tužilac protiv Dragana Obrenovića*, predmet br. IT-01-43, Optužnica, koja sadrži navode o saučesništvu u genocidu; istrebljenju kao zločinu protiv čovječnosti; ubistvu kao zločinu protiv čovječnosti; ubistvu kao kršenju zakona i običaja ratovanja; i progonima na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi kao zločinu protiv čovječnosti, 23. mart 2001.

²³⁴² *Tužilac protiv Dragana Obrenovića*, predmet br. IT-01-43, Nalog predsjednika o dodjeli predmeta pretresnom vijeću, 18. april 2001.

²³⁴³ Nalog kojim predsjednik određuje sastav pretresnog vijeća u predmetu, predmet br. IT-01-43, od 23. novembra 2001., zaveden 12. decembra 2002.

Predsjednik je 14. septembra 2001. izdao nalog kojim se taj zahtjev za spajanje predmeta dodjeljuje na rješavanje Pretresnom vijeću II.²³⁴⁵

871. Dana 2. i 5. novembra 2001. Vidoje Blagojević, Dragan Jokić i Dragan Obrenović su uložili prigovore na zahtjev Tužilaštva za spajanje predmeta.²³⁴⁶ U sastav Pretresnog vijeća II 26. novembra 2001. imenovani su sudija Wolfgang Schomburg, sudija Carmel Agius i sudija O-Gon Kwon.²³⁴⁷ Nakon usmene odluke 15. januara 2002., Pretresno vijeće je naložilo da se ta tri postupka spoje.²³⁴⁸ U skladu s usmenim uputstvom Pretresnog vijeća, Tužilaštvo je 22. januara 2002. dostavilo izmijenjenu optužnicu koja je odražavala spajanje tih triju predmeta.²³⁴⁹ Iz izmijenjene optužnice izostavljena je tačka kojom se Vidoje Blagojević teretio za genocid.²³⁵⁰

872. Na zajedničkoj statusnoj konferenciji održanoj 21. marta 2002., svi optuženi su se negativno izjasnili o krivici po svim tačkama izmijenjene optužnice.

873. U martu 2002., tužilac je podigao optužnicu protiv Momira Nikolića kojom ga tereti za zločine u vezi s događajima u Srebrenici.²³⁵¹ Tu Optužnicu potvrdio je sudija Wolfgang Schomburg 26. marta 2002. Momir Nikolić je uhapšen 31. marta 2002. Sudu je prvi put pristupio 3. aprila 2002., kada se negativno izjasnio o krivici po svim tačkama Optužnice. Njegov predmet dodijeljen je Pretresnom vijeću II.

²³⁴⁴ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1, *Tužilac protiv Dragana Jokića*, predmet br. IT-01-44, *Tužilac protiv Dragana Obrenovića*, predmet br. IT-01-43, Zahtjev tužioca za spajanje predmeta, 11. septembar 2001.

²³⁴⁵ Nalog predsjednika po zahtjevima tužioca za spajanje predmeta od 6. i 11. septembra 2001., 14. septembar 2001.

²³⁴⁶ *Tužilac protiv Dragana Jokića*, predmet br. IT-01-44-PT, Protivljenje optuženog Zahtjevu Tužilaštva za spajanje predmeta, 2. novembar 2001.; *Tužilac protiv Dragana Obrenovića*, predmet br. IT-01-43-PT, Dodatni memorandum u kojem se optuženi Obrenović suprotstavlja zahtjevu za spajanje predmeta, 2. novembar 2001.; *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića*, predmet br. IT-98-33/1-PT, Dodatni odgovor optuženog na zahtjev Tužilaštva za spajanje predmeta, 5. novembar 2001.

²³⁴⁷ *Ordonnance du Président Portant Affectation Temporaire d'un Juge d'une Chambre de Première Instance à une Autre* /Nalog predsjednika kojim se sudija jednog pretresnog vijeća privremeno imenuje u drugo vijeće/, 26. novembar 2001. Sudija O-Gon Kwon je tada imenovan za pretpretresnog sudiju koji će rješavati isključivo po zahtjevu tužioca za spajanje postupaka,²³⁴⁷ dok je sudija Schomburg imenovan za pretpretresnog sudiju za rješavanje po svim drugim pitanjima u ovom predmetu.²³⁴⁷ Dana 23. novembra 2001. sudiju Kwona zamijenila je sudija Florence Mumba.

²³⁴⁸ Pismeno obrazloženje usmene odluke po zahtjevu tužioca za spajanje postupaka od 15. januara 2002., 16. januar 2002. Trojici optuženih se sudilo pod novim brojem predmeta, IT-02-53.

²³⁴⁹ *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53, Zahtjev za dozvolu da se podigne spojena optužnica shodno usmenom uputstvu Pretresnog vijeća od 15. januara 2002., 22. januar 2002.

²³⁵⁰ *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53-PT, Spojena optužnica, 22. januar 2002.

²³⁵¹ *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56, Optužnica od 26. marta 2002., zavedena 28. marta 2002. Momir Nikolić je optužen za genocid ili, alternativno, saučesništvo u genocidu, istrebljenje, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona ili običaja ratovanja, progone na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, nehumana djela.

874. Dana 3. aprila 2002., Tužilaštvo je podnijelo zahtjev da se postupak protiv Momira Nikolića spoji s postupkom protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Jokića i Dragana Obrenovića.²³⁵² Dana 17. maja 2002., Pretresno vijeće II je donijelo odluku da se protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Obrenovića, Dragana Jokića i Momira Nikolića podigne zajednička optužnica i da im se zajedno sudi, pri čemu će broj tog predmeta biti IT-02-60.²³⁵³

875. Nakon odluke o spajanju postupaka, optuženi su podnijeli razne podneske u vezi s Izmijenjenom spojenom optužnicom. Dragan Jokić, jedini optuženi koji se ni na koji način nije teretio za genocid, podnio je 21. juna 2002. zahtjev kojim traži da mu se odvojeno sudi.²³⁵⁴ Pretresno vijeće je 5. jula 2002. taj zahtjev odbilo, zaključivši da su argumenti koji se u tom zahtjevu iznose već razmatrani i odbačeni u vezi sa zahtjevom za spajanje postupaka.²³⁵⁵ Svi timovi odbrane uložili su prigovore na formu Optužnice.²³⁵⁶ Pretresno vijeće je odbilo sve prigovore u cijelosti.²³⁵⁷ Osim toga, Vidoje Blagojević je podnio zahtjev za odbacivanje tačke "saučesništvo u genocidu" zbog toga što ta tačka nije u skladu s principom *nullum crimen sine lege*. Pretresno vijeće je odbilo taj zahtjev.²³⁵⁸

3. Potvrдно izjašnjavanje Momira Nikolića i Dragana Obrenovića o krivici, te razdvajanje postupaka

876. Dana 6. maja 2003., Tužilaštvo je podnijelo "Zajednički prijedlog za razmatranje sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva" u kojem traži zakazivanje pretresa u skladu s pravilom 62 *bis*.²³⁵⁹ Tužilaštvo je 7. maja 2003. dostavilo

²³⁵² *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53-PT, Zahtjev optužbe za spajanje postupka i odlaganje roka za ulaganje prigovora na Spojenu optužnicu od strane optuženih Blagojevića, Obrenovića i Jokića u predmetu IT-02-53-PT, 3. april 2002.

²³⁵³ Odluka po zahtjevu optužbe za spajanje postupaka od 17. maja 2002., zavedena 23. maja 2002.

²³⁵⁴ Zahtjev Dragana Jokića za odvojeno suđenje od 21. juna 2002., zaveden 27. juna 2002.

²³⁵⁵ Odluka o Jokićevom zahtjevu za odvojeno suđenje, 5. juli 2002.

²³⁵⁶ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60, Prigovor optuženog Blagojevića na Izmijenjenu spojenju optužnicu na osnovu nedostataka u formi optužnice, 24. juni 2004; *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60, Prigovori Dragana Jokića na spajanje i izmjenu optužnica, 21. juni 2002.; *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60, Podnesak optuženog Obrenovića u vezi sa formom Izmijenjene spojene optužnice, 2. juli 2002.; *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60, Replika optuženog Nikolića na konsolidovani odgovor optužbe na prigovore odbrane na formu Izmijenjene i spojene optužnice, 23. juli 2002.

²³⁵⁷ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, Izmijenjena spojena optužnica, 27. maj 2002.

²³⁵⁸ Odluka po zahtjevu Vidoja Blagojevića za odbacivanje tačke 1B, 1. avgust 2002.; odbrana pukovnika Blagojevića podnijela je taj zahtjev na osnovu činjenice da se u Izmijenjenoj spojenoj optužnici uvažava da je značajan dio bosanskih Muslimana iz Srebrenice, konkretno žene i djeca, prebačen na sigurno, dokazujući time da nikad nije postojala namjera da se "dio" stanovništva bosanskih Muslimana iz Srebrenice uništi.

²³⁵⁹ Zajednički prijedlog za razmatranje Sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva, 6. maj 2003.

Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici.²³⁶⁰ Taj sporazum sadrži potvrdo izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića u vezi s tačkom 5 Izmijenjene spojene optužnice, koja ga tereti za progone kao zločin protiv čovječnosti. Dana 7. maja 2003., Tužilaštvo je povuklo preostale tačke po kojima je Optužnica teretila Momira Nikolića. Na osnovu Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici, Pretresno vijeće je 7. maja 2003. prihvatilo Sporazum o izjašnjavanju o krivici.²³⁶¹ Rješavajući po zahtjevu Vidoja Blagojevića,²³⁶² Pretresno vijeće je 13. juna 2003. ukazalo na razliku između izjave Momira Nikolića i razgovora o izjašnjavanju o krivici vođenih između Tužilaštva i Momira Nikolića, koje je okvalifikovalo kao "ispitivanje" u smislu pravila 43 i 63 (B), a za Vidoja Blagojevića zaključilo da nije zainteresovana strana koja bi mogla istaći prigovor neispunjavanja obaveza. Osim toga, Pretresno vijeće je bilo mišljenja da su te zabilješke povjerljive, te da je u javnom interesu da se Sporazum o izjašnjavanju o krivici zaštiti od objelodanjivanja trećim stranama.²³⁶³ Dana 2. decembra 2003., Pretresno vijeće je osudilo Momira Nikolića na zatvorsku kaznu u trajanju od dvadeset i sedam godina.²³⁶⁴

877. Dana 20. maja 2003., Tužilaštvo je podnijelo prijedlog za razmatranje Sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Dragana Obrenovića i Tužilaštva.²³⁶⁵ U okviru tog Sporazuma o izjašnjavanju o krivici, Dragan Obrenović se potvrdo izjasnio o krivici po tački 5 Optužnice, koja ga je teretila za progone kao zločin protiv čovječnosti, a Tužilaštvo je povuklo preostale optužbe protiv njega.²³⁶⁶ Dana 21. maja 2003.. Pretresno vijeće je prihvatilo potvrdo izjašnjavanje o krivici i odbacivanje preostalih tačaka protiv Dragana Obrenovića.²³⁶⁷ Dana 10. decembra 2003. Pretresno vijeće je osudilo Dragana Obrenovića na sedamnaest godina zatvora.²³⁶⁸

4. Objelodanjivanje

878. Dana 6. septembra 2001., Tužilaštvo je Pretresnom vijeću koje je rješavalo u predmetu *Krstić*²³⁶⁹ uputilo prijedlog da odobri objelodanjivanje povjerljivog materijala iz predmeta *Krstić*

²³⁶⁰ Zajednički prijedlog za razmatranje Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva, 7. maj 2003.

²³⁶¹ Rasprava po zahtjevu, 7. maj 2003., T. 294.

²³⁶² Hitni zahtjev Vidoja Blagojevića da se optužbi naloži da objelodani zabilješke sa razgovora s Nikolićevim timom odbrane i sa pregovora i ispitivanja optuženog Nikolića koji su rezultirali izjavom o činjenicama usaglašenim između strana u prilogu sporazumu o potvrdnom izjašnjavanju o krivici optuženog Nikolića, i zahtjev da se hitno sazove otvorena sjednica, podnesen kao djelimično povjerljiv 19. maja 2003.

²³⁶³ Odluka po Hitnom zahtjevu Vidoja Blagojevića da se optužbi naloži da objelodani zabilješke sa razgovora s optuženim Nikolićem u vezi sa sporazumom o izjašnjavanju o krivici i Zahtjevu za hitno sazivanje otvorene sjednice, 13. jun 2003.

²³⁶⁴ Presuda o kazni, predmet br. IT-02-60/1-S, 2. decembar 2003. Na tu Presudu je uložena žalba.

²³⁶⁵ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-T, Zajednički prijedlog za razmatranje Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Dragana Obrenovića i Tužilaštva, 20. maj 2003.

²³⁶⁶ *Ibid.*

²³⁶⁷ Rasprava po zahtjevu, 21. maj 2003, T. 560.

²³⁶⁸ Presuda o kazni, predmet br. IT-02-60/2-S, 10. decembar 2003.

²³⁶⁹ *Tužilac protiv Radislava Krstića*, predmet br. IT-98-33-T.

odbrani Dragana Jokića, Vidoja Blagojevića i Dragana Obrenovića,²³⁷⁰ što je prihvaćeno.²³⁷¹ Tužilaštvo je izjavilo da će se, prema odredbama sporazuma o povjerljivosti koji je Tužilaštvo sklopilo s Draganom Jokićem, na zaštićeni materijal primjenjivati mjere određene u predmetu *Krstić*.

879. Sva četvorica optuženih su podnijela zahtjeve u vezi s objelodanjivanjem i dostavljanjem dokaza.²³⁷² Na statusnim konferencijama održanim u julu i novembru 2002. godine, pretretresni sudija je istakao da strane u postupku moraju prvo same raspraviti pitanja u vezi s objelodanjivanjem, a Pretresno vijeće se treba umiješati samo u slučaju da one ne uspiju postići dogovor. Pretresno vijeće je donijelo zajedničku odluku o zahtjevima u kojima je za dijelove zahtjeva koji su se odnosili na pravilo 66(A)(i) reklo da nisu relevantni, odbilo dijelove zahtjeva u vezi s pravilom 67 i pravilom 68, te proglasilo irelevantnim dijelove zahtjeva optuženih koji su se odnosili na pravilo 66(B), izuzev onih koji su se odnosili na materijal koji je tražio Dragan Jokić.²³⁷³ Po toj odluci, Draganu Jokiću je dozvoljeno da pregleda materijale koji su pribavljeni od optuženog ili ih je Tužilaštvo namjeravalo koristiti kao dokaze na suđenju, kao i fizičke predmete koji su bitni za pripremu odbrane.²³⁷⁴

880. Dana 21. januara 2003., Pretresno vijeće II je naložilo Tužilaštvu da Pretresnom vijeću dostavi kopije svih izjava svjedoka koje Tužilaštvo namjerava pozvati na suđenje i kopije svih dokaznih predmeta koje Tužilaštvo namjerava ponuditi za usvajanje tokom suđenja, kako bi pomoglo Vijeću u izvršavanju obaveza.²³⁷⁵ Vidoje Blagojević i Dragan Jokić su zatražili potvrdu za ulaganje žalbe na odluku Pretresnog vijeća i taj zahtjev im je odobren.²³⁷⁶ Dana 8. aprila 2003., Žalbeno vijeće je odbacilo sve žalbene osnove obojice optuženih zaključivši da pregled objelodanjenog materijala "ne ugrožava stvar nijedne od strana u ovom predmetu", a "ne narušava ni prava optuženih zajamčena članom 21(3) i (4) Statuta". Shodno tome, Žalbeno vijeće je izjavilo

²³⁷⁰ *Tužilac protiv Radislava Krstića*, predmet br. IT-98-33-T, Zahtjev Tužilaštva da se objelodani svjedočenje sa zatvorenih sjednica i zapečaćeni dokazni predmeti iz predmeta br. IT-98-33-T, 6. septembar 2001.; *Tužilac protiv Radislava Krstića*, predmet br. IT-98-33-T, Odluka po Zahtjevu Tužilaštva da se objelodani svjedočenje sa zatvorenih sjednica i zapečaćeni dokazni predmeti iz predmeta br. IT-98-33-T, 1. oktobar 2001.

²³⁷¹ Nalog kojim se odobrava zahtjev za objelodanjivanje, 17. oktobar 2001. i Nalog za uvođenje zaštitnih mjera, 4. decembar 2001.

²³⁷² Konsolidovani odgovor Tužilaštva na zahtjeve odbrane za dostavljanje dokaza, 2. maj 2002.; Odgovor Tužilaštva na Zahtjev Dragana Jokića za objelodanjivanje, 20. septembar 2002.

²³⁷³ Jedinstvena odluka po zahtjevima u vezi s dostavljanjem dokaza, 12. decembar 2002.

²³⁷⁴ *Ibid*, par. 15.

²³⁷⁵ Odluka po Zajedničkom prijedlogu odbrane za ponovno razmatranje odluke Pretresnog vijeća o pregledu svih materijala koje je optužba dostavila optuženima u postupku objelodanjivanja, 21. januar 2003.

²³⁷⁶ Odluka po Zajedničkom zahtjevu odbrane za potvrdu za Odluku po zajedničkom prijedlogu odbrane za ponovno razmatranje odluke Pretresnog vijeća o pregledu svih materijala koje je optužba dostavila optuženima u postupku objelodnjivanja, 10. februar 2003.

da Pretresno vijeće ima diskreciono pravo odlučiti "da li su objelodanjeni materijali Pretresnom vijeću neophodni".²³⁷⁷

5. Privremeno puštanje na slobodu

(a) Dragan Jokić

881. Dana 10. januara 2002., Dragan Jokić podnio je prijedlog za privremeno puštanje na slobodu.²³⁷⁸ Nizozemska se nije protivila tom prijedlogu pod uslovom da optuženi, po puštanju na slobodu, ode iz Nizozemske.²³⁷⁹ Tužilaštvo je podnijelo podnesak kojim je zatražilo da se, zbog razgovora o sporazumu o izjašnjanju o krivici između strana u postupku, rješavanje po tom pitanju odgodi za poslije 15. marta 2002.²³⁸⁰ Dana 20. marta 2002., Tužilaštvo je dostavilo podnesak u kojem je izjavilo da se ne protivi privremenom puštanju Dragana Jokića na slobodu ukoliko se ispuni nekoliko uslova.²³⁸¹ Pretresno vijeće je odbilo prijedlog za privremeno puštanje na slobodu.²³⁸² Dragan Jokić je uložio žalbu na tu odluku,²³⁸³ a Žalbeno vijeće je 28. maja 2002. povoljno riješilo tu žalbu i naložilo da se Dragan Jokić privremeno pusti na slobodu pod određenim uslovima.²³⁸⁴

882. Dana 21. novembra 2002., Pretresno vijeće je ocijenilo da Dragan Jokić po povratku u Haag zbog statusne konferencije 27. novembra ne mora boraviti u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija, nego može odsjesti i na nekoj drugoj lokaciji, uz izvjesna ograničenja kretanja.²³⁸⁵ Dana 29. aprila 2003. stupio je na snagu nalog kojim se prekida privremeni boravak Dragana Jokića na slobodi.²³⁸⁶

²³⁷⁷ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-AR73.3, Odluka, Žalbeno vijeće, 8. april 2003.

²³⁷⁸ *Tužilac protiv Dragana Jokića*, predmet br. IT-01-44-PT, Prijedlog za privremeno puštanja iz zatvora optuženog Dragana Jokića, 10. januar 2002.

²³⁷⁹ Vidi Dopis nizozemskog Ministarstva vanjskih poslova u vezi s privremenim puštanjem g. Dragana Jokića na slobodu, 28. januar 2002.

²³⁸⁰ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53, Podnesak kojim se traži odgoda razmatranja prijedloga za privremeno puštanje iz zatvora optuženog Dragana Jokića, 29. januar 2002.

²³⁸¹ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53, Odgovor tužioca na zahtjev za puštanje na slobodu optuženog Jokića, 20. mart 2002.

²³⁸² *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53, Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu optuženog Jokića, 28. mart 2002.

²³⁸³ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53-AR65, Žalba Dragana Jokića na odluku Pretresnog vijeća da odbaci zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, 3. maj 2002.

²³⁸⁴ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53-AR65, Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje Dragana Jokića na slobodu, 28. maj 2002. Uslovi su, među ostalim, bili da optuženi putuje pod nadzorom odgovarajućih organa, da Pretresno vijeće obavijesti o adresi, putnim zahtjevima, eventualnom radnom mjestu i adresi poslodavca, da pasoš preda policiji ili tužiocu u Sarajevu, da se jednom sedmično javlja u mjesnu policijsku stanicu, te da se vrati na Međunarodni sud kada mu to bude naloženo.

²³⁸⁵ Odluka po hitnom zahtjevu za izmjenu uslova pristupanja na statusnu konferenciju 27. novembra 2002.

²³⁸⁶ Nalog o prestanku privremenog puštanja Dragana Jokića na slobodu i njegovom povratku na Međunarodni sud, 11. april 2003.

(b) Vidoje Blagojević

883. Dana 17. jula 2002., Vidoje Blagojević je podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu,²³⁸⁷ koji je Pretresno vijeće odbilo jer nije bilo uvjereno da bi se g. Blagojević u slučaju puštanja na slobodu pojavio na suđenju.²³⁸⁸ Pretresno vijeće je, nadalje, razmotrilo garancije Republike Srpske u vezi sa zahtjevom optuženog Blagojevića za privremeno puštanje na slobodu. Istaklo je da, premda to nije ključan osnov za zaključak, Pretresno vijeće smatra da Međunarodni sud ne može prihvatiti te garancije.²³⁸⁹ Optuženi je uložio žalbu na tu odluku u kojoj, između ostalog, ukazuje na nedosljednost između tvrdnje Pretresnog vijeća da nije uzelo u obzir garancije Republike Srpske u vezi sa tim zahtjevima zato što je Republika Srpska entitet, a ne država, i ocjene Žalbenog vijeća u ranijoj odluci²³⁹⁰ da su jamstva Republike Srpske, *de facto*, valjana.²³⁹¹ Žalbeno vijeće je vratilo to pitanje na ponovno rješavanje Pretresnom vijeću uz napomenu da Pretresno vijeće mora uzeti u obzir jamstva Republike Srpske, ali da je sasvim moguće da, nakon što ta jamstva uzme u obzir, donese isti zaključak.²³⁹² Dana 19. novembra 2002. Pretresno vijeće je donijelo drugu odluku kojom odbija privremeno puštanje na slobodu,²³⁹³ na koju je optuženi kasnije uložio žalbu.²³⁹⁴ Razmotrivši osnovanost zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu, uključujući garanciju Republike Srpske, Žalbeno vijeće je odbilo tu žalbu.²³⁹⁵

6. Zahtjev za izuzeće Pretresnog vijeća II

884. Dana 26. februara 2003. Vidoje Blagojević je podnio zahtjev u kojem je, dijelom zbog odluke Pretresnog vijeća u vezi s privremenim puštanjem na slobodu, ustvrdilo da se to Vijeće "kapriciozno" ponaša i da je "antisrpski nastrojeno" zbog čega je zatražio da se sve tri sudije izuzmu, a pitanje uputi na rješavanje Kolegijumu.²³⁹⁶ Dana 19. marta 2003., Kolegijum je taj zahtjev odbio.²³⁹⁷ Vidoje Blagojević je zatražio pojašnjenje te odluke Kolegijuma; Kolegijum je

²³⁸⁷ Zahtjev za privremeno puštanje Vidoja Blagojevića na slobodu, 17. juli 2002.

²³⁸⁸ Odluka po zahtjevu Vidoja Blagojevića za privremeno puštanje na slobodu, 23. juli 2002.

²³⁸⁹ *Ibid.*

²³⁹⁰ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-53-AR65, Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje Dragana Jokića na slobodu, 28. maj 2002.

²³⁹¹ Žalba na pobijanju odluku Pretresnog vijeća po zahtjevu Vidoja Blagojevića za privremeno puštanje na slobodu, 2. septembar 2002.

²³⁹² *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-AR65, Odluka o privremenom puštanju na slobodu Vidoja Blagojevića i Dragana Obrenovića, 3. oktobar 2002.

²³⁹³ Odluka po zahtjevu Vidoja Blagojevića za privremeno puštanje na slobodu, 19. novembar 2002.

²³⁹⁴ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-AR65.3, Odluka po molbama Blagojevića i Obrenovića za dozvolu za ulaganje žalbe, 16. januar 2003.

²³⁹⁵ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-AR65.4, Odluka po Blagojevićevoj molbi za privremeno puštanje na slobodu, 17. februar 2003.

²³⁹⁶ Zahtjev Vidoja Blagojevića za izuzeće Pretresnog vijeća (sudija Schomburga, Mumbe i Agiusa) iz razloga stvarne pristranosti i neprihvatljivog dojma o pristranosti i zahtjev da se ova stvar prosljedi Kolegiju na razmatranje i zahtjev za hitno ročište, 26. februar 2003.

²³⁹⁷ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, Odluka po zahtjevu Blagojevića na osnovu pravila 15(B), 19. mart 2003. (dalje u tekstu: Prva odluka Kelgijuma). U sastavu Kolegijuma koji je

27. marta 2003. objasnio da ni Statut ni Pravilnik ne predviđaju ulaganje žalbe na odluke Kolegijuma.²³⁹⁸

885. Dana 31. marta 2003., Vidoje Blagojević je podnio zahtjev u kojem, na osnovu pravila 73(A) Pravilnika, traži izuzeće sudija iz Pretresnog vijeća II, a u slučaju da Pretresno vijeće odbije taj Zahtjev, traži potvrdu za ulaganje žalbe.²³⁹⁹ Tužilaštvo je 31. marta 2003. podnijelo svoj odgovor u kojem se protivi zahtjevu Vidoja Blagojevića za izuzeće Pretresnog vijeća, ali podržava zahtjev Vidoja Blagojevića za izdavanje potvrde za ulaganje interlokutorne žalbe jer bi takva žalba mogla biti u interesu pravde budući da bi se njom izbjeglo da se o tom pitanju ponovno raspravlja u sklopu žalbenog postupka, koji bi mogao biti skup i dugotrajan.²⁴⁰⁰ Na osnovu dvije odluke Kolegijuma, Pretresno vijeće je odbilo zahtjev Vidoja Blagojevića i nije mu izdalo potvrdu na osnovu pravila 73(B).²⁴⁰¹

7. Statusne konferencije

886. Statusne konferencije za optužene održane su 26. oktobra 2001., 15. januara 2002., 21. marta 2002., 19. jula 2002., te 27. novembra 2002., 27. marta 2003. i 5. maja 2003.²⁴⁰²

887. Dana 27. marta 2003. održana je statusna konferencija na kojoj je određeno da će se pretpretresna konferencija održati 5. maja 2003. Pretresno vijeće je zakazalo početak suđenja za 6. maj 2003.²⁴⁰³ Početak suđenja je na kraju bio odgođen za 14. maj 2003.

B. Imenovanje branioca Vidoju Blagojeviću

888. Na statusnoj konferenciji 27. novembra 2002., Vidoje Blagojević je zatražio zamjenu kobranioca.²⁴⁰⁴ Dana 9. decembra 2002., Pretresno vijeće II je odbilo taj zahtjev konstatovavši da je sekretar Suda imenovao i glavnog branioca i kobranioca u skladu s Pravilnikom Međunarodnog suda i Uputstvom za dodjelu branioca po službenoj dužnosti. Utvrdilo je, osim toga, da glavni branilac ima povjerenja u kobranioca i nije utvrdilo da je kobranilac nekompetentan niti da se

rješavao po ovom pitanju bili su: predsjednik Suda Theodor Meron, potpredsjednik Fausto Pocar, sudija Richard May, sudija Daqun Liu i sudija Claude Jorda.

²³⁹⁸ Odluka po Blagojevićevom zahtjevu za pojašnjenje, Druga odluka Kolegijuma, 27. mart 2003.

²³⁹⁹ Zahtjev Vidoja Blagojevića za izuzeće Pretresnog vijeća i propratni zahtjev za izdavanje potvrde za ulaganje žalbe, 31. mart 2003.

²⁴⁰⁰ Odgovor optužbe na zahtjev Vidoja Blagojevića za izuzeće Pretresnog vijeća i propratni zahtjev za izdavanje potvrde, 31. mart 2003.

²⁴⁰¹ Odluka po zahtjevu Vidoja Blagojevića za izuzeće Pretresnog vijeća i propratnom zahtjevu za izdavanje potvrde za ulaganje žalbe, 31. mart 2003.

²⁴⁰² Nalog od 27. septembra 2001., Nalog kojim se zakazuje zajednički pretres o zahtjevu tužioca za spajanje predmeta i zajednička statusna konferencija, 19. decembar 2001., Nalog o rasporedu, 26. februar 2002., Nalog o rasporedu, 4. juli 2002., Nalog o rasporedu, 30. oktobar 2002., Nalog o rasporedu, 14. april 2003.

²⁴⁰³ Nalog o rasporedu, 5. maj 2003.

²⁴⁰⁴ Statusna konferencija, 27. novembar 2002.

njegovi postupci na bilo koji način kose s interesima njegovog klijenta. Pretresno vijeće je konstatovalo da problemi u odnosu između optuženog i njegovog tima odbrane proizlaze iz želje Vidoja Blagojevića da mu se za kobranioca dodijeli treća osoba. Pretresno vijeće je zaključilo da "nije dozvoljeno da optuženi namjerno narušava atmosferu povjerenja [...] kako bi mu se dodijelio novi kobranelac". Osim toga, budući da se optuženom ne bi nanijela nikakva šteta ako gđa Tomanović ostane njegov kobranelac, Pretresno vijeće je zaključilo da ne postoji niti jedan valjan razlog da se ona zamijeni.²⁴⁰⁵

889. Vidoje Blagojević je na statusnoj konferenciji 27. marta 2003. ponovo zatražio zamjenu kobranioca.²⁴⁰⁶ Tvrdi da više nema povjerenja u svog glavnog branioca jer se pri izboru kobranioca nije konsultovao s njim, Vidoje Blagojević je zatražio zamjenu cijelog svog tima odbrane. Dana 8. aprila 2003., sekretar Suda je donio odluku kojom odbija da opozove kobranioca gđu Tomanović, kao i da opozove čitav tim odbrane, navodeći da ne postoje materijalne osnove vezane za obavljanje dužnosti ili profesionalnu etiku gđe Tomanović. Sekretar Suda je, nadalje, upozorio da bi zamjena kobranioca mogla prouzrokovati zastoje u postupku i štetno uticati na pravo Vidoja Blagojevića na ekspeditivno suđenje.²⁴⁰⁷

890. Na pretpretresnoj konferenciji 5. maja 2003., Vidoje Blagojević je izjavio da smatra svoj tim odbrane otpuštenim i da nije komunicirao s glavnim braniocem niti bilo kojim članom svog tima odbrane više od mjesec dana.²⁴⁰⁸ Dana 9. maja 2003., Pretresno vijeće je zatražilo od sekretara Suda da imenuje nezavisnog advokata koji će informisati Vidoja Blagojevića o njegovim pravima u vezi s dodjelom branioca i pomoći mu u pripremi eventualne dokumentacije koja bi mogla proizaći iz njihovog savjetovanja o tom pitanju.²⁴⁰⁹

891. Sekretar suda je 23. maja 2003. imenovao kao nezavisnog advokata g. Jana Sjöronu.²⁴¹⁰ Dana 5. juna 2003., g. Sjörona je Pretresnom vijeću uputio prijedlog da sekretaru Suda naloži imenovanje novog tima odbrane Vidoja Blagojevića, zbog nedostatka povjerenja i prekida komunikacije između optuženog i njegovog tadašnjeg tima.²⁴¹¹ Dana 3. jula 2003., Pretresno vijeće je odbilo prijedlog Vidoja Blagojevića, ukazujući na razliku između "trzavica" između Vidoja Blagojevića i njegovih branilaca i suštinskog nepovjerenja uslijed nedoličnog ponašanja ili

²⁴⁰⁵ Odluka po usmenom zahtjevu za zamjenu kobranioca, 9. decembar 2002.

²⁴⁰⁶ Statusna konferencija, 27. mart 2003.

²⁴⁰⁷ Odluka sekretara Suda, 8. april 2003.

²⁴⁰⁸ Pretpretresna konferencija, 5. maj 2003., T. 204-06, 256-58.

²⁴⁰⁹ Nalog o imenovanju nezavisnog advokata, 9. maj 2003.

²⁴¹⁰ Odluka sekretara Suda, 23. maj 2003.

²⁴¹¹ Prijedlog nezavisnog pravnog zastupnika Vidoja Blagojevića da se od sekretara zatraži da imenuje novog glavnog branioca i subranioca, 5. jun 2003; Odgovor branioca i subranioca na prijedlog nezavisnog pravnog zastupnika, 16. juni 2003.

očitog nemara.²⁴¹² Pretresno vijeće je pozvalo Blagojevićevu odbranu da poradi na ponovnom sticanju povjerenja svog klijenta i, u tu svrhu, naložilo sekretaru Suda da imenuje pravnog zastupnika koji će Vidoju Blagojeviću i njegovom timu odbrane pomoći tokom suđenja.

892. Nezavisni zastupnik Vidoja Blagojevića podnio je Pretresnom vijeću zahtjev za potvrdu za ulaganje žalbe na tu odluku. Taj zahtjev je prihvaćen. U odluci od 15. septembra 2003., Žalbeno vijeće je tu žalbu odbilo.²⁴¹³ Žalbeno vijeće je zaključilo da optuženi nema apsolutno pravo na branioca po vlastitom izboru, te da će žalilac, s obzirom na to da je Žalbeno vijeće uvjereno da njegovi branioci i dalje predano zastupaju žalioca, imati pravično suđenje uz pomoć dodijeljenog tima odbrane.²⁴¹⁴

C. Pretresni postupak

1. Imenovanje sudija u vijeće

893. Dana 1. aprila 2003., predsjednik Suda Theodor Meron naložio je da se predmet ustupi Pretresnom vijeću I. Po tom nalogu, u sastavu tog Vijeća su bili: sudija Liu Daqun (Kina), kao predsjedavajući sudija, sudija Volodimir Vasiljenko (Ukrajina) i sudija Carmen Maria Argibay (Argentina).²⁴¹⁵

2. Zaštitne mjere

894. U skladu s odlukom Pretresnog vijeća od 18. februara 2003.,²⁴¹⁶ određene su zaštitne mjere za 24 svjedoka Tužilaštva, od kojih su 22 ispitivana pod pseudonimom, a jedan je svjedočio na zatvorenoj sjednici. Pretresno vijeće je, osim toga, prihvatilo zahtjev Tužilaštva da se otkrivanje identiteta dvojice svjedoka odloži do najkasnije trideset dana prije dana kojeg se očekuje da će svjedočiti. Naposljetku, Tužilaštvu je naloženo da objelodani sve preostale izjave svjedoka koji će svjedočiti.²⁴¹⁷ Odbrana g. Blagojevića je dovela šest svjedoka koji su svjedočili pod pseudonimom, od čega trojica na zatvorenoj sjednici. Odbrana g. Jokića je dovela jednog svjedoka koji je svjedočio pod pseudonimom i na zatvorenoj sjednici.

²⁴¹² Odluka po prijedlogu nezavisnog pravnog zastupnika Vidoja Blagojevića da se od sekretara zatraži da imenuje novog glavnog branioca i subranioca, 3. juli 2003.

²⁴¹³ Odluka po žalbi Vidoja Blagojevića da se zamijeni njegov tim odbrane, 15. septembar 2003.

²⁴¹⁴ *Ex parte* i povjerljivi razlozi za odluku po žalbi Vidoja Blagojevića da se zamijeni njegov tim odbrane, predmet br. IT-02-60-AR73.4, 7. novembar 2003.

²⁴¹⁵ Nalog kojim se imenuju sudije koje će rješavati u predmetu pred Pretresnim vijećem, 1. april 2003.

²⁴¹⁶ Nalog za zaštitne mjere i nedavanje javnosti na uvid, 18. februar 2003. Za potrebe odluka o zaštitnim mjerama u ovom predmetu, Pretresno vijeće je definisalo specifične pojmove, te zabranilo svim optuženima da sredstvima informisanja daju na uvid povjerljiv materijal koji dostavi Tužilaštvo.

²⁴¹⁷ Odluka po zahtjevu optužbe za izdavanje naloga za zaštitne mjere, zavedena kao povjerljiva 18. februara 2003.

3. Činjenice o kojima je presuđeno i sporazum strana u postupku

895. Dana 23. juna 2003., Tužilaštvo je podnijelo zahtjev kojim od Pretresnog vijeća traži da formalno primi na znanje 419 činjenica iz Prvostepene presude u predmetu *Tužilac protiv Radislava Krstića* (IT-98-33-T), kao i više od 165 dokumenata iz spisa tog predmeta.²⁴¹⁸

896. Strane u postupku su se na zahtjev Pretresnog vijeća sastale kako bi razgovarale o predloženim činjenicama i dokumentima. Rezultat tog sastanka bila je obavijest Tužilaštva, dostavljena 6. avgusta 2003., u kojoj se navode činjenice i dokumentarni dokazi o kojima su se strane saglasile, kao i konkretne činjenice i dokumenti u vezi sa kojima su timovi odbrane iznijeli prigovore.²⁴¹⁹ Dana 6. novembra 2003., viši sudski savjetnik Pretresnog vijeća sazvaio je sastanak sa stranama u skladu s pravilom 65 *ter* (D) Pravilnika, kako bi se potaklo daljnje sporazumijevanje među stranama u postupku i razjasnili njihovi prigovori na konkretne predložene činjenice, a preostale činjenice prepustile na odlučivanje Pretresnom vijeću. Prema tome, u odluci od 19. decembra 2003., Pretresno vijeće je prihvatilo činjenice o kojima je na tim sastancima postignuta saglasnost, a odbilo formalno primiti na znanje preostale činjenice i dokumente predložene zahtjevom Tužilaštva.²⁴²⁰

4. Dozvola za mijenjanje Optužnice

897. Dana 14. maja 2004., Tužilaštvo je podnijelo zahtjev kojim je zatražilo dozvolu da optužbu protiv Vidoja Blagojevića za saučesništvo u genocidu preinači u optužbu za genocid, s tim da se vid odgovornosti za tu optužbu ograniči na pomaganje i podržavanje.²⁴²¹ Dana 10. juna 2004., nakon rasprava održanih u skladu s pravilom 50,²⁴²² Pretresno vijeće je odbacilo taj zahtjev zaključivši da predložena izmjena nije u interesu pravde.²⁴²³

5. Izvođenje dokaza Tužilaštva

898. Tužilaštvo je izvođenje svojih dokaza počelo 14. maja 2003. a okončalo 27. februara 2004.²⁴²⁴ U tom vremenu, Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenja 48 svjedoka *viva voce*, od

²⁴¹⁸ Zahtjev optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno i dokumentarnih dokaza, 23. jun 2003.

²⁴¹⁹ Obavijest optužbe u vezi sa saglasnošću strana o formalnom primanju na znanje činjenica o kojima je presuđeno, 6. avgust 2003.

²⁴²⁰ Odluka po zahtjevu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno i dokumentarnih dokaza, 19. decembar 2003.

²⁴²¹ Zahtjev optužbe za dozvolu da podnese Četvrtu izmijenjenu spojenu optužnicu, 14. maj 2004.

²⁴²² Rasprave u skladu s pravilom 50, T. 10446-86, 8. juni 2004.

²⁴²³ Odluka po zahtjevu optužbe za dozvolu da podnese Četvrtu izmijenjenu spojenu optužnicu, 10. jun 2004.

²⁴²⁴ Pretresni postupak, 14. maj 2003., T. 300, pretresni postupak, 27. februar 2004., T. 7567.

kojih su tri svjedoka pozvana samo na unakrsno ispitivanje, te prihvatilo iskaze 37 svjedoka na osnovu pravila 92*bis* Pravilnika.²⁴²⁵

899. Nakon što su se Momir Nikolić i Dragan Obrenović potvrdno izjasnili o krivici, Tužilaštvo je dalo do znanja da će nekadašnje suoptužene pozvati da svjedoče.²⁴²⁶ Dana 22. maja 2003., Pretresno vijeće je naložilo Tužilaštvu da dostavi izjave Momira Nikolića i Dragana Obrenovića odbrani Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, dvadeset i pet dana prije svjedočenja svakog od tih svjedoka.²⁴²⁷

900. Dana 11. jula 2003., Tužilaštvo je izjavilo da će, nakon ljetnog sudskog odmora, u nastavku izvođenja njegovih dokaza svjedočiti dvojica nekadašnjih suoptuženih, Dragan Obrenović i Momir Nikolić. Sve strane u postupku su zatražile odgodu pretresnog postupka kako bi se pripremile za svjedočenje Dragana Obrenovića i Momira Nikolića.²⁴²⁸ Nakon što je odvagnulo pravo optuženog na odgovarajuću pripremu, s jedne strane, i važnost ekspeditivnog suđenja, s druge, Pretresno vijeće je naložilo da se postupak nastavi 15. septembra 2003. daljnjim izvođenjem dokaza Tužilaštva.²⁴²⁹ Momir Nikolić je svjedočio kao svjedok Tužilaštva od 19. septembra 2003. do 29. septembra 2003.,²⁴³⁰ a Dragan Obrenović je pozvan da svjedoči kao svjedok Tužilaštva od 1. oktobra 2003. do 9. oktobra 2003.²⁴³¹

901. Nadalje, svjedočenje više od 15 vještaka raznih struka – među ostalim antropologa, demografa, vojnih vještaka i sudskih patologa – prihvaćeno je u obliku izvještaja i usmenih iskaza.²⁴³² Prihvaćeno je više od 800 dokaznih predmeta koje je predložilo Tužilaštvo.

(a) Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude

902. Nakon što je Tužilaštvo završilo s izvođenjem dokaza 2. marta 2004., Vidoje Blagojević i Dragan Jokić su podnijeli pojedinačne prijedloge za donošenje oslobađajuće presude po svim tačkama Optužnice na osnovu pravila 98 *bis*.²⁴³³ Dana 5. aprila 2004., Pretresno vijeće je Vidoju Blagojeviću izreklo oslobađajuću presudu po tačkama od 2 do 4 Optužnice, u onoj mjeri u kojoj se odnose na njegovu individualnu krivičnu odgovornost za planiranje, poticanje, naređivanje i

²⁴²⁵ Provjeri ima li ih 35.

²⁴²⁶ Rasprava po zahtjevu, 6. maj 2003, T. 264.

²⁴²⁷ Usmena odluka, 22. maj 2003.

²⁴²⁸ Pretresni postupak, 11. juli 2003, T. 1173.

²⁴²⁹ Nalog o rasporedu, 25. juli 2003.

²⁴³⁰ Pretresni postupak, 19, 22-26, 29. septembar 2003., T. 1593.

²⁴³¹ Pretresni postupak, 1, 2, 6-9. oktobar 2003., T. 2330.

²⁴³² Odluka po zahtjevima optužbe za uvrštenje u spis izjava vještaka, 7. novembar 2003.

²⁴³³ Prijedlog Vidoja Blagojevića za donošenje oslobađajuće presude prema pravilu 98 *bis*, predmet br. IT-02-60-T, 2. mart 2004.; Redigovana verzija Prijedloga optuženog Dragana Jokića za donošenje oslobađajuće presude prema pravilu 98 *bis*, predmet br. IT-02-60-T, 2. mart 2004.

počinjenje zločina prema članu 7(1) Statuta. Pretresno vijeće je, nadalje, Vidoju Blagojeviću izreklo oslobađajuću presudu po tačkama 5 i 6 Optužnice, u onoj mjeri u kojoj se odnose na njegovu individualnu krivičnu odgovornost za planiranje, poticanje i naređivanje zločina prema članu 7(1) Statuta. Dragan Jokić je oslobođen po tačkama od 2 do 5 Optužnice, u onoj mjeri u kojoj se odnose na njegovu individualnu krivičnu odgovornost za planiranje, poticanje i naređivanje zločina prema članu 7(1) Statuta. Što se tiče drugih osnova žalbe, svi drugi prijedlozi optuženih su odbačeni.²⁴³⁴

6. Izvođenje dokaza odbrane Vidoja Blagojevića

903. Odbrana Vidoja Blagojevića započela je s izvođenjem dokaza 14. aprila 2004., a posljednji svjedok je saslušan 25. juna 2004. Blagojevićeva odbrana je pozvala 43 svjedoka koji su svjedočili *viva voce* i predložila da se izjave 19 svjedoka uvrste u dokaze na osnovu pravila 92*bis*. Tokom postupka, u ime Vidoja Blagojevića je predloženo da se u spis uvrsti više od 170 dokaznih predmeta.

904. Pretresno vijeće je, na zahtjev tima odbrane g. Blagojevića, odobrilo izdavanje više od pet naloga *subpoena* i naloga za slobodan prolaz. Među ostalim, njegova odbrana je 11. maja 2004. zatražila izdavanje naloga *subpoena* i naloga za slobodan prolaz za pukovnika Karremansa.²⁴³⁵ Pretresno vijeće je, imajući u vidu nastojanja odbrane da stupi u kontakt s pukovnikom Karremansom, zamolilo nadležne vlasti Kraljevine Nizozemske za saradnju i pomoć.²⁴³⁶ Dana 9. juna 2004., Kraljevina Nizozemska je obavijestila Pretresno vijeće da je g. Karremans kontaktiran, te da je voljan stupiti pred Pretresno vijeće.²⁴³⁷ Gospodin Karremans je pred Pretresno vijeće stupio 24. i 25. juna 2004.

7. Izvođenje dokaza odbrane Dragana Jokića

905. Odbrana Dragana Jokića saslušana je u periodu od 1. jula do 23. jula 2004. U tom vremenu, saslušano je 13 svjedoka koji su svjedočili *viva voce*, a jedna izjava svjedoka je uvrštena u spis na osnovu pravila 92*bis*. Tokom postupka, po prijedlogu iznesenom u ime Dragana Jokića, uvršteno je u spis više od 60 dokaznih predmeta.

²⁴³⁴ Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude prema pravilu 98 *bis*, 5. april 2004.

²⁴³⁵ Zahtjev Vidoja Blagojevića za izdavanje naloga *subpoena ad testificandum*, naloga za slobodan prolaz te naloga za uručenje i izvršenje naloga *subpoena* i naloga za slobodan prolaz, predmet br. IT-02-60-T, 11. maj 2004.

²⁴³⁶ Odluka po Zahtjevu Vidoja Blagojevića za izdavanje naloga *subpoena ad testificandum* sa propratnim dokumentima, s molbom Vlade Nizozemske, predmet br. IT-02-60-T, 27. maj 2004.

²⁴³⁷ Odgovor Kraljevine Nizozemske na molbu Pretresnog vijeća, 9. juni 2004.

8. Izjave ili svjedočenje optuženih

906. Dragan Jokić je tokom cijelog suđenja koristio svoje pravo na odbranu šutnjom. Dana 22. maja 2003., Pretresno vijeće je zaključilo da izjave koje je dao Dragan Jokić nisu prihvatljive kao dokaz.²⁴³⁸ Dana 14. jula 2003. Dragan Jokić je podnio prijedlog da se njegove izjave isključe.²⁴³⁹ Pretresno vijeće je 18. septembra 2003. potvrdilo svoju usmenu odluku o neprihvatljivosti.²⁴⁴⁰

907. Vidoje Blagojević je u više navrata tokom suđenja izjavio da se namjerava obratiti Pretresnom vijeću, između ostalog, i u svojstvu svjedoka.²⁴⁴¹ Dana 17. juna 2004., Pretresno vijeće je održalo raspravu po zahtjevu na kojoj je Vidoju Blagojeviću objasnilo mogućnosti koje mu stoje na raspolaganju u vezi s pravom da ne daje izjave i pravom da se obrati Pretresnom vijeću. Ponuđene su mu sljedeće mogućnosti: "da iskoristi pravo da ne daje izjave", "da pod nadzorom Pretresnog vijeća da izjavu" ili "da svjedoči pod zakletvom kao i svi drugi svjedoci".²⁴⁴² Vidoje Blagojević je izjavio da želi svjedočiti pred Pretresnim vijećem na javnoj sjednici, ali da bi mu bilo nemoguće da odgovara na pitanja koja bude postavio njegov branilac.²⁴⁴³ Dana 30. jula 2004., Pretresno vijeće je odlučilo da u datim okolnostima Vidoju Blagojeviću stoje na raspolaganju samo dvije mogućnosti: nedavanje izjave ili davanje izjave pod zakletvom ili bez nje pod nadzorom Pretresnog vijeća na osnovu pravila 84 *bis*.²⁴⁴⁴ Blagojevićeva odbrana je zatražila potvrdu za ulaganje žalbe na tu odluku,²⁴⁴⁵ Pretresno vijeće je taj zahtjev odbilo.²⁴⁴⁶ Dana 9. septembra 2004., održana je rasprava kako bi se Vidoju Blagojeviću pružila prilika da bude saslušan, u slučaju da se odrekne prava na šutnju. Vidoje Blagojević je, još jednom ne poštujući proceduru, odbio izabrati neku drugu opciju osim svjedočenja pod zakletvom, tako da nije dao izjavu.²⁴⁴⁷

²⁴³⁸ Usmena odluka, 22. maj 2003.

²⁴³⁹ Prijedlog g. Jokića da se isključe izjave i odgovor na zahtjev Tužilaštva da se razjasni usmena odluka u vezi s prihvatanjem izjava, 14. juli 2003.

²⁴⁴⁰ Odluka po zahtjevu Tužilaštva da se razjasni usmena odluka u vezi s prihvatanjem izjava optuženih, 18. septembar 2003.

²⁴⁴¹ Za vrijeme svjedočenja nekadašnjeg suoptuženog Momira Nikolića, proceduralna pitanja, 1. oktobar 2003., T. 2322-23; na konferenciji prije izvođenja dokaza odbrane, 7. april 2004., T. 38-42 i tokom posljednje nedjelje izvođenja dokaza odbrane, pretresni postupak, 4. juni 2004, T. 10356-58.

²⁴⁴² Rasprava po zahtjevu, 17. juni 2004., T. 10922-25.

²⁴⁴³ Rasprava *ex parte*, 13. juli 2004., T. 11862 (djelimično zatvorena sjednica) i proceduralna pitanja, 23. juli 2004., T. 12273-77 (djelimično zatvorena sjednica).

²⁴⁴⁴ Odluka po usmenom zahtjevu Vidoja Blagojevića, predmet br. IT-02-60-T, 30. juli 2004.

²⁴⁴⁵ Zahtjev za potvrdu za ulaganje žalbe na odluku Pretresnog vijeća po usmenom zahtjevu Vidoja Blagojevića i zahtjev za imenovanje nezavisnog zastupnika u slučaju da se izda potvrda za interlokutornu žalbu, predmet br. IT-02-60-T, 8. avgust 2004.

²⁴⁴⁶ Odluka po Zahtjevu za potvrdu za ulaganje žalbe na odluku Pretresnog vijeća po usmenom zahtjevu Vidoja Blagojevića i zahtjevu za imenovanje nezavisnog zastupnika u slučaju da se izda potvrda za interlokutornu žalbu, predmet br. IT-02-60-T, 2. septembar 2004.

²⁴⁴⁷ Rasprave, T. 12280-81.

9. Pobijanje navoda odbrane i ponovno otvaranje dokaznog postupka

908. Dana 26. avgusta 2004., Tužilaštvo je podnijelo zahtjev za prihvatanje protivdokaza i ponovno otvaranje svog dokaznog postupka u ograničene svrhe izvođenja dokaza u vezi s navodima o pogubljenjima na fudbalskom stadionu u Bratuncu.²⁴⁴⁸ Pretresno vijeće je taj zahtjev odbilo.²⁴⁴⁹

10. Završne riječi

909. Završna riječ Tužilaštva saslušana je 29. septembra 2004. Završna riječ u ime Vidoja Blagojevića saslušana je 30. septembra 2004., a završna riječ za Dragana Jokića 1. oktobra 2004.

D. Obilazak mjesta događaja

910. U skladu s povjerljivim zajedničkim zahtjevom za obilazak mjesta zločina, Pretresno vijeće i strane u postupku izvršile su obilazak raznih mjesta i lokacija u opštinama Srebrenica, Bratunac i Zvornik u Republici Srpskoj, Republika Bosna i Hercegovina, 14. i 15. septembra 2004.²⁴⁵⁰ Tim obilaskom se željelo omogućiti Pretresnom vijeću da se upozna s lokacijama koje se pominju u Optužnici i koje su se pominjale na suđenju.

---

²⁴⁴⁸ Zahtjev Tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja na osnovu pravila 85 *bis* sa zahtjevom za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92*bis* u postupku pobijanja i za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka u ograničene svrhe, 26. avgust 2004.

²⁴⁴⁹ Odluka po Zahtjevu Tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja na osnovu pravila 85 *bis* sa zahtjevom za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92*bis* u postupku pobijanja i za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka u ograničene svrhe, 13. septembar 2004.

²⁴⁵⁰ Zajednički prijedlog za obilazak mjesta događaja; predmet br. IT-02-60-T, 2. juni 2004.